

**UNIWERSYTET WARSZAWSKI
WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I STUDIÓW
MIĘDZYNARODOWYCH**

Igor Dobrzeński

Hybrydowy system polityczny Kenii

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem naukowym
dr. hab. prof. ucz. Krzysztofa
Trzcíńskiego

Warszawa 2020

SPIS TREŚCI

WSTĘP	1
Rozdział 1	
SYSTEMY POLITYCZNE TYPU <i>POWER-SHARING</i>: TEORIA I MODELE	18
1.1. System polityczny: pojęcie i typologia.....	18
1.2. Istota <i>power-sharing</i>	25
1.3. Konsocjonalizm.....	32
1.4. Centrypetalizm	41
1.5. Hybrydowe <i>power-sharing</i>	51
Rozdział 2	
INNE KATEGORIE TEORETYCZNE SYSTEMÓW POLITYCZNYCH TYPU <i>POWER-SHARING</i>.....	56
2.1. Etnos i etniczność	56
2.2. Grupa etniczna.....	70
2.3. Konflikt etniczny	76
2.4. Państwo wieloetniczne	85
2.5. Etniczność w Afryce Subsaharyjskiej	92
Rozdział 3	
CHARAKTERYSTYKA ETNICZNA I HISTORIA POLITYCZNA KENII	101
3.1. Charakterystyka etniczna Kenii.....	101
3.2. Historia polityczna Kenii w okresie kolonialnym	114
3.3. Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych	146
Rozdział 4	
INSTYTUCJE KENIJSKIEGO SYSTEMU POLITYCZNEGO.....	204
4.1. Władza wykonawcza.....	204
4.1.1. Prezydent i wiceprezydent.....	206
4.1.2. Gabinet	211

4.2. Władza ustawodawcza.....	212
4.2.1. Zgromadzenie Narodowe	216
4.2.2. Senat	217
4.3. Władza sędziowska	218
4.4. Partie polityczne	222
4.5. Inne elementy systemu politycznego.....	226

Rozdział 5

GŁÓWNE INSTYTUCJE *POWER-SHARING* W KENII I ICH EFEKTYWNOŚĆ **234**

5.1. Instytucje centrypetalne.....	234
5.1.1. Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich.....	234
5.1.2. Specjalna struktura administracyjno-terytorialna.....	251
5.1.3. Ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne	288
5.1.4. Dodatkowe instytucje centrypetalne.....	302
5.2. Instytucje konsocjonalne	306
5.2.1. Autonomia segmentów	307
5.2.2. Proporcjonalność w warunkach wieloetniczności.....	320
5.2.3. Gabinet „wielkiej koalicji”	324

ZAKOŃCZENIE **332**

BIBLIOGRAFIA **356**

Spis rysunków **377**

Spis tabel..... **377**

Spis wykresów **378**

WSTĘP

Historia XX wieku oraz dwóch pierwszych dekad XXI wieku pokazała, jak tragiczne w skutkach mogą być konflikty wewnętrzne w państwach, w których funkcjonują tzw. społeczeństwa wielosegmentowe, tj. składające się z różnych grup etnicznych i wspólnot religijnych¹. Nierzadko w takich społeczeństwach występuje asymetria w dostępie do dóbr nie tylko ekonomicznych, ale także politycznych. Oznacza to, iż jedne grupy, liczniejsze i (lub) silniejsze, są bardziej uprzywilejowane kosztem innych, mniej licznych i (lub) słabszych. Przejawem tego stanu rzeczy jest dominacja pod względem posiadanych możliwości politycznych, choćby przy obsadzaniu stanowisk publicznych lub w procesie decyzyjnym. W przypadku zasobów ekonomicznych uprzywilejowanie widoczne jest z kolei w podziale zysków finansowych oraz w strukturze własności podmiotów gospodarczych. Nierówności w dostępie do dóbr politycznych i ekonomicznych, szczególnie pogłębiające się w dłuższej perspektywie czasowej w społeczeństwie wielosegmentowym, mogą prowadzić do napięć w relacjach międzyetnicznych lub międzyreligijnych, a nawet do krwawych wojen domowych. Takie konflikty powodują zwykle regres w rozwoju państwa i jego pograżanie się w zapaści politycznej, społecznej i ekonomicznej. W konsekwencji pojawia się potrzeba budowania systemu politycznego, który odpowiadałby specyfice społeczeństwa wielosegmentowego. Taki system polityczny powinien ograniczać napięcia między segmentami oraz między nimi a rządem centralnym i być ukierunkowany na rozwój segmentów oraz państwa jako całości.

Odpowiedzią na te potrzeby mogą być systemowe rozwiązania typu *power-sharing*, tj. współrządzenia lub dzielenia się władzą². Termin *power-sharing* może być rozumiany dwojako, tzn. w sposób szeroki i wąski. Szeroko rozumiany *power-sharing* może przyjmować wiele rozmaitych form. Niemniej podstawowe rozumienie tego pojęcia sprowadza się do klasycznego dzielenia się władzą między jakimiś podmiotami. Głównym rodzajem *power-sharing* jest klasyczna, monteskiuszowska koncepcja trójpodziału władzy pomiędzy legislatywę, egzekutywę i sądownictwo³. *Power-sharing* w szerokim znaczeniu może także

---

¹ Arend Lijphart, jeden z klasyków teorii *power-sharing*, określa tego typu zbiorowości mianem segmentów. Takim też określeniem często posługują się badacze zajmujący się tą problematyką.

² W niniejszej rozprawie przedmiotem analizy jest *power-sharing* w sferze polityki. *Power-sharing* może występować również na innych płaszczyznach życia społecznego. Ta problematyka została omówiona szerzej w pracy: K. Trzeciński, *What is Power-Sharing? Consociationalism, Centripetalism, and Hybrid Power-Sharing*, „Studia Polityczne” 2018, t. 46, nr 3, s. 9–30.

³ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing w kontekście wieloetniczności. Zarys problematyki*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, s. 28.

przybierać formę rządowej koalicji dwóch lub więcej partii politycznych tworzących egzekutywę, która została osiągnięta w toku negocjacji przed- i powyborczych, zwłaszcza tam, gdzie istnieją głębokie podziały społeczne i polityczne⁴. Dzielenie się władzą może również następować między partiami politycznymi a innymi podmiotami (np. związkami zawodowymi i szerzej – różnymi organizacjami i ruchami społecznymi)⁵. Termin *power-sharing* jest często stosowany do współrządzenia osiągniętego w następstwie porozumień pokojowych między stronami konfliktów wewnętrznych. Za szeroko rozumiane *power-sharing* uznaje się również w tzw. w demokracji deliberacyjnej i partycypacyjnej sytuację, gdy elity polityczne, dzieląc się władzą z obywatelami, dopuszczają ich do procesu podejmowania decyzji politycznych⁶. W wymiarze wertykalnym *power-sharing* odnosi się z kolei do struktury terytorialno-administracyjnej państwa, w tym do decentralizacji i federalizacji, gdy rząd centralny dzieli się władzą z regionalnymi i lokalnymi elitami politycznymi⁷.

Wąski sposób rozumienia *power-sharing* odnosi się do rodzaju systemu politycznego, który w kontekście wielosegmentowości i międzysegmentowej rywalizacji, poprzez przyjęte instytucje⁸, włącza w proces rządzenia polityków reprezentujących odmienne, często skonfliktowane ze sobą grupy etniczne i wspólnoty religijne⁹.

Celami systemu *power-sharing* są: łagodzenie konfliktów w relacjach między segmentami lub między segmentami a władzą państwową, promowanie międzysegmentowej współpracy oraz godzenie interesów odmiennych segmentów. Te cele cząstkowe mają przynieść poprawę poziomu stabilności politycznej w państwie wielosegmentowym. System polityczny typu *power-sharing* jest niejako przeciwieństwem prostego systemu demokracji liberalnej opartej na rozwiązaniach większościowych, w ramach, których o sprawach całego społeczeństwa decyduje się zazwyczaj poprzez arbitralne decyzje reprezentacji tej jego części, która dysponuje większością parlamentarną.

Zdaniem Timothy'ego D. Siska system polityczny typu *power-sharing*, zwłaszcza w państwach wieloetnicznych, opiera się na sprawowaniu rządów w przeważającej części przez członków wszystkich głównych i zorganizowanych politycznie grup etnicznych. Obecni w

---

⁴ Hasło: *Współrządzenie*, [w:] A. McMillan, I. McLean (red.), *Słownik politologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 669.

⁵ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ W rozumieniu nadanym im przez tzw. nowy instytucjonalizm, a zatem w znaczeniu zespołów reguł. Wówczas pewne zbiory zasad i norm tworzą instytucje w ramach systemów politycznych.

⁹ Problematyka *power-sharing* została omówiona również w pracy: D.L. Horowitz, *Ethnic Power-Sharing: Three Big Problems*, „Journal of Democracy” 2014, Vol. 25, No. 2, ss. 5–20.

polityce reprezentanci tych grup powinni posiadać szeroką legitymację¹⁰. Twierdzi on ponadto, że taki system polityczny powinien być wyposażony w mechanizmy decyzyjne, w których udział będą mieli przedstawiciele wszystkich segmentów, a jego podstawą musi być kooperacja elit wychodząca ponad interesy grupowe¹¹.

Z kolei Geraint Parry uważa, że *power-sharing* polega na wzajemnym przystosowywaniu się i budowaniu kompromisów w gronie członków elit politycznych reprezentujących interesy odmiennych grup etnicznych¹². W dużej mierze związane jest to ze szczególnym sposobem politycznego działania, wynikającego z ustaleń wynegocjowanych przez liderów segmentów, w ramach procesu określanego jako akomodacja elit¹³. Jest to realizacja interesów segmentów reprezentowanych przez ich elity polityczne oraz włączanie ich przedstawicieli do procesów decyzyjnych.

Według Daniela Rothchilda system polityczny typu *power-sharing* to przede wszystkim logiczna reakcja wszystkich lub tylko części zwaśnionych segmentów na potrzebę samookreślenia i reprezentatywności etnicznej, ale także dążenia do trwałości państwa, poradzenia sobie z bieżącymi wyzwaniami politycznymi, brakiem bezpieczeństwa oraz skutecznego zarządzania i rozwoju gospodarczego¹⁴. W efekcie system taki może ułatwić osiągnięcie pożądanego poziomu stabilności politycznej, chęci skutecznego zarządzania i, w konsekwencji, harmonijnego oraz stabilnego rozwoju gospodarczego i społecznego¹⁵. System polityczny typu *power-sharing* ma być odpowiedzią na perspektywę niestabilności i powrotu konfliktu, a także doprowadzić do ustanowienia pożądanego poziomu stabilności politycznej.

Power-sharing może być uznawane za system polityczny, ponieważ jego charakterystyczne cechy wykraczają poza takie klasyczne pojęcia, jak „system rządów”, „forma rządów” czy „reżim polityczny”, i obejmuje ono w ramach danej wspólnoty politycznej charakterystyczne dla niej struktury, instytucje, organizacje, świadomość, kulturę, wartości i normy¹⁶.

---

¹⁰ T.D. Sisk, *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflicts, United States Institute of Peace, Washington DC 1996, s. 4.

¹¹ Ibidem.

¹² G. Parry, *Types of Democracy*, [w:] S.M. Lipset (red.), *The Encyclopedia of Democracy*, t. 4, Routledge, Londyn 1995, s. 1283.

¹³ Ibidem.

¹⁴ D. Rothchild, *Reassuring weaker parties after civil wars: The benefits and costs of executive power-sharing systems in Africa*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2005, Vol. 4, No. 3, s. 255.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ K. Trzciński, *Istota i główne modele power-sharing ...*, op. cit., s. 29.

Power-sharing może zostać implementowane w dwojaki sposób. Po pierwsze, mechanicznie, będąc wówczas uznawane zwłaszcza za zbiór rozwiązań strukturalnych, instytucjonalnych i organizacyjnych, stanowiących istotną część danego systemu politycznego¹⁷. Po drugie jako zwięźczenie długotrwałych uzgodnień między elitami politycznymi poszczególnych segmentów, stanowiąc wynik rozwoju konsensualnej kultury politycznej¹⁸.

Skoro *power-sharing* postrzegany jest w piśmiennictwie jako rodzaj systemu politycznego, musi być wyposażony w odpowiednie instytucje, normy i wartości. Te zaś powinny mieć podstawy konstytucyjne, aby system ten mógł dobrze funkcjonować. Wśród podtypów (modeli) systemu *power-sharing* wyróżnia się w literaturze przedmiotu: konsocjonalizm, centrypetalizm oraz model hybrydowy¹⁹.

Pierwszym ze wskazanych modeli *power-sharing* jest konsocjonalizm²⁰. Został on stereotypizowany przez Arenda Lijpharta częściowo w oparciu o instytucje wdrożone niegdyś m.in. w jego rodzinnych Niderlandach²¹. Konsocjonalizm opiera się na pojmowaniu „segmentowości”, w tym zwłaszcza etniczności zgodnie z perspektywą prymordializmu. Prymordializm określa etniczność jako kategorię stałą, niemal niemożliwą do zmiany. W konsocjonalizmie wszelkie tendencje odśrodkowe, właściwe społeczeństwu pluralnemu, są neutralizowane przez takie postawy oraz zachowania przywódców różnych segmentów, których celem są wspólne działania²². A. Lijphart podkreśla, że to właśnie kooperacja elit politycznych poszczególnych segmentów jest cechą wyróżniającą konsocjonalizmu, a w szczególności ich wspólny, celowy wysiłek na rzecz stabilizacji systemu²³. Kooperacja elit możliwa jest dzięki zawieranej przez nie swego rodzaju umowie, u podstaw której leżą negocjacje i wzajemne ustępstwa. Współpraca na poziomie elit politycznych może stymulować rozwój lepszych relacji na poziomie mas, czyli między członkami odmiennych segmentów. Jak

---

¹⁷ Ibidem, s. 29–30.

¹⁸ Ibidem, s. 30.

¹⁹ Innymi modelami *power-sharing* są konfesjonalizm (odmiana konsocjonalizmu typowa dla wielowyznaniowego Libanu) oraz tzw. Model Lewisa (od nazwiska jego autora Arthura Williama Lewisa) – model normatywny.

²⁰ Autorami klasycznych pozycji dotyczących konsocjonalizmu są: A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies. A comparative exploration*, Yale University Press, Londyn 1980, s. 268; A. Lijphart, *Thinking about Democracy: Power-Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, Routledge, Londyn 2008, s. 305; A. Lijphart, *Power-Sharing in South Africa*, University of California Press, Berkeley 1985, s. 178; D.L. Horowitz, *Ethnic Power-Sharing...*, op. cit., s. 5–20; S. Wolff, *Consociationalism, Power Sharing, and Politics at the Center*, [w:] R.A. Denemark (red.), *The International Studies Encyclopedia*, Vol. 2, Wiley-Blackwell, Oxford 2010, s. 535–556.

²¹ Problematyka konsocjonalizmu w Niderlandach została omówiona szerzej w pracy: I. Dobrzeńcki, *Filaryzacja – geneza, rozwój, upadek*, IKŚIO PAN, Warszawa 2016, s. 124.

²² A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 1.

²³ A. Lijphart, *Thinking about Democracy...*, op. cit., s. 29.

wskazuje A. Lijphart, w celu wprowadzenia systemu konsocjonalnego konieczne jest zaistnienie wśród elit szczególnej postawy charakteryzującej się chęcią lub skłonnością do podejmowania wspólnego wysiłku na rzecz godzenia rozbieżnych interesów oraz żądań segmentów²⁴. Jednocześnie potrzebne jest zaangażowanie w działania zmierzające do utrzymania całego systemu, ulepszania jego spójności oraz stabilności²⁵. Co więcej, aby wprowadzenie konsocjonalizmu było zasadne, wśród elit politycznych poszczególnych segmentów muszą zaistnieć zagrożenia związane z fragmentacją polityczną, brakiem ładu społecznego, niestabilnością rządów oraz inne przeszkody w kształtowaniu rozwoju i dobrobytu społeczeństwa. Jeśli chodzi o zakres proponowanych instytucji w ramach konsocjonalizmu, wyróżnia się:

- rządy tzw. wielkiej koalicji, złożone z przedstawicieli elit politycznych wszystkich lub większości takich segmentów społecznych jak zwłaszcza grupy etniczne lub wspólnoty religijne;
- autonomię kulturową segmentów, mogącą również przybrać formę autonomii terytorialnej;
- proporcjonalność w wyborach parlamentarnych oraz rozdziale stanowisk w rządzie, administracji i różnych instytucjach publicznych;
- weto mniejszości wobec niekorzystnych dla niej zmian w prawie.

Kolejnym modelem *power-sharing* jest centrypetalizm²⁶, który został skonceptualizowany na podstawie instytucji implementowanych w Nigerii, przede wszystkim w następstwie tzw. wojny biafrańskiej (1967–1970). Do głównych teoretyków centrypetalizmu należą Donald Horowitz i Benjamin Reilly. Logika centrypetalizmu opiera się na konstruktywizmie. Zgodnie z tą koncepcją, choć etniczność jest stała, można ją dalej formować tak, aby osiągnąć pożądane, konkretne cele, zwłaszcza polityczne. Sam B. Reilly definiuje centrypetalizm jako „dośrodkowy” system polityczny, którego zasadniczym celem jest

---

²⁴ K. Trzciniński, *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2013, s. 53.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Spośród publikacji traktujących o konsocjonalizmie szczególnie ważne są: D.L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1985, s. 697; D.L. Horowitz, *Ethnic Power-Sharing...*, op. cit., s. 5–20; B. Reilly, *Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia-Pacific*, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 83–91; B. Reilly, *Centripetalism*, [w:] K. Cordell, S. Wolff (eds), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, Routledge, Londyn 2011, s. 288–300; B. Reilly, *Centripetalism: Cooperation, Accommodation and Integration*, [w:] S. Wolff, Ch. Yakinthou (eds), *Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice*, Routledge, Nowy Jork 2011, s. 57–64; A. McCulloch, *The Track Record of Centripetalism in Deeply Divided Places*, [w:] J. McEvoy, B. O’Leary (eds), *Power-Sharing in Deeply Divided Places*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2013, s. 94–111.

przyciągnięcie przeciwstawnych stron niejako do centrum systemu politycznego, tak by zachęcić grupy do reprezentowania i prowadzenia bardziej umiarkowanych oraz kompromisowych polityk²⁷. Centrypetalizm ma na celu skupienie rywalizacji segmentów wokół tych zagadnień politycznych, które mają charakter umiarkowany, a nie skrajny, co pozwala unikać wykorzystywania tożsamości etnicznej do celów politycznych²⁸. B. Reilly utrzymuje, że najlepszym sposobem zarządzania rywalizacją polityczną w podzielonych społeczeństwach nie jest replikowanie istniejących podziałów etnicznych w instytucjach państwa, lecz odpolitycznienie etniczności poprzez wprowadzenie instytucjonalnych zachęt do zachowań ponadetnicznych²⁹. Wśród tych instytucji wskazuje się w szczególności na odpowiednie reguły wyborcze, które sprawiają, że politycy staną się wzajemnie zależni od głosów członków grup etnicznych innych niż ich własna oraz będą opowiadać się za tworzeniem ponadetnicznych instytucji politycznych i organów przedstawicielskich³⁰. Centrypetalizm opiera się na wprowadzeniu do systemu politycznego takich instytucji, jak:

- wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, w myśl którego dany kandydat musi uzyskać w wyborach poparcie segmentów innych niż własny (wymóg ten prowadzi do wyboru prezydenta „panetnicznego” czy też „ponadsegmentowego”, umiarkowanego w poglądach na sprawy dotyczące relacji międzysegmentowych);
- specjalna struktura terytorialna, w ramach której największe grupy etniczne są tak „rozbijane”, by ich członkowie zamieszkiwali w kilku jednostkach terytorialno-administracyjnych i jednocześnie funkcjonują liczne wieloetniczne jednostki takiego rodzaju (stany, prowincje, etc.);
- ponadregionalne i międzyetniczne partie polityczne;
- wymóg dodatkowy – głosowanie preferencyjne w wyborach do parlamentu oraz tzw. *vote-pooling*³¹.

Pod pojęciem hybrydowego systemu politycznego, o którym traktuje niniejsza rozprawa, kryje się taki system polityczny państw wielosegmentowych, który składa się zarówno z instytucji centrypetalnych, jak i konsocjonalnych, głównie formalnych, choć niekiedy i nieformalnych. Przy czym nie wszystkie z wymienionych poprzednio instytucji

---

²⁷ B. Reilly, *Centripetalism*, [w:] K. Cordell, S. Wolff (eds), *Routledge Handbook...*, Routledge, Londyn 2011, s. 289.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, s. 290.

³⁰ Ibidem.

³¹ Problematyka *vote-pooling* została omówiona szerzej w podrozdziale „Hybrydowe *power-sharing*” rozprawy.

muszą być implementowane do systemu politycznego; wystarczy, jeśli będą wprowadzone wybiórczo. Hybrydowość systemu politycznego polega na tym, że składa się on z instytucji, które mają odmienne podstawy koncepcyjne. Również sposoby ujęcia zjawiska etniczności w obu wskazanych modelach są inne. Cel zastosowania instytucji obu typów *power-sharing* jest ten sam – ograniczanie konfliktów między segmentami lub między segmentami a władzą państwową oraz uzyskanie względnej stabilności politycznej. Jednak sposób, w jaki powyższe cele mają zostać osiągnięte, jest odmienny. Centrypetalizm w zakresie przyjętych instytucji polega na „przyciąganiu” grup etnicznych do centrum systemu politycznego, jednocześnie doprowadzając do zmniejszenia znaczenia etniczności w stosunkach politycznych, a docelowo do jej odpolitycznienia. Natomiast konsocjonalizm to koncepcja systemu politycznego polegająca na umacnianiu tradycyjnych podziałów segmentowych istniejących w danym państwie. W konsocjonalizmie do kontaktów między przedstawicielami, a w rzeczywistości tylko elitami politycznymi segmentów, dochodzi głównie na poziomie instytucji politycznych szczebla centralnego. Instytucje centrypetalne zasadzają się na propagowaniu wartości panetnicznych i są skoncentrowane na członkach segmentów, którzy mają uczestniczyć w strukturach ponadsegmentowych. W konsekwencji osłabiane jest znaczenie przynależenia np. do własnej grupy etnicznej, a w dalszej kolejności znaczenie praw grupowych. Odwrotnie jest na gruncie konsocjonalizmu, którego instytucje umacniają prawa grupowe, chociażby poprzez stwarzanie każdej z grup możliwości wyboru swojej reprezentacji artykułującej jej interesy czy obdarzanie grupy szerokimi prawami i przywilejami.

Pod pojęciem hybrydowego systemu politycznego rozumiany jest tu zatem specyficzny system polityczny typu *power-sharing* wprowadzony w niektórych państwach wieloetnicznych, który składa się z instytucji dwóch przeciwstawnych na płaszczyźnie teoretycznej modeli *power-sharing*: centrypetalizmu i konsocjonalizmu. Innymi słowy, tego typu system polityczny zawiera w sobie pewne instytucje polityczne, mające w założeniu służyć osłabianiu napięć międzysegmentowych, które pochodzą z dwóch odmiennych modeli *power-sharing*.

Analizowanym przykładem funkcjonowania hybrydowego *power-sharing* jest Kenia. To położone w Afryce Wschodniej państwo charakteryzuje się występowaniem kilku interesujących oraz ważnych elementów z punktu widzenia badań politologicznych nad teorią i praktyką systemów politycznych typu *power-sharing*.

Po pierwsze, społeczeństwo Kenii ma charakter wieloetniczny i składa się z ponad 111³² rozmaitych grup etnicznych zamieszkujących różne regiony państwa³³. Do najważniejszych i najliczniejszych grup etnicznych należą następujące: Kikuju, Luo, Kalendzin, Luja oraz w mniejszym stopniu Kamba, Kisii, Meru i Midżikenda. Pierwsze cztery są najbardziej aktywne na płaszczyźnie politycznej i posiadają najliczniejszą grupę przedstawicieli pełniących różne urzędy. Grupy etniczne łączą się w sojusze w celu lepszej artykulacji swoich interesów, na przykład w postaci wieloetnicznych partii politycznych. Podział społeczeństwa na chrześcijan i wyznawców islamu, głównie za sprawą czynników geograficznych i historycznych, ma zdecydowanie drugorzędne znaczenie.

Po drugie, Kenia była doświadczona krwawymi konfliktami etnicznymi, prowadzącymi do destabilizacji sytuacji politycznej. Poważne konflikty toczyły się między 1992 a 1997 rokiem. W ich wyniku około 3000 osób straciło życie, a około 300 000 zostało wypędzonych ze swoich miejsc zamieszkania³⁴. W kolejnej fali konfliktów w latach 2007-2008 straciło życie ponad 1100 osób, a około 600 000 musiało opuścić swoje miejsca zamieszkania³⁵. Tradycyjnie konflikty międzyetniczne zazwyczaj wybuchają w Kenii podczas kampanii wyborczych lub w okresie powyborczym.

Po trzecie, w Kenii istnieją znaczące dysproporcje w dostępie do dóbr publicznych – także politycznych – między grupami etnicznymi, co oznacza, że część grup etnicznych dominuje w życiu politycznym i ekonomicznym, podczas gdy inne dotyka wykluczenie. W konsekwencji dochodzi do wzrostu poziomu rywalizacji między grupami etnicznymi oraz konfliktów między nimi o różne dobra. W grupach wykluczonych, nieuczestniczących lub uczestniczących w niewielkim stopniu w podziale dóbr, istnieje potrzeba walki o przetrwanie, obrony własnej tożsamości i interesów. Frustracja wśród członków tych grup wykorzystywana jest przez polityków do mobilizacji etnicznej i niejednokrotnie prowadzi do wybuchu zamieszek.

Po czwarte, niemal we wszystkich strukturach państwa kenijskiego dają znać o sobie, nierzadko bardzo głębokie, konflikty etniczne.

---

³² Liczba oszacowana przez ostatni spis powszechny w Kenii z 2019 roku. Szczegółowy wykaz grup etnicznych wraz z ich populacją obrazuje Tabela 1 znajdująca się na kartach tej rozprawy.

³³ J. Biegon, *Politicization of Ethnic Identity in Kenya: Historical Evolution, Major Manifestations and the Enduring Implications*, [w:] *Ethnicity and Politization in Kenya*, KNHRC, Nairobi 2018, s. 9.

³⁴ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections of 2007: An Introduction*, „Journal of Eastern African Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, 2008, s. 170.

³⁵ P.T. Zeleza, *The protracted transition to the Second Republic in Kenya*, [w:] G.R. Murunga et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, s. 17.

Po piąte, wyniki badań wstępnych, przeprowadzonych na potrzeby niniejszej rozprawy, wskazują, iż w przypadku kenijskiego systemu politycznego można wyróżnić pewne instytucje centrypetalne, jak i konsocjonalne.

Głównym celem przeprowadzonych badań było zidentyfikowanie instytucji hybrydowego *power-sharing* – centrypetalnych i konsocjonalnych – w systemie politycznym Kenii oraz w jego podsystemach. Badania miały także na celu przeanalizowanie funkcjonowania tych instytucji ze szczególnym uwzględnieniem tego, w jakiej mierze przyczyniają się one do łagodzenia napięć między grupami etnicznymi i utrzymania lub podniesienia się poziomu stabilności politycznej państwa.

Aby wskazany cel mógł zostać zrealizowany, niezbędne stało się dokonanie analizy problemów politycznych i społecznych współczesnej Kenii w kontekście historii politycznej tego państwa od czasów kolonialnych do chwili obecnej. Badania dotyczyły również problematyki etniczności, grup etnicznych i społeczeństw wielosegmentowych. Na początku badań określone zostały następujące zadania badawcze:

- przeanalizowanie zasadniczych pojęć stosowanych w badaniach, takich jak: etniczność, grupa etniczna, konflikt etniczny, państwo wieloetniczne, system polityczny, a także wyjaśnienie specyfiki rozumienia etniczności w Afryce;
- analiza teorii *power-sharing*, w tym modelu centrypetalnego i konsocjonalnego;
- wyjaśnienie istoty hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing*;
- zidentyfikowanie poszczególnych instytucji kenijskiego systemu politycznego, w tym typu *power-sharing*, oraz zbadanie ich roli w całym systemie;
- analiza ich funkcjonowania w praktyce; ocena ich roli i efektywności w kontekście ograniczania konfliktów w relacjach międzysegmentowych i między segmentami a władzą państwową;
- sformułowanie wniosków płynących z przeprowadzonych analiz.

Na początku badań została przyjęta następująca hipoteza główna (hipoteza nr 1): implementacja w Kenii instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych, kształtujących hybrydowy system polityczny typu *power-sharing*, zaowocowała poprawą poziomu stabilności politycznej³⁶.

---

³⁶ Termin „stabilność polityczna” w szerokim znaczeniu bywa definiowany jako sytuacja, w której istnieją trwałe i niepodlegające zbyt częstym zmianom rządy, posiadające pewien rodzaj legitymacji oraz funkcjonujące w warunkach: braku przemocy wewnętrznej, niskiego poziomu napięć społecznych i zachowania porządku publicznego; rządów prawa, silnych mechanizmów konstytucyjnych i rozliczalności władzy; kompetentnych,

Sformułowane zostały również następujące hipotezy pomocnicze:

- (hipoteza nr 2) wpływ na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii miały również czynniki pozasystemowe³⁷;
- (hipoteza nr 3) mimo przeobrażeń systemu politycznego, rywalizacja polityczna w Kenii oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności.

Powyższe hipotezy powstały w następstwie przeprowadzenia badań wstępnych. Wykazały one, że w Kenii funkcjonuje hybrydowy system polityczny typu *power-sharing*. W systemie politycznym oraz praktyce politycznej Kenii występują bowiem pewne instytucje, mogące zostać przyporządkowane albo do teorii centrypetalnej albo do konsocjonalnej. Zauważalny jest również brak niektórych instytucji tworzących oba teoretyczne modele: centrypetalizm i konsocjonalizm. Rezultaty badań wstępnych pokazały również widoczną różnicę między założeniami instytucji centrypetalnych lub konsocjonalnych, implementowanych do kenijskiego systemu politycznego, a bieżącą praktyką polityczną, która z kolei jest uwarunkowana splotem czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Ponadto wstępne badania wykazały, że implementacja instytucji typu *power-sharing* poprzedzona była konfliktem między głównymi grupami etnicznymi zamieszkującymi Kenię oraz asymetrycznym charakterem międzyetnicznych relacji, w tym dostępu grup etnicznych do określonych zasobów politycznych lub ekonomicznych.

Ramy czasowe badań obejmują okres historii Kenii począwszy od momentu rozpoczęcia działalności Imperialnej Brytyjskiej Kompanii Afryki Wschodniej (*Imperial British East Africa Company* – IBEAC) w 1888 r. i tym samym początku brytyjskiej kolonizacji Afryki Wschodniej oraz okres niepodległej Kenii aż do 2019 roku.

W badaniach wykorzystane zostały szeroko stosowane w politologii metody i techniki. Do badania systemów politycznych stosuje się zwykle metodę systemową, zaproponowaną przez Davida Estona lub Gabriela Almonda i Bingham Powella. Takiej właśnie analizie został

---

efektywnie działających i otwartych na potrzeby obywateli instytucji państwowych; braku strukturalnych zmian, które wiążą się z przemocą i załamaniem działania instytucji państwowych oraz rządów prawa; niskiego poziom korupcji oraz klimatu biznesowego, sprzyjającego rozwojowi przedsiębiorczości i inwestowaniu. Tak pojmowana stabilność polityczna jest ideałem, którego osiągnięcie jest zwykle bardzo trudne i czasochłonne. W konsekwencji, na potrzeby badań przyjęte zostało odnoszące się do państw wielosegmentowych, spotykane w piśmiennictwie węższe rozumienie terminu „stabilność polityczna” jako stan istnienia pokoju dzięki ograniczeniu konfliktów w relacjach między segmentami i (lub) między segmentami a władzą państwową. Za: K. Trzeciński, *Czym jest stabilność polityczna państwa?*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 2, s. 44–45.

³⁷ Pod pojęciem czynników pozasystemowych rozumiane są tu czynniki niezwiązane bezpośrednio z rodzajem systemu politycznego funkcjonującego w Kenii.

poddany kenijski system polityczny wraz z uwzględnieniem instytucji typu *power-sharing*. Dokonując analizy systemowej, zwraca się uwagę na mechanizmy grupowego uczestnictwa w polityce – w tym przypadku wszystkich grup etnicznych i reprezentujących je elit politycznych oraz partii politycznych – i kładzie się szczególny nacisk na dynamiczny charakter tych mechanizmów, stąd przydatność tej metody dla przeprowadzonych badań. Analiza systemowa ma szczególne znaczenie przy badaniu instytucji *power-sharing*, ponieważ pozwala zrozumieć, dlaczego zostały one implementowane. Tak zwanymi wejściami są zewnętrzne i wewnętrzne żądania zmian systemu lub dążenia do modernizacji i demokratyzacji, prowadzące do wdrażania instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych modeli *power-sharing*. Są to również czynniki będące w istocie pokłosiem pewnych ważnych wydarzeń, na przykład konfliktów etnicznych. Tak zwaną konwersją wewnątrzsystemową jest przetwarzanie żądań zewnętrznych i wewnętrznych oraz celów politycznych na ostateczny kształt danej instytucji na tzw. wyjściu. Otoczeniem systemu są wszystkie grupy etniczne w Kenii oraz występujące między nimi relacje, a także: kenijskie partie polityczne, grupy interesów, organizacje społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacje międzynarodowe. Wyjściami są natomiast decyzje głównych organów władzy politycznej prowadzące do implementacji instytucji hybrydowego systemu politycznego. Sprzężeniem zwrotnym jest zaś zmiana lub zanik żądań na wejściu, powstałe wskutek implementacji oraz wpływu funkcjonowania danej instytucji hybrydowego *power-sharing*.

Metoda historyczna znalazła zastosowanie zwłaszcza w części badań dotyczących historii politycznej Kenii. W ramach metody historycznej przyjęty został jej podtyp genetyczny. Ten podtyp metody historycznej jest wykorzystywany na potrzeby wyjaśnienia działań podejmowanych jeszcze przez brytyjskich kolonizatorów, prowadzących do powstania zjawiska polityzacji etniczności. Zalety oraz możliwości polityczne zjawiska polityzacji etniczności spowodowały jego utrwalenie i obecność w niepodległym już państwie kenijskim, co doprowadziło ostatecznie do sytuacji, w której podziały etniczne obecne są w większości sfer funkcjonowania państwa, a zwłaszcza w polityce, w ramach której wykorzystywane są do walki politycznej. Podtyp genetyczny znalazł zastosowanie również w analizach decyzji wydawanych przez organy władzy w Kenii, a także w badaniach postaw wobec określonych problemów. Warto zaznaczyć, że w Kenii funkcjonuje prezydencki system rządów, zatem proponowana metoda została użyta do analizy polityki kolejnych prezydentów tego państwa.

Następnym podtypem metody historycznej jest podtyp materialistyczny, który znalazł zastosowanie w badaniu pewnych zjawisk, wydarzeń i procesów w historii politycznej Kenii, ewoluujących pod wpływem określonych czynników.

Ze względu na to, że przedmiotem prowadzonych badań są instytucje hybrydowego systemu politycznego rozumiane jako zbiory reguł, zastosowana została również metoda analizy instytucjonalno-prawnej w analizie aktów i przepisów prawnych, które regulują istnienie i działanie poszczególnych elementów kenijskiego systemu politycznego i były podstawą do implementowania formalnych instytucji *power-sharing*. W tym przypadku są to: Konstytucja Kenii z 2010 roku i wcześniejsza ustawa zasadnicza z 1969 roku (w zdecydowanie mniejszym stopniu) wraz z nowelizacjami, a także szereg aktów normatywnych regulujących badane obszary poszczególnych dziedzin działania państwa. Analiza instytucjonalno-prawna została zastosowana do badań funkcjonowania i oddziaływania poszczególnych instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych na system polityczny.

W badaniach została również wykorzystana metoda porównawcza. Służy ona głównie do porównywania konkretnych instytucji centrypetalnych oraz konsocjonalnych pod kątem zamierzonych funkcji oraz faktycznej roli odgrywanej w systemie w kontekście potrzeby ograniczania konfliktów w relacjach między segmentami.

Przeprowadzone badania miały charakter wtórny.

Dotychczasowy stan badań w analizowanej tematyce ma dwojaki charakter. Jeżeli chodzi o samą teorię *power-sharing*, część specjalistów analizuje tylko kwestie teoretyczne, dążąc do konceptualizacji własnych propozycji instytucji typu *power-sharing*. Z drugiej strony zdecydowana większość badaczy skupia się na konkretnych państwach i identyfikowaniu instytucji *power-sharing* w ramach ich systemów politycznych. W większości publikacji dotyczących tej problematyki analizowane są „klasyczne” przypadki systemów typu *power-sharing*, takie jak np.: Belgia, Liban, Irlandia Północna, Nigeria, Indonezja. W literaturze przedmiotu nie został natomiast jeszcze dokonany kompleksowy opis funkcjonowania czy nawet szerszej analizy instytucji typu *power-sharing* w Kenii. Publikacje dotyczące spraw związanych z polityką, społeczeństwem czy historią Kenii z reguły koncentrują się na omówieniu tylko nieistniejącej już instytucji gabinetu „wielkiej koalicji” lub centrypetalnego wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich oraz decentralizacji, zwłaszcza w kontekście określonych wydarzeń w tym państwie. Badania nad tzw. hybrydowym

power-sharing dotyczą zaś głównie Nigerii i Indonezji. W literaturze brakuje zatem próby analizy instytucji tego systemu w przypadku Kenii.

W badaniach wykorzystana została dostępna literatura: zarówno źródła pierwotne, jak i wtórne. W przypadku źródeł pierwotnych są to: Konstytucja Kenii z 2010 roku oraz wcześniejsza ustawa zasadnicza z 1969 roku wraz z nowelizacjami, *National Accord and Reconciliation Act* z 28 lutego 2008 roku, a także różne akty normatywne regulujące zwłaszcza prawo wyborcze i prawo o partiach politycznych. Z kolei źródła wtórne obejmują zarówno monografie, rozdziały w pracach zbiorowych, jak i – najczęściej – artykuły naukowe. Zdecydowana większość tychże prac naukowych została opublikowana w języku angielskim. Znaczną część źródeł wtórnych stanowią najnowsze dostępne prace naukowe.

Wykorzystaną literaturę można podzielić na kilka kategorii. Pierwsza dotyczy kwestii teoretycznych poświęconych zarówno problematyce etniczności, konfliktowi etnicznemu, jak i systemom politycznym czy zagadnieniu państwa wieloetnicznego. Druga kategoria prac traktuje o Kenii oraz historii politycznej tego państwa. Trzecia kategoria dotyczy *stricte* analizowanej tematyki *power-sharing*: teorii samego *power-sharing*, jak i konkretnych modeli oraz ich funkcjonowania w danych przypadkach. Czwarta kategoria odnosi się konkretnie do Kenii, a mianowicie do zidentyfikowanych przypadków instytucji *power-sharing* w systemie politycznym i jego podsystemach oraz ich działania i przyczyniania się do łagodzenia napięć międzyetnicznych.

Niemal w każdej z wymienionych kategorii wykorzystanej literatury znajdują się pozycje mające charakter podstawowy, klasyczny wręcz dla badanej problematyki, a także źródła powstałe w wyniku opracowania materiałów klasycznych lub wyników badań prowadzonych przez głównych specjalistów w danej problematyce. W pierwszej kategorii badania zostały oparte na analizie treści najbardziej znanych badaczy, takich jak: Anthony Smith, Thomas Eriksen, Stuart Kaufmann, Steve Fenton, oraz klasyków, jak: Nathan Glazer i Daniel Moynihan, Max Weber, czy Will Kymlicka. Z dorobku polskich autorów należy wskazać prace: Zbigniewa Bokszańskiego, Andrzeja Wierzbickiego, Małgorzaty Budyty-Budzyńskiej, Aleksandra Poserna-Zielińskiego i Waltera Żelaznego. W kategorii drugiej na szczególną uwagę zasługują monografie, których autorzy analizują historię polityczną Kenii: *Kenya: A History Since Independence* Charlesa Hornsby'ego, *Kenya: A Political History. The Colonial Period* George'a Bennetta, *Historical Dictionary of Kenya* Roberta Maxona i Thomasa Ofcansky'ego, *Kenya: Between Hope and Despair, 1963-2011* Daniela Brancha czy polska rozprawa autorstwa Marka Pawełczaka: *Kenia*. Znaczące są polskie prace na temat

specyfiki etniczności w Afryce, w tym Małgorzaty Szupejko oraz Wiesława Lizaka. Do trzeciej kategorii można zaliczyć wiele publikacji, w zdecydowanej większości zagranicznych autorów w języku angielskim, mających charakter badań oryginalnych. Są to m.in.: *Beyond African Dictatorship: The Crisis of the One-Party State* Williama A. Lewisa, *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts* Timothy'ego D. Siska, *Reassuring Weaker Parties After Civil Wars: The Benefits and Costs of Executive Power-Sharing Systems in Africa* Daniela Rothchilda, *Types of Democracy* Gerainta Parry'ego, *Power-Sharing* Ricka Wilforda, *Understanding Inclusive Peace Agreements in Africa: The Problems of Sharing Power* Iana Spearsa. Z kolei cytowane w pracy badania klasyków centrypetalizmu są autorstwa Donalda L. Horowitza: *Ethnic Groups in Conflict* oraz *Ethnic Power-Sharing: Three Big Problems*; Benjamina Reilly'ego: *Centripetalism, Centripetalism: Cooperation, Accommodation and Integration, Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia-Pacific, Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering in Divided Societies*; Stefana Wolffa: *Approaches to Conflict Resolution in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-Governance, Consociationalism, Power Sharing, and Politics at the Center*. Przywołane zostały także prace twórcy konsocjonalizmu, Arenda Lijpharta, mianowicie: *Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration, Thinking About Democracy: Power-Sharing and Majority Rule in Theory and Practice, czy Power-Sharing in South Africa*. Szczególnie ważne miejsce wśród polskich prac na temat *power-sharing* zajmuje szeroko wykorzystywany w rozprawie dorobek naukowy głównego polskiego badacza zajmującego się analizowaną tematyką, Krzysztofa Trzczińskiego, autora m.in. monografii *Ograniczanie konfliktów w Nigerii i Indonezji: hybrydowy model power-sharing i Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*. W ostatniej kategorii wszystkie cytowane prace to efekty badań naukowców zagranicznych. Na szczególną uwagę zasługują zwłaszcza publikacje: Jeffrey'a Steevesa (*The 2017 election in Kenya: reimagining the past or introducing the future?*), Allison McCulloch (*Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies*), Agnes Cornell i Michelle D'Arcy (*Plus ça change? County-level politics in Kenya after devolution*), Bruce'a J. Bermana (*Ethnic Territory, Land Tenure and Citizenship in Africa: The Politics of Devolution in Ghana and Kenya*), Emmy Elfversson i Andersa Sjögrena (*Do Local Power-Sharing Deals Reduce Ethnopolitical Hostility? The Effects of 'Negotiated Democracy' in a Devolved Kenya*) czy Sebastiana Elischerera (*Political Parties in Africa. Ethnicity and Party Formation*).

Przedmiotem badań, w następstwie których powstała ta rozprawa, jest system polityczny Kenii oraz różne zagadnienia polityczne i etniczne w Afryce. W związku z tym w badaniach zostało wykorzystanych wiele prac naukowców afrykańskich, zwłaszcza kenijskich, odnoszących się do analizowanych kwestii. Niezwykle istotna w analizach instytucji *power-sharing* w Kenii była praca Kiunjuriego Irungu: *Statecraft in Multi-Ethnic Societies. Reconstructing the Kenyan State*, oraz publikacja Westena Shilaho: *Political Power and Tribalism in Kenya*. Na potrzeby badań został również wykorzystany dorobek prawnika i konstytucjonalisty Yasha Pala Ghaia. Analizując zagadnienia historyczne i polityczne Kenii, wykorzystane zostały prace autorstwa historyka Godwina Murungi: *Kenya: The Struggle for Democracy, Kenya: The Struggle for A New Constitutional Order*. Wśród innych afrykańskich autorów prac, na których opierały się badania, są m.in.: Claude Ake, Karuti Kanyinga, Adams Oloo, Joshua Kivuva. Niezastąpioną pomocą przy analizie kenijskiego systemu politycznego okazało się jedyne opublikowane polskie tłumaczenie Konstytucji Kenii z dn. 27 sierpnia 2010 r., przygotowane przez Błażeja Popławskiego i Piotra Zakrzewskiego.

W badaniach przydatne były również takie źródła wtórne jak artykuły w encyklopediach naukowych dotyczące konkretnej dziedziny nauki lub danego problemu badawczego. Są to głównie encyklopedie branżowe wykorzystywane w celu syntetycznego objaśnienia określonego pojęcia, zjawiska oraz procesu. Kolejny rodzaj źródeł wtórnych to artykuły prasowe oraz wszelkie pozostałe publikacje medialne dotyczące m.in. najważniejszych wydarzeń we współczesnej historii Kenii. Należą do nich artykuły w języku angielskim lub polskim. Można podzielić je na dwie grupy. Pierwsza to publikacje z mediów kenijskich, zwłaszcza gazet, radia i telewizji. Na drugą grupę składają się publikacje z mediów światowych, głównie zachodnich. Istotnym źródłem wtórnym w badaniach stały się mapy Kenii, przedstawiające rozmieszczenie głównych grup etnicznych i religijnych, rozkład głosów w wyborach, występowanie konfliktów oraz klasyczne mapy podziału administracyjnego tego państwa w różnych okresach. W badaniach zostały wykorzystane również dane liczbowe dotyczące przede wszystkim wyników wyborów prezydenckich, parlamentarnych oraz do organów władzy lokalnej. Są to także dane statystyczne dotyczące populacji Kenii i jej struktury etnicznej oraz religijnej. Bardzo pomocna w badaniach była wiedza nabyta przez ich autora w trakcie udziału w szkole letniej *Constitution Building in Africa* na *Central European University* w Budapeszcie (3-14 lipca 2017 r.). Udział ten umożliwił przedstawienie i weryfikację wstępnych wyników badań zagranicznym specjalistom prowadzącym zajęcia.

Rozprawa składa się z 5 rozdziałów, obejmujących podrozdziały (w niektórych przypadkach podzielone dla klarowności na mniejsze części), ze wstępu i zakończenia.

Dwa początkowe rozdziały rozprawy mają charakter teoretyczny. Ich celem jest wyjaśnienie problematyki badawczej oraz podstawowych pojęć. W rozdziale pierwszym analizowana jest teoria systemów politycznych oraz *power-sharing*, w tym odrębnie jego modele: centrypetalizm, konsocjonalizm i model hybrydowy. W rozdziale drugim dokonana została analiza innych kategorii teoretycznych badań, które odnoszą się do *power-sharing* jako szczególnego typu systemu politycznego państw wieloetnicznych. Poddano analizie pojęcia ważne dla tego systemu, takie jak: etnos, etniczność i grupa etniczna; państwo wieloetniczne; konflikt etniczny, a także wyjaśniona została specyfika etniczności w Afryce Subsaharyjskiej.

Przedmiotem analiz zawartych w rozdziale trzecim są czynniki warunkujące proces wykrystalizowania się hybrydowego *power-sharing* w Kenii, sytuacja etniczna i polityczna Kenii, w tym zmiany w jej systemie politycznym, prowadzące do implementacji instytucji *power-sharing*. Analizy te stanowią punkt odniesienia dla badań nad hybrydowym systemem politycznym w Kenii, zwłaszcza instytucjami *power-sharing*, typowymi zarówno dla modelu konsocjonalnego, jak i centrypetalnego. W rozdziale tym dokonana została również analiza specyfiki etniczności w Afryce Subsaharyjskiej na przykładzie Kenii oraz omówiona została historia polityczna Kenii, tak w czasach kolonialnych, jak i w okresie niepodległego państwa aż po czasy współczesne.

Rozdział czwarty zawiera analizę kenijskiego systemu politycznego. Każdy ze składających się na ten rozdział podrozdziałów jest poświęcony poszczególnym elementom tego systemu w odniesieniu do zidentyfikowanych instytucji *power-sharing* oraz kwestii etniczności w Kenii.

Najważniejszy w całej rozprawie rozdział piąty poświęcony jest konkretnym instytucjom *power-sharing* – centrypetalnym lub konsocjonalnym – obecnym w systemie politycznym Kenii. Zostały w nim przeanalizowane takie płaszczyzny każdej z instytucji, jak: ich implementacja, rola w systemie oraz funkcjonowanie. Ponadto w rozdziale tym dokonana została ocena wpływu tych instytucji na ograniczanie konfliktów międzysegmentowych w Kenii.

W zakończeniu zostały przedstawione wnioski płynące z przeprowadzonych analiz, w tym dotyczące weryfikacji przyjętych hipotez badawczych, a także została sformułowana ocena

funkcjonowania zidentyfikowanych instytucji hybrydowego *power-sharing* w Kenii i nakreślone perspektywy ich dalszego istnienia.

Na koniec należy wspomnieć o ograniczeniach przeprowadzonych badań. Ograniczeniem warsztatowym jest brak wykształcenia afrykanistycznego i antropologicznego ich autora, w związku z czym wszelkie kwestie z pogranicza problematyki etnicznej były analizowane z perspektywy politologicznej. Badania i rozprawa nie skupiają się jednak *stricte* na zagadnieniach etnicznych, które zostały przeanalizowane kontekstowo. Istotnym ograniczeniem warsztatowym jest również brak kwerendy naukowej oraz wywiadów i obserwacji terenowych w Kenii. Ograniczenia źródłowe dotyczą niewielkich możliwości przeprowadzenia wywiadów z kenijskimi badaczami i politykami oraz działaczami organizacji pozarządowych w Kenii.

Rozdział 1

SYSTEMY POLITYCZNE TYPU *POWER-SHARING*: TEORIA I MODELE

1.1. System polityczny: pojęcie i typologia

Na początku badań należy przeanalizować podstawową siatkę pojęciową związaną z problematyką systemów politycznych. Sam termin *power-sharing* może być rozumiany jako pojęcie definiowane wąsko lub szeroko. Na potrzeby prowadzonych analiz przyjęty został węższy z wariantów. Jest on pojmowany jako pewien szczególny rodzaj systemu politycznego. O pojęciu *power-sharing* oraz jego istocie traktuje dalsza część tego rozdziału. Ten podrozdział dotyczy jedynie problematyki systemów politycznych.

Rozwój nauk politycznych przyniósł stopniowe wykrystalizowanie się pojęcia systemu politycznego. Dawniej zamiast obecnie stosowanego terminu „system polityczny” posługiwano się takimi określeniami, jak rząd, naród lub po prostu państwo³⁸. Wskazane pojęcia służyły do opisywania tylko niektórych aspektów systemu politycznego, który jest pojęciem znacznie szerszym, obejmującym większość działań politycznych społeczeństwa³⁹. To, co współcześnie rozumiane jest jako system polityczny przez Arystotelesa definiowane było jako ustrój polityczny lub państwowy⁴⁰, a konkretnie jako: „[...] ujęcie w pewien porządek władz w ogóle, a przede wszystkim nadrzędnej nad nimi wszystkimi. Tą władzą nadrzędną jest wszędzie rząd państwa, toteż w rządzie wyraża się ustrój państwowy”⁴¹. Zmiana w rozumieniu pojęcia systemu politycznego podyktowana była postępem nowoczesnych społeczeństw przemysłowych oraz nieustannymi przeobrażeniami w ramach tego systemu. Zaczęły pojawiać się nowe formy aktywności politycznej oraz nowe zjawiska na gruncie polityki. Wpłynęło to na rozwój samej teorii systemu politycznego, w wyniku którego wyłoniły się różnorakie definicje tego pojęcia. Według encyklopedycznej definicji system polityczny to „jedno z podstawowych pojęć politologicznych oznaczających strukturę, w ramach której toczy się życie

---

³⁸ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Liber, Warszawa 2000, s. 25.

³⁹ Ibidem, s. 25.

⁴⁰ Hasło: *System polityczny*, [w:] *Politologia. Przewodnik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 209.

⁴¹ Arystoteles, *Polityka*, przeł., słowem wstępnym i komentarzem opatrzył L. Piotrowicz, wstępem poprzedził M. Szymański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 84.

polityczne, [...] ma ona złożony charakter, spełniając przy tym wiele funkcji oraz obejmuje swym zasięgiem wszelkie działania związane z władzą⁴². W ramach systemu politycznego mieszczą się zatem zarówno formalne, jak i nieformalne instytucje polityczne, zachowania oraz relacje zachodzące w życiu politycznym. Na system polityczny składają się elementy pierwotne (np. narody, grupy etniczne, wspólnoty religijne) oraz wtórne (np. organizacje i instytucje państwowe, partie polityczne, grupy interesu)⁴³.

W odmiennym, powszechnym rozumieniu traktuje się system polityczny jako pewną kategorię teoretyczną, przyjętą na oznaczenie tworzącego zorganizowaną całość zespołu instytucji, za pomocą których sprawowana jest władza państwowa⁴⁴. Systemem politycznym jest zatem całokształt prawnych i faktycznych relacji między instytucjami politycznymi, które tworzą swoisty dla każdego państwa układ wzajemnie powiązanych norm i zachowań politycznych⁴⁵. Inną definicję terminu „system polityczny” proponuje Andrew Heywood, dla którego jest to w rzeczywistości podsystem większego systemu społecznego, składającego się z sieci powiązań, przez którą rząd wytwarza wyjścia (*outputs*) w odpowiedzi na wejścia do systemu (*inputs*)⁴⁶. Wspomnianą sieć powiązań tworzą instytucje państwa i mechanizmy rządzenia, a także struktury i procesy, za pomocą których współdziałają one z całym społeczeństwem⁴⁷. System polityczny jest „polityczny”, ponieważ powiązania w jego ramach odnoszą się do podziału władzy, majątku i zasobów w społeczeństwie⁴⁸. Definicja A. Heywooda wyraźnie kładzie nacisk na rolę wzajemnych zależności i powiązań w polityce oraz ich dynamiczny charakter. Większość definicji systemu politycznego charakteryzuje tę strukturę jako wielowymiarową i składającą się z różnych poziomów, dzięki czemu może być analizowana w sposób wieloaspektowy.

Obecnie w nauce o polityce funkcjonują trzy różne, najczęściej spotykane i wykorzystywane perspektywy metodologiczne. Pierwszą z nich jest perspektywa instytucjonalna. System polityczny obejmuje tutaj całokształt wszystkich instytucji politycznych oraz relacji zachodzących między nimi, w tym także ich zasad działania i systemów normatywnych, według których one działają⁴⁹. System polityczny w podejściu

---

⁴² Hasło: *System polityczny*, [w:] W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Encyklopedia politologii: pojęcia, teorie, metody*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 655–656.

⁴³ *Ibidem*, s. 656.

⁴⁴ Hasło: *System polityczny*, [w:] *Politologia...*, op. cit., s. 209.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ A. Heywood, *Politologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 30.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *System polityczny państwa*, [w:] K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Aspra-Jr, Warszawa 2007, s. 430.

instytucjonalnym obejmuje ogół osób, grup i organizacji w ich wzajemnych powiązaniach i współdziałaniu – podmiotów mających dominujący wpływ na wypracowanie, implementację oraz interpretację norm sankcjonujących życie wewnętrzne całego społeczeństwa⁵⁰.

W podejściu strukturalno-funkcjonalnym system polityczny traktowany jest z kolei jako pewien proces polityczny dokonujący się w ramach poszczególnych wspólnot, chociażby takich jak państwo czy rozmaite, działające w jego ramach organizacje społeczno-polityczne, socjoekonomiczne czy kulturowe⁵¹. Strukturalne elementy systemu politycznego to wypełniające go role, wzajemne oddziaływanie, sposoby i wzorce zachowania jednostek oraz pozostałych podmiotów stosunków społecznych⁵².

Natomiast w perspektywie systemowej analizuje się interakcje między systemem politycznym a jego otoczeniem, na które składają się trzy rodzaje relacji:

- wejścia – mogące przybrać postać żądań, potrzeb lub poparcia płynącego ze strony społeczeństwa albo otoczenia międzynarodowego, wpływające na decyzje i działania podejmowane przez system oraz dostarczające mu potrzebnych zasobów;
- przetworzenie – wewnętrzny proces systemu, prowadzący do podejmowania odpowiedniej decyzji politycznej;
- wyjścia – przybierające postać ekstrakcji, regulacji, dystrybucji i symboli mogących wywoływać zmiany w otoczeniu, które następnie wpływają na system polityczny (proces ten zwany jest sprzężeniem zwrotnym)⁵³.

Na potrzeby badań została przyjęta następująca definicja systemu politycznego: jest to ogół organów państwowych, partii politycznych oraz organizacji i grup społecznych – formalnych i nieformalnych – uczestniczących w działaniach politycznych w ramach danego państwa oraz ogół generalnych zasad i norm regulujących wzajemne stosunki między nimi⁵⁴. Pewne zbiory takich zasad i norm tworzą w ramach systemów politycznych instytucje w rozumieniu nadanym im przez tzw. nowy instytucjonalizm, a zatem w znaczeniu zespołów reguł.

---

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, s. 430–431.

⁵⁴ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 27.

Ponadto na system polityczny składają się cztery podsystemy, z których każdy charakteryzuje się cechami szczególnymi, istotnymi dla całości systemu. Są nimi: podsystem instytucjonalny, funkcjonalny, regulacyjny i komunikacyjny.

Podsystem instytucjonalny mieści w sobie wszystkie organizacyjne elementy systemu i zajmuje nadrzędne miejsce w stosunku do pozostałych podsystemów⁵⁵. Podsystem instytucjonalny obejmuje całą strukturę systemu politycznego, co rozstrzyga o jego treści, o podstawowych kierunkach działalności, charakterze obowiązujących norm, a także spełnia rolę inicjującą w stosunku do pozostałych podsystemów i całego systemu politycznego⁵⁶. W podsystemie instytucjonalnym funkcjonują takie instytucje, jak: państwo, partie polityczne, grupy interesu, związki zawodowe, organizacje społeczne i kulturalne.

Podsystem funkcjonalny składa się z ogółu funkcji i ról wypełnianych przez poszczególne elementy podsystemu oraz przez system polityczny danego państwa⁵⁷. Istotnym elementem tego podsystemu są wypełniane przez niego funkcje, do których należą⁵⁸:

- funkcja regulacyjna – sterowanie procesami zgodnie z regułami przyjętymi w danym systemie politycznym;
- funkcja mediacyjna – rozwiązywanie konfliktów i mediacji w przypadkach społecznych interesów grupowych;
- funkcja adaptacyjna – usprawnianie działania instytucji i poszerzanie bazy funkcjonowania systemu politycznego;
- funkcja innowacyjna – wprowadzanie do otoczenia nowych reguł i mechanizmów działania⁵⁹.

Podsystem normatywny obejmuje ogół norm prawnych i pozaprawnych oraz reguł nienormatywnych, za pośrednictwem których regulowane są stosunki społeczno-polityczne. Charakteryzuje się on wewnętrzną złożonością⁶⁰. Do norm prawnych zaliczane są: konstytucja, ustawy, akty prawne organów wykonawczych oraz orzeczenia sądowe. Normy te stanowią główną część składową całego podsystemu regulacyjnego⁶¹. Z kolei normy autonomiczne

---

⁵⁵ K.A. Wojtaszczyk, *Neokorporatyzm w systemach politycznych współczesnego kapitalizmu*, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Politycznych, Warszawa 1989, s. 15.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, s. 17.

⁵⁸ Przez pojęcie funkcji systemu politycznego rozumie się każde działanie, które przyczynia się do zachowania systemu w długotrwałym okresie, czyli zmierzające zarówno do podtrzymywania istniejącego stanu, jak i do dalszego rozwoju. Cyt. za: K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 28.

⁵⁹ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 28.

⁶⁰ K.A. Wojtaszczyk, *Neokorporatyzm...*, op. cit., s. 19.

⁶¹ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *System...*, op. cit., s. 431.

znajdują się w aktach przyjmowanych przez organy i organizacje niepaństwowe, na przykład partie polityczne, grupy interesu, związki zawodowe, stowarzyszenia społeczne (na przykład o charakterze etnicznym)⁶².

Normy autonomiczne obejmują statuty, regulaminy, zarządzenia czy inne dokumenty wydawane przez wskazane organizacje. Na reguły nienormatywne, składają się tradycje narodowe, etniczne, polityczne oraz idee prawne i doktryny sądowe⁶³.

Podsystem komunikacyjny – ostatni z podsystemów składających się na system polityczny obejmuje ogół relacji istniejących między różnymi strukturalnymi elementami podsystemu instytucjonalnego, a w ramach tychże relacji wyróżnia się na przykład powiązania polityczne wspierające system (na przykład koalicja partii w parlamencie, partie popierające rząd czy opozycja polityczna) oraz naruszające jego podstawy, jak również bierne w stosunku do procesów zachodzących w systemie politycznym⁶⁴. Jednak najważniejsze znaczenie z perspektywy systemu politycznego i jego charakterystyki mają te relacje, które podtrzymują istniejący system, ponieważ one właśnie decydują o poziomie stabilności danego systemu politycznego⁶⁵.

Jak wskazuje K.A. Wojtaszczyk, wszelkie analizy systemu politycznego nie powinny ograniczać się wyłącznie do jego aspektów prawnych, ale powinny także uwzględniać elementy polityczne i społeczne⁶⁶. Dzieje się tak, ponieważ wszystkie czynniki polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe wzajemnie się przeplatają, wpływając na ostateczny kształt systemu politycznego, także w procesie prowadzącym do powstania określonego systemu politycznego. System polityczny musi być zatem interpretowany całościowo.

Podobne podejście zostało przyjęte w odniesieniu do analizy hybrydowego systemu politycznego w Kenii. Dlatego też szczególne znaczenie w kontekście przeprowadzanych badań, a zwłaszcza problematyki etniczności i *power-sharing*, ma podsystem regulacyjny systemu politycznego, na który składają się normy prawne, normy autonomiczne i reguły nienormatywne. Waga tego podsystemu ujawnia się właśnie w jego elementach składowych. Systemy polityczne typu *power-sharing* są najczęściej implementowane w społeczeństwach złożonych z wielu grup etnicznych lub religijnych, z których każda reprezentuje odmienną kulturę, zwyczaje i tradycje. Zatem reguły nienormatywne odzwierciedlają różnorodność grup

---

⁶² Ibidem, s. 432.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ K.A. Wojtaszczyk, *Neokorporatyzm...*, op. cit., s. 19.

⁶⁵ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *System...*, op. cit., s. 432.

⁶⁶ K.A. Wojtaszczyk, *Neokorporatyzm...*, op. cit., s. 20.

etnicznych i religijnych oraz historycznie uwarunkowane stosunki między nimi. Reguły nienormatywne oddziałują z kolei na normy prawne, a te następnie na tworzone na ich podstawie instytucje polityczne, które w systemach politycznych typu *power-sharing* mają najczęściej charakter międzyetniczny. To znaczy, że tworząc je, należy uwzględniać lokalne uwarunkowania oraz różnice etniczne. Natomiast normy autonomiczne, zawarte w regulaminach i statutach przyjmowanych przez organizacje niepaństwowe, określają, w jaki sposób będzie wyglądała chociażby rywalizacja polityczna i stosunki między grupami etnicznymi wchodzącymi w skład danej organizacji.

Dla systemów politycznych typu *power-sharing*, czy w ogóle dla systemów politycznych, istotne znaczenie ma otoczenie systemu politycznego. Jak już zostało wspomniane, instytucje *power-sharing* zazwyczaj są implementowane w państwach charakteryzujących się występowaniem społeczeństw wieloetnicznych lub wieloreligijnych, doświadczonych wewnętrznymi konfliktami między grupami etnicznymi i religijnymi. Sam konflikt jest najczęściej efektem wykluczenia jednej lub kilku grup z dostępu do dóbr lub wpływu na procesy decyzyjne. Społeczeństwo – nie tylko wieloetniczne czy wieloreligijne – jest organizmem skomplikowanym i zróżnicowanym, w związku z tym jego funkcjonowanie jest uwarunkowane wzajemnym oddziaływaniem rozmaitych, ściśle ze sobą powiązanych systemów⁶⁷. Istota i zadania systemu politycznego zależą od jego związków z pozostałymi sferami aktywności społeczeństwa, które stanowią jego otoczenie⁶⁸.

Otoczenie systemu politycznego w państwie można podzielić na dwie sfery: wewnętrzną i zewnętrzną. Pierwsza z nich jest określona przez trzy systemy⁶⁹:

- system ekonomiczny, który określany jest przez typ własności środków produkcji i charakter gospodarowania;
- system społeczny, na który składa się cała populacja ludzka i elementy ją konstytuujące, takie jak: płeć, wiek, religia, etniczność itp.;
- system kulturowy, który reprezentowany jest przez obecne w społeczeństwie i konkurujące ze sobą różnorakie idee, twierdzenia i poglądy.

Sfera zewnętrzna otoczenia systemu politycznego to otoczenie międzynarodowe danego państwa, które jest determinowane przez charakter stosunków międzynarodowych, zwłaszcza

---

⁶⁷ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 30.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *System...*, op. cit., s. 432.

wzajemnych relacji między danym systemem politycznym a innymi systemami politycznymi⁷⁰. Otoczenie i system polityczny są od siebie współzależne, ponieważ otoczenie zasilą system polityczny, który także wywiera wpływ na funkcjonowanie i oblicze otoczenia. Dzięki temu system polityczny również może się zmieniać i przystosowywać do swojego otoczenia⁷¹. Poprzez wypełnianie swoich głównych funkcji system polityczny zachowuje znaczną autonomię w stosunku do otoczenia. Autonomia polega na możliwości formułowania koncepcji i modyfikowania oraz kontrolowania procesów ich realizacji⁷². Wielość różnych pozostałych systemów w otoczeniu systemu politycznego wymusza na nim, poprzez swoje oddziaływanie, niemalże nieustanne poszukiwanie nowych rozwiązań instytucjonalnych. Prowadzą one do integrowania i zapobiegania destabilizacji czy rozczłonkowania państwa⁷³. Jedynym i możliwym w tej sytuacji narzędziem zapobiegania konfliktom w ramach systemu politycznego jest efektywnie legitymizowana władza, której celem będzie dążenie do utrzymania stabilności życia politycznego i zgodności z oficjalnymi normami politycznymi i prawnymi⁷⁴.

Otoczenie systemu politycznego spełnia szczególną rolę zwłaszcza w systemach politycznych typu *power-sharing*. Funkcjonują one najczęściej w społeczeństwach silnie zróżnicowanych, także pod względem relacji między grupami etnicznymi i religijnymi oraz w warunkach możliwego konfliktu międzygrupowego. Wówczas otoczenie, zasilając system polityczny, wywiera wpływ na powstanie w jego ramach takich instytucji, które odpowiadałyby akomodacji rozmaitych, nierzadko sprzecznych dążeń i interesów poszczególnych grup. Jednakże zasadniczym zadaniem instytucji tego typu systemu politycznego byłoby utrzymanie stabilności państwa. System polityczny typu *power-sharing* wykazuje wysoki stopień zaadaptowania do realiów otoczenia i potrzeb grup, a także, obudowany w odpowiednie przepisy normatywne, zachowuje autonomię wobec otoczenia. Jest wówczas odporny na próby zwiększenia wpływu i prymatu nad rządem ze strony najsilniejszych i najbardziej uprzywilejowanych grup etnicznych i religijnych. Również społeczeństwo silnie zróżnicowane, nacechowane rywalizacją polityczną grup i reprezentujących je stronnictw, wymusza na systemie politycznym niemalże ciągłe dążenie do poszukiwania takich instytucji, które byłyby zdolne pacyfikować możliwe konflikty i realizować żądania grup. Oczywiście, wszelkie instytucje władzy w systemie politycznym typu *power-sharing* powinny być legitymizowane

---

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem, s. 433.

⁷² Ibidem.

⁷³ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy...*, op. cit., s. 30.

⁷³ Ibidem, s. 31.

⁷⁴ Ibidem.

przez wszystkie grupy etniczne lub religijne, dzięki czemu będą mogły one oddziaływać na te instytucje oraz postępować zgodnie z przyjętymi zasadami normatywnymi lub wynegocjowaną umową między zantagonizowanymi grupami.

1.2. Istota *power-sharing*

Głównym przedmiotem przeprowadzonych badań teoretycznych były systemy polityczne typu *power-sharing*, a szerzej ich konkretne modele: centrypetalny, konsocjonalny oraz wariant mieszany, zwany hybrydowym.

Aby zbadać, jak najprościej definiowane jest pojęcie *power-sharing*, warto na wstępie przywołać kilka definicji tego terminu z najpopularniejszych ogólnych, tj. nietematycznych słowników języka angielskiego. *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus* określa *power-sharing* jako stan, w którym dwie i więcej osób lub grup bierze odpowiedzialność za stworzenie gabinetu, rządu czy organizacji⁷⁵. Z kolei *English Oxford Dictionary* definiuje badane pojęcie jako politykę uzgodnioną między partiami politycznymi lub w ramach koalicji w celu podziału odpowiedzialności pomiędzy stronami co do stanowionych decyzji oraz polityk⁷⁶. *Collins English Dictionary* tłumaczy *power-sharing* dwojako. Po pierwsze jako porozumienie, w ramach którego odmienne lub przeciwne grupy mają swoich reprezentantów w rządzie, oraz po drugie, jako polityczne porozumienie, w ramach którego wszystkie odmienne grupy w społeczeństwie partycypują we wspólnym rządzie⁷⁷. Również *Longman English Dictionary* ujmuje analizowane pojęcie na dwa sposoby: jako porozumienie między przeciwstawnymi grupami lub partiami politycznymi w celu podziału władzy, a w konsekwencji podejmowania decyzji oraz jako sytuację, w której grupa polityczna lub organizacja aktualnie posiadająca władzę zgadza się dzielić nią z innymi grupami⁷⁸. Cechą wspólną wskazanych definicji jest to, że wskazują one, iż termin *power-sharing* ma wyraźnie polityczne zabarwienie oraz jest nierozzerwalnie związany ze sferą stosunków politycznych i międzygrupowych. Co więcej, jeden z cytowanych wyżej słowników

---

⁷⁵Hasło: *Power-sharing*, [w:] *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].

⁷⁶ Hasło: *Power-sharing*, [w:] *English Oxford Living Dictionaries*, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].

⁷⁷ Hasło: *Power-sharing*, [w:] *Collins English Dictionary*, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].

⁷⁸ Hasło: *Power-sharing*, [w:] *Longman English Dictionary*, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].

ilustruje swoją definicję *power-sharing* prawdopodobnie najlepszym przykładem, mianowicie porozumieniem między katolikami i protestantami w Irlandii Północnej.

Z analizy przywołanych w definicjach sposobów rozumienia *power-sharing* wynika, iż najlepszym polskim odpowiednikiem tego słowa będzie „współrządzenie”. Takie tłumaczenie podaje np. *Słownik politologii*, zgodnie z którym *power-sharing* jest, po pierwsze, rządową koalicją dwóch lub więcej partii politycznych tworzących egzekutywę. Koalicja ta została zawiązana w toku negocjacji przed- i powyborczych, zwłaszcza tam, gdzie istnieją głębokie podziały społeczne i polityczne, a rządy monopartyjne lub większościowe są z założenia skazane na niepowodzenie⁷⁹.

Drugie rozumienie *power-sharing* wpisane jest w kontekst rywalizacji grup etnicznych. Wiąże się to z próbą włączania elit politycznych wszystkich zwaśnionych stron w proces rządzenia⁸⁰. Definicja tego pojęcia jest najbliższa rozumieniu *power-sharing* przyjętemu w tej pracy, głównie z racji ważności charakteru stosunków międzyetnicznych w państwach, których społeczeństwa są wieloetniczne. Dodać należy, że najczęściej używaną formą, nie tylko w niniejszej pracy, ale również w polskim i międzynarodowym piśmiennictwie, jest angielski oryginalny termin *power-sharing*.

Przywołane definicje pojęcia *power-sharing* nie definiują go w sposób wystarczający. Pojęcie *power-sharing* jest na tyle szerokie, że ujęcie zastosowane w tej rozprawie wymaga dalszego skonkretyzowania. Inicjatorem badań teoretycznych nad samą ideą *power-sharing* oraz tego typu systemów politycznych, zwłaszcza w warunkach afrykańskich państw wieloetnicznych, był noblista z dziedziny ekonomii William A. Lewis, który kojarzył system polityczny typu *power-sharing* z reżimem demokratycznym. Na podstawie przeprowadzonych przez siebie analiz pojęcia „demokracja” wyróżnił jego dwa rozumienia: podstawowe i wtórne⁸¹. Przez podstawowe pojęcie W.A. Lewis rozumiał demokrację jako system, w którym wszystkie osoby, których dotyczy jakaś określona decyzja, powinny mieć możliwość uczestniczenia w jej podejmowaniu – to jest w dotyczącym ich procesie decyzyjnym⁸². Zgodnie zaś z rozumieniem wtórnym demokracja to reżim, w którym to wola większości powinna przeważać⁸³. Według W.A. Lewisa pod pojęciem *power-sharing*, czyli współrządzenia w kontekście społeczeństw wielosegmentowych, kryje się podstawowe rozumienie demokracji

---

⁷⁹ Hasło: *Współrządzenie*, [w:] *Słownik politologii*, op. cit., s. 669.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 669–670.

⁸¹ W.A. Lewis, *Beyond African Dictatorship: The Crisis of the One-Party State*, „Encounter” 1965, No. 8, s. 6.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

zawierającej trzy mechanizmy *power-sharing*: zastosowanie w wyborach do parlamentu proporcjonalnego systemu wyborczego, powstanie rządu „wielkiej koalicji” międzyetnicznej oraz wprowadzenie federalizmu lub innego rodzaju regionalnej decentralizacji⁸⁴.

Pojęcie *power-sharing* zyskało znaczną popularność oraz stało się obiektem intensywnych badań zwłaszcza po serii publikacji Arenda Lijpharta. Dokonawszy analiz sposobów rozstrzygania konfliktów w społeczeństwach głęboko podzielonych, Królestwa Niderlandów⁸⁵ i Republiki Południowej Afryki (RPA), A. Lijphart doszedł do wniosku, że możliwość osiągnięcia pokojowego współżycia w tego typu społeczeństwach wymaga przyjęcia takich rozwiązań politycznych, które odzwierciedlałyby terytorialne zróżnicowanie danego państwa oraz kulturowe, religijne i ideologiczne społeczeństwa. Tego rodzaju możliwości zapewniają instytucje mieszczące się właśnie w ramach systemów typu *power-sharing*. Należy jednak zaznaczyć, że dla Lijpharta termin *power-sharing* był jednoznaczny z wprowadzaniem przez niego do obiegu naukowego i następnie rozwijanym pojęciem konsocjonalizmu, który zostanie przeanalizowany w oddzielnej części tej pracy. Zdaniem teoretyków *power-sharing* zasadniczym celem instytucji związanych z badanym terminem jest propagowanie zachowań umiarkowanych i bardziej nastawionych na współpracę niż konfrontację wśród elit segmentów. Promocja takich zachowań ma jednocześnie prowadzić do zagwarantowania każdemu z segmentów wieloetnicznego społeczeństwa proporcjonalnego udziału w zasobach państwowych, zwłaszcza politycznych, ekonomicznych i kulturowych⁸⁶. W taki stanie rzeczy instytucje typu *power-sharing* jawią się jako pewna kolejna forma ewolucji instytucjonalnej, w ramach której implementowane nowe regulacje pozwalają kształtować i wpływać na procesy decyzyjne oraz na dostęp do zasobów publicznych większości lub wszystkich skonfliktowanych stron⁸⁷.

Szeroko rozumiane *power-sharing* zostało już przeanalizowane na płaszczyźnie językowej. W politologicznej sferze pojęciowej *power-sharing* może być szeroko rozumiane w znaczeniu trójpodziału władzy według Monteskiusza, tj. między egzekutywą, legislatywę a sądownictwo. W szerokim rozumieniu *power-sharing* oznacza również dzielenie się władzą w państwie między różnymi partiami politycznymi w ramach koalicji rządowych, między partiami politycznymi a innymi podmiotami (na przykład różnymi organizacjami i ruchami

---

⁸⁴ W.A. Lewis, *Politics in West Africa*, Oxford University Press, Nowy Jork 1965, s. 72.

⁸⁵ Problematyka *power-sharing* w Niderlandach została omówiona szerzej w monografii: I. Dobrzeński, *Filaryzacja – geneza, rozwój, upadek*, IKŚIO PAN, Warszawa 2016, s. 124.

⁸⁶ C. Hartzell, M. Hoddie, *Institutionalising peace: Power sharing and post-civil war conflict management*, „American Journal of Political Science” 2003, Vol. 47, No. 2, s. 319.

⁸⁷ Ibidem.

społecznymi), a także między płciami⁸⁸. Szeroko rozumianym *power-sharing* jest również klasycznie pojmowane dzielenie się władzą z obywatelami w reżimach demokratycznych. Najlepszymi przykładami są tutaj tzw. nowe formy demokracji. Na gruncie demokracji partycypacyjnej *power-sharing* może przybrać chociażby postać funkcjonowania budżetów partycypacyjnych, w szczególności na szczeblu samorządów lokalnych. Z kolei w demokracji deliberacyjnej objawia się w zastosowaniu instytucji debat służących do podejmowania na różnych szczeblach władzy państwowej lepszych jakościowo i posiadających szerszą legitymację społeczną decyzji politycznych⁸⁹. *Power-sharing* rozumiane szeroko może być wyrażane poprzez pewne rozwiązania terytorialne. Jak podaje Krzysztof Trzciniński za Danielem Elzarem, za płaszczyzny *power-sharing* bywają rozumiane decentralizacja i federalizacja, w ramach których dochodzi do dzielenia się władzą poprzez system, łączący w sobie samo zarządzanie częściami państwa z udziałem w rządzeniu jego całością⁹⁰.

Jednakże to tematyka etniczności oraz stosunków między grupami etnicznymi oddaje sens pojęcia *power-sharing* w węższym rozumieniu. Jak tłumaczy K. Trzciniński, *power-sharing* doczekało się konceptualizacji właśnie w badanym tutaj obszarze dzięki przejściu od stadium ogólnego wyobrażenia na poziom pojęcia steoretyzowanego, a więc i skonkretyzowanego⁹¹.

Pojęcie *power-sharing* jest analizowane także przez Timothy'ego D. Siska. Postrzega on *power-sharing* jako pewien rodzaj systemu politycznego, którego ogół cech wykracza poza takie pojęcia jak „system rządów”, „forma rządów” czy „reżim polityczny” i obejmuje w ramach danej wspólnoty politycznej, obok charakterystycznych dla niej struktur, instytucji i organizacji, specyficzne: świadomość, kulturę, stosunki, wartości i normy⁹². T.D. Sisk uważa ponadto, że *power-sharing*, zwłaszcza w państwach wieloetnicznych, stanowi system oparty, w przeważającej części, na tworzeniu rządów przez wszystkie główne i zorganizowane politycznie grupy etniczne społeczeństwa. Reprezentanci wszystkich grup etnicznych społeczeństwa etnicznie heterogenicznego powinni posiadać wówczas szeroką legitymację w ramach swoich grup⁹³. Zdaniem T.D. Siska podstawą *power-sharing* rozumianego jako system polityczny musi być kooperacja elit, która ma wychodzić ponad interesy grupowe⁹⁴. Skoro *power-sharing* nosi cechy systemu politycznego, musi mieć instytucje, normy i wartości. Jak

---

⁸⁸ K. Trzciniński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 28.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem, s. 29.

⁹² T.D. Sisk, *Power Sharing and International Mediation...* op. cit., s. 4.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

wskazuje K. Trzciński, mogą one zostać implementowane na dwa sposoby. Po pierwsze, mechanicznie, najczęściej w wyniku osiągniętego *ad hoc* porozumienia pokojowego, wieńczącego konflikt między wrogo nastawionymi do siebie segmentami; po drugie, jako zwieńczenie długotrwałych uzgodnień między elitami politycznymi poszczególnych segmentów, stanowiąc wówczas wynik rozwoju konsensualnej kultury politycznej⁹⁵. Zwłaszcza drugi sposób ma bardzo istotne znaczenie. Dochodzi do niego bowiem w wyniku wykrystalizowania się wysokiego poziomu świadomości wśród członków elit politycznych skonfliktowanych segmentów. Świadomość przybiera charakter potrzeby osiągnięcia konsensusu lub dążenia do niego w sytuacji, gdy jakiś konflikt trwa od dłuższego czasu, hamując możliwości rozwoju państwa i społeczeństwa⁹⁶. W efekcie elity polityczne skonfliktowanych grup etnicznych dochodzą do wniosku, że relacje między reprezentowanymi przez nie grupami nie mogą być warunkowane przez wartości partykularne, ale powinny zwrócić się w stronę takich, które godzą różne interesy. Wymaga to istnienia określonego charakteru kultury politycznej, konkretnie rzecz ujmując, opartej na konsensusie oraz dążeniu do współpracy na rzecz wspólnego dobra ponad istniejącymi podziałami etnicznymi.

Jak wskazuje D. Rothchild, wśród elit politycznych w państwach, w których wprowadzone zostały systemy polityczne typu *power-sharing* wykształciła się „specyficzna świadomość”. Dotyczy to zwłaszcza elit państw afrykańskich. Zrozumiały one, iż możliwość współpracy różnych segmentów, na przykład w ramach rządów szerokiej koalicji, jest dla nich kosztowna politycznie, ale akceptowalna, jeśli przyczyni się to do ograniczenia konfliktów i utrzymania jedności państwa⁹⁷. Sygnalizując gotowość do podzielenia się władzą, elity dominujących segmentów rozumieją potrzeby i obawy pozostałych grup oraz wyrażają troskę o ich przyszłość poprzez chęć utworzenia instytucji, które będą je chronić przed niebezpieczeństwem ponownego zdominowania przez większe grupy etniczne⁹⁸. Nowe normy i zasady współpracy, a także instytucje *power-sharing*, aby dobrze funkcjonować, powinny zostać zbudowane w oparciu o reguły konstytucjonalizmu, demokracji i poszanowania praw człowieka⁹⁹. Należy zarazem podkreślić, że *power-sharing* to nie tylko formalne instytucje, ale

---

⁹⁵ K. Trzciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 29–30.

⁹⁶ B. O’Leary, *Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments*, [w:] S. Noel (ed.), *From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies*, McGill-Queen’s University Press, Montreal 2005, s. 9.

⁹⁷ D. Rothchild, *Reassuring weaker parties...*, op. cit., s. 251.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem.

również pewne rozstrzygnięcia nieformalne, niekiedy funkcjonujące na marginesie życia politycznego.

Podobne do stanowiska D. Rothchilda rozumienie *power-sharing* przedstawia politolog Geraint Parry. Uważa on, iż *power-sharing* polega na wzajemnym przystosowywaniu się i budowaniu kompromisów w gronie członków elit politycznych reprezentujących interesy odmiennych grup etnicznych. *Power-sharing* związane jest ze szczególnym sposobem politycznego działania wynikającego z ustaleń wynegocjowanych w gronie liderów segmentów w ramach procesu akomodacji elit¹⁰⁰. Akomodacja elit to realizacja, reprezentowanych przez elity polityczne danej grupy etnicznej, interesów grupowych, z czym wiąże się włączanie przedstawicieli tej grupy do polityki krajowej. Zwykle akomodacja elit wiąże się z uzyskiwaniem przez członków elit segmentów, zwłaszcza wcześniej wykluczanych, konkretnych stanowisk w rządzie i innych instytucjach państwa oraz ich udziałem w wyborach parlamentarnych i uzyskaniem szansy na zdobycie reprezentacji w legislaturze.

Z kolei Rick Wilford definiuje *power-sharing* w kontekście akomodacji przeciwstawnych interesów i grup etnicznych. Twierdzi on, iż w sytuacji istnienia głębokich podziałów etnicznych i w konsekwencji rywalizacji etnicznej *power-sharing* oznacza proces włączania w instytucje rządu, zwłaszcza przywódców oraz partii politycznych reprezentujących odmienne segmenty etniczne¹⁰¹.

Anna K. Jarstad używa pojęcia *power-sharing* w kontekście demokratyzacji. Jak zauważa, system polityczny mający charakter *power-sharing* może być „szkołą demokracji” dla elit politycznych, w której skonfliktowane poprzednio strony miałyby szansę poznać nowe zasady demokratycznego współżycia i pokojowej kooperacji¹⁰². W ten sposób wszyscy ważni aktorzy, reprezentujący docelowo wszystkie lub większość segmentów społeczeństwa wielosegmentowego, będą mogli zyskać prawo głosu już w realiach polityki o nowym, bardziej harmonijnym charakterze. Najlepszym przykładem może być RPA, gdzie częściowy podział władzy – zgodnie z którym przedstawiciele wszystkich segmentów społecznych, które uzyskały wystarczającą liczbę głosów, otrzymali gwarancję wejścia do rządu – ułatwił przejście od

---

¹⁰⁰ G. Parry, *Types of Democracy*, [w:] *The Encyclopedia of Democracy*, op. cit., s. 1283.

¹⁰¹ R. Wilford, *Power-sharing*, [w:] I. McLean (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, Oxford University Press, Oxford 2003, s. 434.

¹⁰² A.K. Jarstad, *The Prevalence of Power-Sharing: Exploring the Patterns of Post-Election Peace*, „Africa Spectrum” 2009, Vol. 44, No. 3, s. 46.

apartheidu do demokracji¹⁰³. Traktowanie *power-sharing* jako pewnego rodzaju „szkoły demokracji” może być szczególnie istotne dla mniejszych, do tej pory najbardziej wykluczonych grup. W Afryce jest to niezwykle ważne, ponieważ państwo odgrywa kluczową rolę w zakresie alokacji zasobów i zapewnienia bezpieczeństwa, a istniejący sektor prywatny w wielu państwach charakteryzuje się niewielkimi rozmiarami¹⁰⁴ i oferuje w tej materii ograniczone możliwości¹⁰⁵.

System polityczny typu *power-sharing* jest atrakcyjny dla mniejszych grup, ponieważ stwarza im nie tylko perspektywę uzyskania wpływu na procesy decyzyjne, ale daje możliwość ochrony grupowych interesów i równego członkostwa w wielosegmentowym społeczeństwie¹⁰⁶. *Power-sharing* nie tylko włącza do polityki mniejsze, wykluczone grupy, ale dzięki takim działaniom może skutecznie pacyfikować ewentualny konflikt społeczny, którego źródłem może być poczucie wykluczenia wśród członków mniejszych grup.

Zdaniem D. Rothchilda instytucje typu *power-sharing* to przede wszystkim logiczna reakcja wszystkich lub tylko części zwaśnionych grup na potrzebę nie tylko samookreślenia i reprezentatywności etnicznej, ale także poradzenia sobie z bieżącymi wyzwaniem politycznymi, brakiem bezpieczeństwa, brakiem skutecznego zarządzania i rozwoju gospodarczego¹⁰⁷. W efekcie instytucje systemu politycznego typu *power-sharing* mogą stać się istotnymi mechanizmami, mającymi umożliwić osiągnięcie wyższego poziomu stabilności politycznej, skutecznego zarządzania i w konsekwencji harmonijnego i stabilnego rozwoju socjoekonomicznego¹⁰⁸. Instytucje typu *power-sharing* mają być więc odpowiedzią na perspektywę niestabilności i powrotu konfliktu, w konsekwencji mają doprowadzić do zażegnania nieuporządkowanej sytuacji w państwie i sytuacji politycznej niepewności¹⁰⁹.

Funkcje *power-sharing* są określane przez cele stojące przed tym systemem. Zasadniczym celem zastosowania instytucji typu *power-sharing* jest ograniczenie lub rozwiązanie już istniejącego konfliktu między grupami etnicznymi. Ryzyko wystąpienia nowych konfliktów jest szczególnie wysokie w tych państwach wieloetnicznych, które już ich

---

¹⁰³ A. Żukowski, *Kształtowanie się systemu politycznego Nowej Afryki Południowej. Wybrane problemy*, „Forum Politologiczne: Z problemów społeczno-politycznych współczesnej Afryki subsaharyjskiej. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, Tom: 1, 2004, s. 104-115, 118.

¹⁰⁴ W przypadku Kenii sytuacja wygląda odmiennie, ponieważ gospodarka tego państwa oparta jest w dużej mierze na sektorze prywatnym i na nim oparty jest jej rozwój. Por. *Kenia. Przewodnik po rynku*, PAiiZ, https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=21835 [dostęp: 9 grudnia 2019].

¹⁰⁵ D. Rothchild, *Reassuring weaker parties...*, op. cit., s. 248.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 248-249.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

doświadczyły lub w których nierówności w dostępie do dóbr publicznych podsypane są przez asymetryczne stosunki międzygrupowe, w tym zwłaszcza silnie odczuwalną dyskryminację mniejszych lub słabszych grup przez grupy większe lub silniejsze.

Jak zauważa badacz teorii *power-sharing* K. Trzciniński, odpowiednio zaprojektowane i przestrzegane, w szczególności przez największe i najsilniejsze segmenty, instytucje typu *power-sharing* mają w zamierzeniu wychodzić naprzeciw istniejącym różnicom i pomagać godzić sprzeczne interesy, a w konsekwencji ograniczać konflikty etniczne, religijne i tzw. *communal conflicts*¹¹⁰. Co więcej, *power-sharing* dzięki dopuszczeniu do procesów decyzyjnych elit politycznych różnych segmentów powoduje ograniczanie koncentracji władzy przez większość i w rezultacie zmniejsza arbitralność władzy w zakresie stosunków etnicznych w państwach wieloetnicznych¹¹¹. W efekcie głównym celem systemu politycznego typu *power-sharing* jest dążenie do osiągnięcia wyższego poziomu stabilności politycznej wielosegmentowego państwa¹¹², co powinno się przełożyć na zapewnienie jego obywatelom lepszego życia.

W piśmiennictwie dotyczącym systemów politycznych typu *power-sharing* wyróżnia się następujące ich modele¹¹³:

- konsocjonalizm;
- centrypetalizm;
- hybrydowe *power-sharing*.

1.3. Konsocjonalizm

Najbardziej znanym modelem *power-sharing* jest konsocjonalizm. Model ten został skonceptualizowany przez holenderskiego politologa A. Lijpharta, na podstawie historycznych już doświadczeń niderlandzkich. System konsocjonalny funkcjonuje lub funkcjonował w wielu zróżnicowanych pod względem etnicznym i religijnym państwach lub regionach. Wśród nich warto wymienić m.in.: Niderlandy, Austrię, Belgię, Bośnię i Hercegowinę, Cypr, Etiopię,

---

¹¹⁰ K. Trzciniński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 30.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Problematyka stabilności politycznej została omówiona szerzej w pracy: K. Trzciniński, *Czym jest stabilność...*, op. cit., s. 37–47.

¹¹³ W literaturze na temat *power-sharing* wyróżnia się niekiedy również tzw. model (W. Arthura) Lewisa. Został on jednak w tej rozprawie pominięty, ponieważ jest to model normatywny a nie empiryczny.

Irlandię Północną, Kolumbię, Macedonię Północną, Malezję, RPA i Szwajcarię¹¹⁴. Model A. Lijpharta w literaturze niejednokrotnie określany jest mianem demokracji konsocjonalnej. Terminy „konsocjonalizm” i „demokracja konsocjonalna” przez samego A. Lijpharta używane są zamiennie. Jednak w tej rozprawie używany jest wyłącznie termin „konsocjonalizm”, ponieważ system ten występuje nie tylko w reżimach demokratycznych.

Klasyk konsocjonalizmu, definiując ten system, wychodzi od krytyki modelu demokracji większościowej, zwanego westminsterskim. Powołując się na badania prowadzone przez W.A. Lewisa w państwach Afryki Zachodniej zaraz po uzyskaniu przez nie niepodległości, A. Lijphart doszedł do wniosku, że implementowane w nich instytucje demokracji większościowej nie sprawdzają się. Co więcej, stają się antytezą demokracji, bowiem prowadzą do wykluczenia mniejszych grup z wpływu na politykę, która oddziałuje również na nie. Demokracja większościowa w warunkach państw wielosegmentowych prowadzi często do trwałej dominacji największych segmentów¹¹⁵. Ponadto, jak wskazuje A. Lijphart, model demokracji większościowej przeniesiony wprost z państw dawnych kolonizatorów (których społeczeństwa były w dużej mierze homogeniczne) po prostu nie pasuje do nowo powstałych państw wieloetnicznych w Afryce¹¹⁶. W opinii A. Lijpharta, kontrpropozycją wobec systemu demokracji większościowej jest implementacja w państwach i społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie i religijnie, które doświadczają bardzo głębokich podziałów politycznych, konsocjonalizmu będącego w istocie rozwinięciem propozycji zarysowanych pierwotnie przez W.A. Lewisa.

Konsocjonalizm jest zatem rodzajem systemu politycznego, z założenia tworzonym w celu zaprowadzenia i utrzymania stabilnych rządów demokratycznych w społeczeństwach heterogenicznych, w tym wieloetnicznych¹¹⁷. Sam termin „konsocjonalny” Lijphart zapożyczył od filozofa, zwolennika umowy społecznej – Johanna Althusiusa, a konkretnie od jego konceptu *consociatio*, co po łacinie oznacza unię, związek lub unifikację¹¹⁸.

W konsocjonalizmie wszelkie tendencje odśrodkowe powinny być neutralizowane przez takie postawy oraz zachowania przywódców różnych segmentów, które charakteryzują się współpracą¹¹⁹. A. Lijphart podkreśla, że to właśnie kooperacja elit politycznych

---

¹¹⁴ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 33.

¹¹⁵ A. Lijphart, *Power-Sharing...*, s. 6–7.

¹¹⁶ Ibidem, s. 7.

¹¹⁷ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 1.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

segmentów, a w szczególności ich wspólny, celowy wysiłek na rzecz stabilizacji systemu, jest cechą wyróżniającą konsocjonalizmu¹²⁰. Kooperacja elit jest możliwa dzięki swego rodzaju umowie lub zmowie elit politycznych segmentów, polegającej na negocjacjach czy wzajemnych ustępstwach na różnych płaszczyznach polityki. Jeżeli wśród elit politycznych możliwe jest współdziałanie, dalej mogą one stymulować rozwój lepszych relacji na poziomie mas, czyli między członkami odmiennych segmentów¹²¹. Aby jednak do tego doszło, wymagany jest określony poziom kultury politycznej czy wręcz zaistnienie specyficznego jej rodzaju, który można określić mianem konsensualnej kultury politycznej. W jej ramach członkowie elit politycznych segmentów powinni cechować się chęcią i skłonnością do podejmowania wspólnego wysiłku na rzecz godzenia reprezentowanych rozbieżnych interesów oraz żądań wszystkich grup etnicznych lub innych segmentów¹²² i angażować się jednocześnie w utrzymanie całego systemu konsocjonalnego, zwiększanie jego spójności oraz stabilności¹²³.

Mimo że zarysowany stan rzeczy zdaje się mieć znamiona wizji utopijnej, to zdaniem A. Lijpharta jest on jak najbardziej możliwy do osiągnięcia, jednak pod warunkiem istnienia wśród elit poczucia zagrożenia związanego z fragmentacją polityczną. Mogą się na nią składać chociażby takie niebezpieczeństwa, jak: brak ładu społecznego, niestabilność rządów oraz przeszkody w rozwoju i budowaniu dobrobytu społeczeństwa¹²⁴. Z drugiej strony, istotna dla prawidłowego funkcjonowania konsocjonalizmu jest kwestia mas lub segmentów społecznych, zwłaszcza typu etnicznego lub religijnego. Według A. Lijpharta, muszą one charakteryzować się wewnętrzną spójnością polityczną, swą formą przypominać zwarte bloki polityczne zdolne do gromadnego udzielania poparcia swoim elitom politycznym¹²⁵. Członkowie wszystkich segmentów muszą wykazywać szczególną aprobatę dla swego rodzaju umowy elit. Masy muszą mieć przekonanie, że implementacja instytucji konsocjonalnych jest dla nich korzystna¹²⁶. To członkowie elit, będący jednocześnie wyborcami, muszą wywierać presję poprzez proces wyborczy na swoich reprezentantach, aby zastępowali w swoich działaniach konfrontację współpracą¹²⁷. Oczywiście ogromną w tym rolę odgrywa odpowiednia edukacja

---

¹²⁰ A. Lijphart, *Thinking about Democracy...*, op. cit., s. 29.

¹²¹ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 34.

¹²² K. Trzeciński, *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej...*, op. cit. s. 53.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ A. Lijphart, *Thinking about Democracy...*, op. cit., s. 35.

¹²⁶ Ibidem, s. 36.

¹²⁷ K. Trzeciński, *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej...*, op. cit., s. 55.

jednostek, nie tylko dotycząca szeroko rozumianej wiedzy obywatelskiej, ale zwłaszcza w przedmiocie demokracji¹²⁸.

Podstawę konceptualną konsocjonalizmu dostarcza prymordializm¹²⁹. Prymordializm zakłada, że tożsamość etniczna jest właściwością dziedziczną, a w konsekwencji niemożliwą do zmiany¹³⁰. Patrząc z perspektywy prymordialistycznej, idea stworzenia ponadetnicznych społeczeństw w warunkach wieloetniczności wydaje się nieprawdopodobna do urzeczywistnienia¹³¹. W konsekwencji konsocjonalizm opiera się na założeniu, że w sytuacji, gdy społeczeństwo jakiegoś państwa jest silnie podzielone pod względem etnicznym, każdy ze składających się na nie segmentów powinien posiadać własną reprezentację we władzy państwowej i w ten sposób wpływać na proces decyzji politycznych¹³². Taki stan rzeczy może wpływać stabilizująco na sytuację polityczną, zwłaszcza dzięki ograniczaniu konfliktów między grupami etnicznymi. Zarazem jednak może on wzmacniać istniejące międzysegmentowe podziały, głównie dlatego, że wzmacnia prawa grupowe¹³³.

Konsocjonalizm implikuje wdrażanie instytucji wykorzystywanych w celu pacyfikacji możliwych konfliktów oraz rozwijania współpracy w warunkach społeczeństw wielosegmentowych. Przy czym, podobnie jak w przypadku centrypetalizmu, nie są to instytucje obowiązkowe. Są one jedną z dostępnych możliwości ograniczających ewentualne konflikty w społeczeństwach wielosegmentowych. Należy podkreślić – jak stwierdza A. Lijphart – że nawet jeśli w danym systemie politycznym znajduje się tylko jedna lub część instytucji uznawanych za typowe dla konsocjonalizmu, dozwolone jest używanie wobec takiego systemu terminu „konsocjonalny”. Konsocjonalizm może podlegać nieustannym przekształceniom, związanym z jego modernizacją lub zmianom w zależności od lokalnych uwarunkowań. Ważne jest jednak, by implementowane instytucje korespondowały z teorią konsocjonalizmu. Wszystkie instytucje proponowane przez konsocjonalizm są między sobą powiązane, wzajemnie się uzupełniając. Do głównych instytucji konsocjonalnych należą¹³⁴:

1. rządy „wielkiej koalicji”;
2. autonomia kulturowa segmentów, mogąca również przybrać formę autonomii terytorialnej;

---

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Problematyka prymordializmu została omówiona szerzej w podrozdziale „Etnos i etniczność” rozprawy.

¹³⁰ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 36–37.

¹³¹ Ibidem, s. 37.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ A. Lijphart, *Thinking about Democracy...*, op. cit., s. 42.

3. proporcjonalność, zwłaszcza w wyborach parlamentarnych i rozdziale stanowisk w instytucjach publicznych;
4. weto mniejszości.

Ad 1. Pod pojęciem rządów „wielkiej koalicji” kryje się konstituowanie gabinetu, w którego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich głównych segmentów etnicznych lub religijnych, czy nawet politycznych. Ponadto mogą oni być członkami partii politycznych, które reprezentują interesy i potrzeby konkretnych segmentów¹³⁵. Jak zauważa A. Lijphart, instytucja gabinetu „wielkiej koalicji” w rzeczywistości wprost narusza zasadę demokracji większościowej, według której rząd powinien posiadać poparcie po prostu parlamentarnej większości w społeczeństwach wielosegmentowych, często związanej z dominującą grupą etniczną¹³⁶. W tym przypadku rozszerzenie gabinetu na reprezentantów pozostałych segmentów etnicznych lub religijnych sprzyja realizacji ich interesów i obecności w procesie decyzyjnym i pozwala brać pod uwagę różne punkty widzenia. Pojawiające się wówczas spięcia związane z istnieniem wielu interesów mogą być rozstrzygane dzięki wzajemnym uzgodnieniom, ustępstwom i koncyliacyjności.

Rząd „wielkiej koalicji” może przyjmować różne formy instytucjonalne. Może mieć oblicze takie jak w klasycznie rozumianych systemach parlamentarnych. Na jego czele może stać prezydent albo formuła gabinetu „wielkiej koalicji” może zostać rozszerzona na wszystkie istniejące w systemie politycznym danego państwa rady czy komitety, zwłaszcza te zajmujące się doradztwem dla rządu lub koordynacją prowadzonej przez niego polityki¹³⁷.

Przykładu funkcjonowania rządu „wielkiej koalicji” dostarcza Nigeria. Zgodnie z wprowadzoną w 1999 roku konstytucją skład rządu federalnego i wszystkich federalnych agencji rządowych powinien odzwierciedlać „federalny charakter” Nigerii i nie może w nich istnieć jakakolwiek przewaga osób pochodzących z jednej bądź kilku największych grup etnicznych, co więcej, wszystkie organy państwowe muszą wypełniać swoje obowiązki w taki sposób, aby nie sprzyjać żadnym nigeryjskim grupom etnicznym lub religijnym¹³⁸. Konstytucja wskazuje ponadto, że rząd musi zostać tak skonstruowany, aby każdy z ministrów pochodził z jednego z 36 stanów, z zastrzeżeniem, iż dana osoba musi być rdzennym mieszkańcem

---

¹³⁵ Idem, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 25.

¹³⁶ Ibidem, s. 25–26.

¹³⁷ A. Lijphart, *Power-Sharing...*, op. cit., s. 7.

¹³⁸ K. Trzeciński, *How Theoretically Opposite Models of Interethnic Power-sharing Can Complement Each Other and Contribute to Political Stabilization: The Case of Nigeria*, „Politeja” 2016, Vol. 42, No. 3, s. 67.

konkretnego stanu¹³⁹. Reguła ta dotyczy również wszystkich ważnych urzędników państwowych, którzy są nominowani na swoje stanowisko przez prezydenta, oraz jest rozszerzona na organy lokalne, a nawet skład zarządów spółek i rad nadzorczych w państwowych przedsiębiorstwach oraz rad publicznych uczelni wyższych¹⁴⁰. Zgodnie z nigeryjską konstytucją, celami implementacji tej konsocjonalnej reguły są: odzwierciedlenie w organach państwowych różnorodności mieszkańców Nigerii oraz promowanie poczucia przynależności i lojalności wobec Federacji wśród wszystkich mieszkańców Nigerii¹⁴¹.

Ad. 2. Autonomia kulturowa wszystkich lub większości segmentów społeczeństwa zróżnicowanego, przybierająca czasem formę autonomii terytorialnej, może być rozpatrywana co najmniej w dwóch aspektach:

- w pierwszym polega na tym, że we wszystkich decyzjach dotyczących wspólnych dla danego państwa spraw biorą udział wszystkie segmenty, natomiast w sprawach dotyczących wyłącznie danej grupy możliwości decyzyjne posiada właściwa grupa¹⁴².
- w drugim oznacza istnienie sfery autonomii dla podtrzymania i rozwoju kultury segmentów.

Tak pojmowana autonomia kulturowa może zostać zilustrowana przykładami funkcjonowania szeregu organizacji – najczęściej kulturowych, medialnych i edukacyjnych – przeznaczonych wyłącznie dla danej grupy etnicznej lub religijnej. Jeżeli jakaś grupa etniczna lub religijna zamieszkuje w sposób spójny dany obszar państwa, wówczas autonomia kulturowa dotyczy tego wyznaczonego, szczególnego obszaru. Natomiast „terytorialny” wymiar tej zasady oznacza często wprowadzenie federalnego podziału państwa w przypadkach, w których grupy etniczne lub religijne zamieszkują konkretne regiony państwa, a granice ich występowania są jasno zarysowane¹⁴³.

Za autonomiczne jednostki terytorialne państwa odpowiedzialna jest i sprawuje nad nimi władzę zamieszkująca ją grupa etniczna lub religijna. Jest to bardzo istotne zwłaszcza dla grup mniejszych lub wcześniej wykluczanych, które zyskują nie tylko swobodę uczestnictwa i rozwoju swojej kultury lub religii, lecz także określony stopień samostanowienia w sprawach

---

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 41

¹⁴³ Ibidem, s. 42.

politycznych, kulturowych czy ekonomicznych w ramach zamieszkiwanej części federacji¹⁴⁴. System terytorialny państwa przybiera wówczas formę tak zwanego federalizmu etnicznego. Należy podkreślić, że autonomia kulturowa dla segmentów nie musi występować jednocześnie z federalizmem etnicznym, może też istnieć zupełnie niezależnie.

Na kontynencie afrykańskim federalizm etniczny funkcjonuje w Etiopii. Państwo to charakteryzuje się społeczeństwem wieloetnicznym, doświadczonym wojnami domowymi oraz dążeniem zamieszkujących je segmentów społecznych do samodzielności. W konsekwencji, na mocy konstytucji z 1994 roku oraz polityki prowadzonej przez dominujący politycznie Etiopski Ludowo-Rewolucyjny Front Demokratyczny, oraz z racji zamieszkiwania przez grupy etniczne konkretnych terytoriów Etiopii, postanowiono implementować w tym państwie federalizm etniczny. Celem wprowadzenia federalizmu etnicznego było: osiągnięcie stabilności politycznej państwa poprzez uznanie autonomii i prawa do samostanowienia różnych grup etnicznych, oparcie praktyki politycznej na zasadzie rządów prawa oraz mediacji w konfliktach etnicznych¹⁴⁵.

Etiopia została podzielona według kryteriów etnicznych na 9 stanów, posiadających szereg własnych kompetencji w zakresie spraw dotyczących danego terytorium etnicznego oraz budżetu i dochodów, które są uzyskiwane na poziomie stanu, w obszarze sądownictwa i planowania rozwoju lokalnego¹⁴⁶. Możliwe jest także używanie lokalnego języka w administracji stanowej. Zapewniono również zachowanie różnorodności kulturowej i szacunek wobec kultur każdej z grup oraz ich nieskrępowany rozwój¹⁴⁷. Federalizm etniczny przejawia się również w składzie osobowym niektórych organów władzy szczebla centralnego, zwłaszcza legislatury. Na przykład Izba Federacji składa się ze 110 członków, po jednym dla każdej narodowości i po jednym dodatkowym przedstawicielu każdego miliona mieszkańców, wyznaczonych przez rady regionalne, które mogą wybrać go samodzielnie lub w drodze powszechnych wyborów.

Ad. 3. Proporcjonalność określana jest przez A. Lijpharta jako stan, w którym wszystkie segmenty w wielosegmentowym państwie mają wpływ na podejmowane przez państwo decyzje, dzięki posiadaniu reprezentacji proporcjonalnej do ich udziału w jego populacji¹⁴⁸.

---

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ J. Abbink, *Ethnic-based federalism and ethnicity in Ethiopia: reassessing the experiment after 20 years*, „Journal of Eastern African Studies” 2011, Vol 5, No. 4, s. 608.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 601.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 598.

¹⁴⁸ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 39.

Proporcjonalność według A. Lijpharta może przejawiać się w różnoraki sposób, na przykład jako system wyborczy charakteryzujący się proporcjonalnym rozdziałem mandatów między biorącymi udział w wyborach komitetami wyborczymi. W wielu zróżnicowanych etnicznie i religijnie państwach – zwłaszcza dawnych afrykańskich koloniach Wielkiej Brytanii – implementowano ordynację większościową w wyborach do legislatury. W takim systemie wyborczym wygrywali tylko kandydaci z największą liczbą głosów, podczas gdy pozostali – często reprezentujący mniejsze lub dotychczas wykluczone grupy – nie mieli możliwości politycznego wpływu na dotyczące ich procesy decyzyjne. Skutkowało to utrzymaniem się supremacji grupy dominującej. Zastosowanie zasady proporcjonalności przy wyborach do parlamentu eliminuje proste rozróżnienie między wygranymi a przegranymi widoczne przy zastosowaniu systemu większościowego, dzięki czemu każda z istniejących w zróżnicowanym społeczeństwie grup uzyskuje proporcjonalną do udzielonego poparcia liczbę przedstawicieli w parlamencie¹⁴⁹. Proporcjonalność staje się zatem zaprzeczeniem zasady, w myśl której to zawsze „zwycięzca bierze wszystko”. Po drugie, proporcjonalność oznacza odpowiedni co do wielkości danej grupy etnicznej lub religijnej rozdział stanowisk w rządzie oraz służbie publicznej, a także alokację publicznych środków pieniężnych na rzecz każdej z grup¹⁵⁰. Proporcjonalność wpływa także na pozostałe elementy konsocjonalne, ułatwiając ich implementację i funkcjonowanie, co jest szczególnie istotne zwłaszcza przy autonomii kulturowej i terytorialnej segmentów oraz rządach „wielkiej koalicji”. Proporcjonalność ponadto jako względnie neutralna i bezstronna zasada redystrybucji środków oraz stanowisk rządowych, ogranicza potencjalnie niebezpieczne problemy wynikające z rozdrobnienia procesu decyzyjnego¹⁵¹.

Ad. 4. Prawo weta dla mniejszości, zwane w literaturze po prostu wetem mniejszości, stanowi formę obrony grup mniejszościowych w odniesieniu do kwestii związanych z ich zasadniczymi prawami oraz autonomią, a także zabezpieczenie przed dominacją większych grup. Bez istnienia weta grupy mniejszościowe są narażone na pozbawienie możliwości realizacji ich żywotnych interesów oraz przegłosowywanie ich propozycji, zwłaszcza w parlamencie, rządzie „wielkiej koalicji” i innych gremiach decyzyjnych¹⁵². Instytucja weta mniejszości stanowi formę uzupełnienia innej instytucji konsocjonalizmu, jaką jest rząd „wielkiej koalicji”. Weto mniejszości stanowi metodę pokojowego oporu nie tylko wobec

---

¹⁴⁹ A. Lijphart, *Power-Sharing...*, op. cit., s. 8.

¹⁵⁰ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 38–39.

¹⁵¹ Ibidem, s. 39.

¹⁵² A. Lijphart, *Power-Sharing...*, op. cit., s. 8.

negatywnych dla mniejszości ewentualnych zmian, lecz także wobec naturalnych w takiej sytuacji tendencji do powstawania konfliktów między segmentami¹⁵³. Jednak instytucja weta mniejszości, przed czym ostrzega sam A. Lijphart, może niechybnie doprowadzić do szkodliwej sytuacji zwanej tyranią mniejszości, powodując częste paraliże w funkcjonowaniu organów władzy państwowej, a w szczególności rządu. Dodatkowo – na co wskazuje A. Lijphart – weto mniejszości, zwłaszcza jego notoryczne nadużywanie, może stać się „mieczem obosiecznym” i w niektórych przypadkach zagrozić interesom mniejszych grup. Dając grupom poczucie bezpieczeństwa i wpływu na procesy decyzyjne, czyni je w ostateczności narzędziem, którego użycie jest w rzeczywistości mało prawdopodobne¹⁵⁴. Lijphart, posiłkując się opinią Johna Calhouna, twierdzi ponadto, że weto mniejszości może stać się z czasem nieatrakcyjnym mechanizmem. Dzieje się tak, kiedy grupy zauważą, że mogą kształtować swoje cele oraz cele pozostałych grup za sprawą wzajemnych uzgodnień. Poza tym mogą dostrzec niebezpieczeństwa wynikające z niepożądanego użycia weta mniejszości, mogącego objawić się pod postacią politycznego impasu oraz immobilizmu¹⁵⁵.

Na koniec należy zwrócić uwagę na, jak ujął to A. Lijphart, czynniki kontekstowe, które mogą wspierać lub utrudniać funkcjonowanie głównych instrumentów konsocjonalizmu. Jest ich dziewięć:

- brak lub obecność segmentu dominującego, który w reżimie demokratycznym zazwyczaj preferuje rozwiązania typowe dla demokracji większościowej, a w efekcie rywalizację mogącą przerodzić się w warunkach państwa wielosegmentowego w dominację nad pozostałymi segmentami;
- brak lub obecność znaczących różnic między segmentami etnicznymi lub religijnymi, zwłaszcza tych o charakterze społeczno-ekonomicznym;
- mała lub duża liczba segmentów, która jest istotna, gdyż determinuje możliwości prostszych lub bardziej skomplikowanych negocjacji między grupami w zakresie kompromisowych rozwiązań;
- wielkość segmentów, która może wpływać na równowagę sił lub ją burzyć;
- wielkość populacji państwa, która może powodować mniej lub bardziej złożone podejmowanie decyzji;

---

¹⁵³ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 37.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 37.

- brak lub istnienie zagrożenia zewnętrznego, które wpływa na poziom wewnętrznej jedności;
- poziom rozwoju nadrzędnej lojalności, który im jest wyższy, tym zmniejsza siłę lojalności partykularnych i odwrotnie;
- poziom geograficznej spójności segmentów, który może pozwolić na implementację systemu federalnego sprzyjającego autonomii grupowej;
- brak lub istnienie tradycji konsocjonalnej, która w sposób oczywisty wpływa na rządzenie w wielosegmentowym społeczeństwie¹⁵⁶.

1.4. Centrypetalizm

Kolejnym z modeli *power-sharing* jest centrypetalizm. Do jego głównych teoretyków należą D.L. Horowitz¹⁵⁷ i B. Reilly. Na gruncie nauki polskiej centrypetalizm jest badany głównie przez K. Trzcíńskiego. „Ojczyzná” centrypetalizmu, w której badany system został rozwinięty, jest Nigeria. To afrykańskie państwo cechuje się wysoce zróżnicowanym pod względem etnicznym i religijnym społeczeństwem oraz występowaniem wielu konfliktów w relacjach między segmentami oraz między nimi a władzą centralną, co wielokrotnie destabilizowało sytuację polityczną w Nigerii. Innym opisywanym w literaturze przykładem empirycznego centrypetalizmu jest Indonezja, również posiadająca wielosegmentowe, zróżnicowane etnicznie i religijnie społeczeństwo. Jest to państwo historycznie mocno doświadczone konfliktami. W obu państwach „czysty” centrypetalizm istniał relatywnie krótko, przed dodaniem do ich systemów politycznych licznych instytucji konsocjonalnych, co następowało stopniowo.

Centrypetalizm stawia sobie za cel pacyfikację konfliktów wynikających ze współzystowania i rywalizacji segmentów etnicznych i religijnych zamieszkujących państwa wielosegmentowe poprzez zachęcanie do międzysegmentowej współpracy politycznej na rzecz wspólnego dobra. Centrypetalizm i jego instytucje oparte są na logice konstruktywizmu. Konstruktywizm, co prawda, zakłada, iż etniczność jest już zawczasu dana i ustalona, ale

¹⁵⁶ A. Lijphart, *Thinking about Democracy...*, op. cit., s. 51–52.

¹⁵⁷ Główną pracą tego badacza na temat centrypetalizmu jest: D.L. Horowitz, *Ethnic Groups...*, op. cit., ss. 698.

jednocześnie uznaje, że można ją dalej formować tak, aby osiągnąć jakieś pożądane konkretne cele polityczne¹⁵⁸.

Centrypetalizm jako system polityczny został implementowany w państwach wielosegmentowych charakteryzujących się prezydenckim systemem rządów, dopuszczając do udziału we władzy przedstawicieli elit politycznych różnych segmentów. Centrypetalizm stymuluje te elity do pojednania, współpracy i integracji politycznej w poprzek podziałów etnicznych, doprowadzając w efekcie do osłabienia tychże podziałów w warunkach wielosegmentowości¹⁵⁹. Zmniejszenie się znaczenia podziałów etnicznych i religijnych w życiu politycznym może w dalszej kolejności zaowocować pacyfikacją powstających w takich warunkach konfliktów etnicznych i religijnych oraz pokojowym rozwojem państwa. Centrypetalizm zakłada bowiem, że elity polityczne segmentów, usatysfakcjonowane współudziałem w rządzeniu oraz możliwością artykulacji i obrony reprezentowanych grupowych interesów, powinny działać łagodząco na zachowania ich członków w relacjach z innymi grupami¹⁶⁰. Ów system, dzięki przyjętym założeniom, promuje wprowadzanie do bieżącego dyskursu politycznego i debaty publicznej takich poglądów i działań politycznych – zwłaszcza w kwestiach drażliwych w wymiarze interesów poszczególnych grup – które mają charakter umiarkowany, co w konsekwencji sprzyja wzajemnemu przystosowywaniu się, osiąganiu porozumień i kooperacji na zasadach kompromisu¹⁶¹.

B. Reilly widzi centrypetalizm jako istotną alternatywę wobec innych systemów politycznych dla państw wieloetnicznych, zwłaszcza konsocjonalizmu, którego centrypetalizm jest odwrotnością. B. Reilly definiuje centrypetalizm jako „dośrodkowy” system polityczny, którego zasadniczym celem jest przyciągnięcie przeciwstawnych stron do centrum systemu politycznego, tak aby zachęcić grupy do reprezentowania i prowadzenia bardziej umiarkowanych i kompromisowych polityk¹⁶². Oparcie rywalizacji grup etnicznych lub etnicznych partii politycznych na politykach umiarkowanych, a nie na skrajnych, zapobiega – zdaniem B. Reilly’ego – wykorzystywaniu tożsamości etnicznej do celów politycznych¹⁶³. Zwolennicy centrypetalizmu utrzymują, iż jednym z najlepszych sposobów zarządzania rywalizacją polityczną w podzielonych społeczeństwach nie jest replikowanie istniejących

---

¹⁵⁸ K. Trzeciński, *Centrypetalizm – integrujący system polityczny dla państw wieloetnicznych. Zarys teorii empirycznej*, „Studia Polityczne” 2015, t. 39, nr 3, s. 187.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² B. Reilly, *Centripetalism*, op. cit., s. 289.

¹⁶³ Ibidem.

podziałów etnicznych w instytucjach państwa, a zwłaszcza w jego organach przedstawicielskich, ale raczej odpolitycznienie etniczności poprzez wprowadzenie zachęt instytucjonalnych do zachowań międzyetnicznych¹⁶⁴. Centrypetalizm promuje potrzebę implementacji instytucji prowadzących do urealnienia w podzielonych społeczeństwach polityki agregacyjnej, zorientowanej na centrum systemu i międzyetniczną współpracę¹⁶⁵. Adherenci centrypetalizmu wśród tych instytucji wskazują w szczególności na odpowiednie reguły wyborcze, które sprawiają, że politycy staną się zależni od głosów członków innych grup etnicznych niż ich własna. Opowiadają się oni nie tylko za tworzeniem wieloetnicznych partii politycznych, lecz również za powoływaniem wieloetnicznych instytucji politycznych i organów przedstawicielskich¹⁶⁶. Do zrealizowania zakładanego przez centrypetalizm celu mają służyć specyficzne instytucje, obejmujące zastosowanie preferencyjnych, jak również ponadregionalnych zasad głosowania oraz implementowanie takich praw dotyczących partii politycznych, które wymagałyby od nich organizacji na zasadach ponadetnicznych¹⁶⁷.

Centrypetalna polityka oparta jest zatem na kompromisach, ponieważ aby odnieść sukces lub cokolwiek osiągnąć, jej aktorzy muszą przyjąć postawę umiarkowaną, skoncentrowaną na programie wyborczym. Powinni odrzucić egoistyczną postawę skupienia się wyłącznie na swojej grupie etnicznej i wykazywać zdolność do reprezentowania grup innych niż ich własne. W dyskursie politycznym i debacie publicznej będą liczyć się tylko ci aktorzy, którzy zajmą, wspomniane przez B. Reilly'ego, centrum systemu politycznego. Jak wskazuje K. Trzciniński, instytucje centrypetalne mogą zostać implementowane w reżimie demokratycznym oraz w autorytaryzmie rywalizacyjnym, dopuszczającym niektóre procedury demokratyczne, w tym wyborcze¹⁶⁸.

Na centrypetalizm składają się głównie cztery instytucje, których zadaniem jest odejście od polityki solidarności etnicznej w kierunku większej otwartości na pozostałe grupy etniczne. Są to¹⁶⁹:

1. specjalna struktura terytorialna promująca „rozbijanie” dużych segmentów tak, by zamieszkiwały one w kilku regionach administracyjnych (stanach, prowincjach) oraz ułatwiająca tworzenie regionów wielosegmentowych;

---

¹⁶⁴ Ibidem, s. 290.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 289.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 290.

¹⁶⁷ Ibidem.

¹⁶⁸ K. Trzciniński, *Centrypetalizm...*, op. cit., s. 188.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 188–189.

2. procedura wyboru ponadsegmentowego (tzn. popieranego przez członków różnych segmentów) prezydenta z zastosowaniem tzw. wymogu terytorialnego rozłożenia głosów, a zatem konieczności uzyskania odpowiednio wysokiego rozłożenia poparcia w wyborach prezydenckich na obszarze większości regionów administracyjnych (sprostanie temu wymogowi jest niezbędne dla objęcia urzędu prezydenckiego, a samo zdobycie większości głosów jest niewystarczające); wskazany wymóg jest niemal unikalny (poza Kenią istnieje jedynie w Nigerii i Indonezji);
3. ponadregionalne i międzyetniczne partie polityczne;
4. niekiedy rozumiane w literaturze jako wymóg dodatkowy: stosowanie w wyborach do parlamentu głosowania preferencyjnego w formie na przykład proporcjonalnego systemu ordynacji pojedynczego głosu przechodniego (w okręgach wielomandatowych) lub w postaci większościowego systemu głosu alternatywnego (w okręgach jednomandatowych); oraz tzw. *vote-pooling*.

Ad. 1. W ramach specjalnej struktury terytorialnej duże grupy etniczne są „rozbijane” w taki sposób, aby ich członkowie zamieszkiwali w wielu, najlepiej wieloetnicznych jednostkach terytorialno-administracyjnych¹⁷⁰. Takie działania mają za główny cel doprowadzenie do sytuacji, w której to elity polityczne wewnątrz tej samej dużej grupy etnicznej, reprezentując różne regiony, będą konkurowały ze sobą na przykład o przydział środków z budżetu centralnego¹⁷¹.

Empirycznym przypadkiem funkcjonowania analizowanej zasady jest Nigeria. W okresie niepodległego bytu struktura terytorialna tego państwa podlegała poważnym przekształceniom. Po ogłoszeniu niepodległości Nigerii w 1960 roku zdecydowano się implementować klasycznie rozumiany federalizm etniczny, mający typowo konsocjonalne cechy. Nigeria była wówczas podzielona na trzy regiony: północny, zachodni i wschodni, a z czasem wyodrębniono kolejny, czwarty region środkowo-zachodni. Każdy z trzech pierwszych regionów zdominowany był przez jedną z trzech największych grup etnicznych Nigerii: Hausa-Fulani, Joruba i Ibo¹⁷². Największą i zarazem najbardziej ludną częścią państwa był region północny zamieszkiwany przez grupę etniczną Hausa-Fulani, czego rezultatem było zauważalne dążenie Hausańczyków do odgrywania dominującej roli politycznej w Nigerii¹⁷³. W 1966 roku

---

¹⁷⁰ Ibidem, s. 189.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² K. Trzeciński, *How theoretically...*, op. cit., s. 62.

¹⁷³ Ibidem.

doszło do wojskowego zamachu stanu, w następstwie którego podział terytorialny Nigerii zaczął stopniowo, lecz wyraźnie się zmieniać, przybierając zdecydowanie charakter centrypetalny. Ewolucja tego systemu wyglądała następująco: w 1967 roku w Nigerii było 12 stanów, z czego 7 zamieszkałych przez 3 największe grupy etniczne; w 1976 roku – 19 stanów, z czego około 16 z nich zamieszkiwały największe z grup etnicznych. Od 1987 roku w coraz większym stopniu dokonywano moltiplikowania stanów: liczba stanów wzrosła z 21 do 30 w 1991 roku, aż do 36 stanów w 1996 roku i taka utrzymuje się dotychczas¹⁷⁴. Jak wskazują badacze, Hausa-Fulani stanowią większość w 9 stanach, Joruba w 7, Ibo w 5, a w 15 stanach rządzą mniejsze grupy etniczne¹⁷⁵. Zaistniała sytuacja istotnie wpłynęła na relacje międzyetniczne w Nigerii na dwa sposoby. Po pierwsze, tak podzielone grupy etniczne zaczęły artykułować swoje potrzeby nie poprzez rywalizację etniczną, ale regionalną, konkurując o udział w projektach rozwojowych finansowanych przez rząd centralny, tworząc międzyetniczne koalicje polityczne¹⁷⁶. Po drugie, doprowadzono do sytuacji, w której ponad połowa stanów była heterogeniczna etnicznie¹⁷⁷.

Efektom „rozbicia” grup etnicznych w Nigerii był nie tylko fakt zamieszkiwania różnych stanów Nigerii przez największe z nich, ale przede wszystkim zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia konfliktów etnicznych w skali państwa poprzez częściową zmianę charakteru konfliktów na rywalizację wewnątrzetniczną¹⁷⁸.

Ad. 2. Istotą wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich jest doprowadzenie do sytuacji, w której wybory prezydenckie będą mogły oznaczać wygraną tylko dla tych kandydatów, których poglądy i polityka, zwłaszcza w zakresie interesów poszczególnych grup etnicznych, mają charakter umiarkowany¹⁷⁹. Celem tej reguły jest zachęcanie elit grup etnicznych do tworzenia potencjału dla integracji politycznej w poprzek podziałów etnicznych i osłabianie w ten sposób ich znaczenia w warunkach wieloetniczności¹⁸⁰. Zastosowanie tej zasady ma doprowadzić do sytuacji, w której zwycięski kandydat w wyborach prezydenckich będzie miał poparcie pochodzące z większości regionów

---

¹⁷⁴ Ibidem, s. 62–63.

¹⁷⁵ R.T. Suberu, *Federalism and the Management of Ethnic Conflict: The Nigerian Experience*, [w:] D. Turton (ed.), *Ethnic Federalism. The Ethiopian Experience in Comparative Perspective*, James Currey, Oxford 2006, s. 75–76.

¹⁷⁶ D.L. Horowitz, *Ethnic Groups...*, op. cit., s. 604–605.

¹⁷⁷ K. Trzeciński, *How theoretically...*, op. cit., s. 62.

¹⁷⁸ Ibidem, s. 62–63.

¹⁷⁹ K. Trzeciński, *Wymóg uzyskania terytorialnego rozłożenia głosów (poparcia) w wyborach prezydenckich*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2016, Vol. 49, s. 114.

¹⁸⁰ Ibidem.

zamieszkiwanych przez odmienne grupy etniczne lub religijne, a nie tylko z kilku¹⁸¹. Aby otrzymać takie wsparcie, wszyscy kandydaci mogą potrzebować w swoich programach elementów wspólnych dla grup etnicznych i wykazywać zdolność do reprezentowania innych grup etnicznych niż tylko ich własne¹⁸². Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich jawi się zatem jako narzędzie pacyfikacji potencjalnych konfliktów etnicznych, tworząc ostatecznie instytucję cieszącą się szerokim poparciem społecznym panetnicznego prezydenta¹⁸³.

Posiadający ponadsegmentowe poparcie prezydent może odgrywać wiele istotnych ról. Pierwszą z nich jest rola koncyliacyjna wobec skonfliktowanych grup etnicznych. Prezydent może stać się arbitrem i doprowadzać swoimi działaniami, a także poprzez swoją pozycję i autorytet, do rozwiązania toczącego się sporu na drodze pokojowej. Po drugie, prezydent może odgrywać rolę symbolu jedności państwa, skoro posiada tak szerokie poparcie społeczne. Po trzecie, jego umiarkowana postawa wobec wszystkich grup etnicznych może wpływać moderująco na istniejące relacje etniczne (zwłaszcza gdy mają one konfliktowy charakter). Po czwarte, może przyjąć na siebie rolę obrońcy zagrożonych, najmniejszych grup etnicznych, pacyfikując ich obawy przed dominacją polityczną ze strony największych grup etnicznych.

Podobnie jak w przypadku specjalnej struktury terytorialnej, także dla analizowanej tutaj instytucji centrypetalnej, laboratorium jej funkcjonowania jest Nigeria. Instytucja ta powstała jako jeden z rezultatów konfliktu międzyetnicznego w Nigerii, zwanego wojną biafrańską¹⁸⁴. Toczyła się ona w latach 1967–1970. Wojna biafrańska wybuchła w wyniku wojskowego zamachu stanu, mającego być próbą zapobieżenia dezintegracji terytorialnej Nigerii, a przeprowadzonego przez część elit wojskowych i politycznych wywodzących się z grupy etnicznej Ibo¹⁸⁵. Pucz ostatecznie zakończył się klęską, a w jego wyniku zginęła znaczna część czołowych nigeryjskich polityków, funkcjonariuszy aparatu państwowego, a także wysokiej rangi oficerów pochodzących z ówczesnych regionów: Północnego (zdominowanego przez Hausa-Fulanich) i Zachodniego (zdominowanego przez Jorubów). Większość z tych, którzy ocaleli, stanowili ci członkowie nigeryjskiej elity politycznej i wojskowej, którzy pochodzili z grupy etnicznej Ibo, zamieszkującej Region Wschodni, na obszarze którego leżała

---

¹⁸¹ I. Dobrzeniecki, *Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Przypadek Kenii*, „Studia Polityczne” 2017, t. 45, nr 4, s. 173–174.

¹⁸² B. Reilly, *Centripetalism*, op. cit., s. 291.

¹⁸³ I. Dobrzeniecki, *Wymóg...*, op. cit., s. 174.

¹⁸⁴ W jej wyniku mogło zginąć, według niektórych szacunków, nawet 2 mln ludzi, w tym większość w wyniku klęski głodu spowodowanej blokadą Biafry.

¹⁸⁵ K. Trzciniński, *Wymóg uzyskania...*, op. cit., s. 119–120.

zasobna w ropę naftową Delta Nigru¹⁸⁶. W następstwie skomplikowanej sytuacji politycznej w Nigerii, po nieudanym zamachu stanu i w konsekwencji prześladowań Ibów, zwłaszcza przez Hausa-Fulanich, Ibowie ogłosili secesję kontrolowanego przez siebie Regionu Wschodniego i utworzenie na jego obszarze niepodległej Republiki Biafry¹⁸⁷. Republika Biafry istniała do 1970 roku. Po zwycięstwie nigeryjskich wojsk federalnych ponownie stała się częścią Nigerii.

D. Horowitz wskazuje, że po okresie wojny domowej w Nigerii, gdy armia oddała władzę cywilom, w tym wieloetnicznym społeczeństwie, zmęczonym nie tylko wojną białfrą, lecz również latami rządów junty wojskowej, panował strach przed ponownym odnowieniem się konfliktu, przy czym żadna grupa nie wiedziała, która z nich stanie się ofiarą nowych represji¹⁸⁸. W konsekwencji postanowiono wprowadzić do nigeryjskiej konstytucji artykuł mówiący o konieczności spełnienia niezbędnego dla objęcia urzędu prezydenckiego wymogu uzyskania terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich¹⁸⁹. Wymóg ten jest obecny w konstytucji Nigerii, mimo przeprowadzenia pewnych jego modyfikacji, do dziś.

Ad. 3. Prawnie umocowane ponadregionalne i międzyetniczne partie polityczne wystawiają w wyborach do parlamentu etnicznie heterogeniczne listy wyborcze. Ta wprowadzona przez centrypetalistów instytucja jest przeciwieństwem dopuszczalności tworzenia i istnienia partii etnicznych, obecnych w konsocjonalizmie.

Analizowana instytucja funkcjonuje na przykład w Nigerii. Wymóg tworzenia ponadregionalnych i międzyetnicznych partii politycznych po raz pierwszy pojawił się w nigeryjskiej ustawie zasadniczej w 1979 roku jako odpowiedź na odnowienie się, tuż po zakończeniu rządów junty wojskowej, dużych partii etnicznych reprezentujących interesy Hausa-Fulanich, Jorubów i Ibów¹⁹⁰. Historię funkcjonowania tej instytucji można podzielić na dwa etapy. Pierwszy miał miejsce w latach 1979–1983, kiedy w nigeryjskim życiu politycznym dominowała powiązana z Hausańczykami Narodowa Partia Nigerii (NPN). NPN, posiadająca swój twardy elektorat na północy Nigerii, musiała szukać szerszego poparcia nie tylko wśród mniejszych grup etnicznych, ale nawet wśród Jorubów i Ibów, otwierając się w konsekwencji

---

¹⁸⁶ K. Trzciniński, *Wymóg uzyskania...*, op. cit., s. 120.

¹⁸⁷ Ibidem.

¹⁸⁸ D.L. Horowitz, *Ethnic Power Sharing...*, op. cit., s. 10.

¹⁸⁹ K. Trzciniński, *Wymóg uzyskania...*, op. cit., s. 120.

¹⁹⁰ K. Trzciniński, *Centrypetalizm...*, op. cit., s. 205.

na te grupy etniczne¹⁹¹. Dzięki takiej strategii NPN osiągała sukcesy wyborcze w kolejnych wyborach parlamentarnych w 1979 i w 1983 roku oraz w prezydenckich w 1979 roku. Badacze teorii *power-sharing* wskazują jednak na specyficzne uwarunkowania tej sytuacji. D.L. Horowitz uważa, że zwłaszcza ówczesna specyfika nigeryjskiego federalizmu doprowadziła do konieczności poszukiwania przez partie polityczne szerokiego ponadregionalnego i międzyetnicznego poparcia, a czołowi aktywiści NPN najszybciej i najlepiej zidentyfikowali tę nową potrzebę i dostosowali do niej swoje działania¹⁹². D.L. Horowitz wskazuje ponadto na specyfikę nigeryjskiego systemu terytorialnego, który tworząc nowe ramy rywalizacji etnicznej i politycznej, doprowadził do zwiększenia znaczenia podziałów na Północy, zmniejszając jednocześnie bardziej niebezpieczne podziały na poziomie centralnym¹⁹³.

Drugi etap funkcjonowania tej instytucji miał miejsce po wprowadzeniu kolejnej nigeryjskiej konstytucji w 1999 roku, która zawierała szereg unormowań dotyczących partii politycznych. Regulacje te zostały dodatkowo wzmocnione uzupełnieniami wynikającymi z przepisów Kodeksu Wyborczego z 2010 r. W następstwie ich implementowania żadna partia polityczna ani stowarzyszenie polityczne w Nigerii nie może działać, jeżeli członkostwo nie ma w nich charakteru powszechnego, tzn. nie jest dostępne dla każdego obywatela bez względu na miejsce, z którego pochodzi, oraz jego przynależność etniczną i religijną. Symbol bądź logo żadnej partii politycznej nie może zawierać jakichkolwiek konotacji etnicznych lub religijnych ani wskazywać, że jej działalność ogranicza się jedynie do jakiejś części terytorium Nigerii. Nie zezwala się na używanie przez partie w jakichkolwiek wyborach symboliki kojarzącej się z wódzostwami, plemionami, grupami etnicznymi, religiami bądź sektami religijnymi. Zakazuje się również używania w propagandzie partii politycznych języka obrażającego uczucia religijne, etniczne i plemienne¹⁹⁴. Co więcej, statut każdej partii politycznej w Nigerii powinien zawierać wymóg organizowania na zasadach demokratycznych, i nie rzadziej niż co cztery lata, wewnętrznych wyborów jej głównych funkcjonariuszy czy też członków zarządu wykonawczego, którego skład musi odzwierciedlać federalny charakter Nigerii¹⁹⁵. Każda partia czy stowarzyszenie polityczne musi mieć swoją siedzibę wyłącznie w Federalnym Terytorium Stołecznym Abudży¹⁹⁶. Rezultatem zastosowania powyższej reguły wraz z wymogiem terytorialnego rozłożenia głosów była sytuacja, w której najważniejszy urząd w państwie –

---

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² D.L. Horowitz, *Ethnic Groups...*, op. cit., s. 612.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ K. Trzciniński, *Centripetalizm...*, op. cit., s. 206.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Ibidem.

prezydenturę, sprawowali kolejno: jorubski chrześcijanin, fulański muzułmanin oraz chrześcijanin z grupy etnicznej Ijaw zamieszkującej Deltę Nigru, a w okresie, gdy prezydentem był chrześcijanin, stanowisko wiceprezydenta zawsze piastował muzułmanin i odwrotnie¹⁹⁷.

Ad. 4. Stosowanie w wyborach do parlamentu głosowania preferencyjnego, głównie w formie proporcjonalnego systemu ordynacji pojedynczego głosu przechodniego (*single transferable vote*, STV), lub w postaci większościowego systemu głosu alternatywnego (*alternative vote*, AV) ma miejsce rzadko. Głosowanie preferencyjne jest w swej istocie przeciwieństwem większościowego lub proporcjonalnego systemu wyborczego bez preferencji. Systemy głosowania preferencyjnego pojedynczego głosu przechodniego i głosu alternatywnego wymagają, aby wyborcy zadeklarowali na karcie wyborczej wybór nie tylko pierwszego kandydata, lecz także pożądanego drugiego, trzeciego i kolejnych spośród wszystkich kandydatów obecnych na liście wyborczej¹⁹⁸. Jeżeli żaden kandydat nie uzyska większości, głosy te są przenoszone zgodnie z rankingiem w celu wybrania zwycięzcy większością głosów. W społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie takie systemy zachęcają kandydatów dążących do uzyskania największej liczby głosów do przyciągania drugorzędnych preferencji z grup innych niż ich własne, tak aby zapewnić jak najszerszy zakres wsparcia dla ich kandydatur¹⁹⁹. Żeby uzyskać takie wsparcie, kandydaci muszą zachowywać się w sposób umiarkowany wobec podstawowych kwestii politycznych, łagodząc swoje stanowiska retoryczne²⁰⁰. Głosowanie preferencyjne sprzyja bardziej kandydatom i partiom umiarkowanym, dzięki czemu przyczynia się do prowadzenia spokojnej kampanii wyborczej i w dalszej perspektywie może doprowadzić do zamazywania linii podziałów politycznych lub etnicznych i religijnych²⁰¹. Głosowanie preferencyjne funkcjonuje: w Irlandii Północnej, na Malcie, w Australii oraz w niektórych stanach Stanów Zjednoczonych²⁰².

Ponieważ głosowanie preferencyjne nie zostało spopularyzowane w państwach wielosegmentowych, od początku XXI wieku, zauważalnym jest wśród badaczy-centrypetalistów zajmujących się problematyką *power-sharing* wzrost zainteresowania innymi, centrypetalnymi rozwiązaniami wyborczymi. Do tego typu instytucji zalicza się chociażby

---

¹⁹⁷ Ibidem, s. 207.

¹⁹⁸ B. Reilly, *Centripetalism*, op. cit., s. 292.

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ Hasło: *System pojedynczego głosu przechodniego*, [w:] A. Sokala, B. Michalak, P. Uziębło, *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 241.

²⁰² Ibidem.

vote-pooling, czyli stworzenie wspólnej puli kandydatów na liście wyborczej²⁰³. Instytucja ta funkcjonuje, gdy podczas wyborów parlamentarnych politycy szukają poparcia wśród członków innych grup etnicznych niż własna. Wówczas dochodzi do łączenia głosów wyborczych między grupami etnicznymi dzięki stworzeniu wspólnej puli kandydatów na liście wyborczej, co ma doprowadzić do głosowania w poprzek podziałów etnicznych²⁰⁴.

W Afryce instytucja *vote-pooling* obecnie funkcjonuje w Burundi. Została ona wprowadzona do systemu politycznego tego państwa jako jedno z rozwiązań porozumienia pokojowego z Aruszy kończącego wojnę domową między grupami etnicznymi Hutu i Tutsi²⁰⁵. Instytucja *vote-pooling* w przypadku Burundi przejawia się w konstytucyjnym wymogu tworzenia zamkniętych list wyborczych na których na każdym trzech kandydatów jeden musi mieć inne pochodzenie etniczne niż pozostali dwaj²⁰⁶. Wybory parlamentarne natomiast są przeprowadzane w oparciu o ordynację proporcjonalną. Powyższy wymóg w praktyce oznacza, że partie polityczne związane z grupą Hutu muszą na swoich listach wyborczych na co trzecim miejscu umieszczać kandydata Tutsi i odwrotnie, co skutkuje tym, że prawdopodobny wynik wyborów parlamentarnych jest mniej więcej zgodny ze stosunkiem reprezentacji parlamentarnej dla grup etnicznych²⁰⁷ nałożonym w obecnie obowiązującej konstytucji²⁰⁸. W rezultacie zastosowania instytucji *vote-pooling* w Burundi partie muszą przyciągać kandydatów i wyborców ponad podziałami etnicznymi, a wyborcy mogą wybierać między partiami z przewagą Hutu lub Tutsi, ale nie mają możliwości głosowania na partie etniczne²⁰⁹. To zmusza zarówno wyborców, jak i kandydatów do dokonywania ocen politycznych na podstawie innych elementów niż podstawy etniczne, doprowadzając do osłabienia polityzacji etniczności. Taka procedura wyboru posłów przyczynia się do ukonstytuowania wieloetnicznego parlamentu i gabinetu, a także wzmacnia znaczenie centrypetalnych, wieloetnicznych partii politycznych.

---

²⁰³ M. Bogaards, *Consociationalism and Centripetalism: Friends or Foes?*, „Swiss Political Science Review” 2019, Vol. 25, No. 4, s. 520.

²⁰⁴ Ibidem.

²⁰⁵ Ibidem, s. 529.

²⁰⁶ B. Reilly, *Cross-Ethnic Voting: An Index of Centripetal Electoral Systems*, „Government & Opposition: An International Journal of Comparative Politics” 2020, s. 10.

²⁰⁷ 60% dla Hutu i 40 dla Tutsi oraz trzy zagwarantowane miejsca w obydwu izbach parlamentu dla członków grupy etnicznej Twa. Za: B. Reilly, *Cross-Ethnic Voting: An Index...*, op. cit., s. 10.

²⁰⁸ B. Reilly, *Cross-Ethnic Voting: An Index...*, op. cit., s. 10.

²⁰⁹ Ibidem.

1.5. Hybrydowe *power-sharing*

Badania nad hybrydowym *power-sharing* są prowadzone przez Krzysztofa Trzcńskiego²¹⁰, który pojmując analizowane pojęcie jako system polityczny typu *power-sharing* łączący instytucje, należące do dwóch różnych i teoretycznie przeciwstawnych modeli systemowego *power-sharing*: centrypetalizmu i konsocjonalizmu²¹¹.

Należy przypomnieć, że o ile centrypetalizm promuje integrację elit politycznych niejako ponad podziałami etnicznymi, to konsocjonalizm odwrotnie – skupia się na umocnieniu istniejących podziałów. Mimo przeciwieństw instytucje właściwe obu modelom mogą współistnieć w jednym państwie. Instytucje obydwu modeli mogą funkcjonować obok siebie w tym samym społeczeństwie wielosegmentowym, tworząc razem odrębny system *power-sharing*, zwany systemem hybrydowym²¹². Ma on heterogeniczny charakter, ponieważ postulowane instytucje pochodzą z różnych, także w warstwie koncepcyjnej, modeli *power-sharing*²¹³. Hybrydowy model *power-sharing* dowodzi, iż nie należy ściśle wiązać się z ustalonymi ramami teoretycznymi, ponieważ niektóre instytucje z obu przeciwstawnych modeli *power-sharing* nie muszą w praktyce się wykluczać²¹⁴. Poza tym instytucje te, występując samodzielnie, wcale nie muszą przynieść zakładanego efektu stabilizującego. W konsekwencji instytucje właściwe obu głównym modelom *power-sharing* są czasami łączone w jeden system polityczny, przyjmujący postać hybrydowego *power-sharing*²¹⁵.

K. Trzcński sformułował, głównie na podstawie badań przypadków Nigerii i Indonezji, następujące podstawowe założenia koncepcyjne hybrydowego *power-sharing* (HPS): 1) w HPS łączone są instytucje różnych modeli *power-sharing*, w tym zwłaszcza centrypetalizmu i konsocjonalizmu; 2) HPS zwykle jest kształtowany wówczas, gdy sam centrypetalizm lub konsocjonalizm nie jest wystarczający dla uzyskania i (lub) trwania stanu stabilności politycznej; 3) w HPS łączenie instytucji różnych modeli *power-sharing* służy uzyskaniu stabilności politycznej wówczas, gdy instytucje te nie stoją w sprzeczności; 4) w HPS znaczenie

---

²¹⁰ Problematyka hybrydowego *power-sharing* została szczegółowo omówiona zwłaszcza w pracach: K. Trzcński, *Hybrid Power-Sharing: On How to Stabilize the Political Situation in Multi-segmental Societies*, „Politeja” 2018, Vol. 56, No. 5, ss. 85–107 i K. Trzcński, *Ograniczanie konfliktów w Nigerii i Indonezji: hybrydowy model power-sharing*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2019.

²¹¹ K. Trzcński, *Hybrid Power-Sharing in Indonesia*, „Polish Political Science Yearbook” 2017, Vol. 46, No. 1, s. 181.

²¹² K. Trzcński, *Hybrid Power-Sharing: On How...*, op. cit., s. 91.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ K. Trzcński, *Hybrid Power-Sharing in Indonesia...*, op. cit., s. 182.

²¹⁵ K. Trzcński, *Hybrid Power-Sharing: On How...*, op. cit., s. 91.

instytucji centrypetalizmu i konsocjonalizmu ma charakter asymetryczny, co oznacza, że jeden z tych modeli ma charakter dominujący; 5) teoria HPS nie ustala „z góry”, które instytucje niedominującego modelu *power-sharing* i w jakiej liczbie mają być dodane do dominującego modelu *power-sharing*²¹⁶.

Obecnie najbardziej znanymi systemami hybrydowego *power-sharing* są Nigeria oraz Indonezja. Jednak zanim dodano do ich systemów politycznych instytucje konsocjonalne, ich systemy polityczne były centrypetalne.

Zastosowanie w Nigerii obu teoretycznie sprzecznych modeli tłumaczone jest przez Patricka Chabala, który uważa, że współczesna, zachodnia teoria polityczna nie powinna ograniczać swoich opcji tylko do tych, które pasują do powszechnie znanych, głównie zachodnich kategorii analizy²¹⁷. Mimo tego, że teoria *power-sharing* oraz jej modele mają charakter empiryczny (powstały w wyniku obserwacji rzeczywistości politycznej w państwach wieloetnicznych i wieloreligijnych, opierając się na głębokiej analizie ich rzeczywistych przykładów), wynikające z takich analiz wnioski zachodnich badaczy mają czasami charakter nadmiernie abstrakcyjny²¹⁸.

W Nigerii implementowano takie instytucje centrypetalne, jak: specjalną strukturę terytorialną, wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich oraz ponadregionalne i międzyetniczne partie polityczne. Dodatkowo w Nigerii wprowadzono następujące instytucje konsocjonalne: gabinet „wielkiej koalicji”, którego ideę rozszerzono na inne gremia polityczne; prezydenturę dzieloną rotacyjnie (między głównie muzułmańską Północą a przede wszystkim chrześcijańskim Południem) oraz specyficzny urząd wiceprezydenta (dla innej grupy etnicznej i wspólnoty religijnej niż te, z których wywodzi się prezydent) – dwie ostatnie instytucje mają charakter nieformalny, zwyczajowy²¹⁹. Przykład Nigerii pokazuje bardzo ważny aspekt wzajemnego uzupełniania się instytucji pochodzących z przeciwstawnych modeli *power-sharing*: z jednej strony konsocjonalizmu, a z drugiej centrypetalizmu. Osobną kwestią jest wpływ hybrydowego *power-sharing* na pacyfikację ewentualnych konfliktów i na międzysegmentową współpracę. Choć zdaniem K. Trzczińskiego

---

²¹⁶ K. Trzcziński, *Ograniczanie konfliktów w Nigerii i Indonezji...*, op. cit., s. 147–161; K. Trzcziński, *Hybrid Power-Sharing: On How...*, op. cit., s. 86-107.

²¹⁷ K. Trzcziński, *How theoretically...*, op. cit., s. 69.

²¹⁸ Ibidem.

²¹⁹ Prezydentura rotacyjna oraz specyficzna natura urzędu wiceprezydenta podlega tej samej zasadzie. Jeżeli urząd prezydenta sprawuje chrześcijanin, to wiceprezydentem jest muzułmanin. Po skończonej kadencji urząd prezydenta przejmie muzułmanin, a na urząd wiceprezydenta powoływany jest chrześcijanin. Ideą tych rozwiązań jest akomodacja roszczeń przeciwnych grup etnicznych i religijnych. Por. K. Trzcziński, *How theoretically...*, op. cit., s. 68–69.

przykład nigeryjski jasno pokazuje, że hybrydowe *power-sharing*, mimo tego, iż jego sukces w przyczynianiu się do ograniczania konfliktów w społeczeństwach wielosegmentowych jest w dłuższej perspektywie czasowej niepewny, obecnie zauważalnie wpływa na redukcję poziomu natężenia konfliktów etnicznych i religijnych w Nigerii²²⁰. Niemniej jednak, zwłaszcza napięcia między chrześcijanami a muzułmanami nie zostały w pełni wyeliminowane, choć mają głównie charakter lokalny. Należy wziąć pod uwagę fakt, że religijne społeczności muzułmańskie i chrześcijańskie są znacznie liczniejsze w Nigerii niż poszczególne grupy etniczne, a konflikty religijne często wybuchają nieoczekiwanie po nagłych, symbolicznych wydarzeniach²²¹. W dalszym ciągu obecny jest, zwłaszcza w północnej części Nigerii, fundamentalizm islamski organizacji Boko Haram, jednak pozostaje on postrzegany jako zjawisko pozasystemowe²²². Najbardziej zauważalnym zjawiskiem, które można przypisać implementacji instytucji hybrydowego *power-sharing*, jest fakt nieodnowienia się konfliktu biafrańskiego.

Kolejnym przykładem funkcjonowania systemu hybrydowego *power-sharing* jest Indonezja. Podobnie jak Nigeria, Indonezja charakteryzuje się bardzo zróżnicowanym pod względem etnicznym i religijnym społeczeństwem wielosegmentowym oraz występowaniem rywalizacji i konfliktów etnicznych i religijnych.

Instytucje hybrydowego *power-sharing* w Indonezji były implementowane stopniowo od 2002 roku w rezultacie trzech czynników. Pierwszym z nich była fala demokratyzacji z lat 1998–2002 oraz obawa mniejszych grup etnicznych i religijnych przed polityczną i ekonomiczną dominacją Jawajczyków, w większości muzułmanów, której potwierdzeniem była masowa emigracja z przeludnionej Jawy na pozostałe wyspy Indonezji²²³. Drugim – fakt, iż część indonezyjskiej elity politycznej, głównie jawajskiej, obawiała się dezintegracji terytorialnej państwa, a konkretnie secesji niektórych regionów peryferyjnych, zwłaszcza tych zasobnych w surowce naturalne²²⁴. Trzecim czynnikiem była zaś koncentracja poparcia dla największych partii politycznych w różnych regionach państwa, co mogło prowadzić do niestabilności politycznej całej Indonezji²²⁵.

---

²²⁰ K. Trzeciński, *How theoretically...*, op. cit., s. 70.

²²¹ Ibidem.

²²² Ibidem.

²²³ K. Trzeciński, *Hybrid Power-Sharing in Indonesia...*, op. cit., s. 170.

²²⁴ Ibidem, s. 170–171.

²²⁵ Ibidem, s. 171.

W obliczu zagrożenia pogłębiającą się destabilizacją polityczną państwa, wzrostem regionalnego separatyzmu, a nawet rozpadem Indonezji postanowiono implementować instytucje wpiętych centrypetalne, a następnie dodatkowo konsocjonalne. W Indonezji funkcjonują następujące instytucje centrypetalne: specjalna struktura terytorialna, wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich oraz ponadregionalne i międzyetniczne partie polityczne. Wśród instytucji konsocjonalnych wymienia się zwłaszcza: autonomię kulturową oraz terytorialną wybranych segmentów, a także partie polityczne reprezentujące określone segmenty religijne i, w jednym przypadku, segment etniczny (w prowincji Aceh). Instytucje hybrydowego *power-sharing* są obecne w Indonezji w ograniczonym stopniu. Co więcej, zostały one zaprojektowane głównie dla regionów, w których żywe były dążenia separatystyczne²²⁶.

Podobnie jak w analizowanym poprzednio przykładzie Nigerii, również w Indonezji nie zdecydowano się implementować wszystkich instytucji centrypetalnych lub konsocjonalnych, ale postanowiono wykorzystać tylko niektóre z nich, co przyniosło ostatecznie wykształcenie się hybrydowego *power-sharing*. Tak samo jak w przypadku nigeryjskim, w Indonezji okazało się, że nie należy ściśle wiązać się z ustalonymi ramami teoretycznymi, ponieważ niektóre instytucje z dwóch modeli *power-sharing* nie muszą w praktyce wzajemnie się wykluczać. Kolejnym podobieństwem jest efektywność hybrydowego *power-sharing* w Indonezji. Nie doszło do pacyfikacji wszystkich napięć międzysegmentowych, zwłaszcza na poziomie stosunków religijnych między muzułmanami a chrześcijanami na poziomie lokalnym, natomiast w dalszym ciągu obecny jest islamski ekstremizm, który ma jednak charakter pozasystemowy. Z drugiej strony w Indonezji od wprowadzenia w tym państwie instytucji *power-sharing* spadła liczba przypadków separatyzmu i konfliktów etnicznych, choć po części zjawisko to może być efektem takich czynników, jak: rozwój gospodarczy, wzrost poziomu wykształcenia czy sprawność organów bezpieczeństwa²²⁷.

Przykłady systemów politycznych Nigerii oraz Indonezji dostarczają wyjaśnień dla powstania i funkcjonowania hybrydowego *power-sharing*. Początkowy okres istnienia obu wielosegmentowych państw był niezwykle burzliwy, a wprowadzone instytucje konsocjonalne (w Nigerii – federalizm etniczny i partie etniczne, a w Indonezji – partie etniczne i religijne) zarówno w liczbie, jak i działaniu były ograniczone, ostatecznie nie będąc w stanie zapobiec

---

²²⁶ Ibidem, s. 182.

²²⁷ Ibidem.

konfliktom międzysegmentowym lub konfliktom między segmentami a rządem centralnym²²⁸. Utrzymywanie się takich konfliktów mogłoby zagrozić jedności nowo powstających państw, w których występowały zagrożenia separatyzmem i konfliktami etnicznymi. W ograniczonej wersji konsocjonalizm nie gwarantował stabilności politycznej ani w Nigerii, ani w Indonezji, co doprowadziło z czasem do implementacji instytucji centrypetalnych, które również okazały się niewystarczające²²⁹. Ostatecznie doszło do transformacji systemów *power-sharing* w kierunku modeli mieszanych, czyli hybrydowych, a Nigeria i Indonezja stały się realnymi przykładami rzeczywistego połączenia instytucji różnych modeli *power-sharing*, mimo że modele te opierają się na odrębnych założeniach koncepcyjnych²³⁰. Potwierdza to tezę, że sam centrypetalizm lub konsocjonalizm często nie wystarczają, aby ograniczyć konflikty międzysegmentowe i osiągnąć stabilność polityczną. Przeanalizowane już przypadki funkcjonowania hybrydowego *power-sharing* stanowią punkt wyjścia do badań nad kolejnymi systemami politycznymi państw wielosegmentowych, doświadczonych występowaniem konfliktów między grupami etnicznymi i/lub religijnymi, które w następstwie porozumień między zwaśnionymi stronami wykształcają instytucje zarówno centrypetalne, jak i konsocjonalne.

---

²²⁸ K. Trzciniński, *Hybrid Power-Sharing: On How...*, op. cit., s. 91.

²²⁹ Ibidem.

²³⁰ Ibidem, s. 104.

Rozdział 2

INNE KATEGORIE TEORETYCZNE SYSTEMÓW POLITYCZNYCH TYPU *POWER-SHARING*

2.1. Etnos i etniczność

Etnos i etniczność to centralne kategorie problematyki systemów politycznych typu *power-sharing*. Rozważania na temat teoretycznych zagadnień dotyczących badań nad hybrydowym systemem politycznym w Kenii należy rozpocząć od analizy pojęć etnosu i etniczności.

Etnos

Etnos jest rdzeniem terminu etniczność. Nie jest to tylko odrębne pojęcie, ale szerszy termin leżący u podstaw również innych pojęć, takich jak np. etnopolityka oraz dziedzin nauki (etnologia, etnografia, itp.). Słowo „etnos” wywodzi się od greckiego słowa *ethnos*²³¹ i oznacza grupę ludzi charakteryzującą się wspólnym pochodzeniem. Definicja ta nie oddaje jednak w pełni bogactwa znaczeniowego tego terminu. Szersze znaczenie pojęcia oddają dopiero analizy prowadzone m.in. przez Anthony’ego D. Smitha. Mianem etnosu określa on grupę ludzi posiadającą wspólne pochodzenie oraz podzielającą związane z nim mity i legendy, historię, kulturę, poczucie grupowej solidarności, a także związaną z zamieszkiwaniem na określonym terytorium²³². Przedstawiona definicja etnosu składa się z poszczególnych elementów, które w rzeczywistości stanowią konstytutywne cechy danej zbiorowości, będące podstawą jej tożsamości oraz odrębności. Pierwszym elementem jest nazwa. Jest ona istotą etnosu. Nie tylko świadczy o fakcie nazwania danej grupy, odróżniając ją od pozostałych, ale odgrywa również rolę symbolu będącego gwarancją jej istnienia oraz przetrwania²³³. Nazwa, jak wskazuje A. D. Smith, odzwierciedla cechy i charakter danej wspólnoty, zwłaszcza w umysłach jej członków²³⁴. Z kolei wspólne pochodzenie odgrywa szczególną rolę przy rodzeniu się poczucia więzi między członkami wspólnoty, przynależności do niej oraz spełnia funkcję informacyjną,

---

²³¹ Samo słowo *ethnos* w języku greckim pierwotnie oznaczało barbarzyńcę lub poganina.

²³² A.D. Smith, *Structure and persistence of ethnies*, [w:] M. Guibernau, J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, Cambridge 2010, s. 27.

²³³ A.D. Smith, *Etniczne źródła narodów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 32.

²³⁴ Ibidem.

wskazując genezę i przeznaczenie zbiorowości²³⁵. Istotnym elementem są przekazywane z pokolenia na pokolenie mity i legendy założycielskie danego etnosu.

Kolejnym komponentem pojęcia etnosu jest wspólnie kultywowana historia, która łączy pokolenia, posiadające własne doświadczenia historyczne, które budują zbiór przeżyć, dostarczając ponadto wzorów interpretacji dla późniejszych wydarzeń²³⁶. Na wspólnotowo przeżywaną kulturę składa się wiele różnego rodzaju elementów, takich jak: język, religia, sztuka, folklor, ubiór, zwyczaje, prawa, instytucje, cechy fizyczne czy nawet kulinaria. Mają one pomóc odróżnić daną wspólnotę od pozostałych i tworzyć więź między członkami zbiorowości oraz pomiędzy jednostką a grupą. Konkludując, im większa liczba różnicujących lub unikatowych elementów kulturowych, tym większy jest poziom intensywności poczucia odrębności etnicznej i tym większa szansa na etniczne trwanie²³⁷. Poczucie grupowej solidarności, które uzależnione jest od pojawienia się świadomości etnicznej, ma wzmacniać grupową tożsamość i wzajemne wspieranie się, zwłaszcza w okresach zagrożeń²³⁸.

Ostatnim elementem terminu etnos jest wspólnie zamieszkiwane terytorium. Element ten implikuje przywiązanie danej zbiorowości do konkretnego obszaru, będąc jednocześnie symbolem posiadania oraz symbiozy grupy z pewnym określonym miejscem na ziemi, a także pewną formą identyfikacji wspólnoty przez osoby z zewnątrz²³⁹. Jeżeli etnos jest oddzielony od swojego historycznego terytorium lub jest rozproszony, wówczas związki z konkretnym obszarem odzwierciedlają się w pamięci zbiorowej i tożsamości grupy. Zdarza się, że zamieszkiwanie na danym obszarze – zwłaszcza jeżeli jest on specyficznym ukształtowanym geograficznie – wpływa na cechy i charakter zamieszkującej go grupy.

Łatwo zauważyć pewien stopień korelacji pojęcia etnosu oraz jego cech konstytutywnych z pojęciem narodu. Istnieją jednak wyraźne różnice między tymi dwoma pojęciami. A.D. Smith wskazuje trzy:

- narody posiadają wspólne prawa, obowiązki i gospodarkę, a etnos charakteryzuje się występowaniem tylko poczucia solidarności²⁴⁰;

---

²³⁵ Ibidem, s. 33.

²³⁶ Ibidem, s. 34–35.

²³⁷ Ibidem, s. 37.

²³⁸ Ibidem, s. 40–41.

²³⁹ Ibidem, s. 38–40.

²⁴⁰ A.D. Smith, *Nacjonalizm. Teoria, ideologia, historia*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, s. 26.

- narody posiadają swoją własną ojczyznę, etnos może być tylko symbolicznie związany z określonym terytorium²⁴¹;
- o ile narody posiadają wspólną kulturę publiczną ze wszystkimi jej elementami, to etnos może, aczkolwiek nie musi jej mieć, bowiem wystarczają jedynie jakieś określone elementy kulturowe²⁴².

Należy jednak mieć na uwadze, że wyżej przytoczona charakterystyka i porównanie etnosu z narodem jest pewnego rodzaju stanem idealnym. Istnieją bowiem przypadki narodów w sensie politycznym, a nie socjologicznym, obejmujących różne etnosy, które z wielorakich zależnych lub niezależnych powodów zostały zmuszone do współistnienia, co więcej, łączy je wspólna historia i doświadczenia polityczne, a obok tożsamości etnicznej bardzo często istnieje jakiś rodzaj tożsamości narodowej²⁴³. Wówczas można mówić o wymienianym w literaturze przedmiotu narodzie polietnicznym.

Etniczność

Kontynuując rozważania nad pojęciami etnosu i etniczności, należy odpowiedzieć na zasadnicze pytanie: jaka relacja istnieje pomiędzy nimi, skoro terminy te są w pewnych elementach niemal identyczne? Odpowiedzi na to pytanie dostarczają analizy prowadzone przez Waltera Żelaznego. Uważa on, że różnice między stosowanymi pojęciami etnosu i etniczności związane są z nierozstrzygniętymi od lat dyskusjami natury terminologicznej między badaczami, co w konsekwencji poskutkowało tym, iż obydwie pojęcia bardzo często stosowane są zamiennie²⁴⁴. Co więcej, W. Żelazny wskazuje na brak wyraźnych przesłanek, które pomogłyby czytelnie wyodrębnić oba pojęcia²⁴⁵. W rozprawie priorytetowo traktowane jest pojęcie etniczności, która jest nie tylko jedną z centralnych kategorii analizowanego hybrydowego modelu *power-sharing*, ale także istotnym elementem polityki badanego przypadku Kenii. Etniczność jest pojęciem nie tylko częściej spotykanym w literaturze przedmiotu, lecz i w dyskursie publicznym. Jak można wnioskować z lektury piśmiennictwa, pojęcie etniczności mocniej niż pojęcie etnosu akcentuje kwestie związane z odmiennością, tożsamością czy obroną interesów danej zbiorowości, uwidaczniając zauważalne granice pomiędzy różnymi społecznościami. Pojęcie etniczności lepiej podkreśla tym samym tak

---

²⁴¹ Ibidem, s. 26–27.

²⁴² Ibidem, s. 27.

²⁴³ Ibidem, s. 28.

²⁴⁴ W. Żelazny, *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Wydawnictwo Poznańskie 2006, s. 26.

²⁴⁵ Ibidem.

istotne dla przeprowadzonych badań kategorie grupy etnicznej, konfliktu etnicznego oraz możliwej kooperacji międzygrupowej.

Badacze prowadzący analizę pojęcia etniczności stają wobec problemu jego wieloaspektowości i złożoności. Z jednej strony istnieje bowiem wiele różnych definicji tego terminu, z drugiej zaś wielu badaczy podkreśla, że trudno jest wprost mówić o definicji etniczności, ponieważ jest ona oczywista. W konsekwencji, wyjaśniając ten termin, starano się analizować raczej funkcje lub elementy etniczności. Sam termin „eticzność”, mniej więcej w takim znaczeniu, jakie mu się nadaje współcześnie, prawdopodobnie został użyty po raz pierwszy w 1953 roku przez Davida Riesmana²⁴⁶, który rozumiał to pojęcie dwojako²⁴⁷: po pierwsze – jako pewien stan przynależności do konkretnej grupy etnicznej²⁴⁸, po drugie – jako poczucie dumy z tego faktu²⁴⁹.

Etniczność jest kategorią badawczą będącą obiektem zainteresowania zwłaszcza socjologii, dlatego warto przyjrzeć się, jak na gruncie tej nauki pojmowane jest to pojęcie. Na przykład *Encyklopedia socjologii* podaje kilka jego różnych znaczeń, definiując je zwłaszcza jako zespół cech grupowych, w tym: pewien rodzaj wzajemnych więzi, świadomość wspólnego pochodzenia i wspólnoty kulturowej, świadomość odrębności i tożsamości oddzielająca jedną grupę od pozostałych grup²⁵⁰.

Definicję etniczności sformułował m.in. jeden z jej badaczy – Wsewolod Isajiw, który pojmuje etniczność jako więź łączącą niedobrowolną grupę ludzi posiadającą wspólną kulturę lub potomków, którzy definiują siebie i są identyfikowani przez innych jako należących do tej samej niedobrowolnej grupy²⁵¹. Definicja W. Isajiwia kładzie szczególny nacisk na grupowy charakter więzi etnicznych.

---

²⁴⁶ Należy zaznaczyć, że w rzeczywistości pojęcie etniczności pojawiło się wcześniej. Pierwszy raz odnotował je wydany w 1933 roku *Oxford English Dictionary*, gdzie etniczność definiowana jest jako pogaństwo lub pogańskie przesady. Choć z drugiej strony N. Glazer i D. Moynihan uważają, że nastąpiło to dopiero w opublikowanym w 1972 roku suplementie. Drugi raz pojęcie etniczności w znaczeniu już znacznie bliższym współczesnemu zostało użyte w 1941 roku przez Lloyda Wernera w pracy *The Social Life of Modern Community*. Etniczność była rozumiana tutaj jako przynależność zgodnie z pochodzeniem narodowym do innej grupy społecznej niż amerykańska. Co istotne, etniczność była pojmowana jako jedna z cech, które modyfikują system społeczny i same w sobie są modyfikowalne. Za: W. Żelazny, op. cit., s. 26.

²⁴⁷ N. Glazer, D. Moynihan, *Introduction*, [w:] N. Glazer, D. Moynihan (eds), *Ethnicity: theory and experience*, Harvard University Press, Cambridge 1975, s. 1.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Ibidem.

²⁵⁰ G. Babiński, *Etniczność*, [w:] W. Kwaśniewicz et al. (red.), *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 194.

²⁵¹ W. Isajiw, *Definitions of Ethnicity*, „Ethnicity” 1974, 1, s. 123.

W debacie na temat definicji etniczności istotne miejsce zajmuje głos amerykańskiego socjologa Talcotta Parsonsa. Uważa on, że etniczność składa się z dwóch określających ją elementów. Po pierwsze, jest pewnym mechanizmem włączania jednostek do konkretnych grup, stając się formą grupowej identyfikacji²⁵². Po drugie, stanowi instytucję lojalności każdego członka wobec własnej grupy i solidarności z nią²⁵³.

Z kolei Thomas H. Eriksen rozumie etniczność jako stosunki między grupami, których członkowie uważają się za odmiennych od innych, a grupy są uszeregowane hierarchicznie w ramach społeczeństwa²⁵⁴. Podobne pojmowanie etniczności prezentuje w swoich analizach Kevin Yelvington. Kładzie on nacisk na relacje między członkami odmiennych grup, twierdząc, iż etniczność to w rzeczywistości pewien rodzaj tożsamości, charakteryzujący się często fikcyjnym lub metaforycznym poczuciem pokrewieństwa²⁵⁵. Dzieje się tak dlatego, że etniczność jest zależna od pewnych symboli (najczęściej emocjonalnych lub zmysłowych) i prowadzi do wytworzenia się poczucia fikcyjnego pokrewieństwa²⁵⁶. Powstałe w ten sposób relacje i różnice oddziałują na kontakty między członkami poszczególnych grup, nabierając etnicznego charakteru. Ostatecznie, dla K. Yelvingtona, etniczność to intencjonalne wcielenie w praktykę rozmyślnie wykreowanej tradycji i historii²⁵⁷. Zgodnie z jego definicją etniczności, jednostki są świadome swojego pochodzenia oraz odrębności i odmienności od pozostałych osób. Ponadto K. Yelvington rysuje wizję etniczności jako swego rodzaju narzędzia, które można zastosować w celu osiągnięcia wymiernych efektów politycznych lub ekonomicznych, a także w celu utrzymania stałości i solidarności danej grupy.

Zdaniem innego badacza – Cartera Bentleya, który analizuje etniczność jako kategorię psychologiczną, termin ten określa roszczenia grup do prawa grupy do bycia czymś szczególnym względem pozostałych. Prawa te są zbudowane w oparciu o symboliczną interpretację wzajemnych podobieństw i różnic²⁵⁸. Jak argumentuje Carter Bentley, w praktyce oznacza to na przykład: wrodzoną tendencję do faworyzowania swoich etnicznych krewnych, adaptację do określonego terytorium czy podziału stanowisk i zysków w strukturach

---

²⁵² T. Parsons, *Some Theoretical Considerations on the Nature and Trends of Change of Ethnicity*, [w:] N. Glazer, D. Moynihan (eds), *Ethnicity...*, op. cit., s. 53.

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ T.H. Eriksen, *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 24.

²⁵⁵ K. Yelvington, *Ethnicity as Practice? A Comment on Bentley*, „Comparative Studies in Society and History” 1991, Vol. 33, No. 1, s. 168.

²⁵⁶ Ibidem, s. 166–167.

²⁵⁷ Ibidem, s. 165–166.

²⁵⁸ G.C. Bentley, *Ethnicity and Practice*, „Comparative Studies in Society and History” 1987, Vol. 29, No. 1, s. 27.

ekonomicznych całej zbiorowości²⁵⁹. Warto dodać, że podział ten może mieć miejsce w wielu innych obszarach życia danego społeczeństwa, a w szczególności w sferze politycznej i promowania osób wyłącznie z własnej grupy etnicznej przy obejmowaniu stanowisk w organach państwa lub takiego wpływu na procesy i decyzje, aby ostateczne rozwiązania były zgodne z interesami tej grupy. W przekonaniu C. Bentleya etniczność jawi się nie tylko jako wspomniane już odczucie wyjątkowości względem innych grup czy jednostek, ale również jako określona pozycja lub, w pewnych przypadkach, nawet uprzywilejowanie danej grupy w stosunku do pozostałych.

Najpopularniejszą i jedną z najbardziej rozpowszechnionych w literaturze przedmiotu jest definicja etniczności zaproponowana przez N. Glazera oraz D. Moynihana w wydanej w 1975 roku pracy pt. *Ethnicity: Theory and Experience*, kompleksowo traktującej o tym pojęciu. I tak, po pierwsze, etniczność jest pewną nową rzeczywistością, w której wszystkie grupy społeczne postrzegają siebie jako wyraźnie inne z powodu ich kultury i pochodzenia²⁶⁰. Po drugie, jest to nowy fenomen charakteryzujący się zauważalnym i nagłym wzrostem skłonności jednostek, w wielu państwach i środowiskach, do zaakcentowania ważności swojej grupowej tożsamości i wyrazistości, a także określonych praw wynikających z charakteru ich grupy²⁶¹. Po trzecie, etniczność jest jednym z głównych narzędzi analizy społeczeństwa, ponieważ obejmuje ona każdego²⁶². Definicja etniczności sformułowana przez N. Glazera i D. Moynihana kładzie nacisk zwłaszcza na zauważalne wzmocnienie poczucia grupowej tożsamości, czego przejawem jest poczucie odrębności wobec pozostałych grup, tworzących daną społeczność. Czynniki wewnętrzne lub zewnętrzne, w zależności od sytuacji, często uderzają w interesy danej grupy, mogą doprowadzić do wzrostu świadomości grupowej i w konsekwencji do wzmocnionej aktywności na rzecz ochrony praw grupy.

Manifestowanie grupowej odmienności i chęci poprawy losu grupy może przybierać odmienne formy: pokojową – uzewnętrzniającą się w organizacjach politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych; formę agresywną – w postaci zbrojnych bojówek lub milicji etnicznych. W definicji N. Glazera i D. Moynihana pojawiają się pewne elementy związane z unikalną odmiennością danej grupy w stosunku do pozostałych. Jest ona widoczna w pewnych wytworach kultury i w faktach historycznych. Odmiennosc ta buduje więzi grupowe, a zwłaszcza etniczną aktywnosc grupy. Moze ona prowadzic do spięc między

---

²⁵⁹ Ibidem.

²⁶⁰ S. Fenton, *Etniczność*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, s. 115.

²⁶¹ Ibidem.

²⁶² Ibidem.

poszczególnymi grupami, skutkując konfliktami etnicznymi. N. Glazer i D. Moynihan zwracają uwagę na powszechność nie tylko już samego pojęcia etniczności, ale zmiennej, zgodnie z którą można dokonywać kategoryzacji jednostek i grup oraz etniczności jako fenomenu przenikającego i wpływającego na wszystkie sfery działalności społeczeństw.

Pojęcie etniczności według Zbigniewa Bokszańskiego

Na gruncie polskim wyróżniają się badania nad pojęciem etniczności prowadzone przez Zbigniewa Bokszańskiego. Analizując kwestie tożsamości zbiorowych, a zwłaszcza tożsamości etnicznych, podkreśla on znaczenie etniczności. Tożsamość bowiem jest bardzo ściśle powiązana z etnicznością. Dzieje się tak, ponieważ w celu wyodrębnienia danej grupy spośród całej zbiorowości potrzebna jest odpowiednia strategia, która z jednej strony uwydatni jej tożsamość, a z drugiej połączy członków danej grupy, tworząc poczucie przynależności do niej. Taką strategią jest etniczność²⁶³. W konsekwencji, dla Z. Bokszańskiego etniczność stanowi kryterium, sposób wytwarzania i podtrzymywania odrębności zbiorowości etnicznych, wykorzystywanie tej odrębności w związku z różnymi celami, jakie temu towarzyszą i sytuacjami, w których jest manifestowana²⁶⁴. Pomimo próby sformułowania definicji etniczności Z. Bokszański wyraźnie podkreśla wieloaspektowość i wieloznaczność tego pojęcia. Etniczność jest przez niego rozumiana wielorako²⁶⁵:

- jako synonim grupy etnicznej;
- jako tożsamość etniczna – zarysowana w przeanalizowanej powyżej definicji;
- jako kategoria psychologiczna przyjmująca formę postaw emocjonalnych – na przykład dumy z przynależności do danej grupy lub wrażliwości na symbole związane z daną grupą;
- jako uwarunkowane etnicznie wzory działań i zachowań;
- jako uwarunkowane etnicznie normy, ideały i wartości.

W powyższych analizach pojęcia etniczności uwidoczniła się różnorodność form jego interpretacji. Podobnie jest w przypadku konkretnych typów etniczności. Dzieje się tak nie tylko z racji zainteresowania tą kategorią wielu naukowców z różnych dziedzin nauk humanistycznych i społecznych, ale zwłaszcza z uwagi na zróżnicowanie cech etniczności w

---

²⁶³ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 86.

²⁶⁴ Ibidem.

²⁶⁵ Ibidem, s. 84.

zależności od danego terytorium. Warto w tym miejscu przywołać dwa różne podziały typów etniczności: A. Poserna-Zielińskiego oraz Z. Bokszańskiego.

Pojęcie etniczności według A. Poserna-Zielińskiego

W klasyfikacji A. Poserna-Zielińskiego pierwszym typem jest etniczność bezrefleksyjna, związana z mocnym przywiązaniem do zamieszkiwanego obszaru lub grupy, nie w pełni ukształtowana, spotykana w środowiskach, które nie znalazły się jeszcze w sytuacji międzyetnicznej rywalizacji²⁶⁶. Ten typ etniczności jest pojmowany jako etniczność pierwotna, dotychczas nienaruszona przez pozostałe czynniki zewnętrzne oddziałujące na daną grupę. Drugi typ, który wyróżnia A. Posern-Zieliński, to etniczność rozbudzona, która zgodnie z nazwą została intencjonalnie pobudzona – głównie w celu obrony praw, pozycji, przetrwania lub wykreowania ducha solidaryzmu – dzięki ideologii, politykom czy liderom danej grupy²⁶⁷. Etniczność rozbudzona często może przybrać wyrazisty charakter i dążyć do konfrontacji. Powstaje wówczas cała gama instytucji etnicznych, bogata w różnego rodzaju symbole: ważne postaci, elity, bohaterowie, pewne wytwory własnej kultury; zachowania – na przykład „duma z przynależności do grupy” – oraz instytucje: począwszy od organizacji kulturalnych, poprzez grupy interesu, a na partiach politycznych skończywszy²⁶⁸. Trzecią odmianą etniczności jest typ marginalny, gdzie tożsamość grupowa oraz poczucie odrębności jest w zauważalnej fazie destrukcji lub jest ograniczona tylko do wspomnień czy kultywowania jedynie pewnych elementów wspólnej kultury²⁶⁹. Ostatnimi, wzajemnie sprzecznymi rodzajami są etniczność recesywna oraz etniczność kreatywna. O ile pierwszy z tych rodzajów nawiązuje tylko do przeszłości, właściwie dążąc do jej zrekonstruowania, to drugi, nie negując jej znaczenia, skupia się zwłaszcza na przyszłości, stworzeniu nowych warunków do rozwoju grupy czy umocnienia jej pozycji²⁷⁰.

Typy etniczności według Z. Bokszańskiego

Z. Bokszański dzieli etniczność na trzy następujące typy: separacyjną, nierównościową oraz polityczną. Pierwsza z nich opiera się na istnieniu granic oddzielających daną grupę od pozostałych, których zasadniczym celem jest kształtowanie relacji zbiorowości z otoczeniem, przy czym nie są one stałe, ponieważ podlegają nieustannym wieloczynnikowym zmianom –

---

²⁶⁶ A. Posern-Zieliński, *Etniczność. Kategorie. Procesy etniczne*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2005, s. 88.

²⁶⁷ Ibidem, s. 89.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Ibidem, s. 90.

²⁷⁰ Ibidem.

politycznym, ekonomicznym i społecznym, do których grupa musi umieć się zaadaptować²⁷¹. Z. Bokszański, powołując się na wyniki badań Fredrika Bartha, wskazuje, że takie granice powstają na bazie wykorzystywania tożsamości etnicznych – czyli autoidentyfikacji w oparciu o cechy grupy do kategoryzowania samych siebie i innych w celach wzajemnych interakcji²⁷². To właśnie wspomniane granice definiują daną grupę. Konkludując, granice zauważalnie wskazują pozycje i możliwości konkretnej grupy. Granice stanowią istotny element w budowaniu tożsamości, świadomości i solidarności danej grupy, wyraźnie oddzielając „swoich” od „innych”. Co więcej, to właśnie wyraźne granice oparte na wspólnej tożsamości mogą prowadzić w konsekwencji do wyodrębnienia danej grupy z większej zbiorowości i powstania grupy etnicznej.

Kolejnym typem jest etniczność nierównościowa. W jej ramach ma miejsce dominacja jednej grupy nad wszystkimi sferami życia społeczności, zwłaszcza w procesie stanowienia prawa²⁷³. Tak silna dominacja jednej grupy ma istotny wpływ na kształtowanie się tożsamości pozostałych grup, w wyniku czego dochodzi do powstania zależności: dominujący *versus* zdominowani oraz asymetrycznych relacji w danej społeczności, mogących na dalszym etapie być przyczyną frustracji części grup²⁷⁴. Warto zaznaczyć, iż po pewnym czasie wartości i poglądy grupy dominującej mogą zostać zinstytucjonalizowane.

Ostatnim typem jest etniczność polityczna. Etniczność jest bardzo atrakcyjną formą artykulacji grupowych interesów. Z racji swojego uwspólnotowienia ma charakter polifunkcyjny, oferując dostrzegalne wspólne elementy identyfikacji²⁷⁵. W efekcie osiągnięcie pożądanego rezultatu przez grupy drogą polityczną przy wykorzystaniu etniczności posiada takie zalety, jak wyrazistość więzi czy wzmocnienie emocjonalne²⁷⁶. Dochodzi do sytuacji, w której grupy etniczne przechodzą swoistą transformację, stając się narzędziem grup interesów, lub dochodzi do przekształcenia grup etnicznych w grupy interesów²⁷⁷. Co więcej, grupy etniczne mogą tworzyć partie polityczne na podstawie kryteriów etnicznych, które to partie na drodze rywalizacji politycznej będą mogły reprezentować daną grupę oraz jej interesy w organach przedstawicielskich. Gdy poszczególne grupy etniczne znajdą wspólne cele, będą posiadały wspólnych wrogów lub będą musiały bronić swojej pozycji, wówczas mogą tworzyć

---

²⁷¹ Z. Bokszański, *Tożsamości...*, op. cit., s. 89.

²⁷² Ibidem, s. 89–90.

²⁷³ Ibidem, s. 92–93.

²⁷⁴ Ibidem, s. 93.

²⁷⁵ Ibidem, s. 99.

²⁷⁶ Ibidem, s. 99–100.

²⁷⁷ Ibidem, s. 97.

partie wieloetniczne lub platformy wyborcze, wystawiające w wyborach wieloetniczne listy kandydatów.

Funkcje etniczności według Andrzeja Wierzbickiego

Jak wskazuje Andrzej Wierzbicki, etniczność może pełnić wiele różnych funkcji, ważnych zwłaszcza w sferze stosunków politycznych. Pierwszą z nich jest funkcja regulacyjna, która polega na normowaniu stosunków międzyludzkich i międzygrupowych na podstawie: obyczajów, tradycji oraz pewnych wyznawanych wartości²⁷⁸. Drugą jest funkcja informacyjna, według której należy dążyć do odpowiedniego porządkowania i systematyzacji przeciwstawnych wiadomości, oddziałujących na jednostkę w społeczeństwie²⁷⁹. Trzecią z kolei jest funkcja obronna, będąca reakcją na unifikację lub niestabilność otoczenia społecznego mogące naruszyć obowiązujący system wartości²⁸⁰. Następną jest funkcja mobilizacyjna, będąca w rzeczywistości narzędziem służącym do osiągania określonych celów politycznych i ekonomicznych poprzez intencjonalne wykorzystywanie i manipulowanie przez polityków etnicznością, zwłaszcza w okresie kryzysów i niepokoїв²⁸¹. Natomiast celem funkcji motywacyjnej jest ukierunkowanie poprzez etniczność odpowiedniego myślenia i zachowania członków danej grupy²⁸².

Pojmowanie etniczności – prymordializm

Najstarszym podejściem analitycznym odnoszącym się do teoretyzowania etniczności jest prymordializm, który jest starszy od samych badań nad etnicznością, bowiem niektórzy badacze wskazują, iż nurt ten sięga czasów filozofów niemieckiego romantyzmu, takich jak Johann Fichte czy Johann Herder. Uważali oni, iż *ethnos* nie jest terminem nowym, stworzonym w czasach nowożytnych. Jego pochodzenie sięga czasów starożytnych, trwając w dużej mierze dzięki dziedziczeniu i kultywowaniu przez kolejne pokolenia pewnych konstytutywnych elementów *ethnosu*, takich jak język czy zwyczaje, które są źródłem tożsamości etnicznej lub narodowej²⁸³. Prymordializm współcześnie jest reprezentowany przez takich badaczy, jak Adrian Hastings, Walker Connor i A.D. Smith. Prymordializm zakłada, że grupy etniczne, jak i sama etniczność są naturalnymi, integralnymi, niemalże odwiecznymi

---

²⁷⁸ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody w Europie i Azji Centralnej. Perspektywa teoretyczna i egzemplifikacyjna*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 33.

²⁷⁹ Ibidem, s. 33–34.

²⁸⁰ Ibidem, s. 34.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ibidem.

²⁸³ J. Jackson-Preece, *Origins of „nations”: contested beginnings, contested futures*, [w:] K. Cordell, S. Wolff (eds), *Routledge Handbook...*, op. cit., s. 18.

elementami doświadczeń ludzkich. Etniczność jest niejako rozszerzeniem więzi pokrewieństwa, które z kolei są zupełnie normalnym narzędziem osiągnięcia grupowych celów, zwłaszcza w ramach walki o przetrwanie²⁸⁴. Prymordialiści uznają charakterystyczne cechy wspólnot, takie jak: etniczność, religia, język, obyczaje czy kultura, za elementarne czynniki organizacyjne. Definiują one daną zbiorowość i więzi w niej występujące oraz budują jej tożsamość i poczucie wspólnoty²⁸⁵. W efekcie etniczność jest kategorią pierwotną, poprzedzającą formacje polityczne, które mogłyby powstać na jej podstawie, oraz naturalnym mechanizmem dzielącym poszczególne zbiorowości na mniejsze grupy²⁸⁶. Grupy etniczne nie są więc definiowane sztucznie, lecz naturalnie, ponieważ powstają w wyniku reprodukcji, nakierowanej na zwiększanie grupowych zasobów genetycznych w celu dalszego przekazania genów poza najbliższe więzi pokrewieństwa²⁸⁷. Co za tym idzie – własna grupa etniczna ulega naturalnemu powiększeniu, a elementy wspólnej kultury stają się wyznacznikami pokrewieństwa biologicznego²⁸⁸. Dzięki temu kultura grupy etnicznej nie ulegnie zanikowi, ale będzie utrzymywała się z pokolenia na pokolenie, głównie dzięki procesowi socjalizacji.

Nie sposób nie zauważyć, że prymordializm stawia na pierwszym miejscu niezmiennosc etniczności i narodu, kładąc nacisk na trwanie i kontynuację, a nie na zmianę. W perspektywie prymordializmu etniczność staje się elementem trwałym, odpornym lub niemożliwym do jakichkolwiek przekształceń²⁸⁹. Etniczność w kontekście prymordializmu może stanowić element polityki, aczkolwiek nie może być formowana dla bieżących celów politycznych przez polityków lub inne osoby decyzyjne w państwie.

Pojmowanie etniczności – konstruktywizm

Innym podejściem analitycznym związanym z teoretyzowaniem etniczności jest konstruktywizm. Sam nurt konstruktywizmu został zapoczątkowany jeszcze w latach 60. XX wieku za sprawą publikacji *Social Construction of Reality* autorstwa Petera Bergera, w której wizja społeczeństwa przybierała formę obiektywnej rzeczywistości, tzn. będącej produktem działalności człowieka oraz konstruktem społecznym. Sama etniczność jest w konsekwencji pewnym konstruktem intelektualnym pisarzy, polityków i artystów²⁹⁰. Natomiast odmiennosc

---

²⁸⁴ A.D. Smith, *Etniczne źródła...*, op. cit., s. 15.

²⁸⁵ Ibidem.

²⁸⁶ Ibidem.

²⁸⁷ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody...*, op. cit., s. 26.

²⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁹ A. Lijphart, *Multiethnic democracy*, [w:] S.M. Lipset (ed.), *The Encyclopedia of Democracy*, Vol. 3, Routledge, Londyn 1995, s. 855.

²⁹⁰ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody...*, op. cit., s. 28–29.

etniczna miała formować się wokół pewnych wartości natury symbolicznej, takich jak świadomość grupowa czy język, jakim posługuje się dana grupa²⁹¹. W konstruktywizmie etniczność jest jedną z kategorii tożsamości społecznej, tworzoną dodatkowo na bazie pewnych środków odróżniających jedną grupę od pozostałych, wyznaczającą granice etniczne akcentujące różnice między wspólnotami etnicznymi²⁹². W myśl teorii konstruktywistycznej grupy etniczne są organizmami tworzonymi sztucznie przez swoich członków. W dużej mierze, dzięki pracy organizacyjnej, odróżniają się od pozostałych grup poprzez włączanie i wykluczanie²⁹³. Etniczność w konstruktywizmie jest rzeczywistością intencjonalnie tworzoną, a nie zawczasu posiadaną²⁹⁴. Konstruktywiści kładą istotny nacisk na „twórcze” kreowanie etniczności przez – jak wskazuje A. Lijphart – tzw. brokerów społeczno-kulturowych (można przez to rozumieć elity danej grupy etnicznej), a nie polityków²⁹⁵. Ma to związek głównie z zaspokojeniem społecznych potrzeb danej grupy, zwłaszcza w okresie głębokich przemian politycznych, społecznych, ekonomicznych oraz kulturowych²⁹⁶. Analizując stanowisko konstruktywistów wobec etniczności, nasuwa się następujący wniosek, istotny dla kreowania rzeczywistości społeczno-politycznej w społeczeństwach wieloetnicznych: etniczność można uformować w taki sposób, aby uzyskać wymierne cele polityczne, związane na przykład z modernizacją polityczną państwa²⁹⁷.

W konstruktywizmie etniczność oraz tożsamość etniczna są zatem pewnymi społecznymi konstruktami, utrzymywanymi poprzez całą sieć różnego rodzaju symboli, z którymi dana grupa jest emocjonalnie związana. Bazę do powstania grup etnicznych stanowi natomiast samoidentyfikacja ich członków względem pozostałych wspólnot.

Pojmowanie etniczności – instrumentalizm

Kolejnym podejściem analitycznym teoretyzującym etniczność jest instrumentalizm. Etniczność w przekonaniu instrumentalistów, odwrotnie niż w przypadku prymordialistów, jest politycznym narzędziem, wykorzystywanym przez elity grup etnicznych lub polityków w walce o władzę, różnorakie dobra czy pozycję danej grupy etnicznej²⁹⁸. Etniczność jest więc intencjonalnie obecna w dyskursie politycznym i stanowi jawny instrument rozgrywek

---

²⁹¹ Ibidem, s. 29.

²⁹² Ibidem.

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ A. Lijphart, *Multiethnic...*, op. cit., s. 855.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ K. Trzciniński, *How theoretically...*, op. cit., s. 59.

²⁹⁸ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody...*, op. cit., s. 30.

politycznych oraz rywalizacji interesów grupowych. Odmienności między ludźmi mogą stanowić podstawę do kształtowania tożsamości etnicznej każdej z grup, formułującej charakter stosunków międzygrupowych i mobilizującej grupy etniczne do dalszej działalności politycznej²⁹⁹. Każda jednostka w trakcie swego życia działa jednocześnie w wielu zbiorowościach, odgrywając w każdej z nich pewne określone role od niej oczekiwane – jednostki posiadają zatem złożoną tożsamość. W myśl zasad instrumentalizmu jednostka wybiera tę tożsamość, która najbardziej jej odpowiada w danym momencie w zależności od potrzeb, celów lub od sytuacji. Wówczas etniczność może przybrać postać tożsamości kontekstowej, stając się tylko przejawem racjonalnego wyboru jednostki³⁰⁰. Jak wskazuje A. Wierzbicki, etniczność jest według założeń instrumentalizmu socjopolitycznym środkiem kolektywnego dążenia do podwyższenia statusu materialnego, czego przejawem może być mobilizacja etniczna³⁰¹. Instrumentalizm jest podejściem, które zakłada, iż w polityce etniczność nabiera „płynnego” charakteru i może być nie tylko formowana w zależności od potrzeb, ale również może stać się skutecznym narzędziem manipulacji oraz pobudzania grup etnicznych do aktywności politycznej³⁰². Należy jednak pamiętać, że sytuacja ta może działać w drugą stronę i znaczenie etniczności może zostać w dużej mierze zredukowane, zwłaszcza w celu budowy społeczeństw wieloetnicznych.

Przeanalizowane w tej części rozprawy podejścia analityczne teoretyzujące etniczność są podstawą dla modeli *power-sharing*.

Bazę teoretyczną konsocjonalizmu stanowi prymordializm, który zakłada, że tożsamość etniczna jest właściwością dziedziczną i w efekcie niemożliwą do zmiany³⁰³. Z perspektywy prymordialistycznej idea stworzenia ponadetnicznych społeczeństw w warunkach wieloetniczności wydaje się nieprawdopodobna do urzeczywistnienia³⁰⁴. Logika konsocjonalizmu opiera się na założeniu, że w sytuacji, gdy społeczeństwo jakiegoś państwa jest silnie podzielone pod względem etnicznym, każdy ze składających się na nie segmentów powinien posiadać własną reprezentację we władzy państwowej i w ten sposób wpływać na proces podejmowania decyzji politycznych³⁰⁵.

---

²⁹⁹ Ibidem.

³⁰⁰ Ibidem.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² A. Lijphart, *Multiethnic...*, op. cit., s. 855.

³⁰³ K. Trzeciński, *Istota i główne modele power-sharing...*, op. cit., s. 36–37.

³⁰⁴ Ibidem, s. 37.

³⁰⁵ Ibidem.

Z kolei centrypetalizm oparty jest na podejściu konstruktywistycznym, które znajduje się pomiędzy prymordializmem a instrumentalizmem. Zwolennicy konstruktywizmu zakładają, że etniczność jest zawczasu ustalona, ale jednocześnie uważają, że można ją dalej formować dla osiągnięcia jakiegoś pożądanego celu związanego na przykład z polityczną modernizacją społeczeństwa³⁰⁶.

Teoria *power-sharing* nie jest związana z instrumentalizmem, zgodnie z którym etniczność ma charakter płynny. Zgodnie z instrumentalizmem etniczność można rozbudzać dla realizacji celów partykularnych, lecz z drugiej strony można też zmniejszać jej znaczenie w celu budowania społeczeństw ponadetnicznych³⁰⁷. Perspektywa instrumentalistyczna jest popierana przez tych polityków w państwach wieloetnicznych, którzy nie dostrzegają potrzeby tworzenia w nich takich politycznych rozwiązań systemowych, które uwzględniają istniejące podziały etniczne³⁰⁸. W konsekwencji optują oni zwykle albo za strukturami klasycznego autorytaryzmu, albo za instytucjami liberalnej demokracji większościowej³⁰⁹.

***

Celem tej części pracy była analiza pojęcia etniczności: definicji, funkcji oraz jej typów. Etniczność jest pojęciem bardzo złożonym i niejednoznacznym. Skomplikowanie istoty tego terminu przekłada się na wielość definicji, terminów, typów oraz prób wskazania jego funkcji i elementów składowych.

Syntetyzując zaprezentowane podejścia definicyjne, etniczność można uznać za poczucie podzielenia podobnej kultury, języka, folkloru, solidarności grupowej oraz wspólnych interesów politycznych lub ekonomicznych przez określoną grupę ludzi w ramach większej zbiorowości na podstawie pewnych istotnych symboli. Poczucie to prowadzi do wyraźnego postrzegania i manifestowania własnej odrębności przez członków danej grupy wobec pozostałych wspólnot obecnych w wieloetnicznym społeczeństwie. W przypadku gdy wspólne wartości, prawa lub dobra danej grupy są zagrożone, wówczas etniczność może stać się narzędziem do ich obrony oraz mobilizacji grupy i prowadzić do powstania instytucji będących formą walki o grupowe przywileje. Staje się ona tym samym kategorią wielofunkcyjną. W efekcie etniczność może przenikać wszystkie sfery życia danej społeczności, tym bardziej jeżeli jest zbudowana w oparciu o szereg różnych grup posiadających poczucie odrębności. W

---

³⁰⁶ Ibidem.

³⁰⁷ K. Trzciniński, *Centrypetalizm...*, op. cit., s. 187.

³⁰⁸ Ibidem.

³⁰⁹ Ibidem.

sytuacji mnogości istniejących definicji i podejść badawczych odnoszących się do istoty terminu „etniczność”, w badaniach, których owocem jest ta rozprawa, zostało przyjęte rozumienie etniczności w znaczeniu tożsamości etnicznej związanej z przynależnością do danej grupy etnicznej, która na podstawie rozmaitych cech tożsamościowych odróżnia „swoich” od „innych”. W konsekwencji fundamentalne pytanie o tożsamość danej jednostki, a zatem o to „kim ona jest?”, staje się w kontekście afrykańskich społeczeństw wieloetnicznych pytaniem o to, jakie ma ona pochodzenie etniczne (wymiar askryptywny, czy też przypisany) i do jakiej zbiorowości charakteryzującej się określonymi cechami przynależy (wymiar kulturowy).

2.2. Grupa etniczna

Immanentnym elementem etniczności jest grupa etniczna. Bez etniczności nie ma grupy etnicznej oraz odwrotnie, bez grupy etnicznej niemożliwe jest zaistnienie fenomenu etniczności. Podobnie jak w toku powyższej analizy etniczności występowało wiele różnych znaczeń tego pojęcia, tak również w przypadku terminu „grupa etniczna” istnieją rozmaite sposoby jego pojmowania.

Popularna wśród badaczy *power-sharing* definicja tego pojęcia została zaproponowana przez A. Lijpharta, dla którego grupą etniczną jest pewna grupa ludzi, którzy postrzegają siebie jako odrębną wspólnotę kulturową, połączoną: wspólnym językiem, religią, pokrewieństwem, cechami fizycznymi, i którzy mają skłonność do żywienia negatywnych, czy wręcz wrogich, uczuć wobec członków innych grup etnicznych³¹⁰. Niemal od razu zauważalne są tu podobieństwa z analizowanym poprzednio pojęciem etniczności. O różnicach zaś świadczą dwa elementy, mianowicie: wskazanie na konkretną zbiorowość ludzką, podczas gdy etniczność koncentruje się na komponentach socjologicznych bądź psychologicznych, takich jak wspólna tożsamość czy poczucie więzi. Pojęcie grupy etnicznej jest zabarwione pesymistyczną wizją stosunków między zbiorowościami, podczas gdy pojęcie etniczności przeciwnie – kwestię stosunków międzygrupowych pozostawia sprawą otwartą. Pesymistyczna perspektywa relacji między grupami jest najbardziej wyraźna w definicji grupy etnicznej ukutej przez A. Lijpharta. Wskazuje on na egoistyczne, wręcz konfrontacyjne nastawienie grup etnicznych, w trakcie różnych konfliktów etnicznych zaistniałych w XX wieku i współcześnie. Okazuje się, że A. Lijphart miał w wielu przypadkach rację, zwłaszcza tam, gdzie główną

---

³¹⁰ A. Lijphart, *Multiethnic democracy*, op. cit., s. 853.

przyczyną konfliktów między grupami był asymetryczny dostęp do zasobów politycznych i ekonomicznych. Z drugiej zaś strony istnieje wiele przykładów tego, jak grupy etniczne zdołały przewyciężyć wzajemne animozje i były w stanie spacyfikować istniejące konflikty, a dostęp do rozmaitych dóbr oprzeć np. na zasadzie proporcjonalności.

Klasyki badań nad problematyką etniczności, N. Glazer i D. Moynihan, pojęcie grupy etnicznej rozumieją na trzy sposoby. Po pierwsze, powołując się na opinię Melvina Tumina, pojmują grupę etniczną jako pewną grupę społeczną, umiejscowioną w ramach szerszego systemu kulturowego i społecznego, dysponującą specjalnym statusem (lub twierdzącą, że takowy posiada) ze względu na posiadany charakterystyczny zespół cech etnicznych, które ponadto są przez nią eksponowane³¹¹. Jeżeli natomiast dostęp do dóbr politycznych lub socjoekonomicznych zdominowany jest przez jedną lub kilka grup etnicznych, a pozostałe dotyka wykluczenie, to w efekcie sytuacja ta przekłada się na hierarchię grup etnicznych w społeczeństwie. Po drugie, grupa etniczna staje się narzędziem mobilizacji w dążeniu do realizacji interesów jednostkowych bądź kolektywnych³¹². Po trzecie, w związku z coraz częstszą współcześnie aktywnością grup etnicznych w życiu politycznym lub socjoekonomicznym, w obronie lub dążeniu do realizacji swoich praw i interesów, oraz odnoszonymi w tych sferach sukcesami³¹³, grupa etniczna jest coraz częściej postrzegana jako skuteczna forma grupy interesu. Dzieje się to głównie dzięki wzrostowi znaczenia etnicznych form identyfikacji społecznej³¹⁴. Wspomniana identyfikacja z jedną z grup oraz rywalizacja między grupami urosły do tej samej rangi co niegdyś walka klasowa. W wielu społeczeństwach, zwłaszcza wieloetnicznych, rywalizacja polityczna i socjoekonomiczna jest oparta w dużej mierze na rozgrywkach między grupami etnicznymi. N. Glazer i D. Moynihan dodają ponadto, że sam termin „grupa etniczna” odnosi się do wszystkich znajdujących się w społeczeństwie grup, które cechują się wyraźnym poczuciem odmienności z powodu podzielanej kultury i pochodzenia³¹⁵.

W polskich badaniach nad etnicznością pojęcie grupy etnicznej znalazło istotne miejsce. I tak, A. Posern-Zieliński uważa, że termin ten posiada w swej istocie dwa znaczenia. W szerszym sensie pod pojęciem grupy etnicznej kryje się określenie wspólnoty mającej poczucie odrębności etnicznej, wyróżniającej się właściwymi sobie cechami kulturowymi, nierzadko

---

³¹¹ N. Glazer, D. Moynihan, *Introduction*, op. cit., s. 4.

³¹² Ibidem, s. 8.

³¹³ Ibidem.

³¹⁴ Ibidem, s. 7.

³¹⁵ Ibidem, s. 4.

odrębnym językiem lub dialektem, zajmującej określone terytorium uznawane za ziemię ojczystą i świadomej swojej tożsamości, często zbudowanej na podstawie mitu o wspólnych przodkach³¹⁶. Z kolei wąsko rozumiana grupa etniczna pojmowana jest zwłaszcza jako typowa mniejszość narodowa lub etniczna zamieszkująca dane państwo³¹⁷. W tym przypadku stawiany jest znak równości między zbiorowością imigrantów lub osób o imigranckim pochodzeniu a grupą etniczną. Perspektywy pojmowania grupy etnicznej proponowane przez A. Posern-Zielińskiego wskazują na zauważalną wieloznaczność oraz wieloaspektowość tego pojęcia oraz bliską korelację z pojęciami etnosu i etniczności.

Z kolei Antonina Kłoskowska pojęcie grupy etnicznej rozważa w kategoriach pierwotnej, tradycyjnej zbiorowości etnicznej, charakteryzującej się względnie niewielką liczbą członków oraz ścisłym powiązaniem z określonym terytorium, które ma dla niej dwojakie znaczenie: symboliczne oraz bytowe³¹⁸. A. Kłoskowska, charakteryzując grupę etniczną, wskazuje na specyfikę więzi takiej grupy, która przybiera postać związków sąsiedzkich, a także jej elementów kulturowych cechujących się albo folklorem, albo ludowością czy szerzej tradycją i odpornością na zmiany³¹⁹. Powyższe elementy muszą być w miarę jednolite i zrozumiałe dla wszystkich członków grupy³²⁰. Zwłaszcza dla tych osób, którym brakuje świadomości historycznej i samorefleksji, ale mimo to zachowują ścisłą wspólnotę, głównie ze względu na bliskość kontaktów i podobieństwa zachowań oraz nawyków³²¹.

Inny polski badacz, Jerzy Nikitorowicz, grupę etniczną wpisuje w szerszy kontekst socjologiczny, pojmując ją jako jedną z wielu grup społecznych, w których występują pewne (etniczne) relacje lub zależności, a zachodzące między nimi interakcje mają wspólne cele i normy. Natomiast sama grupa zbudowana jest w oparciu o określoną strukturę oraz charakteryzuje się odrębnością (etniczną) od pozostałych, istniejących grup³²². Grupa etniczna funkcjonuje na podstawie pewnego ustalonego wewnętrznego i własnego systemu zasad, często mających niepisany, tradycyjny charakter³²³. Członkowie grupy etnicznej są ze sobą związani siecią tzw. identyfikatorów etnicznych, jakimi są wspólne im komponenty, takie jak: historia,

---

³¹⁶ A. Posern-Zieliński, *Etniczność. Kategorie...*, op. cit., s. 42.

³¹⁷ Ibidem, s. 43.

³¹⁸ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 19.

³¹⁹ Ibidem.

³²⁰ Ibidem.

³²¹ Ibidem.

³²² J. Nikitorowicz, *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2009, s. 25–26.

³²³ Ibidem, s. 26.

tradycja, wartości, świadomość, zwyczaje, obrzędy, pochodzenie, kultura, język, geografia, religia czy rasa³²⁴. Identyfikatory etniczne pełnią ponadto bardzo ważną funkcję względem grup etnicznych. Nie tylko odróżniają one członków poszczególnych grup od siebie na zasadzie prostej relacji „swoi” *versus* „obcy”, ale zwłaszcza usprawniają dokonywanie subiektywnych i obiektywnych ustaleń identyfikacyjnych, wyznaczających granice przynależności grupowej³²⁵.

Jednak prawdopodobnie największy wpływ na kształtowanie się współczesnych badań nad grupami etnicznymi wywarły analizy prowadzone jeszcze przez Maxa Webera. Mimo tego, że sięgają początków XX wieku oraz dotyczą określonej sytuacji historycznej, politycznej i kulturowej, to w dalszym ciągu niektóre ich elementy nie straciły na aktualności. Na podstawie rozważań odnoszących się do wzajemnych zależności między rasą a pochodzeniem etnicznym i szerzej etnicznością, M. Weber sformułował następującą definicję grupy etnicznej: jest to taka grupa ludzka, która przyjmuje subiektywną wiarę we wspólne pochodzenie z powodu podobieństwa fizycznego, wspólnych zwyczajów lub wspólnej pamięci odnośnie do kolonizacji³²⁶.

M. Weber zaznacza, że etniczność jest istotna w procesie formowania danej grupy, jej trwania oraz w momencie kryzysu i rozpadu. Co więcej, w razie utraty własnego terytorium lub kolonizacji przez silniejsze organizmy, grupa etniczna odgrywa rolę podtrzymującą wspólną etniczność³²⁷. M. Weber uważa, że najważniejszymi czynnikami prowadzącymi do wytworzenia się poczucia wzajemnego podobieństwa etnicznego i kulturowego między jednostkami i grupami etnicznymi są wiara we wspólne pochodzenie, a także pewne elementy zewnętrzne manifestowane przez daną grupę ze szczególnym uwzględnieniem takich czynników, jak: język, wspólne obyczaje czy kultura³²⁸. Najważniejsze w problematyce grupy etnicznej u M. Webera jest jej pojmowanie w dużej mierze jako wspólnoty politycznej, której głównym zadaniem jest w istocie pobudzanie wiary we wspólną więź etniczną oraz szeroko rozumiana działalność polityczna³²⁹. W konsekwencji etniczność staje się narzędziem politycznym, dzięki któremu daną grupę etniczną można nie tylko formować lub utrzymywać jej stałość, ale sterować nią zgodnie z bieżącymi potrzebami politycznymi elit, zwłaszcza w zakresie walki i obrony własnych interesów oraz udziału we władzy. Grupa etniczna staje się jednym z aktorów życia politycznego, mogących artykułować swoje interesy bezpośrednio jako

---

³²⁴ Ibidem.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ M. Weber, *What is an ethnic group?*, [w:] M. Guibernau, J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader...*, op. cit., s. 20.

³²⁷ Ibidem, s. 21.

³²⁸ Ibidem, s. 20–21.

³²⁹ Ibidem, s. 20–24.

grupa lub poprzez posiadanie własnych organizacji, na przykład partii politycznych. Grupa etniczna w rozumieniu M. Webera to również narzędzie tzw. honoru etnicznego, czyli fenomenu, zgodnie z którym każda zbiorowość ma unikalny charakter względem pozostałych, ponieważ posiada wiele wyróżniających ją elementów (m.in. wspólne pochodzenie i kulturę)³³⁰. Grupy etniczne mają za zadanie strzec honoru etnicznego i podejmować działania w celu jego kultywowania. Konkludując, w koncepcji M. Webera etniczność i grupa etniczna jawią się jako czynniki sprzyjające realizacji określonych celów politycznych.

Szczególnym elementem konstruującym i definiującym grupę etniczną jest kwestia granicy. Nie chodzi oczywiście o jej proste rozumienie, ale nieco szersze, tj. granicy jako elementu oddzielającego występujące zbiorowości od siebie na bazie różnic kulturowych, zachowań społecznych, a w szczególności świadomości ich członków o swojej przynależności do danej grupy³³¹. W efekcie podziału danej zbiorowości na podstawie tychże granic wyraźnie zarysowują się już konkretne różniące się od siebie grupy. Można rzec, iż to właśnie granice konstytuują grupy etniczne. Ta perspektywa została przeanalizowana przez Fredrika Bartha, który zaproponował własną charakterystykę grupy etnicznej. Dla F. Bartha grupa etniczna jest przede wszystkim organizacją społeczną, złożoną z członków identyfikujących siebie i identyfikowanych przez innych jako stanowiących kategorię dającą się odróżnić od innych kategorii tego samego porządku³³². Zaznaczając jednocześnie, iż posiadanie unikalnej, odrębnej kultury nie musi być kategorią konstytuującą grupę etniczną, bowiem kultura może się zmieniać, jednocześnie zacierając różnicę między grupami³³³. Dlatego najistotniejszą wartością w definiowaniu grupy etnicznej jest granica lub utrzymywanie granicy między jedną grupą a drugą³³⁴. To granica określa daną grupę, a nie cechy kulturowe, które dana grupa posiada³³⁵. Definicja grupy etnicznej sformułowana przez F. Bartha wymaga zacytowania ze względu na odmienny sposób rozumienia tego pojęcia. W przeciwieństwie do większości definicji, kładących akcent na różnice kulturowe między zbiorowościami, definicja F. Bartha skupia się na kwestii granic formujących poszczególne grupy.

Podsumowując, pojęcie grupy etnicznej jest kompleksowe. Jego istotą zajmuje się wielu badaczy, a każdy z nich podkreśla wagę innego elementu składowego, co prowadzi do wielopostaciowego definiowania grupy etnicznej. Stałym punktem tych analiz jest bez

---

³³⁰ Ibidem, s. 21–22.

³³¹ S. Fenton, op. cit., s. 126.

³³² Ibidem, s. 127.

³³³ Ibidem, s. 127–128.

³³⁴ Ibidem, s. 127–128.

³³⁵ Ibidem, s. 128.

wątpienia specyfika grup etnicznych, gdyż stanowią one rdzeń życia społeczeństw i państw wieloetnicznych. To grupy etniczne, poprzez swoje działania polegające głównie na rywalizacji o zasoby publiczne, takie jak dobra polityczne czy ekonomiczne, kształtują stosunki etniczne w danym państwie. Co niezwykle ważne, grupy etniczne są podstawą – tym bardziej jeżeli na określonym obszarze występuje ich kilka – do tworzenia się społeczeństw i zarazem państw wieloetnicznych³³⁶. Proces przekształceń, w ramach którego grupy etniczne zyskują na trwałości i zwiększają swoje znaczenie, jest uzależniony od pewnych czynników i okoliczności, szczególnie natury historycznej, politycznej i ekonomicznej, a także następujących w ich wyniku zmian kulturowych³³⁷.

Dzięki syntezie przeanalizowanych w niniejszym podrozdziale definicji i cech właściwych pojęciu grupy etnicznej można określić własny, przydatny do badań funkcjonowania systemów politycznych typu *power-sharing* w państwach wieloetnicznych sposób rozumienia grupy etnicznej. Mianowicie jest to zbiorowość składająca się z jednostek zamieszkujących określone terytorium lub symbolicznie doń przywiązanych, które dzielają wspólne: wartości, religię, cele, kulturę oraz wszelkie jej przejawy, a także poczucie grupowej solidarności i tożsamości. Co istotne, jednostki są świadome tych elementów oraz przynależności do danej grupy. Grupy etniczne nie żyją w izolacji, ale najczęściej w otoczeniu innych grup etnicznych, z którymi utrzymują relacje, mogące mieć negatywny lub pozytywny charakter. Powstaje w związku z tym sfera rywalizacji między poszczególnymi grupami. W efekcie, grupy etniczne mogą podejmować aktywność polityczną, społeczną, ekonomiczną i kulturową. Głównym ich celem jest artykulacja interesów grupowych lub obrona pozycji i tożsamości poprzez tworzenie całego szeregu instytucji: począwszy od partii politycznych i grup interesów przez towarzystwa lub spółki ekonomiczne, a na organizacjach społeczno-kulturowych skończywszy. Grupy etniczne, wraz z całą siecią powiązanych z nimi organizacji, mogą angażować się w rywalizację z innymi grupami etnicznymi, żyjącymi w ramach tego samego organizmu państwowego, która to rywalizacja może w konsekwencji przybrać formę konfliktu etnicznego.

---

³³⁶ Problematyka społeczeństw i państw wieloetnicznych została omówiona szerzej w podrozdziale „Państwo wieloetniczne” rozprawy.

³³⁷ Przyczyny te, jak i procesy wzrostu znaczenia grup etnicznych oraz tożsamości etnicznych są szeroko analizowane przez holenderskiego politologa A. Lijpharta. w pracy: A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 248.

2.3. Konflikt etniczny

Istniejące w danym państwie grupy etniczne w wysoce konfrontacyjny sposób mogą konkurować o zasoby: polityczne – pozyskiwanie stanowisk w organach państwa i wpływ na procesy decyzyjne; ekonomiczne – udział w redystrybucji środków finansowych i socjalnych; społeczne – zajęcie uprzywilejowanej pozycji w strukturze społecznej; kulturowe – utrzymanie prymatu własnej kultury czy szerzej dominacji nad innymi grupami etnicznymi. Relacje między grupami etnicznymi mogą być szczególnie skomplikowane, jeżeli mają one charakter asymetryczny. Wówczas istnieje niebezpieczeństwo powstania konfliktów etnicznych. Historia pokazuje, że tego typu konflikty są bardzo często krwawe, długoletnie, a ich efekty mogą doprowadzić do głębokiego regresu w rozwoju danego państwa, bądź nawet jego rozkładu.

Podobnie jak analizowane poprzednio pojęcia etniczności oraz grupy etnicznej, także zagadnienie konfliktu etnicznego charakteryzuje się wielością interpretacji. Jest to m.in. związane ze specyfiką antagonizmów na tle etnicznym, często mających miejsce w XX wieku, które są w dalszym ciągu obiektem badań wielu naukowców.

Michael E. Brown definiuje konflikt etniczny jako pewien rodzaj interakcji między dwiema lub większą liczbą grup etnicznych, objawiający się kwestionowaniem lub zgłaszaniem wzajemnych pretensji odnośnie do istotnych dla różnych stron kwestii: politycznych, ekonomicznych, społecznych, kulturowych i terytorialnych, które mogą odznaczać się stosowaniem przemocy fizycznej lub przybierać zupełnie bezkrwawe formy³³⁸. W definicji M.E. Browna zauważalne są dwa istotne elementy. Po pierwsze, konflikt pomiędzy grupami etnicznymi wcale nie musi mieć charakteru etnicznego, jego etniczność określa w dużej mierze tylko udział w nim zwaśnionych grup etnicznych. Pokazują to przykłady wielu państw afrykańskich, gdzie głównym katalizatorem konfliktu były zasoby jakiegoś regionu. Dopiero w kolejnej fazie włączania się pozostałych grup etnicznych, zamieszkujących konkretne państwo, konflikt przybierał cechy etniczne. Po drugie, skoro uczestniczą w konflikcie grupy etniczne zamieszkujące różne państwa lub włączają się do niego ich państwa zamieszkiwania, to może ewoluować on od konfliktu toczącego się tylko w jednym państwie (wewnętrznego) do konfliktu mającego charakter międzypaństwowy.

---

³³⁸ M.E. Brown, *Causes and implications of ethnic conflict*, [w:] M. Guibernau, J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader...*, op. cit., s. 93.

Podobne rozumienie konfliktu etnicznego przedstawia Errol Henderson, dla którego pojęcie to oznacza spory między rywalizującymi ze sobą grupami, które identyfikują siebie głównie w oparciu o kryterium etniczne i które wysuwają grupowe roszczenia do konkretnych zasobów na podstawie swoich praw grupowych³³⁹.

Ten sposób myślenia o konflikcie etnicznym podziela Stuart Kaufmann, według którego konflikt etniczny istnieje wtedy, gdy jego strony różnią się od siebie ze względu na odmienną tożsamość etniczną, a podstawą zaangażowania ludzi w konflikt jest ich grupowa przynależność³⁴⁰. Co więcej, nie musi to być konflikt tylko dwóch, zantagonizowanych grup etnicznych, ale również koalicji większej liczby grup etnicznych. Obecność w danym państwie różnych grup etnicznych nie może być uznawana za główne źródło konfliktów, a tożsamości etniczne nie mogą być stymulatorem konfliktów etnicznych³⁴¹. Dalej S. Kaufmann zaznacza, iż pojęcie konfliktu etnicznego jest mgliste i skomplikowane, w związku z czym istnieją pewne trudności w zdefiniowaniu konkretnego konfliktu za pomocą kategorii „etniczny”³⁴². Dlatego też badacz ten definiuje konflikt etniczny jako sytuację antagonistyczną, w której dochodzi do rywalizacji grup etnicznych z uwagi na określone, reprezentowane przez nie interesy³⁴³. Paradoxem jest, że do rozwoju i podtrzymywania konfliktu etnicznego często prowadzą już nie tylko interesy grupowe, ale pewne ważne dla danej grupy symbole, które pozwalają grupie oraz jej członkom utrzymać poczucie własnej wartości³⁴⁴.

O ile dla Stuarta Kaufmanna konflikt etniczny jest pojęciem dość nieprecyzyjnym, to w przekonaniu Andreeasa Wimmera konflikt etniczny może zostać zdefiniowany przez szczególny zestaw cech, które odróżniają taki konflikt od innych rodzajów konfliktów. Wśród tych cech A. Wimmer wyróżnia określony katalog dążeń danej grupy etnicznej, na który składają się: dążenie do etnicznego lub narodowego samostanowienia; żądania odpowiedniego, to jest etnicznie sprawiedliwego, rozdziału władzy lub pozycji w rządzie, autonomii (etnicznej) dla regionu zamieszkiwanego przez daną grupę etniczną, odejścia od dyskryminacji etnicznej (zwłaszcza wobec wykluczonej, przystępującej do walki grupy etnicznej), a także szeregu praw i przywilejów dotyczących języka oraz kultury poszkodowanej grupy³⁴⁵. Kolejnym elementem

---

³³⁹ E.A. Henderson, *Ethnic conflict and cooperation*, [w:] L. Kurtz (ed.), *Encyclopedia of violence, peace, and conflict*, t. 1. Elsevier Science Publishing, San Diego 1999, s. 751.

³⁴⁰ S.J. Kaufmann, *Ethnicity as a generator of conflict*, [w:] K. Cordell, S. Wolff (eds), *Routledge Handbook...*, op. cit., s. 93.

³⁴¹ Ibidem, s. 91.

³⁴² Ibidem, s. 91–92.

³⁴³ Ibidem, s. 94–95.

³⁴⁴ Ibidem, s. 96.

³⁴⁵ A. Wimmer, *Waves of War. Nationalism, State Formation and Ethnic Exclusion in the Modern World*, Cambridge University Press, Cambridge 2014, s. 265.

definiującym dany konflikt jako etniczny są kwestie organizacyjne. Oznacza to, że uczestnicy konfliktu etnicznego są rekrutowani z grona jednostek należących do tej samej grupy etnicznej, a także możliwe jest tworzenie sojuszy międzyetnicznych³⁴⁶. Konflikt etniczny według A. Wimmera może zostać zdefiniowany jako pewien typ konfliktu, w ramach którego grupy etniczne – w szczególności w oparciu o swoje organizacje paramilitarne – wyraźnie dążą do urzeczywistnienia swoich etnicznych celów oraz interesów, a w zakresie rekrutacji uczestników konfliktu i jego organizacji postępują zgodnie z logiką etniczną. Konflikt etniczny nie musi oznaczać konieczności uciekania się do przemocy, jeśli na przykład przybierze formę politycznej rywalizacji etnicznych partii politycznych. Niestety, najnowsza historia polityczna świadczy o tym, że A. Wimmer ma rację, definiując konflikt etniczny jako nacechowany militarnie i pokazując, iż większość konfliktów tego typu miała zdecydowanie krwawy charakter.

Istotne dla prowadzonych badań jest rozumienie konfliktu etnicznego w postaci pewnej formy konfliktu społecznego. Kategoria ta została przeanalizowana przez Janusza Muchę. Pojmuje on konflikt etniczny jako jeden z typów stosunków wewnętrznych występujących między mniej lub bardziej spójnymi zbiorowościami społecznymi, należącymi do jakiegoś szerszego układu kulturowego³⁴⁷. J. Mucha uważa, że konflikt etniczny ma miejsce tam, gdzie jedna z grup etnicznych uznaje reprezentowaną przez siebie kulturę za jedyną i niepowtarzalną, a kultury pozostałych grup etnicznych traktuje jako gorsze³⁴⁸. Dominacja jednej grupy etnicznej nad pozostałymi nie musi dotyczyć tylko sfery stosunków kulturowych, może rozszerzyć się na resztę sfer życia społecznego, a zwłaszcza na płaszczyznę polityki oraz relacji socjoekonomicznych (z podkreśleniem znaczenia własności kapitału). Wówczas grupa niedopuszczana do zasobów w tych obszarach odmawia akceptacji dominacji i podejmuje walkę, choć można spotkać się z sytuacją, w której istnieje wymuszona zgoda grup podporządkowanych na ich wykorzystywanie przez grupy dominujące³⁴⁹. Konflikt etniczny nie musi wtedy przyjmować tylko formy bezpośredniej przemocy fizycznej, agresja może mieć wymiar jedynie symboliczny. Co więcej, coraz częściej spotykany jest konflikt etniczny na gruncie prawodawstwa, skutkujący działaniami dyskryminującymi, podejmowanymi przez

---

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ J. Mucha, *Konflikt etniczny jako typ konfliktu społecznego*, [w:] I. Kabzińska-Stawarz, S. Szynkiewicz (red.), *Konflikty etniczne: źródła – typy – sposoby rozstrzygania: materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 5–7 grudnia 1994*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1996, s. 31.

³⁴⁸ Ibidem, s. 33–34.

³⁴⁹ Ibidem, s. 35.

grupy dominujące wobec pozostałych grup etnicznych³⁵⁰. Zarysowuje się ponadto ważna rola państwa i jego organów w kreowaniu konfliktu etnicznego i zarządzaniu nim. Konflikt etniczny ze względu na swoje powiązanie z konfliktem społecznym ma, według J. Muchy, zdecydowanie wieloaspektowy charakter. Przenika wszystkie sfery życia państwa oraz społeczeństwa i posiada zmienną naturę – może przejawiać się w działaniach z użyciem przemocy lub legalnych. Konflikt etniczny może oznaczać swego rodzaju „postęp” rozumiany w ten sposób, że grupy, które dotychczas spotykało długoletnie wykluczenie w dostępie do zasobów państwowych – politycznych, socjoekonomicznych i kulturowych – nagle zwracają się przeciwko zastanej sytuacji³⁵¹. Odmawiając akceptacji dominacji, podejmują walkę, spotykając się z odwetem i agresją ze strony grupy dominującej, wynikającymi z obawy o utratę dostępu do zasobów³⁵².

W piśmiennictwie dotyczącym problematyki etniczności i konfliktów etnicznych są wyróżniane trzy podejścia wyjaśniające istotę i uwarunkowania tych ostatnich. Są to już przeanalizowane: prymordializm, instrumentalizm i konstruktywizm. Zgodnie z pierwszym z nich konflikt etniczny opiera się na założeniu, że istnieje długoletnia, naturalna wrogość między antagonistycznymi grupami etnicznymi, i ostatecznie rozumiany jest on jako mobilizacja etniczna i podjęte w jej wyniku aktywności polityczne lub zbrojne danej grupy³⁵³. W tym rozumieniu konflikt etniczny tak naprawdę nigdy nie ulegnie zatarciu i nawet jeżeli na pewien czas przygaśnie, to w każdej chwili może wybuchnąć na nowo, często ze zdwojoną siłą³⁵⁴.

Z kolei zgodnie z perspektywą instrumentalizmu konflikt etniczny jest działaniem politycznym, wymierzonym przeciwko dominacji innej grupy etnicznej lub dyskryminacji własnej grupy etnicznej przez władzę państwową³⁵⁵. Działanie to może przybierać formę pokojową (np. petycje, protesty) lub być oparte na przemocy (np. organizacje terrorystyczne)³⁵⁶. Celami konfliktu etnicznego rozumianego w duchu instrumentalizmu mogą być: zdobycie hegemonii politycznej (w ramach autonomii lub pełnej samodzielności), zdobycie przywilejów grupowych lub przywilejów indywidualnych dla przywódców ruchu³⁵⁷.

---

³⁵⁰ Ibidem, s. 33, 35.

³⁵¹ Ibidem, s. 35.

³⁵² Ibidem.

³⁵³ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody...*, op. cit., s. 228.

³⁵⁴ Ibidem.

³⁵⁵ S. Szynkiewicz, *Konflikt tożsamości, tożsamość w konflikcie*, [w:] *Konflikty etniczne...*, op. cit., s. 18.

³⁵⁶ Ibidem.

³⁵⁷ Ibidem.

Konflikt etniczny według podejścia konstruktywistycznego powstaje oddolnie, wynikając z pewnych prawidłowości rozwoju społecznego. Konflikty etniczne w perspektywie konstruktywizmu pojmowane są jako działania wywołane koniecznością uzyskania dostępu do dóbr politycznych, ekonomicznych lub kulturowych, przyjmując jednocześnie, że tożsamość etniczna jest wykorzystywana jako źródło mobilizacji skonfliktowanych grup etnicznych³⁵⁸. W konstruktywizmie konflikty etniczne są kreowane przez elity polityczne, które chcą w ten sposób osiągnąć własne cele, chociażby takie jak uzyskanie samodzielności politycznej lub uniezależnienie się od centralnego ośrodka władzy³⁵⁹.

Konflikty etniczne mogą być wywoływane przez cały szereg różnego rodzaju czynników. W zasadzie każdy z badaczy pojęcia konfliktu etnicznego przedstawia własny katalog przyczyn tego zjawiska. W literaturze poświęconej etniczności oraz konfliktom etnicznym noszą one nazwę generatorów. Różnią się w zależności od tego, gdzie toczy się dany konflikt – czy ma on charakter wewnętrzny (występujący w granicach jednego państwa), czy zewnętrzny (gdy przekracza granice państw). Kwestie te są szeroko analizowane przez Małgorzatę Budytę-Budzyńską.

W ramach konfliktów etnicznych o charakterze zewnętrznym wyróżnia się następujące czynniki: aneksja terytorium – gdy jedno państwo zajmuje całe lub część terytorium państwa sąsiedniego lub gdy dąży do zrzucenia obcego panowania i uzyskania niepodległości; utrata wpływów – gdy jedno z państw chce osłabić państwo dominujące lub się od niego uniezależnić; rywalizacja polityczna i ideologiczna – gdy jedno z państw chce narzucić pozostałym w regionie swoją ideologię, religię lub światopogląd³⁶⁰. Jeżeli chodzi o źródła konfliktów zewnętrznych spowodowanych aneksją terytorium, to dochodzi do nich wskutek całego szeregu motywatorów, wśród których można wyróżnić: dążenie do zdobycia bogactw naturalnych, politykę zmierzającą do zjednoczenia wszystkich ziem historycznie należących do danej grupy lub państwa, poczucie misji cywilizacyjnej, dążenie do zabezpieczenia porządku społecznego i zapanowania nad chaosem w państwie sąsiednim, czy po prostu cele strategiczne oraz symboliczne³⁶¹. Z kolei w przypadku konfliktów zewnętrznych, spowodowanych dążeniem do uzyskania niepodległości, wyróżnia się dwie grupy czynników prowadzących do tego typu konfliktu. Są to z jednej strony wszelkie odmienności historyczne, etniczne, kulturowe lub

---

³⁵⁸ A. Wierzbicki, *Etniczność i narody...*, op. cit., s. 228.

³⁵⁹ Ibidem, s. 229.

³⁶⁰ M. Budyta-Budzyńska, *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 224–225.

³⁶¹ Ibidem, s. 224.

religijne, z drugiej natomiast – prawdopodobnie najczęstsze – czynniki ekonomiczne, zwłaszcza gdy dążące do niepodległości terytorium jest bogate w surowce i nie chce dzielić się zyskami z resztą państwa (najlepszymi przykładami są próby secesji Biafry od Nigerii lub Katangi od Konga)³⁶². Konflikty etniczne zewnętrzne, wywołane utratą wpływów, powstają na skutek zabiegania jednego z państw o zmianę układu sił w regionie, podczas gdy państwo dominujące nie zgadza się na takie kroki lub gdy jedno z państw chce uzyskać na terytorium drugiego państwa (bez jego zgody) określone wpływy, popadając z nim w konflikt³⁶³.

Z perspektywy uwarunkowań powstawania systemów politycznych typu *power-sharing* najbardziej interesujące są generatory prowadzące do wybuchu wewnętrznych konfliktów etnicznych.

Pierwszymi z nich są te wynikające z poczucia zagrożenia lub zachwiania tożsamości etnicznej grupy³⁶⁴. Pojawiają się na skutek pewnych zagrożeń pochodzenia wewnętrznego – ze strony aparatu państwa oraz własnej grupy. Zgodnie z tą typologią konflikty etniczne wybuchają, gdy władza państwowa i jej elity (zwłaszcza złożone z członków dominującej grupy etnicznej) świadomie prowadzą wobec pozostałych grup politykę dyskryminacji, mogącej mieć charakter: polityczny, ekonomiczny, społeczny lub kulturowy³⁶⁵. Objawia się ona w nierównej redystrybucją wskazanych dóbr, w braku dostępu do stanowisk publicznych lub w braku możliwości rozwoju. Co więcej, władza państwowa może intencjonalnie nie uznawać odrębności niektórych grup etnicznych (zwłaszcza tych zagrażających elitom), prowadząc politykę intensywnej asymilacji i niwelowania różnic kulturowych³⁶⁶. Ponadto konflikt etniczny może mieć swoje źródło w sytuacji, gdy z różnych powodów dochodzi do zachwiania tożsamości etnicznej, a w konsekwencji do osłabienia grupy, niepewności jej członków co do identyfikacji lub samookreślenia³⁶⁷.

Druga grupa generatorów konfliktu wewnętrznego jest związana z obroną przed zawłaszczeniem przez grupy dominujące ważnych dla danej grupy etnicznej symboli – najczęściej historycznych, mogących mieć różnorodną postać zarówno wytworów kultury materialnej, jak i niematerialnej³⁶⁸.

---

³⁶² Ibidem.

³⁶³ Ibidem, s. 225.

³⁶⁴ Ibidem, s. 226.

³⁶⁵ Ibidem, s. 227.

³⁶⁶ Ibidem.

³⁶⁷ Ibidem.

³⁶⁸ Ibidem, s. 229.

Trzecia grupa generatorów związana jest z gwałtownym nabywaniem przez daną grupę etniczną głębokiej świadomości własnej odrębności. Prowadzi to do jej mobilizacji i zgłaszania ambicji do przekształcenia się w oddzielny naród, co może przerodzić się w dążenie do trwałego wyodrębnienia się z dotychczasowego organizmu politycznego, czyli utworzenia własnego, homogenicznego państwa³⁶⁹.

Czwarta grupa generatorów konfliktu etnicznego o charakterze wewnętrznym dotyczy zmian politycznych i społecznych, które powodują ożywienie dyskursu politycznego dotyczącego kwestii etnicznych, zwłaszcza gdy taka sytuacja jest w interesie nowych elit³⁷⁰. Konflikty etniczne, których generatorem jest zmiana systemowa często wiążą się z anarchizacją i słabością państwa oraz nieprawidłowościami w wypełnianiu jego podstawowych funkcji. Przekłada się to na zanik utożsamiania się jednostek z zamieszkiwanym państwem i powoduje wzrost zainteresowania własną grupą etniczną, co pogłębia istniejące podziały³⁷¹. W konsekwencji dana grupa etniczna może zacząć realizować funkcje charakterystyczne dla państwa. Sytuacja może zadziałać również w drugą stronę. To znaczy, że elity same mogą mobilizować etniczność w celu odwrócenia uwagi opinii publicznej od problemów państwa lub afer z udziałem elit. Etniczność staje się wówczas tematem zastępczym w obliczu bieżących problemów.

Piąta grupa generatorów konfliktu etnicznego dotyczy sytuacji, gdy konflikt ów staje się narzędziem instrumentalnego wykorzystywania w polityce jednej z grup etnicznych przez jej państwo patronackie lub przez państwo zamieszkania³⁷².

Resentymenty historyczne są również istotnym generatorem konfliktu etnicznego, zwłaszcza gdy są one zadawnione, wynikają z różnych ocen elit politycznych lub opinii publicznej dotyczących przeszłości lub występujących przez dłuższy czas, często fałszywych, stereotypów, umacnianych przez tradycję i kulturę³⁷³. Generatorem konfliktu etnicznego może być wówczas w pierwszej kolejności konflikt interesów, rozbudzany na przykład przez elity polityczne segmentów w celu zdobycia określonych dóbr politycznych lub ekonomicznych. Po to, aby dokonać mobilizacji mas potrzebnej do osiągnięcia wskazanych celów, elity polityczne segmentów mogą sztucznie rozbudzić kwestie etniczne, najczęściej w imię zagrożonej

---

³⁶⁹ Ibidem, s. 232.

³⁷⁰ Ibidem, s. 234.

³⁷¹ Ibidem.

³⁷² Ibidem, s. 236–237.

³⁷³ Ibidem, s. 237, 240.

tożsamości³⁷⁴. Grupa etniczna staje się wówczas grupą interesu, a etniczność – narzędziem realizacji celów.

Ostatnim generatorem konfliktu etnicznego jest tzw. konflikt potencjalny. Grupy etniczne celowo utrzymują zagrożenie wybuchu konfliktu, traktując sam konflikt oraz etniczność jako zasoby, dzięki którym można w zależności od okoliczności mobilizować członków grupy, budując jednocześnie grupową tożsamość oraz realizując cel danej grupy³⁷⁵.

Konflikt etniczny może przyjmować różnego rodzaju formy. W literaturze przedmiotu wyróżniane są następujące: niepokoje – *turmoil*, wojna wewnątrz państwa – *internal war*, masowy mord za przyzwoleniem władz państwowych – *democide* i ludobójstwo – *genocide* (genocyd)³⁷⁶. Dalej niepokoje dzielą się na strajki, demonstracje, bunty, akty sabotażu, zamieszki i terroryzm³⁷⁷. Z kolei wojna wewnątrz państwa może przybrać postać zbrojnej przemocy towarzyszącej zamachom stanu, separatystycznej rebelii, wojny domowej, wojny partyzanckiej i rewolucji³⁷⁸. Masowy mord politycznych oponentów może być zorganizowany przez władze państwowe lub te mogą do niego podżegać. Natomiast ludobójstwo ma charakter celowego wyniszczenia całych lub części grup etnicznych (narodowych, plemiennych), religijnych (wyznaniowych) bądź narodowych³⁷⁹. Wymienione formy konfliktu etnicznego mogą występować razem, nawet w krótkich odstępach czasowych, lub oddzielnie.

Toczące się w różnych częściach świata konflikty etniczne i zmieniająca się ich natura w zależności od okoliczności lub przyjętej strategii stron wpływają na dynamikę definiowania istoty tego pojęcia. Co więcej, sytuacja ta, oddziałując na wciąż toczące się badania nad etnicznością i konfliktami etnicznymi, doprowadziła do powstania coraz częściej używanego pojęcia *communal conflict*. Termin ten w ramach badań nad etnicznością i konfliktami etnicznymi jest używany w zastępstwie lub równolegle z pojęciem konfliktu etnicznego. *Communal conflict* zasługuje więc na oddzielne przeanalizowanie.

Na gruncie nauki polskiej pojęcie to rozwijane jest przez K. Trzcńskiego, który proponuje polskojęzyczny termin: konflikt wspólnotowy. Uzasadnia go, tłumacząc, że ma on z reguły miejsce w ramach lokalnej wspólnoty terytorialnej, której członkowie wywodzą się z

---

³⁷⁴ Ibidem, s. 241.

³⁷⁵ Ibidem, s. 242–243.

³⁷⁶ R.M. Williams, *Ethnic conflict*, [w:] P.B. Baltes, N.J. Smelser (eds), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Vol. 7, Elsevier, Oxford 2001, s. 4807.

³⁷⁷ Ibidem.

³⁷⁸ Ibidem.

³⁷⁹ Ibidem.

różnych grup etnicznych lub wspólnot religijnych³⁸⁰. K. Trzeciński za Johanem Brosché i Emmą Elfversson postuluje rozumienie *communal conflict* jako pewnego rodzaju konfliktu z użyciem przemocy, który zachodzi pomiędzy grupami o charakterze niepaństwowym, zorganizowanymi wokół łączącej ich członków tożsamości wspólnotowej³⁸¹. W tym ujęciu termin *communal conflict* nie odbiega znacząco od terminu „konflikt etniczny”, a jedynym elementem, który określa badane pojęcie, jest szersze rozumienie samej kwestii tożsamości wspólnotowej. W tym przypadku oznacza ono subiektywną identyfikację grupową opartą na wspólnej historii lub pewnych zasadniczych, wyznawanych wspólnie przez członków grupy wartościach, czego najlepszym przykładem może być odczuwanie właśnie tożsamości wspólnotowej przez członków heterogenicznych zbiorowości w obliczu konfliktu z grupą obcych przybyszy³⁸². Powstały wówczas konflikt nie byłby konfliktem etnicznym, gdyż podstawą odczuwania tożsamości wspólnotowej nie jest tożsamość etniczna³⁸³.

Bardziej precyzyjne znaczenie *communal conflict* proponuje Institute for Policy Analysis of Conflict (IPCA), który termin ten odnosi do lokalnych konfrontacji między grupami etnicznymi oraz religijnymi. Strony konfliktu definiowane są przez węższe tożsamości, a ich główne motywy mają charakter polityczny, ekonomiczny lub wiążą się z narastającym wykluczaniem jednej z grup³⁸⁴. Badania nad pojęciem *communal conflict* wskazują na szereg różnego rodzaju czynników odróżniających go od konfliktu etnicznego. Po pierwsze, *communal conflict* jest terminem bardziej elastycznym, na co wskazuje brak „etnicznego” przymiotnika z góry narzucającego charakter konfliktu, cenionego zwłaszcza przez badaczy nurtu instrumentalizmu, dla których konflikty etniczne *de facto* nie istnieją³⁸⁵. Po drugie, termin *communal conflict* odnosi się wprost do coraz częściej występujących konfliktów między wspólnotami etnicznymi zwłaszcza na poziomie lokalnym, w odróżnieniu od konfliktu etnicznego, który zazwyczaj toczy się na większym obszarze – w obrębie całego lub znacznej części państwa³⁸⁶. Po trzecie, wciąż rozwijająca się wiedza o etniczności oraz konfliktach etnicznych doprowadza do konceptualizacji coraz to nowych, bardziej precyzyjnych terminów dotyczących konfliktów. Jednym z nich jest chociażby *inter-communal conflict*, mający swoje zastosowanie na przykład wtedy, kiedy jedną stroną konfliktu jest grupa etniczna, której

---

³⁸⁰ K. Trzeciński, *Co łączy i dzieli communal conflict oraz „konflikt etniczny”? Analiza znaczenia obu terminów i ich nigeryjska egzemplifikacja*, „Afryka” 2015, z. 42, s. 27.

³⁸¹ Ibidem, s. 19.

³⁸² Ibidem, s. 19–20.

³⁸³ Ibidem, s. 20.

³⁸⁴ Ibidem, s. 18–19.

³⁸⁵ Ibidem, s. 26.

³⁸⁶ Ibidem, s. 26–27.

członkowie są chrześcijanami, podczas gdy drugą grupę etniczną stanowią muzułmanie, a sam konflikt ma charakter ponadlokalny³⁸⁷.

Analizy dotyczące pojęcia konfliktu etnicznego dowodzą, jak termin ten jest skomplikowany i wielowątkowy, na co główny wpływ ma zmieniająca się dynamika i charakter tego rodzaju konfliktów. Pojawiają się nowe formy definiowania konfliktów etnicznych. Jedną z nich jest wskazany *communal conflict*, który określa charakter powstających antagonizmów etnicznych w Afryce Subsaharyjskiej, uzasadniając ich wspólnotowy charakter. W analizie przeprowadzonej w ramach badań, których owocem jest ta rozprawa, stosowany jest popularniejszy w Polsce termin „konflikt etniczny”.

Podsumowując, pod pojęciem konfliktu etnicznego rozumiana jest tu sytuacja charakteryzująca się antagonizmami między grupami etnicznymi, które rozwijają się przy użyciu przemocy lub też bez jej stosowania. Konflikt etniczny może mieć widoczny charakter lub stanowić tylko swego rodzaju wyczuwalne napięcie. Może wynikać z różnorodnego rodzaju źródeł: na przykład jako następstwo narastających od dłuższego czasu zauważalnych dysproporcji w rozwoju między zamieszkującymi dane państwo grupami etnicznymi. Poczucie zagrożenia konfliktem może być też celowo utrzymywane przez elity grupy etnicznej w imię wzmacniania tożsamości, spójności grupy i realizacji doraźnych celów grupowych. Konflikt etniczny może być wzniesiony na rzecz realizacji politycznych celów, zarówno przez elity polityczne segmentów, państwa, jak i elity państw sąsiednich lub innych aktorów. W efekcie konflikt etniczny to nie tylko sytuacja pełna napięć między grupami, ale również narzędzie polityczne w rękach elit, służące do realizacji określonych interesów.

2.4. Państwo wieloetniczne

Katalog definicji „państwa” jest na tyle szeroki, że zasługiwałby na oddzielną pracę poświęconą samej terminologii tego pojęcia.

Uniwersalną definicję terminu „państwo” proponuje Andrew Heywood. W jego rozumieniu państwo to stowarzyszenie polityczne, które w określonych granicach terytorialnych posiada monopol na stanowienie suwerennych praw oraz sprawowanie władzy poprzez system trwałych instytucji w znaczeniu organów, które posiadają wyraźny, publiczny

---

³⁸⁷ Ibidem, s. 27.

charakter, ponieważ ponoszą odpowiedzialność za zbiorową organizację życia społecznego i są finansowane ze środków publicznych³⁸⁸. Państwo potrzebuje zatem szeregu różnorodnych instytucji zdolnych do realizowania swoich zadań, stanowiących tzw. aparat państwa.

Ważna dla badanej problematyki jest definicja zaproponowana przez Eugeniusza Zielińskiego. Państwo jest w tym ujęciu wspólnotą polityczną, naczelną, terytorialną, służebną i suwerenną³⁸⁹. Każdy z elementów tej definicji zasługuje na oddzielne omówienie. Pierwszym z nich jest określenie państwa jako wspólnoty politycznej, obejmującej ludzi na określonym terytorium i pod wodzą władzy publicznej zajmującej się sprawami publicznymi dotyczącymi wszystkich obywateli danego państwa³⁹⁰. Co więcej, wspomniana wspólnota jest organizmem społecznym oraz układem stosunków społecznych, w ramach którego kształtuje się konstrukcja normatywna i wytwarza się układ zracjonalizowanych zachowań ludzkich³⁹¹. Oznacza to, że całokształt funkcji państwa, jego zadań oraz obowiązków, a także jego organizacji określany jest przez cały katalog aktów prawnych. Wyżej wymienione elementy są natomiast realizowane przez – działający także na bazie normatywnej – rozbudowany aparat państwowy, rozciągający się na całą ludność zamieszkującą dane państwo. Aparat państwowy oraz prawo muszą być służebne względem obywateli, natomiast obywatele mają postępować zgodnie z przyjętymi przez aparat regułami współżycia w państwie; jeżeli nie dostosują się do tej sytuacji, wówczas aparat może nakładać określone sankcje. Drugim członem definicji jest określenie państwa jako wspólnoty naczelnej, czyli obejmującej całe społeczeństwo oraz wszystkie występujące w jego ramach zbiorowości, w tym również grupy etniczne zamieszkujące w granicach danego państwa, niezależnie od ich woli oraz dążeń³⁹². Trzecim elementem zaproponowanej przez E. Zielińskiego definicji państwa jest jego terytorialny charakter. Podobnie jak w poprzedniej kategorii, państwo i jego suwerenna władza rozciągają się na terytorium, na którym mieszkają określone wspólnoty, w tym grupy etniczne³⁹³. Terytorium jest zatem sferą wyłączności państwa do stosowania aparatu przymusu oraz realizacji funkcji i celów, którym muszą podporządkować się zamieszkujące w nim jednostki. Zgodnie z powyższą definicją państwo jest wspólnotą służebną. Państwo ma poprzez swoje organy troszczyć się o dobro wspólnoty oraz zapewnić pokojowe współżycie ludzi wewnątrz państwa i w stosunkach zewnętrznych, a

---

³⁸⁸ A. Heywood, op. cit., s. 109.

³⁸⁹ E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2006, s. 23.

³⁹⁰ Ibidem.

³⁹¹ Ibidem.

³⁹² Ibidem, s. 24.

³⁹³ Ibidem.

także stwarzać warunki do rozwoju wszystkich grup³⁹⁴. Państwo ma więc nie tylko prowadzić aktywność zmierzającą do swobodnego i harmonijnego rozwoju, ale także podejmować działania ochronne przed zagrożeniami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi. Ostatnim elementem definicji E. Zielińskiego jest wspólnota suwerenna. W tym sensie państwo podporządkowuje swojej władzy wszystkie grupy i zbiorowości społeczne będące pod jego jurysdykcją, a także nie uznaje zwierzchnictwa nad sobą innych wspólnot i jest niezależne w podejmowaniu decyzji³⁹⁵. Z drugiej strony musi być otwarte na współpracę z innymi państwami lub organizacjami międzynarodowymi, do których należy, ze względu na pewne wspólne interesy.

Przeanalizowana definicja państwa według E. Zielińskiego ma w świetle dalszych rozważań szczególne znaczenie, ponieważ wyróżnia istnienie w danym państwie wielu grup. Państwo obejmuje grupy nie tylko w ramach granic terytorialnych, ale także poprzez podleganie tworzonemu przez nie prawu oraz w drodze wypełniania i realizacji zadań wobec i w imieniu grup. Jeżeli grupy te charakteryzują się wzajemną odmiennością oraz poczuciem grupowej tożsamości opartej na pewnych wspólnie wyznawanych wartościach i uznawanych symbolach, przybierając formę grup etnicznych, a na terytorium danego państwa występuje ich znaczna liczba, wówczas można mówić o państwie wieloetnicznym.

W literaturze przedmiotu w odniesieniu do państwa wieloetnicznego – *multiethnic state* – przyjęło się również używać określenia *multinational state*, niejako w odróżnieniu od państwa narodowego – *nation state*. Należy podkreślić, że można również spotkać się z występującym bardzo rzadko terminem państwa polietnicznego – *polyethnic state*³⁹⁶.

Wskazane wyjaśnienie pojęcia państwa wieloetnicznego odnosi się do organizmu państwowego, który zawiera w swoich granicach więcej niż jeden naród (w sensie socjologicznym) lub grupę etniczną. Oznacza to sytuację, gdy obywatele danego państwa są członkami różnych narodów lub grup etnicznych³⁹⁷. Termin „państwo wieloetniczne” odnosi się również do tych państw, które oficjalnie lub poprzez wydawane akty prawne – zwłaszcza konstytucje – uznają swoje państwo za narodowo albo etnicznie różnorodne, co uwidacznia się

---

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Ibidem, s. 25.

³⁹⁶ W prowadzonych analizach pomijane jest pojęcie społeczeństwa wieloetnicznego, które w języku angielskim występuje jako *multiethnic society* lub *polyethnic society*. Pominięcie tej kategorii jest spowodowane tym, iż w literaturze przedmiotu obydwa pojęcia są definiowane tak samo, co więcej, są również używane zamiennie. Przy czym to właśnie określenie państwa wieloetnicznego jest w literaturze politologicznej spotykane częściej.

³⁹⁷ J. Costa, *On theories of secession: minorities, majorities, and the multinational state*, „Critical Review of International Social and Political Philosophy” 2003, Vol. 6, No. 2, s. 67.

w charakterze i funkcjonowaniu przyjętych instytucji³⁹⁸. Państwo wieloetniczne jest określane jako miejsce zamieszkiwania odmiennych grup etnicznych oraz jako miejsce ścierania się reprezentowanych przez nie etniczności³⁹⁹. Przyjęte określenie państwa wieloetnicznego definiuje dany organizm państwowy jako wieloetniczny nie tylko poprzez fakt występowania w nim wielu różnych grup etnicznych, ale również działania instytucji mających za podstawowe zadanie ułatwiać międzyetniczną kooperację i pacyfikować konflikty. Mogą one powstawać w każdej ze sfer życia państwa wieloetnicznego. Wspomniane instytucje mogą funkcjonować na płaszczyznach: politycznej, bezpieczeństwa, ekonomicznej, prawnej, społecznej i kulturowej.

Państwo wieloetniczne to przede wszystkim pewien rodzaj struktury wyrosłej na bazie wieloetnicznej populacji, której członkowie prezentują różne postawy etniczne, religijne i kulturowe, żyjąc w granicach wspólnego terytorium⁴⁰⁰. W efekcie takiego zróżnicowania i występujących grupowych partykularyzmów jasno zarysowują się specyficzne funkcje państwa. Wśród nich można wskazać: krzewienie polityki tolerancji międzyetnicznej, działania mające na celu ochronę integralności terytorialnej, równe traktowanie grup etnicznych, przewyciężenie izolacji grup oraz dążność do realizacji wyżej wymienionych celów poprzez wdrożenie odpowiedniego rodzaju reżimu politycznego⁴⁰¹. W reżimach autorytarnych lub totalitarnych odrębności etniczne są marginalizowane, a na ich miejscu pojawia się dążenie do unifikacji wszystkich jednostek oraz narzucanie jednej wizji historyczno-kulturowej, czego najlepszym przykładem był Związek Radziecki, gdzie perspektywa historyczna i kulturowa Rosjan została narzucona pozostałym narodom i grupom etnicznym⁴⁰². Natomiast w reżimach demokratycznych, uznaje się obiektywną rzeczywistość, w której istotą państwa wieloetnicznego jest zapewnienie równych szans rozwoju i udziału w nim wszystkim grupom etnicznym⁴⁰³. Należy pamiętać, że przedstawione rozróżnienie państwa wieloetnicznego w reżimach autorytarnych i demokratycznych ma charakter idealny. Tak jak w państwach demokratycznych można spotkać się z wykluczeniem i celową izolacją określonych grup etnicznych, tak też w systemach autorytarnych z sytuacją odwrotną – gdy grupom etnicznym nadano prawa i przywileje oraz ich elity włączono w proces rządzenia.

---

³⁹⁸ Ibidem.

³⁹⁹ Ibidem.

⁴⁰⁰ Z. Małgarayeva et al., *Technology of formation of poly-ethnicity in the discourse of modern states*, „Annales. Series Historia et Sociologia” 2016, Vol. 26, No. 4, s. 780.

⁴⁰¹ Ibidem.

⁴⁰² Ibidem, s. 781.

⁴⁰³ Ibidem.

W państwie wieloetnicznym jego aparat przymusu może być użyty jako istotne narzędzie w toczących się konfliktach etnicznych. Państwo takie może przyjąć dwie zupełnie różne podstawy działania. Może być stroną konfliktu, gdy jego elity reprezentowane są przez dominującą grupę etniczną i gdy wydaje prawne regulacje mające konsekwencje dla relacji etnicznych⁴⁰⁴. W konsekwencji, jak ujmuje to J. Mucha, państwo może być swego rodzaju „trzecią stroną” konfliktów etnicznych, toczących się w jego ramach, pozornym katalizatorem i regulatorem procesów społecznych, prowadzących do mobilizacji etnicznej lub znacznego osłabienia natężenia konfliktu, czy nawet jego skutecznej pacyfikacji⁴⁰⁵.

W literaturze przedmiotu występuje również pojęcie *state-nation*, czyli narodu państwowego, za pomocą którego można definiować analizowaną w tym podrozdziale problematykę państwa wieloetnicznego. Warto przeanalizować istotę konceptu *state-nation*, ponieważ większość państw wieloetnicznych, zwłaszcza w Afryce i Azji, ma charakter postkolonialny. Z braku jednej, wspólnej *ethnie*, za to z wieloma różnymi grupami etnicznymi, elity nowych państw wieloetnicznych, aby przetrwać i zjednoczyć wszystkie składające się na nie grupy, musiały oprzeć swoje nacjonalistyczne dążenia na bazie wspólnego terytorium oraz instytucji państwowych⁴⁰⁶. Stworzyły w ten sposób koncept sztucznego nacjonalizmu, zwanego także nacjonalizmem obywatelskim (*civic nationalism*)⁴⁰⁷. *State-nation* można zatem określić jako organizm państwowy, charakteryzujący się pozornym, często celowo wdrażanym, nacjonalizmem państwowym (obywatelskim), ponieważ z racji występowania wielu odmiennych grup etnicznych, a w konsekwencji różnych tożsamości, nie istnieje jeden, wspólnie podzielany nacjonalizm. Konkludując, w państwie takim poczucie przynależności do zbiorowości definiuje głównie posiadanie przez członków państwa jego obywatelstwa.

Szerokie badania nad kwestiami etniczności, wieloetniczności oraz państw wieloetnicznych prowadził m.in. Will Kymlicka. W swoich analizach badacz ten zarysowuje różne sposoby rozumienia państwa wieloetnicznego. Zgodnie z podstawową interpretacją tego zagadnienia, podobnie jak w przywoływanych już definicjach, państwo wieloetniczne zawiera w sobie wszystkie znajdujące się na jego terytorium zbiorowości, włączone do tego organizmu automatycznie (na przykład w drodze podboju, inkorporacji czy kolonizacji) lub całkowicie dobrowolnie i świadomie (na przykład, gdy poszczególne zbiorowości zgodzą się na

---

⁴⁰⁴ J. Mucha, *Konflikt etniczny...*, op. cit., s. 34.

⁴⁰⁵ Ibidem.

⁴⁰⁶ Ibidem.

⁴⁰⁷ Hasło: *Nation-state*, [w:] V. Bogdanor (ed.), *The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions*, Blackwell, Oxford 1987, s. 380.

zawiązanie federacji)⁴⁰⁸. Państwa wieloetniczne mogą mieć różny charakter stosunków wewnętrznych oraz stosować różne polityki kształtujące relacje między poszczególnymi zbiorowościami. Jeżeli relacje mają charakter asymetryczny, wówczas dochodzi do dominacji jednej z grup etnicznych, podczas gdy pozostałe dotyka wykluczenie, a w przypadku mniejszości czasami proces asymilacji. Relacja dominujący *versus* wykluczeni zachodzi we wszystkich sferach życia społeczeństwa, a głównie w sferze polityki i kultury⁴⁰⁹. Wykluczone grupy etniczne są pozbawione wpływu na dotyczące ich procesy decyzyjne oraz autonomii kulturowej i możliwości rozwoju swojej kultury, a w konsekwencji skazane są na izolację⁴¹⁰. W efekcie może dojść nie tylko do powstania antagonizmów, lecz również braku identyfikacji poszkodowanych grup z państwem. Natomiast gdy relacje mają charakter symetryczny, wtedy wszystkie grupy w danym państwie są równouprawnione i posiadają wiele, często umocowanych konstytucyjnie, praw⁴¹¹. Grupy etniczne mogą zatem swobodnie wyrażać swoje grupowe interesy, głównie w sferze polityki państwa oraz brać udział w redystrybucji środków budżetowych⁴¹². Grupy otrzymują pewien stopień samorządności, w szczególności, gdy zamieszkują dany region państwa w sposób spójny.

Według W. Kymlicka organizmy państwowe mogą mieć dwojaką naturę. W państwie wieloetnicznym nie musi dochodzić do równouprawnienia wszystkich grup – choć sam przymiotnik „wieloetniczny” mógłby to sugerować. Przeciwnie, państwo wieloetniczne może się cechować występowaniem znaczących nierówności w statusie prawnym lub politycznym grup etnicznych, które mogą przełożyć się na nierówności socjoekonomiczne, choć równie dobrze może zaistnieć odmienna sytuacja. Dzięki implementacji odpowiednich rozwiązań państwo wieloetniczne ma szansę stać się instytucją równoprawnych grup etnicznych, mogących kształtować swój rozwój oraz współpracować ze sobą.

Natomiast w innej z prób zdefiniowania pojęcia państwa wieloetnicznego W. Kymlicka określa je jako taki typ państwa, które posiada wyraźnie federalne oblicze skoncentrowanych regionalnie narodów lub grup etnicznych, w których zostały wytyczone zauważalne granice i podział władzy w sposób zapewniający każdej grupie utrzymanie się jako odrębnej i

---

⁴⁰⁸ W. Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A liberal theory of minority rights*, Oxford University Press, Oxford 1995, s. 11.

⁴⁰⁹ Ibidem, s. 12.

⁴¹⁰ Ibidem, s. 12–25.

⁴¹¹ Ibidem.

⁴¹² Ibidem.

samorządnej kultury społecznej⁴¹³. W tej definicji zauważalne jest postawienie znaku równości między państwem federalnym a wieloetnicznym.

Państwo wieloetniczne może być stroną konfliktu etnicznego w dwojaki sposób. Po pierwsze, opowiadać się za jedną ze stron konfliktu, zwłaszcza gdy jego organy są zdominowane przez konkretną grupę etniczną, oddziałującą na pozostałe, poszkodowane grupy⁴¹⁴. Po drugie, państwo wieloetniczne może przybrać – najczęściej oczekiwaną – rolę aktywnego mediatora, który za pomocą swoich organów wydaje prawne regulacje, mające konsekwencje dla stosunków etnicznych⁴¹⁵. W konsekwencji, skonfliktowane grupy etniczne stają się obiektem oddziaływań normatywnych i administracyjnych ze strony państwa⁴¹⁶. Państwo stawia wówczas na etniczną neutralność, która w dużej mierze wynika z przekonania elit politycznych o możliwości regulacji życia społecznego na podstawie różnego rodzaju racjonalnych zasad, przybierających formę konkretnych polityk czy instytucji. Sytuacja taka może także mieć miejsce w przypadku dominacji jednej grupy etnicznej, ale tylko wtedy, gdy wystąpi tzw. świadomość dążenia do konsensusu.

J. Mucha zwraca uwagę na to, że etniczna neutralność może mieć również właściwości konfliktogenne wówczas, gdy jedna z grup odczuwająca krzywdę nie odnajdzie poszukiwanego wsparcia ze strony państwa⁴¹⁷.

Podsumowując, państwo wieloetniczne może być z jednej strony katalizatorem konfliktów etnicznych, istotnym czynnikiem wywołującym mobilizację etniczną, a z drugiej kluczowym impulsem do demobilizacji grup etnicznych⁴¹⁸. Rzecz jasna, wskazane działania mogą mieć charakter intencjonalny, nieintencjonalny lub czasami sprzeczny z interesami państwa wieloetnicznego⁴¹⁹.

Konkludując, państwo wieloetniczne to nie tylko zbiór występujących w granicach danego państwa zróżnicowanych grup etnicznych, reprezentujących rozmaite kultury. Przede wszystkim jest to – zwłaszcza za sprawą swojego aparatu przymusu – główny aktor i regulator stosunków etnicznych. Państwo wieloetniczne może nimi intencjonalnie zarządzać:

---

⁴¹³ W. Kymlicka, *Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, [w:] W. Kymlicka, M. Opalski (eds), *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 46–47.

⁴¹⁴ J. Mucha, *Konflikt etniczny...*, [w:] *Konflikty etniczne...*, op. cit., s. 34.

⁴¹⁵ Ibidem.

⁴¹⁶ Ibidem.

⁴¹⁷ Ibidem, s. 35.

⁴¹⁸ Ibidem, s. 34–35.

⁴¹⁹ Ibidem, s. 35.

mobilizować lub osłabiać. Z racji obecności tak wielu grup etnicznych, a co za tym idzie – również odmiennych interesów, państwo wieloetniczne może stać się głównym kanałem ich artykulacji. Państwo wieloetniczne może przyjmować różne postawy w zakresie stosunków etnicznych lub prowadzonych polityk. Może stosować ich asymetryczną formę – gdy dochodzi do dominacji jednej grupy etnicznej i redystrybucji dóbr tylko między jej członków, a resztę grup utrzymywać w stanie wykluczenia. Z drugiej zaś strony stosunki i polityki etniczne kształtowane przez państwo wieloetniczne mogą mieć pozytywny i symetryczny charakter, stawiając na pierwszym miejscu równowagę i współpracę między grupami oraz równouprawnienie, zwłaszcza w zakresie podziału dóbr publicznych.

2.5. Etniczność w Afryce Subsaharyjskiej

W ostatnim podrozdziale tej części pracy zostanie ponownie przeanalizowana kwestia związana z problematyką etniczności. Odnosząc się do problematyki badań i tematu rozprawy, należy bowiem wyjaśnić ogólne uwarunkowania wpływające na specyfikę zjawiska etniczności w Afryce Subsaharyjskiej, które niezależnie od regionu z wyjątkiem pewnych odmiennych uwarunkowań – na przykład RPA⁴²⁰ – są w miarę uniwersalne.

Z punktu widzenia antropologii kulturowej etniczność w Afryce jest przede wszystkim oparta na głęboko zakorzenionej świadomości wspólnego pochodzenia, której podstawą jest rzeczywisty przodek i historycznie udokumentowana wspólnota pochodzenia lub pewien idealny obraz tego pochodzenia zbudowany w oparciu o fikcyjnego, mitycznego przodka⁴²¹. Rozumienie pojęcia etniczności w Afryce Subsaharyjskiej jest związane z pewnymi cechami osobowościowymi, które są rezultatem tradycji i wzorców zachowań kształtujących tożsamość⁴²². Wspomniane cechy związane są z przynależnością do konkretnej grupy etnicznej, która w przeszłości mogła odgrywać określoną rolę i posiadać określoną pozycję.

Pojęcie etniczności, a w szczególności składające się na nie charakterystyczne kulturowe zwyczaje, zakodowane w zbiorowej podświadomości, stanowią nierzadko istotne bariery w przewyciężaniu międzysegmentowych konfliktów oraz nawiązywaniu i

---

⁴²⁰ A. Żukowski, *Emigracja białych z Nowej Afryki Południowej*, „Forum Politologiczne: Afryka i świat a problem migrantów i uchodźców. Współczesne studia przypadków. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, ss. 113–141.

⁴²¹ M. Szupejko, *On certain aspects of ethnic conflict in Africa*, [w:] K. Trzciniński (red.), *The State and Development in Africa and Other Regions: Past and Present. Studies and Essays in Honour of Professor Jan J. Milewski*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2007, s. 171.

⁴²² Ibidem.

utrzymywaniu kontaktów między grupami etnicznymi. Wpływa to na postrzeganie i definiowanie pojęcia etniczności z podkreśleniem dynamicznego charakteru tego zjawiska i procesu w Afryce⁴²³.

Badacze podejmujący kwestię specyfiki etniczności w Afryce w swoich pracach wyróżniają kilka istotnych, powtarzających się problemów, które wpływają na wyjątkowość analizowanego pojęcia. Jedną z najważniejszych kwestii są afrykańskie granice, tzn. niepokrywanie się granic państw powstałych w wyniku procesu dekolonizacji z tradycyjnymi granicami występowania grup etnicznych. W efekcie, w powstałych państwach nierzadko znalazły się wrogo nastawione wobec siebie grupy etniczne lub religijne. Niejednokrotnie, co dotyczyło zwłaszcza grup największych, kilka z nich dążyło do dominacji politycznej, ekonomicznej i kulturowej, wskutek czego dochodziło do napięć, a następnie do wybuchu konfliktów etnicznych.

Powyższy problem jest analizowany między innymi przez Wiesława Lizaka. Specyfika zjawiska etniczności w Afryce jest wynikiem dziedzictwa epoki kolonialnej. Wówczas to europejscy kolonizatorzy w sposób wysoce arbitralny – czego najlepszym przykładem były tzw. Wyścig o Afrykę oraz konferencja berlińska z lat 1884-1885 – wytyczały granice swoich kolonii, decydując jednocześnie nie tylko o przyszłych granicach państw afrykańskich, ale również o ich strukturze etnicznej i religijnej⁴²⁴. W utworzonych w XX wieku niepodległych organizmach państwowych znalazły się nie zawsze żyjące w przyjacielskich stosunkach grupy etniczne i religijne. Za przykład mogą posłużyć na przykład Masajowie, którzy znaleźli się zarówno w granicach Kenii, jak i Tanzanii.

Analizowany fenomen został, zdaniem W. Lizaka, zakonserwowany wraz z ideą afrykańskiego państwa wieloetnicznego. Po pierwsze, poprzez podjęcie w 1964 roku przez Zgromadzenie Szefów Państw i Rządów Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA) decyzji o uznawaniu zasady poszanowania granic pokolonialnych za normę wiążącą wszystkie państwa członkowskie OJA (zasada *uti possidetis*)⁴²⁵. Po drugie, nowe elity władzy mimo deklarowanej oficjalnie walki z tzw. trybalizmem oraz zniwelowania podziałów etnicznych i budowania nowoczesnych narodów na bazie idei jednego obywatelstwa, w rzeczywistości nie były w stanie przełamać tradycyjnych struktur społecznych. Ich walka z trybalizmem była tylko kamuflażem do dalszego rzeczywistego wykorzystywania etniczności do celów politycznych⁴²⁶.

---

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ W. Lizak, *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 50.

⁴²⁵ Ibidem, s. 35.

⁴²⁶ Ibidem, s. 50.

Niejednokrotnie to właśnie nowi, afrykańscy liderzy, wykształceni na zachodnich uczelniach, posiadali złudne przekonanie, podzielane również przez kolonizatorów, że przeszczepienie idei i instytucji zachodniego państwa narodowego sprawdzi się także w Afryce i będzie odpowiedzią na żądania modernizacji⁴²⁷. Okazało się, że było inaczej. Zachodnie instytucje polityczne nie tylko zawiodły, ale doprowadziły do jeszcze większych napięć. Różnorodność etniczna i religijna stały się barierą niemalże niemożliwą do pokonania. Nieosiągalne okazało się stworzenie narodu państwowego w stylu zachodnim.

Jak pokazuje najnowsza historia polityczna, etniczność stała się jednym z głównych czynników konfliktogennych w Afryce. Jak wskazuje W. Lizak, najlepszą egzemplifikacją takiego stwierdzenia jest występująca niejednokrotnie wśród przedstawicieli jednej grupy etnicznej lub religijnej postawa postrzegania przedstawicieli innych grup etnicznych lub religijnych w kategoriach wroga. Okazuje się ona istotną przesłanką narastania sprzeczności, które kanalizowane są poprzez akty agresji⁴²⁸. Zdaniem W. Lizaka konflikty etniczne w Afryce przebiegały w dwojaki sposób. Po pierwsze jako typowe konflikty o władzę, w których ugrupowania zbrojne, reprezentujące jedną z wykluczonych grup etnicznych, walczą przeciwko rządowi grupy dominującej oraz w celu przejęcia kontroli nad systemami: politycznym, ekonomicznym i kulturowym⁴²⁹. Po drugie jako konflikty, których głównym celem jest secesja regionu zamieszkiwanego przez „zbuntowaną” grupę etniczną i utworzenie na jego obszarze własnego, niepodległego państwa⁴³⁰.

Kolejną konfliktogenną płaszczyzną jest zróżnicowanie religijne w Afryce. Na kontynencie afrykańskim dominują trzy religie: chrześcijaństwo, islam oraz tzw. wierzenia rodzime. W wielu państwach afrykańskich granice występowania tych religii nie tylko nakładają się na siebie, ale także na występujące podziały etniczne. Jak uważa W. Lizak, granice religii mają charakter nieostry, przechodząc nierzadko w poprzek istniejących struktur społecznych, co jest zauważalne zwłaszcza w działalności misyjnej chrześcijaństwa, jak i w islamskiej⁴³¹ *da'wa*⁴³². Współcześnie na kontynencie afrykańskim, mimo czynionych starań o

---

⁴²⁷ Ibidem, s. 35.

⁴²⁸ Ibidem, s. 52.

⁴²⁹ Ibidem.

⁴³⁰ Ibidem.

⁴³¹ Ibidem, s. 58.

⁴³² Wyrażenie *da'wa* posiada wiele rozmaitych znaczeń. Jedno z nich odwołuje się właśnie do działalności misyjnej. *Da'wa* oznacza wprost apel lub zaproszenie skierowane przez Boga i Proroków do ludzi, aby przyjęli oni wiarę w jedyną, prawdziwą i słuszną religię, czyli islam. Przy czym owe zaproszenie może być kierowane wielokrotnie i rozwijane poprzez zastosowanie odpowiednich metod, na przykład propagandy, przyjmując wówczas formę właśnie działalności misyjnej. Por. hasło: *Da'wa*, [w:] B. Lewis et al. (eds), *The Encyclopaedia of Islam*, t. 2, E.J. Brill, Leiden 1991, s. 168–170.

pełny szacunku dialog, następuje spektakularna ekspansja islamu, która dominuje nad działalnością misji chrześcijańskich⁴³³. W konsekwencji zdarza się, że w wielu państwach występują różne grupy religijne, reprezentowane przez określone grupy etniczne, tworząc dodatkowe podziały. Wśród takich państw można wymienić: Nigerię, Kenię czy Tanzanię. Pomimo zmniejszającej się liczby wyznawców wierzeń rodzimych w dalszym ciągu zauważalne jest funkcjonowanie pewnych elementów wywodzących się z tych wierzeń.

Kameruński filozof Achilles Mbembe uważa, że konflikty etniczne w Afryce są dodatkowo pogłębiane przez rozbieżności ekonomiczne. Należą do nich dysproporcje w rozwoju, często między w miarę dobrze rozwiniętym wybrzeżem danego państwa a dużo biedniejszym interior⁴³⁴. Według A. Mbembego źródłem tych dysproporcji jest okres wczesnej kolonizacji Afryki, kiedy to Europejczycy zakładali pierwsze faktorie, głównie na wybrzeżach Afryki, rozpoczynając wymianę handlową z rdzenną ludnością⁴³⁵. Fenomen ten ma szczególne znaczenie w powiązaniu ze zjawiskiem etniczności, zwłaszcza gdy wybrzeże jest zamieszkiwane lub kontrolowane przez jedną grupę etniczną, a obszary interioru przez inne grupy etniczne. W perspektywie historycznej wymiana handlowa mogła doprowadzić do wzbogacenia się grupy etnicznej z wybrzeża, z którego owoców taka grupa etniczna mogła korzystać przez pewien czas, umacniając swoją pozycję lub kreując swoją tożsamość jako „szczególnej” grupy etnicznej względem pozostałych. We współczesnych państwach afrykańskich sytuacja może wyglądać w podobny sposób. W efekcie zjawisko to może doprowadzić do zrodzenia się poczucia niesprawiedliwości i wykluczenia wśród członków grup nieuprzywilejowanych, a wykreowane w ten sposób napięcia mogą prowadzić do wybuchu konfliktów etnicznych.

Z etnicznością związane jest zjawisko polityzacji etniczności⁴³⁶. Fenomen ten może pojawić się wtedy, gdy specyficzne rodzaje aktywności na gruncie etnicznym – takie jak uprzywilejowanie jednej grupy etnicznej względem pozostałych lub wykluczenie

---

⁴³³ O pełen szacunku dialog zaapelował Jan Paweł II w maju 2001 roku, kiedy skierował do muzułmanów w Wielkim Mecze Umajjadów w Damaszku słowa: „aby muzułmańscy i chrześcijańscy zwierzchnicy religijni i nauczyciele przedstawiali nasze dwie wielkie społeczności religijne jako wspólnoty w pełnym szacunku dialogu, a nigdy jako wspólnoty w konflikcie [...], aby młodzi uczyli się dróg poszanowania i porozumienia i aby nie nadużywali religii dla szerzenia lub uzasadniania nienawiści i przemocy”. Za: A. Wąs SVD, *Chrześcijańska misja i islamska da'wa*, <https://religie.wiara.pl/doc/472251.Chrzescijanska-misja-i-islamska-dawa> [dostęp: 2 stycznia 2020].

⁴³⁴ T. Blichta, *Granice, terytorium i przestrzeń w Afryce według Achillesa Mbembe*, „Forum Politologiczne: Przestrzeń i granice we współczesnej Afryce. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, Tom: 10, 2010, s. 115.

⁴³⁵ Ibidem.

⁴³⁶ Sam proces polityzacji etniczności jest bardzo gruntownie analizowany, chociażby w: A. Weber et al., *Politicised Ethnicity. A Comparative Perspective*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, s. 187.

socjoekonomiczne niektórych grup – przeprowadzane są w kontekście instytucji powiązanych z państwem albo sceną polityczną danego państwa lub poprzez te instytucje⁴³⁷.

Polityzacja etniczności może przyjmować różne formy i dotyczyć różnych płaszczyzn, w tym:

- roszczenia jednej z grup etnicznych do posiadania wpływu na dotyczące danej grupy kwestie polityczne, ekonomiczne lub kulturowe;
- wykorzystywanie przez polityków kwestii etnicznych w toku prowadzonej działalności politycznej, w szczególności, gdy reprezentują interesy swojej grupy;
- tworzenie i działalność partii politycznych i koalicji etnicznych;
- intencjonalne stosowanie przemocy wobec grup etnicznych w celu osiągnięcia określonych celów politycznych;
- redystrybucja wszystkich lub większości stanowisk rządowych wśród członków jednej grupy etnicznej;
- prowadzenie kampanii wyborczych z wykorzystaniem kwestii etnicznych;
- upolitycznienie etniczności poprzez działania prawne i administracyjne oraz wykorzystanie władzy politycznej do wykreślenia granic etnicznych⁴³⁸.

Zjawisko polityzacji etniczności może zaistnieć, gdy występują specyficzne okoliczności. Pierwszą z nich jest dostrzeżenie przez aktorów politycznych, że etniczność wcale nie musi charakteryzować się stałością, a może być pewnym konstruktem społecznym, pobudzonym w zależności od bieżących potrzeb politycznych. Wówczas to etniczność wkracza na arenę polityki, stając się jednym z elementów rywalizacji politycznej i życia politycznego w danym państwie⁴³⁹. Druga okoliczność to specyficzne uwarunkowania historyczne.

Genezy zjawiska polityzacji etniczności należy upatrywać jeszcze w czasach kolonialnych, kiedy to czynione były próby kreowania posłusznych kolonizatorom lokalnych elit afrykańskich, z których większość stała się później elitami nowych, niepodległych państw afrykańskich. Mechanizm ten prowadził do powstania podziału na wykluczonych oraz dominujących, a w dalszej kolejności do mobilizacji etnicznej⁴⁴⁰. Rządy w koloniach musiały

---

⁴³⁷ Ibidem, s. 4.

⁴³⁸ Ibidem, s. 4–6.

⁴³⁹ Ibidem, s. 3.

⁴⁴⁰ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity, Competitive Politics and Conflict in Kenya: A Historical Perspective*, „African Studies” 2002, Vol. 61, No. 2, s. 253.

administrować bardzo rozległymi terytoriami, wskutek czego niemożliwy był ich ciągły nadzór przez zwykle niewielki aparat kolonialny. W efekcie najbardziej przystępną formą zarządzania obszarami kolonialnymi stało się poleganie, w różnym stopniu, na już istniejących tradycyjnych strukturach i instytucjach władzy plemiennej⁴⁴¹. Ta prawidłowość ostatecznie zmieniła nie tylko stosunki władzy w jej tradycyjnych strukturach, ale także relacje grup etnicznych, powodując między nimi intensywną rywalizację polityczną⁴⁴². Powyższe praktyki zarządzania koloniami w wypadku kolonii brytyjskich przybrały formę tzw. *in-direct rule*, czyli zarządzania pośredniego, które w rzeczywistości funkcjonowało zgodnie z regułą „dziel i rządź”. Dekolonizacja nie oznaczała wcale zakończenia tego zjawiska, wręcz przeciwnie, doszło do jego zakonserwowania i dalszego utrzymywania przez różnych przywódców państw afrykańskich, którzy wykorzystywali etniczność do budowy własnej bazy politycznej w celu utrzymania i wzmocnienia swojej pozycji⁴⁴³. Czasami było to tym łatwiejsze, że sami liderzy wywodzili się z dużych liczebnie i uprzywilejowanych grup etnicznych, czego prawdopodobnie najlepszym przykładem był pochodzący z grupy etnicznej Kikuju pierwszy prezydent Kenii, Jomo Kenyatta.

Nigeryjski politolog Claude Ake zwraca uwagę na istotny aspekt polityzacji etniczności, a mianowicie na charakter instytucji państwa w Afryce. Stworzone przez kolonizatora tzw. państwo kolonialne używało przemocy, aby utrzymać swoją dominację oraz w celach ekonomicznych, takich jak: odpowiednie zarządzanie zasobami kolonii, zapewnienie odpowiedniej podaży siły roboczej dla swoich projektów, a także w celu utrzymania porządku wśród, z reguły wrogo nastawionej wobec kolonizatora, rodzimej populacji⁴⁴⁴. Państwo kolonialne oraz jego instytucje były pozbawione jakiegokolwiek legitymizacji. Społeczeństwo kolonialne było podzielone na szereg pierwotnych grup posiadających własne, tradycyjne poglądy oraz konkurencyjne idee co do instytucji państwa, również w świetle dekolonizacji⁴⁴⁵. W swojej przeważającej części przywódcy ruchów dekolonizacyjnych i niepodległościowych, którzy zazwyczaj obejmowali w niepodległych państwach afrykańskich stanowiska prezydentów lub premierów, odziedziczyli i kontynuowali typ państwa kolonialnego, wbrew pierwotnym założeniom przekształcenia go zgodnie z demokratycznymi zasadami⁴⁴⁶.

---

⁴⁴¹ C. Ake, *What is the problem of ethnicity in Africa?*, „Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa” 1993, No. 22, s. 2.

⁴⁴² Ibidem.

⁴⁴³ Ibidem.

⁴⁴⁴ Ibidem, s. 3.

⁴⁴⁵ Ibidem.

⁴⁴⁶ Ibidem.

Przywódcy pochodzili zazwyczaj z największych grup etnicznych oraz posiadali w nich swoje oparcie. Rozczarowanie tym stanem rzeczy doprowadziło do podziałów w środowiskach dawnych ruchów antykolonialnych i powstania opozycji wobec władzy, co z kolei zaowocowało brutalnymi represjami ze strony państwa postkolonialnego i stopniowym przechodzeniem w stronę autorytaryzmu. Obywatele państw postkolonialnych, widząc, że ich państwo oraz jego instytucje zawiodły, ponownie zainteresowali się swoimi tradycyjnymi społecznościami, czyli grupami etnicznymi, z którymi byli od zawsze związani, i niejako do nich „wrócili”. W konsekwencji grupy etniczne znów stawały się istotnymi aktorami politycznymi w państwie postkolonialnym.

Sama polityzacja etniczności doprowadziła do powstania dwóch fenomenów, które stały się niejako jej narzędziami. Są to: zjawisko głosowania w wyborach parlamentarnych i prezydenckich według klucza etnicznego, znane w literaturze jako *ethnic voting*, oraz etniczny klientelizm (*ethnic clientelism*). Obydwa zjawiska zostaną przeanalizowane w części pracy poświęconej charakterowi stosunków politycznych w Kenii.

Zjawisko polityzacji etniczności powiązane jest nadto z fenomenem tzw. trybalizmu. Jest to kategoria jeszcze węższa niż pojęcie etniczności, odnosząca się do organizacji społecznej opartej na grupie etnicznej lub jej części, której struktura polityczna wykazuje różne stopnie złożoności, najczęściej hierarchiczne lub segmentarne, lub terytorialne⁴⁴⁷. W perspektywie politycznej trybalizm jest rozumiany jako wykorzystywanie partykularyzmów etnicznych do bieżących celów politycznych lub ekonomicznych. Trybalizm z jednej strony karmi się nieporozumieniami i napięciami na gruncie stosunków etnicznych, a z drugiej może doprowadzić do drastycznych konfliktów, które czasami wydają się niemożliwe do stłumienia⁴⁴⁸. Trybalizm, opierając się na sięgającej daleko w przeszłość tradycji danej grupy etnicznej, czyni powstające napięcia trudniejszymi do przezwyciężenia w obliczu konieczności pokojowego współistnienia⁴⁴⁹. Stając się w wielu państwach Afryki narzędziem politycznym, okazał się jednym z głównych generatorów konfliktów oraz znaczącą przeszkodą na drodze do modernizacji społecznej i stopniowej demokratyzacji tych państw. Trybalizm również – co ilustruje przykład Kenii – skutecznie wpływa na częściową dysfunkcyjność systemu politycznego i rywalizacji politycznej.

---

⁴⁴⁷ M. Szupejko, *On certain aspects...*, op. cit., s. 172.

⁴⁴⁸ Ibidem.

⁴⁴⁹ Ibidem.

Obecnie coraz częściej do opisu stosunków etnicznych w Afryce Subsaharyjskiej zamiast pojęcia trybalizmu wykorzystuje się pojęcie negatywnej etniczności. Zostało ono skonceptualizowane przez kenijski opozycjonistę i pisarza Koigi wa Wamwere, w opinii którego używanie w analizach naukowych dotychczas stosowanych pojęć trybalizmu i etniczności powoduje nieporozumienia⁴⁵⁰. Negatywna etniczność oznacza występujące wśród członków danej grupy etnicznej przekonanie o etnicznej wyższości (z powodu religii, nawyków żywieniowych, języka, kultury, wyglądu fizycznego) nad członkami pozostałych grup etnicznych⁴⁵¹. Negatywna etniczność polega, zdaniem Wamwere, na nieuprawnionym kategoryzowaniu ludzi ze względu na ich pochodzenie przy jednoczesnym przypisywaniu im pewnych cech dyktowanych wrogimi stereotypami⁴⁵². Negatywna etniczność, będąc swego rodzaju niebezpiecznym mitem, odwołuje się do resentymentów wiążących dominację polityczną i dobrobyt z przynależnością etniczną. Negatywna etniczność jest powszechna nie tylko w Afryce Subsaharyjskiej, ale także w wielu innych regionach świata, przybierając ten sam lub podobny charakter.

Podsumowując, fenomen etniczności w Afryce jest kwestią bardzo skomplikowaną i wielowątkową. Nie ulega wątpliwości, że główna determinanta tego stanu rzeczy jest osadzona głęboko w okresie kolonizacji, gdy granice nowych kolonii zostały wytyczone w całkowicie arbitralny sposób, bez uwzględnienia lokalnych różnic etnicznych i granic występowania grup etnicznych. Sam proces zarządzania koloniami, na skutek zasady „dziel i rządź”, oraz ich maksymalna eksploatacja ekonomiczna, doprowadziły do zachwiania i zatarcia występujących tam od wieków relacji międzyludzkich oraz form władzy. Jednak wina za taki stan rzeczy nie spoczywa tylko na kolonizatorach, bowiem jej duża część leży także po stronie nowych afrykańskich elit politycznych. Zamiast wykorzystać szansę, jaką było powstanie niepodległych państw i możliwość budowania nowoczesnych społeczeństw, w których etniczność nie stanowiłaby tak dużego ładunku politycznego, nowe elity polityczne nierzadko kontynuowały rozwiązania stosowane przez kolonizatorów. Najlepszym tego przykładem są zjawiska polityzacji etniczności i trybalizmu, które przyczyniły się do powstania reżimów autorytarnych na kontynencie afrykańskim. W konsekwencji etniczność stała się jednym z głównych składników (o ile nie najważniejszym) polityki w państwach afrykańskich, przenikając pozostałe sfery życia społeczeństwa. Etniczność przyczyniła się do wybuchu głębokich i bardzo krwawych konfliktów wewnętrznych, które osłabiały lub wręcz

---

⁴⁵⁰ M. Szupejko, *Negatywna etniczność a zmiany konstytucyjne w Kenii 2010 roku*, „Afryka” 2012, z. 36, s. 33.

⁴⁵¹ Ibidem.

⁴⁵² Ibidem, s. 34.

uniemożliwiały modernizację afrykańskich systemów politycznych i społecznych, odsuwając w rezultacie perspektywę demokratyzacji oraz osiągnięcia trwałej stabilności politycznej, a ponadto rozwoju ekonomicznego i zwiększania dobrobytu obywateli.

Rozdział 3

CHARAKTERYSTYKA ETNICZNA I HISTORIA POLITYCZNA KENII

3.1. Charakterystyka etniczna Kenii

Kenia to państwo leżące w Afryce Wschodniej, zajmujące powierzchnię⁴⁵³ 580 367 km² i mające w 2019 r. ok. 47,6 milionów mieszkańców⁴⁵⁴. Społeczeństwo kenijskie jest silnie zróżnicowane pod względem etnicznym. Kenię zamieszkuje około 45 grup etnicznych. Oficjalnie Kenia jest państwem dwujęzycznym, a języki urzędowe to angielski i suahili. Niemniej jednak istotną rolę odgrywają również języki rodzime grup etnicznych. Wśród głównych grup etnicznych Kenii wyróżnia się: Kikuju, Luja, Kalendzin, Luo, Kamba, kenijskich Somalijczyków, Kisii oraz Midzikenda. Pozostała część populacji Kenii to członkowie małych rodzimych grup etnicznych, a także ludność pochodzenia arabskiego oraz cudzoziemcy.

Oprócz zróżnicowania etnicznego kenijskie społeczeństwo jest również mocno podzielone pod względem religijnym. Na charakter relacji religijnych w Kenii wpływają trzy czynniki:

- zdecydowana dominacja chrześcijan w strukturze religijnej Kenii;
- zauważalna terytorialna separacja przedstawicieli dwóch znacząco różnych grup religijnych. Muzułmanie dominują tylko na kenijskim wybrzeżu i północnym wschodzie, natomiast w pozostałych rejonach państwa to chrześcijanie stanowią większość. Łącznie chrześcijanie stanowią około 85% społeczeństwa Kenii;
- przestrzegana wolność sumienia i wyznania, która jest zagwarantowana konstytucyjnie.

---

⁴⁵³ *The World Factbook: Kenya*, CIA, w: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html> [dostęp: 21 czerwca 2018].

⁴⁵⁴ *2019 Kenya Population and Housing Census. Volume I: Population by County and Sub-county*, KNBS, w: https://www.knbs.or.ke/?wpdmpro=2019-kenya-population-and-housing-census-volume-i-population-by-county-and-sub-county&wpdmdl=5615&ind=CEez4wsXJ0C7WwmDgLDyCWICW_pDu7r3TvmWnSni6kiv5qjiS9HwS6lSiS3IUQm, s. 5 [dostęp: 7 marca 2020].

Zróżnicowanie etniczne i religijne Kenii najlepiej oddają przedstawione w poniższych dwóch tabelach dane statystyczne:

Tabela 1. Struktura etniczna społeczeństwa kenijskiego w 2019 roku

Grupa etniczna	Populacja grup etnicznych Kenii w 2019 roku w liczbach całkowitych
Kikuju	8 148 668
Luja	6 823 842
Kalendzin	6 358 113
Luo	5 066 966
Kamba	4 663 910
Kenijscy Somalijczycy	2 780 502
Kisii	2 703 235
Midżikenda	2 488 691
Meru	1 975 869
Masajowie	1 189 522
Turkana	1 016 174
Osoby narodowości niekenijskiej	463 562
Teso	417 670
Embu	404 801
Taita	344 415

Samburu	333 471
Kuria	313 854
Borana	276 236
Tharaka	220 015
Mbeere	195 250
Kenijczycy	183 023
Orma	158 993
Suba	157 787
Gabra	141 200
Pokomo	112 075
Rendile	96 313
Bajuni	91 422
Arabowie	59 021
Suahili	56 074
Azjaci	47 555
Burji	36 938
Ilchamus/Njemps	32 949
Sakuye	27 006
Taveta	26 590
Dorobo	23 171
Walwana/Malakote	21 774

Nubi	21 319
Aweer/Waata	20 103
Dasenach	19 337
Makonde	3 764
Wayyu	3 761
Kenijczycy pochodzenia europejskiego	1 738
Konso	1 299
El Molo	1 104
Gosha	685
Kenijczycy pochodzenia amerykańskiego	596
Dahalo	575

Źródło: 2019 Kenya Population and Housing Census. Volume IV: Distribution of Population by Socio-Economic Characteristics, KNBS, https://www.knbs.or.ke/?wpdmpro=2019-kenya-population-and-housing-census-volume-iv-distribution-of-population-by-socio-economic-characteristics&wpdmdl=5730&ind=006qOGxztOB6iyAxUiIPO_OG36MEpK9VGHinrBko5hqqaN2ZCm5Ri8dgCcyfDbIC, s. 423–424 [dostęp: 7 marca 2020].

Tabela 2. Proporcje wyznań i religii w Kenii w 2019 roku

Religia lub wyznanie	Populacja w liczbach całkowitych
Protestantyzm (różne odłamy)	15 777 473
Katolicyzm	9 726 169

Islam	5 152 194
Tzw. kościoły ewangeliczne	3 292 573
Inni chrześcijanie	1 732 911
Brak religii/ateizm	755 750
Inna religia	467 083
Wierzenia rodzime	318 727
Kościoły wschodnie	201 263
Brak określenia afiliacji religijnej	73 253
Hinduizm	60 287
Odmowa określenia afiliacji religijnej	6 909

Źródło: 2019 Kenya Population and Housing Census. Volume IV: Distribution of Population by Socio-Economic Characteristics, KNBS, https://www.knbs.or.ke/?wpdmpro=2019-kenya-population-and-housing-census-volume-iv-distribution-of-population-by-socio-economic-characteristics&wpdmdl=5730&ind=006qOGxztOB6iyAxUiIPO_OG36MEpK9VGHinrBko5hqqaN2ZCm5Ri8dgCcyfDbIC, s. 422 [dostęp: 7 marca 2020].

Kenia powstała jako sztuczny twór państwowy w wyniku arbitralnych decyzji europejskich imperiów kolonialnych, w sposób nieuwzględniający odwiecznych granic i różnic między ludnością zamieszkującą obszary Afryki Wschodniej. Za sprawą procesu kolonizacji, a następnie dekolonizacji w granicach tego państwa znalazło się wiele różnych grup etnicznych, nierzadko skonfliktowanych ze sobą. Sam naród kenijski jest tworem politycznym, definiowanym ze względu na zamieszkiwanie w granicach jednego państwa oraz podporządkowanie prawu kenijskiemu, w tym prawu o obywatelstwie.

W tej perspektywie interesująco przedstawiają się badania przeprowadzone przez Michaela Brattona oraz Mwangiego S. Kimenyiego z Uniwersytetu w Connecticut⁴⁵⁵. Badanym Kenijczykom zadano pytania dotyczące postrzegania samych siebie oraz innych ludzi. Otrzymane wyniki można odnieść także do zachowań wyborczych. Na pytanie odnośnie do tożsamości narodowej większość Kenijczyków odpowiedziało, że nie odczuwa jakichkolwiek związków z etnicznością (43%), natomiast 37% uznało siebie za „naród kenijski”, a tylko 20% badanych utożsamiało się z konkretną grupą etniczną⁴⁵⁶. Jednak, gdy badacze rozszerzyli pytanie o kwestie tożsamości etnicznych, deklaracje uległy znacznej zmianie. 35% respondentów stwierdziło, że czują się równocześnie Kenijczykami i członkami danej grupy etnicznej; 29% badanych czuło się po pierwsze Kenijczykami, a po drugie członkami grup etnicznych; 22% czuło się zaś już tylko Kenijczykami; 14% wskazało przynależność wyłącznie do swojej grupy etnicznej⁴⁵⁷. Badacze przeprowadzający te badania zauważyli, że etniczność staje się kategorią nadrzędną dopiero wówczas, gdy łączona jest z kwestiami politycznymi i ekonomicznymi, ponieważ pewne grupy etniczne w Kenii są bardziej uprzywilejowane pod względem podziału dóbr, a inne mniej, w związku z tym istnieją zauważalne dysproporcje w rozwoju tych grup. A zatem Kenijczycy uważają pochodzenie etniczne za źródło podziałów politycznych i ekonomicznych. W tej sytuacji zadano ankietowanym pytanie dotyczące możliwego konfliktu społecznego w Kenii, związanego z dystansem społecznym między grupami. Aż 46% ankietowanych wskazało na konflikt etniczny jako źródło tego typu ewentualnych niepokojów⁴⁵⁸.

Istotnym elementem warunkującym ważność etniczności w Kenii jest dziedzictwo czasów kolonialnych, a w szczególności błędna polityka kolonizatora wobec grup etnicznych. Państwo kolonialne zaczęło definiować i regulować prawie wszystkie aspekty życia ludzi, w tym ich tożsamość etniczną, wykonywaną pracę, możliwość przemieszczania się i dostęp do zasobów, co z czasem doprowadziło do wykrystalizowania się polityki etnicznej, polegającej na instrumentalnym wykorzystywaniu tożsamości etnicznych grup⁴⁵⁹. W przypadku Kenii,

---

⁴⁵⁵ Całościowe wyniki badań zostały przygotowane w formie raportu dostępnego pod linkiem: https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.pl/&httpsredir=1&article=1165&context=econ_wpapers [dostęp: 20 sierpnia 2018].

⁴⁵⁶ M. Bratton, M.S. Kimenyi, *Voting in Kenya: Putting Ethnicity in Perspective*, Economics Working Papers, styczeń 2008, w: https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.pl/&httpsredir=1&article=1165&context=econ_wpapers, s. 5 [dostęp: 21 sierpnia 2018].

⁴⁵⁷ Ibidem, s. 5.

⁴⁵⁸ Ibidem, s. 8.

⁴⁵⁹ B.J. Berman, *Ethnicity, patronage and the African state: the politics of the uncivil nationalism*, „African Affairs” 1998, nr 97, s. 305, 310–311.

wówczas kolonii brytyjskiej, polityka ta opierała się na zasadzie *divide and rule* – „dziel i rządź”, co oznaczało, że w zależności od okoliczności Brytyjczycy umniejszali lub podkreślali podobieństwa i różnice między grupami etnicznymi (także poprzez odwoływanie się do stereotypów). Tworzono na przykład jednostki administracyjne wyznaczane według linii podziałów etnicznych lub przydzielano miejsca pracy, przywileje czy prawa określonym grupom etnicznym⁴⁶⁰. Administracja kolonialna chciała w ten sposób, po pierwsze, powstrzymać ewentualny opór i możliwość zjednoczonej walki ludności miejscowej przeciwko kolonizatorowi; po drugie, stworzyć zaufaną grupę współpracowników pośród części Afrykanów. W efekcie etniczność stała się głównym elementem sankcjonującym życie polityczno-społeczne, a ponadto użyto narzędzi politycznych warunkujących późniejsze problemy Kenii. Polityka „dziel i rządź” oraz brytyjski sposób zarządzania kolonią polegający na strategii rządów pośrednich (*indirect rule*) wymuszały zatrudnianie wodzów lub lokalnych liderów do administrowania częściami kolonii⁴⁶¹. W zamian redystrybuowano pomiędzy nich rozmaite dobra lub przywileje, a w miarę rozrastania się więzi zależności i lojalności katalog korzyści był rozszerzany⁴⁶². Dzięki temu wodzowie i naczelnicy stali się z czasem najbogatszymi ludźmi w społeczeństwie państwa kolonialnego. Ta praktyka zrodziła wśród Afrykanów pogląd, że państwo kolonialne jest głównym depozytariuszem i dystrybutorem korzyści płynących z jego funkcjonowania, a najważniejszą drogą dostępu do zasobów państwowych stał się patronaż⁴⁶³. Powstałe w wyniku polityki kolonizatora jednostki administracyjne doprowadziły do związania określonych terytoriów z konkretnymi grupami etnicznymi, które zaczęły żądać wyłączności w zamieszkiwaniu na danym terytorium⁴⁶⁴. Działania kolonizatorów zdeterminowały kształt polityki prowadzonej w niepodległej Kenii oraz stały się zacznym wielu późniejszych problemów, które miały miejsce po 1963 roku.

Mimo oficjalnych zapowiedzi odejścia od tej polityki była ona kontynuowana w nieco zmienionej formie przez rządzących i przedstawicieli życia politycznego już niepodległej Kenii. Podobnie jak w wielu innych państwach afrykańskich, realna władza w Kenii spoczywa w rękach prezydenta pochodzącego z określonej grupy etnicznej, otaczającego się zaufanymi ludźmi z własnej grupy etnicznej lub sojusznicznych grup, w ramach których dochodzi do podziału dóbr. Szczególnie uprzywilejowana jest największa z nich, Kikuju. To właśnie ta

---

⁴⁶⁰ G. Lynch, *Negotiating ethnicity: Identity politics in contemporary Kenya*, „Review of African Political Economy” 2006, Vol. 33, s. 60.

⁴⁶¹ B.J. Berman, *Ethnicity, patronage...*, op. cit., s. 318.

⁴⁶² Ibidem.

⁴⁶³ Ibidem.

⁴⁶⁴ J. Biegon, *Politicization of Ethnic...*, [w:] *Ethnicity and Politization...*, op. cit., s. 19.

grupa etniczna zarówno w okresie kolonialnym, jak i po zdobyciu niepodległości aż do dnia dzisiejszego ma największy udział w podziale zasobów politycznych i ekonomicznych. Również z tej grupy pochodzili: „ojciec” kenijskiej niepodległości i pierwszy prezydent Kenii – Jomo Kenyatta, a także prezydenci: Mwai Kibaki (2002–2013) oraz obecny Uhuru Kenyatta⁴⁶⁵ (od 2013 roku do chwili obecnej). Jedynie podczas prezydentury Daniela arapa Moiego (1978–2002) doszło do dominacji grupy etnicznej Kalendzin, z której wywodził się ten przywódca. Wskazani prezydenci w okresie sprawowania rządów rozdzielali rozmaite dobra publiczne pośród członków własnej grupy etnicznej oraz niektórych mniejszych grup. Do takiej sytuacji dochodziło z trzech powodów. Po pierwsze, wynikało to z tradycji afrykańskiej, nakazującej solidarność z własną grupą etniczną. W praktyce jednak solidarność etniczna dotyczyła tylko elit, a zwykli członkowie danej grupy etnicznej nierzadko żyli w biedzie. Co więcej, zdarzały się przypadki funkcjonowania przeciwników politycznych wśród współplemieńców⁴⁶⁶. Po drugie, urzędujący prezydent musiał poprzez redystrybucję rozmaitych dóbr materialnych i niematerialnych zabezpieczyć swoją pozycję, tworząc krąg zaufanych osób, które wspierały go i były wobec niego lojalne w okresie sprawowania urzędu⁴⁶⁷. Prowadziło to do powstania kolejnego zjawiska – etnicznego klientelizmu. Po trzecie, był to element dziedzictwa czasów kolonialnych, kiedy podobną taktykę stosowali Brytyjczycy, niemalże w tym samym celu, a mianowicie: aby wykreować posłuszną im grupę wśród miejscowej ludności, której mogliby w przyszłości przekazać władzę⁴⁶⁸. Co więcej, grupy etniczne w Kenii tworzyły swoiste bloki składające się z jednej dużej grupy oraz mniejszych, powiązanych więzami pochodzenia czy przynależnością do danego klanu oraz bliskich sobie pod względem kulturowym i językowym. Bloki te z czasem przekształcały się w swego rodzaju koalicje polityczne, dzięki czemu uzyskiwały większe możliwości walki o swoje prawa i interesy. W Kenii tego typu koalicje powstały już w okresie brytyjskiego kolonializmu. Był to skutek wytworzenia w czasach kolonialnych serwilistycznej grupy obywateli poprzez specjalne uprzywilejowanie danej grupy oraz redystrybucję zasobów politycznych i ekonomicznych pomiędzy jej członków. Powstałe koalicje wzięły swoje nazwy od pierwszych liter grup etnicznych wchodzących w ich skład. Były to: KAMATUSA, czyli koalicja czterech nilockich grup etnicznych Kalendzin, Masajów, Turkana i Samburu, oraz GEMA – koalicja

---

⁴⁶⁵ Syn Jomo Kenyatty.

⁴⁶⁶ Warto przytoczyć tu dwie sprawy: niewyjaśnione okoliczności śmierci bliskiego współpracownika J. Kenyatty, Josiaha M. Kariukiego, oraz pisarza Ngũgĩ wa Thiong’o. Obydwaj byli z pochodzenia Kikuju i obaj należeli do krytyków rządów J. Kenyatty.

⁴⁶⁷ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 252.

⁴⁶⁸ Ibidem, s. 253.

trzech grup etnicznych mówiących językami bantu, a mianowicie Kikuju, Embu i Meru⁴⁶⁹. Uformowanie się tych koalicji etnicznych oraz polityka kolonizatora doprowadziła do trwałej rywalizacji międzyetnicznej, a później, już w okresie niepodległej Kenii, do ścierania się ze sobą grup etnicznych w walce o wpływy i dobra. Z rywalizacji tej zrodziły się później partie polityczne, a także ukształtowały trwałe grupy interesów. Mimo że obydwie koalicje miały formalny zakaz działania po uzyskaniu niepodległości, to ich oddziaływanie jest w dalszym ciągu widoczne, zwłaszcza w takich sferach życia państwa, jak polityka, gospodarka i kultura. W efekcie doszło do zaostrzenia rywalizacji między grupami etnicznymi oraz konfliktów między nimi. Proces ten nosi nazwę polityzacji podziałów etnicznych. Fenomen ten nie zaistniał w okresie niepodległej Kenii, a pojawił się już w okresie kolonialnym. Wówczas to rozwijający się kapitalizm, który zastąpił poprzednie, rodzime formy relacji ekonomicznych, wywołał poczucie zagrożenia grup, wzmagając rywalizację o ograniczone dobra, zarówno materialne, jak i niematerialne⁴⁷⁰. Niektóre grupy dzięki pewnym czynnikom – na przykład lepszej edukacji – miały łatwiejszy dostęp do tych dóbr niż pozostałe. W grupach wykluczonych, nieuczestniczących w podziale dóbr, pojawiła się zatem potrzeba walki o przetrwanie, obrony własnej tożsamości i interesów⁴⁷¹. Ostatecznie uwidocznił się podział na dominujących oraz wykluczonych, który prowadził do mobilizacji politycznej przeciwko nowemu stanowi rzeczy⁴⁷². Ostatecznie część grup etnicznych zaczęła dominować nad innymi w sprawowaniu władzy politycznej oraz uprzywilejowaniu w dostępie do wspomnianych dóbr, podczas gdy reszta grup pozostała wykluczona.

Obywatele Kenii dostrzegają nierówności pomiędzy grupami etnicznymi i oceniają system polityczny państwa jako niesprawiedliwy⁴⁷³. Jak pokazuje cytowany raport pt. *Voting in Kenya: Putting Ethnicity in Perspective*, dyskryminacja dotyka m.in. grup etnicznych Luo i Luja. Ich członkowie stwierdzali w wywiadach, iż są traktowani gorzej, mają także gorsze warunki ekonomiczne i mniejszy wpływ na politykę centralną, właśnie ze względu na pochodzenie etniczne oraz czynniki historyczne⁴⁷⁴. Zgodnie z podawanymi przez badaczy liczbami członkowie grup Luo i Luja ponad pięć razy częściej niż ludność Kikuju wskazywali,

---

⁴⁶⁹ L. Cronk, *From True Dorobo to Mukogodo Maasai: Contested Ethnicity in Kenya*, „Ethnology” 2002, Vol. 4, nr 1, s. 43.

⁴⁷⁰ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 252.

⁴⁷¹ Ibidem, s. 253.

⁴⁷² Ibidem.

⁴⁷³ M. Bratton, M.S. Kimenyi, *Voting in Kenya...*, op. cit., [w:]

https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.pl/&httpsredir=1&article=1165&context=econ_wpapers, s. 8 [dostęp: 21 sierpnia 2018].

⁴⁷⁴ Ibidem.

że ich sytuacja polityczna i ekonomiczna jest uzależniona od pochodzenia etnicznego⁴⁷⁵. Dziesięć razy częściej obwiniali za ten stan urzędników rządu centralnego, a dwudziestopięciokrotnie częściej, w porównaniu z odpowiedziami członków grupy Kikuju, stwierdzali, że rząd traktuje ich grupę etniczną niesprawiedliwie⁴⁷⁶. W obliczu takiej rzeczywistości kenijscy wyborcy, zwłaszcza jeżeli są członkami grup wykluczonych, mogą łatwo ulegać mobilizacji politycznej opartej na względach etnicznych, co zresztą jest intencjonalnie wykorzystywane przez polityków, mimo apeli i deklaracji dotyczących walki z trybalizmem. Natomiast w przypadku grup dominujących, na mobilizację może wpływać chęć obrony dotychczasowej pozycji. Najdobitniejszym tego przykładem są konflikty etniczne w latach 90. XX wieku oraz w latach 2007–2008. Jeżeli etniczność jest jedną z najważniejszych linii podziałów socjopolitycznych w Kenii, a także narzędziem wykorzystywanym w walce politycznej przez elity polityczne tego państwa, to również sposób głosowania w wyborach w dużej mierze przebiega w oparciu o te podziały⁴⁷⁷. W konsekwencji wybory w Kenii mają po części charakter etnicznego spisu ludności i symbolicznej identyfikacji z jedną z grup etnicznych.

Znaczenie etniczności w Kenii jest dodatkowo potęgowane przez specyficzne rozmieszczenie grup etnicznych oraz wynikające z tego faktu prawo do posiadania lub zamieszkiwania danego terytorium. Rozmieszczenie grup etnicznych w Kenii obrazuje poniższa mapa:

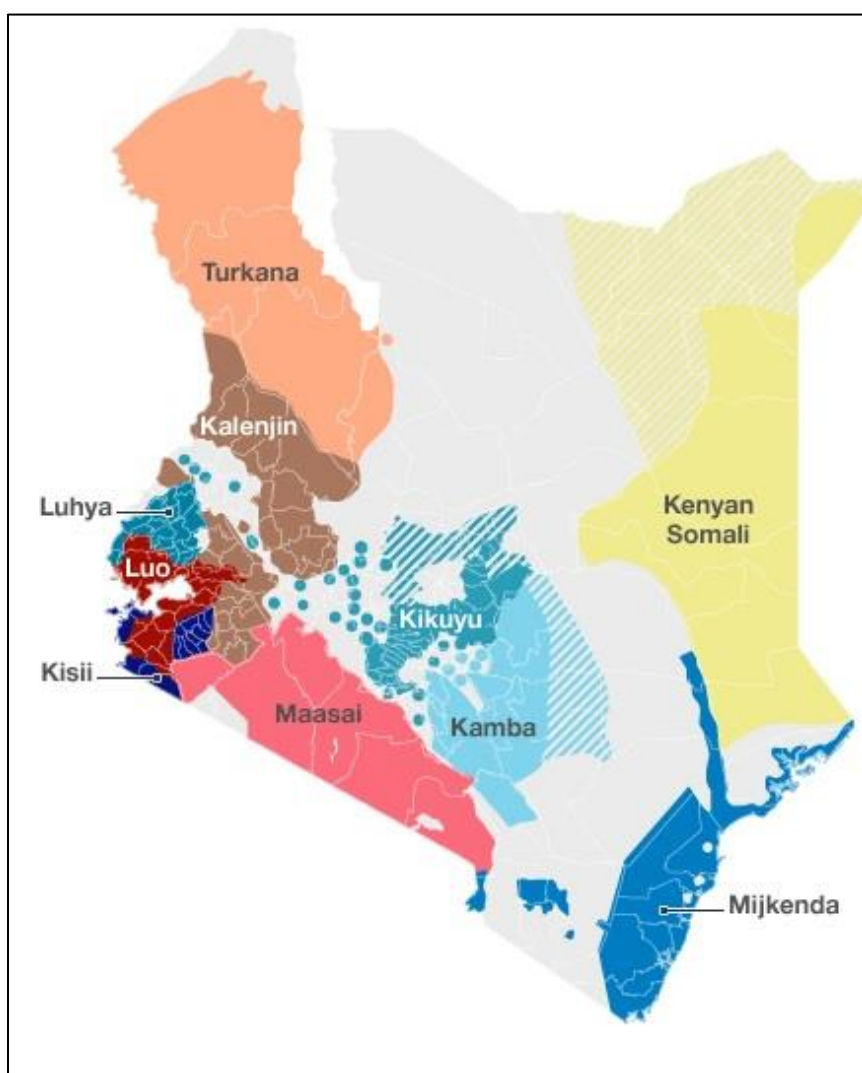
---

⁴⁷⁵ Ibidem.

⁴⁷⁶ Ibidem.

⁴⁷⁷ Ibidem, s. 20.

Rysunek 1. Rozmieszczenie grup etnicznych w Kenii w 2019 roku

Źródło: *Kenya elections: Maps and graphics*, BBC, <https://www.bbc.com/news/uk-21592589> [dostęp: 7 marca 2019].

Mapa pokazuje tradycyjne powiązanie konkretnej grupy etnicznej z danym terytorium⁴⁷⁸. Ponadto przedstawia stan wymieszania grup etnicznych na terytorium kenijskim, który jest uwarunkowany historycznie. Od lat 20. XX wieku czynniki polityczne i gospodarcze sprzyjały przemieszczaniu się ludności w granicach Kenii. Członkowie określonych grup etnicznych migrowali w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia na obszary tradycyjnie zamieszkiwane przez członków innych grup etnicznych. W konsekwencji, grupy etniczne coraz bardziej zaciekle rywalizowały o terytorium. Co więcej, kenijscy politycy zaczęli – co stanowi

⁴⁷⁸ Jedynymi wyjątkami są stolica Kenii, Nairobi, oraz nadmorska, portowa Mombasa, które mają najbardziej kosmopolityczny charakter.

część przeanalizowanego już zjawiska polityzacji etniczności⁴⁷⁹ – wykorzystywać do walki politycznej istniejące animozje między grupami etnicznymi dotyczące dostępu do ziemi⁴⁸⁰. Politycy nierzadko poprzez swoje wypowiedzi wzywali członków danej grupy etnicznej, aby wrócili oni na ziemię swoich przodków czy też na te, z których zostali wypędzeni⁴⁸¹. Negatywnym przykładem jest Dolina Wielkiego Rowu, czyli dawna prowincja Rift Valley. Członkowie grup etnicznych zarówno napływowych, jak i tradycyjnie zamieszkujących ten obszar najbardziej ucierpieli podczas zamieszek powyborczych z lat 2007–2008. Byli to członkowie grup Kalendzin, dla których ten obszar jest ziemią rdzenną, oraz napływowych Kikuju, którym przydzielono tam ziemię w czasach prezydentury J. Kenyatty⁴⁸².

Polityzacja etniczności doprowadziła do wykształcenia się dwóch charakterystycznych postaw – głosowania zgodnego z posiadaną przynależnością etniczną (*ethnic voting*) oraz etnicznego klientelizmu (*ethnic clientelism*). Obydwa zjawiska są ściśle ze sobą powiązane. W warunkach kenijskich osoba kandydująca na urząd prezydenta bądź wiceprezydenta (w szczególności) lub na członka parlamentu albo do władz lokalnych (hrabstw), aby zwyciężyć, musi zdobyć jak największą liczbę głosów potencjalnych wyborców, którzy poprą ją nie tylko podczas kampanii, ale również w trakcie sprawowania władzy⁴⁸³. Z tych właśnie przyczyn partie polityczne oraz ich kandydaci w wyborach muszą wytworzyć jak największą liczbę powiązań typu patron – klient. Udaje się to dzięki redystrybucji różnego rodzaju dóbr, także politycznych, jak obietnice objęcia urzędów lub uprzywilejowanego traktowania, zwłaszcza w zakresie dystrybucji dóbr publicznych. Kandydat rekrutuje takie osoby ze swojej grupy etnicznej, a jeżeli w dalszym ciągu będzie to niewystarczające, wówczas zdecyduje przynależność do danego klanu lub lineażu⁴⁸⁴. W Kenii polityka, rywalizacja oraz głosy oddawane w wyborach są związane w pierwszej kolejności z kluczem etnicznym, a identyfikacja programowa ma wciąż znaczenie drugorzędne.

Powyższą sytuację najlepiej obrazują wybory prezydenckie, w trakcie których kandydaci uzyskują najlepsze wyniki w częściach Kenii zamieszkiwanych przez grupę

---

⁴⁷⁹ Problematyka polityzacji etniczności została omówiona szerzej w podrozdziale „Etniczność w Afryce Subsaharyjskiej” rozprawy.

⁴⁸⁰ F. Yieke, *Ethnicity and Development in Kenya: Lessons from the 2007 General Elections*, „Kenya Studies Review” 2011, Vol. 3, No. 3, s. 9.

⁴⁸¹ Ibidem, s. 9.

⁴⁸² Ibidem, s. 15.

⁴⁸³ D. Foeken, T. Dietz, *Of Ethnicity, Manipulation and Observation: the 1992 and 1997 Elections in Kenya*, [w:] J. Abbink, G. Hesselting (eds), *Election Observation and Democratization in Africa*, Macmillan, Basingstoke 2000, s. 126.

⁴⁸⁴ Ibidem, s. 127.

etniczną, z której pochodzą, oraz w zamieszkiwanych przez grupy etniczne pozostające w sojuszu (w przeszłości lub obecnie) z grupą kandydata. Etniczność w kenijskiej polityce nabrała szczególnego znaczenia po 1992 roku, kiedy ponownie wprowadzony pluralizm polityczny oznaczał odejście od systemu jednopartyjnego w kierunku wielopartyjnego. Mnogość różnych stronnictw politycznych – najczęściej zorganizowanych na podstawach etnicznych – oraz władza państwowa, piastowana przez osoby związane z jedną bądź dwiema grupami etnicznymi, spowodowały renesans polityki sprowadzającej się do rywalizacji ich liderów, wykorzystujących etniczność jako narzędzie walki politycznej i mobilizacji swoich wyborców⁴⁸⁵.

Podsumowując, etniczność w Kenii jest istotnym elementem kształtującym lokalne podziały oraz wpływającym na takie sfery życia Kenijczyków, jak polityka, ekonomia czy stosunki społeczno-kulturowe. W szczególności w sferze polityki etniczność stała się, mimo prób i zapowiedzi polityków kenijskich, intencjonalnym narzędziem prowadzącym do mobilizacji politycznej obywateli oraz osiągania wymiernych celów politycznych. To za sprawą etniczności zrodziła się w Kenii postawa zwana polityzacją etniczności, która doprowadziła do etnicznego klientelizmu i głosowania wzdłuż linii podziałów etnicznych. Ważność kwestii etnicznych w Kenii wynika również z odmienności mieszkających tu grup etnicznych oraz ich wzajemnych animozji, których przyczyną są wydarzenia z przeszłości. Etniczność w Kenii i miejscowa specyfika tego zjawiska jest także pokłosiem niewłaściwych decyzji rządów europejskich imperiów kolonialnych, które nieświadome lokalnych uwarunkowań, często zupełnie arbitralnie wyznaczały granice nowych państw. Znajdujące się w granicach tych państw grupy etniczne zaczęły ze sobą rywalizować, wykorzystując etniczność do podkreślania odrębności. Przeanalizowane w tym podrozdziale zjawiska stanowią podstawę dla przeprowadzonych w dalszych częściach pracy analiz systemu politycznego Kenii oraz pozwalają zrozumieć specyfikę polityki i życia społecznego w tym państwie.

---

⁴⁸⁵ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 251.

3.2. Historia polityczna Kenii w okresie kolonialnym

Historię polityczną Kenii przed uzyskaniem niepodległości można podzielić na kilka etapów: okres Kompanii, okres Protektoratu oraz okres Kolonii⁴⁸⁶, który dzieli się z kolei na czas przed II wojną światową (1919–1939) oraz okres po II wojnie światowej, prowadzący do niepodległości Kenii (1945–1963). W tej kolejności w rozprawie przedstawiona jest historia polityczna Kenii w okresie przed uzyskaniem niepodległości. Pomijane są natomiast: okres przedkolonialny oraz kwestie związane z I i II wojną światową na obszarze Afryki Wschodniej, głównie z powodu braku ich przydatności w analizie problematyki, której poświęcona jest rozprawa.

W 1888 roku rozpoczęła swoje prace Imperialna Brytyjska Kompania Afryki Wschodniej (Imperial British East Africa Company – IBEAC), której głównymi celami oprócz handlu i ochrony działalności misyjnej było rozszerzenie wpływów i powiększenie stanu brytyjskiego posiadania oraz walka z podobnymi działaniami II Rzeszy Niemieckiej w Afryce Wschodniej. Poza aktywnością typowo ekonomiczną IBEAC była powołana również do realizacji bieżących celów politycznych Imperium Brytyjskiego. Działalność IBEAC, podobnie jak w większości miejsc na świecie, gdzie rozwijał się kolonializm brytyjski, polegała na zawieraniu układów z lokalnymi wodzami. W ich wyniku zrzekali się oni praw do swojej ziemi oraz suwerennej władzy na rzecz Brytyjczyków w zamian za opiekę Kompanii nad nimi oraz ich poddanymi⁴⁸⁷. Jeżeli natomiast lokalny wódz stwarzał problemy, nie chciał się podporządkować, IBEAC doprowadzała do jego usunięcia, czego najlepszym przykładem był sułtan Witu, który został pojmany i stracony⁴⁸⁸. Sama IBEAC nie przynosiła zysków, a wręcz generowała straty, głównie z powodu wysokich kosztów utrzymania kolonii i złego zarządzania.

W konsekwencji niedługo później, bo już w 1895 roku, w wyniku bankructwa Kompanii została ona sprzedana Wielkiej Brytanii wraz z należącymi do niej terenami, tym razem pod nazwą Brytyjskiego Protektoratu Afryki Wschodniej (East Africa Protectorate – EAP). Był to moment symboliczny, ponieważ obszary Afryki Wschodniej formalnie znalazły się bezpośrednio w rękach państwa brytyjskiego. Jednak należy pamiętać, że wówczas realne

---

⁴⁸⁶ W niniejszej pracy stosowane są nazwy Kolonia lub Kolonia Kenii.

⁴⁸⁷ Przykładowy układ między IBEAC a lokalnymi możnowładcami przedstawia w swojej pracy na temat historii Kenii Marek Pawełczak, *Kenia*, Trio, Warszawa 2004.

⁴⁸⁸ M. Pawełczak, *Kenia*, Trio, Warszawa 2004, s. 54.

władztwo brytyjskie obejmowało tylko wybrzeże, okalające je wysepki oraz 10-milowy pas w głębi lądu. Pod względem administracyjnym terytorium Protektoratu dzieliło się na mniejsze jednostki administracyjne, wraz z pozostawieniem tradycyjnego władztwa w obrębie każdej z tych jednostek terytorialnych⁴⁸⁹. Ważnym elementem zarządzania w miarę rozległym terytorium, zwłaszcza w czasach, gdy infrastruktura komunikacyjna była słabo rozwinięta lub nie istniała wcale, było utrzymanie lojalności lokalnych możnowładców. Poza uciekaniem się do korupcji EAP wypłacał oficjalne, regularne wynagrodzenia lokalnym przywódcom, którzy byli traktowani jako pomocnicy brytyjskich komisarzy dystryktów⁴⁹⁰. Warto zwrócić uwagę na opisany system zarządzania, polegający na tworzeniu posłusznych i lojalnych wobec władzy centralnej elit lokalnych, który posłużył jako podwalina pod późniejszy etniczny klientelizm. Brytyjczycy próbowali budować system administracyjny poprzez popieranie grupy etnicznej Suahili i co za tym idzie – obsadzanie przedstawicielami tej grupy stanowisk w administracji Protektoratu. Wywoływało to wyraźną niechęć członków innych grup etnicznych: Kikuju, Kamba i Masajów, wśród których Suahili nie cieszyli się zaufaniem⁴⁹¹. Ustanowienie Protektoratu i włączenie go do imperium brytyjskiego przyniosło jeszcze jeden ważny skutek. Mowa o oficjalnym zniesieniu niewolnictwa, które nastąpiło w 1907 roku⁴⁹².

Następne lata działalności Protektoratu charakteryzowały się rozwojem terytorialnym, politycznym, ekonomicznym i społecznym. Inkorporacja kolejnych ziem interioru była spowodowana budową tzw. Kolei Ugandyjskiej, prowadzącej z leżącej na wybrzeżu Mombasy do Kisumu nad Jeziorem Wiktorii. Rozwój terytorialny Protektoratu wymógł na Brytyjczykach zajęcie się problemem ziemi i postawił ich przed koniecznością skutecznego zarządzania stosunkami między grupami etnicznymi. Problem ziemi rozwiązano w 1908 roku, przyjmując Dekret o Ziemi Koronnej (*Crown Land Ordinance*), na mocy którego wywłaszczono ogromne obszary ziemi oraz przejęto – według panującego wśród Brytyjczyków przekonania – porzucone tereny uprawne, których własność była niemożliwa do ustalenia, z przeznaczeniem na europejskie osadnictwo oraz plantacje. Było to istotne, gdyż zarządzanie Protektoratem i inwestowanie w niego pochłaniało spore środki finansowe. Ponieważ Protektorat nie posiadał żadnych znanych wówczas zasobów surowców naturalnych, jedyną możliwością jego rozwoju gospodarczego było rolnictwo. Mniej więcej na początku XX w. rozpoczął się napływ białych osadników do interioru Protektoratu, nie tylko z samych Wysp Brytyjskich, ale również z

---

⁴⁸⁹ Ibidem, s. 57.

⁴⁹⁰ Ibidem, s. 57–58.

⁴⁹¹ Ibidem, s. 60.

⁴⁹² Wielka Brytania w zdecydowany sposób propagowała zniesienie niewolnictwa. Zresztą ruch abolicjonistyczny był w głównej mierze rozwijany właśnie przez Brytyjczyków.

pozostałych dominiów imperium, zwłaszcza z Australii i Południowej Afryki. Istotną pod względem siły ekonomicznej grupę osadników stanowili Indusi. Zajmowali się oni głównie handlem oraz działalnością w branży finansowej. Jednak podobnie jak wielu Indusów obecnych w innych częściach Brytyjskiej Afryki, tak również w Protektoracie i później w Kolonii Kenii dotyczyły ich prześladowania ze strony brytyjskiego kolonizatora⁴⁹³. Przydział ziemi następował zgodnie z zasadą *beneficial occupation*, według której ziemia należy się tylko tym, którzy będą potrafili ją zużytkować w sposób jak najbardziej produktywny⁴⁹⁴. W praktyce jednak zasada ta była stosowana w celu uprzywilejowania białych osadników. Na przykład Indusi, którzy stanowili wyróżniającą się liczebnie ludność kolonii, nie podlegali tej regule.

Przybywający do Protektoratu biali osadnicy zaczęli coraz bardziej rosnąć w siłę. Osiedlali się najczęściej na wyżynnym, ale zdatnym do upraw terenie w (obecnie) środkowej Kenii, który zaczął być nazywany „białymi wzgórzami” (*White Highlands*). Z racji swojego uprzywilejowania i siły ekonomicznej osadnicy ci szybko zaczęli przejawiać ambicje polityczne. Już w 1903 roku stworzyli Stowarzyszenie Plantatorów i Farmerów (Planters' & Farmers' Association – PFA), przekształcone w 1905 roku w Stowarzyszenie Kolonistów (Colonists' Association – CA). Ich długoletnim przywódcą był wpływowy Brytyjczyk, Lord Delamere⁴⁹⁵. Organizacje białych osadników stały się główną siłą polityczną Protektoratu, a później Kolonii Kenii, dążącą do jej przekształcenia w państwo białych osadników. Poza tą organizacją i różnorodnymi klubami (często mającymi jedynie towarzyski charakter) w Nairobi oraz narzędziami wywierania wpływu (wiecami, prasą, petycjami) głównym ośrodkiem nacisków na rząd kolonialny i londyński była Konwencja Stowarzyszeń (Convention of Associations). Powstała ona w 1910 roku z połączenia Stowarzyszenia Kolonistów i kilku

---

⁴⁹³ Ludność hinduska w Kenii oraz generalnie w Afryce była obecna na tym kontynencie jeszcze przed okresem kolonialnym. Byli to handlarze prowadzący interesy z lokalnymi wodzami. Dopiero w okresie kolonizacji brytyjskiej napływ Indusów do Kenii wzrósł radykalnie, ponieważ byli oni sprowadzani jako pracownicy potrzebni przy budowie kolei lub infrastruktury kolonialnej. Ci, którzy dorobili się majątku, zostawali na miejscu, prowadząc rozmaite przedsięwzięcia biznesowe, najczęściej z zakresu handlu detalicznego lub finansów, prasy i hotelarstwa. Byli również członkami służby cywilnej Kolonii Kenii. Mimo swojej pozycji doświadczali jawnej dyskryminacji, w związku czym zakładali nawet własne organizacje polityczne, mające dbać o ochronę ich interesów. Mimo oderwania od ojczyzny, społeczność hinduska w Kenii zachowuje relacje kastowe oraz pozostaje bardzo zamknięta, kultywując wciąż swoje tradycje. Liczba Indusów w Kenii kształtowała się następująco: 25 253 (1921 r.), 46 897 (1939 r.), 176 613 (lata 1939–1962), ok. 80 000 (2009 r.). Należy jednak mieć na względzie, iż statystyki kenijskie nie rozróżniają Indusów i Pakistańczyków, a w czasach brytyjskich kolonia Indii i Pakistanu funkcjonowała jako jeden organizm. Za: M. Pawełczak, op. cit., s. 83–84.

⁴⁹⁴ M. Pawełczak, op. cit., s. 90.

⁴⁹⁵ Posiadał on wielki majątek ziemski w Wielkiej Brytanii oraz Kenii. Był osobą bardzo wpływową i miał wielu znajomych w najwyższych kręgach arystokracji, władzy i administracji Wielkiej Brytanii.

mniejszych związków. Organizacja szybko zyskała przydomek parlamentu osadniczego, broniąc interesów białej społeczności⁴⁹⁶.

Brytyjczycy, chcąc przyspieszyć rozwój terytorialny kolonii oraz spacyfikować miejscowe grupy etniczne, prowadzili umiejętną politykę: popierali raz jedną z grup etnicznych, a raz drugą w zależności od politycznych intencji, wykorzystując w tym celu istniejące zaszłości. Przyjmowali w dalszym ciągu formy współpracy polegające na sprawdzonej metodzie kija i marchewki, doprowadzając do sytuacji, w której reprezentujący grupy etniczne zrzekali się swoich terenów i suwerenności na rzecz Brytyjczyków w zamian za ochronę, propagowanie zasad higieny, poparcie w działalności handlowej. Jednak, kiedy członkowie danej grupy etnicznej zaczęli się buntować, wówczas straszono ją wysiedleniem lub innymi sankcjami.

Brytyjczycy do najbliższej współpracy dopuścili z czasem Kamba, którzy chronili ich posiadłości przed Masajami (skonfliktowanymi z Kikuju), dzięki czemu Kamba najszybciej wzbogacili się na handlu⁴⁹⁷. Administracja brytyjska doprowadziła do porozumienia między tymi trzema grupami, które zostało w krótkim czasie zerwane przez Kikuju. W konsekwencji doszło do zacieśnienia współpracy między Brytyjczykami a Masajami przeciwko Kikuju, zmierzającej do ich wysiedlenia, a później kolonizatorzy dokonali zwrotu ponownie w kierunku Kikuju⁴⁹⁸. Prowadzona przez kolonizatora polityka lawirowania między grupami etnicznymi doprowadziła w efekcie do powstania grup uprzywilejowanych i wykluczonych. Podczas ekspansji terytorialnej Brytyjczycy stosowali niemalże identyczną taktykę wobec innych grup etnicznych żyjących na obszarze kolonii. Przywołany przykład jest tylko jednym z wielu zaistniałych w czasie zdobywania przez imperium brytyjskie kolejnych obszarów w Afryce Wschodniej.

W swoich posiadłościach Brytyjczycy prowadzili politykę tzw. rządów pośrednich (*indirect rule*)⁴⁹⁹. Zdecydowali się też na nią w Protektoracie czy później w Kolonii Kenii, lecz

---

⁴⁹⁶ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary of Kenya*, Rowan & Littlefield, Lanham 2014, s. 65.

⁴⁹⁷ M. Pawełczak, op. cit., s. 64–65.

⁴⁹⁸ Ibidem, s. 68–70.

⁴⁹⁹ Zasada rządów pośrednich (*indirect rule*) została skonceptualizowana przez Fredericka Johna Lugarda, wysokiego komisarza ds. Północnej Nigerii, na podstawie doświadczeń w zarządzaniu Północną Nigerią, gdzie Brytyjczycy mieli do czynienia jeszcze z przedkolonialnymi, scentralizowanymi państwami. Metoda rządów pośrednich polegała na pozostawieniu i poszanowaniu zastanych, lokalnych struktur władzy, zwłaszcza z naciskiem na zachowanie prestiżu i sfery autonomii władzy emirów, a następnie ich wykorzystaniu do celów administracyjnych i sądowniczych. W efekcie powstał cały system władzy lokalnych emirów, który w rzeczywistości pracował na rzecz Brytyjczyków. Dzięki takiemu systemowi władzy łatwiej zaprowadzano nowe porządki i budowano stabilizację polityczną, co znacznie zredukowało koszty prowadzenia administracji kolonialnej, a także negatywne skutki psychologiczne przemian cywilizacyjnych i ekonomicznych. Za: J.F. Flint,

z uwagi na lokalne uwarunkowania postanowili ją zmodyfikować. Pozostawili władzę w rękach lokalnych wodzów, a nawet wzmocnili ich pozycję, zapewniając im nowe źródła zysków i prestiżu⁵⁰⁰. Jednak oprócz obowiązków typowo administracyjnych, porządkowych i podatkowych powinnością wodzów było zagwarantowanie Brytyjczykom niezbędnych zasobów, zwłaszcza ludzkich, potrzebnych do pracy na farmach. Kolonizatorzy nie zawsze wspierali wodzów uznawanych przez daną grupę etniczną. Wybór padał na tych, których można było łatwiej kontrolować i którzy wykazywali się lojalnością oraz posiadali zaufanie Brytyjczyków⁵⁰¹. Często były to zupełnie przypadkowe osoby, nieszanowane nawet wśród własnej społeczności, które zbudowały swoją pozycję dzięki korupcji oraz przydziałom ziemi lub innych dóbr⁵⁰². I tak, wiele osób wcześniej „pospolitych” w danej grupie stało się bardzo majątynymi ludźmi, dając początek lokalnym elitom politycznym i ekonomicznym, a w kolejnych latach klanom. Ich władza opierała się wyłącznie na zdobytym majątku. Opornych wodzów lub osoby niepewne usuwano ze stanowisk i deportowano. Brytyjczycy stopniowo rozszerzali kompetencje wodzów, tworząc wręcz podległy wodzostwu aparat biurokratyczny. Wodzowi w ważnych sprawach miały doradzać tradycyjne instytucje rad starszych, których zadaniem było ponadto pilnowanie, by nie dochodziło do nadmiernego samowładztwa wodzów. Zasiadały w nich osoby cieszące się największym poszanowaniem w danej społeczności. W grupach, gdzie nie istniały one wcześniej, na przykład Luja, skład rad był zupełnie przypadkowy lub na ich obsadzanie największy wpływ miał wódz, który powoływał do rady członków swojej rodziny⁵⁰³.

Kolejny system zarządzania przyjęty we wschodniej Afryce zyskał miano subimperializmu (*sub-imperialism*). Polegał on na powierzaniu lokalnej władzy administracyjnej tylko tym grupom etnicznym, które – zdaniem kolonizatorów – były na danym obszarze najliczniejsze, najsilniejsze lub po prostu przystawały na współpracę. Wśród tych grup można wymienić Ganda, Lozi czy Toro⁵⁰⁴. W ten sposób powstały grupy, które były bardziej uprzywilejowane, oraz grupy wykluczone.

Przyjęcie takiej strategii zarządzania Protektoratem przez Brytyjczyków zdawało się logiczną konsekwencją w obliczu ogromnych kosztów, jakie ponosiła administracja kolonialna,

---

Nigeria: The colonial experience, [w:] L.H. Gann, P. Duignan (eds), *Colonialism in Africa 1870–1960*, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1969, s. 252–253.

⁵⁰⁰ T.O. Ranger, *African Reactions in East and Central Africa*, [w:] L.H. Gann, P. Duignan (eds), *Colonialism...*, op. cit., s. 301.

⁵⁰¹ M. Pawełczak, op. cit., s. 78.

⁵⁰² Ibidem, s. 78–79.

⁵⁰³ Ibidem, s. 81–82.

⁵⁰⁴ T.O. Ranger, *African Reactions...*, [w:] L.H. Gann, P. Duignan (eds), *Colonialism...*, op. cit., s. 301–302.

związanych z zarządzaniem i rozwojem Protektoratu. Nie były to tylko koszty finansowe, lecz również te związane z zapewnieniem stabilności politycznej oraz trwałości Protektoratu. Dzięki redystrybucji rozmaitych dóbr udało się uspokoić nastroje wśród lokalnych społeczności oraz utworzyć posłuszną i lojalną wobec kolonizatora grupę ludzi, którą bez wątplenia można nazwać wczesną elitą grup etnicznych. Brytyjczycy, tworząc instytucje lokalnej władzy, nie docenili jednak tradycyjnej formy rządów na tych terenach – rady starszych. Nie do końca również kontrolowano działania lokalnych wodzów, którzy rosnąc w siłę, replikowali taktykę Brytyjczyków i także otaczali się zaufanymi, przekupionymi ludźmi. Tego typu zachowania oraz strategia subimperializmu doprowadziły do wykrystalizowania się takich zjawisk, jak polityzacja etniczności i etniczny klientelizm. Jedynymi terytoriami Protektoratu i później Kolonii Kenii, gdzie nie obowiązywała zasada *indirect rule*, były obszary północne i północno-wschodnie, graniczące z Etiopią, zamieszkiwane głównie przez ludność koczowniczą z grupy Turkana, Oromo oraz przez Somalijczyków⁵⁰⁵. Z uwagi na częste zatargi między tymi grupami, a zwłaszcza wojowniczość i opór Somalijczyków wobec Brytyjczyków, wprowadzono tam bezpośrednie rządy policyjno-wojskowe⁵⁰⁶.

Równolegle toczył się proces politycznego rozwoju Protektoratu, którego tłem był spór między kolonistami a Rządem Jego Królewskiej Mości w Londynie. Kością niezgody były pozycja i rola kolonistów w instytucjach politycznych Protektoratu, w dalszym ciągu tylko połowicznie rozwiązana sprawa własności i przydziału ziemi oraz kwestia Afrykanów, tzn. wykorzystywania ich jako siły roboczej, ich miejsca w instytucjach Protektoratu, a także ich praw, również w zakresie posiadanego majątku ziemskiego. Rosnący w siłę ruch kolonistów i ich siła polityczna oraz ekonomiczna zostały zauważone przez władze w Londynie. Odpowiedzią było przekazanie w 1905 roku Protektoratu pod wyłączne zwierzchnictwo ministerstwa kolonii. Organ ten w rzeczywistości w symbolicznym stopniu miał możliwości kontrolowania podległych mu ziem (z uwagi na rozległość terytoriów zarządzanych przez Wielką Brytanię). Było to dodatkowo utrudnione przez nieostry podział kompetencji między ministerstwem (z często zmieniającym się ministrem) a gubernatorem⁵⁰⁷. To właśnie na gubernatorze spoczywał cały ciężar zarządzania Protektoratem. Gubernator musiał uzgadniać swoje działania z Ministerstwem w Londynie, co przy całej biurokracji i problemach technicznych było bardzo czasochłonne⁵⁰⁸. Sytuacja ta sprzyjała kolonistom i była wyraźną

---

⁵⁰⁵ M. Pawełczak, op. cit., s. 159.

⁵⁰⁶ Ibidem.

⁵⁰⁷ Ibidem, s. 96.

⁵⁰⁸ Ibidem.

odpowiedzią na ich żądania, bowiem dzięki temu zyskali możliwości realizacji własnych celów, czyli *de facto* utrzymania państwa osadników z odrębnymi społecznościami w jego ramach. W efekcie tego stanu rzeczy w 1907 roku na mocy decyzji Ministerstwa Kolonii powołano w Protektoracie dwie instytucje mające być reprezentacją polityczną obywateli Protektoratu, w praktyce zaś tylko białych osadników. Organem ustawodawczym była Rada Ustawodawcza (Legislative Council), składająca się początkowo z członków mianowanych przez Gubernatora, który jednocześnie przewodniczył Radzie, co zmieniło się od 1948 roku, gdy zaczęła ona wyłaniać spikera ze swojego grona⁵⁰⁹. Rada Ustawodawcza była całkowicie zdominowana przez przedstawicieli białej społeczności. Dopiero w 1909 roku dołączył do niej przedstawiciel Azjatów. Kompetencje Rady Ustawodawczej dotyczyły uprawnień związanych z wydawaniem rozporządzeń i zatwierdzaniem dochodów rządu kolonialnego, jednak tylko te dokumenty posiadały moc prawną, które były akceptowane przez rząd w Londynie⁵¹⁰. Drugą z wprowadzonych instytucji, mającą charakter wykonawczy, była Rada Wykonawcza (Executive Council). W jej skład wchodził: Gubernator, będący jednocześnie jej przewodniczącym, oraz mianowani z urzędu Sekretarz Kolonii, Prokurator Generalny, Skarbnik, Komisarz ds. Ludności Rodzimej, Główny Medyk Kolonii⁵¹¹. Ponadto istniała możliwość dokooptowania do składu Rady Wykonawczej także jej nieoficjalnych członków, dzięki czemu biała społeczność osadnicza zyskiwała wpływ na pracę tego organu⁵¹².

Historia Kenii po 1920 roku

Nowy etap w historii politycznej nie tylko Afryki Wschodniej, a także całego kontynentu nastąpił po 1920 roku. W wyniku rozstrzygnięć politycznych będących wynikiem I wojny światowej doszło do zmiany granic kolonii afrykańskich. Zniknęły kolonie II Rzeszy Niemieckiej, które jako terytoria mandatowe zostały podzielone między Wielką Brytanię, Francję i Belgię. Granice Protektoratu nie uległy zmianie (pozostały zresztą niezmienione do dzisiaj). Zaszła natomiast istotna zmiana w kwestii nazewnictwa. W 1920 roku dawny Protektorat Afryki Wschodniej zyskał oficjalnie status kolonii i w związku z tym nową nazwę: Kolonia i Protektorat Kenii (The Colony and the Protectorate of Kenya). Warto zwrócić uwagę, że to pierwszy raz, kiedy oficjalnie użyto nazwy Kenia. Sama kolonia wreszcie stała się samowystarczalna, niepotrzebne już jej były londyńskie dotacje, a obywatele (biali osadnicy) zaczęli płacić poddaż. Doszło również do istotnych zmian politycznych. Wprowadzono

---

⁵⁰⁹ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 203.

⁵¹⁰ Ibidem.

⁵¹¹ Ibidem, s. 100.

⁵¹² Ibidem.

system wyborów bezpośrednich do Rady Ustawodawczej, ale prawo głosu posiadali tylko biali obywatele Kolonii, także kobiety. Terytorium tego organizmu politycznego zostało podzielone na 11 okręgów wyborczych w taki sposób, aby najszerzej reprezentowane były obszary rolnicze, tzn. zdominowane przez plantatorów⁵¹³. Jedynymi, których nadal nominowano, a nie wybierano do Rady Ustawodawczej, byli przedstawiciele społeczności arabskiej (od 1920 roku) i azjatyckiej. Sytuacja zmieniła się dopiero w 1923 roku, gdy Azjaci na mocy deklaracji z Devonshire zyskali prawo wyboru pięciu przedstawicieli do Rady, a Arabowie tylko jednego przedstawiciela (nadal jednak bojkotowali wybory)⁵¹⁴. Zmiany, które zaszły w Kolonii Kenii, były efektem dwóch czynników. Po pierwsze, długoletnich nacisków ze strony białych osadników oraz ich organizacji, takich jak Stowarzyszenie Kolonistów i Konwencji Stowarzyszeń, dążących do prymatu społeczności europejskiej w życiu politycznym kolonii, aby w przyszłości przekształcić ją w państwo białych (na wzór Południowej Afryki lub Południowej Rodezji), oraz do uzyskania praw wyborczych. Po drugie, były efektem tendencji demokratycznych, które ujawniły się na całym świecie po I wojnie światowej. Również w Wielkiej Brytanii, do której Kenia należała, gdzie od 1918 roku rozszerzono prawa wyborcze na całą męską część populacji powyżej 21. roku życia, ale tylko pochodzenia europejskiego. Niejako poza tym istniała nieformalna praktyka konsultowania wszelkich ustaw i ich projektów z osadnikami. Te czynniki zmian jasno obrazują, jak wzrosła rola i oddziaływanie białej społeczności osadniczej w Kolonii.

Jeżeli chodzi o zmiany polityczne, to ustabilizował się także system administracyjno-terytorialny Kolonii. Została ona podzielona na osiem prowincji, a w ich ramach znajdowało się około 35 dystryktów, które były kierowane przez komisarzy. Posiadali oni szerokie kompetencje w sferach: administracyjnej, podatkowej oraz sądowej. Dodatkowo na mapie administracyjnej Kolonii Kenii pojawiły się nowe jednostki – dystrykty rasowe, w których mogli się osiedlać wyłącznie przedstawiciele rasy białej. Były to głównie okolice Nairobi oraz dystrykty w prowincji Centralnej, czyli wspomniane już *White Highlands*. Z uwagi na to, że Kenia stała się już oficjalnie kolonią, zaczęła w pełni podlegać Ministerstwu ds. Kolonii w Londynie, a zwłaszcza Ministrowi. Posiadał on niemalże nieograniczoną władzę, dzięki której sprawował realne rządy w Kolonii. Mógł interweniować w istotnych sprawach Kolonii, wetować ustawy przyjęte przez Radę Ustawodawczą oraz w praktyce rządzić za pomocą dekretów, a w skrajnych przypadkach odwoływać Gubernatora.

---

⁵¹³ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 201.

⁵¹⁴ *Ibidem*.

Od lat 20. XX wieku w Kolonii Kenii można mówić o renesansie politycznej aktywności Afrykanów. Na zjawisko to wpływało szereg czynników. Pierwszym z nich był udział Afrykanów w siłach zbrojnych Wielkiej Brytanii podczas I wojny światowej w Afryce, co miało dla nich dwojakie konsekwencje. Zaciąg do wojska brytyjskiego umożliwił spotkanie Afrykanów z Kolonii Kenii z innymi, z pozostałych kolonii brytyjskich oraz innych europejskich w Afryce. Dzięki temu mieli oni szansę na poznanie problemów, jakie trapiły ludność tubylczą w innych koloniach Wielkiej Brytanii, i wymianę doświadczeń dotyczących życia w pozostałych częściach imperium brytyjskiego. Ten stan rzeczy przyczynił się do narodzenia się w późniejszym czasie idei panafrykanizmu⁵¹⁵. Również wielu żołnierzy wróciło do Kolonii z pokaźnym żołdem, który mogli zainwestować w rozmaite przedsięwzięcia. Duża część z nich szybko społecznie awansowała, konkurując handlowo z Indusami lub stając się posiadaczami ziemskimi (w zakresie dozwolonym w Kolonii).

W obszarze reform politycznych należy wspomnieć o powołaniu przez Brytyjczyków Rad Tubylczych (Local Native Councils), których oficjalnym celem było zaangażowanie Afrykanów w lokalne sprawy swoich wspólnot, dając im także możliwość wybierania – w systemie kolejkowym – przedstawicieli do tychże rad⁵¹⁶. Musieli oni jednak być wcześniej zatwierdzeni przez komisarza dystryktu, w którym działali. W praktyce chodziło o skanalizowanie politycznych aspiracji Afrykanów poprzez tego rodzaju instytucje. Rady posiadały kompetencje w zakresie uchwalania przepisów wykonawczych do ustaw, wspierania rozbudowy lokalnej infrastruktury oraz nakładania podatków lokalnych.

Lata 20. XX wieku w Kolonii to dla Afrykanów również zmiana stylu życia na bardziej europejski. Budowano domy w stylu europejskim, zaczęto się również ubierać na modłę europejską. Pojawiła się także możliwość uzyskania wykształcenia, z której Afrykanie korzystali, dzięki czemu łatwiej było im zrozumieć świat i własną sytuację, co następnie umożliwiło im stawianie pytań dotyczących praw Afrykanów w kolonii. W wyniku

---

⁵¹⁵ Idea panafrykanizmu zrodziła się już na przełomie XIX i XX w. wśród Afroamerykanów jako ruch społeczno-polityczny z inicjatywy dwóch Amerykanów pochodzenia afrykańskiego – Henry’ego Williama (założył w Londynie Afrykańskie Stowarzyszenie, którego celem było budowanie porozumienia między rdzennymi mieszkańcami Afryki oraz diasporą; była to zarazem pierwsza międzynarodowa inicjatywa współpracy przeciwko rasizmowi i kolonializmowi) oraz Williama Burgharda Du Bois. Następnie idea panafrykanizmu była rozwijana poprzez organizowane mniej więcej co dwa lata kongresy panafrykańskie, które miały stanowić rzeczywisty głos opinii elit afrykańskich w obliczu kolonializmu. Sama idea panafrykanizmu to dążenie do zjednoczenia wszystkich Afrykanów mimo dzielących ich różnic etnicznych, religijnych, historycznych itp. na rzecz walki o wyzwolenie spod kolonialnego ucisku, a następnie współdziałanie dla dobrobytu i rozwoju Afryki. Panafrykanizm przekształcił się z idei w ruchy narodowo-wyzwoleńcze w latach 50. i 60. w Afryce oraz ostatecznie został zinstytucjonalizowany w postaci Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA) w 1963 r., a następnie Unii Afrykańskiej (UA) w 2002 r. Panafrykanizm podkreśla specyfikę tożsamości i pochodzenia Afrykanów.

⁵¹⁶ Na początku członkowie Rad Tubylczych byli bezpośrednio mianowani przez Komisarza Dystryktu.

intensywnych prac misjonarzy w 2. połowie XIX wieku i 1. połowie XX wieku coraz więcej Afrykanów przechodziło na chrześcijaństwo⁵¹⁷. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na rolę chrześcijaństwa w kształtowaniu się świadomości politycznej rdzennych mieszkańców Afryki. Jak wskazują badacze, to właśnie misjonarze oprócz krzewienia wiary i edukacji uświadamiali Afrykanom ich prawa oraz pomagali formułować żądania polityczne pod adresem kolonizatora.

Mimo tych zmian Afrykanie nie zapomnieli o swoich korzeniach. Zachowywali tradycję oraz wiarę w afrykańskie, ludowe obrzędy, czego efektem była działalność tzw. *beni*. Początkowo były one zakładane jako stowarzyszenia taneczne, samopomocowe i towarzyskie. Z czasem jednak przekształciły się w pierwsze stowarzyszenia formułujące postulaty polityczne, dotyczące zaprzestania dyskryminacji ludności afrykańskiej oraz krytykujące działalność kolonizatora. W Kolonii kształtowała się elitarna grupa, głównie młodych Afrykanów, wykształconych, rozumiejących otaczający ich świat, a co najistotniejsze – świadomych politycznie. Byli to tzw. *athomi*, wywodzący się najczęściej z grupy etnicznej Kikuju. Jako jedyni rodzimi mieszkańcy Kolonii posiadali oni wiedzę i umiejętności, dzięki którym mogli skutecznie przeciwstawiać się europejskim osadnikom oraz administracji kolonialnej. *Athomi* byli odpowiedzialni za powstanie organizacji politycznych walczących o prawa Afrykanów. Zbiegło się to w czasie z zaostrzeniem kursu władz kolonialnych wobec Afrykanów i jednoczesnym wzrostem przywilejów ludności osadniczej. Symbolem rosnącego ucisku Afrykanów stała się *kipande*⁵¹⁸, czyli obowiązkowa karta pracy dla każdego Afrykanina. Walka przeciwko *kipande*, dominacji europejskich osadników i ich chęci do przekształcenia Kolonii Kenii w państwo białych oraz sprzeciw wobec instytucji plemiennych stały się głównymi punktami programowymi organizacji politycznych zakładanych przez *athomi*. Organizacje te miały początkowo charakter międzyetniczny, jednak w bardzo krótkim czasie przekształciły się w stowarzyszenia etniczne zdominowane przez jedną grupę etniczną lub związane tylko z jedną grupą⁵¹⁹. Przodowali w tym najlepiej wykształceni spośród wszystkich grup etnicznych, czyli Kikuju. To, że zdecydowana większość tych organizacji była stworzona

---

⁵¹⁷ Problematyka rozwoju chrześcijaństwa w Afryce Wschodniej została omówiona szerzej w pracach: C. Northcott, *Christianity in Africa*, SCM Press, Londyn 1963, ss. 125; B. Sundkler, C. Steed, *A history of the Church in Africa*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, ss. 1232.

⁵¹⁸ *Kipande* była obowiązkową kartą pracy, w którą musiał być zaopatrzony każdy pracujący Afrykanin. Posiadanie takiego dokumentu (z odciskiem linii papilarnych i historią zatrudnienia) było czymś normalnym, jednak stała się ona pewnym symbolem, głównie przez swój wygląd. *Kipande* trzeba było nosić w metalowym pudełku zawieszonym na szyi. Taki sposób uzewnętrznienia tego dokumentu mógł sugerować niewolniczy charakter wykonywanej pracy oraz przywiązanie do pracodawcy, czy wręcz bycie jego „własnością”. Mógł na to wskazywać również sposób wypełniania i zakres informacji zawartych w *kipande*. Za: M. Pawełczak, op. cit., s. 115–116.

⁵¹⁹ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 255.

przez Kikuju, istotnie wpłynęło na życie polityczne już niepodległej Kenii, które zostało zdominowane przez tę najliczniejszą grupę etniczną. Kikuju cieszyli się również najlepszą opinią wśród Brytyjczyków (administracji kolonialnej) jako grupa postępową, przychylną edukacji, chrystianizacji oraz przyjmowaniu nowoczesnych wzorców gospodarowania, a także preferującą indywidualną własność ziemi (w odróżnieniu od reszty grup, które uznawały własność wspólnotową)⁵²⁰. Posiadany kapitał (w dużej mierze pochodzący z żołdu wojennego) Kikuju z powodzeniem inwestowali w różne przedsięwzięcia, dzięki czemu stali się jedną z najbardziej majątnych grup w Kolonii Kenii, a przy tym najbardziej uprzywilejowaną i popieraną przez Brytyjczyków, co sprzyjało późniejszemu prymatowi tej grupy już w niepodległej Kenii.

Wśród nowo powstałych organizacji politycznych Afrykanów należy wymienić: Stowarzyszenie Kikuju⁵²¹ (Kikuyu Association – KA), Stowarzyszenie Młodych Kikuju (Young Kikuyu Association – YKA) przekształcone później w Stowarzyszenie Afryki Wschodniej (East African Association – EAA), a następnie w Centralne Stowarzyszenie Kikuju (Kikuyu Central Association – KCA). Swoją organizację założyły też grupy etniczne Luo i Lujja: Stowarzyszenie Młodych Kavirondo (Young Kavirondo Association – YKvA) przemianowane później na Stowarzyszenie na rzecz Dobrobytu Podatników Kavirondo (Kavirondo Tax-payers Welfare Association – KTWA). Tworzenie organizacji zrzeszających członków konkretnych grup etnicznych nie dotyczyło tylko Afrykanów będących wyznawcami chrześcijaństwa. Również Indusi założyli organizację walczącą z ich wykluczeniem i dominacją Europejczyków w Kolonii – Stowarzyszenie Indyjskie (Indian Association – IA). Ponadto jednoczyli się wyznawcy islamu zamieszkujący głównie na wybrzeżu. Założyli oni: Stowarzyszenie Arabów Wybrzeża (Coast Arab Association – CAA), później – Stowarzyszenie Arabskie (Arab Association) oraz, z inicjatywy Suahili, Stowarzyszenie Afro-Azjatyckie (Afro-Asian Association). Przy czym należy podkreślić, że część z wymienionych poprzednio organizacji miała charakter lojalistyczny względem kolonizatora. Dotyczy to zwłaszcza stowarzyszeń arabskich oraz azjatyckich, co było związane z wprowadzanymi zmianami prawnymi⁵²² w Kolonii, możliwością wyboru własnych przedstawicieli do Rady Ustawodawczej oraz zwolnieniem z płacenia podymnego.

---

⁵²⁰ M. Pawełczak, op. cit., s. 144.

⁵²¹ Było to pierwsze tego typu stowarzyszenie w historii Kenii.

⁵²² Chodziło o redefiniowanie statusu krajowca, bowiem nieuznanie danej społeczności za ludność tubylczą rodziło negatywne skutki polityczne i ekonomiczne.

Największą i najbardziej znaczącą z wymienionych organizacji była KCA. Miała ona charakter zdecydowanie etniczny, ponieważ powstała z inicjatywy Kikuju oraz była przez nich zdominowana. Wprawdzie wszelkie działania podejmowane przez tę organizację były motywowane obroną Afrykanów i walką z ich dyskryminacją w Kolonii, jednak w praktyce KCA walczyła przede wszystkim o interesy Kikuju. Zwłaszcza o zwrócenie im ziemi zawłaszczonej przez białych osadników, zlikwidowanie ograniczeń dotyczących wolności zgromadzeń i tworzenia stowarzyszeń oraz prowadzenia działalności w ich ramach, a także zniesienie zakazów pewnych upraw i poprawę usług zdrowotnych. Również metody, jakie przyjęła KCA, były odmienne od tych, które w większości stosowały dotychczas polityczne organizacje Afrykanów. KCA wykluczała wiece lub zamieszki i zamiast tego wykorzystywała rozwiązania mieszczące się w ramach prawnych. Działo się tak, ponieważ trzon tej organizacji stanowili młodzi, wykształceni Kikuju, z których niejeden miał okazję zobaczyć metropolię Kolonii. Zнали oni bardzo dobrze system prawny Kolonii Kenii, dzięki czemu mogli stopniowo rozszerzać żądania wolnościowe i dążyć do poprawy sytuacji Afrykanów w Kolonii. Jednocześnie członkowie KCA kładli nacisk na jedność, dyscyplinę społeczną i edukację oraz manifestowali poszanowanie tradycji afrykańskich (w tym wypadku Kikuju), krytykując replikowanie wzorów europejskich. Jednym z czołowych działaczy tej organizacji był późniejszy kenijski bohater narodowy i pierwszy prezydent niepodległej Kenii, Jomo Kenyatta⁵²³. KCA była niejako podstawą do wykrystalizowania się późniejszej sceny politycznej niepodległej Kenii, a jej skład – jako partii Kikuju – wpłynął na dominację w kenijskim życiu politycznym tej grupy etnicznej. Powstanie i działalność KCA dały impuls do powstania w drugiej połowie lat 30. XX wieku innych ugrupowań reprezentujących interesy Afrykanów. Z niektórymi z nich KCA próbowała znaleźć płaszczyznę porozumienia i zawrzeć sojusz. Nowo powstałe stowarzyszenia nierzadko były zakładane przez inne grupy etniczne zamieszkałe na terytorium Kolonii Kenii. Były to: Stowarzyszenie Centralne Północnego Kavirondo (North Kavirondo Central Association – NKCA) związane z grupą etniczną Luja; Stowarzyszenie Wzgórz Taita (Taita Hills Association – THA) reprezentujące grupę Taita oraz Stowarzyszenie Członków Kamba (Ukamba Members Association – UMA) związane z grupą Kamba. NKCA, THA, UMA nawiązywały współpracę z KCA, która sama dążyła do kontaktu z nimi. Kikuju wspierali grupy etniczne reprezentowane przez wyżej wymienione organizacje, występowali w ich obronie oraz próbowali rozwiązywać ich problemy. Współpraca zacieśniała się do tego stopnia, że wystosowywano nawet wspólne memoranda do rządu brytyjskiego oraz

---

⁵²³ Wówczas jeszcze znany jako Johnstone Kenyatta.

administracji Kolonii. Stanowiło to wstęp do późniejszej współpracy w ramach wspomnianych już stowarzyszeń etnicznych zrzeszających kilka grup etnicznych.

W tym samym okresie doszło do pierwszych rozruchów międzyetnicznych, co było po części spowodowane zjawiskiem Wielkiego Kryzysu, który nie ominął Kolonii Kenii, jak i innymi czynnikami politycznymi oraz ekonomicznymi. Jako czynniki polityczne należy przede wszystkim wskazać: organizowanie się członków grupy etnicznej Kikuju i jej sojuszników (rozpoczęli oni walkę o swoje interesy i prawa) oraz popieranie Kikuju przez administrację Kolonii. Czynniki ekonomiczne to z kolei: znaczne wzbogacenie się i wzrost inicjatyw gospodarczych członków grupy etnicznej Kikuju, co odbywało się – nie bez powodu – przy poparciu kolonizatora. Najlepszym tego przykładem była zgoda administracji Kolonii na założenie plantacji kawy przez wodza Koinangego, który jako pierwszy z Afrykanów miał taką możliwość (pochodził właśnie z grupy Kikuju)⁵²⁴. W związku z poprawą warunków życia na terenach okalających Nairobi, które są rdzennymi terenami Kikuju, wzrosła liczba ludności, doszło do przeludnienia, a w następstwie tego do zwiększenia się liczby bezrolnych. Wówczas rozpoczęła się pierwsza z wielu migracja Kikuju na inne obszary Kolonii Kenii. Migracje te nie budziły entuzjazmu rodzimej ludności tych obszarów⁵²⁵. Najwięcej migrantów osiedliło się na terenach Masajów i Kamba oraz na farmach białych osadników w rejonie *White Highlands*, gdzie byli oni zatrudniani jako robotnicy rolni, wchodząc w posiadanie w ich obrębie własnych działek, na których mogli prowadzić ograniczoną produkcję rolną⁵²⁶. Z kolei *White Highlands* były po części zlokalizowane na terenach należących do grupy Kalendzin, która obawiała się wyparcia ze swoich ziem przez obcą grupę etniczną i traktowała migrantów jako najeźdźców. W ten sposób wzrastały animozje etniczne oraz konflikt o ziemię.

Zaszła również sytuacja odwrotna. Do najlepiej rozwiniętej gospodarczo prowincji Centralnej i do Nairobi przybywała w poszukiwaniu pracy ludność prawie z całej Kenii. Prowincja Centralna była rdzennym terenem Kikuju, natomiast w Nairobi, które od początku miało wieloetniczny charakter, także zauważalna była dominacja Kikuju⁵²⁷. Uważali oni, podobnie jak Kalendzin w *Rift Valley*, że ludność napływowa zabiera im pracę oraz osłabia interesy prowadzone przez ludność Kikuju. Nierzadko na tym tle dochodziło do spięć między grupami etnicznymi w Nairobi, które uzewnętrzniały się poprzez akty agresji. Podobna sytuacja miała miejsce pod koniec lat 30. XX wieku w mieście portowym Mombasa. Tak jak w

---

⁵²⁴ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 254.

⁵²⁵ M. Pawełczak, op. cit., s. 152.

⁵²⁶ Ibidem.

⁵²⁷ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 254.

przypadku Nairobi, również do Mombasy⁵²⁸ przybywało mnóstwo osób poszukujących pracy, wskutek czego ludność napływowa składająca się z różnych grup etnicznych, głównie pochodzących z interioru, w końcu przewyższyła liczebnie ludność należącą do miejscowych grup etnicznych, dominującą dotychczas na miejscowym rynku pracy⁵²⁹. W konsekwencji wybuchły niepokoje polityczne, zakończone strajkiem generalnym, zorganizowanym w dużej mierze przez Hinduski Związek Zawodowy Afryki Wschodniej, który w ten sposób starał się przyciągnąć Afrykanów i nawiązać kontakty z KCA⁵³⁰. Działalność KCA została zawieszona przez kolonizatora w 1940 roku.

Tło historyczne sytuacji politycznej w Kenii od II wojny światowej do uzyskania niepodległości

Ostatni etap historii politycznej Kenii przed uzyskaniem niepodległości rozpoczął się wraz z zakończeniem II wojny światowej. Sytuacja w Kolonii Kenii zdawała się przypominać tę, jaka miała miejsce niecałe 25 lat wcześniej. Jednak tym razem oczekiwania dotyczące równouprawnienia ludności Afrykanów były dużo bardziej wyraziste. Powiększyła się grupa wykształconych Afrykanów, świadomych swojej sytuacji w Kolonii oraz spadku znaczenia Wielkiej Brytanii w świecie. Zmieniła się również, choć w niewielkim stopniu, postawa kolonizatora. Było to w dużej mierze związane z zapowiadany już i po części realizowanymi zmianami w metropolii. Zmiany, które rozpoczęły się jeszcze po I wojnie światowej, zasługują na oddzielną uwagę.

W wyniku emancypacji części kolonii brytyjskich (głównie tych największych i zamieszkiwanych w zdecydowanej większości przez białych osadników, takich jak Kanada czy Australia) oraz w następstwie wojny brytyjsko-irlandzkiej i powstania Wolnego Państwa Irlandzkiego doszło do rozluźnienia zależności politycznych w ramach imperium. Ponadto ciężar jego utrzymania i prowadzenia wojen stawał się coraz bardziej uciążliwy dla brytyjskiego budżetu. Sukcesywnie zmieniał się również układ sił na świecie i na jedno z globalnych mocarstw wyrosły Stany Zjednoczone. W efekcie tych geopolitycznych przekształceń rząd brytyjski zdał sobie sprawę, że nie można już dłużej ignorować aspiracji wolnościowych poszczególnych części brytyjskiego imperium, dlatego poszukiwał nowych

---

⁵²⁸ Duże miasto portowe, gdzie rzesze emigrantów mogły znaleźć pracę głównie jako dokerzy, stocznioowcy czy w handlu prowadzonym przez ludność arabską, Midżikenda, Suahili oraz Hindusów.

⁵²⁹ M. Pawełczak, op. cit., s. 158.

⁵³⁰ Ibidem.

form organizacyjnych, wydając kolejne dokumenty zmieniające obowiązujące relacje. Cały proces miał charakter ewolucyjny.

Pierwszym krokiem była deklaracja Balfoura z 1926 roku⁵³¹, która doprowadziła do przyjęcia w 1931 roku Statutu Westminsterkiego⁵³², będącego zacznym Wspólnoty Narodów (Commonwealth).

W wyniku zmian po II wojnie światowej wykrystalizowały się dwa główne mocarstwa światowe: Stany Zjednoczone i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Mimo że Brytyjczycy znaleźli się w obozie zwycięzców wojny, to ceną za ten tryumf było w istocie osłabienie państwa, i to zarówno pod względem pozycji w świecie, jak i zdolności do obrony najdalszych krańców imperium. Do tego wszystkiego doszło olbrzymie zadłużenie Wielkiej Brytanii, również w jej dominiach i koloniach⁵³³. Pojawiły się istotne zmiany wewnętrzne w samym Zjednoczonym Królestwie, takie jak: konsensus między dwiema partiami politycznymi – Partią Konserwatywną i Partią Pracy – oraz trudności w związku z implementacją szerokiego ustawodawstwa socjoekonomicznego⁵³⁴. Samo imperium brytyjskie zdawało się przeżytkiem niepasującym zbyt do nowego światowego ładu. Doszło także do przemodelowania brytyjskiej polityki zagranicznej, która coraz silniej skupiała się na relacjach ze Stanami Zjednoczonymi oraz państwami Europy Zachodniej⁵³⁵. Co się tyczy samych kolonii, to przynosiły one coraz mniej korzyści politycznych, a więcej problemów w związku z ich często skomplikowaną sytuacją wewnętrzną, będącą efektem ich rosnącej politycznej emancypacji. Zjednoczone Królestwo nie chciało już angażować się w sprawy kolonii, a raczej skoncentrować się na rozwiązywaniu własnych problemów wewnętrznych. Poszukiwano nowych form zarządzania koloniami lub nowej formy relacji między Zjednoczonym Królestwem a jego posiadłościami na świecie. Było to bardzo istotne zwłaszcza po utracie Indii. Terenem eksperymentu stała się Afryka, gdzie mieszkało wielu europejskich osadników. Afryka była ważna również z ekonomicznego punktu widzenia. Zdaniem brytyjskich

---

⁵³¹ Deklaracja ta zawierała stwierdzenie, że wszystkie dominia swobodnie stowarzyszone w ramach Wspólnoty oraz Zjednoczone Królestwo są sobie równe w zakresie praw wewnętrznych i zewnętrznych oraz uznają władzę monarchy brytyjskiego, a gubernatorzy w dominiach stali się jego przedstawicielami. Ustanowiono również urzędy wysokich komisarzy, którzy pełnili funkcje ambasadorów w zakresie stosunków między Zjednoczonym Królestwem a dominiami. Za: J. Darwin, *Britain's Empires*, [w:] S. Stockwell (ed.), *The British Empire. Themes and Perspectives*, Blackwell Publishing, Oxford 2008, s. 16.

⁵³² Dokument ten regulował stosunki między Zjednoczonym Królestwem a dominiami. Szczególną uwagę poświęcono w nim prawodawstwu. Parlament Zjednoczonego Królestwa nie mógł ustanawiać prawa dla dominiów bez ich wyraźnej zgody. Za: J. Darwin, *Britain's...*, [w:] S. Stockwell, *The British Empire...*, op. cit., s. 16.

⁵³³ S. Stockwell, *Ends of Empire*, [w:] S. Stockwell, *The British Empire...*, op. cit., s. 278.

⁵³⁴ Ibidem, s. 276–278.

⁵³⁵ Ibidem, s. 237–238.

rzządzających miała ona stać się zapleczem siły roboczej oraz głównym celem eksportu z Wielkiej Brytanii⁵³⁶. Jednym z pomysłów wpisujących się w te założenia było utworzenie w środkowej Afryce zależnego od Wielkiej Brytanii jednolitego organizmu państwowego, w którym równe prawa mieliby zarówno osadnicy, jak i Afrykanie. W idei tej chodziło o neutralizację politycznych ambicji białych osadników oraz afrykańskich ruchów narodowowyzwoleńczych, a także o rozwiązanie problemów rasowych⁵³⁷. Idea ta została częściowo zmaterializowana poprzez utworzenie w 1953 roku Federacji Rodezji i Niasy⁵³⁸. Nieprzypadkowo wybrano Afrykę Centralną, ponieważ znajdowała się tam największa liczba osadników. Starano się przy tym zapewnić przeciwwagę w regionie dla sąsiadującego z Federacją Związku Południowej Afryki (ZPA – dominium brytyjskie, które po ogłoszeniu suwerenności w 1961 roku zostało przekształcone w Republikę Południowej Afryki, RPA). Pomysł nie przyniósł jednak spodziewanych rezultatów i już w 1965 roku Federacja Rodezji i Niasy została rozwiązana, co doprowadziło do jeszcze większej destabilizacji sytuacji politycznej w regionie w stosunku do stanu rzeczy, który miał miejsce przed jej utworzeniem⁵³⁹.

Na drodze do dekolonizacji kolonii brytyjskich symboliczne były dwa wydarzenia. Pierwszym z nich było ogłoszenie w 1947 roku niepodległości przez Indie, a drugim – kryzys sueski z 1956 roku. Jego bezpośrednią przyczyną była nacjonalizacja Kanału Sueskiego⁵⁴⁰ przez władze Egiptu⁵⁴¹, a konkretnie przez prezydenta Gamala Abdela Namera. W jej konsekwencji Wielka Brytania interweniowała militarnie, razem z Francją i Izraelem, w Egipcie. Mimo tego Brytyjczycy nie osiągnęli zakładanych celów, głównie na skutek sprzeciwu Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), Stanów Zjednoczonych oraz wielu państw świata, często byłych dominiów, jak np. Kanady. Wydarzenie to uzmysłowiło zwłaszcza ruchom narodowowyzwoleńczym, działającym w istniejących jeszcze koloniach, spadek

---

⁵³⁶ Ibidem, s. 275.

⁵³⁷ Ibidem, s. 276.

⁵³⁸ W skład Federacji Rodezji i Niasy wchodziły następujące kolonie: Rodezja Północna, Rodezja Południowa oraz Niasa.

⁵³⁹ W miejsce Federacji Rodezji i Niasy powstały trzy nowe państwa: Zambia (Rodezja Północna), Malawi (Niasa) oraz Rodezja Południowa (wykorzystująca także nazwę Rodezja). Szczególnym przypadkiem była Rodezja Południowa, która powstała jako państwo białych osadników, nieuznawane przez żadne z państw świata. Na skutek długoletniego konfliktu zbrojnego w latach 1964–1979 między ruchami narodo-wyzwoleńczymi Afrykanów a siłami rządowymi Rodezji i RPA oraz za sprawą międzynarodowych nacisków doprowadzono do porozumienia między walczącymi stronami, doszło do wolnych wyborów i przekazania władzy Afrykanom. W efekcie, w 1980 roku z Rodezji Południowej powstało niepodległe Zimbabwe.

⁵⁴⁰ Kanał Sueski został zbudowany pod koniec XIX wieku z inicjatywy Towarzystwa Kanału Sueskiego, którego akcjonariat należał głównie do Francji i Egiptu. Akcje egipskie zostały następnie wykupione przez Brytyjczyków za długi, co doprowadziło do sytuacji, w której Towarzystwo Kanału stało się brytyjsko-francuskie, a zyski z niego były dzielone pomiędzy oba państwa. Ostatecznie Kanał Sueski został znacjonalizowany przez Egipt w 1956 roku.

⁵⁴¹ Egipt przestał być brytyjskim protektoratem w 1922 roku. Mimo to siły zbrojne Wielkiej Brytanii w dalszym ciągu stacjonowały w Egipcie, głównie w celu ochrony Kanału Sueskiego.

politycznego i militarnego znaczenia Wielkiej Brytanii w świecie oraz jej rzeczywistą słabość polityczną. Symbolicznym momentem było zamknięcie brytyjskich baz wojskowych w Suezie w 1957 roku oraz wycofanie się brytyjskiego korpusu z Egiptu⁵⁴².

Przemodelowanie polityki brytyjskiej oraz wycofywanie się Wielkiej Brytanii ze swoich zamorskich posiadłości zainicjowało proces dekolonizacji, którego pierwszym aktem w Afryce Subsaharyjskiej stała się niepodległość Ghany, uzyskana w 1957 roku. Dała ona asumpt do tych samych działań w pozostałych koloniach brytyjskich w Afryce Subsaharyjskiej, a także w Kolonii Kenii, w której po II wojnie światowej miały miejsce zjawiska podobne do omówionych.

Kolonia Kenii po 1945 roku była już zupełnie inną jednostką terytorialną niż jeszcze pięć lat wcześniej czy w okresie po I wojnie światowej. Do Kolonii z wojny wróciło wielu Afrykanów, którzy zdobyli wykształcenie, zwłaszcza wojskowe oraz nowoczesne umiejętności. Byli oni świadomi powojennej sytuacji: nadchodzących zmian politycznych i słabnącej siły imperium brytyjskiego – czego następstwem stała się wkrótce dekolonizacja Indii. Afrykanie wracający do Kolonii posiadali nierzadko kapitał w postaci otrzymanego żołdu, który byli gotowi zainwestować w rozmaite przedsięwzięcia biznesowe. Dostrzegali oni, że mimo zachodzących na świecie zmian mieszkańcy Kolonii w dalszym ciągu są dyskryminowani oraz napotykają w swoim życiu rozmaite bariery polityczne i ekonomiczne stworzone przez kolonialistów⁵⁴³. Również nie ustały takie problemy jak przeludnienie, które dotykały Afrykanów jeszcze przed 1939 rokiem.

Po utracie Indii Brytyjczycy zmienili jednak swoją strategię polityczno-ekonomiczną wobec Afryki. Zaowocowało to inwestycjami w Kolonii i dotacjami na jej rozwój, czego wynikiem była szybka poprawa kondycji gospodarczej. Poprawy poziomu życia nie odczuła jednak znacząco ludność afrykańska, której zarobki nadal pozostawały na niskim poziomie. Świadomi sytuacji, coraz lepiej wyedukowani Afrykanie byli świadomi dysonansu między rzeczywistością a brytyjską propagandą⁵⁴⁴. Wśród afrykańskiej społeczności Kolonii Kenii zaczęła rosnąć frustracja i coraz wyraźniejsze stały się żądania zmian w położeniu Afrykanów⁵⁴⁵.

---

⁵⁴² W 1971 roku Wielka Brytania ogłosiła natomiast ostateczne wycofanie się ze wszystkich baz wojskowych na wschód od Adenu.

⁵⁴³ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya: an analysis of a peasant revolt*, Indiana University Press, Indianapolis 1993, s. 35–43.

⁵⁴⁴ M. Pawełczak, op. cit., s. 163.

⁵⁴⁵ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 61–62.

Brytyjczycy, zdając sobie sprawę ze wzrostu oczekiwań Afrykanów oraz sytuacji imperium kolonialnego, zaczęli poszukiwać dalszych nowych sposobów na zarządzanie koloniami. Aby rozwiązać bieżące problemy oraz zaprojektować przyszłość Kolonii Kenii (która nie stała się członkiem Federacji Rodezji i Niasy), przystąpiono do budowy społeczeństwa wielorasowego, które swoim kształtem miało przypominać to istniejące w ZPA. Funkcjonowały co prawda plany powołania do życia analogicznej do Federacji Rodezji i Niasy federacji wschodnioafrykańskiej, jednak na skutek interwencji i nacisków białych osadników pomysł upadł. Plan utworzenia społeczeństwa wielorasowego zakładał budowę wspólnoty, w której mogliby pokojowo koegzystować przedstawiciele wszystkich ras i grup etnicznych. Celem planu było oddanie w nieokreślonej perspektywie części władzy Afrykanom w Kolonii Kenii pod warunkiem, że osiągną oni pewien poziom rozwoju cywilizacyjnego, mierzonego wartościami kultury brytyjskiej oraz w oparciu o przekonanie, iż nie mogą tego uczynić samodzielnie⁵⁴⁶. Aby jednak było to możliwe, kolonizator chciał podjąć się próby stworzenia elity politycznej Afrykanów. Tym celom służył szereg instytucjonalnych zmian wprowadzonych po 1945 roku. Przede wszystkim należała do nich długo wyczekiwana przez społeczność afrykańską, wprowadzona w 1944 roku możliwość wyłaniania przez Afrykanów własnego przedstawiciela do Rady Ustawodawczej. Początkowo była to tylko jedna osoba, jednak już w 1948 roku liczba przedstawicieli wzrosła do czterech. Dotychczas istniejące Rady Tubylcze zastąpione zostały przez Afrykańskie Rady Dystryktów z szerokimi kompetencjami i obowiązkami, a na ich przewodniczących wybierani byli zazwyczaj młodzi, wykształceni Afrykanie. W największych miastach Kolonii – Nairobi i Mombasie – pojawiły się Rady Muncypalne mające charakter doradczy, co więcej, pozwolono na tworzenie w ich ramach miejskich stowarzyszeń plemiennych⁵⁴⁷.

Podsumowując, można stwierdzić, że pojawiły się nowe możliwości udziału w życiu społeczno-politycznym Kolonii dla Afrykanów oraz oddziaływania na wciąż zdominowaną przez osadników administrację kolonialną. Jednak mimo tych zmian pozycja Afrykanów nie uległa znaczącej poprawie, reformy miały *de facto* charakter kosmetyczny, a decydujący głos we wszystkich sprawach wciąż mieli osadnicy i brytyjska administracja. Dobitnym tego przykładem było uniemożliwianie Afrykanom startu w wyborach, co administracji kolonii udawało się za sprawą wcześniejszej weryfikacji kandydatów oraz dzięki pewnym ograniczeniom prawnym⁵⁴⁸. Mglisty charakter miała również sama koncepcja społeczeństwa

---

⁵⁴⁶ M. Pawełczak, op. cit., s. 165.

⁵⁴⁷ Ibidem.

⁵⁴⁸ Ibidem, s. 168.

wielorasowego. Brakowało wspólnej strategii i wizji przyszłości. Każda z grup społecznych Kolonii w praktyce miała inne cele oraz dążenia, co przekładało się na brak realnej współpracy. W efekcie, Kolonia Kenii, mimo prowizorycznych zmian, zdawała się powoli zmierzać ku transformacji w samorządne państwo białych osadników.

Nowe, powojenne uwarunkowania wpłynęły na odrodzenie się ugrupowań politycznych Afrykanów oraz powrót do Kolonii kilku zaangażowanych i znaczących postaci, takich jak na przykład J. Kenyatta. Objął on przywództwo w nowo powstałej partii o nazwie Afrykański Związek Kenii (Kenya African Union – KAU). Był on nieoficjalną kontynuacją przedwojennej KCA, także pod względem składu etnicznego. KAU był w rzeczywistości partią Kikuju, a także w mniejszym stopniu Embu, Meru, Kamba i Luja. Głosił postulaty, których realizacja byłaby korzystna zwłaszcza dla dominującej w nim grupy etnicznej. Jednak w praktyce większość elementów programowych leżała także w interesie Afrykanów, jak chociażby zniesienie *kipande*, równa reprezentacja wszystkich ras w Radzie Ustawodawczej oraz gwarancja wolności obywatelskich i osobistych. Mimo tego, że KAU był jednolity pod względem etnicznym, jego członkowie różnili się pod pewnymi względami. Byli to zarówno doświadczeni działacze polityczni i społeczni, wykształceni młodzi Afrykanie, jak i drobni przedsiębiorcy oraz farmerzy. Dzięki znajomościom J. Kenyatty KAU posiadał pożądane poparcie tradycyjnych elit plemiennych. Drugą z nowo powstałych organizacji była Unia Luo (Luo Union – UL), której jednym z głównych działaczy był Oginga Odinga, prowadzący pod pretekstem działalności wydawniczej agitację polityczną na rzecz swojej osoby i UL. Analogiczne do UL było ugrupowanie Unia Bukusu (Bukusu to w rzeczywistości część grupy etnicznej Luja). Jak widać, analizowany okres w historii politycznej Kenii był kontynuacją procesu formowania się jej przyszłych organizacji i elit politycznych. Okres powojenny to także czas, w którym doszło do powstania organizacji pracowniczych Afrykanów oraz pozostałych grup etnicznych społeczeństwa Kolonii Kenii. Wśród nich można wymienić Federację Afrykańskich Robotników (African Workers Federation – AWF) czy Wschodnioafrykański Kongres Związków Zawodowych (East African Trade Union Congress – EATUC). Doprowadziły one do masowych strajków i zamieszek wymierzonych w kolonizatorów w latach 40. i 50. XX wieku w Nairobi i Mombasie.

W omawianym okresie wśród Afrykanów znacznie wzrósł poziom niezadowolenia z ich położenia politycznego i socjoekonomicznego. Było to uwarunkowane kilkoma czynnikami, które po części zostały już omówione w rozprawie. Przede wszystkim chodzi tu o złą sytuację ekonomiczną Afrykanów, wynikającą z polityki jawnej dyskryminacji ze strony

kolonizatora. Główną tego przyczyną był głód ziemi wśród Afrykanów, zwłaszcza członków grupy etnicznej Kikuju żyjących w warunkach przeludnienia, którzy doświadczali dysproporcji w jej podziale w stosunku do białych osadników, posiadających większość gruntów w Kolonii⁵⁴⁹. W efekcie w dyskursie politycznym Afrykanów pojawiły się hasła o „ukradzionej ziemi” lub „Afryka dla Afrykanów”, na które podatne były coraz szersze kręgi ludności⁵⁵⁰. Sytuacja Afrykanów w miastach także pozostawiała wiele do życzenia. Wielu z nich, szczególnie ci, którzy masowo przybywali z przeludnionych terenów wiejskich, stawało się bezrobotnymi, a w konsekwencji nierzadko bezdomnymi⁵⁵¹. Ponadto wśród samych Kikuju doszło do zauważalnych podziałów socjoekonomicznych, które przełożyły się na konflikt wewnątrz tej grupy etnicznej. Po drugie, do głosu w KAU zaczęli dochodzić radykałowie polityczni, dążący do konfrontacji z kolonizatorami i wyrzucenia białych z obszaru Kenii⁵⁵². Wśród nich można wymienić Freda Kubaia (był jednocześnie szefem EATUC) czy Bildada Kaggię (był jednym z założycieli *The Forty Group* – Grupy Czterdziestu⁵⁵³)⁵⁵⁴. Nie akceptowali oni formy działalności KAU, która ich zdaniem była zbyt ugodowa i za mało zdecydowana. W KAU uformowały się dwie wewnętrzne grupy: ugodowa, związana z J. Kenyattą, oraz nonkonformistów z F. Kubaiem na czele, działająca głównie w Nairobi i okolicach. Druga grupa stała się zaczątkiem ruchu Mau Mau⁵⁵⁵. Mau Mau to powstały na bazie rdzennej ludności Kolonii Kenii ruch narodowowyzwoleńczy, który doprowadził do powstania przeciw brytyjskiemu kolonizatorowi. Powstanie od nazwy ruchu znane jest jako „powstanie Mau Mau” Toczyło się one z różną intensywnością w latach 1952–1956. Główną przyczyną wybuchu

---

⁵⁴⁹ G. Bennett, *Kenya: A political history. The colonial period*, Oxford University Press, Londyn 1963, s. 112.

⁵⁵⁰ Ibidem.

⁵⁵¹ Ibidem.

⁵⁵² W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 59–60.

⁵⁵³ Powstała w 1947 roku w Nairobi organizacja skupiająca część działaczy KAU, dążących do otwartej konfrontacji z kolonizatorem. W swojej aktywności politycznej wykorzystywali głównie przemoc, uciekając się także do działalności przestępczej. Grupa Czterdziestu skupiała tylko młodych działaczy, dawnych poborowych z armii brytyjskiej. Liczba 40 odnosi się do roku 1940, w którym większość najważniejszych członków grupy została powołana do brytyjskich sił zbrojnych. Za: G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 115–116, 125.

⁵⁵⁴ S. Alam, *Rethinking the Mau Mau in Colonial Kenya*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2007, s. 229.

⁵⁵⁵ Źródłostów terminu *Mau Mau* nie jest jednoznacznie wyjaśniony. Samo wyrażenie *Mau Mau* pochodzi z języka kikuju i oznacza przysięgę (w oryginale *muma*), ponieważ warunkiem uczestnictwa w ruchu było złożenie publicznej przysięgi. W społeczeństwach afrykańskich przysięga pełni funkcję kontrolną, a w okresie kolonialnym miała budować solidarność w walce politycznej. Co należy podkreślić, ruch przysięgowy nie był związany tylko z Mau Mau, a szerzej z większością inicjatyw w całym afrykańskim życiu politycznym i społecznym. Za: M. Pawełczak, op. cit., s. 175.

powstania był sprzeciw części rdzennej ludności afrykańskiej wobec kolonialnego zniewolenia i wyzysku. Powstanie było także reakcją na rasizm i dyskryminację w Kolonii⁵⁵⁶.

Ruch Mau Mau szybko się rozszerzał. Jego liderzy próbowali pozyskać przedstawicieli różnych grup etnicznych. Sam ruch miał charakter typowy dla ruchów narodowowyzwoleńczych. Wzrost znaczenia członków nonkonformistycznej części KAU zaniepokoił J. Kenyattę, który chcąc ich sobie podporządkować, wezwał ich do złożenia przysięgi na wierność samej KAU. W wyniku wzajemnych ustępstw doszło do porozumienia między obydwoma frakcjami KAU. Jak wskazuje Wunyabari Maloba, od tego momentu Mau Mau zaczęło być traktowane przez kolonizatora jako zbrojne ramię KAU⁵⁵⁷. Zapowiedzi zmian politycznych w Afryce oraz rozpad imperium brytyjskiego doprowadziły do destabilizacji sytuacji w Kolonii Kenii. Po 1950 roku organizowano strajki generalne, planowano zamachy na najważniejsze osoby w Kolonii oraz dokonywano sabotażu. W odpowiedzi władze kolonialne rozpoczęły represje wobec działaczy KAU, a jego liderów i część członków zamykano w więzieniach.

Komplikująca się sytuacja polityczna, w tym coraz częstsze zabójstwa białych osadników, członków administracji kolonii, a także afrykańskich lojalistów, poskutkowało wprowadzeniem przez Brytyjczyków 20 października 1952 roku stanu wyjątkowego. Jest to jednocześnie symboliczna data wybuchu powstania Mau Mau. Aresztowano wówczas przywódcę KAU, J. Kenyattę, który w rzeczywistości odcinał się od powstańców i krytykował ich metody walki, jednak kolonizatorzy mimo to uważali, że jest on faktycznym przywódcą rebelii.

W obliczu znaczącej przewagi Brytyjczyków, powstańcy zostali pokonani w 1955 roku, a w listopadzie roku następnego regularne oddziały brytyjskie wycofały się z Kolonii. Bez wątpienia powstanie Mau Mau wpłynęło na całą późniejszą historię Kenii, zwłaszcza tę polityczną. Wydarzenie to wykreowało legendę J. Kenyatty jako „ojca” kenijskiej niepodległości oraz umocniło jego pozycję na rodzimej scenie politycznej. Stanowiło istotny krok w stronę gruntownych i realnych reform w Kolonii oraz, co pokazała historia, przybliżyło Kenię do odzyskania niepodległości i przejęcia przez Afrykanów władzy w nowym państwie. Powstanie uświadomiło kolonizatorowi, że ma do czynienia ze zorganizowanym oporem Afrykanów, z którym musi się liczyć. Zryw ten, oprócz narodzin wspomnianej już legendy J.

---

⁵⁵⁶ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 16–17. Mimo, że powstanie Mau Mau odniosło klęskę, to jednak przyspieszyło przekazanie władzy w ręce afrykańskiej większości oraz uzyskanie niepodległości przez Kenię.

⁵⁵⁷ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 15.

Kenyatty, spowodował wyłonienie się nowych przywódców, którzy w przyszłości odegrali znaczącą rolę w polityce Kenii, takich jak np.: Oginga Odinga, Tom Mboya, Daniel Moi czy Masinde Muliro. Działalność ruchu Mau Mau stanowiła również ważny etap w procesie dekolonizacji w Afryce, uwidaczniając – mimo zwycięstwa Brytyjczyków – kruchość imperium kolonialnego oraz przyspieszając jego powolny rozkład.

Należy w tym miejscu wspomnieć o działalności brytyjskich obozów koncentracyjnych, które zostały utworzone w następstwie powstania Mau Mau i w których przetrzymywano jego uczestników oraz wszelkie osoby podejrzane o działalność wywrotową⁵⁵⁸. W rozprawie nie jest analizowany przebieg powstania Mau Mau, ponieważ jest on przedmiotem badań historii wojskowości, a problematyka ta pozostaje poza zakresem rozprawy. Należy jednak zwrócić uwagę na skutki polityczne i społeczne zrywu rodzimej ludności przeciwko kolonizatorom.

Czas po powstaniu Mau Mau przyniósł bowiem nową falę reform politycznych i ekonomicznych, których adresatami byli Afrykanie. Brytyjczycy zdawali sobie już wówczas sprawę, że nie można zatrzymać rozpoczętego procesu przemian prowadzącego do ostatecznej dekolonizacji Kenii. Pozwolono Afrykanom na legalną działalność polityczną. Rozpoczęto reformy ekonomiczne, które zostały zapoczątkowane przez reformę rolną jeszcze w 1954 roku. Polegała ona na scalaniu gruntów oraz rejestrowaniu praw własności do ziemi⁵⁵⁹. Ponadto rozszerzono na Afrykanów prawo do uprawiania roślin na skalę przemysłową, zwłaszcza kawy i herbaty⁵⁶⁰. Natomiast w październiku 1959 roku ostatecznie zniesiono wszelkie bariery uniemożliwiające Afrykanom produkcję rolną oraz obrót ziemią, czego symbolem było otwarcie „białych wzgórz” dla ich osadnictwa⁵⁶¹. Celem reformy była także pacyfikacja ewentualnych niepokojów podobnych do Mau Mau oraz stworzenie klasy postępowych i samowystarczalnych farmerów zdolnych produkować na rynek i zaciągać kredyt pod zastaw ziemi⁵⁶². Reformy ekonomiczne objęły również pozostałe gałęzie gospodarki Kolonii. Wprowadzono korzystne dla robotników zmiany w kodeksie pracy, płacę minimalną, ochronę zatrudnienia dzieci i kobiet, a także zupełnie nowe rozwiązania socjalne oraz poprawiono

---

⁵⁵⁸ Problematyka brytyjskich obozów koncentracyjnych w Kenii została omówiona szerzej w pracy: C. Elkins, *Rozliczenie z imperium: przemilczana historia brytyjskich obozów w Kenii*, Świat Książki, Warszawa 2013, ss. 605.

⁵⁵⁹ M. Pawełczak, op. cit., s. 190–191.

⁵⁶⁰ Ibidem.

⁵⁶¹ Ibidem, s. 207.

⁵⁶² Ibidem, s. 190.

kontrolę nad warunkami i bezpieczeństwem pracy w przemyśle⁵⁶³. Ostatecznie zniesiono niesławne *kipande*.

Zmiany polityczne w połowie lat 50. XX wieku

W połowie lat 50. XX wieku miały miejsce i inne istotne przeobrażenia polityczne, które zapoczątkowały proces dekolonizacji. Doszło do powstania nowych związków zawodowych, będących wówczas podstawową płaszczyzną działalności politycznej Afrykanów. Pozwoliły one nabyć doświadczenia oraz wejść na scenę polityczną przedstawicielom innych niż dotychczas grup etnicznych. Sprzyjało to pojawieniu się nowych, politycznych indywidualności, które później, w okresie niepodległej Kenii, będą stanowiły trzon kenijskiej polityki. Jedną z takich osób był Thomas Joseph Mboya, który w połowie lat 50. założył Kenijską Federację Pracy (Kenya Federation of Labour – KFL). Do pojawienia się nowych liderów przyczyniło się internowanie lidera ruchu dekolonizacyjnego w Kolonii, J. Kenyatty.

W tym samym czasie władze brytyjskie złożyły Afrykanom propozycję implementacji konstytucji, według projektu sekretarza ds. kolonii Olivera Lytteltona, która miała prowadzić do urzeczywistnienia idei społeczeństwa wielorasowego. Zgodnie z założeniami tego projektu konstytucji członkowie Rady Ustawodawczej powinni w całości pochodzić z wyborów powszechnych, w których bierne i czynne prawo wyborcze mieliby także Afrykanie⁵⁶⁴. Co więcej, Afrykanie, Azjaci i Europejczycy mieli być w tej radzie reprezentowani w jednakowej liczbie⁵⁶⁵. Natomiast w miejsce Rady Wykonawczej miano powołać Radę Ministrów, w której miał zasiadać jeden Afrykanin odpowiedzialny za sprawy rozwoju społeczności afrykańskich⁵⁶⁶. Propozycja ta została odrzucona przez ówczesnych afrykańskich liderów z T. Mboya na czele. Projekt konstytucji okazał się przełomem, ponieważ zapoczątkował debatę na temat politycznej przyszłości Kolonii i to w nim po raz pierwszy przyznano, że Afrykanie są zdolni do udziału w rządzeniu⁵⁶⁷. Nie ulega również wątpliwości, że rozwiązania zaproponowane przez O. Lytteltona miały charakter eksperymentalny.

Kolejną próbą zmian instytucjonalnych dotyczących Kolonii był projekt konstytucji z 1957 roku autorstwa sekretarza ds. kolonii Alana Lennox-Boyda. Tym razem Afrykanie i Europejczycy mieli otrzymać po 14 miejsc w Radzie Ustawodawczej⁵⁶⁸. Ponadto członkowie

---

⁵⁶³ Ibidem, s. 191.

⁵⁶⁴ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 136.

⁵⁶⁵ Ibidem.

⁵⁶⁶ Ibidem.

⁵⁶⁷ M. Pawełczak, op. cit., s. 200–201.

⁵⁶⁸ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 142.

Rady Ustawodawczej posiadałaby możliwość wyboru 12 dodatkowych przedstawicieli tej izby w następujących proporcjach: po czterech dla Afrykanów, Azjatów i Europejczyków⁵⁶⁹. Powyższe rozwiązania miałyby pozostać nienaruszone przez 10 lat. Ta propozycja również spotkała się z odmową Afrykanów. Domagali się oni pełnej dekolonizacji na kształt tej, jaka nastąpiła w Ghanie (państwo to w tym samym roku ogłosiło niepodległość). Również w 1957 roku odbyły się pierwsze wybory do Rady Ustawodawczej według nowej ordynacji, która zakładała podział państwa na okręgi wyborcze: europejskie, afrykańskie, azjatyckie i arabskie. Wówczas ostatecznie i jednoznacznie zniesiono zakaz zakładania partii politycznych przez Afrykanów, co doprowadziło do powstania dwóch stronnictw, z których w niedługim czasie uformowały się dwie główne partie niepodległej Kenii. Pierwszą była wieloetniczna Kenijska Partia Narodowa (Kenya National Party – KNP), a drugą Kenijski Ruch Niepodległościowy (Kenya Independent Movement – KIM), już wtedy formułujący swój najważniejszy postulat: *uhuru*, czyli wolności⁵⁷⁰. Z powstaniem powyższych stronnictw związane jest stopniowe wyłanianie się kryterium etnicznego jako głównego wyznacznika podziałów politycznych w Kenii, bowiem w praktyce partie te stanowiły reprezentację polityczną konkretnych grup etnicznych i zamieszkiwanych przez nie regionów, wówczas jeszcze Kolonii Kenii. Jak wskazuje M. Pawełczak, KNP była polityczną emanacją grup Kalendzin, Masajów, Luja, Midżikenda oraz generalnie regionów drugorzędnych pod względem liczby ludności i rozwoju⁵⁷¹. Natomiast KIM był reprezentacją Kikuju, Luo, Embu, Meru, Kamba i Gusii⁵⁷². Jedyne, co łączyło obydwie stronnictwa, to nacjonalizm afrykański oraz chęć jak najszybszego ogłoszenia niepodległości Kenii i przekazania pełni władzy w ręce afrykańskiej większości. Różnił je zaś stosunek do kształtu terytorialnego przyszłego państwa. KNP dążyła do tego, aby niepodległa Kenia była państwem federalnym, podczas gdy KIM popierał ideę państwa scentralizowanego. Podział ten odzwierciedlał określone cele i dążenia członków obu partii reprezentujących inne grupy etniczne. Można powiedzieć, że wspomniane ugrupowania przypominały sojusze grup etnicznych walczących o spełnienie ich żądań.

Politycy reprezentujący dane grupy etniczne w obliczu zbliżającego się proklamowania niepodległości Kenii zdali sobie sprawę, że w tych warunkach jedyną i najlepszą formą walki o prawa dla grup etnicznych nie byłby sojusz, ale posiadanie własnej, tzn. reprezentującej daną grupę i walczącej o jej interesy, partii politycznej. Politycy byli przekonani, że aby nie zostać

---

⁵⁶⁹ Ibidem.

⁵⁷⁰ Ibidem, s. 145–146.

⁵⁷¹ M. Pawełczak, op. cit., s. 207.

⁵⁷² Ibidem, s. 207–208.

zepchniętym na margines życia politycznego w niepodległej Kenii, należy być przygotowanym na prowadzenie działalności politycznej w suwerennym państwie, posiadając silną i dobrze zorganizowaną partię polityczną – najlepiej etniczną.

Na przełomie lat 50. XX w. nastąpił wysyp tego typu ugrupowań, wśród których należy wymienić: Alians Polityczny Kalendzinów (Kalenjin Political Alliance – KPAL), Zjednoczony Front Masajów (Maasai United Front – MUF), Ludowy Związek Afrykanów Wybrzeża (Coast African People's Union – CAPU), Narodowe Stowarzyszenie Somalijczyków (Somali National Association – SNA) oraz Kenijską Afrykańską Partię Ludową (Kenya African People's Party – KAPP) związaną z grupą Luja⁵⁷³. Przedstawiciele tych ugrupowań oraz KNP i KIM zostali określani mianem „nacjonalistów”, ponieważ w swoich działaniach i programie odwoływali się do idei antykolonialnego nacjonalizmu afrykańskiego. Warto wspomnieć, iż w tym samym okresie doszło do podziałów również wśród osadników europejskich. Uformowały się dwa ugrupowania. Jednym z nich była Partia Nowej Kenii (New Kenya Party – NKP), która miała charakter ugodowy. Jej członkowie dążyli do ewolucyjnych przemian w Kolonii. Drugim ze stronnictw była Koalicja Kenii (Kenya Coalition – KC) o charakterze radykalnym, której działacze wciąż bronili idei przekształcenia Kolonii w państwo białych osadników⁵⁷⁴.

W latach 1959–1960 było już pewne, że Kolonia Kenii ogłosi niepodległość, jedyną niewiadomą był rok, w którym to nastąpi. Za symboliczne wydarzenie uchodzi przemówienie brytyjskiego premiera Harolda Macmillana w Kapsztadzie 3 lutego 1960 roku. Powiedział on w nim o „wietrze zmian” na kontynencie afrykańskim, który w świetle wydarzeń w wielu koloniach brytyjskich w Afryce miałby zapoczątkować ich niepodległość⁵⁷⁵.

Rok 1960 dał początek serii konferencji w londyńskim Lancaster House, w których uczestniczyli przedstawiciele Wielkiej Brytanii z ministrem ds. Kolonii Iainem Macleodem na czele, rząd Kolonii Kenii oraz przedstawiciele wszystkich kenijskich partii politycznych⁵⁷⁶. Konferencje te nazywano konstytucyjnymi, ponieważ w toku negocjacji pomiędzy stronami miał wykrystalizować się kształt przyszłego systemu politycznego, ekonomicznego i społecznego już niepodległego państwa kenijskiego. Efektem zaś miała być nowa konstytucja niepodległej Kenii, która w literaturze przedmiotu zyskała później miano „konstytucji Lancaster House”. Pierwsza konferencja konstytucyjna w Lancaster House nie przyniosła

---

⁵⁷³ Ibidem, s. 208.

⁵⁷⁴ Ibidem, s. 209.

⁵⁷⁵ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 147.

⁵⁷⁶ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 197.

znaczących rozstrzygnięć poza porozumieniem ostatecznie zrywającym z wpływem Europejczyków na rządy w Kolonii Kenii oraz budową społeczeństwa wielorasowego⁵⁷⁷. Dla Afrykanów był to ostateczny sygnał, że przyszła Kenia nie będzie państwem białych osadników oraz że niepodległa Kenia będzie rządzona przez afrykańską większość. Wtedy też (1960 r.) rozpoczęło się powolne, aczkolwiek masowe, opuszczanie Kolonii przez białych osadników, także w obawie przed destabilizacją oraz możliwością powtórzenia się scenariusza znanego z czasów powstania Mau Mau⁵⁷⁸. Do białych osadników dochodziły także informacje o atakach na wycofujących się Europejczyków z innych kolonii w Afryce, na przykład z Konga Belgijskiego.

W następstwie pierwszej konferencji w Lancaster House afrykańskie elity polityczne dostrzegły, że brak jedności między nimi nie doprowadził do kompromisu i wypracowania konkretnych rozwiązań przybliżających Kenię do niepodległości. Jednak rzeczywistą obawą afrykańskich elit politycznych, wynikającą z braku jedności, była sprawa podziału dóbr, które przypadłyby poszczególnym grupom etnicznym w niepodległej Kenii⁵⁷⁹. Jedność polityczna Kenii była zatem wymogiem walki nie tylko o partykularne interesy grup etnicznych w warunkach formowania się nowego państwa. W maju 1960 roku na konferencji w Kiambu został utworzony Afrykański Narodowy Związek Kenii (Kenya African National Union – KANU), który powstał z połączenia KIM oraz niewielkiej części członków KNP i partii regionalnych zasiadających w Radzie Ustawodawczej⁵⁸⁰. Ze względu na swoje zaplecze partyjne KANU zwykł być traktowany jako sojusz polityczny reprezentujący dwie największe grupy etniczne: Kikuju i Luo oraz pozostałe mniejsze: Embu, Gisii, Kamba i Neru⁵⁸¹. Przewodniczącym KANU *in absentia* został internowany Jomo Kenyatta (pełniącym obowiązki za Kenyattę był James Gichuru), wiceprzewodniczącym Oginga Odinga, a sekretarzem generalnym Thomas Mboya⁵⁸². Nie ulega wątpliwości, że pozyskanie Kenyatty jako przewodniczącego KANU oraz takich zasłużonych i popularnych postaci, jak T. Mboya czy O. Odinga, było bardzo istotne. Mieli oni posłużyć za symbole, wokół których będzie możliwe zbudowanie prawdziwie masowego ruchu, zdolnego nie tylko zjednać sobie społeczeństwo Kenii, ale przede wszystkim wygrać wybory⁵⁸³. W odpowiedzi na powstanie

---

⁵⁷⁷ Ibidem.

⁵⁷⁸ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 157.

⁵⁷⁹ Ibidem, s. 158.

⁵⁸⁰ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 159.

⁵⁸¹ Ibidem.

⁵⁸² Ibidem.

⁵⁸³ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 159.

KANU pozostałe grupy etniczne oraz ich partie polityczne, w obliczu możliwej dominacji grup Kikuju i Luo, ustanowiły w czerwcu 1960 roku na konferencji w Ngong pod Nairobi własny sojusz polityczny pod nazwą: Afrykański Demokratyczny Związek Kenii (Kenya African Democratic Union – KADU)⁵⁸⁴. Powstał on z połączenia pozostałej części KNP oraz całości KPAL, MUF, CAPU, SNA i KAPP⁵⁸⁵, stając się ugrupowaniem reprezentującym grupy Kalendzin, Luja, Masajów oraz grupy etniczne wybrzeża, a także mniejsze grupy etniczne zamieszkujące peryferyjne obszary Kolonii Kenii. Przewodniczącym KADU został Ronald Ngala, wiceprzewodniczącym Daniel Moi, a znaczącymi politykami tej partii byli m.in. Masinde Muliro i John Keen.

W związku z tym, że partie KANU i KADU były niejako w prostej linii kontynuatorami KIM (a zwłaszcza jeszcze wcześniejszej KAU) i KNP, również różnice programowe pomiędzy nimi były niemalże identyczne. Celami obydwu ugrupowań było: jak najszybsze utworzenie samorządu afrykańskiego, uzyskanie przez Kenię niepodległości i zarazem ostateczne zakończenie kolonializmu. Obydwie partie zgadzały się w kwestiach socjoekonomicznych i rozwoju przyszłej Kenii – w tym z podkreśleniem wolności prowadzenia działalności gospodarczej, poszanowania praw i wolności osobistych, a w szczególności prawa własności, a także w sprawach politycznych, włącznie z pozostawieniem anglosaskiej tradycji prawnej⁵⁸⁶. Poziom poparcia dla obu ugrupowań w danej części Kolonii Kenii wynikał z zamieszkiwania w tym konkretnym miejscu danej grupy etnicznej. Kwestiami zasadniczo różnicującymi obydwie ugrupowania były sprawy nacjonalizacji, częściowo systemu politycznego, podziału terytorialnego odrodzonego państwa oraz powiązana z nim problematyka dostępu do ziemi. Obie partie zgadzały się na pozostawienie westminsterskiego dziedzictwa prawnego, ale odmiennie widziały system polityczny nowego państwa. KANU postulowało rozszerzenie westminsterskiej tradycji prawnej również na system polityczny, co zdaniem KADU w warunkach kenijskich nie mogłoby mieć zastosowania⁵⁸⁷. W zamian zaproponowano implementację nowych instytucji, skonceptualizowanych na podstawie tych obecnych w

---

⁵⁸⁴ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 158.

⁵⁸⁵ M. Pawełczak, op. cit., s. 208.

⁵⁸⁶ W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 163.

⁵⁸⁷ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 156.

szwajcarskim⁵⁸⁸ systemie politycznym⁵⁸⁹. Jako doradcę KADU zatrudniło nawet szwajcarskiego prawnika i konstytucjonalistę⁵⁹⁰. W kwestii systemu administracyjno-terytorialnego niepodległej Kenii KANU opowiadało się za modelem państwa scentralizowanego, KADU zaś za federalizmem, określanym w Afryce Wschodniej mianem *majimbo*. Sam termin w języku suahili oznacza federalizm i powstał poprzez połączenie dwóch słów: *ma* – liczba mnoga, wielość; oraz *jimbo* – region⁵⁹¹. KADU postulowało także wprowadzenie razem z systemem *majimbo* wymogu proporcjonalnej reprezentacji etnicznej w instytucjach politycznych państwa. Argumentacja KANU dotycząca centralizacji opierała się na twierdzeniu, zgodnie z którym najważniejsza dla gospodarki odrodzonego państwa będzie produkcja rolna, zatem powinna ona pozostać pod kontrolą rządu centralnego, aby nie doszło do naruszeń prawa w zakresie posiadania i użytkowania ziemi⁵⁹². Natomiast sprawa historycznej własności określonych ziem wymagałaby – jak ujął to jeden z działaczy KANU Gikonyo Kiano – „zagłębienia się w niejasną i skomplikowaną historię, co tylko oddaliłoby w czasie pełną niepodległość”⁵⁹³. Zgodnie z uzasadnieniem KADU cała ziemia w Kenii przed przybyciem Europejczyków należała bezpośrednio do konkretnych grup etnicznych, a jak mawiał Ole Tipis (KADU), ziemia w Kenii zawsze była „etniczna” i powinna taka pozostać⁵⁹⁴. Działacze KADU uważali jednak, że obywatele wywodzący się z jednej grupy etnicznej byłiby skłonni pozwolić na osiedlanie się na ich ziemi obywatelom wywodzącym się z innych grup etnicznych⁵⁹⁵.

Istotą państwa federalnego jest szeroka autonomia jednostek terytorialnych, posiadających własne instytucje polityczne i kompetencje, natomiast rola rządu centralnego ograniczona jest tylko do najistotniejszych sfer funkcjonowania państwa. Jednostki terytorialne państwa federalnego posiadają prawo do daleko posuniętej samorządności na swoim obszarze. Jeżeli zatem w Kenii ziemia i prawa do jej własności są związane z daną grupą etniczną, to

---

⁵⁸⁸ Szwajcaria składa się ze wspólnot, z których każda reprezentuje odmienny język i kulturę (francuską, włoską, retoromańską i niemiecką) oraz odmienną religię (kalwinizm i katolicyzm). Ze względu na takie różnice, a także zróżnicowane dążenia w ramach jednego państwa postanowiono stworzyć, dopasować i implementować stosowne instytucje. W konsekwencji Szwajcaria jest zazwyczaj charakteryzowana w literaturze przedmiotu jako państwo składające się z jednostek terytorialnych zwanych kantonami (funkcjonują kantony: francuskie, włoskie, retoromańskie i niemieckie), posiadającymi autonomię w wyznaczonych sferach oraz szeroki zakres kompetencji. Rząd centralny w Bernie zajmuje się tylko określonymi sprawami z zakresu dotyczącego całości konfederacji.

⁵⁸⁹ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 156.

⁵⁹⁰ Ibidem.

⁵⁹¹ K. Kanyinga, *Devolution and the New Politics of Development in Kenya*, „African Studies Review” 2016, Vol. 59, No. 3, s. 158.

⁵⁹² W.O. Maloba, *Mau Mau and Kenya...*, op. cit., s. 160.

⁵⁹³ Ibidem, s. 161.

⁵⁹⁴ Ibidem.

⁵⁹⁵ Ibidem.

wprowadzenie postulowanego przez KADU federalizmu (*majimbonism*) doprowadziłyby do powstania samorządnych jednostek terytorialnych kontrolowanych przez konkretną grupę etniczną. W konsekwencji powstałby tzw. federalizm etniczny.

Największy spór pomiędzy KANU i KADU dotyczył przyszłości „białych wzgórz”. Zgodnie z założeniami programowymi KADU była to historyczna ziemia grupy Kalendzin i Masajów, która została im odebrana w wyniku kolonizacji. Z tego tytułu te grupy rościły sobie prawa do tego obszaru. W wyniku przeludnienia ziem Kikuju wielu z nich emigrowało w poszukiwaniu pracy na plantacjach właśnie w rejon „białych wzgórz”, w efekcie czego duża liczba Kikuju osiadała na tym obszarze. Według KANU „białe wzgórza” należały się właśnie Kikuju, ponieważ pracując na farmach, przyczynili się do faktycznego rozwoju tych ziem, a roszczenia z dalekiej i niejasnej przeszłości nie mają większego znaczenia⁵⁹⁶. Jednak rzeczywisty motyw przyjęcia przeanalizowanych przez obydwie partie strategii był inny. KANU było partią Kikuju i Luo, grup etnicznych, które przodowały liczebnie w Kolonii Kenii, natomiast KADU było partią mniejszych grup etnicznych. Grupy te obawiały się, że centralizacja doprowadzi do ekspansji Kikuju na pozostałe terytoria Kenii oraz uprzywilejowania tej grupy przy podziale dóbr. Federalizm etniczny proponowany przez KADU zapobiegłby takiemu scenariuszowi, ponieważ w jego wyniku doszłoby do związania grup etnicznych z historycznym terenem ich występowania, na czym zależało zwłaszcza grupie Kalendzin i Masajom.

Pierwszą poważną rozgrywką polityczną pomiędzy KANU a KADU od momentu ich powstania miały być wybory w lutym 1961 roku, które były następstwem pierwszej konferencji konstytucyjnej w Lancaster House. Odbyły się one według zasad przyjętych na tej konferencji, zgodnie z którymi 20 miejsc zostało zarezerwowanych dla Afrykanów, 10 dla Europejczyków, 8 dla Azjatów i 2 dla Arabów, jednak w dalszym ciągu obowiązywał cenzus zawodowy i majątkowy⁵⁹⁷. Wybory wygrało KANU z wynikiem 19 mandatów, natomiast KADU zdobyło tylko 11 mandatów⁵⁹⁸. Mimo porażki wyborczej to właśnie KADU w koalicji z NKP, partią osadników europejskich, rządziło Kolonią Kenii przez 11 miesięcy. Stało się tak, ponieważ KANU odmówiło udziału we władzy do momentu, aż nie zostanie zwolniony z internowania J. Kenyatta, co ostatecznie nastąpiło 14 sierpnia 1961 roku, a 8 października tego samego roku objął on przywództwo w KANU⁵⁹⁹. Natomiast na skutek zerwania koalicji z NKP w 1962 roku

---

⁵⁹⁶ Ibidem.

⁵⁹⁷ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 202.

⁵⁹⁸ Ibidem.

⁵⁹⁹ M. Pawełczak, op. cit., s. 210–211.

przez krótki okres rządu sprawowała koalicja KADU z KANU. KANU niezmiernie zależało na pozyskaniu J. Kenyatty nie tylko dlatego, że był on z pochodzenia Kikuju. Kenyatta był jedyną osobą w tamtym burzliwym okresie, którego zasługi w dążeniu do niepodległości Kenii nie podlegały dyskusji. Jako jedyny cieszył się szacunkiem bez wątpienia wszystkich grup etnicznych oraz warstw społecznych w Kolonii Kenii. Potrafił rozmawiać, słuchać i porozumieć się z każdym. Dzięki pozyskaniu J. Kenyatty, KANU mogło łatwiej zdobywać głosy przedstawicieli grup etnicznych nieprzychylnych temu sojuszowi oraz poparcie ludności innych regionów Kenii, gdzie stronnictwo to nie było popularne. J. Kenyatta miał odgrywać rolę tzw. „lokomotywy wyborczej” KANU. Było to szczególnie istotne w kontaktach z Europejczykami, ponieważ jako człowiek wykształcony i mieszkający przez pewien czas w Wielkiej Brytanii rozumiał obawy oraz mentalność Europejczyków. Miało to istotne znaczenie w okresie wycofywania się białych farmerów z Kolonii. J. Kenyatta wiedział, że bez nich upadnie gospodarka niepodległej Kenii. Dzięki posiadanym przymiotom udało mu się czasowo zatrzymać odpływ plantatorów z Kolonii i w związku z tym uchronić gospodarkę Kolonii przed upadkiem.

Równolegle (1962 r.) trwała II konferencja konstytucyjna w Lancaster House. W negocjacjach brali udział przedstawiciele rządu brytyjskiego oraz dwóch największych stronnictw politycznych Kolonii: KANU i KADU. Osią sporu pomiędzy nimi w dalszym ciągu pozostawał kształt przyszłego państwa, a konkretnie, czy ma być ono państwem scentralizowanym czy federacją. Ostatecznie oprócz ustalenia planu dochodzenia do pełnego objęcia przez Afrykanów samorządu w Kolonii udało się także wypracować kompromis w najbardziej palącej kwestii. Określono strukturę przyszłych instytucji, które miały mieć charakter semifederalny (warunek KADU)⁶⁰⁰. Z jednej strony istniałby silny, niezależny centralny rząd (gabinet z premierem) o określonych kompetencjach oraz dwuizbowy parlament składający się z: Izby Reprezentantów (124 miejsca) oraz Senatu (38 miejsc) – jako warunki KANU. Natomiast z drugiej strony powstałoby 7 regionów zwanych prowincjami (Północno-Wschodnia, Dolina Wielkiego Rowu, Centralna, Wybrzeże, Zachodnia, Nyanza, Wschodnia), posiadających własne, lokalne i niezależne władztwo składające się z władzy wykonawczej (rządu lokalnego) oraz władzy ustawodawczej (bikameralnej legislatury, której członkowie byłiby wybierani w wyborach powszechnych)⁶⁰¹. Jako warunki KADU, dysponowałyby one wyłącznymi kompetencjami w zakresie zarządzania ziemią, edukacji podstawowej i

---

⁶⁰⁰ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 197.

⁶⁰¹ Ibidem.

zawodowej, rozwoju regionalnego i opieki zdrowotnej⁶⁰². Co prawda, KANU niechętnie przyjęło wynik tej konferencji, jednak zgodziło się na te warunki, głównie po to, aby nie opóźnić uzyskania pełnej niezależności. Ponadto KANU było świadome, że konstytucja w niepodległym państwie zawsze może zostać zmieniona, dzięki czemu z czasem będzie można osiągnąć pożądane cele dotyczące centralizacji władzy już w niepodległym państwie.

Ostatnie wybory w Kolonii Kenii, wpływające na skład rządu i realny udział we władzy głównych sojuszy politycznych, również w przyszłym, niepodległym państwie, odbyły się w maju 1963 roku na podstawie porozumień zawartych na konferencji Lancaster House 2. Były to pierwsze, w pełni powszechne, wolne wybory w Kolonii, w których wyborcy wybierali swoich delegatów do Zgromadzeń Regionalnych, Izby Reprezentantów oraz Senatu. W wyborach poza KANU i KADU brały udział następujące partie: Afrykańska Partia Ludowa (African People's Party – APP⁶⁰³), Związek Polityczny Baluja (Bahluya Political Union – BPU), Ludowa Partia Wybrzeża (Coast People's Party – CPP), Afrykański Związek Prowincji Nyanza (Nyanza African Political Union – NAPU) oraz kandydaci niezależni. Wyniki wyborów ilustruje poniższa tabela:

Tabela 3. Wybory do parlamentu Kolonii Kenii/Kenii w 1963 roku

	PARTIE							LICZBA MANDATÓW
	KANU	KADU	BPU	APP	CPP	NAPU	Niezależni	
Izba Reprezentantów	83	16	0	8	0	–	0	
Senat	18	16	0	2	–	1	1	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Kenya: 1963 House of Representatives election results*, AISA, <https://www.eisa.org.za/wep/ken1963results.htm>; oraz *Kenya: 1963 Senate results*, AISA, <https://www.eisa.org.za/wep/ken1963results2.htm> [dostęp: 5 października 2018].

⁶⁰² Ibidem.

⁶⁰³ Założona we wrześniu 1962 roku przez Paula Ngeia, po odejściu części działaczy z KANU na skutek konfliktu z J. Kenyattą i T. Mboya. APP poprzez swoich polityków była związana z grupą etniczną Kamba. Jednak zaledwie po roku działalności P. Ngei i politycy APP ponownie wrócili do KANU, a APP uległa rozwiązaniu. Za: R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 18.

Wyniki wyborów do Zgromadzeń Regionalnych kształtowały się następująco: KANU kontrolowało prowincje Centralną, Nyanza i Wschodnią, natomiast KADU dominowało w prowincjach: Wybrzeże, Dolina Wielkiego Rowu oraz Zachodnia⁶⁰⁴. Jeżeli chodzi o wybory do parlamentu, widać w nich dominację KANU, które osiągnęło takie wyniki nie tylko dzięki osobie J. Kenyatty, ale zwłaszcza dzięki przewadze populacji Kikuju i Luo, a także lepszemu zapleczu organizacyjnemu i wzrostowi nastrojów nacjonalistycznych w społeczeństwie, w związku ze zbliżającym się uzyskaniem niepodległości⁶⁰⁵. Przyczyn porażki KADU można upatrywać w niskiej frekwencji wśród wyborców z grup etnicznych, które reprezentowało, oraz ich niewysokim udziale w strukturze populacji Kolonii Kenii⁶⁰⁶. Wyniki w prowincjach odzwierciedlały rzeczywiste preferencje wyborców na tych obszarach oraz związek danego regionu z konkretną grupą etniczną⁶⁰⁷. Wyniki wyborów uwidoczniły jeszcze jeden element, mianowicie niemożność uczynienia z KADU ogólnonarodowej partii, mogącej z powodzeniem stać się skutecznym ugrupowaniem rządzącym lub opozycyjnym⁶⁰⁸. Okazało się, że mimo zaangażowania w proces niepodległościowy i reprezentowanie Kenii w negocjacjach w Lancaster House KADU w rzeczywistości okazało się ugrupowaniem o znikomej pozycji. Niedługo potem doszło do odpływu działaczy KADU do KANU, co przyniosło już w niepodległej Kenii rozpad KADU (1964) i oficjalne zakończenie jego działalności w 1965 roku. Wybory z 1963 roku umocniły pozycję KANU na scenie politycznej oraz utrwaliły jego dominację na prawie 40 lat. W rezultacie tych wyborów 1 czerwca 1963 roku doszło do sformowania gabinetu z J. Kenyattą jako premierem. Choć w gabinecie dominowali przedstawiciele grup etnicznych związanych z KANU, to znajdowali się w nim również członkowie pochodzący z grup: Kamba, Kisii, Maragoli oraz jeden Masaj⁶⁰⁹. Miejsca ministerialne były zarezerwowane dla najważniejszych osobistości KANU, a jednocześnie najbliższych ówczesnych współpracowników J. Kenyatty. Byli to: O. Odinga, T. Mboya, F. Kubai czy Mbiyu Koinange.

Finalnym akordem na drodze do niepodległości była ostatnia konferencja konstytucyjna w Lancaster House z 25 września 1963 roku. Negocjacje toczyły się między rządem brytyjskim a premierem J. Kenyattą i przedstawicielami KANU oraz R. Ngalą i przedstawicielami KADU jako reprezentantami opozycji. Dotyczyły one konstytucji niepodległego państwa. KANU z J.

---

⁶⁰⁴ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 114.

⁶⁰⁵ G. Bennett, s. 158–159.

⁶⁰⁶ M. Pawełczak, op. cit., s. 214.

⁶⁰⁷ G. Bennett, *Kenya: A political history...*, op. cit., s. 158–159.

⁶⁰⁸ Ibidem, s. 158.

⁶⁰⁹ Ibidem, s. 159.

Kenyattą na czele żądali, aby w nowej konstytucji rozszerzono katalog kompetencji rządu centralnego oraz umocniono pozycję i rolę tej instytucji w systemie politycznym. Zmianom tym sprzeciwiało się KADU. W obliczu nierozwiązania tych kwestii, aby ponownie nie opóźnić uzyskania niepodległości przez Kenię, uczestnicy konferencji zdecydowali tylko o wprowadzeniu do systemu politycznego nowopowstałego państwa Komisji ds. Służby Publicznej oraz zwiększeniu nadzoru nad policją przez rząd centralny⁶¹⁰. Postulowano również dodanie do projektu konstytucji przepisów warunkujących uprawnienia parlamentu względem organów wykonawczych prowincji. Wszelkie zmiany w zakresie władzy i kompetencji tych organów mogły zostać zmienione większością $\frac{3}{4}$ głosów w obu izbach parlamentu⁶¹¹. Konferencja zakończyła się porozumieniem między rządem brytyjskim a kenijskim, dotyczącym niezwłocznej implementacji projektu konstytucji.

3.3. Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych

Punktem wyjścia do analizy ostatniej części historii politycznej Kenii jest rok 1963, kiedy to 12 grudnia ostatecznie ogłoszono niepodległość tego państwa. Badany okres został podzielony zgodnie z latami urzędowania kolejnych prezydentów Kenii: J. Kenyatty (12 grudnia 1964 – 22 sierpnia 1978 roku), D. Moiego (8 listopada 1978 – 30 grudnia 2002 roku), M. Kibakiego (30 grudnia 2002 – 9 kwietnia 2013 roku) aż do czasów obecnie urzędującego U. Kenyatty (od 9 kwietnia 2013 roku). Analiza oparta na takim podziale ma walor porządkujący i sprzyja przejrzystości wyводу.

Gwoli ścisłości należy dodać, że prezydenturę J. Kenyatty poprzedzał krótki okres (12 grudnia 1963 – 12 grudnia 1964), kiedy Kenia była dominium brytyjskim. Głową państwa była monarchini brytyjska – Elżbieta II z dynastii Windsorów. W tym okresie J. Kenyatta pełnił funkcję premiera. Ówczesna Kenia była, zgodnie z założeniami negocjacji konstytucyjnych z Lancaster House, państwem federalnym (choć lepszym określeniem byłoby quasi-federalnym), demokratycznym, charakteryzującym się pluralizmem politycznym, a prawo opierało się na westminsterskiej kulturze prawnej. Szybko jednak okazało się, że dominujący w życiu politycznym nowego państwa KANU oraz cieszący się niekwestionowanym autorytetem J. Kenyatta będą dążyli do rewizji systemu politycznego Kenii.

---

⁶¹⁰ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 198.

⁶¹¹ Ibidem.

Ponadto w nowym państwie niemalże od razu dały znać o sobie stare problemy, a także pojawiły się zupełnie nowe. W dalszym ciągu istotne były kwestie etniczne (trybalizm), które teraz, gdy Afrykanie uzyskali władzę we własnym państwie, nabrały szerszego wymiaru. Nie do końca rozwiązana pozostała sprawa ziemi, zwłaszcza w rejonie „białych wzgórz”, która doprowadziła do ponownego wybuchu sporu. Wciąż trwał spór pomiędzy elitami politycznymi nowej Kenii odnośnie do modelu politycznego i socjoekonomicznego niepodległego państwa, a także kierunku jego rozwoju. W dalszym ciągu kwestią problematyczną była pozycja i rola w społeczeństwie tych spośród białych osadników, którzy zdecydowali się pozostać w Kenii.

Z kolei zupełnie nowe problemy, które pojawiły wraz uzyskaniem przez Kenijczyków niepodległości, zasadniczo dotyczyły wypełnianych przez państwo funkcji oraz finansów i utrzymania odziedziczonej po kolonizatorze administracji, a także infrastruktury. Aby podołać wyzwaniom ekonomicznym, potrzebne było stosowne zaplecze finansowe, którego tak młode państwo jak Kenia nie posiadało. Dlatego od samego początku aż do dziś istotnym uzupełnieniem kenijskiego budżetu jest pomoc zagraniczna. Kenia stanęła także przed koniecznością prowadzenia własnej polityki międzynarodowej i obronnej. Zwłaszcza polityka zagraniczna stanowiła istotne wyzwanie, ponieważ młode państwo kenijskie – jak większość państw powstałych wskutek procesu dekolonizacji Afryki – było polem rywalizacji między dwoma porządkami ideologicznymi ówczesnego świata. Kenia już od samego początku była narażona na naciski polityczne z jednej strony Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii (i szeroko rozumianego świata zachodniego), a z drugiej ZSRR i Chin.

Ważny z punktu widzenia politycznej przyszłości Kenii okazał się pierwszy rok jej istnienia jako niepodległego państwa. Dominująca w centralnych organach rządowych partia KANU chciała doprowadzić do jak najszybszej ponownej centralizacji państwa oraz ugruntowania swojej dominującej pozycji. Był to najlepszy moment, aby implementować pożądane zmiany. Instytucje niepodległego państwa jeszcze nie okrzepły. Tym bardziej, że opozycyjne KADU, poza prowincjami Wybrzeże i Dolina Wielkiego Rowu, było w kryzysie politycznym i kadrowym. Zadanie sformowania aparatu państwowego zostało powierzone T. Mboi oraz prokuratorowi generalnemu Charlesowi Njonjo. Całość przedsięwzięcia okazała się dość prosta, ponieważ członkowie upadającego KADU przechodzili do KANU albo w obawie o swoje kariery polityczne, albo pod wpływem różnych zabiegów ze strony partii rządzącej⁶¹². Na przykład były przewodniczący KADU Ronald Ngala, który postąpił w ten sposób, został

---

⁶¹² C. Hornsby, *Kenya: a history since independence*, I.B. Tauris, Londyn 2012, s. 94–95.

szeffem państwowej agencji Maize Marketing Board, a w 1966 roku członkiem gabinetu⁶¹³. Rząd centralny, aby zabezpieczyć się przed możliwym wybuchem zamieszek w zdominowanych przez KADU regionach, wprowadził dodatkowo stan nadzwyczajny w prowincjach Wybrzeże i Dolina Wielkiego Rowu. W tej sytuacji w przeciągu całego roku 1964 implementowano kolejne rewizje konstytucji, zabierając kompetencje regionom i przenosząc je na poziom rządu centralnego. Zlikwidowano także lokalne instytucje władzy takie jak Zgromadzenia Regionalne, jak również ograniczono autonomię finansową oraz przejęto bez odszkodowania tzw. Depozyty Ziemskie (rezerwy ziemi utrzymywane dla konkretnych grup etnicznych)⁶¹⁴. W efekcie tych zmian regiony utraciły rzeczywistą władzę i kompetencje ekonomiczno-finansowe. Zwieńczeniem procesu centralizacji państwa było stworzenie nowego, systemu terytorialnego, całkowicie uzależnionego od rządu centralnego. Utrzymywany był on z drobnymi zmianami *de iure* do 2010 roku, a *de facto* aż do 2013 roku.

Rysunek 2. Podział administracyjno-terytorialny Kenii w latach 1964–2013

Źródło: *Kenya Provinces Map*, <http://www.trainkenya.com/wp-content/uploads/2013/06/kenya.png> [dostęp: 27 listopad 2018].

Nazewnictwo istniejących prowincji co prawda nie uległo zmianie, ale zostały one podzielone na 47 dystryktów i dalej na mniejsze jednostki: *divisions*, *locations* i *sublocations*.

⁶¹³ Ibidem, s. 96.

⁶¹⁴ Ibidem, s. 95.

Struktura etniczna prowincji miała mieszany charakter. Prowincje zamieszkiwały jedna, dwie lub trzy duże grupy etniczne oraz mniejsze grupy albo wiele małych grup etnicznych (na przykład prowincja Wybrzeże)⁶¹⁵. W wyniku przeprowadzonych zmian wszelkie kompetencje prowincji, obsadzanie stanowisk, finanse czy szerzej wszystkie kwestie administracyjno-terytorialne leżały w gestii rządu centralnego. Mieszkańcy nie mieli zatem możliwości wyboru własnych przedstawicieli do władz lokalnych. Jednocześnie doprowadzono do faktycznej eliminacji opozycji z życia politycznego, a Kenia stała się praktycznie państwem jednopartyjnym. Pod wpływem stopniowych przemian w grudniu 1964 roku na mocy zmian w konstytucji Kenia stała się ostatecznie scentralizowaną republiką, a J. Kenyatta został jej prezydentem. Pozostała instytucja gabinetu, a zrezygnowano z urzędu premiera. Dzięki zabiegom swojej partii J. Kenyatta jako prezydent zyskał szerokie uprawnienia w wielu dziedzinach funkcjonowania państwa. Zgodnie z nowymi postanowieniami konstytucji prezydent miał być wybierany w wyborach bezpośrednich na 5-letnią kadencję, z nieograniczonym prawem reelekcji⁶¹⁶. Prezydent był jednocześnie głową państwa, rządu, służby cywilnej, naczelnym dowódcą sił zbrojnych. Ponadto mógł bez ograniczeń mianować i zwalniać wiceprezydenta, ministrów oraz urzędników służby cywilnej⁶¹⁷. W ten sposób w ciągu zaledwie roku Kenia odeszła od będącego w rzeczywistości w fazie projektowania *majimbo* w kierunku centralizacji oraz systemu jednopartyjnego⁶¹⁸, a także coraz śmielej kroczyła w stronę autorytaryzmu, mimo że formalnie wciąż była państwem demokratycznym. Zrezygnowano z systemu parlamentarno-gabinetowego na rzecz systemu prezydenckiego.

Przywódcy KANU zdecydowali się na przeforsowanie scentralizowanego systemu władzy z kilku powodów. Po pierwsze, scentralizowanie władzy, zwłaszcza podporządkowanie rządowi centralnemu prowincji, ułatwiło kontrolę nad państwem oraz nad jego zasobami – zwłaszcza ziemią – i ich redystrybucją. Po drugie, tłem dla zmian w systemie politycznym była rywalizacja między grupami etnicznymi o zasoby oraz rolę i pozycję w niepodległej Kenii. Po trzecie, KANU obawiało się rywalizacji politycznej w oparciu o programy wyborcze i kampanie. Stąd dążenie, aby poprzez wchłonięcie KADU przez KANU doszło do przekierowania aktywności politycznej społeczeństwa z polityki konfrontacyjnej na politykę nastawioną na wspólny wysiłek w celu rozwoju państwa⁶¹⁹. Po czwarte, J. Kenyatta mimo tego, że był Kikuju i nierzadko oficjalnie popierał członków tej grupy etnicznej, uważał, że

---

⁶¹⁵ Ibidem, s. 74–75.

⁶¹⁶ M. Paweńczak, op. cit., s. 218.

⁶¹⁷ Ibidem.

⁶¹⁸ W literaturze autorzy wskazują także na ostateczne odejście od *majimbo* w 1965 roku.

⁶¹⁹ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 96.

decentralizacja może doprowadzić do trybalizmu i w konsekwencji do walk etnicznych, a tylko jedność polityczna oraz centralizacja może temu zapobiec⁶²⁰.

W ten sposób wyznaczono ramy rywalizacji politycznej w Kenii na kolejne lata, a także stworzono solidne podstawy dla dominacji KANU i J. Kenyatty w nowym państwie. Scentralizowane państwo wraz z systemem jednopartyjnym tłumilo alternatywne poglądy polityczne, ograniczając powstawanie organizacji politycznych o podłożu etnicznym i mobilizację etniczną oraz towarzyszącą jej przemoc⁶²¹. Zdecydowano się odejść od demokracji także z zupełnie innego powodu. Nowe elity polityczne chciały zabezpieczyć swoją pozycję i ciągłość władzy, tak aby nie doszło do wykształcenia się innych elit, które mogłyby zagrozić ich pozycji politycznej⁶²². Ostatecznie 12 grudnia 1964 roku ogłoszono ustanowienie Kenii republiką z prezydentem Jomo Kenyattą.

J. Kenyatta jako prezydent prowadził politykę wewnętrzną nieco odmiennie niż inni przywódcy innych niepodległych państw afrykańskich w latach 60. W dalszym ciągu jego stanowisko było umiarkowane, starał się nie wiązać z żadną z frakcji KANU (przynajmniej oficjalnie), umiejętnie lawirując między głównymi frakcjami: umiarkowaną, której przewodził T. Mboya, oraz radykalną, której liderem został O. Odinga. Postawa J. Kenyatty charakteryzowała go raczej jako polityka bezpartyjnego niż lidera wiodącej partii. Publicznie piętnował trybalizm, czego wyrazem miał być wieloetniczny gabinet i dobór wiceprezydentów z innych grup etnicznych niż jego własna (kolejno byli to przedstawiciele grup Luo i Kalendzin). Unikał ideologicznych sporów i odmawiał implementowania rozwiązań mogących zdestabilizować sytuację w państwie, czego przykładami były próby potępienia nacjonalizacji lub skrajnej lewicy. Na jego postawę prawdopodobnie miały wpływ liczne wizyty w wielu państwach świata, dzięki czemu miał okazję poznać różne systemy polityczne i socjoekonomiczne. J. Kenyatta twierdził, że zamiast bez zastanowienia przyjmować zachodnie (lub socjalistyczne) wzorce polityczne i socjoekonomiczne, należy poszukiwać własnych rozwiązań instytucjonalnych w zależności od warunków i potrzeb⁶²³. Jego zdaniem można było przyjmować niektóre instytucje świata zachodniego lub socjalistycznego, lecz dostosowane do lokalnych uwarunkowań. Myśląc w ten sposób, J. Kenyatta nie wykluczał na przykład istnienia demokracji bez pluralizmu politycznego. Tym, co łączyło go z niektórymi innymi przywódcami afrykańskimi, był powstały wokół jego osoby kult jednostki.

---

⁶²⁰ Ibidem, s. 95.

⁶²¹ W.K. Shilaho, *Political Power and Tribalism in Kenya*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2018, s. 17.

⁶²² C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 109.

⁶²³ M. Pawełczak, op. cit., s. 219.

J. Kenyatta w swoich działaniach opierał się na administracji prowincjonalnej. Wiedział, że afrykańskie partie polityczne cechowały się regionalizmem, silną pozycją lidera i frakcyjnością, a nierzadko radykalizmem, co dla umiarkowanego przywódcy było nie do przyjęcia⁶²⁴. J. Kenyatta był przekonany, że aby jak najszybciej zdobyć uznanie i zaufanie ludności z mniejszych ośrodków i wiosek, należy podporządkować sobie odziedziczoną po kolonizatorze, lokalną administrację, tak by wspierała ona działania obozu władzy. Było to tym istotniejsze, że prowadzona przez J. Kenyattę, T. Mboję i elity polityczne KANU polityka nie cieszyła się poparciem szerszych rzesz społeczeństwa⁶²⁵. Dlatego właśnie J. Kenyatta zdecydował się pozostawić postkolonialną administrację, która w czasach brytyjskich była niezwykle rozbudowana i za sprawą której można było kontrolować każdy aspekt funkcjonowania państwa. Narzuceni przez administrację J. Kenyatty lokalni włodarze posiadali taką samą władzę, jak w czasach kolonialnych, skupiając się na utrzymaniu rządów nowych elit⁶²⁶. Rząd J. Kenyatty utrzymał w mocy przepisy istniejące już w czasach kolonialnych, dzięki czemu mógł kontrolować działalność polityczną na obszarach prowincji⁶²⁷. Był to niewątpliwie następny etap zdobywania kolejnych obszarów władzy i zacieśniania kontroli nad państwem przez J. Kenyattę i elity polityczne KANU. Oparcie się na lokalnej administracji było niezwykle istotne także w kontekście wyborów, ponieważ mogła ona stać się narzędziem agitacji i propagandy wśród mas.

Oficjalnym hasłem propagandowym epoki J. Kenyatty było *harambee*, które pozostało do dziś głównym hasłem politycznym (lub zasadą polityczną) obowiązującą w Kenii. Słowo to pochodzi z języka suahili i należy je tłumaczyć jako „działajmy razem”. W kontekście kenijskim nabrało ono szczególnego znaczenia, ponieważ oznaczało kolektywny, niezależny od etniczności i religii wysiłek na rzecz budowy nowej, wspólnej ojczyzny⁶²⁸. *Harambee* zostało wykreowane przez J. Kenyattę, który zainicjował powstanie specjalnych funduszy pod tą samą nazwą. Ze środków tych finansowano lokalne inicjatywy infrastrukturalne, gospodarcze czy edukacyjne. Sama idea była słuszną, a realizacja nie budziła zastrzeżeń, z jednym wyjątkiem – pozyskiwania funduszy⁶²⁹. Zgodnie z założeniami fundusze *harambee* miały być zasilane przez członków parlamentu lub elity polityczne, najlepiej związane z

---

⁶²⁴ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 109.

⁶²⁵ Ibidem.

⁶²⁶ Ibidem.

⁶²⁷ Ibidem.

⁶²⁸ Ibidem, s. 138.

⁶²⁹ Ibidem.

konkretnym regionem Kenii⁶³⁰. Zebrane przez danego polityka środki pieniężne były przekazywane do okręgu wyborczego, z którego został wybrany, w celu sfinansowania powstających tam lokalnych inicjatyw edukacyjnych lub infrastrukturalnych⁶³¹. Politycy zaczęli rywalizować między sobą o to, który z nich zbierze najwięcej środków, tym bardziej że dobre wyniki zbiórki mogły przyczynić się do ewentualnej reelekcji tych polityków. Środki przekazywane przez polityków najczęściej pochodziły z ich środków prywatnych lub pozyskiwane były dzięki wsparciu elit politycznych i biznesowych szczebla centralnego lub lokalnego. Jednak najlepszym sposobem na zdobycie przez danego polityka środków było zorganizowanie wizyty w regionie (okręgu wyborczym) z udziałem samego J. Kenyatty, który często przekazywał własne fundusze na *harambee*⁶³². W rzeczywistości społeczno-politycznej Kenii zdominowanej przez etniczność, *harambee* doprowadziło do powstania więzi klientelistycznych. Więzy te ukształtowały się na szczeblu lokalnym, między politykiem a elitami lokalnymi lub przedsiębiorcami, oraz na szczeblu centralnym – w postaci układów klientelistycznych wewnątrz klasy politycznej, często międzyetnicznych. Wspomniana rywalizacja w ramach programów *harambee* doprowadziła także do rozgrywek między grupami etnicznymi, ponieważ politycy, reprezentujący najczęściej własne grupy etniczne, dążyli do zdobycia dla nich jak największej ilości środków publicznych. Zapewniali sobie w ten sposób nie tylko własną reelekcję, ale także poparcie elektoratu w okresie zasiadania w parlamencie. Fenomen *harambee* w dużej mierze jest pokrewny zjawisku klientelizmu etnicznego⁶³³.

Kolejne lata prezydentury J. Kenyatty były czasem coraz większego przejmowania kontroli nad pozostałymi, jeszcze autonomicznymi instytucjami państwowymi i skupiania ich kompetencji w ręku prezydenta albo pozostałych instytucji szczebla centralnego, nad którymi i tak sprawował nadzór. Niemal całkowita władza zaczęła spoczywać w rękach jednej osoby. Równocześnie rosło imperium gospodarczo-finansowe rodziny prezydenta. Jak wskazuje C. Hornsby, J. Kenyatta swój majątek zbudował nie tylko na pobieraniu prezydenckiej pensji, ale w szczególności poprzez przyjmowanie różnego rodzaju prezentów finansowych, często za załatwienie jakiejś sprawy. Dzięki swoim możliwościom nadzoru rodzina J. Kenyatty nabywała akcje przedsiębiorstw lub zdobywała parcelowaną ziemię, a wszelkie rachunki prezydenta

---

⁶³⁰ Ibidem.

⁶³¹ M. Pawełczak, op. cit., s. 233.

⁶³² Ibidem.

⁶³³ Problematyka klientelizmu etnicznego została omówiona szerzej w podrozdziale „Charakterystyka etniczna Kenii” rozprawy.

pokrywał skarb państwa⁶³⁴. W ten sposób J. Kenyatta dorobił się sporego majątku, którym w rzeczywistości zarządzała jego czwarta żona, Ngina Kenyatta, znana jako Mama Ngina, uznawana za jedną z najbogatszych osób w Kenii w latach 60. i 70. XX wieku. Niestety, ten wzorzec zachowań przenikał również na niższe szczeble władzy, prowadząc do narastania zjawisk nepotyzmu i korupcji. Prezydent miał także możliwość redystrybucji zasobów politycznych, takich jak poparcie danej osoby lub podział stanowisk, oraz ekonomicznych, jak lokalizacja inwestycji w konkretnym regionie, czy poprzez przydzielanie kontraktów rządowych. J. Kenyatta w politykę redystrybucji zaangażował nie tylko swoją najbliższą rodzinę, ale przede wszystkim członków własnej grupy etnicznej Kikuju, z jego rodzinnego regionu Kiambu, oraz zaufanych współpracowników z pozostałych grup etnicznych, takich jak na przykład D. Moi⁶³⁵.

W otoczeniu J. Kenyatty doszło do powstania dwóch obozów politycznych, bezwzględnie rywalizujących o wpływy oraz dążących do realizacji swoich celów politycznych i ekonomicznych. Osoby z najbliższego otoczenia J. Kenyatty, jego rodzina i część Kikuju stworzyli obóz zwany „familia” (*the Family*), a pozostali Kikuju i osoby wywodzące się z Kiambu utworzyły tzw. Mafię z Kiambu (*Kiambu mafia*)⁶³⁶. Obydwa środowiska, świadome wieku J. Kenyatty, zaciekle rywalizowały między sobą nie tylko o dobra publiczne, ale zwłaszcza o schedę po starzejącym się prezydencie, o to, które z nich zdoła obsadzić urząd prezydenta po jego śmierci. Rywalizacja między tymi grupami miała jeszcze inny wymiar – dominacja Kikuju w sprawowaniu władzy państwowej spowodowała wykluczenie tych polityków, którzy reprezentowali inne grupy etniczne, co wywołało ich opór⁶³⁷. Rozwijające się w tym okresie klientelizm, korupcja polityczna oraz inne nieuczciwe metody stosowane przez dwa walczące ze sobą obozy wpłynęły na kształt polityki kenijskiej w kolejnych latach.

Przełom lat 60. i 70. XX wieku w polityce kenijskiej

Druga połowa lat 60. oraz pierwsza połowa lat 70. XX wieku przyniosły istotne zmiany w polityce kenijskiej. Zaznaczyły się wówczas podziały, które do dziś warunkują kenijskie życie polityczne. W KANU zaczęła formować się lewicowa opozycja, której liderem stał się O. Odinga, a jej bazę stanowili dawni działacze KADU. Nie zgadzali się oni z przyjętym przez T. Mboję i J. Kenyattę modelem rozwoju Kenii. Uważali, że polityka ta miała niedostatecznie afrykański i za mało społeczny charakter. W rzeczywistości jednak konflikt ten miał wymiar

---

⁶³⁴ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 108.

⁶³⁵ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 6.

⁶³⁶ Ibidem.

⁶³⁷ R. Ajulu, *Politicised Ethnicity...*, op. cit., s. 261.

etniczny. O. Odinga, który sam był z pochodzenia Luo (wówczas drugiej pod względem liczebności grupy etnicznej w Kenii), nie zgadzał się na dominację w polityce i podziale dóbr grupy Kikuju i ich sojuszników. W następstwie postępującego konfliktu w KANU wyrosła wewnętrzna, lewicowa opozycja, której liderem został O. Odinga, a bazę stanowili dawni działacze KADU. W 2. połowie lat 60. XX wieku rząd kenijski w atmosferze toczącej się „zimnej wojny”, której areną stały się również i nowo powstałe państwa afrykańskie, postanowił pacyfikować ewentualne wpływy komunistyczne w państwie, a przy okazji rozszerzyć zakres swoich politycznych oraz ekonomicznych wpływów i kontroli. Przykładem była likwidacja w 1965 roku wszystkich central związkowych i powołanie na ich miejsce Centralnej Organizacji Związków Zawodowych (Central Organisation of Trade Unions – COTU). J. Kenyatta, zorientowawszy się, że w państwie rozwija się lewicowa opozycja, reprezentująca grupy etniczne rywalizujące ze sobą o udział we władzy, postanowił podjąć stosowne działania.

Pierwszym polem rozgrywki J. Kenyatty z wewnętrzną opozycją był Instytut Patrice’a Lumumby w Nairobi. Kadre tej placówki, powstałej z inicjatywy ZSRR i NRD, stanowili Kenijczycy wyszkoleni w tych państwach, a jej rzeczywistym celem było szkolenie i uświadamianie kenijskich kadr politycznych w duchu marksizmu-leninizmu⁶³⁸. Instytut w zamyśle twórców miał stać się platformą dla radykałów w walce z T. Mboya, ale mógł równocześnie przygotować kadre studentów do masowych akcji politycznych⁶³⁹. Tym bardziej że trzon kursantów stanowiły osoby należące do lewicowej opozycji wewnątrz KANU. Obawy J. Kenyatty były naprawdę poważne, ponieważ lewicowe kręgi mogły w niedalekiej przyszłości przejąć kontrolę nad KANU i doprowadzić do jego skrzywienia w lewo. W obliczu takiego ryzyka rząd postanowił przejąć kontrolę nad Instytutem Lumumby, poddając go pod nadzór Ministerstwa Edukacji. Obawy J. Kenyatty nie były bezpodstawne, ponieważ instytut stał się tajnym miejscem spotkań i kwaterą dowodzenia wewnątrzpartyjnej opozycji. Przejęcie kontroli nad placówką wywołało gwałtowny protest O. Odingi, ale do ostatecznego rozprawienia się z konkurencyjną frakcją doszło rok później na konferencji partyjnej KANU w Limuru. W międzyczasie doszło do tajemniczego zabójstwa jednego z dziennikarzy, działacza frakcji O. Odingi w KANU – Pio Gama Pinto. Mimo że oficjalnie wykryto i skazano zabójcę P. Gamy Pinto, to część elit politycznych (zwłaszcza lewicowych) i frakcja O. Odingi uważała, że było to zlecone zabójstwo na tle politycznym.

---

⁶³⁸ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 146.

⁶³⁹ Ibidem.

Główny wpływ na przebieg obrad w Limuru miały dwa czynniki. Pierwszym była niedawna śmierć P. Gamy Pinto⁶⁴⁰, drugim natomiast – starania mocarstw światowych z jednej strony o utrzymanie Kenii po stronie Zachodu, a z drugiej o przeciągnięcie Kenii w stronę bloku komunistycznego⁶⁴¹. Obrady miały napięty przebieg. Uwidoczniły się starcia i różnice między dwiema frakcjami, które ponadto były związane z konkretnymi grupami etnicznymi. Ostatecznie, podczas obrad w Limuru, doszło do zwycięstwa frakcji J. Kenyatty i T. Mboi, a to oznaczało kontynuację kursu, który dotychczas był przez nich realizowany w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Natomiast lewicowa frakcja O. Odingi i byli działacze KADU w proteście wystąpili z KANU i założyli Kenijską Unię Ludową (Kenya People's Union – KPU). Oficjalnym powodem odejścia z KANU było: przeforsowanie nowego statutu partyjnego, reorganizacja partii oraz przyjęcie tzw. *Sessional Paper no. 10*, który określał program politycznego, ekonomicznego i społecznego rozwoju Kenii, zgodnie z kierunkiem wytyczonym przez J. Kenyattę i T. Mboję⁶⁴².

W związku ze zmianami politycznymi J. Kenyatta potrzebował nowego wiceprezydenta. Wybór padł na lojalnego i zaufanego współpracownika D. Moi z grupy etnicznej Kalendzin. Poza jego przymiotami o wyborze D. Moi przez J. Kenyattę zadecydował fakt, że jako Kalendzin pochodzący z prowincji Dolina Wielkiego Rowu nie miał wpływów w Nairobi, a w związku z tym nie stanowił zagrożenia dla elity Kikuju. Ponadto jako przedstawiciel mniejszej grupy etnicznej poparł plany rządu odnośnie podziału ziemi, a przy tym nie należał, mimo swojej przeszłości, do radykalnej frakcji KANU⁶⁴³.

KPU stała się jedyną partią opozycyjną w Kenii tolerowaną przez KANU i J. Kenyattę. Jej przewodniczącym został O. Odinga. Program KPU zakładał: ograniczone zbliżenie z Zachodem, egalitaryzm, nacjonalizację gospodarki lub jej najważniejszych gałęzi oraz przywrócenie kontroli nad gospodarką Kenii poprzez przejęcie jej z rąk międzynarodowych korporacji⁶⁴⁴. KPU zaczęło rozszerzać swój elektorat, który obejmował już nie tylko grupy etniczne Luo, Luja czy Midżikenda. Świadczy o tym obecność w jej szeregach B. Kaggi, z pochodzenia Kikuju, który prowadził w środowisku tej grupy etnicznej agitację polityczną na rzecz KPU⁶⁴⁵. W jej wyniku coraz więcej Kikuju zaczęło przechodzić na stronę KPU.

---

⁶⁴⁰ Ibidem, s. 141–155

⁶⁴¹ C. Hornsby szczegółowo analizuje obrady oraz ich międzynarodowe tło, por. C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 141–155.

⁶⁴² Ibidem, s. 147.

⁶⁴³ Ibidem, s. 165.

⁶⁴⁴ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 170.

⁶⁴⁵ M. Pawełczak, op. cit., s. 241.

Zdobywanie wpływów wśród Kikuju było istotnym sygnałem do działania dla J. Kenyatty, który obawiał się utraty pozycji i wpływów we własnej grupie etnicznej. KPU zaczęła stanowić istotne zagrożenie nie tylko dla rządów Kenyatty, ale także samej KANU. W związku z tym władza wszelkimi sposobami starała się utrudniać prowadzenie działalności i agitacji politycznej KPU, również wykorzystując w tym celu państwowe siły porządkowe⁶⁴⁶. Niemalże regularnie dochodziło do interwencji sił porządkowych na zgromadzeniach wyborczych KPU, a w konsekwencji do rozruchów. Sytuacja wewnętrzna uległa okresowej destabilizacji.

Wykorzystując symboliczną wagę przysięgi w kulturach afrykańskich, z inicjatywy J. Kenyatty doprowadzono do odnowienia „ruchu przysięgowego” w stylu Mau Mau. Członkowie kenijskich społeczności – w szczególności Kikuju – w rezydencji prezydenta w Gatundu uroczystie składali przysięgi na wierność prezydentowi i KANU⁶⁴⁷. Działalność KPU została przerwana przez serię wydarzeń z 1969 roku, które zostały wykorzystane do ostatecznego stłamszenia KPU przez KANU i J. Kenyattę. Złożyła się na nie seria śmiertelnych wypadków, których ofiarą padali różni czołowi politycy kenijscy. Największym jednak wstrząsem było zamordowanie osoby numer trzy po prezydencie, czyli T. Mboi, architekta m.in. kenijskiej polityki socjoekonomicznej. Podczas prezydentury J. Kenyatty T. Mboya był postacią szczególną. Jako jedyny Luo stanowił jednocześnie opozycję dla O. Odingi (również Luo) wśród tej grupy etnicznej w prowincji Nyanza, która była głównym obszarem zamieszkiwania Luo. Ponieważ mordercą okazał się członek grupy Kikuju, zaczęto podejrzewać, że był to polityczny mord na zlecenie⁶⁴⁸. Morderstwo T. Mboi doprowadziło do mobilizacji etnicznej członków grupy Luo. Podczas mszy żałobnej w Nairobi samochód J. Kenyatty obrzucono kamieniami, a tłum skandował hasło: *dume*, co w języku Luo oznacza byka – symbol KPU. Z kolei oficjalna wizyta J. Kenyatty w Kisumu (głównym mieście Nyanzy), podczas której prezydent ostro zaatakował O. Odingę, przerodziła się w krwawe zamieszki (szacunki mówią o 120 ich ofiarach śmiertelnych)⁶⁴⁹.

Śmierć T. Mboi była przełomowym momentem dla Kenii. Doprowadziła do wzmocnienia dominacji Kikuju w późniejszych latach. Usunięcie najważniejszego myśliciela politycznego Kenii osłabiło intelektualne fundamenty reżimu i utrudniło rozwój polityki gospodarczej oraz społecznej⁶⁵⁰. Jego śmierć zwiększyła nieufność Luo do instytucji państwa

---

⁶⁴⁶ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 169–173.

⁶⁴⁷ Ibidem, s. 208.

⁶⁴⁸ Ibidem, s. 209.

⁶⁴⁹ M. Pawełczak, op. cit., s. 242.

⁶⁵⁰ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 210.

kenijskiego⁶⁵¹. W efekcie opisanych wypadków z 1969 roku ostatecznie zdecydowano się na delegalizację KPU, a jej działaczy internowano. Większość z nich w latach 70. wróciła z więzień i z czasem ponownie stała się członkami KANU – także O. Odinga. Utracili oni jednak na wiele lat swoją dawną pozycję w kenijskiej polityce.

W toku zmian, jakie zaszły, dążono do utrwalenia rządzącego reżimu, czego efektem była implementacja nowej konstytucji Kenii w 1969 roku. Był to akt konsolidujący wszystkie dotychczasowe poprawki konstytucyjne w ramach jednego dokumentu. W założeniu miał on ugruntować niepodważalną pozycję i władzę urzędu prezydenta Kenii (w domyśle władzę J. Kenyatty) oraz KANU i dotychczasowej elity politycznej Kenii. Prawie wszystkie urzędy publiczne, w tym prezydenta i wiceprezydenta, mogli piastować tylko członkowie KANU. Nowa konstytucja utrwalała prezydencki system rządów, a sam prezydent zyskał niemal nieograniczoną władzę we wszystkich dziedzinach życia politycznego i socjoekonomicznego w Kenii. Szczególnie negatywnym rozwiązaniem ustrojowym okazała się możliwość powoływania przez prezydenta członków Komisji Wyborczej, co zrodziło słuszne obawy o standardy wyborcze w Kenii. Konstytucja z 1969 roku ostatecznie położyła kres marzeniom części elit politycznych o *majimbo* oraz o pełnej demokracji w Kenii.

Lata 70. XX wieku – ponowne próby formowania opozycji wobec KANU

Polityka nie znosi próżni. Już w latach 70. podjęto na nowo wysiłki mające na celu stworzenie opozycji wobec KANU – zarówno wewnętrznej, jak i w postaci konkurencyjnej formacji politycznej.

Głoszone hasła opozycjoniści zapożyczyli wprost od zdelegalizowanej KPU. Przyjęli jednak odmienną taktykę polityczną. Unikali głośnych wieców i konfrontacji, skupiając się bardziej na konstruktywnej krytyce działań rządu. Zrezygnowali z zaangażowania ideologicznego na rzecz realizacji potrzeb i żądań „ludu”, a także uzupełniali fundusze *harambee*⁶⁵². Wszyscy liderzy nowej, wewnętrznej opozycji byli członkami KANU i zasiadali w parlamencie z jego mandatu. Byli to: Martin Shikuku (Luja), Josiah Mwangi Kariuki (Kikuju) oraz Jean-Marie Seroney (Kalendzin). Każdy z nich reprezentował zapóźnione w rozwoju części Kenii oraz biedniejszą ludność głównych grup etnicznych. W stosunku do wewnętrznej opozycji rządzący establishment postępował podobnie, jak niecałe 5 lat wcześniej. Szykanowano jej członków, ograniczono ich swobody polityczne, a nawet internowano

---

⁶⁵¹ Ibidem, s. 211.

⁶⁵² M. Pawełczak, op. cit., s. 248–250.

kojarzonych z opozycją działaczy. W tym czasie dochodziło również do skrytobójstw. W 1975 roku zamordowany został J.M. Kariuki, w do dziś niewyjaśnionych okolicznościach. Ponownie pojawiły się zarzuty o mord polityczny.

Jednocześnie odnowiła się walka o schedę po *Mzee*. Naturalnym kandydatem na jego następcę został urzędujący wiceprezydent D. Moi. Nie zyskał on jednak poparcia „Familii”, która dążyła do tego, by nowym prezydentem został przewodniczący parlamentu. Rozpoczęło się zawieranie sojuszy w wyścigu o przyszłą prezydenturę, głównie w oparciu o podziały etniczne, co z kolei doprowadziło do odrodzenia się stowarzyszeń etnicznych w Kenii. Przez kilka lat trwała walka o wpływy w KANU oraz poparcie wśród grup etnicznych w zakresie zmian w konstytucji lub ich zaniechania, bowiem odniesiony sukces warunkował, kto będzie przyszłym prezydentem Kenii. Co interesujące, „Familii” do starcia przeciwko D. Moiemu udało się pozyskać nawet O. Odingę, licząc na zdobycie głosów Luo w zamian za środki *harambee* w prowincji Nyanza⁶⁵³. Walkę o dominację w KANU ostatecznie wygrał D. Moi, wspierany przez stronnictwo nazywane „Mafią Kiambu”. Pozwoliło mu to na szybkie przejście władzy po śmierci J. Kenyatty⁶⁵⁴.

Warto teraz poddać analizie wybory parlamentarne i prezydenckie, odbywające się za czasów prezydentury J. Kenyatty, choć ich transparentność oraz uczciwość pozostawiały wiele do życzenia. Opozycji, która dość krótko, ale jednak istniała, bardzo często przeszkadzano w prowadzeniu agitacji politycznej, wykorzystując w tym celu na przykład siły bezpieczeństwa. Nierzadko miał miejsce proceder kupowania głosów. Same wybory miały w istocie tylko prawnie legitymizować władzę KANU i J. Kenyatty oraz tworzyć pozory demokracji. W Kenii wybory na urząd prezydenta i do parlamentu odbywają się jednocześnie. Poniższa tabela przedstawia wyniki wyborów parlamentarnych (nie zostały w niej uwzględnione wybory na urząd prezydenta Kenii, ponieważ jedynym kandydatem, który ubiegał się o ten urząd, był J. Kenyatta i z mocy prawa stawał się automatycznie prezydentem na kolejną kadencję):

---

⁶⁵³ Ibidem, s. 248–250, 253.

⁶⁵⁴ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 323–326.

Tabela 4. Wyniki wyborów parlamentarnych w latach 1966–1974

	PARTIA	1966	1969	1974	
Izba Reprezentantów	KANU	12	158	158	LICZBA MANDATÓW
	KPU	7	–	–	
	Pozostałe	0	12	12	
Senat	KANU	8	–	–	
	KPU	2	–	–	
	Pozostałe	0	–	–	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 30 listopada 2018].

Niezbędne jest wyjaśnienie odnośnie różnic w rozkładzie głosów widocznym w tabeli. Pierwsze wybory parlamentarne w niepodległej Kenii, przeprowadzone w 1966 roku, są określane w literaturze jako „małe” wybory parlamentarne. „Małe”, ponieważ miały one charakter wyborów uzupełniających w obliczu rozpadu KADU i zwolnienia miejsc w parlamencie zajmowanych przez jego członków. W rzeczywistości jednak wybory te odgrywały rolę plebiscytu poparcia dla polityki prowadzonej przez KANU i J. Kenyattę. Natomiast kolejne wybory z lat 1969 i 1974 odbywały się już w zupełnie odmiennej atmosferze politycznej oraz uwarunkowaniach prawnych. Na mocy nowej konstytucji z 1969 roku zlikwidowano Senat, którego członków dokooptowano do nowego parlamentu, zwiększając w ten sposób liczbę miejsc poselskich do 158. W związku ze zdelegalizowaniem KPU jedyną partią zdolną do wystawienia list kandydatów było KANU. Podobna sytuacja miała miejsce również w 1974 roku. Na mocy zmian w konstytucji 12 członków zgromadzenia było zawsze mianowanych przez J. Kenyattę i nie przechodziło przez proces wyborczy.

J. Kenyatta zmarł 22 sierpnia 1978 roku. Nie ulega wątpliwości, że śmierć „ojca niepodległości” zakończyła pewną erę w historii Kenii. To za jego rządów nastąpiły podziały i wykrystalizowały się postawy oraz zjawiska determinujące kenijskie życie polityczne i

społeczne w późniejszych latach, a nawet po okres współczesny. Przeciwne poglądy, będące również obecnie osią politycznego sporu, zostały już częściowo przeanalizowane i są to:

- państwo scentralizowane a *majimbo*;
- polityka podziału ziemi i dostęp do ziemi;
- kapitalizm *versus* socjalizm;
- indywidualizm *versus* egalitaryzm;
- otwartość na świat (otwartość na powiązania międzynarodowe, zwłaszcza w kwestii kapitału) a skoncentrowanie na państwie (samodzielność i afrykanizacja);
- rywalizacja polityczna w oparciu o etniczność a rywalizacja polityczna na podstawie programów;
- autorytaryzm *versus* demokracja⁶⁵⁵.

22 sierpnia 1978 roku swoje urządowanie rozpoczął nowy prezydent Kenii, którym został były wiceprezydent D. Moi. Z kolei wiceprezydentem został mianowany M. Kibaki. W ten sposób doszło do zamiany pozycji grup etnicznych, ponieważ stanowisko prezydenta objął Kalendzin, a wiceprezydentem został Kikuju. Układ polityczny między tymi grupami etnicznymi warunkuje życie polityczne Kenii oraz podział stanowisk na urządach prezydenta i wiceprezydenta po rozstrzygnięciach *power-sharing* w 2010 roku, o czym szerzej traktuje dalsza część pracy.

Tym, czym *harambee* było dla prezydentury J. Kenyatty, tym dla D. Moiego stała się doktryna *nyayo*, czasem określana jako *nyayoism*. *Nyayo* w języku suahili oznacza dosłownie „podążać w ślady”, natomiast w kontekście prezydentury D. Moiego hasło to miało oznaczać podążanie śladami polityki rozwoju Kenii określonej i realizowanej w czasie prezydentury J. Kenyatty⁶⁵⁶. Podobnie jak w przypadku programu *harambee*, który sprowadzał się w praktyce do tworzenia wspólnych funduszy w szczytnym celu, *nyayo* oznaczało tworzenie przez nowego prezydenta rozmaitych inicjatyw ekonomicznych, edukacyjnych, kulturowych i z zakresu ochrony zdrowia. W rzeczywistości jednak *nyayo* stało się czymś więcej: sztandarową ideą, wokół której miała zostać zbudowana prezydentura D. Moiego oraz jego charakterystyczny styl przywództwa.

---

⁶⁵⁵ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 7–13.

⁶⁵⁶ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 57–59.

Styl ten polegał na natychmiastowym wydawaniu decyzji w danej sprawie, które miały prowadzić do szybkiego rozwiązania problemu, pomijając często fakt jego złożoności, a także organizowaniu nagłaśnianych akcji *nyayo*. Te zaś miały dowodzić sukcesów niepodległej Kenii, a także przyczynić się do rozwoju socjoekonomicznego państwa i zmniejszenia nierówności społecznych⁶⁵⁷.

D. Moi, zwłaszcza w pierwszych latach swojej prezydentury, chciał odróżnić się (mimo oficjalnego kultu J. Kenyatty) od swojego poprzednika, kładąc nacisk na zmniejszenie dystansu między nim a społeczeństwem. D. Moi rozpoczął częste objazdy Kenii, chcąc przeanalizować z bliska trapiące ludność problemy i poznać zdanie obywateli na temat sposobu ich rozwiązania⁶⁵⁸. Starał się odgrywać rolę „ojca narodu”. D. Moi często podejmował decyzje pod wpływem impulsu, nie bacząc na koszty wskazanych rozwiązań i proponowanych przez niego inicjatyw, które nawet jeżeli były sownie finansowane, to nie wносиły wiele istotnego⁶⁵⁹ i nierzadko prowadziły do defraudacji środków publicznych⁶⁶⁰. Oczywistym celem *nyayo* było promowanie osoby prezydenta D. Moiego i budowa wizerunku męża stanu, który jako jedyny dba o potrzeby obywateli i pragnie rozwiązywać ich problemy. Wkrótce narodził się kult jednostki wokół D. Moiego, czego symptomem było zastąpienie podobizny J. Kenyatty profilem nowego prezydenta na banknotach szylinga kenijski (KSh). Sam D. Moi zwykł nazywać siebie „prezydentem ludu” (*the people's president*). Poza tym, jak wskazują badacze, *nyayo* miało być próbą uspokojenia nastrojów społecznych oraz pokazania, że władza jest blisko ludzi i ich bolączek. Zwłaszcza w kontekście kryzysu socjoekonomicznego i w warunkach zastoju gospodarki kenijskiej w latach 80. XX wieku odgrywało *nyayo* jednocześnie rolę inicjatywy zastępczej w obliczu braku środków (w odróżnieniu od rządu J. Kenyatty, który posiadał stosowne zasoby budżetowe, aby realizować *harambee*)⁶⁶¹. Pozytywnym rezultatem *nyayo* były działania o charakterze socjalnym, m.in. dystrybucja darmowego mleka dla dzieci w szkołach, zniesienie opłat za edukację w szkołach podstawowych oraz realne rozpoczęcie walki z korupcją, amnestia dla części więźniów (w tym działaczy opozycji), a generalnie – zmniejszenie dystansu między władzą a obywatelami.

---

⁶⁵⁷ Ibidem, s. 59–60.

⁶⁵⁸ Ibidem, s. 60.

⁶⁵⁹ Doktryna *nyayo* zaczęła przybierać karykaturalny kształt. Na przykład podczas jednego z objazdów po Kenii D. Moi, kreśląc palcem w powietrzu, wskazywał: „Tutaj zbudujcie drogę, tutaj szpital, tylko musi być w kolorze niebieskim”. Nie wspominając przy tym nic o finansowaniu. Kolejnym przykładem jest kwestia darmowego mleka w szkołach, co postulował D. Moi. Nie zapewniono jednak odpowiedniego finansowania tej inicjatywy, wobec czego nauczyciele, aby zapewnić realizację planu, musieli zastosować kreatywne rozwiązania przydziału mleka lub jego gromadzenie tak, by dla wszystkich starczyło. Za: W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 60.

⁶⁶⁰ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 60.

⁶⁶¹ Ibidem, s. 58.

Na polityce kenijskiej oraz prezydenturze D. Moiego w latach 80. XX wieku cieniem położył się 1982 rok, który stał się punktem granicznym w kenijskiej historiografii politycznej. Rok ten już od początku był pełen wydarzeń destabilizujących życie polityczne w Kenii. Do takiej sytuacji doprowadziła seria przetasowań w gabinecie i zmian kadrowych w urzędach rządowych, agencjach oraz spółkach państwowych. Wszystkie te przekształcenia były inspirowane przez D. Moiego w celu odsunięcia od władzy i zasobów członków grupy Kikuju, którzy byli jednocześnie jego dawnymi sojusznikami (tzw. Mafia Kiambu), a obecnie stanowili największe zagrożenie dla władzy prezydenta⁶⁶². Na ich miejsce D. Moi nominował osoby z własnej grupy etnicznej Kalendzin, mniejszych grup etnicznych, na przykład Masajów, Midżikenda, Kamba, lub partnerów w interesach, pozostawiając tylko tych członków Kikuju, których lojalności był pewien⁶⁶³. Jednocześnie część dawnej lewicowej opozycji KANU, wciąż pod przywództwem O. Odingi, ponownie powróciła do tej partii. Zauważywszy jednak, w którą stronę zmierza polityka D. Moiego, opozycja jeszcze raz zastosowała taktykę znaną z lat 60. XX wieku i ponownie odłączyła się od KANU, podejmując próbę utworzenia nowej partii opozycyjnej. Jawnie krytykujący prezydenta O. Odinga naraził się D. Moiemu. Na przykład usiłując założyć nowe ugrupowanie, Kenijski Afrykański Sojusz Socjalistyczny (Kenya African Socialist Alliance – KASA), na co jednak nie uzyskał zgody. Rozpoczęła się również fala aresztowań wymierzonych zwłaszcza w osoby krytykujące rząd i zagrażające prezydentowi, jego sojusznikom i ich interesom. 9 czerwca 1982 roku wyszedł na jaw cel, który przyświecał wszystkim ostatnim działaniom D. Moiego. Tego dnia uchwalono poprawkę konstytucyjną – Sekcja 2A Konstytucji Kenii – na mocy której Kenię przekształcono w *de iure* państwo jednopartyjne, a rolę przewodnią miała odgrywać KANU⁶⁶⁴. Jednocześnie powiązano mandat członka parlamentu z członkostwem w KANU. Na podstawie przepisów uzupełniających parlamentarzystą, który zostałby wyrzucony z KANU, straciłby również miejsce w parlamencie⁶⁶⁵. Wprowadzone zmiany uzasadniano tym, że Kenii po prostu nie stać na system wielopartyjny, a sami Kenijczycy chcą implementacji jednopartyjności; władza sugerowała, że jedność utorowała drogę do rozwoju i niepodległości państwa, broniąc Kenię przed marksizmem oraz obcymi ideologiami lub wpływami⁶⁶⁶.

Efektom tak radykalnych zmian w systemie prawnym, polityki prezydenta D. Moiego oraz nawarstwienia się wielu problemów było drugie z wydarzeń przełomowego 1982 roku.

---

⁶⁶² C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 373.

⁶⁶³ Ibidem.

⁶⁶⁴ Ibidem, s. 375.

⁶⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶⁶ Ibidem.

Mowa tu o próbie zamachu stanu z 1 sierpnia. W wyniku interwencji sił rządowych zamach nie powiódł się. W zamachu stanu brali udział oficerowie Kenijskich Sił Powietrznych, a jak się okazało po latach, udział w jego przygotowaniach⁶⁶⁷ mieli również O. Odinga, jego bliscy współpracownicy oraz członkowie grupy etnicznej Luo⁶⁶⁸. Przywódcy nieudanego puczu Hezekiah Ochuka i Pancras Okumu Oteyo należeli do grupy etnicznej Luo, a jej członkowie, udający się do Nairobi w celu przeprowadzenia zamachu stanu, ponoć mówili: „wrócimy tutaj z flagą narodową”⁶⁶⁹. Tak duże zaangażowanie w nieudany pucz świadczyło o frustracji biorącej się z długoletniego odsunięcia grupy etnicznej Luo i jej sojuszników od władzy, co w konsekwencji powodowało niemożność uzyskania części zysków pochodzących z podziału dóbr publicznych. Skoro w rzeczywistości jednopartyjnej nie było miejsca na opozycję, jedyną możliwością przejęcia władzy był zamach stanu. Niemalże od razu rozpoczęły się represje wymierzone w uczestników puczu, również tych domniemyanych oraz kolejne zmiany kadrowe, zwłaszcza w służbach mundurowych. Dla D. Moiego była to kolejna szansa do pozbycia się osób, które mogłyby zagrozić jego pozycji i wpływom. Co interesujące, nie byli to tylko Luo, ale w zdecydowanej większości Kikuju (na przykład prokurator generalny C. Njonjo), których D. Moi obawiał się najbardziej, zwłaszcza osób powiązanych z „Familiją”. Wówczas pojawiły się przesłanki, które sugerowały, że sam zamach inspirowany był przez D. Moiego i jego zaplecze jako ruch wyprzedzający podobną akcję ze strony grupy etnicznej Kikuju⁶⁷⁰.

Prezydentura D. Moiego uległa przeobrażeniu. Od momentu nieudanego zamachu stanu jego zachowania jako polityka charakteryzowały się większą niż dotychczas podejrzliwością i były nacechowane autorytaryzmem. D. Moi chciał kontrolować wszystkie dziedziny funkcjonowania państwa i nie przypominał już prezydenta z początku swojej kadencji⁶⁷¹, gdyż silnie się zradyzalizował. Zdystansował się od swoich dawnych sprzymierzeńców i zaczął polegać tylko na tych, którym ufał, bez względu na ich kwalifikacje, a byli to zwłaszcza członkowie grupy Kalendzin i mniejszych grup etnicznych Kenii. Zamach stanu skłonił D. Moiego do przebudowy KANU w celu silniejszego związania go z państwem oraz umasowienia.

Kwestie etniczne miały istotne znaczenie dla D. Moiego, o ile mogłyby przynieść konkretne polityczne korzyści. Prezydent zaczął odsuwać od stanowisk państwowych i

---

⁶⁶⁷ H. Ochuka miał rzekomo używać samochodu O. Odingi w dniu zamachu stanu.

⁶⁶⁸ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 377.

⁶⁶⁹ Ibidem.

⁶⁷⁰ Ibidem, s. 378.

⁶⁷¹ Ibidem, s. 380.

wpływów politycznych swoich dawnych sojuszników z Kiambu, w zdecydowanej większości wywodzących się z grupy Kikuju, zastępując ich członkami własnej grupy Kalendzin (dominującej, jeśli chodzi o podział dóbr w okresie jego prezydentury) lub przedstawicielami mniejszych grup etnicznych, na przykład Midżikenda, Samburu, Kamba lub kenijskich Somalijczyków. Znamienne są tu słowa prezydenta, który wkrótce po objęciu urzędu miał powiedzieć: „It is our turn to eat”, co można zrozumieć jako „nastał czas, aby nasza grupa etniczna i jej sojusznicy mogli korzystać z politycznych i ekonomicznych możliwości, jakie daje im władza ich przywódcy”. Tym bardziej że grupa etniczna D. Moiego – Kalendzin – była jak do tej pory jedną z najbardziej wykluczonych grup etnicznych Kenii. Prezydentura D. Moiego dawała szansę na przełamanie impasu w rozwoju socjoekonomicznym tej grupy dzięki redystrybucji dóbr publicznych na jej rzecz. Dlatego też grupa Kalendzin wspierała prezydenturę D. Moiego z całych sił. Zyskała ona w ten sposób przewagę nad innymi grupami etnicznymi w Kenii.

Według jednej z interpretacji, wprowadzając system jednopartyjny D. Moi kierował się trybalizmem. Prezydent zapewnił sobie wyłączną kontrolę nad państwem obdzielając zasobami państwowymi przede wszystkim członków własnej grupy etnicznej i jej sojuszników oraz zakazując działalności ugrupowań opozycyjnych⁶⁷². D. Moi sprytnie wykorzystywał kwestie etniczne, manipulując nimi tak, aby zapobiec pojawieniu się alternatyw politycznych. Etniczność stała się jednym z elementów jego rządzenia. W tym celu powołał rzeczników grup etnicznych w różnych częściach Kenii, a także przyznawał stanowiska w gabinecie i w Komitecie Wykonawczym KANU zgodnie ze swoimi preferencjami etnoregionalnymi⁶⁷³. Celem polityki prezydenta D. Moiego było utrzymanie poparcia ze strony własnej grupy etnicznej Kalendzin oraz pozyskanie sojuszników z pozostałych grup etnicznych Kenii jako przeciwwagi dla grup Luo oraz części Kikuju, których obawiał się najbardziej. D. Moi w odróżnieniu od J. Kenyatty nie posiadał bowiem szerokiej bazy etnicznej.

Najlepszymi przykładami intencjonalnego wykorzystywania przez D. Moiego etniczności były kwestie dotyczące szkolnictwa i osadnictwa. W zakresie edukacji D. Moi zdecydował, że wszystkie szkoły II stopnia będą musiały przy rekrutacji stosować system kwotowy, na mocy którego 85% uczniów danej placówki będzie musiało pochodzić z prowincji i dystryktu, w którym znajduje się placówka, natomiast 15% miejsc będzie zarezerwowane dla

---

⁶⁷² A. Weber et al., *Politicised Ethnicity. A Comparative...*, op. cit., s. 42.

⁶⁷³ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 52.

uczniów z pozostałych części Kenii⁶⁷⁴. Z pozoru system miał charakter pozytywny, ponieważ dawał możliwość kształcenia członkom innych grup etnicznych Kenii. Jednak rzeczywiste cele, które stały za tą akcją, były zupełnie inne. Najwięcej najlepszych szkół znajdowało się w Nairobi oraz prowincji Centralnej, mateczniku Kikuju, która do dziś jest grupą cieszącą się największym odsetkiem ludzi wykształconych. Tamtejsze placówki musiały otworzyć się na osoby z innych części Kenii, pochodzące z pozostałych grup etnicznych, co w rezultacie doprowadziło do zmniejszenia się liczby wykształconych Kikuju i dalej do utraty przez nich monopolu edukacyjnego i zmniejszenia uzyskiwanych dzięki niemu możliwości⁶⁷⁵. Jednocześnie D. Moi przesunął środki publiczne przeznaczone na edukację i inne dziedziny – z prowincji Centralnej (zamieszkałej głównie przez Kikuju) do pozostałych prowincji Kenii, aby wyrównać dysproporcje między regionami⁶⁷⁶. Jak pokazywały statystyki, którymi posługiwali się krytycy prezydenta, w rzeczywistości utrwał on nierówności, bowiem najwięcej nakładów trafiało do prowincji Dolina Wielkiego Rowu, będącej matecznikiem grupy Kalendzin⁶⁷⁷. Co więcej, strategia obrana przez D. Moiego miała skutki długofalowe, ponieważ poprzez edukowanie młodych pokoleń umacniała ich przywiązanie do własnej grupy etnicznej⁶⁷⁸. Tak wyedukowani młodzi Kenijczycy wykazywali postawę etnicznej lojalności przez całe życie, również zawodowe⁶⁷⁹. Zamiast skupiać się na tworzeniu instytucji edukacyjnych budujących poczucie narodowej jedności, polityka edukacyjna D. Moiego odegrała zasadniczą rolę w rozwoju polityki etnicznej, prowadząc do etniczacji sektora edukacji w Kenii.

Etniczność była także narzędziem politycznym w kwestii własności ziemi, zwłaszcza w mateczniku grupy Kalendzin – prowincji Dolina Wielkiego Rowu (Rift Valley). W okresie kolonialnym najwięcej farm w tym regionie należało do Brytyjczyków. Ponieważ rodzime ziemie Kikuju były przeludnione, wielu spośród nich przybywało do Doliny Wielkiego Rowu w poszukiwaniu pracy, co powodowało niezadowolenie miejscowych Kalendzinów i Masajów. Po wyjeździe osadników z Kenii najwięcej opuszczonej przez nich ziemi przydzielono za czasów rządów J. Kenyatty grupie Kikuju, co generowało konflikty, nierzadko z użyciem przemocy, między ludnością rodzimą a napływową. Mimo podejmowanych przez administrację prezydenta D. Moiego starań na rzecz zwrócenia ziemi w Rift Valley grupie

---

⁶⁷⁴ A. Weber et al., *Politicised Ethnicity. A Comparative...*, op. cit., s. 42.

⁶⁷⁵ Ibidem.

⁶⁷⁶ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 69.

⁶⁷⁷ Ibidem.

⁶⁷⁸ Ibidem, s. 69–70.

⁶⁷⁹ Ibidem.

Kalendzin i Masajom, w dalszym ciągu była to kwestia negatywnie odbijająca się na życiu polityczno-społecznym Kenii⁶⁸⁰.

Dyktatura Daniela Moiego

Kolejne lata prezydentury D. Moiego, czyli okres od 1982 do 1992 roku, upłynęły w Kenii w warunkach niemal dyktatorskiej władzy urzędującego prezydenta, który poprzez swoich współpracowników kontrolował prawie każdy aspekt życia społecznego i politycznego. Było to łatwiejsze dzięki implementacji systemu jednopartyjnego i praktycznie brakowi oficjalnej opozycji, przy jednoczesnym wykorzystywaniu kwestii etnicznych, polityki klientelizmu i patronażu do budowy prywatnego imperium gospodarczego prezydenta. Organy państwa, takie jak parlament, stały się w rzeczywistości instytucjami fasadowymi. Pojawiły się niedemokratyczne praktyki, na przykład: niewystawianie kontrkandydatów dla kandydatów startujących w wyborach parlamentarnych, którzy w prawyborach partyjnych zdobyli 70% głosów, a także liczne fałszerstwa. Jednocześnie na skutek kryzysu ekonomicznego, który uderzył w państwa afrykańskie w latach 80. XX wieku, niewłaściwych decyzji ekonomicznych oraz zjawiska korupcji gospodarka kenijska doświadczyła stagnacji, co przełożyło się na pauperyzację społeczeństwa. Ze względu na te czynniki w drugiej połowie lat 80. XX wieku doszło w Kenii do powstania wielu stowarzyszeń i ugrupowań opozycyjnych kontestujących zaistniałą sytuację oraz władzę prezydenta D. Moiego.

Pierwsze organizacje opozycyjne działające przeciw reżimowi D. Moiego i KANU były najczęściej związane z ruchem akademickim, środowiskiem emigracyjnym (dawni kenijscy opozycjoniści) w Londynie oraz środowiskami prawniczymi. Głównymi miejscami, w których mogli się gromadzić działacze nielegalnej opozycji i które stanowiły parasol ochronny dla ich aktywności, były działające w Kenii kościoły. Opozycyjne stowarzyszenia polityczne stały się na przełomie lat 80. i 90. XX wieku platformą porozumienia między dawną opozycją anti-KANU a środowiskami składającymi się z ofiar czystek przeprowadzonych przez D. Moiego. Z powodu obowiązującego zakazu rodzące się ruchy opozycyjne nie mogły działać jako partie, zatem wszystkie przybrały formę politycznych stowarzyszeń lub organizacji pozarządowych. Najbardziej znanym stowarzyszeniem był *Mwakenya*, co w języku suahili oznacza Związek Nacjonalistów w celu Wyzwolenia Kenii. Powstał on w środowisku akademickim, jednak w jego szeregach znajdowali się również dawni uczestnicy zamachu stanu z 1982 roku⁶⁸¹.

---

⁶⁸⁰ Ibidem, s. 71–73.

⁶⁸¹ D. Branch, *Kenya: between hope and despair, 1963–2011*, Yale University Press, New Haven and Londyn 2011, s. 163.

Członkowie *Mwakenya* głosili głównie lewicowe postulaty, a formą ich działania były najczęściej różnego rodzaju akcje sabotażowe⁶⁸². *Mwakenya* został szybko zdelegalizowany, a jego działacze uwięzieni. Istniało bowiem podejrzenie, że *Mwakenya* organizuje ruch przysięgowy.

Warto zauważyć, że w całej Kenii powstawały różne inne ruchy podobne do *Mwakenya*. Organizacją emigracyjną, która przyjęła zupełnie inne metody działania, był Komitet na rzecz Uwolnienia Więźniów Politycznych Kenii (Committee for the Release of Political Prisoners in Kenya – CRPPK)⁶⁸³. Jednak jego oddalenie geograficzne (znajdował się w Londynie) skutecznie utrudniało działanie. Jedyne możliwe i, co ważne, w miarę bezpieczną sferą działania opozycji stały się wspomniane kościoły. Były one na tyle niezależne, że wokół nich mogła skutecznie formować się rozbita opozycja. Podczas głoszonych homilii kapłani coraz częściej i jawnie nawoływali do zmian politycznych i reform gospodarczych, a zwłaszcza do ponownego wprowadzenia pluralizmu politycznego w Kenii. Za ruch opozycyjny uznawana była w tamtym czasie także organizacja prawnicza Towarzystwo Prawne Kenii (Law Society of Kenya – LSK). Istotne miejsce przypadło również Komisji ds. Praw Człowieka w Kenii – (Kenya Human Rights Commission – KHRC). Należy podkreślić, że poza wyżej wymienionymi organizacjami istniał szereg różnych stowarzyszeń i ruchów branżowych, kobiecych czy ekologicznych, kontestujących z różnych przyczyn rządu D. Moiego. Innym środowiskiem opozycyjnym była grupa składająca się z działaczy dawnej legalnej opozycji KADU, KPU czy KASA, skupiona wokół ich lidera O. Odingi. Jeszcze inną przeciwną prezydentowi grupę stanowiły osoby wydalone z KANU na fali czystek kadrowych i politycznych zapoczątkowanych przez D. Moiego. Tej grupie przewodził M. Kibaki, a jej trzon stanowili członkowie grupy etnicznej Kikuju z prowincji Centralnej. Wśród rodzącej się opozycji zauważalne były też zupełnie nowe twarze, które znalazły się w niej na skutek krytyki reżimu D. Moiego. Mowa tu między innymi o Kenecie Matibie i Charlesie Rubii. Mimo że stowarzyszenia opozycyjne różniły się w wielu kwestiach, łączył je jeden cel: reforma systemu politycznego z przywróceniem pluralizmu politycznego oraz rozwoju ekonomicznego, a także walka z korupcją i klientelizmem.

W pierwszym okresie prezydentury D. Moiego odbyły się wybory parlamentarne oraz prezydenckie. Jednak z racji systemu jednopartyjnego, stosowania systemu kolejkowego oraz zarządzania za pomocą patronażu i klientelizmu, instytucje demokratyczne miały głównie

---

⁶⁸² Ibidem.

⁶⁸³ Ibidem.

fasadowy charakter. W wyborach parlamentarnych, które odbyły się w latach 1978, 1979, 1983, 1988, wszystkie miejsca uzyskiwali członkowie KANU, a w każdych kolejnych wyborach prezydenckich, przy braku innych kandydatów, wygrywał D. Moi.

Rola idei demokratyzacji w formowaniu się współczesnego państwa kenijskiego

Czas budowy legalnej opozycji nadszedł dopiero na początku lat 90. XX wieku. Okres ten jest szczególnym momentem w politycznych dziejach niemalże całego świata. „Trzecia fala demokratyzacji”, będąca skutkiem gruntownych przeobrażeń systemów politycznych, ekonomicznych i społecznych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, wpłynęła na rozpowszechnienie się idei demokratyzacji w pozostałych regionach świata, również w Afryce Subsaharyjskiej⁶⁸⁴. Kenia przeżywała wówczas poważne problemy gospodarcze, najgorsze od czasu ogłoszenia niepodległości. Wiedziano już, że eksperymenty gospodarcze według doktryny *nyayo* przyniosły skutek odwrotny do zamierzonego. Ważną częścią kenijskiego budżetu stała się pomoc materialna i humanitarna od państw zachodnich, głównie Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Realia polityczne panujące w Kenii również nie były najlepsze. Autorytaryzm i wszechwładza D. Moiego, system jednopartyjny, brak alternatyw wyborczych – wszystko to powodowało frustrację obywateli. Do tego dochodziła wszechobecna korupcja oraz afery gospodarcze z udziałem najważniejszych przedstawicieli elit władzy, na skutek których opinia publiczna dowiedziała się jak olbrzymie są majątki rządzących, w tym prezydenta i jego rodziny, i tym samym jak duże są dysproporcje pod względem stanu posiadania między władzą a zwykłymi obywatelami⁶⁸⁵.

W Kenii doszło również do sensacyjnych i do dziś niewyjaśnionych wydarzeń. Pierwszym z nich było zabójstwo ministra spraw zagranicznych Roberta Ouko. Jak wykazało śledztwo, mordercą był przyjaciel prezydenta Nicholas Biwott. Drugim zdarzeniem był wypadek samochodowy, w wyniku którego zginął jeden z krytyków rządu D. Moiego, biskup Kościoła anglikańskiego – Alexander Muge⁶⁸⁶. Napięcie w państwie rosło. Demonstracje i starcia ze służbami porządkowymi stawały się coraz częstsze. Zatomizowana opozycja wiedziała, że jedynym sposobem skutecznego przeciwstawienia się autorytarnej władzy jest sojusz zwłaszcza polityków wywodzących się z dwóch wielkich grup etnicznych Kikuju i Luo. D. Moi najbardziej obawiał się wzrostu politycznego znaczenia Kikuju. Aby

---

⁶⁸⁴ H. Kwasi Prempeh, *Africa's „Constitutionalism Revival”: False Start or New Dawn?*, „International Journal of Constitutional Law” 2007, Vol. 5, No. 3, s. 484.

⁶⁸⁵ M. Pawełczak, op. cit., s. 321–322.

⁶⁸⁶ D. Branch, *Kenya: between hope...*, op. cit., s. 190–192.

przeciwdziałać sojuszowi opozycji prezydent nakazał aresztować jej działaczy, co doprowadziło do wybuchu zamieszek w Nairobi i innych największych miastach Kenii⁶⁸⁷. Wybuchły one 7 lipca 1990 roku, stąd określane są w historiografii jako *saba saba* (co języku w suahili oznacza siedem siedem)⁶⁸⁸. *Saba saba* okazały się punktem zwrotnym, ponieważ ogarnęły całą Kenię. Stanowiły ruch masowy, uzmysławiając rządzącym elitom, że opozycja jest siłą, z którą trzeba się liczyć, i że społeczeństwo żąda reform.

W konsekwencji zamieszek działacze opozycji zostali wypuszczeni na wolność. Z inicjatywy Masinde Muliro, Martina Shikuku, George'a Nthenge, Ogingi Odingi i jego syna, Raili (który zaczął zastępować ojca w roli lidera opozycji), w lutym 1991 roku powołano Forum na rzecz Odnowienia Demokracji w Kenii (Forum for the Restoration Democracy in Kenya – FORD)⁶⁸⁹. Ponieważ w dalszym ciągu obowiązywał system jednopartyjny, FORD oficjalnie działał w charakterze grupy propagującej rządy prawa, rozliczalność rządzących oraz sprawiedliwość społeczną. Jednak faktycznym celem forum była pełna demokratyzacja oraz przywrócenie wielopartyjności w Kenii. Polityczna i ekonomiczna destabilizacja, która wzięła swój początek w wydarzeniach *saba saba* osiągnęła apogeum w latach 1991–1992. Wówczas rozgorzał pierwszy w niepodległej Kenii tak krwawy konflikt etniczny w prowincji Dolina Wielkiego Rowu między miejscowymi grupami Kalendzin a napływowymi Luo, Luja i Kikuju. W ich wyniku 1500 osób poniosło śmierć, a tysiące musiały opuścić swoje miejsca zamieszkania⁶⁹⁰. Jak wskazują badacze, starcia etniczne mogły być inspirowane przez rząd D. Moiego, chcący pokazać, jak niebezpieczna może być wielopartyjność⁶⁹¹. Wydarzenia z początku lat 90. w Kenii oraz niestabilna sytuacja wewnętrzna ponownie skupiły uwagę świata na tym państwie. Za sprawą międzynarodowych nacisków, głównie Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, które uzależniały pomoc dla Kenii od przeprowadzenia reform politycznych, a także działających od kilku lat organizacji pozarządowych i grup nacisku oraz ogólnych społecznych żądań gruntownej przebudowy systemu politycznego i ekonomicznego w Kenii – w 1992 roku ostatecznie osiągnięto zakładany cel⁶⁹². Wszystkie wymienione czynniki, jak również poczucie utraty przez prezydenta jego dotychczasowych sojuszników oraz

---

⁶⁸⁷ Ibidem, s. 193.

⁶⁸⁸ Ibidem.

⁶⁸⁹ Ibidem, s. 195.

⁶⁹⁰ M.G. Gecaga, *Religious Movements and Democratisation in Kenya: Between the Sacred and the Profane*, [w:] G.R. Murunga, S.W. Nasong'o (eds), *Kenya: The Struggle for Democracy*, CODESRIA, Dakar 2007; Zed Books, Londyn & Nowy Jork 2007, s. 77.

⁶⁹¹ P.T. Zeleza, *The protracted transition...*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 31.

⁶⁹² Y.P. Ghai, *Constitutions and constitutionalism: the fate of the 2010 constitution*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 124–125.

zjednoczenie się państw zachodnich przeciwko jego reżimowi skłoniły D. Moiego do uchylecia części 2A konstytucji i ponownego wprowadzenia systemu wielopartyjnego w Kenii⁶⁹³. W konsekwencji rządzący musieli rozpisać nowe wybory, w których mogły już wziąć udział legalne partie opozycyjne.

W środowisku opozycyjnym ponownie dały o sobie znać spory etniczne oraz frakcyjne. Głównie z tego powodu doszło do rozpadu FORD na dwa obozy. Pierwszy z nich, związany z frakcją O. Odingi oraz grupą etniczną Luo oraz prowincją Nyanza, założył partię FORD-Kenya (FORD-K), natomiast drugi, związany z grupą Luja, K. Matibą oraz M. Shikuku, założył partię FORD-Asili (FORD-A)⁶⁹⁴. Z kolei dawni członkowie KANU, związani z grupą Kikuju z prowincji Centralnej pod wodzą M. Kibakiego, założyli Partię Demokratyczną (Democratic Party – DP)⁶⁹⁵. Niemalże od razu rozpoczął się odpływ członków z KANU do nowych partii opozycyjnych, natomiast z KANU związani byli nadal głównie politycy wywodzący się z grupy Kalendzin oraz mniejszych grup etnicznych.

Pierwsze pluralistyczne wybory prezydenckie i parlamentarne odbyły się w 1992 roku. Dla nowych partii opozycyjnych był to swego rodzaju test na to, czy są one w stanie przeciwstawić się potędze KANU i skutecznie z nim rywalizować o wyborców. Z kolei dla aparatu KANU wzrost popularności partii opozycyjnych po tylu latach funkcjonowania systemu jednopartyjnego był poważnym zagrożeniem. Partia ta mogła sięgnąć po zwycięstwo jedynie dzięki działaniom niezgodnym z prawem. Badacze wymieniają liczne nadużycia doby wyborów z 1992 roku. Jednym z nich był tzw. *moimandering* (z ang. *gerrymandering*), czyli takie manipulowanie przy tworzeniu okręgów wyborczych, aby KANU mogło z łatwością uzyskać najlepsze wyniki, a prezydent D. Moi mógł zyskać solidne zaplecze w parlamencie⁶⁹⁶. Proceder *moimandering* miał miejsce zwłaszcza w prowincjach, w których poparcie dla KANU było duże. Na masową skalę dochodziło w nich również do kupowania głosów, nie tylko poprzez bezpośrednie przekazywanie pieniędzy, ale również zatrudnianie przychylnych osób w organach partii KANU lub w jej sekretariatach oraz dystrybucję rozmaitych gadżetów wyborczych⁶⁹⁷. W trakcie wyborów dochodziło do aktów przemocy, nękania i zastraszania wyborców. Pozostałe przypadki nadużyć dotyczyły samej procedury przeprowadzania wyborów, np. braku pieczętek, kart do głosowania oraz nazwisk poszczególnych kandydatów

---

⁶⁹³ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 487.

⁶⁹⁴ A.G.R. Oloo, *The Contemporary Opposition in Kenya: Between Internal Traits and State Manipulation*, [w:] *Kenya: The Struggle for Democracy*, op. cit., s. 101.

⁶⁹⁵ Ibidem.

⁶⁹⁶ D. Foeken, T. Dietz, *Of Ethnicity...*, op. cit., s. 131.

⁶⁹⁷ Ibidem, s. 135.

na listach wyborczych⁶⁹⁸. Z drugiej strony opozycji nie mógł przysporzyć wyborców brak jedności jej w szeregach i walki frakcyjne. Ponadto wciąż dawały o sobie znać stare problemy, takie jak polityzacja etniczności czy etniczny klientelizm. Wyniki wyborów przedstawia poniższa tabela:

Tabela 5. Wyniki wyborów parlamentarnych w Kenii w 1992 roku

PARTIA	LICZBA MANDATÓW
KANU	100
FORD-Asili	31
FORD-Kenya	31
DP	23
Kenya National Congress	1
Lista Kandydatów Niezależnych	1
Kenya Social Congress	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 18 grudnia 2018].

W efekcie rozstrzygnięć wyborczych KANU znów wiódł prym w parlamencie i rządzie, lecz teraz musiał liczyć się z opozycją zarówno parlamentarną, jak i pozaparlamentarną, reprezentowaną przez liczne organizacje pozarządowe. Nie udało się również, mimo wystawienia wielu kandydatów, doprowadzić do zmiany prezydenta, którym pozostał D. Moi, uciekający się podczas kampanii wyborczej do różnych środków manipulacji.

Lata 90. XX wieku były kontynuacją rządów D. Moiego. Utworzony po wyborach gabinet generalnie był odzwierciedleniem panującej wówczas sytuacji. Po opuszczeniu KANU przez część działaczy oraz pojawieniu się nowych partii opozycyjnych ugrupowanie to składało się tylko z członków grup etnicznych Kalendzin, Kamba, Luja, Embu i Meru. D. Moi powołał na stanowiska ministerialne wielu młodych ludzi, aby odświeżyć wizerunek reżimu. Jednak w

⁶⁹⁸ Ibidem, s. 134.

dalszym ciągu prowadził politykę niekonsekwentną i pełną paradoksów. Mimo prowadzenia pozornej walki z trybalizmem, wciąż wykorzystywał antagonizmy etniczne do celów politycznych, a w zamian za środki finansowe oraz dobra publiczne, które przekazywał określonym osobom czy grupom, uzyskiwał ich lojalność⁶⁹⁹. Od osób chcących zyskać jego przychylność lub wsparcie w załatwieniu ważnej sprawy, pozwoleń, kontraktów itp. Również oczekiwał lojalności⁷⁰⁰. W ten sposób rozwijała się polityczna korupcja i prywatne imperium gospodarcze prezydenta, jego rodziny oraz grupy etnicznej Kalendzin. Tak żywa w latach 80. doktryna *nyayo* w następnej dekadzie stopniowo traciła na znaczeniu, ponieważ okazała się bezowocna. Jednak D. Moi w swoich działaniach w dalszym ciągu przypominał sobie z epoki *nyayo*. Ograniczył tylko objazdy Kenii. Nie zważając na ograniczenia wynikające z funkcjonowania opozycji, formułował różnorakie koncepcje polityczne *ad hoc*⁷⁰¹. Takie cechy prezydenta jak bezpośredniość i łatwość w nawiązywaniu osobistych relacji oraz silne przywództwo w obrębie obozu władzy, podczas gdy opozycja pozostawała skłócona i rozczłonkowana, nadal zjednywały mu poparcie Kenijczyków. W latach 90. D. Moi był już ponad 70-letnim politykiem otoczonym grupą zaufanych ludzi, należących albo do klanu Moi, albo do grupy etnicznej Kalendzin.

Mimo tego, że sytuacja w latach 90. w Kenii pod względem politycznym i ekonomicznym uległa nieznacznej poprawie, w różnych częściach państwa w dalszym ciągu wybuchały konflikty etniczne. Najczęściej miały one podłoże etniczne i socjoekonomiczne. Rozruchy były z reguły krótkotrwałe i dawały o sobie znać w okresach powyborczych. Po wyborach z 1992 doszło do niepokojów w prowincji Dolina Wielkiego Rowu, Nairobi oraz w okolicach Mombasy. Prawie we wszystkich przypadkach głównym ich motywem był zamiar „oczyszczenia” prowincji, regionu czy miasta z ludności napływowej, która zdaniem miejscowych przebywała tam niesłusznie i pozbawiała ich dóbr ekonomicznych.

W latach 90. XX wieku miały miejsce wydarzenia, które wpływają także na bieżącą sytuację polityczną w Kenii. W 1994 roku zmarł długoletni lider i czołowy przedstawiciel grupy Luo, O. Odinga. Jego miejsce zajął przygotowywany do tego od kilku lat syn, Raila Odinga. W 1997 roku do polityki kenijskiej wszedł jako przedstawiciel grupy Kikuju syn Jomo Kenyatty, Uhuru Kenyatta. Obaj uczestniczą w życiu politycznym Kenii do dziś. Sytuacja ta jest ilustracją

---

⁶⁹⁹ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 581.

⁷⁰⁰ Ibidem, s. 582.

⁷⁰¹ Ibidem.

jeszcze jednego zjawiska: tworzenia się politycznych klanów, których członkowie piastują najważniejsze kenijskie urzędy państwowe.

Symbolem korupcji w Kenii stała się ujawniona w latach 90. afera Goldenberg. Jak dotąd była to największa afera korupcyjna w historii tego państwa. Kamlesh Pattni, przedsiębiorca z Nairobi, wykorzystując swoje powiązania z najważniejszymi kenijskimi politykami, założył spółkę Goldenberg, w dużej mierze dzięki rządowym dotacjom. Spółka miała pośredniczyć w sprzedaży kenijskiego złota i diamentów na rynku światowym. Zarobione dewizy miały być wpłacane do budżetu państwa, co byłoby bardzo istotne w dobie kryzysu ekonomicznego Kenii w latach 90.⁷⁰². W praktyce spółka zamiast zajmować się swoją statutową działalnością (w Kenii nie ma żadnych złóż złota i diamentów), wyprowadzała za granicę pieniądze, które Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy przekazywały w ramach pomocy finansowej dla Kenii⁷⁰³. W proceder zamieszani byli wszyscy najważniejsi politycy kenijscy (głównie z KANU) z prezydentem na czele, co kosztowało Kenię 19 miliardów KSh⁷⁰⁴. Skandal związany ze spółką Goldenberg ukazał skalę korupcji w Kenii, rzeczywisty brak kontroli nad działaniami polityków i skutecznych sposobów walki z defraudacją środków publicznych, a także ujawnił wykorzystywanie przez polityków piastowanych przez nich funkcji do powiększania własnych majątków. Afera wpłynęła na kenijską opinię publiczną, która coraz bardziej zdecydowanie domagała się uzdrowienia życia politycznego w Kenii.

Nowa rzeczywistość polityczna i jawny sprzeciw części społeczeństwa wobec rządów D. Moi spowodowały, że coraz śmielej podnoszono w Kenii żądania pełnej demokratyzacji i reform systemu politycznego. Obowiązująca wówczas konstytucja Kenii, mimo wielu nowelizacji uchwalanych głównie w interesie głowy państwa, była już przestarzała i nie odpowiadała nowym realiom. Przygotowano więc projekt nowej konstytucji, na co naciskała opozycja i organizacje pozarządowe, m.in. KHRC, LSK, Constitution and Reform Education Consortium, Krajowa Rada Kościołów w Kenii (National Council of the Churches in Kenya – NCCCK) oraz wiele innych. Ich wspólną inicjatywą było powstanie w 1996 roku Obywatelskiej Koalicji na rzecz Zmian Konstytucyjnych (Citizens' Coalition for Constitutional Change), zwanej w historiografii „4C”, przekształconej następnie w Komitet Przygotowawczy

---

⁷⁰² R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 122.

⁷⁰³ Ibidem, s. 122–123

⁷⁰⁴ Ibidem, s. 123.

Konwencji Narodowej (National Convention Preparatory Committee – NCPC)⁷⁰⁵. W prace NCPC włączyli się (jawnie go popierający) politycy partii opozycyjnych, zrzeszeni w Międzypartyjnej Grupie Parlamentarnej. Grupa ta w porozumieniu z NCPC doprowadziła do zniesienia prawa zezwalającego na internowanie przeciwników politycznych, wywalczyła wolność wypowiedzi i zrzeszania się oraz legalizację wszystkich partii politycznych⁷⁰⁶. NCPC, oprócz organizowania demonstracji na rzecz uchwalenia nowej ustawy zasadniczej, prowadził prace studyjne, czego wyrazem były kolejne konferencje konstytucyjne⁷⁰⁷. NCPC chciał włączyć do debaty na temat reformy konstytucyjnej nie tylko kenijską opinię publiczną, ale także ambasadorów obcych państw akredytowanych w Kenii.

Działania NCPC w połączeniu z przeprowadzaną przez organizacje międzynarodowe kontrolą wydatków pochodzących z Zachodu środków pomocowych dla Kenii, uzależnionych od postępów w demokratyzacji, przyniosły zamierzony skutek. W 1998 roku KANU i prezydent D. Moi wyrazili gotowość do rozpoczęcia debaty konstytucyjnej w Kenii. Wyrazem tego było wprowadzenie w 1999 roku aktu prawnego pod nazwą *Constitution of Kenya Review Act*, na mocy którego doszło do powołania Komisji ds. Przeglądu Konstytucji Kenii (Constitution of Kenya Review Commission – CKRC) pod przewodnictwem kenijskiego prawnika i konstytucjonalisty Yasha Pala Ghaia⁷⁰⁸. Skład CKRC był bardzo szeroki, bowiem obejmował przedstawicieli większości organizacji społeczeństwa obywatelskiego w Kenii. Poza pracami nad projektem konstytucji głównym zadaniem CKRC było badanie opinii publicznej na temat nowej konstytucji oraz przedstawianie zaleceń dla parlamentu⁷⁰⁹. Jednocześnie obok CKRC istniała pozasystemowa Ludowa Komisja Kenii (People's Commission of Kenya – PCK), powołana w tym samym celu przez wyznawców chrześcijaństwa (protestantów i katolików) oraz islamu i organizacje z nimi związane⁷¹⁰.

W 1997 roku odbyły się kolejne wybory prezydenckie i parlamentarne w Kenii. Tym razem zwiększono liczbę mandatów parlamentarnych ze 188 do 210, co było zgodne z postulowanym przez Komisję Wyborczą Kenii (Electoral Commission of Kenya – ECK) „odświeżeniem” liczby możliwych do zdobycia mandatów co 10 lat. Jak się jednak okazało, manewr ten umocnił dominację KANU w parlamencie. Zwiększyła się również liczba partii

---

⁷⁰⁵ W.S. Nasong'o, *Revisiting 'the two faces of civil society' in constitutional reform in Kenya*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 101.

⁷⁰⁶ M. Pawełczak, op. cit., s. 342.

⁷⁰⁷ W.S. Nasong'o, *Revisiting...*, op. cit., s. 102–104.

⁷⁰⁸ Ibidem, s. 104–105.

⁷⁰⁹ Ibidem, s. 105.

⁷¹⁰ Ibidem.

będących w opozycji do D. Moiego i jego obozu, lecz ugrupowania te wciąż były mocno podzielone. Na przykład R. Odinga powołał kolejną partię – Narodową Partię Rozwoju (National Development Party – NDP). Również w samym KANU doszło do frakcyjnych waśni o schedę po D. Moim, dla którego były to ostatnie wybory powszechne. Walki były prowadzone przez dwie frakcje KANU: KANU-A, związaną z grupą Kalendzin sprzeciwiającą się Kikuju, dążącą do sojuszu z Luo, Luja i Kisii, propagującą stopniowy *majimbonism*; oraz KANU-B, także związaną z grupą Kalendzin, zorientowaną na wyborców z prowincji Centralnej i dążącą do sojuszu z Kikuju, programowo nastawioną na liberalizm gospodarczy⁷¹¹. Jeżeli chodzi o prowadzoną równoległe kampanię prezydencką, opozycji wciąż nie reprezentował jeden kandydat. Wyniki wyborów prezydenckich⁷¹² i parlamentarnych w 1997 roku przedstawia poniższa tabela:

Tabela 6. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 1997 roku

WYBORY PARLAMENTARNE	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
KANU	107
DP	39
NDP	21
FORD-Kenya	17
SDP ⁷¹³	15
Safina	5
FORD-People	3
FORD-Asili	1
Kenya Social Congress	1

⁷¹¹ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 582.

⁷¹² Zgłosiło się aż 15 kandydatów na prezydenta, w związku z czym przedstawiam tylko tych, którzy zdobyli największą liczbę głosów. Całościowe dane znajdują się na stronie African Elections Database.

⁷¹³ Partia Socjaldemokratyczna (Social Democratic Party – SDP).

Shirikisho Party of Kenya	1
WYBORY PREZYDENCKIE	
KANDYDAT+PARTIA	PROCENT GŁOSÓW
Daniel Moi (KANU)	40,12
Mwai Kibaki (DP)	31,09
Raila Odinga (NDP)	10,92
Michael Wamalwa (FORD-K)	8,29
Charity Ngilu (SDP)	7,71
Martin Shikuku (FORD-A)	0,60
Pozostałych 9 kandydatów	1,27

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 20 grudnia 2018].

Wybory prezydenckie i parlamentarne z 1997 roku w literaturze określane są jako „chaotyczne”, prawdopodobnie ze względu na rozdrobnienie podmiotów, które wzięły w nich udział. Mimo że wybory te były zdecydowanie spokojniejsze od poprzednich, to w dalszym ciągu towarzyszyły im przypadki kupowania głosów, korupcji, liczne nieprawidłowości i rozmaite odstępstwa od ogólnie przyjętych demokratycznych reguł przeprowadzania wyborów⁷¹⁴. Ponownie wystąpiła przemoc powyborcza, jednak w zdecydowanie mniejszej skali. Wyniki wyborów znów odzwierciedlały etniczne podziały i uwarunkowania kenijskiej sceny politycznej.

Wybory po raz kolejny uzmysłowiły działaczom opozycyjnym ważną prawdę: tylko jedność może zatrzymać dalsze zwycięstwa KANU – zjednoczeni mogliby otrzymać o wiele większą liczbę głosów niż KANU. Jedność, której emanacją byłby wspólny kandydat na prezydenta, mogłaby skutecznie wyrwać Kenię spod wpływu KANU. Tuż po wyborach 1997

⁷¹⁴ D. Foeken, T. Dietz, *Of Ethnicity...*, op. cit., s. 144.

roku w opozycji rozpoczęły się – często zakulisowe – negocjacje dotyczące dalszej strategii politycznej. W obozie KANU rozpoczęła się zaś wewnętrzna walka to, która z frakcji zdoła wystawić następcę D. Moiego.

Sytuacja polityczna w Kenii po wyborach z 1997 roku ulegała stopniowej stabilizacji. Rozpoczęto walkę z korupcją oraz nadużyciami w aparacie państwowym, czego rezultatem było powołanie i działalność Kenijskiego Urzędu Antykorupcyjnego (Kenya Anti-Corruption Authority – KACA). W konsekwencji, w 2000 roku Zachód wznowił udzielanie pomocy finansowej Kenii.

Przełom w polityce kenijskiej po 2002 roku

Rok 2002, będący rokiem wyborczym, okazał się przełomowy w kenijskiej polityce. Dzięki negocjacjom między KANU a partiami opozycyjnymi oraz wewnątrz samego środowiska opozycyjnego udało się doprowadzić do politycznego zbliżenia między znaczną częścią sceny politycznej. 18 marca w Kasarani odbyła się konferencja zjednoczeniowa KANU oraz NDP R. Odingi, czego efektem miało być powstanie silnej koalicji grupy Kalendzin i ich sojuszników – grupy Luo. Zaczęły dojrzewać koncepcje wspólnego gabinetu oraz programu i polityki, a także wspólnego kandydata na prezydenta, który wciąż nie był znany po tej stronie sceny politycznej⁷¹⁵.

Wcześniej, bo 18 stycznia, doszło do zawiązania koalicji składającej się z części ugrupowań opozycyjnych: DP (M. Kibaki), FORD-Kenya (M. Wamalwa), Narodowej Partii Kenii (National Party of Kenya – NPK⁷¹⁶ (C. Ngilu), części działaczy SDP oraz osób reprezentujących inne podmioty, np. KHRC (Willy Mutunga) czy NCEC (Kivutha Kibwana)⁷¹⁷. Przedstawiciele tych ugrupowań podpisali tzw. *Memorandum of Understanding*, na mocy którego powstała koalicja pod nazwą Narodowy Sojusz na rzecz Zmian (National Alliance for Change – NAC), przekształcona w czerwcu w Sojusz Narodowy (National Alliance – NAK)⁷¹⁸. Równocześnie doszło do związania koalicji między pozostałymi organizacjami i partiami opozycyjnymi, w tym: Safina, FORD-People i częścią NCEC. Koalicja ta otrzymała nazwę Koalicji Ludowej Kenii (Kenya's People Coalition – KPC)⁷¹⁹. Zjednoczenie partii opozycyjnych miało charakter tymczasowy, aczkolwiek w pewnym stopniu

---

⁷¹⁵ Wielu badaczy podkreśla, że sojusznicy dążyli do zbudowania tzw. New KANU, na wzór powstałej kilka lat wcześniej New Labour w Wielkiej Brytanii. Pokazuje to ciągłą inspirację kenijskich polityków brytyjskim systemem politycznym i partyjnym.

⁷¹⁶ National Party of Kenya.

⁷¹⁷ National Convention Executive Council.

⁷¹⁸ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 673–674.

⁷¹⁹ Ibidem, s. 674.

skonsolidowało kenijską scenę polityczną. Co warto podkreślić, powyższe koalicje miały zdecydowanie wieloetniczny charakter.

W połowie roku 2002 rozpoczął się proces wyłaniania kandydatów na prezydenta przez poszczególne koalicje. Choć w KANU istniały frakcje walczące o schedę po D. Moim, ostateczna decyzja i tak należała do niego. Odchodzący prezydent na swojego następcę wskazał młodego i zasadniczo niedoświadczonego politycznie U. Kenyattę, syna „Ojca Narodu” – *Mzee*. Taki ruch zaskoczył wiele osób z KANU, elity Kalendżin i otoczenie prezydenta, którzy spodziewali się kandydatury chociażby Gideona Moiego (syna prezydenta), a najbardziej zdziwił koalicjantów z NDP. D. Moi zdecydował się na ten nieoczekiwany ruch z kilku powodów. Po pierwsze, miał on na celu przyciągnięcie do KANU najliczniejszej grupy Kikuju, która była zdecydowanie związana z opozycją, i było próbą pogodzenia pozostałych, mniejszych grup etnicznych rywalizujących o urząd prezydenta⁷²⁰. Być może D. Moi liczył na powstanie wielkiego aliansu Kikuju – Kalendżin – Luo – Luja oraz mniejszych grup, jednak z powodu licznych zatargów z przeszłości pomiędzy tymi grupami pomysł taki był z góry skazany na niepowodzenie. Po drugie, D. Moi chciał kandydata młodego i niedoświadczonego, a przy tym w pełni lojalnego, na którego będzie mógł mieć wpływ⁷²¹. Po trzecie, była to forma odpowiedzi czy „odwdzięczenia się” za podobny ruch ze strony *Mzee* dla D. Moiego, który został namaszczony na następcę w zamian za lojalność w trakcie sprawowania urzędu wiceprezydenta. Po czwarte, kandydat z grupy Kikuju mógłby jako lider kampanii pozyskać głosy w zamieszkaną przez tę grupę i najważniejszej z punktu widzenia wyborów prowincji Centralnej, co przyniosłoby zwycięstwo opozycji nie tylko w wyborach prezydenckich, ale także parlamentarnych⁷²². Po piąte, kandydat Kikuju mógłby zyskać poparcie zmarginalizowanej części tej grupy etnicznej zwanej *Mungiki*, która w rzeczywistości była mafią i trudniła się działalnością kryminalną i półlegalną przedsiębiorczością⁷²³. Członkowie *Mungiki* ogłosili, że chcą przejść zbiorowo na islam, a był to okres tuż po zamachach islamskiej organizacji terrorystycznej Al-Kaida w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Pojawienie się muzułmańskiej grupy kryminalnej pośród *Mungiki* zaniepokoiło D. Moiego obawiającego się powstania kenijskiej wersji Al-Kaidy. Przyszły prezydent z grupy Kikuju miał ostudzić zapędy

---

⁷²⁰ M. Pawełczak, op. cit., s. 353.

⁷²¹ Ibidem, s. 353.

⁷²² C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 675.

⁷²³ Ibidem, s. 676.

Mungiki, co się udało, ponieważ poparli oni U. Kenyattę i zrezygnowali z pomysłu przejścia na islam⁷²⁴.

W tym okresie doszło do wchłonięcia NDP przez KANU. Na mocy decyzji D. Moiego oraz ze względu na ówczesną sytuację odeszła z KANU frakcja R. Odingi, późniejsza Partia Liberalno-Demokratyczna (Liberal Democratic Party – LDP) i grupa związana z George’em Saitotim. Natomiast 14 października 2002 roku na konwencji koalicji NAK doszło do jej przekształcenia w Tęczową Koalicję Narodową (National Rainbow Coalition – NARC), której kandydatem na prezydenta miał być M. Kibaki (Kikuju), jeden z najbardziej doświadczonych polityków kenijskich, a na wiceprezydenta – M. Wamalwa (Luja). Dokonano również podziału miejsc w ewentualnym nowym gabinecie⁷²⁵. W niedługim czasie do NARC przyłączyła się także LDP z R. Odingą na czele oraz grupa pod przywództwem G. Saitotiego. Wynikało to z ich niechęci do U. Kenyatty i braku akceptacji dla niego jako kandydata KANU na prezydenta. Sami R. Odinga i G. Saitoti również mieli prezydenckie ambicje. NARC stało się dużą koalicją, czy raczej platformą wyborczą, zgodnie z nazwą – wieloetniczną, reprezentującą wszystkie kenijskie prowincje i wieloprogramową, składającą się z wielu znanych i doświadczonych polityków, uczestniczących od dłuższego czasu w życiu politycznym Kenii. W NARC obecni byli przedstawiciele często do niedawna skłóconych grup etnicznych: M. Kibaki (Kikuju), R. Odinga (Luo), C. Ngulu (Kamba), M. Wamalwa (Luja)⁷²⁶. W formacji tej znaleźli się więc politycy o bardzo odmiennych poglądach, począwszy od socjaldemokraty R. Odingi, a skończywszy na liberalach M. Kibakim⁷²⁷. Głównym spoiwem NARC była chęć ostatecznego skończenia ze starym, autorytarnym, budowanym od ponad 20 lat przez D. Moiego układem władzy, a także uzdrowienie przeżartego korupcją życia politycznego i ekonomicznego Kenii. Wystawienie wspólnego kandydata na prezydenta nie udało się tylko koalicji KPC.

Nowe wybory odbyły się 27 grudnia 2002 roku i miały szczególny wymiar, bowiem stanowiły cezurę dzielącą autorytaryzm od spodziewanej realnej demokratyzacji. Zgodnie z obietnicą nie startował w nich D. Moi, a partiom opozycyjnym udało się osiągnąć długo wyczekiwane zjednoczenie. Same wybory, jak wynika z obserwacji przedstawicieli organizacji międzynarodowych, były zdecydowanie bardziej uczciwe, niż miało to miejsce w latach 1992 i 1997. Mimo tego w dalszym ciągu zarówno ugrupowanie rządzące, jak i partie opozycyjne dopuszczały się aktów przemocy na tle etnicznym (nie obyło się bez ofiar śmiertelnych) oraz

---

⁷²⁴ Ibidem.

⁷²⁵ Ibidem, s. 679.

⁷²⁶ M. Pawełczak, op. cit., s. 354.

⁷²⁷ Ibidem, s. 353.

wykorzystywano znane z wcześniejszych wyborów nieuczciwe praktyki po to, by wspomóc ugrupowania i kandydatów reprezentujących dotychczasowy układ rządzący⁷²⁸. W wielu okręgach wyborczych dochodziło do procederu kupowania głosów⁷²⁹.

Społeczeństwo kenijskie wiązało z wyborami w 2002 roku wielkie nadzieje na polepszenie sytuacji ekonomicznej w Kenii, przeprowadzenie demokratycznych reform politycznych oraz rozpoczęcie bardziej zdecydowanej walki z korupcją. Potwierdzają to wyniki tych wyborów, w których zjednoczone siły opozycyjne oraz ich wspólny kandydat na prezydenta odnieśli sukces, zwłaszcza w stosunku do sił dawnego reżimu. Wyniki przedstawia poniższa tabela:

Tabela 7. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 2002 roku

WYBORY PARLAMENTARNE	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
NARC	125
KANU	64
FORD-People	14
Sisi Kwa Sisi	2
Safina	2
FORD-Asili	2
Shirikisho Party of Kenya	2
WYBORY PREZYDENCKIE	
KANDYDAT (PARTIA)	PROCENT GŁOSÓW
Mwai Kibaki (NARC)	62,2%

⁷²⁸ D.M. Anderson, *Kenya's Elections 2002: The Dawning of a New Era?*, „African Affairs” 2003, Vol. 102, No. 407, s. 338.

⁷²⁹ Ibidem.

Uhuru Kenyatta (KANU)	31,32%
Simeon Nyachae (FORD-P)	5,89%
James Orengo (SDP)	0,42%
David Waweru Ng'ethe (Chama Cha Uzalendo – CCU)	0,17%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 27 grudnia 2018].

Nowym prezydentem Kenii wybrany został M. Kibaki z grupy etnicznej Kikuju. Jednocześnie rozpoczęła się faktyczna demokratyzacja. Kenia stała się afrykańskim fenomenem, ponieważ przekazanie władzy przez stary reżim w ręce opozycji miało charakter pokojowy, tzn. nie zakończyło się ani wojną domową, ani destabilizacją polityczną państwa. Wpływ na ten stan rzeczy miały wspomniane już czynniki: naciski ze strony społeczności międzynarodowej na zmiany zmierzające do demokratyzacji życia politycznego w Kenii, od czego uzależniano dalszą pomoc finansową; świadomość elit rządzących, że nie można kontynuować rozkładu politycznego i ekonomicznego państwa; wycofanie się z polityki D. Moiego. Badacze zwracają uwagę na jeszcze inny ważny aspekt, związany z przekazaniem władzy, a mianowicie – ustanowienie przez kenijski parlament stałej emerytury wypłacanej D. Moiemu po zakończeniu sprawowania przez niego urzędu.

Zgodnie z obietnicą wyborczą oraz wieloetnicznym charakterem zwycięskiej koalicji NARC, powołany po wyborach przez prezydenta M. Kibakiego gabinet również miał się odznaczać wieloetnicznością. Podział miejsc w gabinecie odzwierciedlał zatem strukturę etniczną Kenii – każdy z ministrów reprezentował inny region państwa. Jak wskazuje C. Hornsby, ta niepisana zasada tyczyła się początkowo wszystkich urzędów państwowych, a także armii⁷³⁰. Wiceprezydent natomiast pochodził z grupy etnicznej Luja. Pierwsze decyzje rządu M. Kibakiego były zwiastunem reform politycznych i socjoekonomicznych w Kenii, aczkolwiek przez obserwatorów zagranicznych zostały odczytane jako populistyczne. Poza zmianami wymuszonymi przez organizacje międzynarodowe (bez spełnienia określonych warunków Kenia nie uzyskaby dalszej pomocy finansowej) realizowano kierunki polityki

⁷³⁰ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 699–704.

obietnice w kampanii wyborczej: przyspieszenie prac nad nową konstytucją, czego wyrazem były konferencje konstytucyjne w Bomas; wprowadzenie bezpłatnego szkolnictwa podstawowego, co zaowocowało szybkim wzrostem liczby uczniów; reformę służby cywilnej, reformę służb bezpieczeństwa oraz kolejne zdecydowane kroki w walce z korupcją i powołanie nowej agencji – Komisji Antykorupcyjnej Kenii (Kenya Anti-Corruption Commission – KACC)⁷³¹. Znacznie poprawiła się także sytuacja gospodarcza Kenii, co ilustrują zmiany wartości kenijskiego Produktu Krajowego Brutto (PKB) z okresu prezydentury M. Kibakiego⁷³².

Z drugiej jednak strony część kenijskich problemów wciąż pozostawała nierozwiązana – również tych politycznych. O ile w pierwszych latach funkcjonowania rządu M. Kibakiego rzeczywiście przestrzegano etnicznego wyważenia stanowisk w rządzie i administracji, o tyle już od 2004 roku zauważalny był proces stopniowego zwiększania się wpływów Kikuju w kręgach władzy. Najlepszym tego przykładem było mianowanie na ważne stanowiska rządowe osób pochodzących z tej grupy etnicznej⁷³³. Po raz kolejny doszło do etniczacji polityki. Kikuju szybko stawali się grupą uprzywilejowaną. Co więcej, elity władzy związane z M. Kibakim zaczęły wykorzystywać do celów walki politycznej odziedziczony po KANU aparat partyjny, a co za tym idzie – także metody stosowane za prezydentury D. Moiego⁷³⁴. Działo się tak, ponieważ NARC było dość dużą, wieloetniczną koalicją złożoną z wielu doświadczonych polityków, z których każdy zdradzał określone ambicje i był odpowiedzialny nie tylko wobec swoich wyborców, ale także wobec własnej grupy etnicznej. Jednocześnie, wraz z umacnianiem się pozycji grupy Kikuju i stopniową zmianą zachowania M. Kibakiego i jego otoczenia zaczęło dochodzić do walk frakcyjnych w NARC. Na przykład dla R. Odingi miało zostać stworzone specjalnie stanowisko premiera, które ostatecznie nie powstało i zamiast tego musiał on zadowolić się objęciem Ministerstwa Dróg, Robót Publicznych i Gospodarki Mieszkaniowej. Niewywiązywanie się z części przedwyborczych wewnątrzkoalicyjnych obietnic przez środowisko M. Kibakiego powodowało frustrację liderów mniejszych stronnictw NARC. W połączeniu ze zjawiskiem polityzacji etniczności doprowadziło to do sytuacji, w której dochodzenie do porozumienia w sprawie jakiegokolwiek decyzji politycznej przypominało

---

⁷³¹ Ibidem, s. 705–709.

⁷³² Z 13 mld dolarów w 2002 roku i 18 mld dolarów w 2005 roku do 31 mld dolarów w 2007 roku.

⁷³³ G.R. Murunga, *Elite compromises and the content of the 2010 constitution*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 157.

⁷³⁴ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 710.

nie tyle współpracę w ramach koalicji, ile raczej wyrafinowaną polityczną grę, w której bycie zwycięzcą lub przegranym było ważniejsze niż samo wypracowanie rozwiązania⁷³⁵.

Główną obietnicą NARC oraz prezydenta M. Kibakiego było przygotowanie i przedstawienie projektu nowej konstytucji Kenii w ciągu pierwszych 100 dni rządów. W celu dotrzymania tego zobowiązania prowadzono prace konstytucyjne podczas Konferencji Konstytucyjnej w Bomas. Na to rozwiązanie bez wyjątku zgadzali się wszyscy koalicjanci, lecz walki frakcyjne wewnątrz NARC oraz między prezydentem M. Kibakim a jego środowiskiem znacząco wpływały na toczące się prace nad nową konstytucją. Chodziło o to, by powstająca ustawa zasadnicza uwzględniała potrzeby i dążenia danego stronnictwa NARC lub konkretnej grupy etnicznej. W projekcie nowej konstytucji – zwanej w kenijskiej historiografii „Konstytucją Bomas” lub „Projektem Bomas” (*Bomas Draft*) – przyjęto jako punkt wyjścia bikameralizm. Obie izby parlamentu byłyby wyłaniane na podstawie ordynacji proporcjonalnej. Zgromadzenie Narodowe miałoby powoływać gabinet o stałej liczbie 15 ministerstw, na którego czele stałby premier posiadający dwóch zastępców⁷³⁶. Gabinet na czele z premierem byłby odpowiedzialny przed parlamentem. Prezydent wyłaniany byłby w wyborach powszechnych bezwzględną większością głosów, a jego prerogatywy i kompetencje zostałyby uszczuplone⁷³⁷. System administracyjno-terytorialny państwa miałby zostać zreformowany w duchu *majimbo*, a każdej z jednostek administracyjno-terytorialnych zostałyby przydzielone określone kompetencje i stopień niezależności oraz organy prawodawcze w postaci wyłanianych w wyborach Rad⁷³⁸.

W związku z tymi propozycjami konstytucyjnymi doszło do sporu wewnątrz NARC. Ujawniły się stare podziały z okresu prezydentury J. Kenyatty czy nawet czasów trwania konferencji w Lancaster House. Grupa prezydenta M. Kibakiego (Kikuju i ich sojusznicy) nie chciała dopuścić do powstania instytucji premiera i ograniczenia prezydenckich uprawnień oraz sprzeciwiała się debacie nad *majimbo*, natomiast grupa R. Odingi (Luo i ich sojusznicy) popierała proponowane reformy, licząc, że premierem zostanie właśnie R. Odinga⁷³⁹. W wyniku nacisków zaproponowano rozwiązania konsensualne, które godziłyby wszystkie strony. Mimo to M. Kibaki postanowił z pomocą parlamentu zachować całkowitą kontrolę nad tym, jaki kształt prawny przybierze ostatecznie nowa konstytucja. Prezydentowi pomógł

---

⁷³⁵ Ibidem.

⁷³⁶ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 63.

⁷³⁷ Ibidem.

⁷³⁸ Ibidem.

⁷³⁹ Ibidem, s. 63–64.

jednocześnie wyrok Sądu Najwyższego, zgodnie z którym zanim nowa konstytucja zostałaby poddana pod referendum, wcześniej proces jej przeglądu musiałby być zgodny z istniejącym porządkiem prawnym. Dzięki temu parlament i rząd zyskały pretekst do przejęcia kontroli nad procesem tworzenia nowej konstytucji. W proteście przewodniczący CKRC Y.P. Ghai podał się do dymisji. Debaty i pertraktacje dotyczące projektowanej konstytucji przeniosły się do parlamentu, gdzie w dalszym ciągu istniały te same rozbieżności dotyczące kształtu ustawy zasadniczej. Przekazany do parlamentu i tak już zmieniony „projekt Bomas” został przeformułowany wedle zaleceń obozu prezydenckiego, lecz następnie odrzucony.

Na jego miejscu pojawił się zaproponowany przez obóz prezydencki kolejny projekt nowej konstytucji pod nazwą „projekt Wako” od nazwiska Amosa Wako, prokuratora generalnego Kenii, który został wyznaczony przez prezydenta na przewodniczącego Parlamentarnej Komisji Konstytucyjnej. „Projekt Wako” postulował pozostawienie silnego urzędu prezydenta, podczas gdy premier miałby być tylko figurantem podlegającym całkowitej kontroli głowy państwa. Pozostawiono również unikameralną legislaturę⁷⁴⁰. Zamiast *majimbo* zaproponowano decentralizację władzy. Zdaniem obserwatorów oraz badaczy polityki kenijskiej przejęcie kontroli nad procesem konstytucyjnym było powieleniem zachowań z czasów autorytarnych rządów D. Moiego⁷⁴¹.

W tle procesu przekształcania konstytucji „Bomas” w konstytucję „Wako” wybuchły zamieszki etniczne, które trwały w latach 2004–2005. Negatywnym efektem sporów wokół ustawy zasadniczej był również rozłam wewnątrz NARC, które podzieliło się na dwa stronnictwa. Pierwsze z nich, związane z M. Kibakim, w dalszym ciągu działało pod nazwą NARC, drugie zaś – związane z R. Odingą – stało się nową partią polityczną o nazwie Pomarańczowy Ruch Demokratyczny (Orange Democratic Movement – ODM). Jednym z powodów rozłamu było także zapowiadane pierwsze w historii niepodległej Kenii referendum konstytucyjne z 21 listopada 2005 roku, ponieważ poprzedzała je kampania referendalna przypominająca małe wybory. Pytania skierowane w referendum do Kenijczyków dotyczyły przyjęcia zmian w konstytucji znanych jako projekt „Wako”, lub ich odrzucenia i pozostawienia dotychczasowych postanowień. Kampania miała pewną specyfikę z racji niepiśmienności części kenijskiego społeczeństwa. W charakterze symboli konkretnej odpowiedzi zastosowano konkretne owoce. Tak więc znakiem rozpoznawczym ODM i sprzeciwu wobec zmian w konstytucji była – jak sama nazwa ugrupowania wskazuje –

---

⁷⁴⁰ Ibidem, s. 64.

⁷⁴¹ Ibidem.

pomarańcza i kolor pomarańczowy, natomiast znakiem poparcia dla projektu „Wako” (NARC) stał się banan i kolor żółty. Z uwagi na to, że referendum zbiegło się z połową kadencji M. Kibakiego, stało się również plebiscytem jego popularności.

Tabela 8. Wyniki referendum konstytucyjnego z 2005 roku

ODPOWIEDŹ	PROCENT GŁOSÓW
ZA NOWĄ KONSTYTUCJĄ (WAKO)	41,88
PRZECIWKO NOWEJ KONSTYTUCJI (WAKO)	58,12

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 27 grudnia 2018].

W pierwszym w historii kenijskiego państwa referendum konstytucyjnym Kenijczycy odrzucili zaproponowany projekt „Wako”. Wyniki pokazują jeszcze jeden ważny aspekt, a mianowicie: brak jednomyślności w kwestii politycznego i administracyjnego kształtu ich państwa. Społeczeństwo kenijskie okazało się podzielone niemalże na pół. Dla rządzących był to sygnał ostrzegawczy, jakiej polityki nie należy prowadzić. Rozbieżność stanowisk co do konstytucji i referendum nie tylko doprowadziła do podziału w łonie dawnej opozycji, ale także do fragmentacji politycznej Kenii, która istnieje do dziś. Kampania przedreferendalna jeszcze bardziej umocniła podziały etniczne i polaryzację polityczną, ponieważ referendum przekształciło się w kolejny spór między grupami Kikuju i Luo, z których pochodzili liderzy rywalizujących stronnictw. Odrzucenie w referendum projektu „Wako” wstrzymało na pewien czas wszelkie prace nad nową konstytucją, ale nie debaty na ten temat, bowiem duża część społeczeństwa w dalszym ciągu domagała się zmian ustrojowych. Naciski społeczne w tej sprawie przybrały na sile w latach 2007–2008. Rezultatem kampanii przedreferendalnej oraz referendum była przeprowadzona przez M. Kibakiego jeszcze większa etniczacja aparatu państwowego niż miało to miejsce wcześniej, głównie na rzecz grupy Kikuju i jej sojuszników.

W historii politycznej Kenii bardzo burzliwe były lata 2007–2008. Na rok 2007 przypadły połączone w kenijskich warunkach wybory prezydenckie i parlamentarne. W Kenii panowały wzburzone nastroje społeczne po referendum z 2005 roku oraz dawało o sobie znać wyraźne niezadowolenie obywateli z faktu, że władza w dalszym ciągu nie rozwiązała palących

problemów. Można więc było się spodziewać, że nadchodzące wybory będą przebiegać w zupełnie odmiennej atmosferze niż te sprzed pięciu lat. Środowisko prezydenta M. Kibakiego zawiązało nową koalicję wyborczą pod nazwą Partii Jedności Narodowej (Party of National – PNU). Natomiast w środowisku R. Odingi doszło do rozłamu, w wyniku którego z ODM wyłoniło się stronnictwo Kalonzo Musuyoki nazwane Ruch Demokratyczny „Wiper” (Wiper Democratic Movement – WDM). Stawka tych wyborów była ogromna, a ich nieodłącznym elementem stała się rosnąca od dłuższego czasu frustracja społeczna, zwłaszcza wśród zwolenników R. Odingi i ODM, którzy obawiali się, że w razie przegranej będą wykluczeni z polityki na długie lata i zarazem pozbawieni wpływu na podział dóbr⁷⁴². Ponadto różnica głosów pomiędzy M. Kibakim i R. Odingą w przeprowadzanych sondażach była niewielka. Na napiętą sytuację polityczną dodatkowo wpływał wysoki poziom mediatyzacji oraz szerokie zastosowanie narzędzi marketingu politycznego – pierwszy raz w historii Kenii – co spowodowało ogromną polaryzację polityczną społeczeństwa⁷⁴³. Kenijski dyskurs medialny był zdominowany przez wysoce spersonalizowany, dramatyczny model przekazywanych treści typu *hard news* – pojawiało się wiele zmanipulowanych, niesprawdzonych informacji oraz sondaży⁷⁴⁴. Ponownie miał miejsce proceder kupowania głosów przez liderów partyjnych – kandydatów na prezydenta, którzy wykorzystując środki finansowe oraz powiązania etniczne, byli zdolni do zmobilizowania wielkich rzesz wyborców w skali całego państwa⁷⁴⁵. Sytuacja była napięta jak nigdy wcześniej w historii Kenii. Głosowanie odbyło się 27 grudnia 2007 roku. Jego wyniki ilustruje poniższa tabela.

Tabela 9. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w 2007 roku⁷⁴⁶

WYBORY PARLAMENTARNE	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
ODM	102
PNU	78
WDM	16

⁷⁴² N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 170.

⁷⁴³ S.G. Gachigua, *Fuelling the violence: the print media in Kenya's volatile 2007 post-election violence*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 45–57.

⁷⁴⁴ Ibidem, s. 45–57.

⁷⁴⁵ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 172.

⁷⁴⁶ Wyniki podane w tabeli dla koalicji i partii ODM i PNU zostały zsumowane.

Chama Cha Uma	2
Party of Independent Candidates	2
Pozostali (po 1 mandacie)	7
WYBORY PREZYDENCCKIE	
KANDYDAT+PARTIA	PROCENT GŁOSÓW
Mwai Kibaki (PNU)	46,42%
Raila Odinga (ODM)	44,07%
Kalonzo Musyoka (WDM)	8,91%
Pozostali	0,60%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 27 grudnia 2018].

Wybory z 2007 roku zakończyły się wybuchem konfliktu etnicznego, który trwał od grudnia 2007 roku do lutego 2008 roku. W jego wyniku śmierć poniosło około 1100 osób, a około 600 000 musiało opuścić swoje miejsca zamieszkania⁷⁴⁷. Największe natężenie konfliktu miało miejsce w prowincji Dolina Wielkiego Rowu oraz prowincjach Centralnej i Nairobi. U podłoża konfliktu leżały obawy przegranych o to, że zostaną na długie lata pozbawieni wpływu na losy państwa. Spowodowało to decyzyjny pat, co widać w świetle załączonych w tabeli nr 9 wyników: jedna ze stron zdominowała legislaturę, a druga, w warunkach kenijskich ważniejszą, egzekutywę. Wspomniana już masowa mobilizacja wyborców, zwłaszcza spośród rodzimych grup etnicznych kandydatów, spowodowała mobilizację etniczną, która w obliczu takich wyników przerodziła się w krwawy konflikt etniczny.

Co więcej, zagraniczni obserwatorzy jednoznacznie wskazywali na możliwość sfalszowania wyników wyborów, co sugerował bardzo szybki tryb zaprzysiężenia M. Kibakiego na drugą kadencję oraz udokumentowane przypadki „poprawiania” wyników

⁷⁴⁷ P.T. Zeleza, *The protracted transition...*, [w:] op. cit., s. 17.

wyborczych zarówno przez PNU, jak i ODM⁷⁴⁸. Tego typu wypadki w państwie dotychczas uznawanym za jedno z bardziej stabilnych w Afryce wzbudziły zainteresowanie i oburzenie społeczności międzynarodowej. W wyniku działań grupy mediacyjnej z Kofim Annanem na czele, złożonej z przedstawicieli Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Unii Europejskiej, doprowadzono w 2008 roku do podpisania porozumienia pokojowego między stronami konfliktu. Składało się ono z czterech punktów:

- punkty nr 1 i 2 dotyczyły powstrzymania przemocy etnicznej, działalności milicji etnicznych oraz zapewnienia dostępu do pomocy humanitarnej;
- punkt nr 3 nakazywał przedsięwzięcie reform konstytucyjnych, których opracowanie zostało powierzone specjalnie w tym celu powołanemu, niezależnemu Komitetowi Ekspertów;
- punkt nr 4 wskazywał na konieczność rozpoczęcia wcielania w życie niezbędnych reform politycznych, ekonomicznych i społecznych, których podstawą miała być nowa konstytucja⁷⁴⁹.

Najważniejszym z dokumentów, który ostatecznie kładł kres waśniom etycznym w Kenii, był *National Accord and Reconciliation Act* z 28 lutego 2008 roku. Na jego mocy powołano pierwszy w historii Kenii rzeczywisty gabinet typu *power-sharing*. Prezydentem miał pozostać M. Kibaki, natomiast w celu spełnienia żądań R. Odingi stworzono specjalnie przygotowany dla niego urząd premiera. Wiceprezydentem został K. Musyoka (WDM). Stanowiska dwóch wicepremierów zostały przydzielone reprezentantom prezydenta i wspierającej go PNU oraz ODM. W ten sposób jednym z wicepremierów został U. Kenyatta (PNU), a drugim M. Mudavadi (ODM). Gabinet miał się składać z prezydenta, premiera, dwóch wicepremierów oraz 43 ministrów. Tak duża liczba ministerstw została powołana po to, aby zaspokoić żądania i ambicje polityczne reprezentantów skonfliktowanych stron. Sam premier miał zostać wybrany przez parlament i wywodzić się z największego klubu, w tym przypadku był to ODM⁷⁵⁰. Skład gabinetu koalicyjnego miał uwzględniać równowagę w podziale stanowisk ministerialnych pomiędzy przedstawicielami partii – stron porozumienia oraz ich siłę parlamentarną⁷⁵¹. Natomiast wszelkie kwestie związane z prowadzoną przez rząd polityką

---

⁷⁴⁸ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 176–177.

⁷⁴⁹ E.N. Wamai, *Mediating Kenya's post-election violence: from a peace-making to a constitutional moment*, [w:] *Kenya...*, op. cit., s. 72–74.

⁷⁵⁰ *National Accord and Reconciliation Act*,

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, s. 7 [dostęp: 7 stycznia 2019].

⁷⁵¹ *Ibidem*.

miały być uzgadnianie w drodze konsultacji między wszystkimi stronnictwami, jak i z udziałem prezydenta⁷⁵². Do monitorowania procesu pokojowego oraz implementacji założeń *National Accord and Reconciliation Act* powołano specjalną rządową agencję – Komisję Spójności i Integracji Narodowej (National Cohesion and Integration Commission – NCIC) złożoną z niezależnych przedstawicieli nauk prawnych i politycznych.

Jednocześnie trwały wymagane przez *National Accord and Reconciliation Act* prace konstytucyjne. Mimo wysoce niezależnego charakteru prac NCIC w dalszym ciągu odczuwalne były naciski ze strony kenijskich polityków, zwłaszcza z ODM i PNU. Były one szczególnie widoczne w okresie, gdy projekt nowej konstytucji został przesłany do zaopiniowania specjalnie w tym celu powołanemu komitetowi parlamentarnemu, a następnie zaprezentowany na forum całego parlamentu. Mimo wielu głosów optujących za wprowadzaniem dalszych poprawek, czy wręcz przeformułowaniem wszystkich propozycji Komisji Ekspertów, ostatecznie zdecydowano się tylko usunąć urząd premiera, pozostawiając projekt decentralizacji, a odrzucając większość z parlamentarnych poprawek. Projekt został przekazany do Komisji Ekspertów w celu jego dokładnego opracowania zgodnie z propozycjami parlamentu, po czym 1 kwietnia 2010 roku ponownie powrócił do parlamentu i został tam przegłosowany z publicznym poparciem prezydenta M. Kibakiego i premiera R. Odingi. Następnie, 4 sierpnia 2010 roku, projekt konstytucji został poddany pod referendum. Kampania przedreferendalna znacznie różniła się od dotychczasowych, ponieważ przebiegała spokojnie, a większość kenijskich polityków wzywała do poparcia nowej konstytucji. Jedynie środowisko związane z byłym prezydentem D. Moim było jej przeciwne.

Tabela 10. Wyniki referendum konstytucyjnego z 4 kwietnia 2010 roku

<i>Czy zgadzasz się na zaproponowaną nową konstytucję?</i>	
TAK	68,55%
NIE	31,45 %

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 7 stycznia 2019].

⁷⁵² Ibidem, s. 8.

Zgodnie z przedstawionymi wynikami, kenijscy wyborcy w zdecydowanej większości poparli nową ustawę zasadniczą, promulgowaną 27 sierpnia 2010 roku. Wyniki referendum dowiodły, że etniczne uwarunkowania nadal wywierają wpływ na decyzje wyborców. Wystarczy przypomnieć, że główni liderzy kenijskiej sceny politycznej, jak R. Odinga z grupy Luo czy M. Kibaki i U. Kenyatta z grupy Kikuju, wypowiedzieli się pozytywnie o nowej ustawie zasadniczej. Nie dziwi więc, że uprawnieni do głosowania członkowie głównych grup etnicznych w zdecydowanej większości opowiedzieli się za nową konstytucją: 99% wśród Luo, 87% wśród Luja i 84% wśród Kikuju⁷⁵³. Podobna sytuacja miała miejsce po drugiej stronie sporu konstytucyjnego. Kampania D. Moiego i Williama Ruto z grupy Kalendzin krytykująca proponowaną konstytucję poskutkowała tym, że w tej grupie aż 88% wyborców było jej przeciwnych⁷⁵⁴.

Zgodnie z postanowieniami nowej konstytucji Kenii z 2010 roku, prezydent stracił część kompetencji na rzecz parlamentu lub część jego prerogatyw wymagała zgody Zgromadzenia Narodowego, przy czym prezydent w dalszym ciągu pozostawał najważniejszą osobą w gabinecie. Sam parlament został podzielony na dwie izby: Zgromadzenie Narodowe oraz Senat, będący w dużej mierze reprezentacją hrabstw i ich interesów. Najważniejszą ze zmian wprowadzonych na mocy nowej konstytucji stała się decentralizacja, która wiązała się ze zmianą struktury administracyjno-terytorialnej i ustanowieniem w miejsce dawnych 8 prowincji 47 hrabstw, posiadających własne władze ustawodawcze i wykonawcze, wybierane w wyborach powszechnych. Każde z hrabstw uzyskało ściśle określone kompetencje i autonomię w wielu sferach działania, także w dziedzinie finansów. Reformy te miały służyć uzyskaniu przez obywateli wpływu na dotyczące ich procesy decyzyjne, zwłaszcza na szczeblu lokalnym.

Po wejściu w życie nowej ustawy zasadniczej sytuacja polityczna w Kenii ulegała stabilizacji. Aczkolwiek istotnym sprawdzianem, na ile trwała jest ta stabilizacja, miały być wybory parlamentarne, prezydenckie oraz – po raz pierwszy – do władz lokalnych 4 marca 2013 roku. Podczas kampanii wyborczej zostały na szeroką skalę użyte narzędzia nowoczesnego marketingu politycznego i skorzystano z pomocy zawodowych agencji zajmujących się doradztwem politycznym. Wprowadzono głosowanie elektroniczne, jednak system z powodu usterki zawiódł i powrócono do głosowania papierowego. W odróżnieniu od poprzednich kenijskich głosowań to z 2013 roku charakteryzowało się stabilnością polityczną

---

⁷⁵³ R.M. Maxon, T.P. Ofcansky, *Historical Dictionary...*, op. cit., s. 62.

⁷⁵⁴ Ibidem, s. 62.

zarówno podczas kampanii, samych wyborów, jak i w okresie powyborczym. Nie zanotowano poważniejszych incydentów, a wszelkie zgłoszone obiekcje dotyczące wyników wyborów były rozpatrywane przez sądy. Wszystkie strony sporu politycznego w Kenii, Kościoły i organizacje pozarządowe nawoływały do spokoju oraz zaprzestania wykorzystywania kwestii etnicznych w walce politycznej. Najważniejszą sprawą było niedopuszczenie do powtórzenia się krwawych wydarzeń z lat 2007–2008. Również same wybory miały być kontrolowane i przeprowadzane przez zupełnie nowy, niezależny organ – Niezależną Komisję ds. Wyborów i Granic (Independent Electoral and Boundaries Commission – IEBC), która zastąpiła ECK.

Rywalizacja wyborcza wyglądała nieco inaczej niż w poprzednich wyborach. Tym razem strony postanowiły zbudować wieloetniczne koalicje czy też platformy wyborcze, które miały wspólnych kandydatów na urząd prezydenta, choć w wyborach parlamentarnych, jak również w wyborach lokalnych głosy były oddawane już nie na całą koalicję, ale konkretne partie, z których się one składały. Były to następujące koalicje składające się ze wskazanych ugrupowań:

- Sojusz Amani (The Amani Alliance – TAA): Zjednoczone Forum Demokratyczne (United Democratic Forum – UDF, KANU, N-FORD-Kenya);
- Koalicja na rzecz Reform i Demokracji (Coalition for Reforms and Democracy – CORD): ODM, WDM, FORD-Kenya, Kenijski Kongres Społeczny (Kenya Social Congress – KSC), KADU-Asili, Ludowa Partia Demokratyczna (People’s Democratic Party – PDP), Mwakenya Solidarity Movement (Ruch Solidarności „Mwakenya”), Chama Cha Uzalendo (CCU), Muungano Development Movement Party of Kenya (Kenijska Partia Ruchu Rozwoju „Muungano” – MDMPK), Zjednoczony Ruch Demokratyczny (United Democratic Movement – UDM), Chama Cha Mwananchi (CCM), Federalna Partia Kenii (Federal Party of Kenya – FPK);
- Sojusz „Jubilee” (The Jubilee Alliance – TJA)⁷⁵⁵: Sojusz Narodowy (The National Alliance – TNA), NARC, Zjednoczona Partia Republikańska (United Republican Party – URP), Kongres Republikański (Republican Congress – RC);
- Sojusz „Orzeł” (Eagle Alliance – EA): Partia Akcji (Party of Action – PoA), Narodowy Kongres Kenii (Kenya National Congress – KNC), Sojusz na rzecz Dobrej Zmiany (Alliance for Real Change – AFRC);

---

⁷⁵⁵ Dawny PNU.

- NARC-Kenya;
- Przywrócić i Odbudować Kenię (Restore and Rebuild Kenya – RRRK);
- Safina.

Prezydencka kampania wyborcza przypominała w pewnym stopniu kampanie znane ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, ponieważ kandydaci na prezydenta startowali razem ze swoimi kandydatami na wiceprezydenta, z których każdy pochodził z innej grupy etnicznej lub którzy w przeszłości rywalizowali między sobą.

Podczas wyborów powszechnych w 2013 roku Kenijczycy pierwszy raz w historii mogli wybrać swoich przedstawicieli w nowo utworzonych władzach lokalnych.

Wyniki wyborów powszechnych do parlamentu Kenii i na urząd prezydenta przedstawia poniższa tabela:

Tabela 11. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 2013 roku

WYBORY PARLAMENTARNE	
ZGROMADZENIE NARODOWE	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
ODM	96
TNA	88
URP	76
WDM	26
UDF	12
FORD-Kenya	10
N-FORD-Kenya	7
KANU	6

APK ⁷⁵⁶	5
Niezależni	4
NARC	3
Pozostali (po 1 mandacie)	16
SENAT	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
TNA	17
ODM	17
URP	12
WDM	5
FORD-Kenya	4
UDF	3
APK	3
KANU	3
Pozostali (po 1 mandacie)	3
WYBORY PREZYDENCKIE	
KANDYDAT NA PREZYDENTA + KANDYDAT NA WICEPREZYDENTA (PARTIA)	PROCENT ZDOBYTYCH GŁOSÓW
Uhuru Kenyatta (TJA) + William Ruto (TJA)	50,51%

⁷⁵⁶ Partia Sojuszu Kenii (Alliance Party of Kenya – APK).

Raila Odinga (CORD) + Kalonzo Musyoka (CORD)	43,70%
Musalia Mudavadi (TAA) + J.N. Kioni (TAA)	3,96%

Część tabeli odnosząca się do rozstrzygnięć w wyborach prezydenckich nie uwzględnia danych dotyczących pozostałych kandydatów z wynikiem $\geq 3\%$. Źródło: opracowanie własne na podstawie „Kenya Gazette” 2013, No. 42, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/EIqEo3LuiB.pdf> [dostęp: 7 stycznia 2019].

Jak pokazują zamieszczone w tabeli wyniki wyborów, na szczeblu parlamentarnym oraz prezydenckim zdecydowane zwycięstwo odniósł The Jubilee Alliance, natomiast nowym prezydentem, będącym jednocześnie liderem tego ugrupowania, został U. Kenyatta z grupy Kikuju, a wiceprezydentem W. Ruto z grupy Kalendzin. Nową opozycją polityczną został zaś CORD z R. Odingą jako liderem. Warto podkreślić, że politycy kontestujący wyniki wyborów nie zmobilizowali swojego elektoratu w celu wywołania zamieszek. Tym razem wszelkie protesty wyborcze, które zostały zgłoszone po wyborach, były rozpatrywane przez sądy. W lokalnych wyborach powszechnych zwycięstwo odniósł natomiast CORD. Kandydatom tej platformy wyborczej udało się obsadzić stanowiska gubernatora w większej części hrabstw. CORD zdobył stanowiska gubernatora w 23 hrabstwach, kandydaci na gubernatorów z The Jubilee Alliance objęli władzę w 18 hrabstwach, a z The Amani Alliance – w 3 hrabstwach⁷⁵⁷.

Kolejne lata upłynęły w Kenii bez większych napięć czy rozruchów na tle etnicznym. Wreszcie postanowiono ostatecznie uregulować kwestię własności ziemi, czego rezultatami są prace niezależnej Narodowej Komisji Gruntów (National Land Commission – NLC). Dokonano szeregu rozmaitych, często wymagających olbrzymich nakładów finansowych inwestycji, zwłaszcza infrastrukturalnych, wśród których można wymienić chociażby odnowienie i rozbudowę portu w Mombasie, wybudowanie nowego terminala Lotniska im. Jomo Kenyatty w Nairobi (NBO) i nowej linii kolejowej Nairobi – Mombasa wraz z niezbędną infrastrukturą. Wszystkie te inwestycje byłyby niemożliwe bez wsparcia finansowego i inżynierskiego ze strony Chin.

⁷⁵⁷ „Kenya Gazette” 2013, No. 42, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/EIqEo3LuiB.pdf> [dostęp: 7 stycznia 2019].

O ile zmniejszyło się prawdopodobieństwo konfliktów etnicznych, o tyle pojawiło się zagrożenie zewnętrzne w postaci islamskiej organizacji terrorystycznej Al-Shabab, działającej na pograniczu kenijsko-somalijskim. Pierwszym dużym atakiem przeprowadzonym przez tę organizację terrorystyczną był zamach z 21 września 2013 roku na centrum handlowe Westgate w Nairobi. W jego wyniku śmierć poniosło 67 osób, a 175 zostało rannych⁷⁵⁸. Była to zemsta za obecność Kenijskich Sił Zbrojnych w Somalii (za udział w operacji Linda Nchi) i zaangażowanie Kenii w wojnę z terroryzmem. Aktywność terrorystyczna pociągnęła za sobą wprowadzenie stałej obecności kenijskich sił zbrojnych wzdłuż granic Kenii z Somalią. Członkowie Al-Shabab uderzyli ponownie 2 kwietnia 2015 roku. Tym razem celem ataku terrorystów stał się kampus Uniwersytetu w Garissie. W wyniku zamachu zginęły 152 osoby, a 79 zostało rannych⁷⁵⁹.

Ważną zmianą polityczną w Kenii było przekształcenie się we wrześniu 2016 roku dawnej koalicji The Jubilee Alliance w jedną partię Jubilee Party of Kenya (JPK)⁷⁶⁰. Usankcjonowano w ten sposób polityczny sojusz Kikuju, Kalendzin, Embu i Meru jako przeciwwagi dla koalicji grup Luo, Luja i Midžikenda.

Kolejne wybory powszechne w Kenii miały miejsce w sierpniu 2017 roku. Był to kolejny test dla IEBC oraz dla, tym razem działającego, elektronicznego systemu głosowania (równoległe z systemem papierowym). Wybory były nadzorowane przez Unię Europejską oraz liczne organizacje międzynarodowe, takie jak Wspólnota Wschodnioafrykańska, Unia Afrykańska czy Wspólnota Narodów. Kampania wyborcza, wybory oraz okres powyborczy mogłyby mieć niezakłócony przebieg, gdyby nie dwa wydarzenia, do których doszło pod koniec kampanii. Pierwszym z nich było uprowadzenie, torturowanie i zamordowanie przez nieznaną sprawców Chrisa Msando, szefa departamentu informacji, komunikacji i technologii IEBC, co sugerowało możliwość wpływania na głosy oddawane drogą elektroniczną na przykład dzięki informacjom pozyskanym od C. Msando. Drugim wydarzeniem było wtargnięcie uzbrojonego osobnika do domu wiceprezydenta W. Ruto (JPK).

Podczas wyborów w 2017 roku rywalizowały ze sobą następujące partie i koalicje:

- JPK;

---

⁷⁵⁸ *Nairobi Westgate attack: Who are the al-Shabab militants?*, BBC, <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-24201479/nairobi-westgate-attack-who-are-the-al-shabab-militants> [dostęp: 7 stycznia 2019].

⁷⁵⁹ *Garissa University College attack in Kenya: What happened?*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-48621924> [dostęp: 7 stycznia 2019].

⁷⁶⁰ W rozprawie zamiennie stosowane są nazwy: Jubilee i JPK.

- Super Sojusz Narodowy (National Super Alliance – NASA), składający się z: ODM, WDM, FORD-Kenya, Narodowego Kongresu Amani (Amani National Congress – ANC), NARC, Postępowej Partii Kenii (Progressive Party of Kenya – PPK), Chama Cha Uzalendo (CCU) oraz Muungano Party (MP);
- KANU;
- Economic Freedom Party;
- Chama Cha Mashinani;
- KNC;
- Kenya People's Party;
- Party of Development and Reform;
- PDP;
- New Democrats;
- Party of National Unity⁷⁶¹;
- DP;
- Frontier Alliance Party;
- National Agenda Party;
- Kandydaci niezależni.

Tabela 12. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w sierpniu 2017 roku

WYBORY PARLAMENTARNE	
<i>Zgromadzenie Narodowe</i>	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
JPK	171
ODM	76
WDM	23
ANC	14

⁷⁶¹ Część dawnej PNU prezydenta M.Kibakiego, której członkowie nie zdecydowali się na połączenie z JPK.

FORD-Kenya	12
KANU	10
Economic Freedom Party	5
Maendeleo Chap Chap Party	4
Party of Development and Reform	4
Chama Cha Mashinani	2
KNC	2
Kenya People's Party	2
PDP	2
CCU	1
MP	1
New Democrats	1
Party of National Unity	1
DP	1
Frontier Alliance Party	1
National Agenda Party	1
Kandydaci niezależni	14
<i>SENAT</i>	
PARTIA	LICZBA MANDATÓW
JPK	34
ODM	20

WDM	3
ANC	3
KANU	3
FORD-Kenya	1
CCU	1
Party of Development and Reforms	1
Kandydaci niezależni	1
WYBORY PREZYDENCKIE	
KANDYDAT NA PREZYDENTA + KANDYDAT NA WICEPREZYDENTA (PARTIA)	PROCENT ZDOBYTYCH GŁOSÓW
Uhuru Kenyatta (JPK) + William Ruto (JPK)	54,17%
Raila Odinga (NASA) + Kalonzo Musyoka (NASA)	44,94%

Część tabeli prezentująca wyniki wyborów prezydenckich nie uwzględnia pozostałych kandydatów z wynikiem $\geq 3\%$. Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kenya – National Assembly*, IPU, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2167_E.htm; *Kenya – Senate (Senate)*, IPU, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2168_E.htm; *Declaration of Results for Election of the President of the Republic of Kenya at the National Tallying Centre*, IEBC, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/AolbKryRpH.pdf> [dostęp: 9 stycznia 2019].

Sytuacja po wyborach w 2017 roku tym razem niebezpiecznie zaczęła przypominać tę z 2007 roku. Wyniki części prezydenckiej wyborów stały się obiektem kontestacji R. Odingi i NASA, którzy przekonywali, że poparcie dla U. Kenyatty mogło zostać sztucznie zawyżone. Zdaniem R. Odingi o fałszerstwie wyborczym miały świadczyć nieścisłości proceduralne w

zakresie wymaganych przez IEBC formularzy sporządzanych przez komisje wyborcze⁷⁶². Niektórych było mniej niż powinno, brakowało pieczętek, kserokopii lub oryginałów⁷⁶³. R. Odinga uważał ponadto, że mogło dojść do ataku hakerów i ich ingerencji w głosy oddane w sposób elektroniczny⁷⁶⁴. Lider NASA i jego prawnicy zebrali dowody mające to potwierdzać i złożyli protest wyborczy. W rezultacie Sąd Najwyższy zakwestionował wyniki wyborów prezydenckich, a IEBC wyznaczyła datę ich kolejnej tury na 26 października 2017 roku. Należy wspomnieć, że zwycięzca pierwszej tury wyborów prezydenckich, urzędujący obecnie prezydent U. Kenyatta, niemalże od razu stwierdził, że nie kwestionuje decyzji Sądu Najwyższego i jest gotowy do udziału w ponownej kampanii wyborczej. Co istotne, podczas drugiej tury wyborów sytuacja w samej IEBC była ponownie niestabilna. Wiązało się to z kwestią prawdopodobnych nacisków na ten organ, które doprowadziły do ucieczki do Stanów Zjednoczonych Roslyne Akombe⁷⁶⁵, jednego z komisarzy IEBC. W konsekwencji R. Odinga zrezygnował z ponownego startu w wyborach i nawoływał do ich bojkotu. Niemniej na skutek decyzji Sądu Najwyższego, zgodnie z którą wszyscy kandydaci, którzy wzięli udział w wyborach prezydenckich w sierpniu, powinni zostać uwzględnieni w nowej turze, R. Odinga ostatecznie znalazł się na kartach do głosowania. W czasie ponownej kampanii często dochodziło do protestów organizowanych przez zwolenników obu kandydatów, które w większości przypadków przeradzały się w starcia ze służbami porządkowymi niepozbawione ofiar śmiertelnych.

Ostatecznie doszło do ponownego głosowania w wyznaczonym terminie. Wybory wygrał ponownie U. Kenyatta, zdobywając 98,26% głosów, podczas gdy R. Odinga uzyskał tylko 0,96% głosów⁷⁶⁶. 30 października 2017 roku U. Kenyatta został oficjalnie uznany za zwycięzcę wyborów i 28 listopada złożył przysięgę prezydencką. R. Odinga i koalicja NASA, której był on liderem, w dalszym ciągu nie uznawali wyników tych wyborów, gdyż uważali, że nie zostały one przeprowadzone sprawiedliwie. Stwierdzili oni, że od tego momentu przechodzą do „prawdziwej i twardej” opozycji wobec rządów U. Kenyatty i JPK. 30 stycznia 2018 roku w Nairobi miało miejsce symboliczne zdarzenie. R. Odinga złożył przysięgę na „prezydenta ludu” – *the people's president*, symulując rzeczywiste składanie przysięgi

---

⁷⁶² N. Cheeseman et al., *Kenya's 2017 elections: winner-takes-all politics as usual?*, „Journal of Eastern African Studies” 2019, Vol. 13, No. 2, s. 5.

⁷⁶³ Ibidem.

⁷⁶⁴ Ibidem.

⁷⁶⁵ Roslyne Akombe obawiała się o swoje życie po tym, jak został zamordowany Chris Msando, szef departamentu informacji, komunikacji i technologii IEBC.

⁷⁶⁶ *Fresh Presidential Elections Results County Summary*, IEBC, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/A1wUI9EnMM.pdf> [dostęp: 9 stycznia 2019].

prezydenckiej⁷⁶⁷. Za karę władze wyłączyły na tydzień sygnał stacji telewizyjnych, które transmitowały to wydarzenie: NTV, KTN, Citizen TV i Inooro TV⁷⁶⁸.

Między listopadem 2017 a lutym 2018 roku sytuacja polityczna w Kenii uległa destabilizacji. Kryzys polityczny został zażegnany dzięki spotkaniu liderów obu stron sporu: prezydenta U. Kenyatty i lidera opozycji R. Odingi, które odbyło się 9 marca 2018 roku w Nairobi⁷⁶⁹. Podczas tego spotkania zdecydowano o kolejnej reformie systemu politycznego i socjoekonomicznego państwa, tak aby możliwe było realizowanie bieżących wyzwań i rozwiązywanie problemów, z którymi mierzy się Kenia i jej społeczeństwo⁷⁷⁰. Wyrażono gotowość wzmacniania jedności narodowej oraz przeciwdziałania wykorzystywaniu tożsamości etnicznych w polityce⁷⁷¹. W tym celu U. Kenyatta i R. Odinga powołali wspólną dla strony rządowej i opozycji inicjatywę Building Bridges Initiative – BBI⁷⁷². W celu wypracowania jednego planu reform systemu politycznego i socjoekonomicznego Kenii obaj liderzy powołali 14-osobową grupę ds. opracowania inicjatywy BBI, w której skład weszli eksperci w takich dziedzinach jak prawo, ekonomia czy sprawy społeczne⁷⁷³. W ciągu 18 miesięcy prac grupy i objazdu Kenii w celu odbywania konsultacji z mieszkańcami hrabstw oraz lokalnymi elitami politycznymi eksperci opracowali raport, w którym znalazły się wytyczne dotyczące potrzebnych zmian⁷⁷⁴. 27 października 2019 roku w Bomas pod Nairobi dokonano prezentacji raportu oraz przyjęto strategię BBI.

W raporcie zostało wymienionych dziewięć problemów wymagających szybkiego rozwiązania. Są to: brak etosu narodowego; niedoskonałe prawo i brak rozliczalności; antagonizmy etniczne i rywalizacja; wybory prowadzące do podziałów społecznych⁷⁷⁵; brak

---

⁷⁶⁷ *Kenya's Raila Odinga 'inaugurates' himself as president*, BBC, https://www.bbc.com/news/world-africa-42870292?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/cm6pmm4v266t/kenya-general-election-2017&link_location=live-reporting-story [dostęp: 9 kwietnia 2019].

⁷⁶⁸ *Kenya TV channels still off air despite court order*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-42905290> [dostęp: 9 stycznia 2019].

⁷⁶⁹ *Kenya's BBI is the political elite's attempt to rewrite history*, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/kenya-bbi-political-elite-attempt-rewrite-history-191128150130076.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷⁰ *What is BBI? Everything you should know*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/320137-what-bbi-everything-know.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷¹ *Kenya's BBI is the political elite's attempt to rewrite history*, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/kenya-bbi-political-elite-attempt-rewrite-history191128150130076.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷² Szczegółowe informacje na temat BBI znajdują się na specjalnie przygotowanej stronie internetowej: <https://www.bbi.go.ke/> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷³ *What is BBI? Everything you should know*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/320137-what-bbi-everything-know.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷⁴ *Letter from Africa: Is Kenya building bridges to nowhere?*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-50603137> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷⁵ W oryginale: *divisive elections*.

inkluzywności; nierówności ekonomiczne⁷⁷⁶; korupcja; problemy decentralizacji; niedostateczne bezpieczeństwo i ochrona⁷⁷⁷.

Wśród zawartych w raporcie BBI postulatów uzdrowienia sytuacji politycznej i społecznej w Kenii znalazły się⁷⁷⁸: ponowne wprowadzenie instytucji premiera (tym razem wyposażonego jednak w ściśle określone kompetencje); zinstytucjonalizowanie gabinetu cieni oraz prawne zagwarantowanie miejsca dla lidera opozycji w parlamencie; poszerzenie reprezentacji etnicznej w gabinecie oraz urzędach państwowych; przyznanie większych kompetencji hrabstwom oraz zwiększenie do 35% udziału hrabstw w podziale dochodu narodowego; uczynienie podziału dóbr publicznych sprawiedliwszym; walka z korupcją; oraz przeciwdziałanie polityzacji etniczności poprzez działania budujące jedność narodową⁷⁷⁹. Prace w ramach inicjatywy BBI w dalszym ciągu trwają⁷⁸⁰, a czołowi politycy kenijscy z obu stron sporu politycznego oraz różnych grup etnicznych, a także członkowie grupy eksperckiej odbywają konsultacje z obywatelami Kenii i zapoznają się z propozycjami opracowywanymi w ramach inicjatywy BBI. Nie ulega wątpliwości, że elementy wskazane w raporcie na temat inicjatywy BBI mogą przybrać postać kolejnej nowelizacji konstytucji. Zresztą zostało to wskazane przez R. Odingę, który stwierdził, że Kenijczycy mogą już w przyszłym roku głosować za przyjęciem rekomendacji przygotowanych w raporcie będącym efektem pracy w ramach inicjatywy BBI⁷⁸¹.

Współczesna Kenia jest państwem przechodzącym ciągle zmiany systemu politycznego. Z jednej strony jest to wymuszone implementacją nowej konstytucji z 2010 roku, z drugiej zaś – koniecznością uporania się z zaniedbaniami z lat minionych, czego przykładem jest chociażby inicjatywa BBI. W społeczeństwie żywy jest strach przed ponownym wybuchem zamieszek etnicznych, podobnych do tych z lat 2007–2008. Kenijskie społeczeństwo jest przy tym spolaryzowane jak nigdy dotąd. Nadal ważnym elementem kenijskiej polityki jest etniczność, a zwłaszcza zjawiska polityzacji etniczności i klientelizmu etnicznego. Przyszłość pokaże, czy nowa konstytucja będzie sprzyjać reformowaniu kenijskiej polityki, szczególnie w

---

⁷⁷⁶ W oryginale: *shared prosperity*.

⁷⁷⁷ *What is BBI? Everything you should know*, Tuko, w: <https://www.tuko.co.ke/320137-what-bbi-everything-know.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷⁸ Pełny Raport BBI dostępny na stronie internetowej: <https://d2s5ggbcxybtf.cloudfront.net/bbireport.pdf> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁷⁹ *What is BBI? Everything you should know*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/320137-what-bbi-everything-know.html> [dostęp: 23 marca 2020].

⁷⁸⁰ Stan na kwiecień 2020 roku.

⁷⁸¹ *Raila: Be ready for BBI vote next year*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001354075/raila-be-ready-for-bbi-vote-next-year> [dostęp: 23 marca 2020].

zakresie skutecznego zastępowania rywalizacji politycznej w oparciu o kryterium etniczne kryterium programowym. Istotne znaczenie mają pewne instytucje wprowadzone w następstwie przyjęcia nowej ustawy zasadniczej, mające udaremnić konflikt etniczny wciąż możliwy w takich warunkach. Są one obiektem analizy przedstawionej w dalszej części rozprawy.

Warta podkreślenia jest zmiana nastawienia kenijskich polityków (niestety tylko części z nich), którzy wszelkie kwestie sporne, na przykład dotyczące wyników wyborów, chcą rozwiązywać na drodze sądowej, a nie jak dotychczas poprzez mobilizację swoich zwolenników i inspirowanie zamieszek. Ponadto wciąż żywa jest w Kenii debata na temat *majimbo* i jego możliwych skutków politycznych.

Kenia zaangażowana jest w walkę z islamskim terroryzmem. W związku z tym wzmocniona została obecność kenijskich sił zbrojnych na pograniczu z Somalią. Mimo to Al-Shabab wciąż dowodzi swojej skuteczności, o czym świadczy spektakularny atak z 15 stycznia 2019 roku na hotel w Nairobi, w wyniku którego zginęło 21 osób, a 28 zostało rannych⁷⁸².

W perspektywie ekonomicznej Kenia wyróżniała się w 2019 roku postępującym rozwojem gospodarczym, co jednak nie przekłada się jeszcze w widoczny sposób na zwiększenie dobrobytu obywateli Kenii. Nadal istnieje duża ekonomiczna polaryzacja społeczeństwa, dodatkowo wzmocniona podziałami etnicznymi, a kenijska klasa średnia – mimo że się rozwija – jest wciąż niedostatecznie liczna. Ciągle obecna jest w Kenii bieda, której symbolem są dzielnice slumsów w Nairobi – Kibera czy Muthare. Wielu ludziom trudno jest znaleźć zadowalającą, dobrze płatną pracę, co jest istotnym źródłem frustracji, szczególnie wśród ludzi młodych, kończących swoją edukację. Należy się spodziewać, że pandemia COVID-19 nie tylko wpłynie hamująco na rozwój ekonomiczny Kenii, ale również spowoduje wzrost biedy i frustracji jej mieszkańców, co może mieć wpływ na destabilizację sytuacji politycznej.

Najpoważniejszym permanentnym zagrożeniem dla rozwoju Kenii jest korupcja obecna na wszystkich szczeblach władzy i instytucji publicznych⁷⁸³. Kenią co jakiś czas wstrząsają nowe skandale korupcyjne, także z udziałem polityków. W rankingu percepcji korupcji (Corruption Perceptions Index – CPI) za 2019 rok Kenia zajęła 137. miejsce na 180 badanych

---

⁷⁸² *Nairobi DusitD2 hotel attacked by suspected militants*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-46880375> [dostęp: 6 sierpnia 2019].

⁷⁸³ *Corruption Perception Index 2019: Kenya*, Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/ken> [dostęp: 4 marca 2020].

państw. Oceniając skalę zjawiska korupcji w sektorze publicznym, autorzy CPI przyznali Kenii 28 punktów, gdzie 0 oznacza wysoki poziom korupcji, a 100 – niski⁷⁸⁴. Co jakiś czas na jaw wychodzą afery korupcyjne, w których kwoty nadużyć sięgają miliardów szylingów. Odpowiedzią na powyższe problemy jest wdrażana przez kenijski rząd strategia *Vision 2030*, inicjatywa BBI, a także coraz bardziej zdecydowana postawa w tej sprawie prezydenta Kenii.

---

⁷⁸⁴ Ibidem.

Rozdział 4

INSTYTUCJE KENIJSKIEGO SYSTEMU POLITYCZNEGO

4.1. Władza wykonawcza

Władza wykonawcza w kenijskim systemie politycznym skupiona jest w rękach prezydenta i wiceprezydenta. Na podstawie nowej konstytucji Kenii z 2010 roku kompetencje prezydenta zostały zmniejszone w stosunku do poprzednich regulacji prawnych. Przed 2010 rokiem niemal całkowitą władzę polityczną posiadał prezydent, również w zakresie nominacji personalnych na stanowiska w aparacie państwa⁷⁸⁵. Wzajemne równoważenie i ograniczanie się władz w ramach trójpodziału władzy praktycznie nie istniało. Prezydent, dzięki posiadanym kompetencjom, a także systemowi wyborczemu utrwalającemu jego dominację jako zwycięzcy, był głównym decydem w kwestii dostępu do stanowisk publicznych oraz podziału dóbr ekonomicznych. W efekcie władza państwowa była mocno scentralizowana. Tak silna pozycja prezydenta była głównym czynnikiem wywołującym konflikt polityczny i etniczny. Głowa państwa zamiast spajać wieloetniczne społeczeństwo Kenii, utrzymywała spory i podziały. Znamiennym tego przykładem były tragiczne wydarzenia z lat 2007–2008, spowodowane kontestacją wyników wyborów prezydenckich przez znaczną część społeczeństwa.

Zmiana modelu władzy wykonawczej miała na celu odejście od dawnych rozwiązań oraz niedopuszczenie do ponownej destabilizacji państwa. Implementowane w konstytucji z 2010 roku nowe kenijskie rozwiązania w zakresie egzekutywy poskutkowały rozszerzeniem prerogatyw władzy ustawodawczej, czego efektem było – pierwszy raz w historii Kenii – realne wdrożenie mechanizmów typu *checks & balances*⁷⁸⁶. Polegają one na wymaganej zgodzie parlamentu na mianowanie przez prezydenta ministrów oraz możliwej procedurze *impeachmentu* wobec prezydenta ze strony parlamentu. Dzięki temu udało się odebrać prezydentowi możliwość wywierania na parlament presji w kwestii nominacji, co miało miejsce przed wejściem w życie konstytucji z 2010 roku, kiedy to urzędujący prezydenci

---

⁷⁸⁵ B.J. Berman et al., *Patrons, Clients, and Constitutions: Ethnic Politics and Political Reform in Kenya*, „Canadian Journal of African Studies / La Revue canadienne des études africaines” 2009, Vol. 43, No. 3, s. 479.

⁷⁸⁶ E. Kramon, D.N. Posner, *Kenya's New Constitution*, „Journal of Democracy” 2011, Vol. 22, No. 2, s. 12.

wykorzystywali nominacje ministerialne jako narzędzie patronatu i sprawowania kontroli nad parlamentem⁷⁸⁷. Ustalono sztywną liczbę 22 ministerstw oraz możliwość odwołania sekretarza gabinetu przez parlament⁷⁸⁸. Egzekutywa została dodatkowo ograniczona w wyniku procesu decentralizacji, który skutkowało przekazaniem części władzy i kompetencji do nowo utworzonych hrabstw⁷⁸⁹. Mimo wskazanych ustępstw prezydent w dalszym ciągu pozostaje głównym decydem politycznym, dlatego urząd ten wciąż jest obiektem najzacieklejszej walki wyborczej, co pokazała chociażby kampania wyborcza w 2017 roku.

Nadal w Kenii nie zdecydowano się na wprowadzenie na stałe urzędu premiera jako szefa gabinetu. Urzeczywistnienie się tego pomysłu oznaczałoby kontynuację rządów *power-sharing* z lat 2008–2013. Urząd premiera byłby obejmowany przez przedstawiciela innej grupy etnicznej niż ta, z której wywodzi się prezydent, lub przez lidera zwycięskiej frakcji parlamentarnej (zwłaszcza jeżeli pozostawałaby ona w opozycji do partii prezydenta). Takie rozwiązanie dawałoby możliwość realizacji interesów i celów innych grup etnicznych niż ta, z których wywodzi się głowa państwa, analogicznie do sytuacji, jaka miała miejsce w latach 2008–2013.

Zgodnie z konstytucją z 2010 roku, władza wykonawcza w Kenii znajduje się w gestii prezydenta, wiceprezydenta oraz gabinetu. W skład gabinetu wchodzi: Prezydent – jako jego przewodniczący, Wiceprezydent, Rzecznik Interesu Publicznego oraz ministrowie w liczbie nie mniejszej niż 14 i nie większej niż 22.

Do egzekutywy zaliczana jest również typowa w anglosaskiej tradycji prawnej instytucja Rzecznika Interesu Publicznego – *Attorney General*, uregulowana w artykule 156 konstytucji Kenii. Funkcję rzecznika interesu publicznego może sprawować osoba spełniająca warunki wyboru na Szefa Wymiaru Sprawiedliwości – *Chief Justice*, posiadająca kilkunastoletnią praktykę w zakresie stosowania prawa⁷⁹⁰. *Attorney General* pełni głównie funkcję doradczą na rzecz gabinetu w zakresie prawa, reprezentowania organów państwa przed sądami oraz występuje jako tzw. *amicus curiae* w postępowaniach w sprawach cywilnych, których stroną nie jest gabinet⁷⁹¹. Rzecznik jest powoływany przez prezydenta za zgodą Zgromadzenia Narodowego, spełniwszy wcześniej wymóg wieloletniej praktyki sędziowskiej

---

⁷⁸⁷ Ibidem.

⁷⁸⁸ Ibidem.

⁷⁸⁹ Ibidem.

⁷⁹⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 156.

⁷⁹¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 157.

w sądzie wyższej instancji. *Attorney General* to jednak tylko instytucja doradcza w ramach władzy wykonawczej⁷⁹².

4.1.1. Prezydent i wiceprezydent

Rdzeń władzy wykonawczej w kenijskim systemie politycznym stanowią urzędy prezydenta i wiceprezydenta. Proces wyboru i kompetencje prezydenta oraz wiceprezydenta normuje część 2 rozdziału 9 konstytucji kenijskiej. Osoba pełniąca obowiązki prezydenta Kenii jest wyłaniania w wyborach powszechnych, odbywających się co 5 lat. Dany kandydat zostaje wybrany na urząd prezydenta, jeżeli otrzyma więcej niż połowę wszystkich głosów oddanych w wyborach oraz uzyska co najmniej 25 procent głosów w każdym z ponad połowy hrabstw Kenii⁷⁹³. Jeżeli żaden z kandydatów nie spełni tych wymogów, wówczas w ciągu 30 dni przeprowadza się drugą turę wyborów prezydenckich, w których bierze udział tylko dwoje kandydatów z największą liczbą głosów uzyskanych w pierwszej turze⁷⁹⁴. Z kolei w drugiej turze wyborów prezydenckich ten kandydat zostaje uznany za wybranego, który uzyskał największą liczbę głosów. Nie przeprowadza się wyborów prezydenckich, jeśli zostaje zgłoszony tylko jeden kandydat, wówczas to on zostaje automatycznie desygnowany na urząd prezydenta.

Istotna jest kwestia ważności wyboru prezydenta, regulowana przez art. 140 konstytucji. Zgodnie z jego treścią, każdy obywatel w przeciągu 7 dni od daty ogłoszenia wyników wyborów prezydenckich może zwrócić się z protestem wyborczym do Sądu Najwyższego, który ma 14 dni na podjęcie decyzji co do jego zasadności⁷⁹⁵. Jeżeli Sąd Najwyższy zadecyduje, że jakaś wskazana w protestach wyborczych nieprawidłowość mogła w istotny sposób wpłynąć na wynik wyborów, może unieważnić ich wynik. Wówczas ponowne wybory na urząd prezydenta przeprowadza się w ciągu 60 dni od wydania takiego postanowienia. Precedensowa w tej kwestii sytuacja miała miejsce podczas wyborów prezydenckich w 2017 roku⁷⁹⁶. Sąd Najwyższy orzekł wówczas nieważność wyborów i zdecydował, że w ponownych wyborach wezmą udział wszyscy kandydaci z pierwszej tury na zasadach opisanych w konstytucji.

---

⁷⁹² Ibidem.

⁷⁹³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 138, pkt. 4.

⁷⁹⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 138, pkt. 5.

⁷⁹⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 140.

⁷⁹⁶ Problematyka wyborów powszechnych w Kenii została omówiona szerzej w podrozdziale „Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych” rozprawy.

Natomiast usunięcie prezydenta z zajmowanego urzędu może nastąpić w dwóch wskazanych w konstytucji przypadkach.

Pierwszym z nich jest odwołanie prezydenta z urzędu ze względu na niemożność sprawowania urzędu. W takim przypadku członek Zgromadzenia Narodowego, który uzyskał poparcie co najmniej $\frac{1}{4}$ liczby członków izby, może złożyć wniosek o ustalenie fizycznej i psychicznej zdolności prezydenta do sprawowania urzędu⁷⁹⁷. Jeżeli za przyjęciem tego wniosku opowie się większość ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego to wówczas: Przewodniczący Zgromadzenia w ciągu dwóch dni informuje Szefa Wymiaru Sprawiedliwości o podjęciu uchwały w tej sprawie, a prezydent sprawuje urząd do czasu zakończenia postępowania⁷⁹⁸. W ciągu 7 dni od otrzymania od Przewodniczącego zawiadomienia o podjęciu uchwały, Szef Wymiaru Sprawiedliwości powołuje trybunał, w którego skład wchodzi: trzy osoby uprawnione, zgodnie z prawem obowiązującym w Kenii, do wykonywania zawodu lekarza i wskazane przez podmiot odpowiedzialny z mocy prawa za nadzór nad wykonywaniem zawodu lekarza; osoba uprawniona do występowania przed Wysokim Sądem, wskazana przez podmiot odpowiedzialny z mocy prawa za nadzór nad wykonywaniem zawodu adwokata; osoba wskazana przez prezydenta⁷⁹⁹. Jeżeli Szef Wymiaru Sprawiedliwości jest niezdolny do powołania takiego trybunału, to wówczas, powołuje go Zastępca Szefa Wymiaru Sprawiedliwości⁸⁰⁰. Następnie trybunał przeprowadza postępowanie i w ciągu 14 dni od powołania trybunału przedstawia sprawozdanie w tej sprawie Szefowi Wymiaru Sprawiedliwości oraz Przewodniczącemu Zgromadzenia Narodowego⁸⁰¹. Przewodniczący przedkłada sprawozdanie trybunału Zgromadzeniu Narodowemu w ciągu 7 dni od jego otrzymania⁸⁰². Również w przypadku stwierdzenia przez trybunał zdolności prezydenta do sprawowania urzędu, Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego powiadamia o tym członków Zgromadzenia Narodowego⁸⁰³. W przypadku orzeczenia przez trybunał niezdolności Prezydenta do sprawowania urzędu, w Zgromadzeniu Narodowym przeprowadza się głosowanie nad przyjęciem sprawozdania trybunału⁸⁰⁴. Jeżeli większość ogólnej liczby

---

⁷⁹⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 1.

⁷⁹⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 2.

⁷⁹⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 3.

⁸⁰⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 4.

⁸⁰¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 6.

⁸⁰² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 7.

⁸⁰³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 8.

⁸⁰⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 144, pkt. 9.

członków Zgromadzenia Narodowego opowie się za przyjęciem sprawozdania trybunału, to wówczas prezydent przestaje pełnić urząd⁸⁰⁵.

Drugim przypadkiem jest usunięcie prezydenta z zajmowanego urzędu w drodze *impeachmentu*. Członek Zgromadzenia Narodowego, który uzyskał poparcie co najmniej jednej trzeciej ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego, może złożyć wniosek w sprawie postawienia prezydenta w stan oskarżenia z następujących powodów⁸⁰⁶:

- z powodu rażącego naruszenia postanowień konstytucji lub innych aktów normatywnych;
- jeżeli zaistnieją uzasadnione przesłanki, by sądzić, że prezydent popełnił przestępstwo w rozumieniu prawa krajowego lub międzynarodowego; lub
- w przypadku popełnienia rażącego wykroczenia.

Jeżeli wniosek o usunięcie prezydenta z zajmowanego urzędu w drodze *impeachmentu* zostanie przyjęty większością co najmniej $\frac{2}{3}$ głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego to wówczas: Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego w ciągu 2 dni informuje Przewodniczącego Senatu o podjęciu uchwały w tej sprawie, a prezydent sprawuje swój urząd do czasu zakończenia postępowania⁸⁰⁷. W ciągu 7 dni od złożenia przez Przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego zawiadomienia o podjęciu uchwały, Przewodniczący Senatu zwołuje posiedzenie Senatu w celu wysłuchania zarzutów wobec prezydenta⁸⁰⁸. Następnie Senat w drodze uchwały może powołać komisję specjalną złożoną z 11 swoich członków w celu zbadania sprawy⁸⁰⁹. Powołana przez Senat komisja specjalna bada sprawę, dokonawszy oceny zasadności przedstawionych prezydentowi zarzutów, a następnie w ciągu 10 dni przedstawia Senatowi sprawozdanie w tej sprawie⁸¹⁰. Prezydentowi przysługuje prawo do stawienia się przed komisją specjalną bądź do bycia przed nią reprezentowanym w toku prowadzonego postępowania⁸¹¹. Jeżeli komisja specjalna uzna, że zarzuty postawione prezydentowi⁸¹²:

- nie znajdują uzasadnienia – to wówczas nie jest prowadzone dalsze postępowanie;

---

⁸⁰⁵ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 144, pkt. 10.

⁸⁰⁶ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 1.

⁸⁰⁷ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 2.

⁸⁰⁸ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 3 (a).

⁸⁰⁹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 3 (b).

⁸¹⁰ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 4.

⁸¹¹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 5.

⁸¹² Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 145, pkt. 6.

- są uzasadnione – to wówczas Senat, po umożliwieniu prezydentowi złożenia wyjaśnień w sprawie, przeprowadza głosowanie nad usunięciem prezydenta z urzędu.

Jeżeli co najmniej dwie trzecie ogólnej liczby członków Senatu zagłosuje za usunięciem prezydenta z urzędu, to wówczas prezydent przestaje pełnić urząd⁸¹³.

Wiceprezydentem Kenii może natomiast zostać osoba, którą wskazał kandydat na urząd prezydenta i która spełnia wszelkie wymogi co do tego, aby pełnić tę funkcję⁸¹⁴. Jeżeli dany kandydat wygrał wybory prezydenckie, to wskazany przez niego kandydat na urząd wiceprezydenta automatycznie nim zostaje. Jego usunięcie może nastąpić z tych samych przyczyn, z jakich z urzędu może zostać usunięta osoba wybrana na prezydenta. Sposób wyboru wiceprezydenta może sugerować, że jego rola jest mało znacząca. Praktyka polityczna pokazuje jednak, że jest inaczej. W wyborach prezydenckich kandydaci startują parami, podobnie jak w Stanach Zjednoczonych, zatem wiceprezydent w sposób istotny uzupełnia prezydenta i od tego, co reprezentuje sobą jako polityk, może zależeć zwycięstwo w wyborach. W Kenii dodatkowo dochodzi czynnik etniczny, a mianowicie: duże znaczenie ma to, z której grupy etnicznej wywodzi się kandydat na wiceprezydenta.

Konstytucja Kenii ściśle określa zakres władzy i kompetencji prezydenta i wiceprezydenta. Regulują to art. 131, 132 i 133. Większość z nich określa prerogatywy głowy państwa. I tak, przede wszystkim, art. 131 konstytucji jednoznacznie wskazuje, że to prezydent posiada władzę wykonawczą w Kenii oraz przewodzi pracom gabinetu⁸¹⁵. Prezydent jest Naczelnym Dowódcą Sił Obronnych oraz przewodniczy Radzie Bezpieczeństwa Narodowego⁸¹⁶. Prezydent dba o zachowanie jedności narodowej, podejmuje działania na rzecz poszanowania różnorodności wspólnot Kenii, co ma szczególne znaczenie w przypadku wieloetnicznego i wieloreligijnego społeczeństwa kenijskiego⁸¹⁷. Do innych ogólnych kompetencji prezydenta należą m.in.: piecza nad nienaruszalnością konstytucji, ochrona suwerenności Kenii, ochrona praw człowieka, zapewnienie rządów prawa i podstawowych wolności⁸¹⁸.

⁸¹³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 145, pkt. 7.

⁸¹⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 148, pkt. 1.

⁸¹⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 131, pkt. 1 (a), (b).

⁸¹⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 131, pkt. 1 (c), (d), (e).

⁸¹⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 131, pkt. 2.

⁸¹⁸ *Ibidem*.

Różne kompetencje prezydenta Kenii wynikają z jego obowiązków względem parlamentu; względem gabinetu, a także względem administracji publicznej i otoczenia międzynarodowego oraz są powiązane z pełnionymi przez niego funkcjami reprezentacyjnymi. Prezydent na forum parlamentu ma obowiązek: zwracać się z orędziem do Narodu, nie tylko na pierwszym posiedzeniu izby, lecz zawsze, gdy sytuacja w państwie tego wymaga, ma obowiązek przedkładać raz w roku sprawozdania z postępów w realizacji międzynarodowych zobowiązań Kenii oraz z podjętych działań na rzecz realizacji celów zgodnych z wartościami narodowymi, wskazanych w art. 10 konstytucji⁸¹⁹. Prezydent, aby móc dokonywać nominacji kadrowych, musi posiadać na każdą z nich zgodę parlamentu.

Kompetencje prezydenta względem gabinetu są następujące: kieruje gabinetem i koordynuje wykonywanie zadań przez ministrów i ministerstwa, posiada prawo podejmowania decyzji kadrowych za zgodą Zgromadzenia Narodowego, powołuje i odwołuje ministrów, Rzecznika Interesu Publicznego, sekretarzy gabinetu, sekretarzy generalnych, wysokich komisarzy, ambasadorów i konsulów, a także innych funkcjonariuszy publicznych⁸²⁰. Istotną funkcją prezydenta jest powierzenie ministrom wdrożenia i wykonania aktów uchwalonych przez parlament na mocy decyzji ogłaszanych w dzienniku urzędowym „Kenya Gazette”, o ile nie pozostaje to w sprzeczności z innymi aktami uchwalonymi przez parlament⁸²¹.

Do pozostałych kompetencji prezydenta należą te związane z prowadzeniem polityki zagranicznej, jednak ograniczają się one tylko do przyjmowania zagranicznych przedstawicieli dyplomatycznych i konsularnych, możliwości wypowiedzenia wojny (za zgodą parlamentu), wypełniania przez odpowiednich ministrów zobowiązań międzynarodowych, oraz prerogatywy ceremonialne, takie jak nadawanie odznaczeń i orderów⁸²². Prezydentowi przysługuje również możliwość stosowania prawa łaski. Ma on także prawo do wydawania aktów, które wymagają formy pisemnej – taki akt musi być opatrzony pieczęcią oraz podpisem⁸²³.

Natomiast kompetencje wiceprezydenta Kenii, niezwykle skromnie zarysowane w art. 147 konstytucji wiążą się po prostu z zastępowaniem prezydenta w wypełnianiu jego obowiązków⁸²⁴. W praktyce oznacza to, że wiceprezydent wykonuje określone zadania przydzielone mu przez prezydenta.

---

⁸¹⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 132, pkt. 1.

⁸²⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 132, pkt. 2.

⁸²¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 132, pkt. 3.

⁸²² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 132, pkt. 4, 5.

⁸²³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 133.

⁸²⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 147.

4.1.2. Gabinet

Gabinet składa się z prezydenta (który przewodniczy jego pracom), wiceprezydenta, Rzecznika Interesu Publicznego oraz nie mniej niż 14 i nie więcej niż 22 ministrów⁸²⁵. Dodatkową instytucją w gabinecie jest sekretarz. Mimo tego, że nie jest on wskazywany jako członek samego gabinetu, to konstytucja wymienia ten urząd w części poświęconej właśnie gabinetowi. Na uwagę zasługuje wprowadzenie limitu na tworzenie stanowisk ministerialnych, tak aby nie dopuszczać do sytuacji, w której dany resort powstaje tylko jako efekt podziału dóbr publicznych czy też po to, by prezydent mógł powołać na stanowiska w tymże ministerstwie swoich zaufanych ludzi bądź poprzez takie nominacje nagradzać za lojalność. Ministrów powołuje i odwołuje prezydent za zgodą Zgromadzenia Narodowego, przy czym żaden z ministrów nie może być członkiem parlamentu⁸²⁶. Prawo do wystąpienia o odwołanie danego ministra przysługuje członkowi Zgromadzenia Narodowego, po tym, jak wniosek w tej sprawie uzyska poparcie co najmniej jednej czwartej ogólnej liczby członków Zgromadzenia⁸²⁷. Wniosek musi być uzasadniony i dotyczyć przypadków, gdy ma miejsce domniemanie rażącego naruszenia postanowień konstytucji lub innych aktów normatywnych⁸²⁸; jeśli zaistniały uzasadnione przesłanki, by sądzić, że dany minister popełnił przestępstwo, także w zakresie prawa międzynarodowego⁸²⁹; a także jeśli minister popełnił rażące wykroczenie⁸³⁰.

Ministrowie ponoszą odpowiedzialność za swoje decyzje i efekty swojej pracy w dwojaki sposób. Po pierwsze, jest to odpowiedzialność przed prezydentem jako przewodniczącym gabinetu⁸³¹. Po drugie, jest to odpowiedzialność przed Zgromadzeniem Narodowym lub Senatem polegająca na obowiązku stawienia się na wezwanie komisji parlamentarnych oraz udzielenia odpowiedzi na wszelkie pytania dotyczące spraw objętych zakresem odpowiedzialności danego ministra⁸³².

---

⁸²⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 1.

⁸²⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 2, 5.

⁸²⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 6.

⁸²⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 6 (a).

⁸²⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 6 (b).

⁸³⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 152, pkt. 6 (c).

⁸³¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 153, pkt. 2.

⁸³² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 153, pkt. 3.

4.2. Władza ustawodawcza

W kenijskim systemie politycznym władzę ustawodawczą sprawuje parlament, którego skład wyłaniany jest w wyborach powszechnych. Parlament, co istotne w tak wieloetnicznym i doświadczonym konfliktami państwie jak Kenia, musi z mocy prawa odzwierciedlać różnorodność etniczną społeczeństwa. Parlament Kenii jest dwuizbowy – tworzą go Zgromadzenie Narodowe (National Assembly) w którym zasiada 349 deputowanych i Senat (Senate) w którym zasiada 67 senatorów. O ile Zgromadzenie Narodowe poprzez swoich członków wyłanianych w wyborach powszechnych ma reprezentować interesy obywateli, o tyle rola Senatu polega na wyrażaniu i obronie interesów hrabstw. System ten zdaje się przypominać rozwiązania bikameralne stosowane w państwach federacyjnych. Parlament posiada wyłączne prawo do stanowienia powszechnie obowiązujących przepisów prawnych w Kenii, chyba że wynikające z konstytucji oraz innych ustaw upoważnienia wskazują inaczej.

Prawo bycia wybranym na członka parlamentu jest w konstytucji Kenii ściśle uregulowane przez art. 99. Osoba, która chce zasiadać w parlamencie, musi zdobyć mandat w swoim okręgu wyborczym. Musi ona być zarejestrowana jako wyborca, spełniać wymóg wykształcenia oraz wykazywać poszanowanie dla norm etycznych, a także zostać wskazana jako kandydat⁸³³ przez jakąś partię polityczną lub ubiegać się o mandat jako kandydat niezależny⁸³⁴. Konstytucyjne wymogi, które musi spełnić przyszły członek parlamentu, mają przede wszystkim dawać rękojmię należytego zachowania parlamentarzysty. Wymóg wykształcenia ma zapobiec obecności w parlamencie osób przypadkowych, które nie tylko nie znają się na systemie politycznym Kenii, ale zwłaszcza na materii, którą przyjdzie im się zajmować na przykład podczas pracy w komisjach. Z kolei wysokie wymogi etyczne stawiane przed kandydatami mają uchronić przed wybraniem osób skłonnych do korupcji. W warunkach kenijskich, gdzie korupcja stanowi olbrzymi problem w skali całego państwa, wymóg nienagannej postawy etycznej zdaje się w pełni uzasadniony i konieczny. I tak, zgodnie z art. 99 pkt. 2 konstytucji, kandydować do parlamentu nie mogą osoby, które są niewypłacalnymi dłużnikami; które zostały skazane na karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy wzwyż oraz zostały uznane za winne przekroczenia uprawnień, a także dopuściły się nadużyć jako

---

⁸³³ Wówczas powinna udokumentować poparcie co najmniej 1000 wyborców zarejestrowanych w danym okręgu, jeżeli kandyduje do Zgromadzenia Narodowego, oraz co najmniej 2000 wyborców z danego hrabstwa, jeżeli kandyduje do Senatu.

⁸³⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 99, pkt. 1.

urzędnicy państwowi lub publiczni⁸³⁵. Do parlamentu nie mogą również kandydować osoby, które są funkcjonariuszami państwowymi lub publicznymi; które przez ostatnie 5 lat były członkami IEBC; które przez ostatnie 10 lat nie posiadały obywatelstwa Kenii; oraz członkowie organów hrabstw.

Wybory do parlamentu kenijskiego odbywają się raz na 5 lat, zawsze w drugi wtorek sierpnia. Są one przeprowadzane jednocześnie z wyborami prezydenckimi oraz do organów hrabstw. Stosowane są na szeroką skalę rozwiązania kwotowe. Art. 100 konstytucji nakazuje, by w parlamencie znalazły się reprezentacje następujących grup: kobiet, osób niepełnosprawnych, młodzieży, mniejszości etnicznych, marginalizowanych grup etnicznych⁸³⁶. Prawomocność wyborów orzeka Sąd Najwyższy.

W parlamencie funkcjonują następujące organy: przewodniczący Zgromadzenia Narodowego i przewodniczący Senatu (Speaker) oraz wiceprzewodniczący tych izb, wyłaniani spośród ich członków. Ich głównym zadaniem jest przewodzenie obradom izb. Obrady mają charakter jawny i dostępne są dla zainteresowanych obywateli, chyba że na skutek pewnych okoliczności konieczne jest ich utajnienie. Obywatele mogą również składać do parlamentu petycje. Językami urzędowymi obrad są angielski i suahili. Dodatkowym organem administracyjno-koordynującym parlamentu jest Komisja Służby Parlamentarnej (Parliamentary Service Commission – ParlSC). Składa się ona z: przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego jako przewodniczącego Komisji, wiceprzewodniczącego wybieranego przez Komisję, 7 członków powoływanych przez parlament spośród członków parlamentu oraz dwóch obywateli (1 mężczyzny i 1 kobiety) wybranych przez parlament spośród osób posiadających doświadczenie w sprawach publicznych, lecz nie będących członkami parlamentu⁸³⁷. ParlSC odpowiedzialna jest m.in. za prawidłowe funkcjonowanie parlamentu i przedstawianie rocznych preliminarzy uwzględniających wydatki na obsługę parlamentu.

Obie izby parlamentu⁸³⁸ przyjmują akty prawne lub podejmują inne decyzje większością głosów oddanych przez ich członków obecnych podczas głosowania. W przypadku równej liczby głosów za i przeciw dany akt nie zostaje przyjęty. W głosowaniach nie biorą udziału ci członkowie parlamentu, których interes materialny jest przedmiotem głosowania.

---

⁸³⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 99, pkt. 2, 3.

⁸³⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 100.

⁸³⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 127, pkt. 2.

⁸³⁸ Z wyjątkiem konstytucyjne wskazanych przypadków, analizowanych w dalszej części tego podrozdziału.

Kworum parlamentarne wynosi: 50 członków w Zgromadzeniu Narodowym oraz 15 członków w Senacie⁸³⁹.

Analizując postanowienia dotyczące legislatywy, które zawiera konstytucja z 2010 roku, można zauważyć istotne zmiany, które wprowadzone zostały jej mocą we władzy ustawodawczej w stosunku do stanu poprzedniego. Dotyczy to zwłaszcza przywrócenie instytucji Senatu do kenijskiego systemu politycznego, po blisko 47 latach przerwy, oraz zauważalne poszerzenie kompetencji i wzmocnienie pozycji Zgromadzenia Narodowego⁸⁴⁰. Zmiany te mają doprowadzić do odejścia od dotychczasowej praktyki politycznej, w której to parlament był jedynie maszynką do głosowania oraz przybudówką urzędu prezydenta, mającą charakter fasadowy. W myśl nowych rozwiązań legislatywa i egzekutywa mają się skutecznie wzajemnie ograniczać. Tym samym władza ustawodawcza w Kenii została uwolniona od wcześniejszych zależności od władzy wykonawczej. Przed wejściem w życie konstytucji z 2010 roku prezydent miał m.in. prawo do odraczania sesji parlamentu czy rozwiązania parlamentu w każdym momencie bez podania zasadniczej przyczyny⁸⁴¹. Dzięki odejściu od tych praktyk, w myśl zapisów w nowej konstytucji, parlament zyskał należną mu autonomię. Natomiast członkowie parlamentu zyskali prawo do posiadania immunitetu. Wzrost znaczenia legislatywy może wpłynąć na ograniczanie konfliktów międzysegmentowych, zwłaszcza jeśli opozycja, zdobywając znaczną liczbę mandatów, czy wręcz uzyskując prymat w parlamencie, uzyska wpływ na proces decyzyjny i stanowienie prawa, przede wszystkim w sytuacji, gdy prezydent wywodzi się z innego obozu politycznego.

Parlament w Kenii posiada prawo weryfikowania i zatwierdzania kluczowych nominacji na stanowiska we władzy wykonawczej, w urzędach publicznych i we władzy sądowniczej. Może także zmusić prezydenta do odwołania urzędników państwowych, w tym członków gabinetu⁸⁴². Co więcej, prezydent nie ma uprawnień do rozwiązania parlamentu w przypadku zastosowania przez parlament prawa *impeachmentu* wobec niego⁸⁴³. Kenijska legislatywa zyskała prawo nadzoru, które jest wykonywane m.in. w formie przesłuchań przed komisjami parlamentarnymi⁸⁴⁴.

---

⁸³⁹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 121.

⁸⁴⁰ K.R. Hope, *Bringing in the Future in Kenya: Beyond the 2010 Constitution*, „Insight on Africa” 2015, Vol. 7, No. 2, s. 102.

⁸⁴¹ Ibidem.

⁸⁴² K.R. Hope, *Bringing...*, op. cit., s. 102.

⁸⁴³ Ibidem.

⁸⁴⁴ Ibidem, s. 103.

W procesie decentralizacji w Kenii legislatura, a w szczególności Senat jako reprezentant hrabstw⁸⁴⁵, zaczęła odgrywać rolę bufora między władzą hrabstw a egzekutywą, uniemożliwiająca rządowi centralnemu podważanie kompetencji i władzy instytucji politycznych poszczególnych hrabstw⁸⁴⁶. I tak, konstytucja z 2010 roku wyznacza legislaturę jako obrońcę interesów władz lokalnych oraz nadaje jej obowiązki w zakresie zapewnienia trwałości i niezależności hrabstw⁸⁴⁷. Parlament ma na przykład obowiązek wprowadzenia odpowiedniej ustawy, mającej zagwarantować wsparcie dla władz lokalnych w razie niemożności pełnienia przez nie ich funkcji i ograniczania ich kompetencji (art. 190 konstytucji)⁸⁴⁸. Również granice hrabstw mogą zostać zmienione jedynie uchwałą każdej z izb parlamentu, popartą przez co najmniej dwie trzecie członków każdej z nich (art. 188 konstytucji), przy czym taka rezolucja musi opierać się na zaleceniach IEBC⁸⁴⁹. Szczególne znaczenie w analizowanej kwestii obrony praw hrabstw przez legislaturę mają postanowienia mówiące o ingerencji rządu centralnego w kompetencje hrabstw w wymienionych przypadkach. W takim stanie rzeczy wymagane jest, aby parlament uchwalił odpowiednią ustawę, która nakazuje rządowi centralnemu powiadomić władze danego hrabstwa o wszelkich środkach, jakie zamierza podjąć⁸⁵⁰. Dzięki temu legislatura ma kontrolę nad poczynaniami władzy wykonawczej, a także odgrywa rolę obrońcy interesów hrabstw przed zakusami rządu centralnego. W myśl przepisów dotyczących możliwej interwencji rządu centralnego, już w zakresie jej przeprowadzenia i koordynacji, wymagane kompetencje są przekazywane przez rząd Senatowi.

Legislatura odpowiada również w dużej mierze za rozwiązywanie problemów wynikających z wieloetniczności kenijskiego społeczeństwa (dotyczą one głównie poziomu lokalnego). To na parlamencie spoczywa – poprzez wydanie odpowiedniego aktu prawnego – obowiązek zapewnienia zróżnicowanym kulturowo grupom danego hrabstwa wsparcia i reprezentacji w jego zgromadzeniu⁸⁵¹. Ponadto parlament jest zobowiązany do uchwalenia przepisów, które m.in. wskazują sposób powoływania oraz usuwania osób z urzędów w instytucjach władzy hrabstw⁸⁵². Prerogatywy władzy ustawodawczej są bardzo istotne w kenijskich warunkach wieloetniczności oraz długoletniej rywalizacji między grupami

---

⁸⁴⁵ A. Cornell, M. D'Arcy, *Devolution, Democracy and Development in Kenya*, ICLD, Malmö 2016, s. 3.

⁸⁴⁶ M. Akech, *Institutional Reform in the New Constitution of Kenya*, ICTJ Nairobi, Nairobi 2010, s. 24.

⁸⁴⁷ Ibidem.

⁸⁴⁸ Ibidem.

⁸⁴⁹ Ibidem.

⁸⁵⁰ Ibidem.

⁸⁵¹ Ibidem.

⁸⁵² Ibidem.

dominującymi i wykluczonymi, ponieważ mogą zapobiegać uciskowi mniejszości i grup zmarginalizowanych w danych hrabstwach i zapewniać poszanowanie przez organy hrabstw reguł demokratycznych.

4.2.1. Zgromadzenie Narodowe

Zgromadzenie Narodowe⁸⁵³ (National Assembly) składa się z 349 członków, wyłanianych w następujący sposób⁸⁵⁴:

- 290 członków wybieranych w wyborach powszechnych przez zarejestrowanych wyborców, w jednomandatowych okręgach wyborczych w oparciu o klasyczny system większościowy;
- 47 kobiet wybieranych w wyborach powszechnych przez wyborców zarejestrowanych w hrabstwach, z których każde stanowi jednomandatowy okręg wyborczy;
- 12 członków pochodzących z nominacji partii politycznych; członkom tym miejsca przydzielane są proporcjonalnie do liczby zdobytych przez partie miejsc w Zgromadzeniu Narodowym, zgodnie z art. 90; reprezentują oni szczególne interesy, w tym interesy młodzieży, osób niepełnosprawnych i pracowników.

Natomiast Przewodniczący zgromadzenia (Speaker) jest członkiem Zgromadzenia Narodowego *ex officio*.

Zgromadzenie Narodowe ma reprezentować interesy ogółu Kenijczyków. Zgromadzenie uchwała akty prawne i spełnia zadania zakresu finansów publicznych, w tym dokonuje podziału dochodu narodowego pomiędzy poszczególne szczeble władz, przydziela środki na wydatki władz centralnych i pozostałych organów państwa oraz sprawuje nadzór nad dochodem państwowym i jego wydatkowaniem⁸⁵⁵. Zgromadzenie Narodowe dokonuje oceny funkcjonowania władzy wykonawczej⁸⁵⁶: sprawowania urzędów przez prezydenta,

---

⁸⁵³ W pracy stosowane są zamiennie sformułowania „Zgromadzenie Narodowe” oraz „Zgromadzenie”.

⁸⁵⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 97.

⁸⁵⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 95, pkt. 1, 2, 3, 4.

⁸⁵⁶ I tak, np. ocena parlamentu dotycząca sprawowania urzędu przez prezydenta odnosi się przede wszystkim do możliwości wszczęcia procedury *impeachmentu* za rażące naruszenie przepisów konstytucji, popełnienie przestępstwa lub poważnego wykroczenia. Poza tym do realizacji większości swoich prerogatyw prezydent potrzebuje zgody Zgromadzenia Narodowego. Legislatywa może podczas procesu ustawodawczego wyrazić swój

wiceprezydenta oraz pozostałych funkcjonariuszy państwowych i publicznych, a także – na wypadek specjalnych okoliczności – może wszcząć procedurę usunięcia ich z urzędu⁸⁵⁷. Zgromadzenie Narodowe sprawuje nadzór nad organami państwa. Zatwierdza wypowiedzenie wojny oraz przedłużenie stanu wyjątkowego⁸⁵⁸. W ramach Zgromadzenia Narodowego działają komisje, związane z konkretnymi dziedzinami funkcjonowania państwa. Mogą także zostać powołane wspólne komisje Zgromadzenia Narodowego i Senatu. Komisje Zgromadzenia Narodowego przygotowują akty prawne i pełnią funkcję kontrolną, w ramach której mogą na swoje posiedzenia wzywać określone osoby lub świadków w celu ich przesłuchania w danej sprawie⁸⁵⁹.

4.2.2. Senat

Drugą izbą parlamentu jest Senat (Senate). Instytucja ta powróciła do kenijskiego systemu politycznego po blisko 47 latach, na mocy nowej konstytucji z 2010 roku. Swoją działalność Senat rozpoczął dopiero w 2013 roku w następstwie wyborów powszechnych do tej izby kenijskiego parlamentu. Pojawienie się Senatu w systemie politycznym Kenii było rezultatem procesu decentralizacji, w efekcie którego ustanowionych zostało 47 hrabstw. Zgodnie z założeniami Senat stał się reprezentantem hrabstw, wyrazicielem ich woli oraz interesów. Senat ma zadanie bronić hrabstwa przed możliwością ingerencji władz centralnych w ich kompetencje.

Senat składa się z 67 członków, wybieranych w następujący sposób⁸⁶⁰:

- 47 członków – przez wyborców zarejestrowanych w hrabstwach, z których każde stanowi jednomandatowy okręg wyborczy;
- 16 kobiet pochodzących z nominacji partii politycznych; miejsca te przydzielane są proporcjonalnie do liczby zdobytych przez partie miejsc w Senacie, zgodnie z art. 90, pkt. 1 (a) konstytucji;

---

sprzeciw wobec prezydenckich propozycji zmian w procedowanym projekcie aktu prawnego, przyjmując ustawę w pierwotnym brzmieniu. Ponadto, prezydent zgodnie z postanowieniami konstytucji, raz do roku przedkłada Zgromadzeniu Narodowemu sprawozdanie z postępów w realizacji międzynarodowych zobowiązań Kenii, nad którym przeprowadza się debatę.

⁸⁵⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 95, pkt. 5.

⁸⁵⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 95, pkt. 6.

⁸⁵⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 124.

⁸⁶⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 98, pkt. 1.

- 2 członków (1 mężczyzny i 1 kobiety), reprezentujących młodzież;
- 2 członków (1 mężczyzny i 1 kobiety), reprezentujących osoby niepełnosprawne.

Natomiast Przewodniczący Senatu (Speaker) jest członkiem Senatu *ex officio*.

Senat przede wszystkim reprezentuje hrabstwa oraz ich władze, a także chroni interesy hrabstw⁸⁶¹, debatuje i zatwierdza projekty ustaw dotyczące hrabstw⁸⁶² oraz dokonuje podziału dochodu narodowego pomiędzy hrabstwa raz na 5 lat w formie uchwały Senatu, a także sprawuje nadzór nad środkami przyznanymi władzom hrabstw⁸⁶³.

Ponadto Senat rozpatruje i przyjmuje uchwały w sprawie usunięcia z urzędu Prezydenta lub Wiceprezydenta⁸⁶⁴. Kompetencja ta jest współdzielona ze Zgromadzeniem Narodowym.

4.3. Władza sądownicza

Zgodnie z postanowieniami konstytucji z 2010 roku, władza sądownicza w Kenii sprawowana jest przez sądy i trybunały. Strukturę władzy sądowniczej w Kenii tworzą sądy wyższej instancji i niższej instancji. Do pierwszej z wymienionych kategorii należą: Sąd Najwyższy (Supreme Court); Sąd Apelacyjny (Court of Appeal); Wysoki Sąd (High Court) oraz sądy powoływane na mocy ustaw, posiadające status Wysokiego Sądu i sprawujące jurysdykcję w zakresie zatrudnienia, stosunków pracy, środowiska naturalnego oraz ziemi. Do drugiej kategorii należą: sądy magistrackie⁸⁶⁵; sądy *kadhi* (tradycyjne sądy islamskie, które ze względu na swój segmentowy charakter zostaną szerzej przeanalizowane w dalszej części rozprawy); sądy wojskowe oraz sądy lub trybunały miejscowe ustanowione aktami parlamentu, inne niż powoływane mocą art. 162 ust. 2 konstytucji.

Sąd Najwyższy, stojący najwyżej w hierarchii władzy sądowniczej w Kenii oraz wśród sądów wyższej instancji w Kenii, jest organem uprawnionym nie tylko do rozpatrywania orzeczeń Sądu Apelacyjnego oraz wszystkich innych sądów lub trybunałów, lecz także w zakresie spraw politycznych. Rozpatruje spory dotyczące wyborów prezydenckich oraz wydaje

⁸⁶¹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 96, pkt. 1.

⁸⁶² Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 96, pkt. 2.

⁸⁶³ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 96, pkt. 3.

⁸⁶⁴ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 96, pkt. 4.

⁸⁶⁵ Sądy magistrackie rozpatrują z kolei spory wyborcze dotyczące wyborów do Zgromadzenia hrabstw. Za: *Elections Act 24/2011*, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/stsPzf9498.pdf>, s. 30 [dostęp: 21 września 2020].

opinie o charakterze doradczym w sprawach hrabstw⁸⁶⁶. W skład Sądu Najwyższego wchodzi: Szef Wymiaru Sprawiedliwości jako Prezes Sądu, Zastępca Szefa Wymiaru Sprawiedliwości, który: zastępuje Szefa Wymiaru Sprawiedliwości i jest Wiceprezesem Sądu; oraz 5 innych sędziów⁸⁶⁷. Prezes Sądu i jego zastępca są mianowani przez prezydenta zgodnie z rekomendacją Komisji Służby Sądowniczej i zatwierdzani przez Zgromadzenie Narodowe. Kandydaci na sędziów Sądu Najwyższego muszą spełnić szereg wymagań opisanych w art. 166 konstytucji. Kadencja sędziów trwa nie dłużej niż 10 lat.

Kolejny w hierarchii jest Sąd Apelacyjny jako sąd właściwy do rozpoznawania apelacji od orzeczeń Wysokiego Sądu oraz innych sądów i trybunałów⁸⁶⁸. Sąd Apelacyjny składa się z: liczby sędziów nie mniejszej niż 12; a jego prezes wybierany jest spośród grona sędziów Sądu Apelacyjnego⁸⁶⁹.

Z kolei Wysoki Sąd posiada konstytucyjnie umocowane kompetencje do: wyłącznej jurysdykcji sądu I instancji w sprawach karnych i cywilnych; jest właściwy do udzielania odpowiedzi na pytania prawne odnośnie kwestii zanegowania danego prawa lub wolności oraz do rozpoznawania odwołań od wyroków trybunałów w sprawie usunięcia danej osoby z urzędu⁸⁷⁰. Jednak jednym z najważniejszych zadań Wysokiego Sądu jest orzekanie w sprawach dotyczących zgodności aktów prawnych z konstytucją⁸⁷¹. Ponadto, Wysoki Sąd rozpatruje spory dotyczące wyborów: gubernatora hrabstwa⁸⁷² oraz do Zgromadzenia Narodowego i Senatu⁸⁷³. W Kenii został przyjęty model kontroli konstytucyjności oparty na kelsenowskiej koncepcji funkcjonowania odrębnego sądu orzekającego w kwestii zgodności aktów prawnych niższego rzędu z konstytucją, z wyjątkiem tych spraw, które leżą w gestii Sądu Najwyższego. Wysoki Sąd składa się z sędziów, których liczbę określa ustawa⁸⁷⁴. Sędziowie Wysokiego Sądu wybierają ze swojego grona Pierwszego Sędziego⁸⁷⁵.

Kolejnym elementem wymiaru sprawiedliwości jest urząd Prokuratora Generalnego. Prokurator Generalny jest nominowany przez prezydenta i powoływany za zgodą

---

⁸⁶⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 163, pkt. 3.

⁸⁶⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 163, pkt. 1.

⁸⁶⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 164, pkt. 3.

⁸⁶⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 164, pkt. 1, 2.

⁸⁷⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 165, pkt. 3.

⁸⁷¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 165, pkt. 3 (d).

⁸⁷² *Elections Act 24/2011*, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/stsPzf9498.pdf>, s. 30 [dostęp: 21 września 2020].

⁸⁷³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 105, pkt. 1.

⁸⁷⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 165, pkt. 1.

⁸⁷⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 165, pkt. 2.

Zgromadzenia Narodowego na 8 lat, bez możliwości ponownego piastowania tego urzędu⁹⁰⁶. Prokurator Generalny w Kenii jest głównym oskarżycielem publicznym i posiada wyłączne prawo do wszczynania i prowadzenia postępowań w sprawach karnych.

Nową instytucją władzy sądowniczej jest Komisja Służby Sądowniczej (Judicial Service Commission – JSC). Jej głównym zadaniem jest zapewnienie warunków do przestrzegania zasady niezawisłości sądownictwa oraz zasady transparentności⁸⁷⁶. Kompetencje JSC dotyczą m.in. następujących obszarów: rekomendowania prezydentowi kandydatur na stanowiska sędziów; kontrolowania i formułowania zaleceń dotyczących warunków pracy w sądownictwie; kwestii administracyjnego funkcjonowania sądownictwa, w tym również spraw kadrowych i dyscyplinarnych; przygotowania i wdrażania programów edukacji dla kadr wymiaru sprawiedliwości; oraz doradzania rządowi w zakresie poprawy funkcjonowania władzy sądowniczej⁸⁷⁷. W skład JSC wchodzi: Szef Wymiaru Sprawiedliwości jako przewodniczący, sędzia Sądu Najwyższego wybrany przez sędziów Sądu Najwyższego, sędzia Sądu Apelacyjnego wybrany przez sędziów Sądu Apelacyjnego, Rzecznik Interesu Publicznego, sędzia Wysokiego Sądu i sędzia magistracki zgodnie z parytetem płci, dwaj adwokaci spełniających wskazane konstytucyjnie kryteria zgodnie z parytetem płci, osoba wskazana przez Komisję Służby Publicznej, kobieta i mężczyzna niebędący prawnikami reprezentujący interes publiczny powoływani przez prezydenta za zgodą Zgromadzenia Narodowego⁸⁷⁸.

Aby zabezpieczyć niezależność finansową odrodzonego, kenijskiego sądownictwa oraz uodpornić je na zagrożenia związane z korupcją, postanowiono utworzyć umocowany konstytucyjnie Fundusz Sądowy (Judiciary Fund). Został on utworzony w celu pokrycia kosztów administracyjnych działania wymiaru sprawiedliwości⁸⁷⁹. Preliminarz budżetowy Funduszu przygotowywany jest przez Szefa Administracji Sądowej, a zatwierdzany i kontrolowany przez Zgromadzenie Narodowe⁸⁸⁰.

Kenijska ustawa zasadnicza z 2010 roku umożliwiła reformy w wymiarze sprawiedliwości, konieczne ze względu na nawarstwienie nierozwiązywanych od czasu ogłoszenia niepodległości Kenii takich problemów jak: korupcja, nieefektywne działanie,

---

⁹⁰⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 157, pkt. 2.

⁸⁷⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 172, pkt. 1.

⁸⁷⁷ *Ibidem*.

⁸⁷⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 171, pkt. 2.

⁸⁷⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 173, pkt. 1, 2.

⁸⁸⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 173, pkt. 3, 4.

etniczacja, nepotyzm, manipulacja i ingerencja polityków w procedowanie czy zaległości w prowadzonych sprawach⁸⁸¹. Jak wskazuje Ben Sihanya, problemy te w dłuższym czasie mogły pogłębiać brak zaufania obywateli do sądów, którzy w efekcie mogli wątpić w niezależność sędziów i ich kompetencje⁸⁸². Brak wiary w sprawiedliwość sądów był jednym z powodów wybuchu przemocy powyborczej w latach 2007-2008⁸⁸³.

Zreformowanie władzy sądowniczej było więc jedną z najpilniejszych spraw do uregulowania w systemie politycznym Kenii. W myśl nowych rozwiązań władza sądownicza zyskała zagwarantowaną prawnie i instytucjonalnie niezależność⁸⁸⁴. Zgodnie bowiem z dawnym porządkiem, prezydent miał zasadniczy wpływ na sprawy kadrowe i posiadał prerogatywy kontrolne wobec sądownictwa, dzięki czemu mógł swobodnie mianować zaufane osoby na ważne stanowiska w sądownictwie⁸⁸⁵. Skutkowało to bezkarnością najważniejszych urzędników państwowych⁸⁸⁶. Taką praktykę ukróciła konstytucja z 2010 roku.

Najlepszymi przykładami zmian są nominacje sędziowskie prezydenta, które muszą być zgodne z rekomendacją JSC, a także mianowanie Szefa Wymiaru Sprawiedliwości oraz jego zastępcy, które może mieć miejsce tylko za zgodą Zgromadzenia Narodowego i po uzyskaniu rekomendacji JSC. Podobna sytuacja ma miejsce przy mianowaniu członków JSC. Natomiast sama JSC została stworzona właśnie jako strażniczka porządku konstytucyjnego. Ponadto sędziom zapewniono większe bezpieczeństwo pozostania na stanowisku podczas całej kadencji, ponieważ ich odwołanie lub usunięcie z urzędu będzie musiało podlegać przejrzystemu, sprawiedliwemu i bezstronnemu procesowi, który niemalże w całości leży w gestii JSC działającej na własny wniosek lub na wniosek dowolnej osoby⁸⁸⁷. Niezależność od pozostałych organów władzy pociągnęła za sobą także niezależność finansową sądownictwa, czego najlepszym przykładem jest wspomniany Fundusz Sądowy.

---

⁸⁸¹ B. Sihanya, *Constitutional Implementation in Kenya, 2010–2015: Challenges and Prospects*, Nairobi 2011 (FES Kenya Occasional Paper 5), s. 12.

⁸⁸² Ibidem.

⁸⁸³ Ibidem.

⁸⁸⁴ Ibidem, s. 13.

⁸⁸⁵ K.R. Hope, *Bringing...*, op. cit., s. 97.

⁸⁸⁶ Ibidem.

⁸⁸⁷ K.R. Hope, *Bringing...*, op. cit., s. 98–99.

4.4. Partie polityczne

Regulacje dotyczące partii politycznych w Kenii są umocowane konstytucyjnie oraz ustawowo. Do partii politycznych odnoszą się art. 91 i 92 konstytucji z 2010 roku. Podstawowe przepisy dotyczące partii politycznych stanowią, iż każda partia musi posiadać władze wybrane w sposób demokratyczny (co ma za zadanie wspierać dalszą demokratyzację Kenii), w swoich działaniach ma wspierać jedność narodową, kierować się zasadami demokracji oraz tzw. *good governance*⁸⁸⁸, uznawać i wspierać ochronę praw człowieka, podstawowe wolności, równość płci oraz możliwość udziału wszystkich obywateli (w tym mniejszości i grup marginalizowanych) w polityce, propagować i strzec zasad Konstytucji Kenii, propagować rządy prawa i przestrzegać kodeksu etyki partii politycznych⁸⁸⁹.

Jednocześnie w konstytucji wskazane są elementy, będące przeszkodą w zakładaniu i rejestracji partii politycznych. I tak, partie polityczne nie mogą być tworzone w oparciu o kryteria: religijne, językowe, rasowe, etniczne, regionalne oraz kryterium płci⁸⁹⁰. Partie polityczne w Kenii nie mogą szerzyć nienawiści, nawoływać do przemocy i jej stosować, zastraszać swoich zwolenników, członków, przeciwników oraz innych osób⁸⁹¹. W związku z tym mają bezwzględny zakaz utrzymywania sił paramilitarnych, milicji i podobnych organizacji⁸⁹². Kenijskie partie polityczne muszą wystrzegać się korupcji, a także nie mogą przyjmować lub wykorzystywać środków publicznych, poza prawnie dozwolonymi wyjątkami⁸⁹³.

Aktem prawnym szczegółowo regulującym wszelkie kwestie związane z partiami politycznymi w Kenii jest Ustawa o partiach politycznych nr 11/2011 (Political Parties Act, No. 11/2011), kilkakrotnie nowelizowana w późniejszych latach. Ostatniej nowelizacji dokonano w październiku 2016 roku. Ustawa ta określa⁸⁹⁴:

- cele i zasady działania partii politycznych;

---

⁸⁸⁸ W języku polskim oznacza dosłownie „dobre rządzenie”. Jest to jedna z koncepcji zarządzania w sektorze publicznym, której założenia to: otwartość, uczestnictwo, rozliczalność, skuteczność i spójność podejmowanych działań. Ponadto dobre rządzenie ma odznaczać się poszanowaniem praw obywatelskich i uwzględnieniem równości płci. Za: *European Governance: a white paper working summary of the public response*, Komisja Europejska, w: https://ec.europa.eu/governance/docs/comm_results_en.pdf, s. 8-9 [dostęp: 1 czerwca 2020].

⁸⁸⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1.

⁸⁹⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1 (a).

⁸⁹¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1 (b).

⁸⁹² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1 (c).

⁸⁹³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1 (d), (e).

⁸⁹⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 92.

- procedurę rejestracji i nadzoru nad ich działalnością;
- sposoby zdobywania środków finansowych na działalność partyjną i kwestię zarządzania finansami partii;
- zasady prowadzenia rachunkowości i kontroli nad finansami partii;
- ograniczenia w zakresie wykorzystania środków publicznych w realizacji interesów partyjnych;
- pozostałe kwestie dotyczące funkcjonowania partii politycznych.

Szczególnym zagadnieniem regulowanym przez Ustawę o partiach politycznych jest zapewnienie wszystkim ugrupowaniom partyjnym sprawiedliwego przydziału czasu antenowego w mediach publicznych i innych, zarówno w okresie kampanii wyborczej, jak i w trakcie działalności parlamentarnej⁸⁹⁵.

Na mocy Ustawy o partiach politycznych zostały powołane specjalne instytucje, których podstawowym zadaniem jest nadzór nad przestrzeganiem i stosowaniem wymienionych zasad, którymi muszą kierować się partie polityczne, oraz administrowanie procesem rejestracji partii i podziału środków finansowych zgodnie z obowiązującym prawem. Głównym urzędem, który za to odpowiada, jest Biuro Rejestracji Partii Politycznych (Office of the Registrar of Political Parties), zwane dalej Biurem. Kierownik Biura powoływany jest na to stanowisko zgodnie z art. 260 Konstytucji przy poszanowaniu wymienionych w ustawie reguł dotyczących odpowiedniej wiedzy, doświadczenia, niezależności i moralności⁸⁹⁶. Podstawowe zadania Biura to: rejestracja, regulowanie, monitorowanie, badanie i nadzorowanie partii politycznych; zarządzanie funduszem przeznaczonym na partie polityczne; publikacja skontrolowanych rocznych sprawozdań finansowych partii politycznych; weryfikacja i publiczne udostępnienie listy wszystkich członków partii politycznych; prowadzenie rejestru partii politycznych i ich symboli; sprawdzanie, czy jakaś osoba nie jest członkiem więcej niż jednej partii politycznej, jak również powiadamianie stosownych organów o ustaleniach w tej materii; oraz badanie skarg otrzymanych na podstawie Ustawy o partiach politycznych⁸⁹⁷.

Drugą instytucją powołaną na mocy Ustawy o partiach politycznych jest Trybunał ds. Sporów między Partiami Politycznymi (Political Parties Disputes Tribunal), zwany dalej Trybunałem ds. Sporów. Instytucja ta powstała w następstwie reform ustrojowych po kryzysie

⁸⁹⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 92 (a).

⁸⁹⁶ *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 22-23 [dostęp: 25 lutego 2019].

⁸⁹⁷ *Ibidem*, s. 23-24.

z lat 2007–2008 i jej zadaniem jest rozwiązywanie wszelkich sporów pomiędzy partiami politycznymi z wykorzystaniem metod koncyliacyjnych, czy szerzej – zgodnie z poszanowaniem zasady praworządności. Głównym zadaniem Trybunału ds. Sporów jest pilnowanie, by partie nie mobilizowały swoich zwolenników przeciwko sobie ani nie inspirowały i nie podsycaly sporów na tle etnicznym, które mogłyby skutkować eskalacją wzajemnej nienawiści i w efekcie prowadzić do wybuchu wzajemnej agresji. Trybunał ds. Sporów składa się z 7 osób z przewodniczącym włącznie, powoływanych zgodnie z ustawowymi wytycznymi w zakresie wymaganych kwalifikacji na 6 lat przez JSC⁸⁹⁸. Kompetencje Trybunału ds. Sporów dotyczą również: rozwiązywania sporów między członkami partii politycznej oraz między członkiem partii politycznej a partią polityczną; sporów między partiami politycznymi; sporów między niezależnym kandydatem a partią polityczną; sporów między partnerami koalicyjnymi oraz sporów wynikających z partyjnych prawyborów⁸⁹⁹.

Przepisy Ustawy o partiach politycznych regulują również powołanie i funkcjonowanie Funduszu Partyjnego (Political Party Fund). Fundusz ten powstał w celu zabezpieczenia państwa przed rozwojem korupcji oraz niejasnymi związkami polityki i biznesu. Z tego funduszu wypłacane są subwencje przynależne partiom politycznym. Środki do tego funduszu przekazywane są w kwocie 0,3% corocznych dochodów państwa. Ustawa o partiach politycznych określa rozdział środków z Funduszu, który następuje według wskazanego klucza: 80% środków jest przyznawanych partiom, proporcjonalnie do całkowitej liczby głosów zdobytych przez każdą z nich w poprzednich wyborach powszechnych; 15% środków jest przekazywane partiom politycznym, których przedstawiciele pochodzą z tzw. grup specjalnych⁹⁰⁰ wybranych w poprzednich wyborach powszechnych, a 5% jest przeznaczane na potrzeby administracji obsługującej sam Fundusz Partyjny⁹⁰¹.

Ustawa o partiach politycznych wskazuje warunki otrzymania środków z Funduszu, zwanych subwencjami. Partia polityczna nie jest uprawniona do otrzymania dofinansowania do swojej działalności z Funduszu, jeżeli: nie uzyskała co najmniej 3% całkowitej liczby głosów w poprzednich wyborach powszechnych; ponad $\frac{2}{3}$ jej zarejestrowanych członków jest

---

⁸⁹⁸ Ibidem, s. 26.

⁸⁹⁹ Ibidem, s. 27.

⁹⁰⁰ Hasło „grupy specjalne” (ang. *special interest groups*) pojawia się bardzo często w kenijskich aktach prawnych. Chodzi o grupy dotychczas marginalizowane: kobiety, mniejszości etniczne czy religijne, osoby niepełnosprawne itp.

⁹⁰¹ *Political Parties Act 11/2011*,

<http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 17 [dostęp: 25 lutego 2019].

tej samej płci; nie ma w swoim organie zarządzającym reprezentacji grup specjalnych; nie ma przynajmniej 20 wybranych członków Zgromadzenia Narodowego; 3 wybranych członków Senatu; 3 wybranych członków, którzy są gubernatorami hrabstw; 40 członków, którzy zasiadają w Zgromadzeniach Hrabstw⁹⁰².

Analizując powyższe przepisy, można dojść do wniosku, że znaczna część subwencji partyjnych pochodzących z Funduszu trafia do największych partii politycznych lub koalicji, które jednocześnie dysponują dużym majątkiem i szerokim zapleczem darczyńców, zamiast proporcjonalnie do wszystkich partii parlamentarnych⁹⁰³. Dzieje się tak nawet w przypadku koalicji – wówczas środki przejmowane są przez partie dominujące⁹⁰⁴. Środki z Funduszu mogą być przeznaczane wyłącznie na działalność polityczną i administracyjną, w tym również edukacyjną. Wydatkowanie tych środków na cele inne niż wymienione w ustawie jest traktowane jako przestępstwo. Również wszelkie raporty związane z rozdziałem środków z Funduszu przez partię są jawne i podlegają obowiązkowemu upublicznieniu. Poza Funduszem partie polityczne w Kenii mogą czerpać dochody z wymienionych w ustawie następujących źródeł: opłat członkowskich, dobrowolnych składek z legalnego źródła (darowizn), zapisów i dotacji z jakiegokolwiek innego legalnego źródła niepochodzącego od cudzoziemców, zagranicznego rządu lub organizacji międzyrządowej lub pozarządowej oraz wpływów z inwestycji, projektu lub przedsięwzięcia, w którym partia polityczna ma udział⁹⁰⁵.

Szczegółowe uregulowanie wszelkich kwestii związanych z działalnością kenijskich partii politycznych ma swoje korzenie w historii i praktyce politycznej Kenii z czasów sprzed wprowadzenia nowej konstytucji w 2010 roku. Wymienione regulacje były odpowiedzią na mające miejsce w przeszłości, a obecnie coraz rzadziej spotykane negatywne zjawiska polityki kenijskiej. Jest to o tyle istotne, że do czasu wejścia w życie analizowanej ustawy, która była już kilkakrotnie nowelizowana, nie było prawa regulującego funkcjonowanie partii politycznych w Kenii. W konsekwencji, typowym zachowaniem polityków było wiązanie się z wieloma partiami politycznymi jednocześnie, co doprowadzało często do sytuacji, w których niektórzy politycy aktywnie popierali inną partię polityczną niż tę, z której się wywodzili⁹⁰⁶. Uregulowanie wspomnianych kwestii proceduralnych, kadrowych i finansowych przez ustawę,

---

⁹⁰² Ibidem.

⁹⁰³ *Jubilee to get largest share of parties' fund*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/news/politics/Jubilee-to-get-lion-s-share-of-parties--fund/1064-4309474-w2kg78/index.html> [dostęp: 25 lutego 2019].

⁹⁰⁴ Ibidem.

⁹⁰⁵ *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 20-21 [dostęp: 25 lutego 2019].

⁹⁰⁶ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 12.

zwłaszcza po nowelizacjach związanych z wprowadzeniem nowej konstytucji w 2010 roku, spowodowane było również takimi negatywnymi zjawiskami dotyczącymi praktyki politycznej Kenii, jak niejasne źródła finansowania partii czy w wielu przypadkach łączenia członkostwa w partiach politycznych z piastowaniem stanowisk w administracji państwowej⁹⁰⁷.

Podsumowując, po 2010 roku doszło do gruntownej reformy systemu partyjnego w Kenii. Nowe regulacje prawne dotyczące powstawania i funkcjonowania partii politycznych znalazły się w konstytucji oraz specjalnie uchwalonej w tym celu ustawie, co wskazuje na ich wyjątkową rangę. Głównym celem zmian jest doprowadzenie do sytuacji, w której to głównym narzędziem rywalizacji między partiami politycznymi staną się programy wyborcze, zamiast wykorzystywania w tym celu tożsamości etnicznych. Wprowadzone regulacje mają na celu eliminację obecnych w przeszłości nieprawidłowości związanych z działalnością partii politycznych. Natomiast partie polityczne mają zyskać należne im miejsce w systemie politycznym Kenii. Dzięki analizowanej reformie w Kenii wreszcie powstały instytucje wieloetniczne i ponadregionalne partie polityczne, których działalność ma przysłużyć się utrzymaniu pożądanego poziomu stabilności politycznej w tym państwie. Szerzej na ten temat w części 5.1.3 niniejszej rozprawy.

4.5. Inne elementy systemu politycznego

W kenijskim systemie politycznym funkcjonują również różne branżowe komisje oraz urzędy, powołane na fali reform ustrojowych po 2010 roku. Większość z nich znalazło swoje umocowanie w nowej ustawie zasadniczej. Poświęcony jest im rozdział 15 konstytucji z 2010 roku pod nazwą „Komisje i Niezależne Urzędy”. Zostały w nim wyszczególnione następujące instytucje: Kenijska Narodowa Komisja ds. Płci i Równouprawnienia (National Gender & Equality Commission – NGECE), Narodowa Komisja Gruntowa (National Land Commission – NLC), Niezależna Komisja ds. Wyborów i Granic (Independent Electoral & Borders Commission – IEBC), Komisja Służb Parlamentu – (Parliamentary Service Commission – ParlSC), Komisja Służby Sądowniczej (Judicial Service Commission – JSC), Komisja ds. Podziału Dochodu (Commission on Revenue Allocation – CRA), Komisja Służby Publicznej (Public Service Commission – PSC), Komisja ds. Uposażenia i Wynagrodzeń – (Salaries and

---

⁹⁰⁷ Ibidem, s. 10.

Remuneration Commission – SRC), Komisja Służby Nauczycieli (Teachers Service Commission – TSC), Komisja Narodowych Służb Policyjnych (National Police Service Commission – NPSC), Auditor Generalny (Auditor General) i Kontroler Budżetu (Controller of Budget)⁹⁰⁸. Dodatkowo powołano Komisję ds. Etyki i Przeciwdziałania Korupcji (Ethics and Anti-Corruption Commission – EACC). Poza wyżej wymienionymi komisjami istotną rolę w propagowaniu równości oraz integracji etnicznej odgrywa Komisja ds. Spójności i Integracji Narodowej (National Cohesion & Integration Commission – NCIC). Ogólnymi celami, które przyświecają działaniom wskazanych instytucji są: ochrona suwerenności narodu, nadzór nad przestrzeganiem przez organy państwa demokratycznych zasad i wartości oraz wspieranie konstytucjonalizmu⁹⁰⁹.

Wszystkie wskazane komisje mają osobowość prawną, czego wyrazem jest posiadanie własnej pieczęci oraz możliwość pozywania stron. Jeśli zajdą szczególne okoliczności, o których mowa w obowiązujących przepisach, to sama komisja może zostać pozwana⁹¹⁰. Komisje, podlegając konstytucji oraz stosownym ustawom, z jednej strony są niezależne i nie podlegają zwierzchnictwu jakiegokolwiek podmiotu czy organu władzy, a z drugiej są zobligowane do przedstawiania sprawozdań (dostępnych publicznie) ze swojej działalności prezydentowi i parlamentowi⁹¹¹. Co więcej, prezydent, Zgromadzenie Narodowe lub Senat mogą w każdej chwili zażądać od którejkolwiek z komisji sprawozdania w określonej sprawie⁹¹².

W składzie każdej komisji muszą znaleźć się co najmniej 3 osoby i nie więcej niż 9 osób, które są powoływane na swoje stanowiska przez prezydenta po uprzednim zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Narodowe⁹¹³. Skład każdej komisji musi odzwierciedlać różnorodność regionalną i etniczną Kenii, a ich przewodniczący i wiceprzewodniczący nie mogą być osobami tej samej płci⁹¹⁴. Wszyscy członkowie komisji muszą posiadać odpowiednie doświadczenie i kwalifikacje. Kadencja członków komisji trwa 6 lat bez możliwości odnowienia. Natomiast, zgodnie z postanowieniami konstytucji, w zakresie podstawowych zadań i uprawnień komisje mogą prowadzić postępowanie wyjaśniające z inicjatywy własnej lub w odpowiedzi na skargę

---

⁹⁰⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 248, pkt. 2, 3.

⁹⁰⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 249, pkt. 1.

⁹¹⁰ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 253.

⁹¹¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 249, pkt. 2; art. 254.

⁹¹² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 254.

⁹¹³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 250, pkt. 1, 2.

⁹¹⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 250, pkt. 4.

obywatela; posiadają kompetencje niezbędne do prowadzenia postępowania rozjemczego, mediacji i postępowania pojednawczego⁹¹⁵.

Implementacja tak wielu, różnorodnych komisji do kenijskiego systemu politycznego jest zastosowaniem w praktyce koncepcji Bruce'a Ackermana. Sugeruje on wprowadzenie do systemów politycznych specjalnych instytucji w celu wzmocnienia mechanizmów *checks & balances* w celu zapewnienia odpowiedzialnego i sprawiedliwego zarządzania sprawami politycznymi i gospodarczymi państwa na różnych szczeblach władzy⁹¹⁶. W takich warunkach w ramach klasycznie rozumianego trójpodziału władzy pojawiłby się kolejny, oddzielny, a w rzeczywistości dodatkowy zespół instytucji, które B. Ackerman określa mianem *integrity branch*⁹¹⁷. W Kenii takimi instytucjami są niezależne komisje i urzędy. Istota oraz kompetencje nowych komisji w systemie politycznym Kenii zdają się odpowiadać zadaniom, jakie przed *integrity branch* stawiał B. Ackerman⁹¹⁸. Komisje w Kenii posiadają więc niezbędne uprawnienia i możliwości nadzoru, a także pranie chronioną niezależność. Nie podlegają kierownictwu ani kontroli jakiegokolwiek osoby lub organu, dzięki czemu ingerencja w ich pracę przez władzę jest utrudniona⁹¹⁹. Ważną kwestią jest również niezależność finansowa wskazanych komisji i urzędów oraz odpowiednia wysokość wynagrodzenia przyznawanego ich członkom, która jest chroniona przed interwencją legislatury i stanowi zabezpieczenie przed możliwością wystąpienia korupcji⁹²⁰. Komisje i urzędy mają autonomię finansową, gdyż koszty ich funkcjonowania są pokrywane z tzw. Funduszu Skonsolidowanego.

Niektóre ze wskazanych komisji i urzędów zostały już omówione przy okazji charakteryzowania organów władzy w kenijskim systemie politycznym. Teraz przeanalizuję najważniejsze pozostałe instytucje.

Jedną z najbardziej znanych komisji i prawdopodobnie najważniejszą z nich jest Niezależna Komisja ds. Wyborów i Granic (Independent Electoral and Boundaries Commission – IEBC)⁹²¹. IEBC jest odpowiedzialna za przeprowadzenie referendów oraz wyborów do

---

⁹¹⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 252, pkt. 1.

⁹¹⁶ B. Ackerman, *The New Separations of Powers*, „Harvard Law Review” 2000, Vol. 113, No. 3, s. 691.

⁹¹⁷ *Ibidem*, s. 691.

⁹¹⁸ *Ibidem*, s. 691–693.

⁹¹⁹ J. Omollo, *The Fourth Arm of Government? Commissions and Independent Offices in Kenya*, w: https://www.academia.edu/7932670/THE_FOURTH_ARM_OF_GOVERNMENT_COMMISSIONS_AND_INDEPENDENT_OFFICES_IN_KENYA, s. 5 [dostęp: 25 marca 2019].

⁹²⁰ *Ibidem*.

⁹²¹ Problematyka IEBC została omówiona szerzej w pracy: S. Karume, *Kenya: The Independent Electoral and Boundaries Commission*, [w:] H. Catt et al. (eds), *Electoral Management Design*, International IDEA, Sztokholm 2014, ss. 273–283.

organów i urzędów ustanowionych na mocy konstytucji, a także za nadzór nad nimi oraz za przeprowadzenie wyborów przewidzianych ustawowo oraz nadzór nad nimi⁹²². Konstytucja enumeratywnie wskazuje zakres zadań, za które odpowiedzialna jest IEBC. Są nimi: sporządzanie rejestru wyborców i stała jego aktualizacja, określenie okręgów wyborczych w wyborach parlamentarnych i lokalnych, określenie trybu zgłaszania kandydatów w wyborach przez partie polityczne, rozstrzygnięcie sporów wyborczych z wyjątkiem protestów wyborczych i spraw wniesionych po ogłoszeniu wyników wyborów, rejestrację kandydatów w wyborach, edukację wyborców, stworzenie dogodnych warunków do prowadzenia obserwacji i kontroli nad przebiegiem wyborów, określenie kwot pieniężnych, jakie mogą zostać wydane przez kandydata lub partię w trakcie dowolnych wyborów, oraz weryfikowanie zgodności trybu zgłaszania kandydatów przez partie z przepisami ustawy (art. 82 ust. 1 pkt. b)⁹²³.

W przeciwieństwie do swojej poprzedniczki ECK – skompromitowanej w następstwie poprzednich wyborów oraz sytuacji z lat 2007–2008, której działalność w tamtym czasie miała przyczynić się do zjawiska przemocy powyborczej – IEBC została powołana w celu zagwarantowania wolnych i uczciwych wyborów⁹²⁴. IEBC jest typowym organem powołanym w celu zarządzania wszelkimi sprawami związanymi z procesem wyborczym. Tego rodzaju organ zyskał w piśmiennictwie nazwę *Electoral Management Body* (EMB). EMB to organizacja lub organ, który jest prawnie odpowiedzialny za zarządzanie niektórymi lub wszystkimi elementami, które są niezbędne do przeprowadzenia wyborów i właściwego wykorzystania instrumentów demokracji bezpośredniej – takich jak referenda, inicjatywy obywatelskie i odwołania – jeśli są one częścią ram prawnych⁹²⁵. Obejmują one: wskazanie uprawnionych do głosowania; przyjmowanie i zatwierdzanie nominacji kandydatów w wyborach; sporządzanie dokumentów wyborczych; liczenie głosów oddanych w wyborach⁹²⁶. Analizując wyznaczniki tego, czym jest EMB z konstytucyjnymi przepisami określającymi istotę i funkcjonowanie IEBC, należy stwierdzić, że komisja ta może zostać uznana za *Electoral Management Body*.

Kolejną niezwykle istotną w kenijskich warunkach komisją jest Komisja ds. Etyki i Przeciwdziałania Korupcji (Ethics and Anti-Corruption Commission – EACC), umocowana w art. 79 konstytucji oraz w odpowiedniej ustawie. Jej waga uwarunkowana jest rzeczywistością

---

⁹²² Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 88, pkt. 4

⁹²³ Ibidem.

⁹²⁴ B. Sihanya, *Constitutional Implementation...*, op. cit., s. 7.

⁹²⁵ H. Catt et al. (eds), *Electoral Management Design*, International IDEA, Sztokholm 2014, s. 5.

⁹²⁶ Ibidem, s. 5–6.

Kenii, w której korupcja jest zjawiskiem niemalże trwałym, co z kolei wynika z istnienia dużej grupy osób – nierzadko bardzo wpływowych – powiązanych z władzą oraz środowiskami biznesowymi, którzy na tym procederze korzystają i z niego żyją⁹²⁷. Jak zauważa Kempe R. Hope, nieudolne i niejasne zarządzanie państwem, atmosfera bezkarności, brak poszanowania dla rządów prawa, a w konsekwencji niskie morale i nieefektywność polityków oraz urzędników w ogromnym stopniu przyczyniły się do rozwoju w Kenii korupcji⁹⁶¹. Również do zniszczenia etosu przywództwa państwowego, a także do rzeczywistego braku odpowiedzialności publicznej⁹²⁸. Dlatego potrzebna była instytucja, której celem jest nie tylko walka z zagrożeniem korupcyjnym w Kenii i jego negatywnymi konsekwencjami, ale także z bezkarnością. Instytucja, która działa na rzecz odbudowania zaufania obywateli do własnego państwa⁹²⁹. EACC chroni nowo powstałe instytucje, wspierające rządy prawa, oraz dąży do uzdrowienia tych spośród nich, które zostały skorumpowane do tego stopnia, że nie mogą dłużej poprawnie funkcjonować.

Główne zadania EACC dotyczą: opracowywania i promowania dobrych praktyk w zakresie uczciwości i zwalczania korupcji; badania i ścigania wszelkich czynów korupcyjnych lub przypadków naruszenia kodeksów etycznych, lub wszelkich innych kwestii, o których mowa w ustawie bądź innych przepisach uchwalonych zgodnie z konstytucją; przyjmowania i rozpatrywania skarg dotyczących naruszeń kodeksu etyki przez urzędników publicznych; podejmowania określonych w przepisach działań wobec urzędników państwowych lub funkcjonariuszy publicznych, którzy podejrzani są o nieetyczne postępowanie; nadzorowania egzekwowania kodeksów etycznych przewidzianych dla funkcjonariuszy publicznych; oraz doradztwa i edukacji antykorupcyjnej⁹³⁰.

Mimo że obecnie Kenia uznawana jest za jedno z najstabilniejszych państw w Afryce, w przeszłości była areną wielu bolesnych dla kenijskiego społeczeństwa konfliktów etnicznych. W Kenii miała też miejsce dyskryminacja ze względu na pochodzenie etniczne i ze względu na płeć. W celu przeciwdziałania takim praktykom powołano Narodową Komisję ds. Płci i Równouprawnienia (National Gender & Equality Commission – NGEC). Ramy działalności tej komisji reguluje konstytucja oraz odrębna ustawa. Do głównych zadań NGEC należą:

---

⁹²⁷ K.R. Hope, *The political economy of development in Kenya*, Bloomsbury Publishing, Nowy Jork 2012, s. 102.

⁹⁶¹ Ibidem.

⁹²⁸ Ibidem, s. 104.

⁹²⁹ Ibidem.

⁹³⁰ *Ethics and Anti-Corruption Commission Act 22/2011*,

<http://kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/E/Ethics%20and%20Anti-Corruption%20Act%20No.%2022%20of%202011-Cap.%2065A/docs/EthicsandAnti-CorruptionAct22of2011.pdf> [dostęp: 28 marca 2019].

działania na rzecz ochrony praw człowieka w Kenii; propagowanie równości płci; monitorowanie przestrzegania praw człowieka i na tej podstawie sporządzanie raportów i rekomendacji; przyjmowanie i rozpatrywanie skarg w sprawie naruszenia praw człowieka i równości płci oraz badanie stosowania międzynarodowych konwencji dotyczących praw człowieka i równości płci, wiążących Kenię⁹³¹; rozpatrywanie skarg w sprawach nadużycia władzy, nierównego traktowania, jawnej niesprawiedliwości lub niezgodnego z prawem, opresyjnego, nieuczciwego działania, a także bezczynności urzędów⁹³².

W związku z dyskusyjną i dzielącą społeczeństwo kwestią gruntów, w tym zwłaszcza ich własności oraz zarządzania nimi, a także na skutek decentralizacji i konfliktów etnicznych w kilku regionach Kenii, postanowiono po 2010 roku implementować do kenijskiego systemu politycznego Narodową Komisję Gruntów (National Land Commission – NLC). Główne zadania NLC to: zarządzanie gruntami publicznymi w imieniu władz centralnych i hrabstw; formułowanie zaleceń w zakresie narodowej polityki gruntowej kierowanych do władz centralnych; doradztwo na rzecz władz centralnych przy tworzeniu ogólnokrajowych programów rejestru tytułów prawnych do gruntów w Kenii; prowadzenie badań dotyczących gruntów i wykorzystania zasobów naturalnych oraz formułowanie zaleceń dla odpowiednich władz; wszczynanie postępowań z inicjatywy własnej lub na podstawie wniesionych skarg w sprawie krzywd dotyczących gruntów, mających miejsce współcześnie lub w przeszłości oraz formułowanie zaleceń co do stosownego zadośćuczynienia; zachęcanie do stosowania tradycyjnych mechanizmów rozwiązywania sporów w konfliktach dotyczących gruntów; nakładanie podatku od gruntu i nieruchomości w zakresie określonym przepisami prawa; oraz kontrola i sprawowanie nadzoru nad planowaniem przestrzennym na terenie całej Kenii⁹³³.

Odpowiedzią na niejasności dotyczące finansów publicznych oraz podziału dochodu między prowincjami (obecnie hrabstwami), a w efekcie – konkretnymi grupami etnicznymi, było powołanie po 2010 roku Komisji ds. Podziału Dochodu (Commission on Revenue Allocation – CRA). CRA ma kluczowe znaczenie dla realizacji sprawiedliwej dystrybucji zasobów publicznych, wyznaczając odpowiednie kryteria redystrybucji dochodów budżetowych⁹⁶⁸. Głównym zadaniem CRA jest wydawanie rekomendacji będących podstawą sprawiedliwego podziału dochodu osiągniętego w danym roku budżetowym przez rząd

---

⁹³¹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 59, pkt. 2.

⁹³² *Ibidem*.

⁹³³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 67, pkt. 2.

⁹⁶⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 216, pkt. 1.

centralny pomiędzy rząd centralny a władze hrabstw oraz poszczególne hrabstwa⁹³⁴. Ponadto CRA wydaje rekomendacje w innych sprawach związanych z finansami hrabstw i zarządzaniem nimi, dokonuje przeglądu i publikacji raportów dotyczących obszarów marginalizowanych oraz przedkłada rekomendacje Senatowi, Zgromadzeniu Narodowemu, władzy wykonawczej, Zgromadzeniom Hrabstw oraz ich władzom wykonawczym⁹³⁵. Wśród pozostałych zadań CRA jest wskazywanie możliwych źródeł zwiększania dochodu centralnego i hrabstw, a także wspieranie dyscypliny finansowej.

Z kolei głównym zadaniem Komisji ds. Uposażzeń i Wynagrodzeń (Salaries and Remuneration Commission – SRC) jest ustalanie oraz dokonywanie regularnego przeglądu systemu wynagrodzeń i świadczeń przysługujących funkcjonariuszom państwowym, jak również doradzanie rządowi centralnemu i władzom hrabstw w zakresie wynagrodzeń i świadczeń przysługujących funkcjonariuszom publicznym⁹³⁶. Działalność SRC ma przysłużyć się realizacji *good governance*, w tym lepszej przejrzystości i uczciwości oraz wydajności i efektywności rządu i administracji. Istnienie i funkcjonowanie SRC jest pewną formą ochrony antykorupcyjnej oraz ochrony przed dysproporcjami płacowymi w administracji, jak również przed wykorzystywaniem przez urzędników i polityków środków publicznych do własnych celów.

Istotna z punktu widzenia właściwego funkcjonowania administracji publicznej w Kenii, a co za tym idzie również funkcjonowania aparatu państwa, jest Komisja Służby Publicznej (Public Service Commission – PSC). Wymienione w konstytucji zadania PSC są następujące: sprawowanie nadzoru dyscyplinarnego nad urzędami; propagowanie w całej służbie publicznej wartości narodowych; badanie, monitorowanie i dokonywanie oceny organizacji, zarządzania i polityki kadrowej w służbie publicznej; zapewnienie sprawności i skuteczności działania służby publicznej; rozwijanie zasobów ludzkich służby publicznej; dokonywanie przeglądu warunków pełnienia służby, kodeksu etyki, kwalifikacji urzędników służby publicznej oraz przedstawianie rządowi centralnemu rekomendacji w tym zakresie; dokonywanie oceny i przedstawianie prezydentowi oraz parlamentowi sprawozdania na temat stopnia zgodności działań służby publicznej z zasadami i wartościami narodowymi; rozpoznawanie skarg dotyczących służb publicznych hrabstw oraz realizowanie innych zadań i wykonywanie kompetencji określonych ustawodawstwem krajowym⁹³⁷. Działalność PSC ma

---

⁹³⁴ Ibidem.

⁹³⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 67, pkt. 3, 4, 5.

⁹³⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 230, pkt. 4.

⁹³⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 234, pkt. 2.

prowadzić do znacznego ograniczenia lub wręcz eliminacji wpływów władzy wykonawczej na służbę publiczną⁹³⁸. W przeszłości wpływy te dotyczyły rozdziału dóbr publicznych w postaci ofert pracy i możliwości finansowych osobom zaufanym, głównie ze środowiska prezydenta⁹³⁹.

Komisja Spójności i Integracji Narodowej (National Cohesion & Integration Commission – NCIC) odgrywa ważną rolę z punktu widzenia zarządzania wieloetnicznością w Kenii. Nie jest regulowana konstytucyjnie, ale ustawowo⁹⁴⁰. Głównymi zadaniami NCIC są: dbałość o poszanowanie różnorodności religijnej, kulturowej i językowej w społeczeństwie kenijskim i propagowanie wartości narodowych; aktywność na rzecz pojednania narodowego, promowanie arbitrażu, postępowania pojednawczego, mediacji i podobnych mechanizmów rozwiązywania konfliktów; łagodzenie konkurencji etnopolitycznej i niedopuszczanie do przemocy na tle etnicznym; oraz eliminowanie dyskryminacji na tle etnicznym, rasowym i religijnym⁹⁴¹. NCIC promuje zasady równości szans, harmonijnego i pokojowego współistnienia osób z różnych społeczności etnicznych i rasowych oraz doradza rządowi we wszystkich sprawach z tym związanych⁹⁴².

W analizie nie zostały uwzględnione pozostałe instytucje, głównie branżowe z powodu ich niewielkiego związku z tematyką niniejszej rozprawy.

---

⁹³⁸ B. Sihanya, *Constitutional Implementation...*, op. cit., s. 19.

⁹³⁹ Ibidem.

⁹⁴⁰ *National Cohesion and Integration Act 12/2008*,

<https://www.cohesion.or.ke/index.php/resources/downloads?download=14:national-cohesion-and-integration-act-2008&start=20>, [dostęp: 26 maja 2019].

⁹⁴¹ *NCIC at a Glance*, <https://www.cohesion.or.ke/index.php/about-us/ncic-at-a-glance>, [dostęp: 26 maja 2019].

⁹⁴² *Functions of The Commission*,

<https://www.cohesion.or.ke/index.php/about-us/functions-of-the-commission>, [dostęp: 26 maja 2019].

Rozdział 5

GLÓWNE INSTYTUCJE *POWER-SHARING* W KENII I ICH EFEKTYWNOŚĆ

5.1. Instytucje centrypetalne

W ramach podjętych analiz zostały zidentyfikowane następujące instytucje centrypetalne kenijskiego systemu politycznego:

- wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich;
- specjalna struktura administracyjno-terytorialna;
- ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne;
- dodatkowe instytucje centrypetalne.

5.1.1. Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich⁹⁴³

Tak zwana „trzecia fala demokracji” na przełomie lat 80. i 90. XX w. wpłynęła na rozpowszechnienie idei demokracji w różnych regionach świata, w tym w Afryce Subsaharyjskiej⁹⁴⁴. Również w przypadku Kenii coraz wyraźniejsze stały się żądania wprowadzenia demokratycznego porządku. Były one formułowane przez wówczas jeszcze nielegalną, lecz rosnącą w siłę opozycję oraz organizacje pozarządowe, a także państwa zachodnie – głównie Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię, które były skłonne wesprzeć ekonomicznie Kenię, ale pod warunkiem, że w państwie tym przeprowadzone zostaną określone reformy polityczne⁹⁴⁵. Żądania te były też motywowane najgorszą od lat sytuacją gospodarczą oraz rosnącymi na gruncie politycznym i ekonomicznym napięciami etnicznymi, głównie między grupą Kalendzin (z której wywodził się prezydent D. Moi) a Kikuju, Luo i Lujja. Napięcia te doprowadziły do wybuchu zamieszek etnicznych w prowincji Dolina Wielkiego Rowu w latach 1991–1992, które do 2007 roku uznawano za najkrwawsze w historii

---

⁹⁴³ Podrozdział został częściowo przygotowany na podstawie artykułu naukowego: I. Dobrzeńcki, *Wymóg...*, op. cit., s. 171–191.

⁹⁴⁴ H.K. Prempeh, *Africa's „constitutionalism revival”...*, op. cit., s. 484.

⁹⁴⁵ Y.P. Ghai, *Constitutions...*, op. cit., s. 124–125.

niepodległej Kenii⁹⁴⁶. Wszystkie wymienione czynniki oraz utrata przez prezydenta D. Moiego części dotychczasowych sojuszników politycznych skłoniły go do uchylecia niesławnej części 2A konstytucji z 1969 roku i do ponownego wprowadzenia systemu wielopartyjnego w Kenii⁹⁴⁷.

Zarówno działacze rządzącej KANU, jak i sam D. Moi obawiali się utraty dominacji na arenie politycznej Kenii, w związku z czym postanowili przeprowadzić reformę systemu politycznego, wprowadzając do niego rozwiązania, które w warunkach pluralizmu politycznego zwiększą szanse wygrania wyborów prezydenckich przez urzędującą głowę państw⁹⁴⁸. Istniał ku temu dogodny moment, ponieważ w parlamencie zasiadali tylko przedstawiciele KANU, a obowiązujące procedury zmiany konstytucji były mało transparentne. W sierpniu 1992 roku przyjęto w parlamencie bez żadnego głosu sprzeciwu poprawkę do konstytucji, która zakładała: ograniczenie czasu urzędowania prezydenta do dwóch 5-letnich kadencji, zakaz formowania rządów koalicyjnych oraz wprowadzenie wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich⁹⁴⁹.

Według założeń wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, kandydat na urząd prezydenta, by wygrać wybory, musiał zdobyć ponad 25% głosów w co najmniej pięciu z ośmiu prowincji Kenii⁹⁵⁰. Jeżeli wymóg ten nie zostałby spełniony przez żadnego ze startujących w wyborach kandydatów, wówczas odbyłaby się druga tura wyborów prezydenckich z udziałem tych kandydatów, którzy w pierwszej turze uzyskali najwięcej głosów⁹⁵¹.

Wybory prezydenckie w 1992 roku wygrał urzędujący prezydent D. Moi, który zdobył 36,3% głosów. D. Moi z łatwością osiągnął próg ponad 25% poparcia w pięciu z ośmiu prowincji: Dolina Wielkiego Rowu, Północno-Wschodniej, Wybrzeże, Zachodniej i Wschodniej⁹⁵². Natomiast miał niewielkie szanse na sprostanie wymogowi w prowincjach: Centralnej i Nyanza⁹⁵³.

Wymóg został tak skonstruowany, że jego zastosowanie doprowadziło do sytuacji, w której 100 000 głosów oddanych na D. Moiego w słabo zaludnionej prowincji Północno-

---

⁹⁴⁶ C. Hornsby, *Kenya: a history...*, op. cit., s. 489–490.

⁹⁴⁷ Ibidem, s. 487.

⁹⁴⁸ Ibidem, s. 511.

⁹⁴⁹ Ibidem.

⁹⁵⁰ Ibidem.

⁹⁵¹ Ibidem.

⁹⁵² Ibidem.

⁹⁵³ Ibidem.

Wschodniej miało takie samo znaczenie jak 1 000 000 głosów oddanych w gęsto zaludnionych prowincjach: Centralnej (w dużej części zamieszkaney przez grupę etniczną Kikuju) lub w Nyanza (zamieszkiwanej przez grupę etniczną Luo)⁹⁵⁴. Członkowie obu tych grup nie byli przychylni D. Moiemu. Ponadto żaden z kandydatów opozycji w wyborach prezydenckich nie był w stanie z przyczyn politycznych, finansowych i technicznych spełnić wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich⁹⁵⁵.

Przyjęty wymóg w realiach kenijskich całkowicie zatracił swój pierwotny cel, jakim w teorii centrypetalnej jest stworzenie panetnicznej (ponadsegmentowej) prezydentury, tzn. zdobycie urzędu prezydenckiego przez tego kandydata, który odwołuje się do wyborców ponad podziałami etnicznymi i obiecuje realizację interesów różnych grup etnicznych, a w konsekwencji interesów całego wieloetnicznego społeczeństwa, nie zaś głównie własnej grupy etnicznej i grup z nią politycznie powiązanych.

Przeciwnie, w realiach wyborów prezydenckich w 1992 roku, partia KANU, posiadająca szereg środków politycznych i ekonomicznych, dopuściła się bowiem wielu manipulacji, które skutecznie utrudniały efektywne zastosowanie wymogu i dawały przewagę D. Moiemu. D. Foeken oraz T. Dietz w swoich analizach dotyczących wyborów prezydenckich w Kenii w 1992 roku wymieniają liczne nadużycia. Jednym z nich był tzw. *moimandering*, wywodzący się od terminu *gerrymandering*, czyli manipulowanie przy tworzeniu okręgów wyborczych w taki sposób, by D. Moi mógł zgromadzić więcej głosów niż kontrkandydaci⁹⁵⁶. Ponadto na masową skalę dochodziło do kupowania głosów, zatrudniania wpływowych wśród elektoratu osób na przykład w organach prezydenckiej partii KANU oraz wręczania wyborcom rozmaitych gadżetów wyborczych⁹⁵⁷. W trakcie wyborów prezydenckich miały miejsce akty przemocy, nękanie i zastraszanie wyborców przeciwnych D. Moiemu oraz KANU. Pozostałe przypadki nadużyć, związane już z samą procedurą przeprowadzania wyborów prezydenckich, to: brak pieczętek, kart do głosowania oraz nazwisk poszczególnych kandydatów na listach wyborczych⁹⁵⁸.

Należy przypomnieć, że celem wymogu terytorialnego rozłożenia głosów jest doprowadzenie do uzyskania wyższego poziomu stabilizacji politycznej w społeczeństwach wielosegmentowych poprzez budowę ponadetnicznego poparcia dla – w założeniu –

---

⁹⁵⁴ Ibidem.

⁹⁵⁵ Ibidem.

⁹⁵⁶ D. Foeken, T. Dietz, *Of Ethnicity...*, op. cit., s. 131.

⁹⁵⁷ Ibidem, s. 135.

⁹⁵⁸ Ibidem, s. 134.

panetnicznego, przyszłego prezydenta. Tymczasem w Kenii zaledwie rok po wyborach w 1992 roku doszło do konfliktów w prowincji Dolina Wielkiego Rowu między grupami Kalendzin, Kikuju i Masajami, w wyniku których zginęło kilkadziesiąt osób, a tysiące uciekło z prowincji⁹⁵⁹. Konflikty etniczne były inspirowane głównie przez polityków, dla których partykularnym celem stało się doprowadzenie do „oczyszczenia” prowincji z ludności napływowej, w tym zwłaszcza Kikuju⁹⁶⁰. W tym przypadku analizowana instytucja zamiast pomagać w łagodzeniu napiętych relacji między grupami etnicznymi, po części przyczyniła się do ponownego wybuchu międzyetnicznych konfliktów.

Sytuacja z 1992 roku niemal dokładnie powtórzyła się podczas następnych wyborów prezydenckich w 1997 roku, które zostały określone w literaturze mianem „chaotycznych”. Urzędujący prezydent D. Moi uzyskał ponownie reelekcję, zdobywając 40% głosów i osiągając ponad 25% głosów w pięciu z ośmiu prowincji: 72,96% w prowincji Północno-Wschodniej; 69,37% w prowincji Dolina Wielkiego Rowu; 63,09% w prowincji Wybrzeże; 44,67% w prowincji Zachodniej i 35,40% w prowincji Wschodniej⁹⁶¹. Natomiast jego jedyny poważny rywal M. Kibaki otrzymał łącznie około 30% głosów, w tym ponad 25% głosów w trzech prowincjach: 89,3% w prowincji Centralnej; 43,9% w prowincji Nairobi, i 28,5% w prowincji Wschodniej⁹⁶². Zastosowanie wymogu terytorialnego rozłożenia głosów po raz kolejny ułatwiło zwycięstwo D. Moiemu, ponownie doprowadzając do sytuacji, w której zdobycie mniejszej liczby głosów w słabiej zaludnionych, ale przychylnych mu prowincjach miało takie samo znaczenie jak zdobycie przez jego kontrkandydata większej ilości głosów na przykład w gęsto zaludnionej prowincji Centralnej. Ponadto, podobnie jak w wyborach prezydenckich w 1992 roku, także podczas wyborów prezydenckich w 1997 roku miały miejsce: proceder kupowania głosów, częste nieprawidłowości i odstępstwa od ogólnie przyjętych reguł przeprowadzania wyborów, co było spotęgowane przez brak jedności pośród rodzącej się jeszcze kenijskiej opozycji⁹⁶³. Co więcej, wymóg terytorialnego rozłożenia głosów znów nie doprowadził do osiągnięcia wyższego poziomu stabilizacji politycznej w Kenii. Protesty miały miejsce także po wyborach w 1997 roku. Największy z nich odbył się w lipcu w Nairobi i odnosił się do kwestii zniesienia prawa do internowania oraz żądania prawdziwie wolnych

---

⁹⁵⁹ M. Pawełczak, op. cit. s. 342.

⁹⁶⁰ Ibidem.

⁹⁶¹ Kenya. Presidential election 1997,

<https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-1997.html> [dostęp: 5 kwietnia 2019].

⁹⁶² Ibidem.

⁹⁶³ D. Foeken, T. Dietz, *Of Ethnicity...*, op. cit., s. 144–145.

wyborów⁹⁶⁴. Ostatecznie protest ten przerodził się w gwałtowne i brutalne starcia między zwolennikami rządu a zwolennikami opozycji i zarazem konflikt międzyetniczny⁹⁶⁵. Jak podaje Nic Cheeseman, w zamieszkach w okresie między 1992 a 1997 rokiem około 3000 osób straciło życie, a 300 000 zostało wypędzonych ze swoich miejsc zamieszkania⁹⁶⁶. Zdaniem N. Cheesemana, to D. Moi zainicjował wykorzystywanie aktów przemocy na tle etnicznym do celów politycznych⁹⁶⁷. Jak stwierdza N. Cheeseman, częściową odpowiedzialność ponoszą również politycy innych ugrupowań politycznych, którzy niejawnie popierali i tolerowali działalność bojówek i milicji etnicznych zaangażowanych w polityczną przemoc⁹⁶⁸.

Centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, mający za zadanie przyczynić się do osiągnięcia wyższego poziomu stabilizacji politycznej państwa poprzez wybór panetnicznego prezydenta zawiódł zarówno w 1992, jak i w 1997 roku. Potwierdza to A. McCulloch, która uważa, że silne poparcie dla D. Moiego w wyborach w 1992 i 1997 roku, zwłaszcza w prowincjach Dolina Wielkiego Rowu oraz Zachodniej, spowodowane było faktem zamieszkiwania w nich wielu członków jego własnej grupy etnicznej – Kalendzin, którzy byli pod wieloma względami najbardziej uprzywilejowani w czasie rządów tego prezydenta⁹⁶⁹. Z kolei w pozostałych trzech prowincjach, w których D. Moi zdobył ponad 25% głosów, było to związane z ewidentnym wykorzystywaniem środków publicznych w celu kupowania głosów wśród członków innych grup etnicznych⁹⁷⁰. Należy jednak zauważyć, że, według centrypetalistów, wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich powinien być stosowany jako jedna z kilku instytucji politycznych typu centrypetalnego, by skutecznie przyczynić się do osiągnięcia wyższego stopnia stabilności politycznej w wielosegmentowym państwie. Tymczasem w latach 90. XX wieku w Kenii nie funkcjonował jeszcze szerszy zbiór instytucji *power-sharing*.

Bardzo ważne były wybory prezydenckie w 2002 roku, bowiem nie startował w nich urzędujący od 1978 roku D. Moi. Ponadto poprzednio rozdrobniona i skonfliktowana, głównie na tle etnicznym, opozycja postanowiła się zjednoczyć i utworzyć koalicję NARC oraz wystawić wspólnego kandydata na urząd prezydenta, którym został M. Kibaki. Jego głównym przeciwnikiem był młody protegowany D. Moiego – U. Kenyatta. Mimo wcześniejszych

---

⁹⁶⁴ M. Pawełczak, op. cit. s. 342.

⁹⁶⁵ Ibidem.

⁹⁶⁶ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 170.

⁹⁶⁷ Ibidem.

⁹⁶⁸ Ibidem.

⁹⁶⁹ A. McCulloch, *Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2013, Vol. 12, No. 2, s. 119.

⁹⁷⁰ Ibidem.

protestów NARC, władze zdecydowały o pozostawieniu wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Wybory te, zgodnie z powszechnym oczekiwaniem, wygrał M. Kibaki, który zdobył 62% głosów, a wymóg uzyskania terytorialnego rozłożenia głosów został przez niego przekroczony we wszystkich prowincjach Kenii. Najsilniejsze poparcie M. Kibaki otrzymał w prowincjach: Zachodniej (78,5% głosów), Nairobi (76,8% głosów) i Wschodniej (75,4% głosów)⁹⁷¹. Z kolei U. Kenyatta zdobył tylko 30% ogółu głosów z najsilniejszym poparciem w prowincjach Północno-Wschodniej (65,6% głosów) oraz Dolina Wielkiego Rowu (zwanej nie bez przyczyny „KANU zone”, czyli strefą KANU, gdzie zdobył 53,6% głosów)⁹⁷². Co istotne, tym razem obaj najważniejsi kandydaci do urzędu prezydenckiego pochodzili z tej samej grupy etnicznej – Kikuju, musieli zatem poczynić wysiłki w celu przekonania do swojej kandydatury pozostałych grup etnicznych Kenii. Dla M. Kibakiego było to łatwiejsze z powodu powszechnego negatywnego kojarzenia jego przeciwnika U. Kenyatty ze skompromitowanym KANU i reżimem, którego symbolem był D. Moi.

Sam proces wyborczy, według obserwatorów, był zdecydowanie uczciwszy, niż miało to miejsce w latach 1992 i 1997. W dalszym ciągu dochodziło jednak do agresji na tle etnicznym i politycznym (akty przemocy i przypadki śmiertelne miały miejsce w wielu okręgach)⁹⁷³. Kandydaci próbowali sprostać wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów najczęściej poprzez kupowanie głosów⁹⁷⁴. Jednym ze znanych przykładów tego procederu był przypadek rozdysponowania pewnej sumy pieniędzy w grupie kobiet w okręgu Mbeere Gachoka przez siostrę U. Kenyatty⁹⁷⁵.

Jak zauważa A. McCulloch, wybory prezydenckie w 2002 roku w Kenii przebiegały wyjątkowo spokojnie. W jej opinii, sprostanie przez M. Kibakiego wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów we wszystkich prowincjach oraz okres względnej stabilizacji, polityk ten zawdzięcza swojemu usposobieniu i stylowi prowadzonej przez siebie kampanii⁹⁷⁶. M. Kibaki dał się poznać jako osoba unikająca skrajności, dążąca do zgody, jedności i kompromisu i w konsekwencji przyjmująca na siebie rolę lidera zjednoczonej opozycji⁹⁷⁷. Tworząc swój gabinet, nowy prezydent postarał się, aby odzwierciedlał on różnorodność etniczną Kenii i

---

⁹⁷¹ D.M. Anderson, *Kenya's Elections...*, op. cit., s. 335.

⁹⁷² Ibidem.

⁹⁷³ Ibidem.

⁹⁷⁴ Ibidem, s. 338.

⁹⁷⁵ Ibidem.

⁹⁷⁶ A. McCulloch, *Does Moderation...*, op. cit., s. 119.

⁹⁷⁷ Ibidem.

składał się z przedstawicieli partii należących do koalicji NARC⁹⁷⁸. Te cechy i działania wydają się podstawowe dla stworzenia urzędu panetnicznego prezydenta. Niestety, ale postawa M. Kibakiego zaraz po wyborach zaczęła się dość szybko zmieniać, czego pierwszym sygnałem była odmowa realizacji postulatów tzw. *Memorandum of Understanding*, umowy między głównymi partiami opozycyjnymi NAK oraz LDP, podpisanej w celu utworzenia wspólnej koalicji, wspomnianej NARC⁹⁷⁹.

Mimo że wynik wyborów w 2002 roku dawał początkowo nadzieję na stabilizację sytuacji politycznej, ostatecznie nadzieja ta okazała się płonna. Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich jedynie w krótkiej perspektywie czasowej przysłużył się stabilizacji politycznej. Prezydent M. Kibaki tylko na początku sprawowania urzędu starał się spełniać założenia prezydentury panetnicznej. Istniejące relacje międzyetniczne istotnie pogorszyły się jednak w zaledwie dwa lata po objęciu przez niego prezydentury. M. Kibaki w tym czasie ukierunkował swoje działania w stronę określonego sojuszu części grup etnicznych i ugrupowania politycznego, którego zresztą został liderem. Stało się tak na skutek stopniowego pogłębiania się podziałów w środowisku dawnej opozycji wobec rządów D. Moiego, powstałych na skutek odmiennych wizji odnośnie proponowanej nowej konstytucji oraz reform systemu politycznego⁹⁸⁰.

Kolejne wybory prezydenckie odbyły się w 2007 roku, podczas których o urząd prezydenta zmierzili się: urzędujący prezydent M. Kibaki, reprezentujący wówczas PNU, oraz lider opozycji R. Odinga z ODM. W trakcie kampanii wyborczej ponownie dała o sobie znać polityzacja etniczności, w tym: głosowanie według linii etnicznych, co wynikało z masowego poparcia kandydatów przez członków ich własnych i sojusznicznych grup etnicznych oraz mieszkańców ich rodzinnych prowincji, a także kupowanie głosów i fałszowanie sondaży⁹⁸¹. Rywalizacja o urząd prezydenta między M. Kibakim i R. Odingą miała wymiar wręcz symboliczny, a różnica głosów w prezentowanych sondażach była niewielka. Podczas wyborów odnotowano rażące nieprawidłowości, które mogły wpłynąć na ich przebieg. Na przykład w prowincji Centralnej obserwatorzy Unii Europejskiej nie zostali dopuszczeni do kontroli procesu liczenia głosów. Co więcej, stwierdzili oni, że w okręgach Molo (prowincja Dolina Wielkiego Rowu) i Kieni (prowincja Centralna) wyniki wyborów były o około 20 000

---

⁹⁷⁸ D.M. Anderson, *Kenya's Elections...*, op. cit., s. 340.

⁹⁷⁹ S.G. Gachigua, *Fuelling...*, op. cit., s. 46.

⁹⁸⁰ Problematyka reform systemu politycznego w Kenii w latach 2002-2005 została omówiona szerzej w podrozdziale „Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych” rozprawy.

⁹⁸¹ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 172.

głosów niższe niż wynikało to z późniejszych oficjalnych danych zaprezentowanych przez Komisję Wyborczą⁹⁸². Zarówno środowiska związane z M. Kibakim, jak i z R. Odingą podejrzewano o dopuszczanie się fałszerstw wyborczych, czego dowodem było na przykład udokumentowanie przez stację NTV, jak działacze ODM w dziesięciu okręgach wyborczych prowincji Nyanza sztucznie „powiększyli” liczbę głosów oddanych na R. Odingę⁹⁸³.

Zwycięzcą w wyborach przeprowadzonych w 2007 roku został urzędujący prezydent M. Kibaki, który – według danych oficjalnych – zdobył 46,4% poparcia i sprostą wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów w 7 prowincjach, a kandydat opozycji R. Odinga zdobył 44,1% głosów i sprostą temu wymogowi w 6 prowincjach⁹⁸⁴. Mimo że pierwsze sondaże wskazywały na zwycięstwo R. Odingi, szybki tryb zaprzysiężenia M. Kibakiego na drugą kadencję oraz obiekcje obserwatorów co do prawidłowości przebiegu wyborów w połączeniu z wymienionymi poprzednio czynnikami spowodowały wybuch przemocy etnicznej, która stopniowo ogarniała niemal całą Kenię⁹⁸⁵.

Analizowany wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich w 2007 roku ponownie nie spowodował wybrania panetnicznego prezydenta. Przeciwnie, w następstwie narastających od 2005 roku napięć etnicznych i politycznych, a także nieprawidłowości mających miejsce podczas wyborów prezydenckich w 2007 roku doszło zaraz po ich zakończeniu do erupcji poważnego konfliktu etnicznego⁹⁸⁶, w którego wyniku ponad 1100 osób straciło życie, a około 600 000 musiało opuścić swoje miejsca zamieszkania⁹⁸⁷. Zauważalna przed wyborami polaryzacja społeczeństwa kenijskiego była tak duża, że kandydaci na urząd prezydenta nie skupiali się na sprostaniu wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów, a zatem na realizacji leżącej u jego podstawy idei panetnicznej prezydentury, lecz na mobilizacji politycznej w ramach swoich sojuszy, każdorazowo o ograniczonym charakterze międzyetnicznym. Na skutek wspomnianej polaryzacji oraz postawy samych kandydatów, próba podjęcia panetnicznego apelu politycznego miałyby i tak wtórne znaczenie, gdyż wybrany w tych wyborach prezydent nie stałby się „z dnia na dzień” prezydentem ponadetnicznym.

---

⁹⁸² Ibidem, s. 176.

⁹⁸³ Ibidem, s. 177.

⁹⁸⁴ Kenya. *Presidential Election 2007*, <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-2007.html> [dostęp: 8 kwietnia 2019].

⁹⁸⁵ A. McCulloch, *Does Moderation...*, op. cit., s. 120.

⁹⁸⁶ Problematyka konfliktu etnicznego w Kenii w latach 2007-2008 została omówiona szerzej w podrozdziale „Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych” rozprawy.

⁹⁸⁷ P.T. Zeleza, *The protracted transition...*, op. cit., s. 17.

Ponadto, jak podaje A. McCulloch za N. Cheesemanem, konflikt etniczny nie był bezpośrednim rezultatem defektu zaistniałego w czasie wyborów w funkcjonowaniu instytucji wymogu terytorialnego rozłożenia głosów, ale w dużej mierze konsekwencją długotrwałego wykluczenia politycznego niektórych grup etnicznych⁹⁸⁸. Powołując się na opinię N. Cheesemana, A. McCulloch stwierdza również, że główną przyczyną wykluczenia politycznego niektórych grup etnicznych jest typ systemu wyborczego stosowanego w kenijskich wyborach prezydenckich, w których rządzi dorozumiana reguła *winner-takes-all*, czyli „zwycięzca bierze wszystko”⁹⁸⁹. Istnienie tej reguły ma charakter konfliktogenny, ponieważ powoduje uprzywilejowanie zwycięzcy kosztem wykluczenia przegranych. Kenia jest państwem zamieszkiwanym przez wiele różnych grup etnicznych o odmiennej pozycji społecznej i ekonomicznej. Politycy w sytuacji zacieklej rywalizacji oraz małych różnic między oboma kandydatami musieli zmobilizować ogromne rzesze wyborców w każdym regionie państwa, a zwłaszcza w regionach swojego pochodzenia i wśród własnych grup etnicznych, budując elektorat w dużej mierze dzięki kupowaniu głosów⁹⁹⁰. Ponadto po raz kolejny okazało się, że w polityce kenijskiej kwestie programowe kandydatów mają wartość drugorzędą, a liczą się przede wszystkim tożsamości etniczne oraz chęć kontrolowania przez różne grupy etniczne dóbr politycznych i ekonomicznych. Jedynym środkiem do realizacji tego celu jest wygrana w wyborach prezydenckich, zwłaszcza że kandydat jest związany z konkretną grupą etniczną i sojuszem o charakterze etniczno-politycznym. W sytuacji, gdy zwycięzca wyborów prezydenckich jest postrzegany jako osoba odpowiedzialna za daną grupę etniczną i istniejący sojusz, a ich zwycięstwo za mogące przynieść istotne profity konkretnym segmentom, wzrasta znaczenie wygranej. I odwrotnie, straty spowodowane przez przegraną w wyborach oznaczają w kontekście polityzacji etniczności i trybalizmu utracenie dostępu do rozmaitych dóbr⁹⁹¹.

Wybory prezydenckie w Kenii w 2013 roku odbywały się już w zupełnie odmiennej sytuacji prawnej. W 2010 roku weszła w życie nowa kenijska konstytucja, w której pozostał wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Jednak w związku z reformą administracyjną, na mocy której osiem dawnych prowincji zastąpiono 47 hrabstwami, zmianie uległa także treść omawianego wymogu. Został on ujęty w nowej konstytucji w art. 138, pkt. 4, który brzmi następująco: „Kandydat zostaje wybrany na urząd Prezydenta, jeżeli: a) otrzyma więcej niż połowę wszystkich głosów oddanych w wyborach; oraz b) uzyska co

---

⁹⁸⁸ A. McCulloch, *Does Moderation...*, op. cit., s. 120.

⁹⁸⁹ Ibidem.

⁹⁹⁰ Ibidem.

⁹⁹¹ S.D. Mueller, *The Political Economy of Kenya's Crisis*, „Journal of Eastern African Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, s. 204.

najmniej dwadzieścia pięć procent głosów w każdym z ponad połowy hrabstw⁹⁹². Sprostanie wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich w 46 hrabstwach jest trudniejsze niż w 8 prowincjach. W nowej, rozbudowanej strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii wymóg nabiera istotniejszego znaczenia, gdyż kandydaci na urząd prezydenta i ich zaplecze polityczne muszą bardziej starać się o uzyskanie poparcia w znacznie większej liczbie, niż miało to miejsce w poprzednim systemie, jednostek, co w praktyce oznacza konieczność budowania wielu lokalnych, bardziej inkluzywnych sojuszy międzyetnicznych. Teoretycznie działania takie powinny mieć także odzwierciedlenie w programach wyborczych kandydatów, które powinny wskazywać konkretną aktywność przyszłego prezydenta, mającą przynieść korzyść całemu społeczeństwu, a nie jego określonym segmentom.

Wybory prezydenckie w 2013 roku, z wynikiem 50,07% głosów, wygrał U. Kenyatta, reprezentujący The Jubilee Alliance, który sprostał wymogowi terytorialnego rozłożenia głosów, dzięki uzyskaniu wysokiego poparcia w następujących hrabstwach: Nyandarua (97,11%); Nyeri (96,33%); Kirinyga (95,99%); Muranga (95,92%); Mandera (92,93%); Bomet (92,68%); Tharaka (92,38%); Elgeyo-Marakwet (92,07%); Kericho (90,74%); Kiambu (90,21%); Meru (89,41%); Embu (89,00%); Baringo (87,93%); Laikipia (85,49%); Nandi (81,52%); Nakuru (80,19%); Uasin-Gishu (74,26%); West-Pokot (73,33%); Isiolo (55,41%); Kajiado (52,36%); Marsabit (47,18%); Nairobi (46,75%); Narok (46,38%); Garissa (45,34%); Samburu (40,94%); Lamu (40,02%); Wajir (38,83%); Trans-Nzoia (37,24%); Tana-River (34,71%); Turkana (29,85%); Nyamira (29,47%); Kisii (27,42%)⁹⁹³. Niestety, w wyborach tych miały miejsce liczne negatywne zjawiska, podobne do tych, które dotychczas występowały podczas wyborów w Kenii. I tak, wyborców pozyskiwano różnymi dobrami: począwszy od środków finansowych, poprzez obietnice przyszłych stanowisk, a skończywszy na rozdawnictwie żywności i gadżetów wyborczych⁹⁹⁴. Kampanię wyborczą prowadzono z użyciem innowacyjnych metod, takich jak: częsta obecność kandydatów w przestrzeni publicznej dzięki zapewnieniu nowoczesnych środków transportu; wynajmowanie opłaconych dziennikarzy, blogerów lub osób odpowiedzialnych za kontakty w mediach społecznościowych; oraz zatrudnianie wyspecjalizowanych zachodnich firm

---

⁹⁹² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 138, pkt. 4.

⁹⁹³ *Kenya. Presidential Election 2013*,

<https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-2013.html> [dostęp: 8 kwietnia 2019].

⁹⁹⁴ N. Cheeseman et al., *Democracy and its discontents: understanding Kenya's 2013 elections*, „Journal of Eastern African Studies”, 8, 2014, nr 1, s. 8.

konsultingowych⁹⁹⁵. Wszystko to miało na celu dotarcie do elektoratu każdego kenijskiego hrabstwa i spełnienie wymogu terytorialnego rozłożenia głosów. Pojawiły się również podejrzania co do możliwych machinacji wyborczych, których podstawą było całkowite niepowodzenie nowo wprowadzonego, elektronicznego systemu głosowania i liczenia głosów. Ostatecznie powrócono więc do tradycyjnej formy głosowania z wykorzystaniem papierowych kart do głosowania⁹⁹⁶. W pewnych przypadkach problemem było niedopuszczanie obserwatorów z państw zachodnich i organizacji międzynarodowych do kontrolowania procedury liczenia głosów, zarówno na poziomie hrabstw, jak i centralnym⁹⁹⁷. Podczas wyborów w 2013 roku nadal pochodzenie etniczne bardzo silnie wpływało zatem na zachowania wyborcze⁹⁹⁸.

Mimo wskazanych zjawisk, zarówno podczas kampanii, wyborów, jak i w okresie powyborczym nie zanotowano poważniejszych incydentów z użyciem przemocy, a zgłoszone protesty wyborcze były rozpatrywane przez sądy. Jak wskazują badacze z African Studies Center na Uniwersytecie Oksfordzkim, przyczyniło się do tego kilka czynników, które wskazywały jednak w dużej mierze na ponowny bezpośredni brak oddziaływania wymogu terytorialnego rozłożenia głosów na zwiększenie poziomu stabilności politycznej w Kenii w okresie okołowyborczym. Pierwszym z tych czynników były gruntowne reformy systemu politycznego Kenii zapoczątkowane przez uchwalenie nowej konstytucji w 2010 roku. Zmiany te dotyczyły kompetencji i funkcjonowania władzy na szczeblu centralnym i dały początek procesowi decentralizacji. Ponadto w ich następstwie powstały nowe rozwiązania mające na celu monitorowanie procesu wyborczego. I tak zwłaszcza, zastąpiono skompromitowaną ECK niezależną IEBC, zreformowano służby policyjne oraz wprowadzono nowy sposób rejestracji kandydatów, liczenia głosów i publikowania wyników wyborów. Wszystkie te rozwiązania implementowano w celu zwiększenia transparentności procesu wyborczego, co przyniosło efekt w postaci zwiększenia zaufania Kenijczyków do instytucji państwa i procedur demokratycznych. Na skutek wprowadzenia nowej struktury administracyjno-terytorialnej Kenii, a w związku z tym powstania nowego, lokalnego poziomu rywalizacji politycznej, wielu polityków z zaplecza kandydatów na urząd prezydenta w razie ich wyborczego niepowodzenia

---

⁹⁹⁵ Ibidem.

⁹⁹⁶ Ibidem, s. 14.

⁹⁹⁷ K.E. Ferree et al., *Voting behaviour and electoral irregularities in Kenya's 2013 Election*, „Journal of Eastern African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, s. 168.

⁹⁹⁸ Ibidem, s. 159.

mogło realizować swoje ambicje polityczne na szczeblu hrabstwa, dzięki czemu ewentualne napięcia były łagodzone w przypadku wyborczej porażki „ich” kandydatów⁹⁹⁹.

Drugim czynnikiem była tzw. polityka porządku. Mając w pamięci tragiczne wydarzenia z lat 2007–2008, aktorzy kenijskiego życia politycznego, społecznego i kulturalnego włączyli się licznie w bardzo często oddolne akcje mające na celu walkę z nienawiścią oraz niedopuszczenie do powtórzenia się krwawego konfliktu etnicznego¹⁰⁰⁰. Badacze wskazują, że podczas wyborów w 2013 roku najważniejszymi wartościami dla Kenijczyków były pokój i stabilność polityczna¹⁰⁰¹.

Trzecim z czynników jest rola symboli podczas wyborów w 2013 roku. Jednym z nich była nazwa partii The Jubilee Alliance, czyli „Sojusz Jubileuszowy”, dotyczący przypadającego wtedy 50-lecia niepodległej Kenii i roli w nim głównych reprezentantów tej partii: U. Kenyatta i W. Ruto. Nazwa tej koalicji oraz imię i nazwisko kandydata na prezydenta budowały wśród wyborców ponadetniczną retorykę niepodległego dziedzictwa, jedności i stabilności Kenii¹⁰⁰². Działo się to w sytuacji, gdy U. Kenyatta i W. Ruto byli postawieni w stan oskarżenia przez Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze jako współodpowiedzialni za mobilizację polityczną grup etnicznych i ofiary śmiertelne podczas konfliktu etnicznego w latach 2007-2008¹⁰⁰³.

Czwartym z czynników był start kandydatów w wyborach prezydenckich parami. W ramach danej pary każdy z kandydatów na wiceprezydenta (*running mate*) albo był wcześniej przeciwnikiem politycznym kandydata na prezydenta, albo wywodził się z innej niż on grupy etnicznej. Była to zresztą kontynuacja stanu rzeczy, który istniał już w okresie reżimu autorytarnego. Od początku istnienia Republiki Kenii każdy z wiceprezydentów pochodził bowiem z innej grupy etnicznej niż prezydent. Od 1964 do 2008 roku wybór osoby mającej pełnić urząd wiceprezydenta następował jednak poprzez jej wskazanie przez nowo wybranego prezydenta. W tym okresie dochodziło do częstych zmian na stanowisku wiceprezydenta, głównie na skutek niezgodności co do prowadzonej polityki między prezydentem a wiceprezydentem lub wewnętrznych rozgrywek politycznych w obozie władzy. W okresie 2008-2013 urząd wiceprezydenta został natomiast obsadzony konkretną osobą, wskazaną w porozumieniu pokojowym *National Accord and Reconciliation Act* z 28 lutego 2008 roku.

---

⁹⁹⁹ N. Cheeseman et al., *Democracy...*, op. cit., s. 4.

¹⁰⁰⁰ Ibidem, s. 11.

¹⁰⁰¹ Ibidem, s. 12.

¹⁰⁰² Ibidem, s. 8–9.

¹⁰⁰³ Ibidem, s. 8–9.

Dopiero zaś od 2013 roku urząd wiceprezydenta nabrał realnego znaczenia politycznego, ponieważ na mocy nowej konstytucji wiceprezydent wybierany jest w wyborach powszechnych wspólnie z kandydatem na prezydenta. Przy czym przyjęła się wśród kenijskich elit politycznych wykładnia przepisu konstytucyjnego, zgodnie z którą kandydat na wiceprezydenta powinien pochodzić z odmiennej grupy etnicznej niż kandydat na prezydenta. Rozwiązanie to funkcjonuje w oparciu o art.130, pkt. 2 konstytucji Kenii, zgodnie z którym: „skład organów władzy wykonawczej odzwierciedla regionalną i etniczną różnorodność Narodu Kenii”¹⁰⁰⁴. W efekcie, rozwiązanie to przybiera formę dorozumianego wymogu, by urząd wiceprezydenta przypadł przedstawicielowi innej grup etnicznej niż urząd prezydenta. Istnienie takiego wymogu wynika też po części ze wskazanej tradycji i praktyki politycznej w Kenii. Należy zarazem podkreślić, że wymóg ten wykazuje ewidentne cechy konsocjonalne, ponieważ konstytucyjnemu przepisowi mówiącemu o składzie organów władzy wykonawczej odzwierciedlającym regionalną i etniczną różnorodność kenijskiego społeczeństwa można sprostać w wymiarze połączonych ze sobą urzędów prezydenta i wiceprezydenta jedynie poprzez zastosowanie praktyki kandydowania na te urzędy w parach polityków o różnym pochodzeniu etnicznym.

Zastosowanie tego dorozumianego wymogu okazało się bardzo istotne w przypadku prezydenta U. Kenyatty, który wywodzi się z grupy etnicznej Kikuju, i wiceprezydenta W. Ruto, będącego z pochodzenia Kalendżinem. Ich polityczny alians stanowi bowiem historyczne pojednanie, ponieważ obie grupy, od wielu lat wzajemnie się zwalczając, są zaangażowane w konflikt dotyczący dostępu do ziemi na obszarze dawnej prowincji Dolina Wielkiego Rowu¹⁰⁰⁵. Jak stwierdził U. Kenyatta na jednym z wieców: „Nasz sojusz z W. Ruto został stworzony w związku z potrzebą zachowania pokoju w Kenii”¹⁰⁰⁶. Podobna sytuacja panowała w wyborach w 2013 roku w obozie R. Odingi, gdy kandydatem na wiceprezydenta był jego dawny adwersarz K. Musyoka, pochodzący z innej grupy etnicznej

Piątym czynnikiem było rozmieszczenie sił bezpieczeństwa w potencjalnie niebezpiecznych miejscach, co już na wczesnym etapie kampanii wyborczej spacyfikowało możliwe konflikty¹⁰⁰⁷.

Kolejne wybory prezydenckie w Kenii odbyły się 8 sierpnia 2017 roku. W wyborach tych ponownie zmierzyli się urzędujący prezydent U. Kenyatta oraz kandydat opozycji R.

---

¹⁰⁰⁴ *Konstytucja Kenii...*, op. cit., s. 157.

¹⁰⁰⁵ N. Cheeseman et al., *Democracy...*, op. cit., s. 7.

¹⁰⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁰⁷ *Ibidem*, s. 4.

Odinga. Ponownie zwyciężył U. Kenyatta z wynikiem 54,52% głosów (wobec wyniku 44,94% R. Odingi), któremu udało się spełnić wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w następujących hrabstwach: Nyandarua (99,00%); Kirinyaga (98,60%); Nyeri (98,40%); Muranga (97,90%); Elgeyo Marakwet (94,70%); Tharaka-Nithi (93,30%); Kericho (92,90%); Kiambu (92,70%); Embu (92,20%); Laikipia (89,10%); Meru (88,90%); Bomet (87,00%); Nandi (86,80%); Baringo (84,90%); Nakuru (84,80%); Marsabit (83,60%); Mandera (83,00%); Uasin Gishu (78,20%); West Pokot (64,80%); Kajiado (57,10%); Narok (53,10%); Nyamira (52,10%); Wajir (51,20%); Samburu (49,70%); Isiolo (49,30%); Lamu (48,90%); Nairobi (48,50%); Garissa (48,30%); Tana River (46,10%); Turkana (44,90%); Trans Nzoia (44,60%); Kisii (43,20%); Bungoma (30,20%); Mombasa (29,10%); Taita Taveta (27,70%)¹⁰⁰⁸.

Jednak na skutek protestów wyborczych¹⁰⁰⁹, zgłoszonych głównie przez R. Odingę oraz polityków jego koalicji NASA, kenijski Sąd Najwyższy zakwestionował wyniki wyborów prezydenckich, a IEBC wyznaczyła kolejną turę wyborów prezydenckich na 26 października 2017 roku¹⁰¹⁰. Była to sytuacja bez precedensu w historii Kenii. O ile urzędujący prezydent spełnił wymóg terytorialnego rozłożenia głosów, to w obliczu zgłoszonych nieprawidłowości i w konsekwencji decyzji Sądu Najwyższego dotyczącego ponowienia wyborów prezydenckich, wymóg ten nie odegrał istotnego znaczenia.

Ponowiona kampania prezydencka tym razem nacechowana była wysokim poziomem napięcia pomiędzy dwoma głównymi kandydatami: U. Kenyattą oraz R. Odingą, a także ich obozami politycznymi. Cieniem na kampanii wyborczej położyły się kwestie proceduralne dotyczące zorganizowania nowej tury wyborów, nieprzejrzysta sytuacja w samej IEBC oraz kwestia prawdopodobnych nacisków na komisarzy IEBC, których symbolem była ucieczka do Stanów Zjednoczonych R. Akombe, jednej z komisarzy IEBC. Najważniejszym wydarzeniem była natomiast rezygnacja R. Odingi z ponownego startu w wyborach oraz jego nawoływanie do bojkotu powtarzanych wyborów. Jednak na skutek decyzji Sądu Najwyższego, zgodnie z którą wszyscy kandydaci, którzy wzięli udział w wyborach prezydenckich w sierpniu 2017 roku, zostali uwzględnieni w nowych wyborach, nazwisko R. Odingi ostatecznie znalazło się na kartach do głosowania, wbrew jego woli.

---

¹⁰⁰⁸ *Elections in Kenya 2017. Presidential*,

https://public.rts.iebc.or.ke/enr/index.html#/Kenya_Elections_Presidential/1 [dostęp: 8 kwietnia 2019].

¹⁰⁰⁹ N. Cheeseman et al., *Kenya's 2017 elections...*, op. cit., s. 5.

¹⁰¹⁰ *Kenya election: Date set for Kenyatta-Odinga re-run*, BBC, http://www.bbc.com/news/world-africa-41146213?intlink_from_url=http://www.bbc.com/news/topics/c4b75bba-56ca-4db4-80c8-7ef25a77ec64/kenya-general-election-2017&link_location=live-reporting-story [dostęp: 8 kwietnia 2019].

Ponadto często dochodziło do protestów organizowanych przez zwolenników obu kandydatów, które w większości przypadków przeradzały się w starcia ze służbami porządkowymi. Miały one miejsce najczęściej w hrabstwach zachodniej Kenii, Nairobi (zwłaszcza w Kiberze – dzielnicy biedoty) oraz Mombasie. Ostatecznie wybory prezydenckie odbyły się 26 października 2017 roku. Ponownie wygrał je U. Kenyatta, uzyskując 98,26% głosów, podczas gdy R. Odinga zdobył 0,96% głosów¹⁰¹¹. U. Kenyatta znów z łatwością spełnił wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w następujących hrabstwach: Nyandarua (99,68%); Kiriyanga (99,58%); Muranga (99,50%); Nyeri (99,41%); Elgeyo Marakwet (99,25%); Tharaka-Nithi (98,97%); Kericho (98,91%); Embu (98,90%); Nandi (98,87%); Baringo (98,76%); Meru (98,71%); Kiambu (98,62%); Kisumu (98,55%); Laikipia (98,55%); Nakuru (98,40%); Narok (98,40%); Uasin Gishu (98,40%); Bomet (98,39%); Kakamega (93,32%); Kajiado (98,21%); Nairobi (98,18%); Nakuru (98,11%); Migori (98,06%); Marsabit (97,71%); Mombasa (97,7%); Garissa (97,68%); Trans Nzoia (97,41%); Wajir (97,34%); Nyamira (97,09%); West Pokot (96,86%); Kisii (96,65%); Lamu (96,27%); Mandera (96,11%); Tana River (96,09%); Busia (95,92%); Isiolo (95,18%); Bungoma (95,04%); Machakos (94,86%); Makueni (93,49%); Vihiga (93,04%); Turkana (92,94%); Kitui (91,92%); Taita Taveta (92,88%); Kwale (92,64%); Kilifi (91,34%); Samburu (90,32%)¹⁰¹².

Należy mieć jednak na uwadze trzy elementy, które wpłynęły na taki rezultat wyborów. Po pierwsze, do urn udało się zdecydowanie mniej zarejestrowanych wyborców, na co wpłynęły nawoływania do bojkotu wyborów przez R. Odingę i jego obóz polityczny. W konsekwencji, w powtórzonych wyborach wzięło udział tylko 34% zarejestrowanych wyborców w porównaniu z 80% w wyborach 8 sierpnia 2017 roku¹⁰¹³. Po drugie, część komisji wyborczych nie została otwarta ze względów bezpieczeństwa lub zostało to uniemożliwione przez zwolenników i działaczy partyjnych NARC, zwłaszcza w południowo-zachodniej Kenii zamieszkiwanej przez grupę etniczną Luo, z której wywodzi się R. Odinga¹⁰¹⁴. Również komisarze IEBC ze względów bezpieczeństwa nie udali się do niektórych komisji. Po trzecie, zdarzały się przypadki zatrzymywania przez zwolenników R. Odingi i ODM osób chcących oddać głos¹⁰¹⁵. W takich warunkach zastosowanie wymogu terytorialnego rozłożenia głosów

---

¹⁰¹¹ *Fresh Presidential...*, op.cit. <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/A1wUI9EnMM.pdf> [dostęp: 9 stycznia 2019], s.6.

¹⁰¹² Ibidem, s.1-5.

¹⁰¹³ *Kenya election: Voting marred by boycott*, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-africa-41757612> [dostęp: 9 kwietnia 2019].

¹⁰¹⁴ Ibidem.

¹⁰¹⁵ Ibidem.

nie miało żadnego wpływu na materializację idei panetnicznej prezydentury. Ponadto, sytuacja polityczna w Kenii stawała się coraz bardziej napięta. Mimo dalszych protestów oraz krytyki płynącej głównie ze strony opozycji i środowiska związanego z NASA i R. Odingą, ostatecznie 30 października 2017 roku U. Kenyatta został oficjalnie uznany za zwycięzcę wyborów i 28 listopada złożył przysięgę prezydencką. R. Odinga i jego koalicja NASA, mimo jawnego nieuznawania wyników wyborów z 2017 roku (twierdzili, że nie zostały one przeprowadzone sprawiedliwie), pogodzili się z ich wynikiem i oświadczyli, że od tego momentu przechodzą do „prawdziwej i twardej” opozycji wobec rządów U. Kenyatty i JPK.

Ostatecznie doszło do pojednania U. Kenyatty i R. Odingi, oraz do ich późniejszej współpracy przy kolejnym projekcie zmian w kenijskim systemie politycznym w ramach inicjatywy BBI¹⁰¹⁶. Sytuacja ta doprowadziła do stopniowego stabilizowania się sytuacji politycznej w Kenii.

Podsumowując, centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich w Kenii nie przyniósł oczekiwanych rezultatów w postaci stabilizacji politycznej oraz realizacji idei panetnicznego prezydenta. W następstwie większości wyborów, które zostały przeprowadzone od czasu wprowadzenia tego wymogu, odnotowano krwawe incydenty o podłożu etnicznym. Oznacza to, że analizowana instytucja nie przyczyniała się w istotnym stopniu do stabilizowania sytuacji politycznej w Kenii, zwłaszcza występując samodzielnie, tj. bez otoczenia innych instytucji *power-sharing*. Co więcej, już sama implementacja wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich do kenijskiego systemu politycznego na początku lat 90. XX wieku wcale nie miała, w zamierzeniu elit rządzących, służyć utworzeniu panetnicznej prezydentury. Wręcz przeciwnie, wymóg stanowił narzędzie mające im pomóc w utrzymaniu się u władzy. Rządzący spodziewali się bowiem, że opozycji trudno będzie sprostać temu wymogowi.

Analiza efektywności stosowania wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie dowiodła jego istotnego, samodzielnego znaczenia dla utrzymania i zwiększania poziomu stabilności politycznej w Kenii. Pokazała natomiast, że wpływ na ten proces miały różne czynniki, w tym, co jest niezwykle ważne, implementacja innych instytucji *power-sharing*. Szczególnie istotny jest w tym kontekście fakt wspomaganie od 2013 roku centrypetalnego wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich dorozumianym na mocy art. 130 wymogiem konsocjonalnym, na którego podstawie prezydent

---

¹⁰¹⁶ Problematyka inicjatywy BBI została omówiona szerzej w podrozdziale rozprawy zatytułowanym „Historia polityczna Kenii od 1963 roku do czasów współczesnych”.

i wiceprezydent pochodzą z różnych grup etnicznych. W obecnym stanie rzeczy osoby te łączy również fakt pozostawania ze sobą w przeszłości w konflikcie. W efekcie, w ramach jednego systemu politycznego nastąpiło zazębienie się zastosowanych instytucji *power-sharing*¹⁰¹⁷, ponieważ prezydent startuje w wyborach w ramach dorozumianej instytucji konsocjonalnej, a wybierany jest na podstawie instytucji centrypetalnej. W rezultacie, zarówno procedura wyboru głowy państwa, jak i specyfika urzędów prezydenta i wiceprezydenta mają hybrydowy charakter.

Mimo tego, kenijska polityka, w tym wybór i działalność prezydenta, w dalszym ciągu jest zdominowana przez zjawiska polityzacji etniczności oraz etnicznego klientelizmu, które w powiązaniu z procederem kupowania głosów powodują, że osoba wybrana na urząd prezydenta w pierwszej kolejności musi dbać o interesy własnej grupy etnicznej i grup pozostających z nią w sojuszu. W konsekwencji głowa państwa realizuje przede wszystkim interesy jednego lub kilku segmentów wieloetnicznego społeczeństwa. Samo zastosowanie w wyborach na urząd prezydenta wymogu terytorialnego rozłożenia głosów nie czyni zatem osoby wybranej na ten urząd prezydentem panetnicznym. Prawdziwie panetniczny prezydent powinien dbać o interesy całego społeczeństwa. Mógłby to czynić U. Kenyatta, ponieważ rządzi już Kenią drugą kadencję i nie może starać się o ponowną reelekcję. Nie potrzebuje zatem koncentrować się głównie na dbaniu o poparcie własnej grupy etnicznej. Oczywiście jest, że panetniczny apel polityczny może być niezrozumiały dla członków własnej grupy etnicznej i własnego sojuszu etniczno-politycznego i utrudniać reelekcję danego kandydata, jednak można wymagać, by w okresie sprawowania drugiej kadencji prezydent prowadził politykę etnicznie naturalną, nastawioną na budowanie jedności kenijskiego społeczeństwa. Polityzacja etniczności i trybalizm są jednak zjawiskami tak silnymi, że U. Kenyatta prawdopodobnie czuje się zobowiązany spłacać dług wyborczy wobec segmentów, którym w głównej mierze zawdzięcza wyborcze zwycięstwa. Idea panetnicznego prezydenta, której realizacji miał służyć wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich wydaje się zatem ideałem niezwykle trudnym do realizacji w kontekście panującej w Kenii (i w większości innych państw Afryki Subsaharyjskiej) kultury politycznej.

Roli wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie należy jednak całkowicie deprecjonować. Jego znaczenie wzrosło po wejściu w życie nowej

---

¹⁰¹⁷ Problematyka zazębienia się poszczególnych instytucji współrzędzenia w ramach jednego systemu politycznego typu *power-sharing* została omówiona szerzej w pracy: K. Trzeciński, *Ograniczanie konfliktów w Nigerii i Indonezji: hybrydowy model power-sharing*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2019, s. 149–150.

konstytucji Kenii w 2010 roku. Po pierwsze bowiem, analizowany wymóg stał się jedną z kilku instytucji *power-sharing* implementowanych w systemie politycznym Kenii i w konsekwencji jego wagę należy postrzegać w kategoriach części dużego zespołu instytucji mających działać na rzecz osiągnięcia wyższego poziomu stabilności politycznej. Po drugie, co warto powtórzyć, centrypetalny w swym charakterze wymóg został wsparty konsocjonalnym, dorozumianym wymogiem, zgodnie z którym wiceprezydentura musi przypaść członkowi innej grupy etnicznej niż ta, z której wywodzi się prezydent. Po trzecie zaś, w warunkach nowej struktury administracyjno-terytorialnej Kenii i wynikającego z niej zwiększenia liczby jednostek administracyjno-terytorialnych, kandydaci na urząd prezydenta i ich zaplecze polityczne w większym stopniu muszą starać się o uzyskanie poparcia w większej liczbie takich jednostek, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w tworzeniu bardziej inkluzywnych międzyetnicznych sojuszy wyborczych.

Aby analizowany wymóg miał większy wpływ na sposób funkcjonowania urzędu prezydenta, konieczna jest jednak z pewnością zmiana zachowań polityków i osiągnięcie wyższego poziomu kultury politycznej w Kenii. Takie przeobrażenia z pewnością wymagają jednak długiego czasu.

5.1.2. Specjalna struktura administracyjno-terytorialna

Kolejnym elementem hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* w Kenii jest specjalna struktura administracyjno-terytorialna. Analiza tej struktury wskazuje, że pewne jej cechy mają charakter centrypetalny, podczas gdy inne – konsocjonalny.

Debata dotycząca kształtu struktury administracyjno-terytorialnej Kenii toczyła się jeszcze w okresie kolonialnym. Zagadnienie to zostało już przeanalizowane w części rozprawy dotyczącej historii politycznej Kenii. Należy tu jednak przypomnieć, że główny nurt dyskusji toczył się między zwolennikami centralizacji a systemu federalnego, *majimbo*. Począwszy od czasów J. Kenyatty, poprzez prezydenturę D. Moiego, a na prezydenturze M. Kibakiego skończywszy – funkcjonowała scentralizowana struktura administracyjno-terytorialna, a pełnia władzy nad Kenią i podejmowanie decyzji dotyczących wszystkich części państwa należały do rządu centralnego w Nairobi z prezydentem na czele¹⁰¹⁸. Tak wysoce scentralizowane państwo

---

¹⁰¹⁸ A. Cornell, M. D'Arcy, *Plus ça change? County-level politics in Kenya after devolution*, „Journal of East African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, s. 175.

przynosiło korzyści polityczne i ekonomiczne tylko niektórym grupom etnicznym – tym, które były związane z osobą urzędującego prezydenta. Z kolei wśród wykluczonych grup etnicznych rosło poczucie marginalizacji, czego efektem była mobilizacja etniczna.

Pierwsza próba zmian w strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii miała miejsce dopiero w 2005 roku. Prezydent M. Kibaki zdołał wówczas przeforsować w parlamencie swoją propozycję przeobrażeń tej struktury, która została jednak odrzucona w referendum. Punktem zwrotnym były powyborcze zamieszki i konflikt etniczny w latach 2007–2008. Największe i najbardziej krwawe protesty miały wówczas miejsce w dużej, wieloetnicznej prowincji Dolina Wielkiego Rowu, będącej jednocześnie matecznikiem grupy etnicznej Kalendzin¹⁰¹⁹. Powstające milicje etniczne grupy Kalendzin atakowały mieszkających w prowincji członków napływowych grup etnicznych, uznając ich za obcych. Formacje te brały na cel szczególnie członków grupy Kikuju¹⁰²⁰. Jednym z postulatów, które doprowadziły do wybuchu zamieszek etnicznych w latach 2007–2008 było ponowne wezwanie części społeczeństwa i elit politycznych Kenii do ustanowienia *majimbo*, ale i ogólnej reformy systemu politycznego państwa, zgodnie z oczekiwaniami równych praw dla wszystkich grup etnicznych¹⁰²¹. Problemy generowane przez niereformowaną od wielu lat strukturę administracyjno-terytorialną Kenii oraz apele społeczeństwa znalazły swoje odzwierciedlenie w pracach konstytucyjnych z okresu funkcjonowania gabinetu *power-sharing* w latach 2008–2013. Jednym z efektów nowej konstytucji z 2010 roku było wprowadzenie nowego systemu administracyjno-terytorialnego. Ostatecznie nie zdecydowano się na wprowadzenie systemu federalnego, lecz na taką przyjęcie takiej struktury administracyjno-terytorialnej, która choć w większości ma charakter centrypetalny, to po części wykazuje również cechy konsocjonalne.

U podstaw potrzeby reformy kenijskiego systemu administracyjno-terytorialnego leżało kilka bezpośrednio ze sobą powiązanych czynników. Pierwszym z nich był funkcjonujący w latach 1964–2013 system administracyjnego podziału państwa na prowincje, który, będąc niereformowany praktycznie od momentu jego wprowadzenia, nie przystawał do oczekiwań większości grup etnicznych, generując więcej szkód niż pożytku. System ten był zwłaszcza nieadekwatny do rozmieszczenia terytorialnego grup etnicznych w Kenii. Zamieszkiwanie w prowincjach różnych grup etnicznych, nierzadko skonfliktowanych ze sobą, znajdujących się

---

¹⁰¹⁹ B.J. Berman, *Ethnic Territory, Land Tenure and Citizenship in Africa: The Politics of Devolution in Ghana and Kenya*, [w:] K. Basta, J. McGarry, R. Simeon (eds), *Territorial Pluralism. Managing Difference in Multinational States*, UBC Press, Vancouver 2015, s. 258.

¹⁰²⁰ Ibidem.

¹⁰²¹ Ibidem, s. 258–259.

na odmiennym poziomie rozwoju socjoekonomicznego, stanowiło ważny kontekst konfliktu etnicznego, który wybuchał w okresach skomplikowanej sytuacji politycznej na początku lat 90. XX wieku i w latach 2007–2008.

Drugim czynnikiem było wieloletnie dążenie części elit politycznych Kenii do decentralizacji państwa i w efekcie przeniesienia części uprawnień instytucji szczebla centralnego na poziom jednostek terytorialnych posiadających pewien zakres autonomii. Dążenie to było odpowiedzią na odziedziczony po kolonizatorze wysoki poziom centralizacji państwa, wzmocnianej przez kolejnych prezydentów niepodległej Kenii, głównie w celu skupienia w ich rękach pełni władzy i wpływów dla realizacji partykularnych interesów ich oraz ich grup etnicznych. W tych warunkach wysoce scentralizowane państwo wprowadzało niesprawiedliwy podział dóbr politycznych i ekonomicznych między różne grupy etniczne, uniemożliwiając rozwój socjoekonomiczny grup marginalizowanych.

Trzecim z czynników było powszechne w kenijskim społeczeństwie poczucie wyobcowania oraz brak zaufania do rządu centralnego, powodowane koncentracją niemal całkowitej władzy w ręku prezydenta i brakiem należytego zainteresowania żywotnymi problemami prowincji¹⁰²². Niechęć Kenijczyków do administracji prowincjonalnej wynikała przy tym z postrzegania jej przez lokalne społeczności jako przedłużenie władzy rządu centralnego, w tym urzędu prezydenta, w terenie oraz w charakterze instrumentu arbitralności i nadużywania władzy przez jej urzędników dla własnych interesów ekonomicznych¹⁰²³. Mieszkańcy prowincji czuli się zepchnięci na margines i zaniedbywani przez rząd centralny w Nairobi, podczas gdy uprzywilejowani urzędnicy czerpali korzyści z miejscowych zasobów z krzywdą dla ludności, która nierzadko doświadczała marginalizacji, a nawet represji z powodu pochodzenia etnicznego¹⁰²⁴. Zdaniem części elit grup etnicznych, niedorozwój niektórych regionów Kenii, a w konsekwencji niski poziom życia ich mieszkańców wynikał z braku możliwości wpływania tych elit na politykę rządu w Nairobi, nieuwzględniającą lokalnych problemów, chociażby takich jak stan dróg czy sprawy dostępu do ziemi¹⁰²⁵. Egzemplifikacją tego problemu były lokalne konflikty o ziemię, a konkretnie o jej własność, ważne dla lokalnej ludności, a nierozwiązywane przez rząd centralny i jego reprezentację w terenie. Nawiasem mówiąc, rejestry własności ziemi były przechowywane w archiwach w Nairobi. W miarę

---

¹⁰²² Y.P. Ghai, *Devolution: Restructuring the Kenyan State*, „Journal of Eastern African Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, s. 215.

¹⁰²³ Ibidem, s. 215, 220.

¹⁰²⁴ Ibidem, s. 215.

¹⁰²⁵ Ibidem.

narastania nierozwiązanych problemów lokalnych, żądania niereprezentowanych w rządzie grup etnicznych dotyczące decentralizacji były coraz intensywniejsze, a wśród zwykłych Kenijczyków wzrastała frustracja wywołana pogarszaniem się ich sytuacji materialnej w przeciwieństwie do sytuacji lokalnych polityków, urzędników oraz zaufanych ludzi władzy, którzy powiększali swoje majątki¹⁰²⁶.

Czwartym czynnikiem było faworyzowanie niektórych grup etnicznych, podczas gdy pozostałe dotykała dyskryminacja¹⁰²⁷. Tymczasem elity lokalnych społeczności chciały same prowadzić lokalne sprawy oraz mieć swobodę w wyborze sposobu życia (chodzi tu zwłaszcza o grupy etniczne trudniące się tradycyjnie pasterstwem). Wprowadzenie nowych jednostek administracyjno-terytorialnych, posiadających pewne obszary autonomii i wyposażanych we własne, wybieralne instytucje polityczne, pozwoliłoby marginalizowanym grupom etnicznym odzyskać kontrolę nad swym terytorium oraz znajdującymi się tam zasobami dóbr¹⁰²⁸.

Piątym czynnikiem była kwestia struktury administracyjno-terytorialnej Kenii, a szczególnie stosunek do *majimbo*, wykorzystywany instrumentalnie do walki politycznej w celu mobilizacji politycznej części grup etnicznych, z którymi związane były konkretne partie polityczne i koalicje tych partii¹⁰²⁹.

Podsumowując, decentralizacja była postrzegana przez znaczną część kenijskiej sceny politycznej jako narzędzie służące rozwiązywaniu istniejących od wielu lat i nawarstwiających się problemów politycznych, ekonomicznych i społecznych. W konsekwencji, u podstaw postanowień zawartych w konstytucji z 2010 roku, które dotyczyły decentralizacji, legło założenie, że nowa struktura administracyjno-terytorialna Kenii musi promować rozwój i ułatwiać równy dostęp do zasobów oraz możliwości politycznych i ekonomicznych dla wszystkich grup etnicznych. Najważniejszym z przyjętych rozwiązań jawi się przeniesienie części uprawnień politycznych z centrum do nowo powstałych jednostek administracyjno-terytorialnych. Dzięki temu kontestowana władza rządu centralnego została ograniczona w pierwszym rzędzie do spraw ogólnokenijskich, a lokalne konflikty międzygrupowe mogą być rozwiązywane w sposób koncyliacyjny na najniższym poziomie, co może zapobiec ich rozprzestrzenieniu się na całe państwo.

---

¹⁰²⁶ Ibidem.

¹⁰²⁷ Ibidem.

¹⁰²⁸ B.J. Berman, *Ethnic Territory...*, op. cit., s. 258.

¹⁰²⁹ A. Cornell, M. D'Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 175.

Decentralizacja i hrabstwa

Na mocy konstytucji z 2010 roku w miejsce 8 prowincji powstało 47 hrabstw (*counties*), faktycznie utworzonych w 2013 roku¹⁰³⁰. W tym roku Kenijczycy po raz pierwszy mogli zagłosować w wyborach do władz lokalnych.

Na mocy konstytucji, hrabstwa uzyskały autonomię w postaci licznych kompetencji, zadań i uprawnień kontrolnych. Szczególnie ważnym elementem samorządności jest autonomia finansowa hrabstw. Dzięki niej hrabstwa mogą realizować powierzone im zadania oraz są mniej zależne od rządu centralnego, a lokalne społeczności mają większy wpływ na sprawy polityczne, społeczne i ekonomiczne.

Rangę nowych instytucji administracyjno-terytorialnych określają konkretne postanowienia konstytucji z 2010 roku. Art. 6, zatytułowany „Decentralizacja i dostęp do świadczeń” stanowi, że Kenia to państwo podzielone na hrabstwa. Dalej stwierdza się, że rządy – centralny i hrabstw – są odrębne, ale wzajemnie zależne i powinny regulować wzajemne relacje w drodze konsultacji i współpracy¹⁰³¹. W art. 10 konstytucji decentralizacja została wskazana jako jedna z wartości narodowych, obok godności osoby ludzkiej i praw człowieka¹⁰³².

Nowej strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii został poświęcony głównie rozdział 11 konstytucji zatytułowany „decentralizacja władzy”. Struktura administracyjno-terytorialna Kenii jest dodatkowo regulowana przez następujące załączniki do konstytucji: pierwszy – „Hrabstwa”, który enumeratywnie wylicza wszystkie 47 hrabstw i ich nazwy, oraz czwarty – „Podział zadań między władze centralne a władze hrabstw”, który kodyfikuje podział kompetencji i obowiązków między rządem centralnym a hrabstwami w ściśle określonych sferach funkcjonowania państwa. Konkretnie, załącznik 4 podaje zakres polityk, które przynależą do odpowiedzialności rządu centralnego lub władz hrabstw.

Art. 174 konstytucji wskazuje cele, które ma realizować decentralizacja władzy, a są nimi¹⁰³³:

- a) wspieranie demokratycznego i rozliczalnego sprawowania władzy;
- b) umacnianie jedności narodowej poprzez poszanowanie różnorodności;

---

¹⁰³⁰ B.J. Berman, *Ethnic Territory...*, op. cit., s. 259.

¹⁰³¹ *Konstytucja Kenii...*, op. cit., s. 59.

¹⁰³² *Ibidem*, s. 61.

¹⁰³³ *Ibidem*, s. 201.

- c) przekazanie uprawnień samorządowych narodowi i zwiększenie jego udziału w wykonywaniu władzy państwowej oraz w podejmowaniu decyzji go dotyczących;
- d) uznanie praw wspólnot do zarządzania własnymi sprawami oraz ich prawa do rozwoju;
- e) ochrona i wspieranie interesów oraz praw mniejszości, a także marginalizowanych wspólnot;
- f) wspieranie społecznego i gospodarczego rozwoju oraz zapewnienie bezpośredniego i łatwego dostępu do usług publicznych na terytorium Kenii;
- g) zapewnienie sprawiedliwego podziału narodowych i lokalnych zasobów Kenii;
- h) ułatwienie zdecentralizowania organów państwowych, przeniesienia niektórych ich funkcji i usług z rządu centralnego do hrabstw;
- i) wzmocnienie narzędzi kontroli, równoważenia się i podziału władz.

Realizacja celów decentralizacji ma pozytywnie wpłynąć na relacje międzyetniczne w Kenii, w tym na ograniczenie konfliktów międzyetnicznych. Treść części wymienionych celów jest sobie bardzo bliska.

I tak, cel wymieniony w punkcie (a) wskazuje, że decyzje podejmowane przez władze hrabstwa (wybrane w wyborach powszechnych, rozliczane przed wyborcami) mają odzwierciedlać wolę obywateli, którzy poprzez wybory mogą wpływać na sposób, w jaki sprawowana jest władza publiczna, i na decyzje, które będą podejmowane na szczeblu hrabstwa.

Cel decentralizacji wymieniony w punkcie (b) ma szczególne znaczenie w kontekście państwa wieloetnicznego. Poprzez poszanowanie i ochronę zróżnicowania etnicznego społeczeństwa Kenii wspomaga się proces budowania jedności narodowej. Dzięki decentralizacji doszło do przekazania części kompetencji władzy na poziom hrabstw, a co za tym idzie także reprezentantom grup etnicznych, co ma przynieść dostosowanie praw i żądań grup etnicznych do celu, jakim jest osiągnięcie stabilności politycznej¹⁰³⁴. Za pośrednictwem instytucji władzy poszczególnych hrabstw grupy etniczne mogą uczestniczyć w życiu politycznym i ekonomicznym Kenii. Podsumowując, jedność narodowa wymaga politycznej i

---

¹⁰³⁴ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic societies. Reconstructing the Kenyan state*, House of Hedges, Lavergne 2013, s. 126.

ekonomicznej inkluzji wszystkich grup etnicznych, a przekazanie kompetencji politycznych na poziom hrabstw może być instytucjonalną drogą do osiągnięcia stabilności politycznej państwa.

Za sprawą implementacji kolejnego celu decentralizacji, wskazanego w punkcie (c), ludność żyjąca w hrabstwach zyskała własny samorząd i wpływ na sprawy ich dotyczące oraz kontrolę nad lokalnymi zasobami¹⁰³⁵. Dzięki temu grupy etniczne mogą realizować swoje potrzeby na poziomie hrabstw, co przyczynia się do uzyskiwania większego poziomu stabilności politycznej na szczeblu centralnym.

Cel przedstawiony w punkcie (d) jest *de facto* tożsamy z poprzednim, bowiem oznacza, że społeczności żyjące w granicach danego hrabstwa mogą wpływać na sprawowanie w nim władzy politycznej w celu zaspokojenia swoich potrzeb.

Realizacja zawartego w punkcie (e) celu decentralizacji powinna iść w parze z uwzględnieniem różnorodności etnicznej Kenii, którego brak może być czynnikiem konfliktogennym i osłabiać stabilność polityczną państwa, paraliżując jego rozwój. Potrzebna jest zatem instytucjonalna ochrona grup etnicznych i respektowanie ich praw, czego brak prowadziłyby do dalszej marginalizacji grup, a w efekcie do radykalizacji i zagrożenia wybuchem konfliktów międzyetnicznych. Decentralizacja ma bowiem doprowadzić do włączania marginalizowanych grup etnicznych w proces podejmowania decyzji ich dotyczących oraz poprawić warunki życia ich członków¹⁰³⁶. Jeżeli prawa grup etnicznych będą respektowane na poziomie regionalnym, to prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu na poziomie państwa ulegnie zmniejszeniu¹⁰³⁷.

Cel decentralizacji wskazany w punkcie (f) zawiera się *de facto* we wcześniej wymienionych celach. Im wyższy jest poziom rozwoju socjoekonomicznego hrabstw, w tym większym stopniu zostaną zaspokojone żądania grup etnicznych, zwłaszcza tych wcześniej wykluczanych, i tym mniejsze będzie zagrożenie konfliktem i jego przeniesienie na poziom centralny.

Cel zawarty w punkcie (g) związany jest z historią polityczną Kenii. W przeszłości zasoby publiczne nie były dzielone sprawiedliwie. Były one redystrybuowane najczęściej do grup etnicznych związanych z rządem, stając się elementem polityki instrumentalnego wykluczenia niektórych grup etnicznych. W efekcie doprowadziło to do znaczących dysproporcji w poziomie rozwoju grup etnicznych. Poprzez proces decentralizacji zasoby mają

---

¹⁰³⁵ Ibidem.

¹⁰³⁶ Ibidem, s. 126–127.

¹⁰³⁷ Ibidem, s. 127.

być redystrybuowane zgodnie z zasadami równości i sprawiedliwości, dzięki czemu dotychczas zmarginalizowane grupy zyskują możliwość rozwoju w ramach zamieszkiwanych przez nie hrabstw¹⁰³⁸.

Cel wskazany w punkcie (h) *de facto* ściśle pokrywa się z celem sformułowanym w punkcie (c) i nie wymaga dalszego komentarza.

Cel wskazany w punkcie (i) może być rozumiany w następujący sposób: dzięki decentralizacji i podziałowi kompetencji zabezpieczono możliwość poszerzania władztwa rządu centralnego na niekorzyść hrabstw. Dodatkowo hrabstwa posiadają własne, wybieralne organy władzy. Zachowanie równowagi władzy między rządem centralnym i hrabstwami przekłada się na wzmacnianie stabilności politycznej całego państwa.

Władze hrabstw

Głównym narzędziem realizacji celów związanych z decentralizacją są instytucje władzy w hrabstwach. Każde z hrabstw posiada własne organy władzy ustawodawczej i wykonawczej. Legislatywę tworzy zgromadzenie hrabstwa (Assembly), a egzekutywę – komitet wykonawczy (Executive Committee)¹⁰³⁹.

Zgromadzenie hrabstwa sprawuje władzę poprzez uchwalanie aktów normatywnych niezbędnych do skutecznego wykonywania i realizacji zadań hrabstwa¹⁰⁴⁰. Sprawuje ono również nadzór nad komitetem wykonawczym i innymi organami władzy wykonawczej hrabstwa¹⁰⁴¹. Zgromadzenie hrabstwa może otrzymywać i zatwierdzać plany oraz wytyczne w zakresie: gospodarowania i wykorzystywania zasobów hrabstwa, rozwijania infrastruktury instytucjonalnej hrabstwa oraz administrowania nią¹⁰⁴². Obrady zgromadzenia hrabstwa są prowadzone przez przewodniczącego, który jest wybierany z grona członków zgromadzenia i jest jego członkiem *ex officio*. Kadencja zgromadzenia trwa 5 lat. W skład zgromadzenia wchodzi członkowie wybierani w następujący sposób¹⁰⁴³:

- w wyborach powszechnych przez wyborców zarejestrowanych w jednomandatowych okręgach wyborczych, przy zastosowaniu systemu większości względnej;

---

¹⁰³⁸ Ibidem.

¹⁰³⁹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 176, pkt. 1; art. 179, pkt. 1.

¹⁰⁴⁰ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 185, pkt. 2.

¹⁰⁴¹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 185, pkt. 3.

¹⁰⁴² Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 185, pkt. 4.

¹⁰⁴³ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 177, pkt. 1.

- zajmujący miejsca specjalne, przy zachowaniu zasady, że nie więcej niż $\frac{2}{3}$ członków zgromadzenia jest tej samej płci;
- członkowie będący przedstawicielami grup marginalizowanych, w tym osoby niepełnosprawne i młodzież, o których mowa w ustawie.

Kandydaci na członków zgromadzenia hrabstwa muszą spełnić szereg wymogów, aby wziąć udział w wyborach. Wymogi te są wyliczone i szczegółowo opisane w art. 193¹⁰⁴⁴ konstytucji i są w dużej części zbieżne z omówionymi wcześniej wymogami, które stawiane są kandydatom w wyborach do parlamentu.

Liczba członków zgromadzenia hrabstwa jest zmienna i zależy od liczby okręgów wyborczych w wyborach lokalnych przypadających na dane hrabstwo. Zmian liczby okręgów, ich nazw i granic dokonuje IEBC¹⁰⁴⁵. W całej Kenii okręgów wyborczych jest obecnie 1450¹⁰⁴⁶. W każdym hrabstwie powinno znajdować się nie mniej niż 25 okręgów¹⁰⁴⁷. Granice okręgów wyborczych są ustalane na podstawie różnych czynników, w tym: lokalnych czynników geograficznych, kwestii występowania miast oraz lokalnych więzów historycznych, gospodarczych i kulturowych¹⁰⁴⁸.

Egzekutywa hrabstwa należy do komitetu wykonawczego, w skład którego wchodzi: gubernator (Governor), wicegubernator (Deputy-Governor) oraz członkowie powołani przez gubernatora za zgodą zgromadzenia hrabstwa spośród osób, które nie są jego członkami i których liczba nie może przekroczyć $\frac{1}{3}$ ogólnej liczby członków zgromadzenia, jeśli liczy ono mniej niż 30 członków; albo 10 członków, jeśli zgromadzenie liczy 30 lub więcej członków¹⁰⁴⁹. Gubernator i wicegubernator pełnią odpowiednio funkcje przewodniczącego i wiceprzewodniczącego komitetu wykonawczego. Członkowie egzekutywy odpowiadają przed gubernatorem za wykonywanie zadań i sposób korzystania z uprawnień. Skład komitetu ma odzwierciedlać wspólnotową i kulturową różnorodność hrabstwa¹⁰⁵⁰. Władza komitetu

¹⁰⁴⁴ W art. 194 kenijskiej konstytucji podane są natomiast sytuacje, które prowadzą do utraty mandatu członka zgromadzenia hrabstwa.

¹⁰⁴⁵ *County Governments Act 17/2012*,

<http://kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/C/County%20Governments%20Act%20Cap.%20265%20-%20No.%2017%20of%202012/docs/CountyGovernmentsAct17of2012.pdf>, s. 20 [dostęp: 23 listopada 2020].

¹⁰⁴⁶ Ibidem.

¹⁰⁴⁷ Ibidem.

¹⁰⁴⁸ Ibidem.

¹⁰⁴⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 179, pkt. 1, 2, 3.

¹⁰⁵⁰ *County Governments Act 17/2012*,

<http://kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/C/County%20Governments%20Act%20Cap.%20265%20-%20No.%2017%20of%202012/docs/CountyGovernmentsAct17of2012.pdf>, s. 25 [dostęp: 26 maja 2019].

wykonawczego ma zapewnić ochronę i promocję interesów oraz praw mniejszości i społeczności marginalizowanych, gwarantując sprawiedliwy podział zasobów hrabstwa¹⁰⁵¹.

Gubernator hrabstwa jest wybierany na kadencję pięcioletnią w wyborach powszechnych, które odbywają się jednocześnie z wyborami do zgromadzenia hrabstwa oraz z wyborami do organów władzy szczebla centralnego, a prawo wybieralności przysługuje tym osobom, które spełniają konstytucyjne wymogi bycia wybranym do zgromadzenia hrabstwa¹⁰⁵². Kandydaci na gubernatora i wicegubernatora startują w wyborach parami. Nie można pełnić urzędu gubernatora i urzędu wicegubernatora hrabstwa dłużej niż przez 2 kadencje.

Kompetencje komitetu wykonawczego hrabstw odnoszą się do następujących zagadnień: wdrażania aktów normatywnych hrabstw; implementacji ustawodawstwa krajowego na obszarze hrabstw w zakresie określonym przepisami prawa; nadzoru nad wykonywaniem zadań przez administrację hrabstw i jej jednostek; wykonywania innych zadań, do których hrabstwo jest zobowiązane na mocy konstytucji i ustawodawstwa krajowego¹⁰⁵³.

Pozostałe kwestie dotyczące funkcjonowania systemu władzy hrabstwa omówione są w konstytucji Kenii w rozdziale 11. Ze względu na nikłe ich znaczenie z perspektywy problematyki tej rozprawy, nie są one w niej omawiane.

Implikacje funkcjonowania systemu władzy hrabstw dla etniczności w Kenii

Powstały w wyniku zmian w strukturze administracyjno-terytorialnej i decentralizacji system władzy na poziomie hrabstw niesie ze sobą pewne skutki dla zarządzania etnicznością i konfliktem etnicznym w Kenii. Poprzez uczestnictwo w zgromadzeniach i komitetach wykonawczych hrabstw, grupy etniczne, które dotychczas nie miały możliwości brania udziału w procesach decyzyjnych na szczeblu centralnym, zwłaszcza te najmniejsze i najsilniej zmarginalizowane, zyskały szansę politycznego współdecydowania na poziomie regionalnym i lokalnym, a więc przynajmniej częściową szansę na zaspokajanie swoich potrzeb i realizację interesów.

Co więcej, reprezentacja polityczna różnych segmentów może być również widoczna w obsadzie najwyższych urzędów władzy wykonawczej w hrabstwach. Zdarza się bowiem, że kandydaci na stanowiska gubernatora i wicegubernatora pochodzą z odmiennych grup

---

¹⁰⁵¹ Ibidem.

¹⁰⁵² Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 180, pkt. 1, 2.

¹⁰⁵³ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 183.

etnicznych lub wspólnot religijnych¹⁰⁵⁴. I tak, na przykład w hrabstwie Mombasa podczas kampanii w 2013 roku rywalizowały następujące pary kandydatów¹⁰⁵⁵:

- a. Hassan Joho – Suahili (muzułmanin) + Hazel Ogunde – Midžikenda (chrześcijanin);
- b. Suleiman Shahbal – Arab (muzułmanin) + Emmanuel Nzai – Midžikenda (chrześcijanin).

Z kolei w hrabstwie Nakuru kandydatami byli¹⁰⁵⁶:

- a. Kinuthia Mbugua – Kikuju (chrześcijanin) + Joseph Ruto – Kalendzin (chrześcijanin).

Podobna sytuacja powtórzyła się podczas kampanii wyborczej w 2017 roku w obu wskazanych hrabstwach. Skład etniczny i religijny pozostał ten sam, doszło jedynie do zmiany osób kandydujących na stanowiska gubernatora i wicegubernatora. W hrabstwie Mombasa byli to¹⁰⁵⁷:

- a. Hassan Joho – Suahili (muzułmanin) + William Kingi – Midžikenda (chrześcijanin);
- b. Suleiman Shahbal – Arab (muzułmanin) + Ananiah Mwaboza – Midžikenda (chrześcijanin).

Natomiast w hrabstwie Nakuru kandydatami byli¹⁰⁵⁸:

- a. Lee Kinyanjui – Kikuju (chrześcijanin) + Erick Korir – Kalendzin (chrześcijanin).

Natomiast w hrabstwach niemal homogenicznych pod względem etnicznym takie sytuacje jak wskazane zazwyczaj nie mają miejsca.

Dzięki ustanowieniu nowych instytucji władzy, w hrabstwach wyłoniły się nowe możliwości rozwiązywania problemów w relacjach międzysegmentowych. Mniejszym grupom etnicznym, których pozycja jest zbyt słaba, by mogły one rywalizować w polityce centralnej, uczestnictwo w instytucjach władzy hrabstwa daje możliwość realizowania własnych interesów i wpływania na procesy decyzyjne. Większość tych społeczności może być usatysfakcjonowana ze swej pozycji politycznej już na poziomie hrabstwa. Również politycy, którzy ponieśli klęskę

---

¹⁰⁵⁴ A. Cornell, M. D'Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 179.

¹⁰⁵⁵ Ibidem.

¹⁰⁵⁶ Ibidem, s. 179, 181.

¹⁰⁵⁷ *How Suleiman Shahbal plans to beat Joho in Mombasa race*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2017-06-21-how-suleiman-shahbal-plans-to-beat-joho-in-mombasa-race/> [dostęp: 16 marca 2020].

¹⁰⁵⁸ *Kinuthia Mbugua picks former KeRRA finance director as running mate*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001240372/governor-kinuthia-mbugua-unveils-his-running-mate> [dostęp: 16 marca 2020].

w rywalizacji politycznej na poziomie centralnym, poprzez rywalizację polityczną na szczeblu hrabstw zyskali możliwość realizacji swoich ambicji. Tyczy się to zwłaszcza przedstawiciele największych grup etnicznych, którzy mogą skoncentrować swoją aktywność polityczną na hrabstwie, w którym zamieszkują. W efekcie władza w hrabstwie zdaje się swoistą „nagrodą pocieszenia” w rywalizacji politycznej.

Ustanowienie na poziomie hrabstw instytucji politycznych będących odpowiednikami tych, które funkcjonują na szczeblu centralnym niesie ze sobą niebezpieczeństwo pojawienia się pewnych nieprawidłowości, podobnych do tych, jakie są obecne w działalności politycznej na poziomie centralnym. I tak, jak wskazuje B. Reilly, gdy ma miejsce odwzorowanie instytucji szczebla centralnego na poziomie jednostek administracyjno-terytorialnych niższego szczebla, powinno to pociągać za sobą także implementację pewnych wymogów, chociażby takich, jak wymóg terytorialnego rozłożenia głosów, by kandydat na gubernatora, chcąc osiągnąć zwycięstwo, nie mógł polegać wyłącznie na poparciu własnej grupy etnicznej¹⁰⁵⁹. Implementacja wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach na gubernatora w kenijskich hrabstwach mogłaby wymusić na kandydatach walkę o głosy innych grup etnicznych niż własna, a wybrany gubernator mógłby cieszyć się poparciem członków większości grup etnicznych zamieszkujących dane hrabstwo¹⁰⁶⁰. Prowadziłoby to do realizacji przez władzę interesów innych grup etnicznych niż grupa związana z gubernatorem i pomagałoby w rozwiązywaniu międzysegmentowych konfliktów¹⁰⁶¹.

Jak zauważa N. Cheeseman, u podstaw podziałów funkcjonujących wśród elit politycznych na poziomie władz hrabstw leży po części ich osobista rywalizacja ekonomiczna, która idzie w parze z podziałami etnicznymi i jest przez nie wzmacniana¹⁰⁶². Złuszczają członkowie komitetów wykonawczych mają możliwość pomnażania swoich majątków, m.in. w drodze korupcji. Zdobycze ekonomiczne są bodźcem, który prowadzi do wykorzystywania w lokalnej polityce takich środków jak przemoc czy zastraszanie konkurentów¹⁰⁶³. W tych warunkach po prostu brakuje zachęt do politycznej współpracy.

---

¹⁰⁵⁹ B. Reilly, *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering in Divided Societies*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 20.

¹⁰⁶⁰ Ibidem.

¹⁰⁶¹ Ibidem.

¹⁰⁶² N. Cheeseman, *Decentralisation in Kenya: the governance of governors*, „Journal of Modern African Studies”, 54, 2016, nr 1, s. 29.

¹⁰⁶³ Ibidem.

W opinii N. Cheesemana, w Kenii, prócz klasycznie rozumianej decentralizacji, nastąpiła „decentralizacja” polityki opartej na klientelizmie etnicznym i korupcji¹⁰⁶⁴. Potencjalnie – w związku z charakterystycznym dla polityki kenijskiej zjawiskiem *winner-takes-all* – umożliwiło to kreowanie nowych zwycięzców w miejsce przegranych na poziomie hrabstw, co może zaostrzyć istniejące podziały społeczne, zwłaszcza etniczne, a także w najgorszym przypadku stworzyć nowe źródła konfliktów¹⁰⁶⁵.

Zdaniem A. Cornell i M. D’Arcy, podobnie jak na poziomie centralnym, kandydaci ubiegający się o urzędy hrabstw, aby zdobyć głosy ich mieszkańców, muszą zbudować ogarniające całe hrabstwo sieci patronażu i klientelizmu oraz wykorzystać lokalne różnice etniczne w celu mobilizacji elektoratu hrabstwa¹⁰⁶⁶. W efekcie wciąż istotne jest pochodzenie etniczne czy „namaszczenie” przez właściwą grupę etniczną lub partię polityczną¹⁰⁶⁷. A. Cornell i M. D’Arcy wskazują również na podstawie badań własnych, że kandydaci w wyborach na szczeblu hrabstw muszą budować sieci patronażu w celu oddolnej mobilizacji elektoratu poprzez redystrybucję pieniędzy, żywności i rozmaitych gadżetów wyborczych pośród lokalnej ludności¹⁰⁶⁸.

Z kolei J. Steeves, opierając się na przykładzie tzw. kultury korupcji zakorzenionej na poziomie centralnym, stwierdza, że uczestnictwo we władzach hrabstw oferuje nowe możliwości gromadzenia i dystrybucji funduszy hrabstwa, zawierania różnych umów oraz zatrudniania¹⁰⁶⁹. Wszystko to ma na celu budowę sieci poparcia na rzecz elekcji lub reelekcji swojej osoby oraz utrzymania władzy – zwłaszcza, choć nie tylko, w przypadku urzędów gubernatora i wicegubernatora¹⁰⁷⁰.

Dość szybko po wdrożeniu decentralizacji pojawiły się pierwsze udokumentowane oznaki nadużywania funduszy przez władze hrabstw¹⁰⁷¹. Członkowie zgromadzeń byli bardzo stanowczy w domaganiu się podwyżek wynagrodzeń, dodatków na podróże i innych korzyści¹⁰⁷². Na przykład z audytu przeprowadzonego przez Kontrolera Budżetu Agnes Odhiambo wynika, że do marca 2016 roku władze hrabstw przeciętnie wydały 46,7% budżetu

---

¹⁰⁶⁴ Ibidem, s. 4.

¹⁰⁶⁵ Ibidem.

¹⁰⁶⁶ A. Cornell, M. D’Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 183.

¹⁰⁶⁷ Ibidem, s. 187.

¹⁰⁶⁸ Ibidem, s. 183.

¹⁰⁶⁹ J. Steeves, *The 2017 election in Kenya: reimagining the past or introducing the future?*, „Commonwealth & Comparative Politics” 2016, Vol. 54, No. 4, s. 493.

¹⁰⁷⁰ Ibidem.

¹⁰⁷¹ Ibidem.

¹⁰⁷² Ibidem, s. 494.

na osobiste uposażenia; 23,2% budżetu – na utrzymanie hrabstwa, podczas gdy tylko 30,1% budżetu – na rozwój hrabstw¹⁰⁷³. Natomiast miesięczne wynagrodzenia dla członków zgromadzeń hrabstw przekroczyły zalecane średnie miesięczne wydatki na ten cel w 10 z 47 hrabstw¹⁰⁷⁴. Interesujący w tym zakresie był przypadek hrabstwa Mombasa, gdzie wydatkowano środki na szkolenia dla pracowników administracji hrabstwa, ale kontrolerzy państwowi nie mogli znaleźć w dokumentacji hrabstwa żadnych informacji o tym, kto przeszedł szkolenie, w jakim celu i gdzie¹⁰⁷⁵.

Rządy gubernatorów coraz częściej przypominają „lokalne prezydentury”. Podobnie jak ma to miejsce na szczeblu centralnym, gubernatorzy hrabstw mogą korzystać z rozlicznych uprawnień, w tym m.in. z przywilejów materialnych (np. prawa do korzystania ze służbowych pojazdów) oraz podróży służbowych¹⁰⁷⁶. Gubernatorzy hrabstw przejęli takie atrybuty prezydenta, jak na przykład umieszczanie flagi Kenii lub hrabstwa na swoich pojazdach, używanie tytułu „ekscelencja” (ang. H.E.), podróżowanie po hrabstwie w kolumnach pojazdów, używając specjalnych tablic rejestracyjnych i wymagając pierwszeństwa przejazdu¹⁰⁷⁷. Takie zachowania bywają tłumaczone chęcią władzy hrabstw do wzmocnienia ich znaczenia oraz odrębności wobec rządu centralnego¹⁰⁷⁸.

Urząd gubernatora, z powodu możliwości redystrybucji rozmaitych dóbr materialnych i niematerialnych, którymi może dysponować, stał się bardzo atrakcyjny dla licznej rzeszy kenijskich polityków¹⁰⁷⁹. W konsekwencji, wielu gubernatorów oszczędza w okresie swej pierwszej kadencji środki, by wydać je na rzecz ludności hrabstwa dopiero przed wyborami, tak by za wszelką cenę utrzymać się na stanowisku na kolejną kadencję¹⁰⁸⁰. Ponadto zaoszczędzone środki bywają nielegalnie przeznaczane na kampanię wyborczą gubernatora, jak miało na przykład miejsce przed ostatnimi wyborami w 2017 roku¹⁰⁸¹. Władza daje gubernatorom znaczną przewagę nad kandydatami pozbawionymi możliwości redystrybucji środków. W konsekwencji w hrabstwach dochodzi do zaciętych batalii politycznych między urzędującymi gubernatorami, członkami zgromadzenia hrabstwa oraz innymi politykami w

---

¹⁰⁷³ Ibidem.

¹⁰⁷⁴ Ibidem.

¹⁰⁷⁵ Ibidem.

¹⁰⁷⁶ K. Kanyinga, *Devolution...*, op. cit., s. 164.

¹⁰⁷⁷ N. Cheeseman, *Decentralisation...*, op. cit., s. 23.

¹⁰⁷⁸ Ibidem.

¹⁰⁷⁹ *Governors to spend millions in upcoming elections*, Daily Nation,

<https://www.nation.co.ke/news/politics/Governors-line-up-billions-for-2017-General-Election/1064-3173472-nqpkpb/index.html> [dostęp: 24 maja 2019].

¹⁰⁸⁰ Ibidem.

¹⁰⁸¹ Ibidem.

walce o stanowisko gubernatora w następnej kadencji¹⁰⁸². Powstają różne lokalne sojusze polityczne i etniczne, niekiedy związane z senatorem pochodzącym z danego hrabstwa, mające na celu odebranie różnymi sposobami części dóbr, które są w dyspozycji gubernatora, lub zdobycie tego urzędu w kolejnej kadencji¹⁰⁸³. W praktyce zabiegi te często sprowadzają się do usiłowania nadszarpnięcia wizerunku aktualnie urzędującego gubernatora, m.in. poprzez publiczną krytykę jego pracy¹⁰⁸⁴. Rywalizacja jest szczególnie zaciekła, gdy osoby rywalizujące o władzę w hrabstwach wywodzą się z różnych grup etnicznych.

Istnieje pewien paradoks dotyczący implementowanych instytucji politycznych na poziomie hrabstw. Mianowicie, z jednej strony konstytucja zwraca uwagę na potrzebę istnienia specjalnej reprezentacji mniejszości (w tym etnicznych), lecz z drugiej strony przyjęty system wyborczy stosowany przy wyborze przedstawicieli zgromadzeń hrabstw (system większości względnej) utrudnia mniejszościom zdobycie miejsc w zgromadzeniu, wprost promując przedstawicieli większych grup etnicznych zamieszkujących dane hrabstwo¹⁰⁸⁵. Zgodnie z przytoczonymi przepisami dotyczącymi reprezentacji mniejszości w zgromadzeniu hrabstwa, partia dominująca, która zdobywa większość mandatów, ma przywilej dokooptowania do składu zgromadzenia przedstawicieli mniejszości i może po prostu wybrać osoby wobec niej lojalne zamiast tych, które pragną realizować interesy danej mniejszości lub grupy marginalizowanej¹⁰⁸⁶. W konsekwencji system polityczny hrabstwa może działać wykluczająco wobec lokalnych mniejszości, mimo formalnego uznania potrzeby ich reprezentacji, co może stanowić zarzewie konfliktów i zagrożenie dla stabilizacji politycznej. Wskazany problem wymaga rozwiązania najprawdopodobniej w drodze przyjęcia nowej ordynacji w wyborach do zgromadzeń hrabstw.

Oprócz wskazanych już przepisów konstytucyjnych, w celu odzwierciedlenia wieloetniczności w instytucjach publicznych hrabstw implementowane zostały dodatkowe przepisy ustawowe. I tak, na przykład art. 7 *National Cohesion and Integration Act* (2008) stanowi, że we wszystkich instytucjach publicznych mają być zatrudniani pracownicy reprezentujący różne grupy społeczeństwa Kenii. Ma to być jeden ze sposobów budowania jedności narodowej¹⁰⁸⁷. Z kolei art. 65 *County Governments Act* (2012) wymaga, by co najmniej

---

¹⁰⁸² N. Cheeseman, *Decentralisation...*, op. cit., s. 17.

¹⁰⁸³ Ibidem.

¹⁰⁸⁴ Ibidem.

¹⁰⁸⁵ B.C. Nyabira, Z.A. Ayele, *The state of political inclusion of ethnic communities under Kenya's devolved system*, „Law, Democracy & Development” 2016, No. 20, s. 140.

¹⁰⁸⁶ A. Oloo, *Elections, Representations and the New Constitution*, SID, 2011, (Working Paper 7), s. 2.

¹⁰⁸⁷ *National Cohesion and Integration Act 12/2008*,

30% wolnych stanowisk było obsadzanych przez kandydatów, którzy nie pochodzą z dominującej grupy etnicznej w danym hrabstwie¹⁰⁸⁸. Zatrudnianie członków różnych grup etnicznych w instytucjach publicznych hrabstw ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu i zmniejszanie poziomu marginalizacji niektórych z nich, a w konsekwencji – ograniczanie napięć i konfliktów między segmentami. Na straży przestrzegania tych i innych przepisów dotyczących zapewniania różnorodności etnicznej w instytucjach hrabstw stoi NCIC.

Powołanie instytucji władzy w hrabstwach spowodowało powstanie obsługującego je aparatu biurokratycznego, a co za tym idzie stworzyło możliwości znalezienia zatrudnienia członkom różnych grup etnicznych. Jeżeli przestrzegane są wspomniane wytyczne, powstawanie nowych stanowisk w administracji hrabstw może łagodzić lokalne napięcia etniczne. Warto zauważyć, że liczba stanowisk do podziału jest duża. Jak wskazuje ostatni raport NCIC, cała administracja hrabstw w 2016 roku zatrudniała bowiem aż 116 852 osoby¹⁰⁸⁹.

Senat a struktura administracyjno-terytorialna Kenii

Decentralizacja w Kenii doprowadziła do powstania Senatu jako nowej instytucji legislacyjnej na poziomie władzy centralnej. Funkcje tej izby kenijskiego parlamentu w odniesieniu do hrabstw zostały już przeanalizowane we wcześniejszej części rozprawy. Warto jednak przypomnieć, że Senat jako instytucja reprezentująca i chroniąca interesy hrabstw stanowi reprezentację grup etnicznych oraz umożliwia ich udział w procesie decyzyjnym na szczeblu centralnym.

Rola, jaką odgrywa Senat w procesie decentralizacji, ma pewien wpływ na konflikty etniczne w Kenii. Pierwszą kwestią jest tu system wyborczy przy wyborach do Senatu, który ma charakter większości względnej. W konsekwencji promowane są w nim największe ugrupowania związane z najliczniejszymi grupami etnicznymi. Przedstawiciele mniejszych grup etnicznych, o ile nie stowarzyszą się z koalicjantami z większych grup etnicznych, mają niewielkie szanse na posiadanie swojej reprezentacji w Senacie, co w efekcie prowadzi do ich wykluczenia i może mieć skutek destabilizujący, a przynajmniej komplikujący sytuację polityczną, zwłaszcza na poziomie hrabstw¹⁰⁹⁰.

<https://www.cohesion.or.ke/index.php/resources/downloads?download=14:national-cohesion-and-integration-act-2008&start=20>, s. 9–10 [dostęp: 26 maja 2019].

¹⁰⁸⁸ *County Governments Act 17/2012*,

<http://kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/C/County%20Governments%20Act%20Cap.%20265%20-%20No.%2017%20of%202012/docs/CountyGovernmentsAct17of2012.pdf>, s. 38 [dostęp: 26 maja 2019].

¹⁰⁸⁹ *Ethnic and Diversity Audit of the County Public Service*, NCIC, Nairobi 2016, s. 14–15.

¹⁰⁹⁰ Y.P. Ghai, J. Cottrel, *Kenya's Constitution: An Instrument for Change*, Katiba Institute, Nairobi 2011, s. 137.

Drugą kwestią jest reprezentacja mniejszości i grup marginalizowanych. O ile konstytucja przewiduje obecność specjalnej reprezentacji mniejszości i grup marginalizowanych zarówno w Zgromadzeniu Narodowym, jak i w zgromadzeniach hrabstw, o tyle nie przewiduje tego w przypadku Senatu. W związku z tym duże grupy etniczne mogą mieć nawet po kilku senatorów. Taka sytuacja miała miejsce podczas pierwszych oraz ostatnich dotychczas wyborów do Senatu (tj. w 2013 i 2017 roku), gdy Senat stał się obiektem zainteresowania polityków, często bardzo znanych i wpływowych, pochodzących z największych grup etnicznych. Zdobyli oni większość mandatów senatorskich¹⁰⁹¹. Dotyczy to także członków Senatu pochodzących z proporcjonalnego mianowania przez partie polityczne lub koalicje partyjne w liczbie 20 osób. Ponieważ podmioty te mają prawo przyznawania takich nominacji na podstawie wyników, jakie uzyskały w wyborach, wskazane osoby najczęściej wywodzą się z dużych grup etnicznych¹⁰⁹².

Trzecią kwestią jest podział części dochodu narodowego między hrabstwa, w czym Senat pełni wiodącą rolę. To Senat raz na 5 lat w formie uchwały określa zasady tego podziału, co czyni zasięgając między innymi opinii gubernatorów hrabstw, organów władzy wykonawczej hrabstw oraz biorąc pod uwagę sugestie obywateli. Dzięki tym uprawnieniom Senat przyczynia się do zwiększenia obiektywizmu i przejrzystości procesu podziału dochodu narodowego między hrabstwa. Poza tym konstytucyjne uprawnienia Senatu do interwencji w hrabstwach mogą skutkować usunięciem ich władz.

Ustanowienie Senatu jako części systemu politycznego Kenii oraz jego rola w odniesieniu do hrabstw może prowadzić do powstawania nowych napięć politycznych i etnicznych, zwłaszcza między gubernatorami a senatorami w sytuacji reprezentowania przez nich innych partii politycznych lub grup etnicznych¹⁰⁹³. Nie zawsze jednak tak musi być. Na przykład w 2013 roku w Nairobi Evans Kidero z grupy Luo został wybrany na gubernatora z ramienia ODM, a Mike Sonko z grupy Kikuju został wybrany senatorem z TNA¹⁰⁹⁴, co mogło przyczynić się do powstania tego rodzaju napięć. M. Sonko potrafił jednak wzbąć się ponad lokalne podziały i swoją działalnością polityczną zjednać sobie członków różnych grup etnicznych. Z jego inicjatywy powstał, sfinansowany ze środków własnych, Sonko Rescue Team, którego głównym zadaniem jest dostarczanie takich dóbr jak elektryczność, woda czy

---

¹⁰⁹¹ J. Steeves, *The 2017 election...*, op. cit., s. 480.

¹⁰⁹² A. Cornell, M. D'Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 186.

¹⁰⁹³ N. Cheeseman, *Decentralisation...*, op. cit., s. 20.

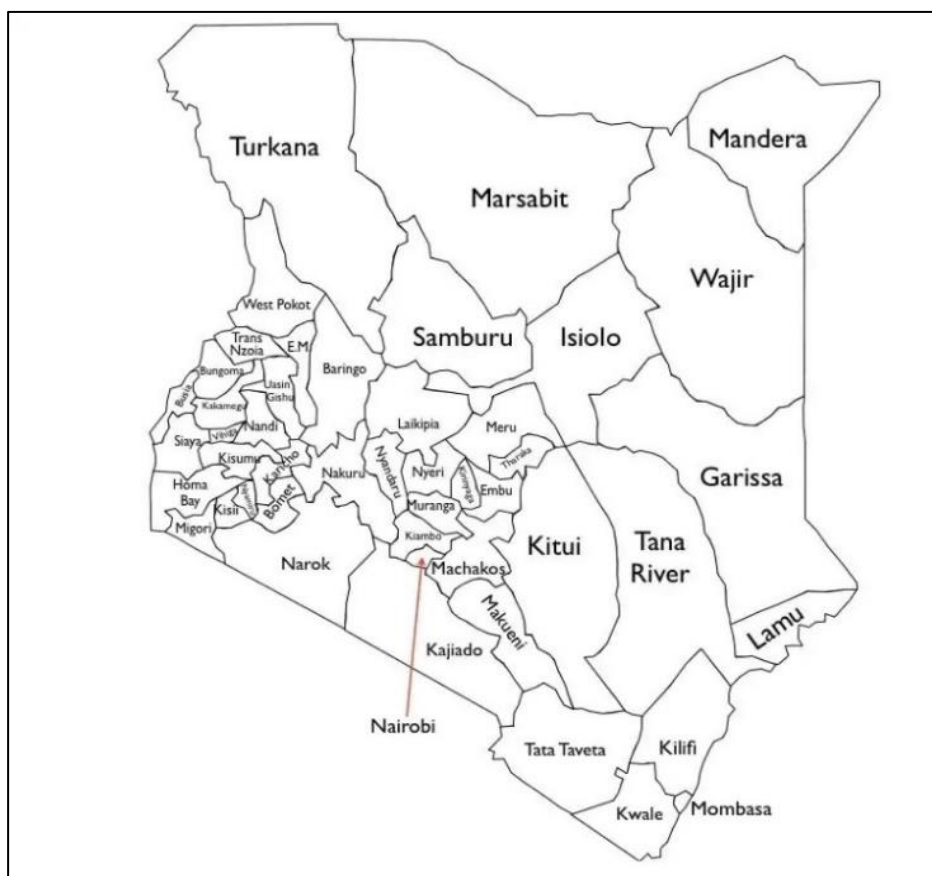
¹⁰⁹⁴ *Ibidem*.

kanalizacja dla biedoty w Nairobi¹⁰⁹⁵. M. Sonko dał przykład, jak można mobilizować elektorat nie na bazie etnicznej, ale za sprawą realnych działań prowadzonych ponad podziałami etnicznymi. Dzięki swoim osiągnięciom, M. Sonko zdobył poparcie tysięcy mieszkańców Nairobi wywodzących się z różnych grup etnicznych¹⁰⁹⁶ i w 2017 roku został wybrany nowym gubernatorem tego hrabstwa¹⁰⁹⁷.

Problem granic hrabstw i rozbitcia terytorialnego grup etnicznych w Kenii

Granice nowo powstałych hrabstw mogą w istotny sposób wpływać na stosunki między grupami etnicznymi i w efekcie na poziom stabilizacji politycznej w Kenii. Poniżej przedstawiony został funkcjonujący od 2013 roku nowy podział administracyjno-terytorialny Kenii:

Rysunek 3. Podział administracyjno-terytorialny Kenii od 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Counties of Kenya*, <https://netstorage-tuko.akamaized.net/images/0fgjhs1lqhj68606ro.jpg> [dostęp: 15 maja 2019].

¹⁰⁹⁵ Ibidem.

¹⁰⁹⁶ J. Biegona, *Politicization of Ethnic Identity...*, op. cit., s. 28–35.

¹⁰⁹⁷ Ibidem.

Przebieg granic hrabstw w Kenii reguluje art. 188 konstytucji, w którym wymienione są warunki, jakie muszą być spełnione przy tworzeniu granic hrabstw. Wśród wielu różnych elementów wskazanych w tym artykule najważniejsze z punktu widzenia zarządzania etnicznością są: więzi historyczne i kulturowe, poglądy miejscowych grup etnicznych, cele decentralizacji władzy oraz uwarunkowania geograficzne¹⁰⁹⁸.

Porównując zamieszczone w rozprawie mapy na rysunku nr 1 („Rozmieszczenie grup etnicznych w Kenii w 2019 roku”) i rysunku nr 3 („Podział administracyjno-terytorialny Kenii od 2013 roku”), można zaobserwować istotne prawidłowości w zarządzaniu wieloetnicznością oraz konfliktem etnicznym w Kenii. Mianowicie, jak wskazuje w swoich obserwacjach B.J. Berman, największe grupy etniczne Kenii zostały podzielone w taki sposób, że zamieszkują w dwóch lub wielu hrabstwach, natomiast mniejsze grupy etniczne mogą dominować najwyżej w jednym z hrabstw¹⁰⁹⁹. W konsekwencji, dane hrabstwo zamieszkują zwykle, oprócz członków należących do podzielonych dużych grup etnicznych, członkowie mniejszych grup etnicznych i w efekcie żadna z grup nie jest wystarczająco liczna, aby całkowicie zdominować hrabstwo i jego organy władzy¹¹⁰⁰.

Ponadto, na rysunku nr 3 dobrze widoczny jest efekt wprowadzenia w 2013 roku nowego podziału administracyjno-terytorialnego, zwłaszcza w środkowej, zachodniej i południowo-zachodniej części Kenii, czyli na terytoriach zamieszkałych przez największe grupy etniczne, będących obszarami największego wymieszania członków różnych grup etnicznych, a także wcześniej – najczęstszego występowania konfliktów etnicznych. To na tych terenach zauważalne jest obecnie istnienie wielu małych hrabstw. Jak wskazują E. Elfversson i A. Sjögren, granice hrabstw zostały wyznaczone z uwzględnieniem skoncentrowania przestrzennego grup etnicznych, dzieląc największe grupy etniczne tak, aby zamieszkiwały w kilku różnych hrabstwach, co ma zapobiec powstaniu terytorialnie spójnych bloków etnicznych i zachęcać w zgodzie z zasadami centrypetalizmu do tworzenia wieloetnicznej polityki na poziomie każdego z położonych tam hrabstw¹¹⁰¹. Takie rozgraniczenie hrabstw w Kenii

---

¹⁰⁹⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 188.

¹⁰⁹⁹ B.J. Berman, *Ethnic Territory...*, op. cit., s. 259.

¹¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹¹⁰¹ E. Elfversson, A. Sjögren, *Do Local Power-Sharing Deals Reduce Ethnopolitical Hostility? The Effects of 'Negotiated Democracy' in a Devolved Kenya*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2020, Vol. 19, No. 1, s. 50.

zapobiega roszczeniom co do wyłączności pewnych terytoriów dla konkretnych grup etnicznych.

Przedstawione do tej pory dane skłaniają do sformułowania kilku wniosków dotyczących zarządzania etnicznością i konfliktem etnicznym w Kenii. Mianowicie, w świetle teorii *power-sharing* doszło w Kenii do powstania następujących typów hrabstw:

1. hrabstwa zamieszkałe przez wiele różnych grup etnicznych;
2. hrabstwa zamieszkałe w większości przez tę samą dużą grupę etniczną, która jest podzielona, czy raczej „rozbita” na kilka hrabstw;
3. hrabstwa „etniczne”¹¹⁰²; mianem hrabstwa etnicznego można określić takie hrabstwo, w których większościowy udział w populacji i pozycję dominującą w polityce ma jedna grupa etniczna, której większość członków zamieszkuje jego obszar.

Pierwszy i drugi typ hrabstw spełnia cechy centrypetalne, natomiast trzeci typ ma charakter konsocjonalny. W konsekwencji, system administracyjno-terytorialny Kenii oznacza się hybrydowością zastosowanych rozwiązań typu *power-sharing*. Jednak, co należy podkreślić, w Kenii ma miejsce przewaga liczebności hrabstw centrypetalnych (27 hrabstw) względem konsocjonalnych (20 hrabstw).

Do pierwszego typu z grupy hrabstw centrypetalnych należą te, które są zamieszkiwane przez wiele różnych grup etnicznych. Wśród typowo mieszanych hrabstw są te najbardziej zurbanizowane, których siedzibami władz są największe miasta w Kenii. Są to: Nairobi (które, choć znajduje się na rdzennych terenach grupy Kikuju, to z racji swojego stołecznego charakteru oraz możliwości ekonomicznych jest zamieszkiwane przez członków większości, jeśli nie wszystkich, kenijskich grup etnicznych, którzy przybywają tutaj w poszukiwaniu pracy lub edukacji) oraz Mombasa (zamieszkiwana głównie przez członków grup etnicznych wybrzeża, czyli kenijskich Somalijczyków, Durma, Giriama, Rabai, Boni, Digo¹¹⁰³; w rzeczywistości jednak Mombasa jest jeszcze bogatszym etnicznie hrabstwem i miastem z uwagi na swoje nadmorskie położenie i portowy charakter, powodujących że przez wiele lat przybywali i nadal przybywają imigranci ekonomiczni z niemal całej Kenii¹¹⁰⁴).

---

¹¹⁰² W literaturze anglojęzycznej na określenie tego typu hrabstw stosuje się termin *home-county*, co oznacza również hrabstwo rodzime lub hrabstwo pochodzenia danej grupy etnicznej.

¹¹⁰³ Z.A. Ayele, B.C. Nyabira, *The state of political...*, op. cit., s. 136–137.

¹¹⁰⁴ *Ibidem*.

Do drugiego typu z grupy hrabstw centrypetalnych należą te, które są zamieszkiwane przez największe grupy etniczne w Kenii: Kikuju, Kalendżin, Kamba, Luo i Luja¹¹⁰⁵. Przed wprowadzeniem nowej struktury administracyjno-terytorialnej w 2013 roku, zamieszkiwały one w kilku dużych prowincjach, takich jak: Dolina Wielkiego Rowu, Zachodnia, Wschodnia, Centralna oraz Nyanza. Obecnie grupa etniczna Kikuju jest „rozbita” na siedem hrabstw: Kiambu, Muranga, Nyandarua, Nyeri, Kirinyaga, Nakuru, Laikipia; grupa etniczna Kalendżin – na sześć: Uasin Gishu, Kericho, Bomet, Nandi, Baringo, Elgeyo Marakwet; grupa etniczna Kamba – na trzy: Makueni, Machakos, Kitui; grupa etniczna Luo – na cztery: Siaya, Kisumu, Migori, Homa-Bay; zaś grupa etniczna Luja – na pięć: Kakamega, Vihiga, Bungoma, Busia, Trans-Nzoia¹¹⁰⁶. Mimo że wymienione hrabstwa są w zdecydowanej większości zamieszkiwane przez przedstawicieli najliczniejszych grup etnicznych, to w każdym z nich mieszkają ponadto członkowie innych, mniejszych grup etnicznych. W przypadku wskazanych dużych grup etnicznych, których członkowie stanowią razem około 70% społeczeństwa Kenii, nastąpiło nie tylko ich rozbitcie terytorialne, ale również rozbitcie koncentracji władzy¹¹⁰⁷.

Nowy podział administracyjno-terytorialny Kenii liczy sobie dopiero kilka lat, ale można oczekiwać, że będzie on działał ograniczająco na mobilizację etniczną w kenijskiej polityce¹¹⁰⁸. Jak bowiem zauważa J.D. Barkan, skoro nie jest możliwa zmiana składu etnicznego państwa, to jedyną możliwością pozostaje odpowiednie zarządzanie jego strukturą etniczną, na co pozwala obecny podział administracyjno-terytorialny Kenii¹¹⁰⁹. J.D. Barkan wskazuje również, że funkcjonujący w Kenii podział jest analogiczny do podziału terytorialnego zastosowanego w Nigerii¹¹¹⁰. Podobnie jak w Kenii (gdzie dokonany został przeskok od 8 prowincji do 47 hrabstw), decentralizacja władzy w Nigerii spowodowała, że z 3 dużych regionów powstało 36 stanów, wyposażonych we własne kompetencje polityczne, co osłabiło dominację największych grup etnicznych w tym państwie związkowym¹¹¹¹. Kenia, przyjmując strategię podziału największych grup etnicznych, wprowadziła jednak quasi-federalną formę struktury administracyjno-terytorialnej państwa, która jednocześnie

---

¹¹⁰⁵ J.D. Barkan, *Kenya: Assessing risk to stability, A report of the CSIS Africa Programme*, Washington DC 2011, s. 10.

¹¹⁰⁶ J.C. Ghai (ed), *Participation of ethnic minorities and marginalized communities in political and other governance processes: realities and approaches*, Katiba Institute, Nairobi 2019, s. 19–21.

¹¹⁰⁷ J.D. Barkan, *Kenya: Assessing risk...*, op. cit., s. 10.

¹¹⁰⁸ Ibidem.

¹¹⁰⁹ J.D. Barkan, *Ethnic fractionalization and the propensity for conflict in Uganda, Kenya and Tanzania*, [w:] J. Herbst, T. McNamee, G. Mills (eds), *On the Fault Line: Managing the Tensions and Divisions within Societies*, Profile Books, Londyn 2012, s. 150.

¹¹¹⁰ Problematyka podziału administracyjnego w Nigerii została omówiona szerzej w podrozdziale „Centrypetalizm” rozprawy.

¹¹¹¹ J.D. Barkan, *Ethnic fractionalization...*, op. cit., s. 150.

uwzględnia czynniki etniczne oraz nierówności w rozwoju pomiędzy regionami państwa¹¹¹². Duże grupy etniczne w Kenii w wyniku decentralizacji muszą teraz w ramach hrabstw współzamieszkiwać, a także kooperować z mniejszymi i dotychczas marginalizowanymi grupami etnicznymi. Kooperacja na poziomie politycznym i socjoekonomicznym może przynieść korzyści mniejszym grupom, które zamieszkując wcześniej duże obszary prowincji były zwykle całkowicie pozbawione wpływu na procesy decyzyjne.

Do ostatniej grupy należą hrabstwa „etniczne” mające charakter konsocjonalny. Takie hrabstwa są zamieszkiwane głównie przez mniejsze lub dotychczas wykluczane grupy etniczne, które w ramach wcześniejszego podziału na prowincje nie miały swoich macierzystych jednostek administracyjno-terytorialnych, a na mocy nowego podziału zyskały własne hrabstwo lub hrabstwa. Można je rozpoznać choćby po zgodności nazwy grupy etnicznej z nazwą hrabstwa. Łącznie takich hrabstw jest 20, a ich całkowita populacja stanowi około jednej trzeciej populacji Kenii¹¹¹³. Szacuje się, że 12 takich grup etnicznych stanowi zdecydowaną większość ($\geq 50\%$ populacji) w danym hrabstwie i kontrolują one zwykle jedno lub dwa hrabstwa¹¹¹⁴. Są to następujące grupy etniczne: Kisii – hrabstwa Kisii, Nyamira; Meru – hrabstwa Meru, Tharaka-Nithi; Embu – hrabstwo Embu; Midżikenda – hrabstwa Kwale, Kilifi, Lamu; kenijscy Somalijczycy – hrabstwa Garissa, Wajir, Mandera; Masajowie – hrabstwa Narok, Kajiado; Taita – hrabstwo Taita-Taveta; Turkana – hrabstwo Turkana; Samburu – hrabstwo Samburu; Pokot – hrabstwo West Pokot; Pokomo – hrabstwo Tana River; Borana – hrabstwa Marsabit, Isiolo¹¹¹⁵. Niektóre ze wskazanych hrabstw mają specyficzny charakter etniczny. Na przykład w hrabstwach Kwale, Kilifi, Tana River i Lamu obok grupy dominującej resztę populacji stanowią kenijscy Somalijczycy, Bajuni, Indusi, Arabowie oraz imigranci ekonomiczni z grup etnicznych interioru Kenii¹¹¹⁶. W hrabstwie Marsabit resztę ludności stanowią członkowie grup etnicznych Gabra, Rendille, Turkana¹¹¹⁷. W hrabstwie Samburu pozostała część populacji to członkowie grup etnicznych Rendille, Turkana, Borana¹¹¹⁸. Z kolei hrabstwo Isiolo jest zamieszkiwane w części także przez członków grup etnicznych Gabra,

---

¹¹¹² Ibidem.

¹¹¹³ C.M. Bosire, *Kenya's ethno-politics and the implementation of devolution under the Constitution of Kenya 2010*, [w:] *Workshop on Devolution and Local Development in Kenya, 26 June 2014, Nairobi Safari Club, Nairobi, Kenya Conference Proceedings*, ICLD, Malmö 2015, s. 16.

¹¹¹⁴ Ibidem.

¹¹¹⁵ J.C. Ghai (ed), *Participation of ethnic minorities...*, op. cit., s. 19–21.

¹¹¹⁶ Ibidem.

¹¹¹⁷ *Marsabit County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/marsabit-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].

¹¹¹⁸ *Samburu County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/samburu-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].

Samburu, Meru, Turkana i kenijskich Somalijczyków¹¹¹⁹. Również w hrabstwach w przeważającej części zamieszkiwanych przez Masajów, można znaleźć członków grup etnicznych Kikuju, Luo, Luja, Kalendzin, a także mniejszych grup etnicznych¹¹²⁰. Dane te pokazują, że nawet hrabstwa etniczne nie są etnicznie homogeniczne.

Jak można zauważyć, większość spośród grup, które w 2013 roku zyskały „własne” hrabstwa etniczne, tj. takie, w których dominują, to grupy etniczne wcześniej najmniej uprzywilejowane, nierzadko niezbyt duże pod względem populacji. W ramach poprzedniego systemu prowincji członkowie tych grup byli zdominowani przez duże grupy etniczne w zwykłe w jednej, konkretnej prowincji. Zdominowanie to oraz wykluczenie z podziału dóbr publicznych rodziło prawdopodobieństwo mobilizacji etnicznej grup marginalizowanych i w efekcie prowadziło niekiedy do destabilizacji politycznej. Obecnie, dzięki istnieniu hrabstw etnicznych, zamieszkujące je grupy etniczne, zwłaszcza te dotychczas marginalizowane, za sprawą posiadania „własnego” hrabstwa, zyskały możliwości realizacji swoich interesów oraz kontroli nad zasobami hrabstwa.

Posiadanie własnego hrabstwa nawiązującego w nazwie do nazwy dominującej w nim grupy etnicznej ma też znaczenie jako czynnik psychologiczny dla członków danej grupy etnicznej, tym bardziej że każde z hrabstw posiada pewne elementy symboliczne, w tym własne godło i flagę.

Choć w Kenii formalnie nie istnieje autonomia terytorialna dla segmentów, która jest jedną z czołowych instytucji konsocjonalnych, to w przypadku hrabstw etnicznych można mówić o istnieniu dorozumianej autonomii dla pewnych grup etnicznych w ramach tych hrabstw. Istniejąca wcześniej w Kenii centralizacja władzy powodowała, że do zasobów publicznych miały dostęp głównie największe grupy etniczne, w tym zwłaszcza grupa etniczna, do której należał prezydent¹¹²¹. Mniejsze grupy etniczne nie miały na to szans, ponieważ już choćby ze względu na swoją niewielką populację, nie miały możliwości zdobycia urzędu prezydenta ani wiceprezydenta, zaś w scentralizowanym systemie prowincji nie istniała samorządność¹¹²². Decentralizacja władzy umożliwia zaś mniejszym grupom etnicznym udział we władzy i zasobach państwa. Podczas gdy większe grupy etniczne zainteresowane są w pierwszym rzędzie udziałem we władzy politycznej na poziomie państwa i w dużej mierze

---

¹¹¹⁹ J.C. Ghai (ed), *Participation of ethnic minorities...*, op. cit., s. 19–21.

¹¹²⁰ Z.A. Ayele, B.C. Nyabira, *The state of political...*, op. cit., s. 136–137; *Kajiado County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/kajiado-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].

¹¹²¹ C.M. Bosire, *Kenya's ethno-politics...*, op. cit., s. 17.

¹¹²² *Ibidem*.

właśnie tam realizują swoje ambicje polityczne, to mniejsze grupy etniczne mogą to czynić na poziomie hrabstw etnicznych¹¹²³. Rodzi to prawdopodobieństwo spadku poziomu mobilizacji etnicznej w tych grupach.

Powstanie hrabstw „etnicznych” może jednak prowadzić do konfliktów etnicznych oraz pojawienia się wielu wyzwań w zarządzaniu tego typu hrabstwami. Jest oczywiste, że oprócz największych grup etnicznych hrabstwa zamieszkują też grupy mniejsze. Uzyskanie własnego hrabstwa przez grupę dotychczas wykluczoną może powodować rozmaite pretensje ze strony mniejszych grup etnicznych związane z monopolizowaniem przez grupę dominującą dostępu do zasobów na obszarze hrabstwa. Grupa dominująca w hrabstwie etnicznym może wręcz dyskryminować grupy mniejszościowe. Tego typu problemy występowały już w hrabstwach: Turkana¹¹²⁴, Mandera, Garissa czy Wajir¹¹²⁵. Nawiasem mówiąc, posiadanie własnego hrabstwa, położonego w obszarze przygranicznym może również prowadzić do rozwoju wśród członków dominującej w nim grupy tendencji separatystycznych.

Również w nowo powstałych hrabstwach typu centrypetalnego istnieje zagrożenie zdominowania mniejszości przez grupę większościową i żądania ze strony mniejszości ustanowienia dodatkowych gwarancji chroniących je przed ponowną marginalizacją¹¹²⁶. Taka sytuacja miała miejsce na przykład w hrabstwie Migori (zamieszkałym przez duże grupy: Luo i Luja oraz mniejsze grupy: Kisii, Kuria i kenijskich Somalijczyków), w którym elity mniejszych grup etnicznych uważały, że są marginalizowane w dostępie do politycznego współdecydowania i alokacji zasobów przez współpracujące ze sobą grupy Luo i Luja¹¹²⁷. Podobny stan rzeczy miał miejsce w hrabstwach Bungoma¹¹²⁸, Bungoma, Nandi, Baringo, Isiolo i Samburu¹¹²⁹, a także w hrabstwach Tana River, Mandera oraz Wajir, w których doszło nawet do starć zakończonych ofiarami śmiertelnymi¹¹³⁰. Z kolei w hrabstwie Lamu w 2014 roku ludność rodzima dokonała ataku na Mpeketoni – centrum osadnictwa napływowych Kikuju w tym hrabstwie¹¹³¹. W Lamu instytucje publiczne obsadzili przedstawiciele różnych grup etnicznych. Stanowisko gubernatora objęła osoba związana z ludnością rodzimą, a

---

¹¹²³ Ibidem.

¹¹²⁴ *Governing black gold: lessons from oil finds in Turkana, Kenya*, Research Briefing 10/2017, s. 8.

¹¹²⁵ N. Carrier, H.H. Kochore, *Navigating ethnicity and electoral politics in Northern Kenya: the case of 2013 election*, „Journal of Eastern African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, s. 135–152.

¹¹²⁶ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 130.

¹¹²⁷ Ibidem.

¹¹²⁸ Ibidem.

¹¹²⁹ Ibidem.

¹¹³⁰ Ibidem.

¹¹³¹ N. Cheeseman, *Decentralisation...*, op. cit., s. 30.

wicegubernatora – osoba wywodząca się z napływowej grupy Kikuju¹¹³². W tym przypadku podział urzędów między różne grupy etniczne ujawnił napięcia w relacjach między wysokimi urzędnikami hrabstwa wywodzącymi się z różnych grup etnicznych. Ludność rodzima była zaś niezadowolona z uzyskania stanowisk w instytucjach hrabstwa przez członków ludności napływowej, uważając, że migranci zabierają stanowiska należne indygenom¹¹³³.

Problemy w międzyetnicznej współpracy występują również w hrabstwach wieloetnicznych, które są ośrodkami miejskimi, takich jak Nairobi i Mombasa. Są to duże miasta, wyróżniające się silną urbanizacją w stosunku do innych obszarów Kenii, które już niejednokrotnie były świadkami przemocy etnicznej, zwłaszcza powyborczej. Etniczność bywa w nich jednym z czynników mobilizacji ludności rodzimej przeciwko migrantom ekonomicznym. W Mombasie¹¹³⁴ pojawiły się na przykład groźby wydalenia ludności napływowej, zwanej *wabara*, która miała pozbawiać indygenów ziemi oraz miejsc pracy¹¹³⁵. Co więcej, to na kenijskim wybrzeżu od 1999 roku działa grupa separatystyczna Mombasa Republican Council (MRC), która bezskutecznie, z różnym natężeniem swoich działań, dąży do secesji tego regionu od reszty Kenii. Tendencje separatystyczne ponownie odżyły po ostatnich wyborach w 2017 roku. Wówczas to wybrany ponownie na stanowisko gubernatora hrabstwa Ali Hassan Joho (ODM) wraz z grupą miejscowych polityków trafił na pierwsze strony gazet, stwierdzając, że ma zamiar prowadzić kampanię na rzecz secesji tego hrabstwa lub w ogóle całego wybrzeża od Kenii¹¹³⁶. Co prawda z tych zapowiedzi nic dotychczas nie wyszło, jednak sytuacja ta pokazała, że tendencje separatystyczne w Kenii mogą się rozwijać w warunkach decentralizacji i to nie tylko w hrabstwach etnicznych.

Zarówno w hrabstwach typu konsocjonalnego, jak i typu centrypetalnego istnieje również zagrożenie związane z przeniesieniem konfliktu z poziomu międzygrupowego na poziom wewnątrzgrupowy. Za przykład może tu posłużyć hrabstwo etniczne Meru, w którym kandydaci z tej samej partii i grupy etnicznej (Meru) rywalizowali w 2017 roku o urząd gubernatora. Rywalizacja toczyła się między dotychczasowym gubernatorem Peterem Munyą, który zdążył już wypracować sobie silną pozycję polityczną, a tradycyjnym, długoletnim liderem społeczności Meru i senatorem z tego hrabstwa – Kiraitu Murungi¹¹³⁷. Bardzo podobna sytuacja miała miejsce w Kitui, hrabstwie typu centralnego, w którym o stanowisko

---

¹¹³² Ibidem.

¹¹³³ Ibidem.

¹¹³⁴ Również w pozostałych hrabstwach wybrzeża: Kwale, Kilifi i Lamu.

¹¹³⁵ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 130–131.

¹¹³⁶ N. Cheeseman et al., *Kenya's 2017 elections...*, op. cit., s. 12–13.

¹¹³⁷ J. Steeves, *The 2017 election...*, op. cit., s. 487–488.

gubernatora rywalizowali między sobą w 2017 roku politycy z grupy etnicznej Kamba: popularna polityczna osobowość Charity Ngilu, senator David Musilo oraz urzędujący wówczas gubernator Julius Malombe¹¹³⁸. Przypadki hrabstw Meru i Kitui dowodzą również tego, jak dynamicznym środowiskiem politycznym, niewolnym od napięć, mogą stać się powstałe w wyniku decentralizacji hrabstwa.

Wskazane przykłady świadczą o tym, że decentralizacja nie zlikwidowała konfliktów w relacjach międzysegmentowych. Co jest jednak niezwykle istotne, w jej następstwie doszło do przeniesienia konfliktów z poziomu państwa na poziom hrabstw. Konflikty te są mniej intensywne. Dotyczą zwykle konkretnych kwestii lokalnych, w tym takich jak przebieg granic hrabstw oraz zwrot gruntów. Kandydaci na stanowiska gubernatorów hrabstw i oraz senatorów często jednak przed wyborami polityzują etniczność na poziomie hrabstw, a po wyborach uprawiają trybalizm, działając głównie na rzecz obrony lub rozwoju interesów własnych grup etnicznych, co wznieca lokalne napięcia. Co więcej, jak wskazują A. Cornell i M. D’Arcy, kandydaci na urzędy w hrabstwach muszą zwykle uzyskać akceptację lokalnych elit etnicznych i politycznych i czynią to, wykorzystując miejscowe struktury patronażu lub uciekając się do korupcji. To zjawisko również wpływa na intensyfikację lokalnych napięć¹¹³⁹.

Porozumienia typu power-sharing na szczeblu hrabstw

Jak potwierdza S. Wolff, powstałe w wyniku decentralizacji lokalne mechanizmy podziału władzy – w Kenii w ramach hrabstw – mogą upodmiotowić lokalną większość etniczną na niekorzyść jednej lub kilku lokalnych mniejszości etnicznych i doprowadzić do nowych konfliktów w jednostce administracyjno-terytorialnej¹¹⁴⁰. Konfliktów można jednak uniknąć lub je ograniczyć poprzez zawieranie lokalnych porozumień między grupami etnicznymi¹¹⁴¹. Jak wskazują Stefan Wolff i Marc Weller, są to porozumienia typu *power-sharing*¹¹⁴².

W Kenii odniesienie do takiego sposobu zarządzania konfliktami można znaleźć w konstytucji w art. 90 i 177, a zwłaszcza w art. 197 zobowiązującym parlament do uchwalenia ustawy zapewniającej odzwierciedlenie różnorodności kulturowej hrabstwa w zgromadzeniu i

---

¹¹³⁸ Ibidem, s. 488.

¹¹³⁹ A. Cornell, M. D’Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 174.

¹¹⁴⁰ S. Wolff, *Approaches to Conflict Resolution in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-Governance*, „Ethnopolitics Papers” 2010, Vol. 10, No. 5, s. 17–18.

¹¹⁴¹ M. Weller, S. Wolff, *Self-determination and Autonomy: A conceptual introduction*, [w:] M. Weller, S. Wolff (eds), *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative Approaches to Institutional Design in Divided Societies*, Routledge, Londyn 2005, s. 269.

¹¹⁴² Ibidem, s. 30.

komitecie wykonawczym hrabstwa; oraz określającym mechanizmy ochrony mniejszości w hrabstwach¹¹⁴³. Również NCIC w swoich rekomendacjach oraz słowami swojego prezesa Mzalendo Kibunji nawoływała do rozwiązywania lokalnych konfliktów poprzez zawieranie porozumień typu *power-sharing*, uznając je za element tzw. *negotiated democracy*¹¹⁴⁴, w ramach której władza polityczna jest dzielona między różne grupy etniczne i grupy interesów, co umożliwia włączenie do procesów decyzyjnych mniejszości.

Powstające na poziomie hrabstw porozumienia typu *power-sharing* są zawierane przez lokalne elity polityczne, reprezentujące różne grupy etniczne zamieszkujące dane hrabstwo. Na mocy tego typu porozumień dochodzi między grupami etnicznymi do podziału stanowisk politycznych, możliwych do obsadzenia na poziomie hrabstwa. Porozumienia *power-sharing* na szczeblu hrabstwa najczęściej powstają w odpowiedzi na pojawienie się nowych konfliktów politycznych lub socjoekonomicznych spowodowanych decentralizacją. Lokalne porozumienia *power-sharing* są zawierane najczęściej w hrabstwach, które stanowią punkty zapalne konfliktów. Porozumienia takie pozwalają na lepsze godzenie interesów zamieszkujących dane hrabstwo grup etnicznych niż w przypadkach, gdy takie porozumienia nie zostały zawarte.

Pierwsze po wprowadzeniu w Kenii decentralizacji lokalne porozumienie typu *power-sharing* powstało w hrabstwie Nakuru, które stało się pozytywnym przykładem zastosowania tego rozwiązania, a jego implementacja właśnie tam ma szczególny wymiar. Po pierwsze, obecne hrabstwo Nakuru było częścią dawnej prowincji Dolina Wielkiego Rowu, najbardziej heterogenicznej pod względem etnicznym i charakteryzującej się występowaniem licznych napięć między segmentami. To właśnie w tym hrabstwie znajdowało się najwięcej ziemi opuszczonej przez europejskich osadników, która była redystrybuowana przez J. Kenyattę głównie wśród członków jego grupy etnicznej Kikuju¹¹⁴⁵. Po drugie, obecne hrabstwo Nakuru było doświadczone przemocą etniczną, na przykład w okresie zamieszek powyborczych w latach 2007–2008. Na obszarze Nakuru 200 osób zostało zabitych, a 50 000 musiało opuścić swoje miejsca zamieszkania w wyniku konfliktu¹¹⁴⁶. Po trzecie, hrabstwo Nakuru jest tradycyjnym terytorium zamieszkiwania grupy etnicznej Kalendzin, niechętej wobec

---

¹¹⁴³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 197, pkt. 2 (a), (b).

¹¹⁴⁴ B. Ngugi, *Power Sharing a "Dangerous Concept" for Kenya's Democracy*, IPS News Agency, <http://www.ipsnews.net/2013/02/power-sharing-a-dangerous-concept-for-kenyas-democracy/> [dostęp: 18 maja 2019].

¹¹⁴⁵ E. Elfversson, A. Sjögren, *Do Local Power-Sharing...*, op. cit., s. 51.

¹¹⁴⁶ *Ibidem*, s. 52.

napływowych Kikuju. Ludność Kalendzin rości sobie prawo do wyłącznego posiadania występujących w Nakuru zasobów, zwłaszcza ziemi, i do zarządzania nimi.

Konkludując, w Nakuru dochodziło do napięć etnicznych i politycznych, a ponadto występowały tam zauważalne dysproporcje ekonomiczne między dwoma największymi, zamieszkującymi to hrabstwo grupami etnicznymi: Kalendzin (ludność rodzima) i Kikuju (ludność napływowa). Nie da się jednoznacznie wskazać, kiedy nastąpił przełom w dążeniu do pojednania. Zdecydowanie jednak był to proces będący odbiciem wydarzeń dziejących się na szczeblu polityki centralnej. Wstępem do zmian była implementacja nowej konstytucji w 2010 roku i zapowiedź decentralizacji, a co za tym idzie rozbicia prowincji Dolina Wielkiego Rowu na mniejsze hrabstwa i powstania hrabstwa Nakuru. Jednak tym, co skłoniło zwaśnione strony do porozumienia, było zamieszkiwanie różnych grup etnicznych na niewielkim terytorium nowego hrabstwa, cytowana już „polityka porządku” i strach przed powrotem zamieszek oraz postawienie w stan oskarżenia przez Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze dwóch głównych polityków wywodzących się tych grup etnicznych: U. Kenyatty (Kikuju) i W. Ruto (Kalendzin), jako współodpowiedzialnych za przemoc powyborczą w latach 2007–2008¹¹⁴⁷. Twierdzili oni, że padli ofiarą neokolonialnego spisku i są niewinni. Tymczasem wspólne oskarżenie zbliżyło głównych polityków obu grup etnicznych, stając się podstawą do współpracy politycznej elit grup etnicznych Kikuju i Kalendzin.

Będąc odzwierciedleniem zachowań politycznych ze szczebla centralnego, proces porozumienia toczący się w Nakuru był monitorowany przez NCIC i doprowadził do podpisania w 2012 roku *Nakuru Peace Accord* między zwaśnionymi grupami etnicznymi¹¹⁴⁸. Początkowo to porozumienie nie zawierało żadnych elementów politycznych, lecz na skutek zbliżenia politycznego grup Kikuju i Kalendzin na szczeblu centralnym także w Nakuru postanowiono je rozszerzyć o kwestie polityczne, tym bardziej że zbliżały się wybory powszechne w 2013 roku¹¹⁴⁹. W konsekwencji, aby uniknąć zaognienia się relacji między obiema grupami etnicznymi, ich elity polityczne zadecydowały o kompromisowym podziale lokalnych stanowisk politycznych między ich członkami. W konsekwencji, z grupy Kikuju pochodzili kandydaci: na gubernatora hrabstwa (Kinuthia Mbugua), senatora i przedstawicielkę

---

¹¹⁴⁷ Ibidem, s. 51.

¹¹⁴⁸ W rzeczywistości porozumienie to zostało podpisane przez przedstawicieli wszystkich grup etnicznych zamieszkujących Nakuru, które także brały udział w procesie pokojowym. Wszystkie grupy były reprezentowane przez przedstawicieli starszyzny grup, którzy złożyli swój podpis pod porozumieniem. Głównymi stronami i beneficjentami politycznymi tego porozumienia były jednak grupy Kikuju i Kalendzin. Za: E. Elfversson, A. Sjögren, *Do Local Power-Sharing...*, op. cit., s. 53.

¹¹⁴⁹ Ibidem.

kobiet¹¹⁵⁰ w parlamencie, natomiast z grupy Kalendzin – kandydat na wicegubernatora (Joseph Ruto), tzw. *running-mate*¹¹⁵¹. Lokalne okręgi parlamentarne również podzielono, w wyniku czego kandydaci z grupy etnicznej Kikuju zobowiązali się powstrzymać od kandydowania w 4 spośród 11 okręgów wyborczych Nakuru: Kuresoi North, Kuresoi South, Rongai (mimo że Kikuju stanowili większość społeczności zarówno w Kuresoi South, jak i Rongai) oraz Nakuru Town West¹¹⁵².

W następstwie decentralizacji i dzięki wprowadzeniu lokalnego porozumienia typu *power-sharing* napięcia etniczne i polityczne w hrabstwie Nakuru wyraźnie się zmniejszyły, a przemoc na tle etnicznym praktycznie zniknęła lub została ograniczona do pojedynczych incydentów, głównie w okresach okołowyborczych¹¹⁵³. Przed wyborami w 2017 roku przypadki nienawiści zostały odnotowane w kilku miejscach Nakuru, na przykład w Molo rozrzucono wymierzone w Kikuju ulotki, w których ostrzegano ich, aby przygotowywali się do wyjazdu i grożono im powtórką wydarzeń z lat 2007–2008, jeśli urzędujący gubernator zostałyby wybrany ponownie na to stanowisko¹¹⁵⁴. Ostatecznie jednak akt ten został potępiony przez przywódców obu głównych społeczności, którzy nazwali go „sztuczką niektórych polityków, polegającą na dzieleniu ich społeczności dla osobistych korzyści”¹¹⁵⁵.

Ponieważ treść porozumienia w hrabstwie Nakuru koncentrowała się na rozdziale stanowisk politycznych, mobilizacja polityczna grup etnicznych stała się wyraźniejsza w okresie wyborów. To wówczas istniała możliwość jego renegeacji¹¹⁵⁶. W Nakuru rywalizacja polityczna i napięcia etniczne przesunęły się ze sfery międzyetnicznej do sfery wewnątrz grup etnicznych, np. rywalizacja o możliwość kandydowania na dane stanowisko toczyła się właśnie wewnątrz grup etnicznych¹¹⁵⁷. Warto nadmienić, że porozumienie typu *power-sharing* zawarte w Nakuru zostało rozszerzone na sferę alokacji zasobów hrabstwa za sprawą możliwości zatrudniania i świadczenia usług publicznych, co pomagało w utrzymaniu stabilności politycznej¹¹⁵⁸. Porozumienie to zostało ponownie zawarte przed wyborami powszechnymi w 2017 roku. W hrabstwie Nakuru obecnie gubernatorem jest Lee Kinyanjui z grupy Kikuju, a

---

¹¹⁵⁰ Choć po korekcie uzgodnień ostatecznie została nim przedstawicielka grupy Kalendzin.

¹¹⁵¹ E. Elfversson, A. Sjögren, *Do Local Power-Sharing...*, op. cit., s. 53; A. Cornell, M. D’Arcy, *Plus...*, op. cit., s. 181.

¹¹⁵² E. Elfversson, A. Sjögren, *Do Local Power-Sharing...*, op. cit., s. 53.

¹¹⁵³ Ibidem, s. 54.

¹¹⁵⁴ Ibidem, s. 55.

¹¹⁵⁵ Ibidem.

¹¹⁵⁶ Ibidem, s. 54.

¹¹⁵⁷ Ibidem, s. 54–55.

¹¹⁵⁸ Ibidem, s. 55.

wicegubernatorem Erick Korir z grupy Kalendzin, natomiast senatorem Susan Kihika z grupy Kikuju.

Kolejnym przykładem zawarcia lokalnego porozumienia *power-sharing* jest hrabstwo Bungoma. Zamieszkujące go trzy grupy etniczne: Bukusu, Tachoni i Sabaot, podzieliły między siebie najważniejsze instytucje władzy hrabstwa, wraz z mandatem senatora¹¹⁵⁹. Taką decyzję podjęły w obawie przed dwoma czynnikami – wybuchem zamieszek etnicznych, które w przeszłości miały miejsce na terytorium tego hrabstwa oraz zawłaszczeniem ziemi uprawnej (na uprawy zboża) przez dominującą na tym obszarze grupę etniczną Bukusu, do czego nie chciała dopuścić mniej od niej liczna grupa etniczna Sabaot, do której ziemia ta tradycyjnie należała (spowodowałoby to bowiem marginalizację grupy Sabaot)¹¹⁶⁰.

Szczególny wymiar mają lokalne porozumienia *power-sharing* w hrabstwach położonych na północy Kenii. Większość mieszkańców tych rejonów to pasterze, którzy przenoszą się z jednego miejsca na drugie w poszukiwaniu wody i pastwisk dla swoich zwierząt. Ponadto niedobór tych zasobów (są to tereny pustynne i półpustynne) często prowadzi do gwałtownych konfliktów między zamieszkującymi te hrabstwa grupami etnicznymi¹¹⁶¹. Do pokojowej kontroli nad lokalnymi zasobami potrzebna jest władza polityczna, zatem konflikt między grupami dotyczy rywalizacji o wpływy we władzach hrabstw.

I tak, lokalne porozumienie typu *power-sharing* zostało wprowadzone w hrabstwie Marsabit. Wyniki wyborów w marcu 2013 roku zmieniły scenę polityczną na tym obszarze. Miejskowa koalicja mniejszych grup etnicznych (Rendille, Gabra i Burji) zdobyła większość mandatów w zgromadzeniu hrabstwa oraz stanowisko gubernatora, pokonując kandydatów wiodącej w tym hrabstwie prym grupy etnicznej Borana, co podsyciło jej niezadowolenie¹¹⁶². Doprowadziło to do wybuchu krwawych zająć, w wyniku których 38 000 osób musiało opuścić swoje domy, a dziesiątki poniosło śmierć. W efekcie, rząd centralny, w tym prezydent U. Kenyatta, NCIC, wojsko i senator z Garissy Yusuf Haji, zaangażowali się w zaprowadzenie pokoju w tym hrabstwie¹¹⁶³. Negocjacje zostały powierzone tradycyjnym strukturom władzy –

---

¹¹⁵⁹ *Bungoma County: Nightmare over 'negotiated democracy'*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2000068179/bungoma-county-nightmare-over-negotiated-democracy> [dostęp: 18 maja 2019].

¹¹⁶⁰ Ibidem.

¹¹⁶¹ *Isiolo County conflict analysis*, Saferworld briefing 6/2015, <https://www.files.ethz.ch/isn/191933/isiolo-conflict-analysis.pdf> [dostęp: 18 maja 2019], s. 1.

¹¹⁶² A. Abdille, *Ethnic Contest and Electoral Violence in Northern Kenya*, International Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/ethnic-contest-and-electoral-violence-northern-kenya> [dostęp: 18 maja 2019].

¹¹⁶³ Ibidem.

sformowano radę starszych składającą się z 35 przedstawicieli starszyny wszystkich lokalnych grup etnicznych, doprowadzając do podpisania w lutym 2014 roku porozumienia pokojowego¹¹⁶⁴. Na jego mocy ustanowiono prawo równego dostępu do lokalnych zasobów dla grup Borana i Gabra; utworzono specjalny komitet złożony z przedstawicieli tych grup etnicznych mający za zadanie realizację porozumienia oraz rozstrzygnięcie wszystkich problematycznych kwestii dotyczących tych społeczności; a także postanowiono o udzieleniu rekompensaty tym, którzy w wyniku zamieszek stracili majątek, głównie bydło¹¹⁶⁵. Obecnie rywalizacja polityczna w hrabstwie Marsabit toczy się między przedstawicielami grup etnicznych Borana i Gabra. Podczas wyborów w 2017 roku dochodziło w Marsabicie do incydentów o podłożu etnicznym, jednak nie w tak tragicznym wymiarze, jak miało to miejsce w 2014 roku. Porozumienie w dalszym ciągu obowiązuje¹¹⁶⁶.

Kolejnym przykładem z północnej Kenii jest hrabstwo Isiolo, zamieszkiwane przez grupy etniczne Samburu (stanowiącej większość), Turkana, Borana, kenijskich Somalijczyków i Meru¹¹⁶⁷. Napięcia etniczne między tymi grupami narastały przez długi okres, a dotyczyły głównie dysproporcji w dostępie do dóbr (zwłaszcza własności ziemi), niesprawiedliwego podziału lokalnej władzy politycznej (zwłaszcza kwestii podziałów na okręgi wyborcze) oraz prawa do zamieszkiwania określonych grup etnicznych w hrabstwie Isiolo¹¹⁶⁸. Napięcia te eksplodowały podczas zamieszek etnicznych w 2012 roku (głównie między grupami Borana, Turkana i kenijskimi Somalijczykami), w wyniku których 10 osób poniosło śmierć, a 2000 musiało opuścić swoje miejsce zamieszkania¹¹⁶⁹. Podobnie jak w przypadku Nakuru, tak i tutaj „polityka porządku” prowadzona na szczeblu centralnym oraz zaangażowanie NCIC i różnych organizacji międzynarodowych, jak na przykład „Saferworld”, odniosły skutek¹¹⁷⁰. Podjęto wysiłki na rzecz unormowania stosunków między grupami etnicznymi, doprowadzając do podpisania między nimi porozumienia¹¹⁷¹. W rezultacie dokonano sprawiedliwego podziału władzy między grupy etniczne w hrabstwie Isiolo¹¹⁷². Sytuacja w tym hrabstwie unormowała się, a napięcia polityczne w okresach okołowyborczych ustąpiły – wybory w 2013 i 2017 roku

---

¹¹⁶⁴ Ibidem.

¹¹⁶⁵ *Borana & Gabra peace agreement II.2014*, pastoralist.org, <https://www.pastoralists.org/borana-and-gabra-pastoralists-agree-to-peace/> [dostęp: 18 maja 2019].

¹¹⁶⁶ A. Abdille, *Ethnic Contest...*, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/ethnic-contest-and-electoral-violence-northern-kenya> [dostęp: 18 maja 2019].

¹¹⁶⁷ *Isiolo County...*, <https://www.files.ethz.ch/isn/191933/isiolo-conflict-analysis.pdf> [dostęp: 30 maja 2019], s. 3.

¹¹⁶⁸ Ibidem, s. 3–4.

¹¹⁶⁹ Ibidem, s. 4.

¹¹⁷⁰ Ibidem.

¹¹⁷¹ Ibidem.

¹¹⁷² Ibidem, s. 4, 7–8.

miały pokojowy charakter¹¹⁷³. Nadal zdarzają się niewielkie napięcia międzyetniczne, ale nie w takiej skali jak poprzednio. Rywalizacja polityczna zamiast na etniczności, zaczęła powoli koncentrować się na kwestiach socjoekonomicznych¹¹⁷⁴.

Podobne do analizowanych lokalne porozumienia typu *power-sharing* między elitami politycznymi reprezentującymi zwaśnione grupy etniczne zawarto również w dwóch innych hrabstwach – Migori, między grupami Luo (większość) i Kuria, a także w Tana River, między grupami Orma, Wardei i Pokomo (większość). Dzięki tym porozumieniom sytuacja polityczna w tych jednostkach administracyjno-terytorialnych uległa stabilizacji, gdyż lokalne konflikty stały się rzadsze i mniej intensywne¹¹⁷⁵.

Kwestie ekonomiczne związane z decentralizacją a etniczność

Ostatnim elementem wymagającym szerszej analizy są finanse hrabstw. Do realizacji potrzeb, żądań oraz celów rozwojowych grup etnicznych je zamieszkujących, a także zadań hrabstw potrzebne są środki finansowe. Ważny jest ich transparentny i sprawiedliwy podział, gdyż w Kenii istnieją zauważalne dysproporcje w rozwoju między poszczególnymi hrabstwami oraz grupami etnicznymi. Odpowiednie rozdzielanie funduszy między hrabstwami może determinować stosunki międzyetniczne i poziom konfliktów między grupami etnicznymi. Dysproporcje i przywileje etniczne w zakresie redystrybucji dochodu narodowego były w historii Kenii jednym z czynników sprawczych konfliktów, więc wymagały gruntownej reformy. Analiza ta skupia się na obligatoryjnym podziale środków finansowych między rząd centralny a hrabstwa, implementowanym w wyniku decentralizacji. W analizie pominięte są kwestie dotyczące opodatkowania i źródeł dochodu hrabstw.

Główną instytucją zarządzającą alokacją środków publicznych między hrabstwami jest wspomniana już Komisja ds. Podziału Dochodu (Commission on Revenue Allocation – CRA)¹¹⁷⁶. Podział dochodu między rządem centralnym a hrabstwami został uregulowany na podstawie przepisów konstytucyjnych (wybrane artykuły rozdziału 12 „Finanse publiczne”) oraz ustawowych, w tym *The County Allocation of Revenue Act* – ustawa określająca zasady

---

¹¹⁷³ Ibidem, s. 3–4.

¹¹⁷⁴ Ibidem, s. 1, 4.

¹¹⁷⁵ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 133.

¹¹⁷⁶ Problematyka Komisji ds. Podziału Dochodu została omówiona szerzej w podrozdziale „Inne elementy systemu politycznego” rozprawy.

podziału środków finansowych między hrabstwa, rewidowana przez Senat raz na 5 lat¹¹⁷⁷. Senat, określając te zasady¹¹⁷⁸:

- uwzględnia przesłanki określone w art. 203, pkt. 1;
- występuje z wnioskiem do CRA o przedstawienie zaleceń, które podlegają rozpatrzeniu;
- zasięga opinii gubernatorów hrabstw, ministra odpowiedzialnego za finanse oraz organów władz wykonawczych hrabstw; oraz
- tworzy warunki do zgłaszania przez społeczności (zatem również przez przedstawicieli grup etnicznych), w tym przedstawicieli organizacji zawodowych, sugestii w tej sprawie.

Innym ważnym w tej materii aktem prawnym jest uchwalane przez Zgromadzenie Narodowe, najpóźniej 2 miesiące przed zakończeniem danego roku budżetowego, sprawozdanie o uzyskanych dochodach: *The Division of Revenue Bill*.

Zgodnie z art. 202 konstytucji, dochód uzyskany na poziomie krajowym winien być dzielony sprawiedliwie między rząd centralny a władze hrabstw¹¹⁷⁹. W podziale tym muszą być wzięte pod uwagę rozmaite czynniki, enumeratywnie wymienione w art. 203¹¹⁸⁰. Najważniejszym elementem w zakresie podziału dochodu narodowego jest konstytucyjne ustalenie sztywnych proporcji przy wyliczaniu dochodu. Podział dochodu narodowego osiągniętego w danym roku budżetowym, w części przypadającej hrabstwom, nie może wynosić mniej niż 15% wszystkich dochodów zgromadzonych przez rząd¹¹⁸¹.

Dodatkowym źródłem dochodów są środki z Funduszu Wyrównawczego (Equalisation Fund). Do tego funduszu corocznie przekazywane jest 0,5%, dochodu narodowego. Głównym celem funduszu jest pomoc obszarom dotychczas marginalizowanym i słabiej rozwiniętym w porównaniu z bogatszymi hrabstwami Kenii, tak aby wyrównywać różnice socjoekonomiczne pomiędzy hrabstwami¹¹⁸². Istnieje również system dodatkowych grantów przekazywanych z poziomu centralnego do hrabstw. Hrabstwa mogą także wprowadzać własne opodatkowanie w przewidzianych prawem obszarach, jednak za zgodą parlamentu.

---

¹¹⁷⁷ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 217, pkt. 1.

¹¹⁷⁸ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 217, pkt. 2.

¹¹⁷⁹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 202, pkt. 1.

¹¹⁸⁰ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 203, pkt. 1.

¹¹⁸¹ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 203, pkt. 2.

¹¹⁸² K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 168.

Jak wskazuje K. Kanyinga, system podziału dochodu oraz pozostałe możliwości publicznego finansowania (np. granty) stopniowo przeobrażają Kenię pod względem dostępu do podstawowych usług oraz poziomu rozwoju¹¹⁸³. Hrabstwa zwiększyły produkcję rolną¹¹⁸⁴. W tych spośród nich, które zamieszkiwane są przez społeczności pasterskie, lokalne władze zbudowały rzeźnie i wprowadziły środki mające zapewnić hodowcom dostęp do rynku zbytu¹¹⁸⁵. Na innych marginalizowanych obszarach, takich jak Wajir, Mandera czy Turkana, liczba obiektów infrastrukturalnych (takich jak placówki medyczne, drogi wiejskie, sale lekcyjne do wczesnej edukacji) powstałych w latach 2014-2016 jest większa niż liczba tych samych inwestycji zrealizowanych w latach 1966-2013¹¹⁸⁶.

Niestety, ale autonomia finansowa hrabstw doprowadziła również do powstania pewnych problemów mogących osłabiać ich rozwój ekonomiczny. I tak, na przykład w styczniu 2014 roku przedsiębiorcy z sektora prywatnego oskarżyli władze niektórych hrabstw o naruszenie prawa dotyczącego możliwości nakładania podatków, które miało być zarezerwowane dla rządu centralnego, co skutkowało wprowadzeniem szkodliwego systemu podwójnego opodatkowania, który znacznie zwiększył koszty prowadzenia biznesu¹¹⁸⁷.

Autonomia fiskalna oraz zapewnienie hrabstwom udziału w dochodach państwa (co gwarantuje im stałe dochody) może przyczynić się do zwiększenia poziomu rozwoju gospodarczego hrabstw i pomagać w rozwiązaniu problemu wykluczenia marginalizowanych grup etnicznych¹¹⁸⁸. Lokalna kontrola zasobów i możliwość podejmowania decyzji dotyczących ich wykorzystania mają zatem w sobie potencjał zapobiegania konfliktom¹¹⁸⁹. Wprowadzenie wraz z decentralizacją konstytucyjnych gwarancji subwencji dla hrabstw miało stanowić odejście od omówionego we wcześniejszej części rozprawy stanu rzeczy, w którym kolejni prezydenci faktycznie wysyłali środki publiczne do swoich rodzinnych grup etnicznych i prowincji, pogłębiając tym samym poczucie wykluczenia wśród grup, do których one nie trafiały. K. Irungu wskazuje jednak potencjalne oraz już istniejące konflikty wynikające z nowych rozwiązań regulujących podział środków finansowych między hrabstwa, które nie sprzyjają łagodzeniu napięć etnicznych w Kenii. Głównym obiektem jego krytyki jest przyjęta przez CRA formuła alokacji 15% dochodu narodowego. Już podczas prac nad decentralizacją

---

¹¹⁸³ K. Kanyinga, *Devolution...*, op. cit., s. 163.

¹¹⁸⁴ Ibidem.

¹¹⁸⁵ Ibidem.

¹¹⁸⁶ Ibidem.

¹¹⁸⁷ N. Cheeseman, *Decentralisation...*, op. cit., s. 15–16.

¹¹⁸⁸ R.M. Bird, R.D. Ebel, *Fiscal federalism and national unity*, [w:] E. Ahmad, G. Brosio (eds), *Handbook of Fiscal Federalism*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2006, s. 8–10.

¹¹⁸⁹ Ibidem.

w Kenii, jednym z największych problemów okazało się stworzenie odpowiedniej formuły dotyczącej udziału hrabstw w dochodach państwa. Początkowo miała ona uwzględniać następujące elementy: populacja danego hrabstwa – 60%, wartość niezmienna – 20%, poziom ubóstwa w danym hrabstwie – 12%, wielkość hrabstwa – 6% oraz wyniki finansowe hrabstwa – 2%¹¹⁹⁰. Jeżeli opracowana wówczas formuła zostałaaby ostatecznie wdrożona, to w jej rezultacie największymi beneficjentami stałyby się, wbrew przyjętym założeniom, hrabstwa najbogatsze i najlepiej rozwinięte, zdominowane przez największe grupy etniczne Kenii¹¹⁹¹. W kolejności: Nairobi 11,7 mld KSh; Kakamega 7,3 mld KSh; Bungoma 7,2 mld KSh; Nakuru 6,9 mld KSh, Kiambu 6,6 mld KSh¹¹⁹². Podczas gdy najbiedniejsze, słabo rozwinięte hrabstwa, związane z grupami dotychczas marginalizowanymi, w dalszym ciągu byłyby ubogie: Lamu 1,4 mld KSh; Isiolo 1,9 mld KSh; Samburu 2,2 mld KSh; Taita-Taveta i Tharaka-Nithi po 2,3 mld KSh¹¹⁹³. Niedopatrzaniem podczas prac okazało się zastosowanie błędnej formuły, promującej przede wszystkim hrabstwa o największej liczbie ludności¹¹⁹⁴. Negatywny pogląd o proponowanej formule wyrażali także politycy, eksperci i akademicy, wysuwając żądanie jej przeformułowania poprzez wprowadzenie innych kryteriów przy jej obliczaniu, które uwzględniałyby lokalne uwarunkowania hrabstw w Kenii¹¹⁹⁵. Ostatecznie pod naporem krytyki i w wyniku otwartej debaty CRA zdecydowała się zmienić formułę, która obecnie wygląda następująco: 45% to populacja, 26% to wartość niezmienna, 18% to czynnik ubóstwa, 8% wielkość hrabstwa, 2% wyniki finansowe, 1% wskaźnik rozwoju¹¹⁹⁶. Nowa formuła nieznacznie zminimalizowała różnice w podziale środków finansowych między hrabstwami, aczkolwiek w dalszym ciągu są one zauważalne, co jest również efektem wieloletnich dysproporcji w rozwoju niektórych regionów Kenii¹¹⁹⁷. Kwoty alokacji środków dla najbiedniejszych hrabstw wzrosły, zwłaszcza tych charakteryzujących się wysokim ubóstwem i dużą powierzchnią ziemi, jak Turkana¹¹⁹⁸. Dla niektórych hrabstw (Turkana, Marsabit, Narok,

---

¹¹⁹⁰ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 172.

¹¹⁹¹ Ibidem, s. 174.

¹¹⁹² Ibidem.

¹¹⁹³ Ibidem.

¹¹⁹⁴ Ibidem.

¹¹⁹⁵ Ibidem, s. 175.

¹¹⁹⁶ CRA: *Revenue Allocation Formula*, <https://www.crakenya.org/information/revenue-allocation-formula/> [dostęp: 24 maja 2019].

¹¹⁹⁷ CRA: *Total Allocations to County Governments*, <https://www.crakenya.org/wp-content/uploads/2017/03/TOTAL-ALLOCATIONS-TO-COUNTY-GOVERNMENTS.pdf> [dostęp: 24 maja 2019].

¹¹⁹⁸ Ibidem.

Nakuru, Uasin Gishu, Wajir, Machakos i inne wymienione w cytowanym raporcie) nowa formuła oznaczała przyrost dochodów, często w bardzo szybkim tempie¹¹⁹⁹.

***

Podsumowując, decentralizacja i nowa struktura administracyjno-terytorialna Kenii zostały wprowadzone (formalnie w 2010 roku, a *de facto* po wyborach w 2013 roku) po to, aby nie tylko przywrócić lokalnym społecznościom wpływ na procesy decyzyjne dotyczące ich spraw, lecz również, aby doprowadzić do stabilizacji politycznej państwa i złagodzenia napięć etnicznych, a zwłaszcza by zapobiec powtórzeniu się takich konfliktów etnicznych, jak te, które miały miejsce w latach 2007–2008. U ich genezy leżały m.in. oczekiwania, potrzeby i żądania znacznej części wieloetnicznego społeczeństwa Kenii dotyczące reformy decentralizacyjnej państwa w duchu *majimbo* w sytuacji sprawowania kompetencji władzy lokalnej przez osoby delegowane przez rząd centralny, nierzadko w sposób instrumentalny, czego efektem było uprzywilejowywanie jednych grup etnicznych kosztem innych.

W wyniku wprowadzenia nowej struktury administracyjno-terytorialnej powstały hrabstwa wieloetniczne – w tym miejskie, jak w przypadku Nairobi i Mombasy – oraz administracyjnie „rozbite” zostały największe grupy etniczne Kenii, każdorazowo na kilka hrabstw. Są to elementy charakterystyczne dla centrypetalizmu. Jednocześnie doszło do powstania hrabstw etnicznych, czyli takich w których większościowy udział w populacji i pozycję dominującą w polityce każdorazowo ma jedna grupa etniczna. Większość członków grupy dominującej zamieszkuje zwykle jedno takie hrabstwo. Najczęściej grupy z „własnymi” hrabstwami etnicznymi to wcześniej (w ramach obowiązującego w latach 1963-2013 podziału Kenii na prowincje) wykluczone i marginalizowane grupy etniczne. Etniczne jednostki administracyjno-terytorialne są z kolei typowe dla konsocjonalizmu. W efekcie, struktura administracyjno-terytorialna zastosowana w Kenii po 2013 roku charakteryzuje się hybrydowością. Należy zarazem zaznaczyć, że wszystkie kenijskie hrabstwa są heterogeniczne pod względem etnicznym, choć w różnym stopniu.

Na 47 hrabstw, aż 27 ma charakter centrypetalny, a 20 konsocjonalny. W związku z tym, że ponad połowa hrabstw to hrabstwa centrypetalne, analiza struktury administracyjno-terytorialnej Kenii została przeprowadzona w części rozprawy poświęconej instytucjom centrypetalnym.

---

¹¹⁹⁹ Ibidem.

Nie minęło jeszcze wystarczająco dużo czasu, aby móc ocenić skuteczność implementowanych instytucji. Funkcjonują one dopiero od 7 lat, a w tym czasie wybory odbyły się tylko dwukrotnie. A to właśnie okresy okołowyborcze tradycyjnie są najbardziej niestabilnymi momentami w życiu politycznym Kenii. Nowa struktura administracyjno-terytorialna i decentralizacja rozwiązały częściowo i wciąż rozwiązują problemy, które były źródłem napięć etnicznych oraz politycznych w Kenii. W nowej strukturze doszło do zmiany administracyjno-terytorialnego przyporządkowania największych grup etnicznych, a niektóre z dotychczas marginalizowanych grup zyskały własne hrabstwa lub pozyskały koalicjantów, przestały być marginalizowane. Większość grup etnicznych ma swoich przedstawicieli w organach władzy hrabstw, a część – w Senacie. Dzięki zagwarantowanemu konstytucyjnie stałemu podziałowi środków pieniężnych między hrabstwa, oprócz zapewniania finansowania, wyeliminowano możliwości instrumentalnej redystrybucji środków publicznych przez władze centralne.

Decentralizacja nie wyeliminowała wszystkich zagrożeń dla stabilności politycznej w Kenii. Niektóre z nich, co pokazały przeanalizowane przypadki, są wciąż poważne. W pewnych hrabstwach w dalszym ciągu występuje zjawisko wykluczania niektórych – zwłaszcza niewielkich – grup etnicznych, co prowadzi do powstawania napięć i lokalnych konfliktów. Niekiedy dochodzi też do zacieklej rywalizacji między członkami władz hrabstw zwłaszcza, jeśli wywodzą się oni z odmiennych grup etnicznych. Ponadto nierzadko członkowie władz hrabstw nadużywają swojej pozycji dla celów politycznych i materialnych.

Ważnym czynnikiem sprzyjającym powodzeniu decentralizacji w Kenii, a co za tym idzie łagodzeniu konfliktów etnicznych, są relacje elit politycznych grup etnicznych z reprezentowanymi społecznościami oraz elitami innych grup etnicznych¹²⁰⁰. Jak pokazały analizowane przypadki, samo wprowadzenie decentralizacji i nowej struktury administracyjno-terytorialnej w Kenii nadal nie jest wystarczające dla pełnej stabilizacji sytuacji politycznej na poziomie hrabstw. Często niezbędne jest w nich zawieranie porozumień typu *power-sharing*. W przyszłości pożądane byłoby również wprowadzenie wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w hrabstwach podczas wyborów na stanowisko gubernatorów.

Niemniej jednak, decentralizacja i nowa struktura administracyjno-terytorialna z pewnością służą rozwojowi hrabstw, ułatwiają zaspokajanie potrzeb zamieszkujących je grup

---

¹²⁰⁰ B.J. Berman, *Ethnic Territory...*, op. cit., s. 260.

etnicznych, a w efekcie ograniczają prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktów etnicznych na poziomie hrabstw i zmniejszają możliwość ich erupcji na poziomie ogólnopństwowym.

5.1.3. Ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne

Kolejnymi centrypetalnymi instytucjami występującymi w systemie politycznym Kenii są ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne.

Ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne zostały wprowadzone w Kenii w celu obniżenia napięć etnicznych oraz usunięcia mankamentów kenijskiego systemu partyjnego, które wiązały się w dużej mierze z nieposiadaniem przez partie programów politycznych¹²⁰¹. Co więcej, partie polityczne formowały się czy też aktywizowały w okresie kampanii wyborczych, głosząc za każdym razem te same hasła i propozycje¹²⁰². Istotnym elementem zagadnienia funkcjonowania partii politycznych w Kenii jest także długie obowiązywanie oficjalnej jednopartyjności, a tym samym brak rywalizacji politycznej między partiami. Mimo że KANU w zamyśle miała być partią wieloetniczną, to w praktyce, w zależności od tego, jakie miała kierownictwo, była związana z określonymi grupami etnicznymi i reprezentowała głównie ich interesy, co zostało przeanalizowane we wcześniejszej części rozprawy. Ponadto, niemalże od początku niepodległości Kenii aż do zmiany konstytucji w 2010 roku, w kenijskich partiach politycznych nie obowiązywały żadne wewnętrzne procedury demokratyczne. Partie były w tym okresie kierowane z reguły w sposób autorytarny przez przewodniczących wywodzących się z konkretnych grup etnicznych, których interesy głównie reprezentowały¹²⁰³. W konsekwencji najczęstszym i najłatwiejszym narzędziem mobilizowania elektoratu stawała się etniczność. Wykorzystywana instrumentalnie, doprowadziła do polaryzacji grup etnicznych, stając się zagrożeniem dla stabilności politycznej i demokratyzacji Kenii. Po wydarzeniach z lat 2007–2008, kenijskie elity polityczne i intelektualne postanowiły zreformować kenijski system partyjny tak, aby partie zaczęły zdobywać poparcie wyborców również dzięki programom politycznym, a ponadto działały na rzecz integracji etnicznej, zamiast podsycać antagonizmy pomiędzy grupami etnicznymi. Jak wskazuje K. Irungu, celem zmian zachodzących w kenijskim systemie partyjnym jest dążenie do redukcji liczby partii

---

¹²⁰¹ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 200.

¹²⁰² Ibidem.

¹²⁰³ Ibidem.

politycznych, które w założeniu mają mieć nieetniczny charakter¹²⁰⁴. Tak zreformowane partie polityczne mają być jednym z elementów stabilizujących politykę w Kenii i łagodzących możliwe konflikty etniczne.

Podstawowe wymogi, które warunkują funkcjonowanie partii politycznych, są wymienione w konstytucji Kenii z 2010 roku w art. 91. W tym miejscu rozprawy należy przypomnieć najważniejsze z nich. I tak, partia polityczna ma wspierać i podtrzymywać jedność narodową, uznawać prawo wszystkich osób, w tym mniejszości i grup marginalizowanych, do udziału w procesie politycznym oraz uznawać i chronić prawa człowieka oraz podstawowe wolności¹²⁰⁵. W art. 91 kenijskiej ustawy zasadniczej wymienione są zasady, zgodnie z którymi partie polityczne nie mogą powstawać i działać: „Partia polityczna nie może być tworzona na podstawie kryteriów: religijnych, językowych, rasowych, etnicznych, kryterium płci lub kryteriów regionalnych, i wykorzystywać ich do szerzenia nienawiści”¹²⁰⁶. Wskazuje to ewidentnie na centrypetalny charakter kenijskich partii politycznych. Podobny charakter mają regulacje dotyczące tworzenia list wyborczych: „każda lista partyjna odzwierciedla regionalne i etniczne zróżnicowanie narodu kenijskiego, z wyłączeniem miejsc w zgromadzeniach hrabstw”¹²⁰⁷.

Centrypetalny charakter kenijskiego systemu partyjnego szczegółowo odzwierciedlają przepisy *Political Parties Act* z 2011 roku, zwanego dalej ustawą, będące uzupełnieniem regulacji konstytucyjnych. Wymóg wieloetniczności składu członkowskiego partii ujęty jest w artykule 7, pkt. 2 tej ustawy, zgodnie z którym rejestracja partii politycznej możliwa jest tylko wtedy, gdy jej członkowie rekrutują się z nie mniej niż tysiąca zarejestrowanych wyborców z każdego z ponad połowy hrabstw¹²⁰⁸. Kenijskie partie polityczne działają głównie na poziomie ogólnokrajowym lub części hrabstw Kenii, gdyż muszą odzwierciedlać regionalne i etniczne zróżnicowanie tego państwa oraz reprezentować mniejszości i grupy marginalizowane¹²⁰⁹. To samo dotyczy również organu zarządzającego partią polityczną. Co więcej, szczegóły dotyczące warunków członkostwa mają być obowiązkowo zawarte w rejestrze partii, w tym dane identyfikacyjne, region, pochodzenie etniczne, płeć i hrabstwo zamieszkania członków¹²¹⁰. Aby uniknąć związania danej partii z jakąkolwiek grupą etniczną, wymagane jest

---

¹²⁰⁴ Ibidem, s. 200–201.

¹²⁰⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 1.

¹²⁰⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 91, pkt. 2.

¹²⁰⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 90, pkt. 2 (c).

¹²⁰⁸ *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xhtml?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 8 [dostęp: 7 czerwca 2019].

¹²⁰⁹ Ibidem, s. 8.

¹²¹⁰ Ibidem, s. 35.

posiadanie oddziałów regionalnych w więcej niż połowie hrabstw¹²¹¹. Ponadto zabronione jest, aby partia, posługując się takimi elementami jak: logo, barwa, symbol, program itp., odwoływała się do symboli etnicznych lub mogących nosić takie znamiona¹²¹². Partie nie mogą również przyzywać na nienawiść i ją szerzyć. Zabrania więc się oczerniania innych na tle etnicznym lub podburzania do zamieszek¹²¹³.

Pierwszym skutkiem wprowadzenia wskazanych przepisów stało się zmniejszenie liczby partii politycznych w kenijskim systemie partyjnym, zwłaszcza tych, które de facto funkcjonowały w oparciu o kryterium etniczne i wykorzystywały je w celu mobilizacji politycznej, co z kolei znajdowało odzwierciedlenie w poziomie napięć i konfliktów etnicznych. Na przykład: przed 2007 rokiem istniało 149 partii, w 2008 roku – 168, w 2013 roku (czyli po uchwaleniu Ustawy) – 47 partii¹²¹⁴. Według stanu na czerwiec 2019 roku, liczba partii politycznych w Kenii wynosiła 78¹²¹⁵, z czego zdecydowana większość miała swoją siedzibę w stołecznym Nairobi, a jedynie 7 w innych miastach Kenii¹²¹⁶.

Według B. Reilly'ego, istnienie wieloetnicznych i ponadregionalnych partii politycznych jest w warunkach państwa wieloetnicznego warunkiem stabilności całego systemu politycznego¹²¹⁷. Z kolei G.B. Powell zauważa, że z punktu widzenia trwałości i stabilności systemu politycznego społeczeństwa pluralnego, najbardziej korzystne jest, by system partyjny składał się z ograniczonej liczby posiadających szerokie zaplecze partii politycznych, a nie z wielu małych, rozdrobnionych, spersonalizowanych lub segmentowych stronnictw¹²¹⁸. Ważne w tej materii jest osłabienie motywacji do tworzenia partii etnicznych i promowanie tworzenia partii wieloetnicznych lub koalicji partii wieloetnicznych, tak aby w efekcie budować wieloetniczne wyborcze bloki polityczne skupiające członków większości grup etnicznych. Współpraca w ramach partii może bowiem łagodzić napięcia polityczne między grupami etnicznymi i w ogóle zmienić zasady rywalizacji politycznej. I tak na przykład, politycy reprezentujący określone partie muszą w celu zbudowania poparcia dotrzeć do członków innych społeczności niż własna, dzięki czemu możliwe jest rozwijanie się bardziej

---

¹²¹¹ Ibidem, s. 8.

¹²¹² Ibidem, s. 35.

¹²¹³ Ibidem, s. 34.

¹²¹⁴ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 207–208.

¹²¹⁵ *List of Fully Registered Political Parties, ORPP*, http://www.orpp.or.ke/images/LIST_OF_FULLY_REGISTERED_PP_Jan_2019.pdf [dostęp: 8 czerwca 2019].

¹²¹⁶ Ibidem.

¹²¹⁷ B. Reilly, *Political Parties and Post-Conflict Peacebuilding*, „Civil Wars” 2013, 15, supp. 1, s. 90.

¹²¹⁸ G.B. Powell, *Contemporary Democracies: Participation, Stability, and Violence*, Harvard University Press, Cambridge 1982, s. 99–108.

konsensualnych relacji między tymi społecznościami¹²¹⁹. Takie prawidłowości wydają się mieć miejsce we współczesnej Kenii.

O ile w Kenii zabronione jest tworzenie partii etnicznych, o tyle promuje się dążenie do budowania sojuszy lub bloków wieloetnicznych, co jest wręcz wymuszane przez obowiązujące regulacje prawne. Jak wskazują w swoich badaniach Peter Kagwanja i Roger Southall, powołując się m.in. na prace D.L. Horowitza, istniejące w Kenii ugrupowania ponadregionalne i wieloetniczne można określić jako koalicje polityczne „typu sojusz wieloetniczny” oraz jako wieloetniczne partie polityczne „typu integracyjnego”¹²²⁰. Przy czym należy zaznaczyć, iż takie typy partii były kształtowane w procesie ewolucji ugrupowań, który toczył się od czasów uzyskania niepodległości, poprzez przywrócenie wielopartyjności na początku lat 90. XX wieku oraz podział dawnej opozycji demokratycznej na przeciwstawne partie polityczne po 2005 roku, aż do konfliktu etnicznego z lat 2007–2008, który był głównym czynnikiem prowadzącym do reformy systemu partyjnego w Kenii. Jak uważają P. Kagwanja i R. Southall, w tak podzielonym i rozdrobnionym wieloetnicznie społeczeństwie, jakie istnieje w Kenii, polityka powinna być budowana wokół koalicji, gdyż jest to jedyny sposób, by skutecznie rywalizować i wygrywać wybory zarówno na szczeblu centralnym, jak i hrabstw¹²²¹. Niewielkie ugrupowania startujące samotnie mają nikłe szanse na satysfakcjonujący je wynik.

Imperatyw budowania rywalizujących ze sobą koalicji międzyetnicznych doprowadził do powstania dwóch ważnych zjawisk w polityce kenijskiej, które są ze sobą bezpośrednio powiązane. Pierwszym jest tworzenie dużych koalicyjnych bloków międzyetnicznych, często przez sąsiadujące ze sobą lub kulturowo podobne grupy etniczne, głównie w celu neutralizacji podobnych działań konkurencji¹²²². Równoczesnym zjawiskiem jest tworzenie wieloetnicznych sojuszy politycznych z udziałem jednej lub więcej z czterech najbardziej aktywnych politycznie grup etnicznych Kenii: Kikuju, Luja, Luo oraz Kalendzin¹²²³. Jeśli zwycięska koalicja zdobywa w wyborach poparcie większości z tych czterech grup etnicznych oraz innych mniejszych grup, wówczas wpływa to na utrzymanie stabilności politycznej po wyborach¹²²⁴. Konsekwencją istnienia tych zjawisk jest wyłonienie się w Kenii dwóch dużych ponadregionalnych i ponadetnicznych koalicyjnych bloków politycznych, skupiających

---

¹²¹⁹ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 207.

¹²²⁰ P. Kagwanja, R. Southall, *Introduction: Kenya – A democracy in retreat?*, „Journal of Contemporary African Studies” 2009, Vol. 27, No. 3, s. 265.

¹²²¹ Ibidem, s. 266.

¹²²² Ibidem.

¹²²³ Ibidem, s. 267.

¹²²⁴ Ibidem.

większość wszystkich ugrupowań. Są to Jubilee (u władzy) i NASA (w opozycji). Powstały one jako efekt specyficznych relacji między grupami etnicznymi – większe czy dotychczas bardziej uprzywilejowane grupy etniczne budują sojusze z mniejszymi grupami etnicznymi, które do tej pory nie miały większego wpływu na życie publiczne. Co więcej, budowane sojusze mają podstawy historyczne i kulturowe. Bloki polityczne zazwyczaj tworzone są przed wyborami powszechnymi jako zaplecze polityczne kandydatów na urzędy prezydenta i wiceprezydenta. Pozostałe partie polityczne, funkcjonujące poza blokami, mają zdecydowanie mniejsze możliwości oddziaływania politycznego.

Obecnie rządzącą w Kenii partią (także jako partia prezydencka) jest Jubilee Party of Kenya (JPK), zwana również Jubilee. Początkowo, przed wyborami w 2013 roku, powstała ona jako koalicyjny blok partyjny pod nazwą The Jubilee Alliance. W 2016 roku z partii składających się na ten blok uformowała się wspólna wieloetniczna partia polityczna Jubilee Party of Kenya (JPK). Powstanie Jubilee było spowodowane następującymi czynnikami: staraniami elit politycznych Jubilee o to, by ograniczyć straty w wyborach i prowadzić spójne kampanie wyborcze w nowej rzeczywistości politycznej Kenii, jak również neutralizacją wewnętrznych sporów między ugrupowaniami wchodzącymi w skład wcześniej istniejącego bloku koalicyjnego¹²²⁵. Co więcej, powstanie Jubilee jako jednej partii miało zapobiec rywalizacji kandydatów z tego samego regionu Kenii w ramach bloku, także w obliczu konkurencji ze strony „przyjaznych” partii, które wspierały elekcję U. Kenyatty¹²²⁶. Jubilee jest sojuszem politycznym grup etnicznych Kikuju, Kalendzin, Embu i Meru¹²²⁷. W aliansie tym biorą również udział dawni sojusznicy grupy Kalendzin z czasów D. Moiego i związku KAMATUSA, a mianowicie Masajowie, Turkana i Samburu. Jubilee jest następczynią wszystkich inicjatyw politycznych związanych z czołowymi politykami grup etnicznych Kikuju i Kalendzin, a konkretnie z rodami Kenyatta, Moi i Ruto. Powstanie początkowo sojuszy TNA, potem The Jubilee Alliance, a następnie Jubilee umożliwiło oskarżenie U. Kenyatty i W. Ruto przez Międzynarodowy Trybunał Karny jako współwinnych masakry z lat 2007–2008, co zbliżyło do siebie społeczności Kikuju i Kalendzin, z których politycy ci pochodzą¹²²⁸. W skład Jubilee weszły następujące ugrupowania: The Jubilee Alliance, Alliance Party of Kenya, United Republican Party, Grand National Union, New-FORD-People, FORD-People, United Democratic Forum, Republican Congress, The Independence Party¹²²⁹. Jubilee można obecnie

---

¹²²⁵ N. Cheeseman et al., *Kenya's 2017 elections...*, op. cit., s. 12.

¹²²⁶ Ibidem.

¹²²⁷ J. Biegon, *Politicization of Ethnic Identity...*, op. cit., s. 28–29.

¹²²⁸ N. Cheeseman et al., *Democracy...*, op. cit., s. 8–9.

¹²²⁹ *Here is a list of Jubilee Party's 'side' parties*, Hivisasa, <https://hivisasa.com/posts/here-is-a-list-of-jubilee->

określić jako wieloetniczną partię polityczną typu integracyjnego, ponieważ składające się na nią partie początkowo działały w ramach bloku koalicyjnego, a następnie zdecydowały się połączyć w jeden organizm partyjny.

Opozycja polityczna skupiona jest natomiast w bloku koalicyjnym National Super Alliance (NASA), który jest kolejnym wcieleniem powoływanych przed każdymi wyborami koalicji wyborczych, tworzonych przez ugrupowania związane z grupami etnicznymi: Luo, Luja, Kamba, Midžikenda i innymi mniejszymi grupami etnicznymi¹²³⁰. W wyborach w 2013 roku koalicja opozycji nosiła nazwę CORD. Na koalicję NASA składają się ugrupowania: Orange Democratic Movement, Wiper Democratic Movement, Forum for the Restoration Democracy in Kenya, Amani National Congress, National Rainbow Coalition, Progressive Party of Kenya, Chama Cha Uzalendo oraz Muungano Party¹²³¹. NASA jest bezpośrednim spadkobiercą tradycji politycznej KADU i kolejnych inicjatyw politycznych związanych z rodem Odinga i grupą Luo oraz tzw. ruchem pomarańczowym. Dominującą partią polityczną w ramach NASA jest ODM. NASA można określić jako koalicję polityczną typu sojusz wieloetniczny, ponieważ mimo wspólnych działań politycznych związki pomiędzy ugrupowaniami w jej ramach mają w miarę luźny charakter.

Samo funkcjonowanie tego rodzaju wieloetnicznych ugrupowań (partii politycznych i bloków koalicyjnych) nie jest jednak wystarczające dla utrzymania stabilności politycznej. Ważnym elementem jest ich funkcjonowanie zarówno na poziomie wewnątrzpartyjnym, jak i zewnętrznym. Wewnętrzna sytuacja w ugrupowaniach politycznych – stabilność lub jej brak – może przełożyć się na stabilność polityczną państwa, ponieważ partie polityczne są niezwykle ważną częścią systemu politycznego. Dążenie do tworzenia partii lub koalicji wieloetnicznych powoduje, że w jednym ugrupowaniu znajdują się przedstawiciele kilku grup etnicznych. Najlepszym przykładem jest w tej materii Jubilee, partia składająca się z przedstawicieli skonfliktowanych ze sobą w przeszłości grup Kikuju, Kamba, Embu, Meru i Kalendzin oraz ich pozostałych sojuszników. Sytuacja taka może rodzić pewne niebezpieczeństwo. Mianowicie połączenie elit politycznych grup etnicznych pozostających w przeszłości w konflikcie we wspólnym ugrupowaniu politycznym rodzi prawdopodobieństwo zwiększenia napięć i rywalizacji etnicznej między nimi już wewnątrz danej partii lub koalicji. W tym celu

---

partys-side-parties [dostęp: 8 czerwca 2019].

¹²³⁰ J. Biegon, *Politicization of Ethnic Identity...*, op. cit., s. 28–29.

¹²³¹ NASA – new „super alliance” on Kenyan political scene, CNBC Africa, <https://www.cnbc.com/news/east-africa/2017/01/12/NASA-new-party-on-kenyan-politicalscene/> [dostęp: 8 czerwca 2019].

Political Parties Act z 2011 roku wprowadził omówiony we wcześniejszej części rozprawy mechanizm rozwiązywania sporów wewnątrz partii oraz między partiami pod postacią Trybunału ds. Sporów między Partiami Politycznymi (Political Parties Disputes Tribunal).

Jednocześnie na mocy ustawy o partiach politycznych wszedł w życie specjalny kodeks zachowań, którym objęci są członkowie partii politycznych i który zakazuje zwłaszcza takich zachowań (obecnych w Kenii w przeszłości), jak: członkostwo i działalność w kilku partiach jednocześnie, działanie na szkodę własnej partii, korupcja, dezinformacja, zabójstwa na zlecenie, mowa nienawiści, przemoc oraz nielegalne wykorzystywanie środków publicznych w kampaniach wyborczych¹²³². W celu ustabilizowania relacji politycznych w warunkach wieloetnicznych koalicji oraz istniejących w tych realiach wyzwań i potencjalnych konfliktów wskazana ustawa uwzględnia specyficzne rozwiązanie. Mianowicie, jeżeli dwie lub więcej partii politycznych chce utworzyć koalicję przed wyborami lub po nich, musi obowiązkowo stworzyć umowę koalicyjną, określającą wszelkie kwestie podziału władzy między stronami koalicji¹²³³. Umowa dotycząca koalicji przedwyborczej musi zostać zdeponowana u Sekretarza Trybunału co najmniej trzy miesiące przed wyborami¹²³⁴. Umowa koalicyjna zawarta po wyborach musi zostać zdeponowana u Sekretarza Trybunału w ciągu 21 dni od podpisania umowy koalicyjnej¹²³⁵.

Szczególną wagę dla stabilizacji wieloetnicznych koalicji w Kenii ma wykaz nr 3 ustawy, w którym wymienione są elementy, które musi zawierać umowa koalicyjna, tj.: cele koalicji; ogólna struktura koalicji; ogólna organizacja i zarządzanie koalicją; kryteria lub formuła podziału stanowisk w strukturze koalicji, role i obowiązki w koalicji; zasady koalicji wyborczej; zasady nominacji w koalicji; proces podejmowania decyzji, jego zasady i procedury; inicjatywy polityczne, konsultacje polityczne i struktura podejmowania decyzji politycznych; kodeks postępowania koalicji, w tym wartości i zasady kierujące działaniami jednostek i członków koalicji; mechanizmy i procedury rozstrzygnięcia sporów; mechanizmy i procedury egzekwowania odpowiedzialności i nakładania sankcji za naruszenie któregośkolwiek z postanowień umowy; procedury odwoławcze do Trybunału ds. Sporów między Partiami Politycznymi; rola organu zarządzającego i organów partii politycznych poszczególnych partii członkowskich koalicji w prowadzeniu spraw koalicji, w tym

---

¹²³² *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 11–12, 33–34 [dostęp: 7 czerwca 2019].

¹²³³ *Ibidem*, s. 10.

¹²³⁴ *Ibidem*.

¹²³⁵ *Ibidem*.

odpowiednich mechanizmów i procedur; zasady i mechanizmy podziału subwencji dla każdego z członków koalicji¹²³⁶.

Analizując elementy, jakie musi zawierać umowa koalicyjna, można dojść do wniosku, iż przypomina ona porozumienia typu *power-sharing* między składającymi się na koalicję partiami politycznymi, w realiach kenijskich reprezentującymi interesy kilku grup etnicznych. Dzięki tym regulacjom można już na poziomie formowania się koalicji pacyfikować możliwe w warunkach wieloetniczności konflikty. Nawet zaś, jeśli takie konflikty by się pojawiły, to możliwe są wówczas – dzięki umowie koalicyjnej – rozwiązania polubowne¹²³⁷. Dzięki ustawie o partiach politycznych, funkcjonują zatem w polityce kenijskiej jasne zasady dotyczące tworzenia i działania koalicji. Wykaz nr 3 jest w tym względzie bardzo istotny, ponieważ doświadczenie tworzenia w Kenii bloków koalicyjnych pokazuje, że nieporozumienia w nich pojawiają się zwłaszcza w odniesieniu do kwestii podziału stanowisk, konsultacji wewnątrzpartyjnych, finansowania i postępowania członków koalicji¹²³⁸. Wymogi te są niezbędne, ponieważ mogą pomóc w zapewnieniu harmonijnych stosunków między grupami etnicznymi mającymi ze sobą współpracować i jednocześnie zagwarantować stabilność pracy potencjalnego rządu, tworzonego przez zwycięską w wyborach koalicję¹²³⁹.

Szczegółowe dane na temat składu etnicznego dwóch największych i najbardziej znaczących wieloetnicznych i ponadregionalnych ugrupowań politycznych w Kenii nie są dostępne. Poniższa tabela pokazuje natomiast kompozycję etniczną najważniejszych stanowisk w tych ugrupowaniach.

---

¹²³⁶ Ibidem, s. 38–40.

¹²³⁷ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 204.

¹²³⁸ Ibidem, s. 209.

¹²³⁹ Ibidem.

Tabela 13. Skład etniczny władz w głównych ponadetnicznych i ponadregionalnych ugrupowaniach politycznych w Kenii (stan na czerwiec 2020)

PARTIA/KOALICJA	WŁADZE		GRUPA ETNICZNA
Jubilee	Przewodniczący	Uhuru Kenyatta	Kikuju
	Zastępca Przewodniczącego	William Ruto	Kalendzin
	Sekretarz Generalny	Raphael Tuju	Luo
	Lider większości w Zgromadzeniu Narodowym	Aden Duale	Kenijscy Somalijszczy
	Lider większości w Senacie	Samuel Poghiso	Pokot
	Rzecznik dyscypliny (Whip) w Zgromadzeniu Narodowym	Emmanuel Wangwe	Luja
	Rzecznik dyscypliny (Whip) w Senacie	Irungu Kangata	Kikuju
NASA	Przewodniczący	Raila Odinga	Luo
	Zastępca Przewodniczącego	Kalonzo Musyoka	Kamba
	Sekretarz Generalny	Norman Magaya	Luja
	Lider opozycji w Zgromadzeniu Narodowym	John Mbadi	Luo

	Lider opozycji w Senacie	James Orengo	Luo
	Rzecznik dyscypliny (Whip) w Zgromadzeniu Narodowym	Junet Mohamed	Kenijscy Somalijscy
	Rzecznik dyscypliny (Whip) w Senacie	Mutula Kilonzo Jr.	Kamba

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Elischer, *Political Parties in Africa. Ethnicity and Party Formation*, Cambridge University Press, Nowy Jork 2013, s. 77, 90; *Brief info...*, Hon. Aden Duale, <https://web.archive.org/web/20141211105504>, <http://www.majorityleader.co.ke/index.php/aboutus> [dostęp: 11 czerwca 2019]; *John Mbadi Biography, Political Career and Family*, SoftKenya, <https://softkenya.com/kenya/john-mbadi/> [dostęp: 11 czerwca 2019]; *Kenyan elections: The ethnicity factor*, AlJazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/08/kenyan-elections-ethnicity-factor-170806081143385.html> [dostęp: 11 czerwca 2019]; *Why Raila picked Junet for House job*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/why-raila-picked-junet-for-house-job-482708> [dostęp: 10 czerwca 2020]; *We can't save you, Mutula Kilonzo tells 'disloyal' Kindiki*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-22-we-cant-save-you-mutula-kilonzo-tells-disloyal-kindiki/> [dostęp: 10 czerwca 2020]; *ODM wants Orengo to replace Wetang'ula as Senate minority leader*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/odm-wants-orengo-to-replace-wetang-ula-as-senate-minority-leader-22358> [dostęp: 10 czerwca 2020]; *Murkomen axed as Poghismo elected new Senate Majority Leader*, Daily Nation, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-11-murkomen-axed-as-poghismo-elected-new-senate-majority-leader/> [dostęp: 10 czerwca 2020]; *Emmanuel Wangwe, Hon M.P.*, Twitter, https://twitter.com/EmmanuelWangwe_ [dostęp: 10 czerwca 2020]; *Rise and rise of Kang'ata, the new kid on the block*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/news/politics/Rise-and-rise-of-Kangata/1064-5552614-109kd6c/index.html> [dostęp: 10 czerwca 2020].

Przedstawiona Tabela nr 13 uwidacznia część cech charakterystycznych dla ponadregionalnych i ponadetnicznych ugrupowań politycznych w Kenii. Po pierwsze, tego typu ugrupowania tworzone są głównie z inicjatywy największych grupy etnicznych, będących jednocześnie najbardziej aktywnymi politycznie. Domeną tych grup jest polityka centralna, a ambicje polityczne mniejszych grup etnicznych są realizowane w organach władzy hrabstw. Mimo to zauważalny jest fakt otwarcia kenijskich ugrupowań politycznych na przedstawicieli mniejszych grup etnicznych i wspólnot religijnych. Otwarcie to jest jednak w dużej mierze spowodowane chęcią pozyskania głosów i poparcia wśród członków innych grup etnicznych niż te, z którymi dotychczas głównie kojarzone było dane ugrupowanie, Aby rozwiązać

występujące napięcia między grupami etnicznymi wewnątrz partii, stanowiska liderów partii oraz rzeczników dyscypliny partyjnej (Whip) w Zgromadzeniu Narodowym i w Senacie zostały zdublowane poprzez dodanie zastępców (Deputy) pochodzących z różnych grup etnicznych. W Jubilee zastępcą lidera większości w Zgromadzeniu Narodowym jest obecnie Jimmy Angenyi z grupy etnicznej Kisii¹²⁴⁰, w Senacie jest nią Fatuma Dullo z grupy Borana¹²⁴¹. Funkcje rzecznika dyscypliny partyjnej w Jubilee pełnią: w Zgromadzeniu Narodowym – Richard Maoka Maore z grupy etnicznej Meru, a w Senacie – Farhiya Ali Haji z grupy kenijskich Somalijczyków¹²⁴². Z kolei w koalicji NASA funkcje zastępcy lidera opozycji piastują następujące osoby: w Zgromadzeniu Narodowym – Robert Mbui z grupy etnicznej Kamba, w Senacie – Cleophas Malala z grupy etnicznej Luja¹²⁴³. Zastępcą rzecznika dyscypliny partyjnej NASA w Zgromadzeniu Narodowym jest David Eseli Simiyu z grupy etnicznej Luja. Niestety w trakcie przeprowadzania badań nie była dostępna informacja, kto pełni analogiczną funkcję w Senacie¹²⁴⁴.

Otwarcie kenijskich ugrupowań politycznych na polityków reprezentujących inne grupy etniczne niż te, z którymi dotychczas w największym stopniu związane było dane ugrupowanie, zauważalne jest zwłaszcza w przypadku Jubilee, gdzie wyżej wymienione stanowiska zajmują osoby z takich, dotychczas marginalizowanych, grup, jak Borana, Kisii czy Pokot. Ponadto partia Jubilee poczyniła pewne kroki w celu pozyskania poparcia części elektoratu grup Luja i Luo, których członkowie zazwyczaj głosują gremialnie na opozycję. W tym kontekście znamieny jest przypadek Raphaela Tuju z grupy Luo, będącego sekretarzem generalnym Jubilee, partii niezwiązanej z tą grupą etniczną. Swoją rolę w polityce kenijskiej po przeciwnej stronie sporu politycznego (wcześniej reprezentował ugrupowania związane z Luo) R. Tuju rozpoczął jeszcze w 2006 roku¹²⁴⁵. Sytuacja ta jest analogiczna do uczestnictwa w rządach J.

---

¹²⁴⁰ *Meet the longest serving MP in the 12th parliament who even Uhuru now calls 'father of the house'*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/250908-meet-longest-serving-mp-12th-parliament-uhuru-calls-father-house.html#250908> [dostęp: 12 czerwca 2019]; *Ruto allies vow to stay put, as Uhuru oversees changes at senate*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/ruto-allies-vow-to-stay-put-as-uhuru-oversees-changes-at-senate-290514> [dostęp: 9 czerwca 2020].

¹²⁴¹ *Dullo Fatuma Adan*, Mzalendo, <http://info.mzalendo.com/person/dullo-fatuma-adan/experience/> [dostęp: 12 czerwca 2019]; *Ruto allies vow to stay put, as Uhuru oversees changes at senate*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/ruto-allies-vow-to-stay-put-as-uhuru-oversees-changes-at-senate-290514> [dostęp: 9 czerwca 2020].

¹²⁴² *Richard Maoka Maore*, Mzalendo, <https://info.mzalendo.com/person/maoka-maore/> [dostęp: 9 czerwca 2020]; *Farhiya Ali Haji*, Mzalendo, <https://info.mzalendo.com/person/farhiya-ali-haji/> [dostęp: 9 czerwca 2020].

¹²⁴³ *Nasa picks Malala as Senate deputy minority leader*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2018-05-08-nasa-picks-malala-as-senate-deputy-minority-leader/> [dostęp: 10 czerwca 2020]; *Hon Robert Mbui.Mp.*, Twitter, <https://twitter.com/mbuirobert> [dostęp: 10 czerwca 2020].

¹²⁴⁴ *MP Jumwa in trouble as NASA plots her recall*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-28-mp-jumwa-in-trouble-as-nasa-plots-her-recall/> [dostęp: 10 czerwca 2020].

¹²⁴⁵ S. Elischer, *Political Parties in Africa...*, op. cit., s. 87.

Kenyatty w latach 60. XX wieku innego znanego polityka grupy etnicznej Luo – T. Mboi. R. Tuju kreował i wciąż kreuje siebie jako alternatywę dla Luo wobec dominacji R. Odingi, chcąc doprowadzić do stanu, w którym to on sam będzie głównym reprezentantem interesów Luo¹²⁴⁶.

Po drugie, należy stwierdzić, że dwa główne ugrupowania obecne na współczesnej kenijskiej scenie politycznej w dużej mierze tworzą zaplecze polityczne dla kandydatów na urzędy prezydenta i wiceprezydenta, co, zdaniem N. Cheesemana, na dłuższą metę jest ich słabością¹²⁴⁷. Zjawisko to potwierdza bowiem nadal wysoki stopień personalizacji polityki kenijskiej, w której partia jest po prostu zapleczem i tłem dla swojego lidera¹²⁴⁸. Dlatego, w opinii części kenijskich elit politycznych, partie polityczne nie są uznawane za fundamentalny element systemu politycznego, jak ma to miejsce w reżimach demokratycznych¹²⁴⁹. Jak wskazuje N. Cheeseman, słabość kenijskich partii politycznych wynika z faktu, że polityka kenijska zdominowana jest przez wielkie, znane, charyzmatyczne postacie („*Big Man*” *politics*), najczęściej wywodzące się ze znanych politycznych rodów¹²⁵⁰. Liderzy partyjni są jednocześnie przywódcami politycznymi swoich grup etnicznych, na przykład: U. Kenyatta – Kikuju, W. Ruto – Kalendzin, R. Odinga – Luo, K. Musuyoka – Kamba. Partie, w których ton nadają rozpoznawalne, doświadczone i darzone zaufaniem osobistości, mają większe możliwości mobilizacji wyborców niż ugrupowania, w których szeregach brak takich polityków¹²⁵¹. Co więcej, słabość ugrupowań politycznych jest po części skutkiem braku realnych programów politycznych. Inaczej rzecz ujmując, treść programów politycznych ugrupowań politycznych ma drugoplanowe znaczenie wobec ich odwoływania się do poparcia konkretnych grup etnicznych oraz wobec politycznego znaczenia ich liderów w oczach etnicznych elektoratów. Ponadto kenijskie ugrupowania polityczne, włączając w to analizowane tutaj dwa największe ugrupowania, zamiast wykazywać wolę realnego rozwiązania problemów społeczeństwa kenijskiego, w swoich manifestach politycznych wciąż posiłkują się pustymi sloganami, takimi jak: jedność narodowa, równość, poprawa poziomu życia czy rozwój.

Realia sceny partyjnej Kenii przypominają te, o której pisze B. Reilly. Uważa on, że partie w warunkach przechodzenia danego państwa od stanu niestabilności i konfliktu etnicznego do rządów demokratycznych, są często słabo zinstytucjonalizowane lub oparte na

---

¹²⁴⁶ Ibidem, s. 87–88.

¹²⁴⁷ N. Cheeseman, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 172.

¹²⁴⁸ Ibidem.

¹²⁴⁹ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 11.

¹²⁵⁰ N. Cheeseman et al., *Kenya's 2017 elections...*, op. cit., s. 8.

¹²⁵¹ Idem, *The Kenyan Elections...*, op. cit., s. 172.

więzach osobistych, regionalnych lub etnicznych i nie wyrażają potrzeb społeczeństwa jako całości¹²⁵². Pod względem organizacyjnym partie te są dość słabe lub funkcjonują tylko tak, by spełniać zakładane w prawie wymogi organizacyjne¹²⁵³. W opinii B. Reilly'ego, partie te budzą się do życia jedynie w okresie okołowyborczym. Nie posiadają spójnych poglądów ani agend politycznych, przez co często nie są w stanie prowadzić zdyscyplinowanych działań zbiorowych w parlamencie¹²⁵⁴.

Po trzecie, ponadetniczne kenijskie ugrupowania polityczne najczęściej odzwierciedlają ukształtowane historycznie relacje i sojusze między grupami etnicznymi. Obecnie dwa główne ugrupowania są w prostej linii spadkobiercami wcześniejszych ugrupowań i ich tradycji. Jubilee jest kolejnym przekształceniem NARC-K, PNU i TNA, czyli sojuszu grup etnicznych Kikuju, Embu, Meru, do którego dołączyła grupa Kalendzin i jej sojusznicy¹²⁵⁵. NASA jest natomiast ciągłością sojuszu grup Luo, Luja i Kamba oraz tradycji KADU i „ruchu pomarańczowego”¹²⁵⁶.

Po czwarte, mimo, że ugrupowania polityczne nominalnie mają charakter ponadetniczny i ponadregionalny, to w rzeczywistości etniczność wciąż pozostaje najważniejszym elementem gry politycznej oraz arytmetyki partyjnej w Kenii. Zauważa to również S. Elischer, wskazując, że jeżeli bierze się pod uwagę przepisy ustawowe, symbole oraz pewne zabiegi marketingowe kenijskich ugrupowań politycznych, to wówczas rzeczywiście nie mają one znamion etniczności, jednak praktyka polityczna Kenii pokazuje, że w istocie każde z ugrupowań jest przede wszystkim związane z konkretną dużą grupą etniczną oraz jest następcą któregoś z historycznych ugrupowań¹²⁵⁷. Linia polityczna danej partii oraz stosunek jej członków do konkretnych problemów ma zaś ścisły związek z podziałami etnicznymi¹²⁵⁸. W konsekwencji etniczność jest stałym elementem kształtującym kenijski system partyjny i stanowi podstawę działalności politycznej¹²⁵⁹. W takich realiach podział stanowisk w ramach ugrupowań wiąże się, z jednej strony, z objęciem głównych z nich przez członków najważniejszych w danym ugrupowaniu grup etnicznych, a z drugiej, z obsadzaniem mniej ważnych stanowisk przez polityków wywodzących się z mniejszych grup etnicznych.

---

¹²⁵² B. Reilly, *Political Parties...*, op. cit., s. 89.

¹²⁵³ Ibidem.

¹²⁵⁴ S. Elischer, *Political Parties in Africa...*, op. cit., s. 89.

¹²⁵⁵ J. Biegon, *Politicization of Ethnic Identity...*, op. cit., s. 28–30.

¹²⁵⁶ Ibidem.

¹²⁵⁷ S. Elischer, *Political Parties in Africa...*, op. cit., s. 43 i 96.

¹²⁵⁸ Ibidem, s. 47.

¹²⁵⁹ W.K. Shilaho, *Political Power...*, op. cit., s. 7–8.

Podsumowując, po 2011 roku na skutek implementowanych wymogów prawnych uformowały się w Kenii ponadetniczne i ponadregionalne ugrupowania polityczne. Bardzo szybko doszło do konsolidacji kenijskiego systemu partyjnego w kilka dużych, wieloetnicznych bloków, z których najbardziej liczą się dwa: Jubilee oraz NASA (z dominującą rolą ODM). O ile grupy etniczne Kikuju, Kalendzin, Embu i Meru postanowiły się politycznie zjednoczyć i stworzyły wspólnie jedną, dużą partię, o tyle stronnictwa związane z grupami Luo, Luja, Kamba i Midżikenda w dalszym ciągu wybierają formę współpracy w postaci koalicji wieloetnicznej powoływanej przed wyborami i istniejącej do nowych wyborów. W ciągu kolejnych lat system polityczny prawdopodobnie jeszcze bardziej się skonsoliduje. Możliwe jest to, że NASA pójdzie w ślady Jubilee i przekształci się z wieloetnicznej koalicji w jedną dużą partię ponadregionalną i ponadetniczną. Dojdzie również zapewne do jeszcze większej polaryzacji oraz zdominowania kenijskiego systemu partyjnego przez dwa duże, wieloetniczne i ponadregionalne bloki polityczne, który to proces jest już zaawansowany. Jak pokazują przeanalizowane przykłady, nowo powstałe ponadetniczne ugrupowania otworzyły się w swoich działaniach także na pozostałe, mniejsze grupy etniczne. Widać to na przykładzie nominacji osób z tych właśnie grup na stanowiska polityczne, zwłaszcza w Jubilee. Na razie trudno jest w przekonujący sposób ocenić, na ile jest to chęć rzeczywistego włączenia w życie polityczne innych, dotychczas marginalizowanych grup etnicznych, a na ile zabieg mający na celu zdobycie ich głosów. Bez wątpienia jednak stopniowe rozszerzanie baz członkowskich i elektoratu ugrupowań politycznych, pomimo dominacji w nich najbardziej aktywnych politycznie grup etnicznych, może wpływać łagodząco na napięcia międzyetniczne w Kenii. Nie należy zapominać także o istotnej roli decentralizacji i możliwości realizacji politycznych ambicji mniejszych grup etnicznych na poziomie hrabstw, jeżeli jest to niewykonalne na poziomie centralnym.

Choć ugrupowania polityczne bardziej niż w poprzednich latach zaktywizowały swoje działania w parlamencie oraz na polityce wewnątrz hrabstw, to wciąż stanowią głównie zaplecze dla swoich liderów, zwłaszcza podczas rywalizacji o urząd prezydenta. Dzieje się tak przede wszystkim na skutek wysokiego poziomu personalizacji polityki w Kenii. Obecność wyrazistych liderów politycznych reprezentujących własne grupy etniczne oraz rywalizacja o urząd prezydenta czy gubernatora to elementy polityki zdecydowanie bardziej atrakcyjne dla Kenijczyków niż rywalizacja między partiami politycznymi, tym bardziej, że wciąż nie udało się oprzeć rywalizacji na kryteriach programowych. Wieloletnie wykorzystywanie tożsamości etnicznych do celów politycznych – także w okresie kolonialnym – spowodowało, że niełatwo

jest od razu odejść od starych praktyk. Powstałe ponadetniczne i ponadregionalne ugrupowania polityczne wciąż wykorzystują, często w zawoalowany sposób tożsamości etniczne dla celów politycznych. Jest to zapewne nie do uniknięcia, skoro w skład najważniejszych ugrupowań politycznych wchodzi największe i najbardziej aktywne politycznie grupy etniczne Kenii. W połączeniu ze wspomnianym brakiem rywalizacji programowej i koncepcyjną słabością tych ugrupowań prowadzi to do sytuacji, w której najłatwiejszą i najlepiej znaną formą mobilizacji elektoratu jest wciąż etniczność. Efektem mobilizacji etnicznej, zwłaszcza w okresach kampanii, jest głosowanie zgodne z preferencjami etnicznymi. Politycy tradycyjnie gromadzą swoich wyborców wokół tożsamości etnicznych i podsycają strach przed innymi grupami etnicznymi.

Ponieważ przeciętnemu kenijskiemu wyborcy trudno jest dostrzec istotniejsze różnice programowe między poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi, a demokratyczna kultura polityczna pozostaje *in statu nascendi*, ma on niewielki wybór polityczny i w efekcie głosuje zwykle tylko na partię, która reprezentuje interesy jego grupy etnicznej. W takich warunkach partie ponadetniczne nie mają pełnego wpływu stabilizującego na sytuację polityczną w państwie, zwłaszcza że traktują instrumentalnie istniejące tożsamości etniczne, prowadząc do utrzymywania się napięć politycznych między grupami. W rezultacie, zamiast poszerzać swoją bazę polityczną, poza nielicznymi przypadkami, ugrupowania polityczne wciąż skupione są na głównych grupach etnicznych, które je tworzą. Wciąż niezbędna jest dalsza ewolucja strategii i form działania kenijskich ugrupowań politycznych, bowiem – jak wskazuje Samuel Huntington – silne partie są warunkiem wstępnym stabilności politycznej w modernizujących się państwach¹²⁶⁰.

5.1.4. Dodatkowe instytucje centrypetalne

W Kenii obecnie nie funkcjonuje jedna z dodatkowych instytucji centrypetalizmu, jaką jest głosowanie preferencyjne w wyborach do parlamentu. Obecna jest jednak centrypetalna instytucja *vote-pooling*¹²⁶¹.

Podstawę prawną dla funkcjonowania instytucji *vote-pooling* stanowi cytowany już art. 90, pkt. 2 (c) konstytucji Kenii z 2010 roku. W tym miejscu należy jednak ponownie

---

¹²⁶⁰ S.P. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968, s. 412.

¹²⁶¹ Problematyka *vote-pooling* została omówiona szerzej w podrozdziale „Centrypetalizm” rozprawy.

przypomnieć jego brzmienie: „każda lista partyjna odzwierciedla regionalne i etniczne różnicowanie narodu kenijskiego, z wyłączeniem miejsc w zgromadzeniach hrabstw”¹²⁶². Postanowienie to stanowi jednak tylko wstęp do dalszych rozwiązań. Jak zostało to już wcześniej powiedziane, obowiązujący system wyborczy w Kenii, zarówno do organów władzy ustawodawczej szczebla centralnego, jak i lokalnego to system większości względnej w oparciu o jednomandatowe okręgi wyborcze. Należy przypomnieć, że system ten wyklucza mniejszości lub utrudnia im zdobycie miejsc w zgromadzeniu, promując przedstawicieli większych grup etnicznych¹²⁶³. Zatem, aby ułatwić reprezentację polityczną tzw. grupom szczególnego interesu, w tym również mniejszościowym lub marginalizowanym grupom etnicznym zdecydowano się w Kenii na wprowadzenie specjalnych rozwiązań wyborczych.

Zgodnie z art. 97, pkt. 1 (c) konstytucji, dwunastu członków Zgromadzenia Narodowego nominowanych jest przez ugrupowania polityczne proporcjonalnie do uzyskanych przez te partie miejsc w Zgromadzeniu¹²⁶⁴. Miejsca te są przeznaczone dla osób reprezentujących szczególne interesy, w tym interesy młodzieży, osób niepełnosprawnych i pracowników¹²⁶⁵. Podobne rozwiązania istnieją w Senacie, z tą różnicą, że dotyczą one wyłącznie reprezentacji kobiet, młodzieży i osób niepełnosprawnych¹²⁶⁶. Z kolei w zgromadzeniach hrabstw na podstawie art. 177, pkt. 1 i 2, część członków będących przedstawicielami grup marginalizowanych, osób niepełnosprawnych, młodzieży oraz innych, o których mowa w ustawie parlamentu, nominowani są przez partie polityczne proporcjonalnie do uzyskanych w wyborach miejsc w zgromadzeniu danego hrabstwa¹²⁶⁷. W Kenii istnieje zatem podwójny sposób wyłaniania kandydatów do organów przedstawicielskich, gdyż obok siebie funkcjonuje klasyczny system większości względnej w głosowaniu powszechnym oraz system proporcjonalny odnoszący się do nominacji partyjnych uwarunkowanych zdobytą liczbą miejsc przez dane partie. Dzięki takiemu podwójnemu sposobowi wyłaniania kandydatów do organów przedstawicielskich udaje się zminimalizować skutki, jakie dla reprezentacji mniejszości etnicznych ma zastosowanie większości względnej, a mniejszości te mogą zyskać własną reprezentację polityczną¹²⁶⁸.

---

¹²⁶² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 90, pkt. 2 (c).

¹²⁶³ A. Żukowski, *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn 1997, s. 121, 146-147

¹²⁶⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 97, pkt. 1 (c).

¹²⁶⁵ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 192.

¹²⁶⁶ Problematyka podziału miejsc w Senacie została omówiona szerzej w podrozdziale „Senat” rozprawy.

¹²⁶⁷ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 192.

¹²⁶⁸ A. Żukowski, *Systemy wyborcze...*, op. cit., s. 147.

Ponadto same listy wyborcze zawierające kandydatów zajmujących miejsca specjalne, w tym między innymi przedstawicieli marginalizowanych grup etnicznych muszą zostać wcześniej złożone do IEBC celem kontroli i zatwierdzenia, co ma gwarantować zachowanie przyjętych proporcji¹²⁶⁹. Gdy IEBC zatwierdzi zgłoszone listy, w każdorazowo wystawianym, specjalnym dokumencie dokonuje ustrukturyzowania tych miejsc na listach wyborczych.

Przykładowo podczas ostatnich wyborów powszechnych w 2017 roku ustawienie tych miejsc wyglądało następująco: w przypadku list partyjnych w wyborach do Zgromadzenia Narodowego, wśród pierwszych czterech pozycji na liście znajdowała się wskazana przez daną partię jedna osoba reprezentująca grupy szczególnego interesu – w tym m.in. mniejszości etniczne – przy czym jeden kandydat nie mógł reprezentować więcej niż jednej grupy szczególnego interesu¹²⁷⁰. Ponadto w celu spełnienia wymogu różnorodności regionalnej nie więcej niż dwóch kandydatów na danej liście partyjnej mogło pochodzić z tego samego hrabstwa¹²⁷¹. W przypadku, gdy dwóch spośród nominowanych na liście pochodziło z tego samego hrabstwa, nie mogli oni być umieszczeni bezpośrednio jeden po drugim na liście. Z kolei, aby spełnić wymóg odzwierciedlenia różnorodności etnicznej Kenii, nie więcej niż dwóch kandydatów na danej liście partyjnej mogło pochodzić z tej samej grupy etnicznej¹²⁷². Jeżeli dwóch spośród kandydatów na liście pochodziło z tej samej grupy etnicznej, nie mogli oni być umieszczeni bezpośrednio jeden po drugim na liście. W przypadku Senatu podobne uwarunkowania dotyczyły tylko: kobiet, przedstawicieli młodzieży oraz osób niepełnosprawnych. Podczas wyborów do zgromadzeń hrabstw istniała oddzielna lista wyborcza składana przez partie polityczne, na której znajdowało się osiem nazwisk kandydatów będących przedstawicielami grup marginalizowanych z danego hrabstwa, przy czym naprzemiennie kandydatami byli mężczyźni i kobiety¹²⁷³. Wśród wszystkich ośmiu osób, co najmniej dwie reprezentowały młodzież, dwie osoby niepełnosprawne i dwie osoby były przedstawicielami grup marginalizowanych¹²⁷⁴. Jeden kandydat nie mógł reprezentować więcej niż jednej grupy szczególnego interesu.

Tworzenie przez partie polityczne wieloetnicznych list wyborczych jest warunkowane również przez przepisy Kodeksu Postępowania zawartego w Ustawie o wyborach nr 24/2011.

---

¹²⁶⁹ *Elections Act 24/2011*, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/stsPzf9498.pdf>, s. 21 [dostęp: 21 września 2020].

¹²⁷⁰ *2017 Submission of party lists*, IEBC, s. 4.

¹²⁷¹ *Ibidem*, s. 5.

¹²⁷² *Ibidem*.

¹²⁷³ *Ibidem*, s. 6.

¹²⁷⁴ *Ibidem*.

Art. 5, pkt. f, g, h, i tego kodeksu wskazują, że partie polityczne i ich kandydaci są zobowiązani we wszystkich swoich działaniach, a więc także w zakresie układania list wyborczych do promowania m.in. różnorodności kulturowej oraz sprawiedliwej reprezentacji grup szczególnego interesu¹²⁷⁵. Podobne regulacje zawiera Kodeks Postępowania zawarty w Ustawie o partiach politycznych nr 11/2011. Jego art. 5 nakazuje, by partie polityczne: respektowały prawa wszystkich osób do uczestnictwa politycznego, włączając w to młodzież, mniejszości i grupy marginalizowane; szanowały i promowały równość płci; oraz były inkluzywne we wszystkich podejmowanych działaniach¹²⁷⁶.

Porównując przypadek istnienia instytucji *vote-pooling* w Kenii z omówionym wcześniej kazusem tej samej instytucji obecnej w systemie politycznym Burundi¹²⁷⁷ należy zwrócić uwagę na istnienie między nimi pewnych różnic. O ile w Kenii większość mandatów w parlamencie i w zgromadzeniach hrabstw przypada kandydatom dzięki zastosowaniu ordynacji większości względnej, to w Burundi stosowana jest ordynacja proporcjonalna. W Kenii proporcjonalnie przydziela się mandaty tylko nominowanym przedstawicielom grup szczególnego interesu zajmującym miejsca specjalne. Poza tym, w Kenii, odmiennie niż w Burundi¹²⁷⁸, nie ma konstytucyjnego ustalenia stosunku reprezentacji parlamentarnej dla danych grup etnicznych. Podobieństwa między przypadkami Kenii i Burundi są natomiast zauważalne w zakresie usytuowania kandydatów reprezentujących różne segmenty na listach wyborczych, choć są one uwarunkowane lokalnie występującymi odmiennościami. W obydwu przypadkach instytucja *vote-pooling* oznacza konieczność tworzenia wieloetnicznych list wyborczych, a w rezultacie przyczynia się po części do ukonstytuowania wieloetnicznego parlamentu, a następnie gabinetu. Wzmacnia także znaczenie centrypetalnych, ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych. Choć w przypadku Burundi, *vote-pooling* jest bardziej rozbudowany i pełni ważniejszą rolę dla całości systemu politycznego i stabilności państwa niż analogiczna instytucja w Kenii.

Podsumowując, jedyną obecną w systemie politycznym Kenii, dodatkową instytucją centrypetalną jest *vote-pooling*. Składa się na nią wyłanianie większości kandydatów w

---

¹²⁷⁵ *Elections Act 24/2011*, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/stsPzf9498.pdf>, s. 51 [dostęp: 21 września 2020].

¹²⁷⁶ *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, s. 32 [dostęp: 21 września 2020].

¹²⁷⁷ Problematyka *vote-pooling* w Burundi została omówiona szerzej w podrozdziale „Centrypetalizm” rozprawy.

¹²⁷⁸ Instytucja *vote-pooling* w Burundi polega na konstytucyjnym wymogu tworzenia zamkniętych list wyborczych na których na każdym trzech kandydatów jeden musi mieć inne pochodzenie etniczne niż pozostali dwaj. Wybory parlamentarne natomiast są przeprowadzane w oparciu o ordynację proporcjonalną. W rezultacie zastosowania instytucji *vote-pooling* w Burundi partie muszą przyciągać kandydatów i wyborców ponad podziałami etnicznymi..

organach przedstawicielskich szczebla centralnego i lokalnego w wyborach powszechnych w wyniku zastosowania ordynacji większości względnej w połączeniu z wyłanianiem części przedstawicieli, którzy reprezentują grupy szczególnego interesu, za pomocą nominacji proporcjonalnej. Istnieje przy tym szereg uwarunkowań wobec składu list wyborczych, co w rezultacie doprowadza do uzyskania ich wieloetnicznego charakteru. Jednak mimo to, że wprowadzenie instytucji *vote-pooling* tylko w ograniczonym zakresie doprowadziło do promocji reprezentacji politycznej grup szczególnego interesu, nie zdecydowano się w Kenii na zastosowanie – jak w przypadku Burundi – pełnej ordynacji proporcjonalnej, która usprawniłaby ten proces¹²⁷⁹. Wciąż dominującym systemem wyborczym jest system większości względnej, który wzmacnia istniejące podziały etniczne oraz znaczenie samej etniczności w polityce, a tym samym możliwość wystąpienia napięć etnicznych. Pozytywnym aspektem implementacji i funkcjonowania instytucji *vote-pooling* jest pewne osłabienie negatywnych skutków dominacji ordynacji większościowej¹²⁸⁰ poprzez wprowadzenie proporcjonalnego przydziału mandatów nominowanym przedstawicielom grup szczególnego interesu, co daje im możliwość posiadania reprezentacji politycznej.

5.2. Instytucje konsocjonalne

Drugą część hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* w Kenii stanowią następujące instytucje konsocjonalne:

- autonomia segmentów;
- proporcjonalność;
- rządy „wielkiej koalicji”;
- akcja afirmatywna.

W Kenii nie funkcjonuje obecnie jedna z instytucji konsocjonalizmu: weto mniejszości.

---

¹²⁷⁹ K. Irungu, *Statecraft in multi-ethnic...*, op. cit., s. 196.

¹²⁸⁰ Problematyka większości względnej została omówiona szerzej w pracy: A. Żukowski, *Systemy wyborcze...*, op. cit., s. 146–147.

5.2.1. Autonomia segmentów

Zanim zostanie przeanalizowana instytucja autonomii segmentów, należy wskazać, jaki jej rodzaj funkcjonuje w Kenii. Sama instytucja od strony teoretycznej została przeanalizowana we wcześniejszej części rozprawy, gdzie wskazane zostały jej różne formy. Autonomia segmentów może być rozumiana ogólnie jako posiadanie przez np. etniczne lub religijne segmenty społeczeństwa wielosegmentowego możliwości decyzyjnych w sprawach ich dotyczących przy jednoczesnym ich udziale w podejmowaniu decyzji dotyczących spraw wspólnych dla całego społeczeństwa. W piśmiennictwie wyróżniane są zwykle dwa szczegółowe rodzaje autonomii:

- autonomia kulturowa – tj. posiadanie prawa do podtrzymywania i rozwoju własnej kultury, która może być finansowana ze środków publicznych. Autonomia kulturowa uwidacznia się zwłaszcza w funkcjonowaniu szeregu organizacji, najczęściej kulturalnych, religijnych, medialnych i edukacyjnych do których należą tylko członkowie danej grupy etnicznej lub wspólnoty religijnej;
- autonomia terytorialna – tj. odrębność statusu terytorialnego wraz z szeregiem praw odnoszących się do samorządności na danym terytorium, która może zaistnieć, gdy np. grupy etniczne lub wspólnoty religijne zamieszkują w sposób spójny konkretne regiony państwa¹²⁸¹. Autonomia terytorialna może istnieć zwłaszcza w tzw. państwach złożonych i związkowych.

Podobnie jak w przypadku większości analizowanych w tej rozprawie instytucji *power-sharing*, punktem wyjścia do dalszych badań są przepisy konstytucyjne, a przepisy te wskazują na istnienie w Kenii autonomii kulturowej i jednocześnie brak autonomii terytorialnej. Warto w tym miejscu przypomnieć, że Kenia jest państwem unitarnym, a nie – jak choćby sąsiednia Etiopia – federacyjnym.

Podstawowym elementem kultury i głównym jej nośnikiem w każdej grupie etnicznej jest język, dlatego wolność posługiwania się nim jest tak ważna dla zapewnienia takim grupom odpowiedniego poziomu autonomii kulturowej. Z tego względu konstytucja Kenii już na samym początku poddaje regulacji tę kwestię. W art. 7 wskazuje, że językiem narodowym Kenii jest język suahili, natomiast językami urzędowymi są: język angielski i język suahili –

---

¹²⁸¹ A. Lijphart, *Democracy in Plural Societies...*, op. cit., s. 41, 42.

będące *lingua franca* Afryki Wschodniej¹²⁸². Ponadto konstytucja wskazuje, że do powinności władzy państwowej należy: „wspieranie i ochrona różnorodności językowej narodu; oraz wspieranie rozwoju i używania języków rdzennych [...]”¹²⁸³. Wolność w posługiwaniu się rodzimymi językami grup etnicznych oraz uczestniczenia w organizacjach kulturowych grup etnicznych gwarantuje art. 44 konstytucji, który mówi, że każdy ma prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym zgodnie z dokonaniem przez siebie wyborem¹²⁸⁴. Ponadto osoba należąca do danej wspólnoty językowej i, szerzej, kulturowej ma prawo wraz z innymi członkami tej wspólnoty do wstępowania do stowarzyszeń językowych i kulturowych oraz innych instytucji społeczeństwa obywatelskiego, tworzenia tychże i wspierania ich działalności¹²⁸⁵. Wszystkie te kwestie zostały zawarte w art. 11, który mówi o tym, że:

„(2) Państwo:

- (a) wspiera wszelkie formy narodowego i kulturowego wyrazu w dziedzinie literatury, sztuki, tradycyjnych obrzędów, nauki, komunikacji, informacji, środków masowego przekazu oraz w publikacjach, zasobach bibliotecznych i innych formach dziedzictwa kulturowego”¹²⁸⁶.

Ponadto:

„(3) Parlament uchwała akty normatywne:

- (a) gwarantujące wspólnotom zadośćuczynienie i wynagrodzenie z tytułu korzystania z ich dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego”¹²⁸⁷.

Do swobodnego organizowania wszelkich inicjatyw kulturowych grup etnicznych potrzebna jest wolność wypowiedzi, która została zagwarantowana w art. 33 konstytucji:

„(1) Każdemu przysługuje wolność wypowiedzi, która obejmuje:

- (a) wolność poszukiwania, otrzymywania lub wymiany informacji i poglądów;
- (b) wolność twórczości artystycznej;
- (c) wolność nauczania akademickiego i prowadzenia badań naukowych”¹²⁸⁸.

---

¹²⁸² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 7, pkt. 1, 2.

¹²⁸³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 7, pkt. 3.

¹²⁸⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 44, pkt. 1.

¹²⁸⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 44, pkt. 2.

¹²⁸⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 11, pkt. 2 (b).

¹²⁸⁷ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 44, pkt. 1.

¹²⁸⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 33, pkt. 1.

Ponadto:

„(2) Wolność wypowiedzi nie obejmuje:

- (a) nawoływania do wojny;
- (b) podżegania do przemocy;
- (c) mowy nienawiści lub
- (d) popierania nienawiści, która:
  - (i) wyraża się we wrogości etnicznej, szkalowaniu innych i nakłanianiu do wyrządzania krzywdy lub
  - (ii) opiera się na dyskryminacji, o której mowa w art. 27 ust. 4.

(3) Korzystanie z wolności wypowiedzi nie może naruszać praw i dobrego imienia innych osób”¹²⁸⁹.

Powyższe regulacje jednoznacznie wskazują, iż jedynym funkcjonującym w Kenii rodzajem autonomii segmentów jest ta o wymiarze kulturowym.

Wprowadzenie autonomii kulturowej segmentów w Kenii jest następstwem tego, że języki grup etnicznych są szeroko wykorzystywane w codziennej komunikacji wewnątrzgrupowej, a część obywateli zna słabo lub nie posługuje się językami urzędowymi. Dzieje się tak głównie na obszarach wiejskich, ale również i miejskich. W konsekwencji w Kenii funkcjonują media produkujące i nadające programy w językach określonych grup etnicznych¹²⁹⁰. W związku z liczebnością poszczególnych grup etnicznych dominującymi językami w Kenii są języki: gikuyu (grupy Kikuju), dholuo (Luo) luhya (Luja), ameru (Meru) i aembu (Embu)¹²⁹¹. Jak wskazuje Agnes Kibui, mimo równości w świetle prawa wszystkich języków etnicznych Kenii oraz liberalizacji regulacji prawnych dotyczących posługiwania się nimi, ma miejsce uprzywilejowanie języka grupy Kikuju. Większość inicjatyw biznesowych w Kenii jest prowadzona przez członków społeczności Kikuju. Aby dostosować się do zaistniałej sytuacji oraz ułatwić sobie prowadzenie działalności gospodarczej, przedsiębiorcy z innych grup etnicznych są zachęceni do nauki języka gikuyu¹²⁹². Podobna sytuacja, polegająca na

---

¹²⁸⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 33, pkt. 2.

¹²⁹⁰ A.W. Kibui, *Language policy in Kenya and the new Constitution for Vision 2030*, „International Journal of Educational Science and Research” 2014, Vol. 4, No. 5, s. 93.

¹²⁹¹ *Ibidem*.

¹²⁹² *Ibidem*.

dominacji języka największych grup etnicznych, dotyczy obszarów Kenii, na których przeważają członkowie tych grup.

Nierzadko języki etniczne są wykorzystywane przez polityków podczas kampanii wyborczych do zjednania sobie wyborców należących do określonej grupy etnicznej¹²⁹³. Kiedy politycy podczas kampanii wyborczej używają języka swojej grupy etnicznej, wśród oponentów politycznych wzbudza to uzasadnione podejrzenie o klientelizm etniczny i wykorzystywanie etniczności do mobilizacji politycznej¹²⁹⁴.

Obok kwestii językowych, najważniejszym elementem autonomii kulturowej segmentów w Kenii, są różnego rodzaju organizacje kulturowe, których działania skierowane są do określonej grupy etnicznej, czego przejawem jest zwykle nazwa danej inicjatywy kulturowej, jak również to, że głównym narzędziem ekspresji danej organizacji jest język konkretnej grupy. Autonomia kulturowa segmentów znajduje swój wyraz w działaniu wielu różnych stowarzyszeń artystycznych, sportowych oraz mediów prowadzonych przez poszczególne grupy etniczne.

Największe zasługi dla istnienia autonomii kulturowej segmentów mają media, ponieważ docierają bezpośrednio do dużej liczby odbiorców, przekazując treści skierowane do określonej grupy etnicznej w jej własnym języku oraz będące wytworami kultury danej grupy etnicznej. Największe znaczenie mają w Keni, ze względu na popularność, koszty prowadzenia oraz ograniczenia techniczne, stacje radiowe kojarzone z konkretnymi grupami etnicznymi lub obszarami tego państwa. Telewizja i prasa wykorzystują w rzeczywistości tylko języki oficjalne Kenii, czyli angielski i suahili. Grupy etniczne wybrzeża są więc uprzywilejowane, ponieważ ich językiem wewnątrzgrupowym jest właśnie suahili. Nie jest to jednak uprzywilejowanie intencjonalne, ale wynikające z tradycji i historii.

O sile autonomii kulturowej segmentów świadczą w pewnym stopniu programy radiowe nadawane w języku danej grupy, co przedstawia poniższa tabela.

---

¹²⁹³ Ibidem, s. 93–94.

¹²⁹⁴ B.F. Frederiksen, *Mungiki, Vernacular Organization and Political Society in Kenya*, „Development and Change” 2010, Vol. 41, No. 6, s. 1075.

Tabela 14. Stacje radiowe związane z grupami etnicznymi i działające w ramach autonomii kulturowej segmentów w Kenii

GRUPA ETNICZNA	STACJA RADIOWA
Kikuju	Inooro FM, Coro FM, Kameme FM
Embu	Wimwaro FM
Meru	Muuga FM, Mwaro FM
Luo	Ramogi FM, Mayienga FM
Luja	Mulembe FM, Sulwe FM, Vuuka FM, Ingo FM
Kalendzin	Changei FM, Kitwek FM, Kass FM
Kamba	Musyi FM, Mwatu FM
Kisii	Egesa FM, Minto FM
Masajowie	Radio Maa, Nosim FM
Meru	Muuga FM
Turkana	Maata Radio, Ekeyokon Radio, Jambo Turkana
kenijscy Somalijczycy	Iftiin FM
Suahili (grupy etniczne wybrzeża)	Bahari FM, Pwani FM
Ogólne (nadające w języku suahili)	Citizen FM, KBC Radio Taifa

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych na stronach internetowych nadawców wymienionych w powyższej tabeli. Cytowanie adresów internetowych zostało w tym przypadku pominięte z racji ich bardzo dużej liczby i objętości.

Tabela nr 14 pokazuje, że większość grup etnicznych Kenii pielęgnuje swoją kulturę i czynnie korzysta z autonomii kulturowej dzięki istnieniu mediów etnicznych – w tym przypadku stacji radiowych – nadających w językach tychże grup¹²⁹⁵. Działalność mediów jest regulowana i kontrolowana przez Radę Mediów Kenii (Media Council of Kenya – MCK). Tworzenie i aktywność mediów związanych z poszczególnymi grupami etnicznymi nie są ograniczone. Jedynym obostrzeniem jest posiadanie stosownej koncesji. Większość wymienionych stacji radiowych ma charakter komercyjny i należy do prywatnych sieci medialnych. Natomiast rozgłośnie takie, jak KBC Radio Taifa, Pwani FM, Coro FM, Kitwek FM, Ingo FM, Nosim FM, Mwatu FM, Iftin FM, Mwago FM, Mayienga FM, Minto FM, są stacjami publicznymi, należącymi do publicznej sieci KBC – Kenya Broadcasting Corporation. Są one finansowane z budżetu państwa oraz środków nadawcy publicznego, co jest formą realizacji wspomnianych przepisów konstytucyjnych o autonomii kulturowej, a zwłaszcza art. 11, pkt. 2 (a) i 3 (a).

Publiczne finansowanie części mediów rodzi podejrzenie o ich wykorzystywanie do własnych celów politycznych przez obecnie rządzące w Kenii elity wywodzące się z sojuszu Kikuju – Embu – Meru – Kalendzin. Media publiczne mogą być bowiem używane w celu uzyskiwania mobilizacji politycznej i przedstawiania propagandy etnicznej. Na powstawanie wspomnianych podejrzeń wpływają mają m.in. następujące czynniki: 103. pozycja Kenii (na 180 państw¹²⁹⁶) w Rankingu Wolności Mediów za 2020 rok przygotowanym przez organizację „Reporterzy Bez Granic”¹²⁹⁷ oraz wyłączenie w lutym 2018 roku sygnału największym prywatnym stacjom radiowym i telewizyjnym: KTN (Kenya Television Network), NTV i Citizen TV, którego oficjalnym powodem były względy bezpieczeństwa. Jednak w rzeczywistości – co było powszechnie wiadome – miała to być kara dla tych sieci za planowaną transmisję wspomnianej wcześniej inauguracji R. Odingi (związanego z opozycyjnym sojuszem Luo – Luja – Kamba) na „prezydenta ludu” w dniu 30 stycznia 2018 roku, która, w opinii władz, była formą zdrady państwa¹²⁹⁸. Jedynymi stacjami, którym nie zawieszono sygnału, były: Inooro TV (siostrzana stacja Inooro FM), nadająca w języku gikuyu, oraz

---

¹²⁹⁵ Prawdopodobnie etnicznych stacji radiowych jest w Kenii więcej, aczkolwiek w trakcie badań zidentyfikowano tylko te uwzględnione w tabeli nr 14. Warto zauważyć, że niektóre stacje radiowe nie mają stron internetowych.

¹²⁹⁶ Państwem afrykańskim znajdującym się najwyżej w rankingu (2020 rok) jest Namibia – 23. pozycja. Dla porównania Polska znajduje się na 62. pozycji. Za: *2020 World Press Index*, Reporters Without Borders, <https://rsf.org/en/ranking/2020> [dostęp: 25 maja 2020].

¹²⁹⁷ *2020 World Press Index*, Reporters Without Borders, <https://rsf.org/en/ranking/2020> [dostęp: 25 maja 2020].

¹²⁹⁸ *Kenya TV channels still off air despite court order*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-42905290> [dostęp: 26 czerwca 2019].

publiczna KBC i prywatna K24 związana z rodziną prezydenta U. Kenyatty¹²⁹⁹. Stacje te nie transmitowały inauguracji R. Odingi na „prezydenta ludu”. Mimo protestów przeciwko wyłączeniu sygnału części prywatnych stacji telewizyjnych i wydaniu przez MCK stanowiska potępiającego wyłączenie sygnału oraz wydania przez Sąd Najwyższy zakazu ingerowania w działalność mediów, sygnał był zawieszony przez 10 dni, a sytuacja ostatecznie wróciła do normy 13 lutego 2018 roku¹³⁰⁰. Ingerencja władzy w działalność mediów może powodować zagrożenie dla swobody funkcjonowania mediów etnicznych, zwłaszcza tych, które są związane z opozycją. Rodzi to niebezpieczeństwo ograniczania autonomii kulturowej segmentów, gdyż działalność mediów etnicznych jest jednym z jej najważniejszych elementów.

Z drugiej jednak strony, media etniczne mogą utrudniać kształtowanie się pokojowych relacji międzyetnicznych i, w konsekwencji, stabilizowanie sytuacji politycznej w Kenii. I tak na przykład, część wskazanych stacji radiowych, powiązanych z konkretnymi grupami etnicznymi, odegrała negatywną rolę podczas konfliktu etnicznego w latach 2007–2008 oraz w okresie poprzedzającym jego erupcję¹³⁰¹. Etniczne stacje radiowe przodowały bowiem wówczas w mobilizacji politycznej swoich słuchaczy emitując programy, do których zapraszani byli goście nakłaniający w zawołany sposób do działania przeciwko członkom innych grup etnicznych lub uzasadniający potrzebę takich zachowań. W programach radiowych podnoszona była wówczas na przykład kwestia obecności członków pewnych napływowych grup etnicznych na określonych obszarach Kenii oraz dyskutowane były wątpliwości dotyczące ich praw do własności ziemi¹³⁰². Nadawano piosenki o tematyce politycznej w językach grup etnicznych oraz poruszano kwestię „patriotyzmu” etnicznego, nawołując do powstawania przeciwko innym grupom etnicznym lub obrony swoich grup¹³⁰³. Możliwość powrotu tego typu zachowań w przyszłości lub ponowne wykorzystywanie mediów etnicznych do mobilizacji politycznej może skutecznie zaprzepaścić rzeczywisty cel autonomii kulturowej segmentów. A jest nim przecież budowanie stabilności politycznej dzięki rozwijaniu sfery wolności kulturowej ekspresji grup etnicznych zamieszkujących Kenię.

---

¹²⁹⁹ *Kenya's Government Returns Some TV Stations to the Air*, NYT,

<https://www.nytimes.com/2018/02/05/world/africa/kenya-blackout-censorship.html> [dostęp: 26 czerwca 2019].

¹³⁰⁰ *Citizen TV turns to Realstream after shutdown*, BusinessToday, <https://businesstoday.co.ke/citizen-tv-turns-realstream-shutdown/> [dostęp: 26 czerwca 2019].

¹³⁰¹ T.O. Luoch, *The Verbal Fuel for Ethnic Hated and Political Violence in Kenya*, [w:] D.O. Orwenjo, O. Oketch et al., *Political Discourse in Emergent, Fragile and Failed Democracies*, Information Science Reference, Hershey 2016, s. 5.

¹³⁰² *Ibidem*.

¹³⁰³ *Ibidem*.

Autonomia kulturowa segmentów w Kenii objawia się również w tworzeniu przez grupy etniczne własnych organizacji krzewienia kultury fizycznej. Historia powstania pierwszych etnicznych organizacji sportowych w Kenii sięga jeszcze czasów kolonialnych, kiedy organizacje te stanowiły jeden z instrumentów polityki kolonizatora, mający w zamiarze dzielenie zamieszkujących Kenię grup etnicznych w celu łatwiejszego zarządzania nimi¹³⁰⁴. Założone w okresie kolonialnym przez niektóre grupy etniczne kluby sportowe istnieją do dnia dzisiejszego. W przypadku Kenii etniczne organizacje sportowe to głównie kluby piłkarskie związane z konkretnymi grupami etnicznymi. Z kolei kluby gry w rugby i krykieta ze względu na uwarunkowania historyczne oraz mniejszą popularność uniknęły oddziaływań etnicznych¹³⁰⁵. Kenijska lekkoatletyka jest zaś domeną społeczności Kalendzin.

Etniczne kluby piłkarskie są skutecznym środkiem integrującym członków danej grupy etnicznej, a także promującym i pielęgnującym jej tożsamość¹³⁰⁶. Główną siłą przyciągania młodych Kenijczyków do klubów sportowych jest, obok zainteresowania sportem i karierą w sporcie, poczucie wspólnoty z innymi członkami własnej grupy etnicznej. Największymi klubami i najbardziej kojarzonymi z konkretnymi grupami etnicznymi są: Mount Kenya UFC – Kikuju, Embu i Meru; AFC Leopards – Luja; Gor Mahia FC – Luo¹³⁰⁷. Pozostałe kluby, mające niejednokrotnie charakter promocyjno-rozrywkowy i należące do przedsiębiorstw prywatnych, uniwersytetów lub wojska, związane są z konkretnymi obszarami Kenii, co również z racji ich zamieszkiwania przez określone grupy etniczne wpływa na ich skład etniczny.

Autonomia kulturowa realizowana poprzez organizacje sportowe związane z grupami etnicznymi może poprzez pokojową rywalizację sportową powodować spadek napięć międzyetnicznych. Ciekawa jest w tym względzie wypowiedź jednego z piłkarzy klubu związanego z grupą Luo, dotycząca tego, jak reagowano na jego klub podczas meczów wyjazdowych w region zdominowany przez grupę Kikuju: „Ze względu na nasze oczywiste różnice fizyczne często słyszeliśmy od fanów komentarze, takie jak *hawa ni Wajaluo* (to są Luo), kiedy przyjeżdżaliśmy na miejsca meczów wyjazdowych. Niekiedy można było wyczuć pogardę, a nawet wrogość ze strony naszych gospodarzy. Jednak pod koniec meczu zazwyczaj

---

¹³⁰⁴ W.W.S. Njororai, *Colonial legacy, minorities and association football in Kenya*, „Soccer & Society” 2009, Vol. 10, No. 6, s. 873.

¹³⁰⁵ Ibidem, s. 871.

¹³⁰⁶ Ibidem.

¹³⁰⁷ B. Wesaala, *Ethnicity and Football*, <https://brianwesaala.com/ethnicity-and-football/> [dostęp: 28 czerwca 2019].

zyskiwaliśmy szacunek, a nawet podziw fanów drużyny przeciwnej. Niejednokrotnie oklaskiwali nas, gdy wychodziliśmy z boiska po wspaniałym pokazie piłki nożnej”¹³⁰⁸.

W przeszłości jednak zdarzało się, że kluby sportowe grup etnicznych były wykorzystywane do mobilizacji etnicznej, a spośród ich kibiców rekrutowali się członkowie powstających milicji etnicznych. Ponadto powodem destabilizacji sytuacji politycznej w różnych obszarach Kenii bywały lokalne starcia między kibicami drużyn pochodzącymi z różnych grup etnicznych.

Kolejnym elementem autonomii kulturowej segmentów w Kenii są muzułmańskie sądy kadich (ang. *kadhi*). Posiadanie własnego sądownictwa przez kenijskich muzułmanów, a także muzułmanów w ogóle wynika z faktu, że religia i prawo są w islamie ściśle ze sobą powiązane. Wyznawcy islamu stanowią około 10,91% społeczeństwa kenijskiego. Zamieszkują oni przede wszystkim północną i wschodnią Kenię, a w szczególności wybrzeże. Ich obecność na wybrzeżu związana jest z dziedzictwem Sułtanatu Zanzibaru. Obecność muzułmanów w Kenii sięga jeszcze czasów przedkolonialnych i rządów sułtana Zanzibaru na kenijskim wybrzeżu. Natomiast obecność wyznawców islamu na północy Kenii związana jest z działalnością na tym obszarze kupców arabskich w II poł. XIX w. Sądy kadich są elementem autonomii kulturowej grup etnicznych wyznających islam lub, ogólnie rzecz ujmując, wspólnoty religijnej muzułmanów.

Pochodzący z języka arabskiego termin *kadi* oznacza sędziego (lub przedstawiciela władzy wyposażonego w stosowne uprawnienia sądownicze), delegowanego przez kalifa, sułtana lub inną osobę posiadającą władzę¹³⁰⁹. Sędziowie ci tradycyjnie wydawali na obszarach współczesnej Kenii wyroki dotyczące kwestii religijnych, a także w sprawach cywilnych i karnych, w oparciu o zasady islamu¹³¹⁰. W 1895 r. sułtan Zanzibaru zezwolił Brytyjczykom na zarządzanie pasmem obecnego wybrzeża Kenii pod warunkiem, że uszanują oni istniejące już na tym obszarze sądy kadich¹³¹¹. Wybrzeże stało się wówczas brytyjskim protektoratem, podczas gdy interior uzyskał status kolonii. Na początku lat 60. XX wieku, kiedy kolonia była gotowa do uzyskania niepodległości, rząd brytyjski zdecydował, by również wybrzeże zostało częścią Kenii, pod warunkiem, że nowy rząd będzie respektował istniejące sądy kadich. 5 października 1963 roku J. Kenyatta, wówczas jeszcze premier, podpisał porozumienie ze

---

¹³⁰⁸ Ibidem.

¹³⁰⁹ Hasło: *Kadi*, [w:] E. van Donzel et al. (eds), *The Encyclopaedia of Islam*, t. 4, E. J. Brill, Leiden 1997, s. 373.

¹³¹⁰ Ibidem.

¹³¹¹ O.G. Mwangi, *Religious Fundamentalism, Constitution-making and Democracy in Kenya: The Kadhis Courts Debate*, „The Round Table” 2012, Vol. 101, No. 1, s. 43.

swoim zanzibarskim odpowiednikiem Muhammadem Shamte, zgodnie z którym Zanzibar rzekł się roszczeń do władztwa nad 10-milowym pasem wybrzeża na rzecz Kenii również pod warunkiem, że rząd niepodległej Kenii m.in. zagwarantuje istnienie i poszanowanie tradycyjnych sądów kadich.

Wzmianka o sądach kadich pojawiła się już w pierwszej konstytucji Kenii z 1963 roku. W obecnie obowiązującej ustawie zasadniczej z 2010 roku sądom kadich został poświęcony osobny art. 170. I tak, sądy tego typu są powoływane przez parlament, a ich właściwość, tj. zakres spraw, które mogą być przekazane do rozpoznania i rozstrzygnięcia, określa stosowny akt normatywny¹³¹². Zgodnie z prawem powołuje się Najwyższego Kadiego (Chief Kadhi) oraz kadich, których liczbę może określić ustawa, jednak ma ich być nie mniej niż trzech. Osoby te muszą spełniać określone wymagania¹³¹³. Po pierwsze, co jest oczywiste, kandydat na sędziego musi być muzułmaninem, a po drugie, musi posiadać wiedzę w dziedzinie prawa muzułmańskiego stosowanego przez różne odłamy islamu, która, w opinii Komisji Służby Sądowniczej, uprawnia do sprawowania urzędu sędziego w sądach kadich¹³¹⁴. Osoby powołane do zasiadania w takich sądach, wraz z osobą Najwyższego Kadiego, są uprawnione do sprawowania władzy sądowniczej na terytorium Kenii zgodnie z ustaloną właściwością sądów kadich¹³¹⁵. Jest ona ograniczona do rozpoznawania i rozstrzygania zgodnie z prawem muzułmańskim spraw dotyczących stanu cywilnego: małżeństwa, rozwodu i dziedziczenia w postępowaniach, w których strony są muzułmanami i podlegają wyłącznej jurysdykcji sądów kadich¹³¹⁶. Główny sąd kadich zlokalizowany jest tradycyjnie w Mombasie, a inne ważne sądy tego typu – również w Mombasie, w stołecznym Nairobi i w Kisumu¹³¹⁷. Pomniejsze sądy kadich znajdują się w następujących hrabstwach lub miastach: Malindi, Kilifi, Eldoret, Moyale, Hola, Lamu, Isiolo, Nyeri, Kwale, Garissa, Bungoma, Voi, Nakuru, Wajir – (Habaswein), Mandera, Kitui, Machakos, Garissa – (Dadaab), Migori, Kajiado, Thika, Muranga, Marsabit, Kakamega, Kibera, Garsen, Lodwar – (Kakuma), Kitale¹³¹⁸. Sądy kadich nie znajdują się we wszystkich lub nawet nie w większości miast lub hrabstw Kenii, ale tylko w tych miejscach, gdzie jest obecna spora grupa wyznawców islamu lub w miejscach tradycyjnej działalności tego typu sądów.

---

¹³¹² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 170, pkt. 1, 3.

¹³¹³ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 170, pkt. 4.

¹³¹⁴ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 170, pkt. 2 (a), (b).

¹³¹⁵ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 170, pkt. 4.

¹³¹⁶ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 170, pkt. 5.

¹³¹⁷ *Kadhis' Courts*, Judiciary RoK,

<https://www.judiciary.go.ke/courts/surbordinate/kadhis/#1521467462054-3cffdd19-4d3b> [dostęp: 2 lipca 2019].

¹³¹⁸ *Ibidem*.

Niewątpliwie pełna i formalna instytucjonalizacja sądów kadich w Kenii przyczynia się w jakimś stopniu do łagodzenia relacji między pozostającymi w większości chrześcijanami a stanowiącymi mniejszość wyznawcami islamu, gdyż w państwie tym nie notuje się poważniejszych wewnętrznych tarć między wyznawcami tych religii. Wszelkie źródła destabilizacji o podłożu religijnym mają charakter zewnętrzny i związane są z działalnością islamskiej organizacji Al-Shabab, operującej na pograniczu kenijsko-somalijskim, od czasu do czasu organizującej poważniejsze ataki terrorystyczne w kenijskim interiorze. Warto w tym kontekście przytoczyć przykład zdarzenia z grudnia 2015 roku w hrabstwie Mandera (północna Kenia), gdy podczas porwania autobusu przez Al-Shabab muzułmańscy pasażerowie, chroniąc jadących z nimi chrześcijan (którym groziła śmierć), nakazali bojownikom zabić ich wszystkich, bez względu na wyznawaną religię¹³¹⁹. W rezultacie bojownicy Al-Shabab odstąpili od zabicia części chrześcijańskich pasażerów¹³²⁰.

Czynnikami ograniczającymi możliwą destabilizację relacji międzyreligijnych w Kenii są również elementy pozasystemowe, takie jak terytorialne rozgraniczenie wyznawców obu religii oraz prymat tożsamości etnicznej w stosunkach między segmentami. Warto przypomnieć, że podczas starć między lokalnymi grupami etnicznymi a *wabara* (migranci, gorzej wykształceni obywatele „drugiej kategorii”) w Mombasie głównym argumentem za wydaleniem ludności napływowej były czynniki ekonomiczne i etniczne, a nie religijne¹³²¹.

Jedynym napięciem, które pojawiło się w sprawie sądów kadich, był pierwotnie sprzeciw hierarchów kościołów chrześcijańskich wobec implementacji sądów kadich w Kenii¹³²². Wynikał on z obawy przed islamizacją oraz wprowadzeniem prawa szariatu, która pojawiła się już w trakcie prac konstytucyjnych¹³²³. Ostatecznie spór został zażegnany na mocy opinii Sądu Najwyższego, zgodnie z którą główna rola prawotwórcza (w tym zmiana prawa) spoczywa na parlamencie, a orzecznictwo sądów kadich dotyczy jedynie ograniczonej liczby i rodzaju spraw¹³²⁴. Zdaniem Oscara Gakuo Mwangiego brak konsensusu w sprawie tworzenia sądów kadich oraz możliwości ich działania w wieloetnicznym i wielowyznaniowym społeczeństwie byłby czynnikiem sprawczym nieporządku politycznego i zagrożeniem dla

---

¹³¹⁹ *Kenyan Muslims shield Christians in Mandera bus attack*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-35151967> [dostęp: 2 lipca 2019].

¹³²⁰ *Ibidem*.

¹³²¹ Problematyka różnic etnicznych w Mombasie została omówiona szerzej w podrozdziale „Specjalna struktura administracyjno-terytorialna” rozprawy.

¹³²² O.G. Mwangi, *Religious Fundamentalism...*, op. cit., s. 44–46.

¹³²³ *Ibidem*.

¹³²⁴ *Ibidem*, s. 45.

demokracji¹³²⁵. W związku z tym początkowo przeciwne temu pomysłowi duchowieństwo chrześcijańskie uznało kwestie sądownictwa kadich za fundamentalną dla bezpieczeństwa chrześcijan, co wpłynęło na zaakceptowanie projektu konstytucji podczas referendum konstytucyjnego z 2010 roku¹³²⁶. Większość chrześcijan nigdy nie miała problemu z sądami kadich, ponieważ istniały one już wcześniej i nie stanowiły źródła międzyreligijnej niezgody, a obawy hierarchów chrześcijańskich zostały rozwiane podczas procesu tworzenia nowej konstytucji¹³²⁷.

Elementy autonomii kulturowej segmentów istnieją również w kenijskim systemie szkolnictwa wyższego, na uniwersytetach oraz innych uczelniach wyższych, jednak w tym przypadku mają one wymiar negatywny.

Jak zauważa Simon Thurania Taaliu, system szkolnictwa na niższych szczeblach konserwuje istniejące podziały etniczne, bowiem większość uczniów jest przyjmowana do szkół lokalnych, usytuowanych w pobliżu miejsca ich zamieszkania¹³²⁸. Uczniowie nie mają zatem zwykle możliwości rozwijania kontaktów z członkami innych grup etnicznych i nie mogą konfrontować z rzeczywistością nabywanych w swoim środowisku wyobrażeń o członkach innych grup etnicznych, w tym stereotypów etnicznych¹³²⁹. Niewielka część wychowanej w takich warunkach młodzieży dopiero po dostaniu się na studia ma okazję do regularnego spotkania się członkami innych grup etnicznych. W nowym środowisku studenci oderwani od swoich grup etnicznych często czują się wyobcowani. Konsekwencją tego stanu rzeczy stało się powstawanie i funkcjonowanie na kenijskich uczelniach wyższych stowarzyszeń etnicznych, w ramach których studenci utrzymywali kontakty ze swoimi pobratymcami i kultywowali kulturę własnej grupy etnicznej¹³³⁰. Stowarzyszenia etniczne tradycyjnie miały charakter półoficjalny, tzn. miały swoje nazwy, liderów i aparat organizacyjny, ale ich działalność nie była regulowana prawnie¹³³¹.

Na mocy dyrektywy prezydenta U. Kenyatty z 2016 roku działalność wszystkich studenckich stowarzyszeń etnicznych na uczelniach wyższych została zakazana. W opinii kenijskich władz, zakaz ten ma szczególne znaczenie w obliczu walki z radykalizacją i

---

¹³²⁵ Ibidem, s. 49.

¹³²⁶ Ibidem.

¹³²⁷ Ibidem.

¹³²⁸ S.T. Taaliu, *Ethnicity in Kenyan Universities*, „Open Journal of Leadership”, 2017, Vol. 6, No. 2, s. 23.

¹³²⁹ Ibidem.

¹³³⁰ Ibidem, s. 27.

¹³³¹ Ibidem.

terroryzmem oraz w dążeniu do budowy jedności narodowej¹³³². Ograniczenie tej formy autonomii kulturowej było pokłosiem zamachu Al-Shabab na Uniwersytet w Garissie w 2015 roku, który pokazał, że niektórzy studenci ulegają radykalizacji i wpływom organizacji terrorystycznych. Dzieje się to głównie za pośrednictwem Internetu i mediów społecznościowych, ale radykalizację młodych ludzi mogą również ułatwiać stowarzyszenia etniczne istniejące na uczelniach.

Bywa, że uczelnie w Kenii nieoficjalnie związane są z określonymi grupami etnicznymi i stają się jednym z pośrednich elementów autonomii kulturowej segmentów, tworząc zaplecze intelektualne dla niektórych z nich. W opinii S.T. Taaliu, ma to związek z następującymi zjawiskami:

- zlokalizowaniem uczelni na obszarze zamieszkiwanym przez daną grupę etniczną, w związku z czym większość jej kadry akademickiej stanowią nierzadko osoby wywodzące się z tej grupy¹³³³;
- dominacją języków etnicznych, częściej niż języków oficjalnych – angielskiego i suahili¹³³⁴;
- nadawaniem niektórym ze szkół wyższych nazw nawiązujących do danej grupy etnicznej (na przykład: Kisii University, Meru University of Science and Technology, University of Embu, Taita-Taveta University, Chuka University, Maasai Mara University) lub nadawaniem uczelniom imion sławnych osób związanych z daną grupą etniczną (na przykład: Jomo Kenyatta University, Adonijah Obadiah Jaramogi Oginga Odinga University, Daniel Toroitich arap Moi Univeristy, Tom Joseph Mboya College, Pius Masinde Muliro Univeristy, Dedan Kimathi University, Koitalel arap Samoei College, Mama Ngina Kenyatta College)¹³³⁵.

Podsumowując, instytucja autonomii segmentów jest obecna w Kenii, ale tylko w wymiarze kulturowym. Wskazują na to zidentyfikowane i przeanalizowane formy autonomii

---

¹³³² *Kenya bans ethnic associations in universities*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2000212664/kenya-bans-ethnic-associations-in-universities> [dostęp: 3 lipca 2019].

¹³³³ S.T. Taaliu, *Ethnicity in Kenyan...*, op. cit., s. 23–25, 28–29, 29–32.

¹³³⁴ *Ibidem*, s. 27.

¹³³⁵ *Kenya's universities and counties should not have ethnic names*, Pambuzuka News, <https://www.pambuzuka.org/governance/kenya's-universities-and-counties-should-not-have-ethnic-names> [dostęp: 3 lipca 2019].

kulturowej segmentów. Grupy etniczne mogą swobodnie tworzyć organizacje mające na celu kultywowanie swojej tradycji i kultury. Wspólnota muzułmańska ma własne sądownictwo.

Z kolei ograniczanie autonomii kulturowej i dążenie do kulturowej unifikacji segmentów w warunkach wieloetniczności może spowodować niezadowolenie grup i w konsekwencji eskalację napięć. W Kenii, jak do tej pory, takie sytuacje nie występowały na szerszą skalę. Niemniej jednak autonomia kulturowa bywa ograniczana. Pokazały to omówione przypadki wyłączenia sygnału niektórych stacji telewizyjnych oraz zakazu działalności stowarzyszeń etnicznych na uniwersytetach.

W dłuższej perspektywie autonomia może stanowić pewne niebezpieczeństwo dla budowania jedności narodowej i stabilności politycznej, utrwalając istniejące tożsamości etniczne oraz będąc zachętą do jej rozszerzania, na przykład w stronę autonomii terytorialnej. Co więcej, instytucje autonomii politycznej w Kenii, mogą być wykorzystane do mobilizacji politycznej członków danej grupy etnicznej oraz ich radykalizacji.

5.2.2. Proporcjonalność w warunkach wieloetniczności

Kolejną instytucją konsocjonalizmu jest proporcjonalność. Należy przypomnieć, że twórca teorii konsocjonalnej, A. Lijphart, rozumiał proporcjonalność w warunkach wieloetniczności (i, ogólnie, wielosegmentowości) dość szeroko, w znaczeniu: proporcjonalnego systemu wyborczego; zależnego od wielkości danej grupy etnicznej lub religijnej rozdziału stanowisk w rządzie i instytucjach publicznych; a także proporcjonalnej alokacji środków publicznych między segmentami¹³³⁶.

W Kenii proporcjonalność nie istnieje w wymiarze proporcjonalnego systemu wyborczego, gdyż system wyborczy funkcjonuje w oparciu o procedurę większości względnej. Proporcjonalność obecna jest w bardzo ograniczonym zakresie, tak jak zostało to wykazane wcześniej, jako zasada obowiązująca przy nominacji przez partie polityczne określonej liczby członków do parlamentu i zgromadzeń hrabstw reprezentujących grupy szczególnego interesu¹³³⁷. W Kenii nie istnieją specjalne systemy alokacji środków pieniężnych na rzecz grup

---

¹³³⁶ Problematyka proporcjonalności została omówiona szerzej w podrozdziale „Konsocjonalizm” rozprawy.

¹³³⁷ Problematyka wyboru członków parlamentu i zgromadzeń hrabstw została omówiona szerzej w podrozdziałach „Zgromadzenie Narodowe”, „Senat” oraz „Specjalna struktura administracyjno-terytorialna” rozprawy.

etnicznych oparte na proporcjonalności. Można natomiast mówić o zastosowaniu proporcjonalności w wymiarze rozdziału stanowisk w instytucjach publicznych.

I tak, w art. 232 konstytucji Kenii wymienione zostały wartości i zasady, jakimi powinna kierować się w swojej działalności służba publiczna. Są nimi:

h) reprezentacja różnorodności wspólnot Kenii; oraz

i) zapewnienie odpowiednich i równych szans w systemie nominacji, dostępie do szkoleń i doskonalenia zawodowego na wszystkich szczeblach służby publicznej, m.in. członkom wszystkich grup etnicznych¹³³⁸.

W Kenii funkcjonuje również proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w organach bezpieczeństwa. Według art. 238, pkt. 2 (d) nabór pracowników przez organy bezpieczeństwa narodowego winien uwzględniać w sprawiedliwych proporcjach różnorodność narodu kenijskiego¹³³⁹. Dzięki realizacji tego wymogu, kadry organów bezpieczeństwa składają się z przedstawicieli różnych grup etnicznych, co odzwierciedla wieloetniczność kenijskiego społeczeństwa i może obniżyć występowanie napięć w relacjach między grupami etnicznymi.

Dodatkowo kwestie proporcjonalności są regulowane w *Public Service (Values & Principles) Act* z 2015 roku. Art. 10 tej ustawy, zatytułowany „Uczciwa konkurencja i zasługi jako podstawa mianowania i awansów” (*Fair competition and merit as the basis of appointments and promotions*) w pkt. 2 wskazuje, że służba publiczna może mianować lub promować urzędników publicznych bez nadmiernego polegania na uczciwej konkurencji lub zasługach, jeżeli: społeczność w Kenii nie jest odpowiednio reprezentowana w nominacjach lub awansach w służbie publicznej lub instytucji publicznej [...] oraz gdy grupa etniczna jest nieproporcjonalnie reprezentowana w służbie publicznej lub w instytucji publicznej¹³⁴⁰. Z tych postanowień można wnioskować, że zatrudnienie w kenijskiej służbie i instytucjach publicznych powinno odzwierciedlać różnorodność etniczną tego państwa oraz że wszystkie grupy etniczne powinny mieć prawo do uzyskania tego zatrudnienia. Biorąc pod uwagę tę

---

¹³³⁸ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 232, pkt. 1 (h), (i).

¹³³⁹ *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 238, pkt. 2 (d).

¹³⁴⁰ *Public Service (Values & Principles) Act 1A/2015*,

<http://kenyalaw.org/lex/rest/db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/P/Public%20Service%20Values%20and%20Principles%20Act%20-%20No.%201A%20of%202015/docs/PublicServicevalueandprinciplesAct1Aof2015.pdf>, s. 8 [dostęp: 4 lipca 2019].

perspektywę, można mówić o pewnej formie proporcjonalności dotyczącej zatrudniania w instytucjach publicznych.

Proporcjonalność jest jednym ze standardów, które są analizowane przez PSC jako elementy prawidłowego funkcjonowania instytucji publicznych¹³⁴¹. Zgodnie z art. 250 pkt. 4 konstytucji powołania w skład komisji i niezależnych urzędów winny uwzględniać wartości narodowe, o których mowa w art. 10 konstytucji, oraz zasadę stanowiącą, że skład komisji i urzędów powinien odzwierciedlać „regionalną i etniczną różnorodność Narodu Kenii”¹³⁴². Ma to w założeniu oznaczać proporcjonalne zatrudnienie przedstawicieli wszystkich segmentów społeczeństwa wieloetnicznego w służbie publicznej i instytucjach publicznych.

Informacji na temat wdrażania elementów prawidłowego funkcjonowania instytucji publicznych dostarczają coroczne raporty, do których publikacji zobligowana jest PSC zgodnie z art. 10 (wartości narodowe) i art. 232 konstytucji. Wykorzystany na potrzeby badań raport dotyczy lat 2017–2018. W raporcie tym została wprowadzona kategoryzacja grup etnicznych w odniesieniu do zatrudnienia w instytucjach publicznych Kenii. Są to następujące kategorie: grupy nadreprezentowane, grupy niedoreprezentowane, odpowiednio reprezentowane oraz niereprezentowane. W pierwszej z podanych kategorii znajdują się grupy etniczne: Bajun, Boran, Burji, Embu, Gureeh/Galla, Kalendzin, Kikuju, Kisii, Luo, Meru, Pokomo, Taita, Taveta¹³⁴³. Z kolei w drugiej z wymienionych kategorii znajdują się grupy: Basuba, Dasnach-Shangil, Dorobo, Elmololo, Gabra, Galjeel, Gosha, Kamba, kenijscy Arabowie, kenijscy Amerykanie, kenijscy Azjaci, kenijscy Somalijczycy, Kuria, Leysan, Luja, Masajowie, Mbere, Midzikenda, Njemps, Orma, Rendille, Sakuye, Samburu, Suahili, Tharaka, Teso, Turkana, Walwana¹³⁴⁴. W ostatniej ze wskazanych grup znajdują się: Boni-Sanye, Konso, Nubi¹³⁴⁵. Niereprezentowani natomiast są tylko przedstawiciele grupy etnicznej Makonde¹³⁴⁶. Na ogół grup etnicznych uwzględnionych w raporcie przypada: 14 grup nadreprezentowanych, 29 grup niedoreprezentowanych, 4 grupy o odpowiednim poziomie reprezentacji oraz 1 grupa niereprezentowana¹³⁴⁷. Analiza raportu pozwala stwierdzić, że zauważalna jest różnica w

---

¹³⁴¹ *Evaluation Report for the Year 2017/2018 on Public Service compliance with the Values and Principles in Articles 10 and 232 of the Constitution*, PSC, <https://www.publicservice.go.ke/images/reports/Evaluation%20Report%20for%20the%20Year%202017-2018%20Values%202.pdf>, s. 28 [dostęp: 5 lipca 2019].

¹³⁴² *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, art. 250, pkt. 4.

¹³⁴³ *Evaluation Report for the Year 2017/2018 on Public Service...*, op. cit. [dostęp: 5 lipca 2019], s. 142–143.

¹³⁴⁴ *Ibidem*.

¹³⁴⁵ *Ibidem*, s. 142.

¹³⁴⁶ *Ibidem*, s. 143.

¹³⁴⁷ *Ibidem*.

liczebności grup etnicznych w przedstawionych w raporcie kategoriach. Spośród wszystkich grup etnicznych, których członkowie pracują w instytucjach publicznych, zdecydowana większość jest niedoreprezentowana, biorąc pod uwagę ich populację. Liczba grup etnicznych niedoreprezentowanych jest dwukrotnie większa od liczby grup nadreprezentowanych oraz aż ośmiokrotnie większa niż liczba grup etnicznych o odpowiednim poziomie reprezentacji. Co prawda wśród grup niedoreprezentowanych są głównie małe grupy etniczne, to jednak w tej kategorii można znaleźć także członków znaczących liczebnie grup etnicznych takich jak: Kamba, Masajowie, Midżikenda, Samburu, Teso, Turkana czy kenijscy Somalijczycy, a zwłaszcza Luja. Drugim zidentyfikowanym zjawiskiem jest nadreprezentacja w instytucjach publicznych członków największych, najbardziej aktywnych politycznie grup etnicznych Kenii: Kikuju, Kalendzin, Luo oraz Kisii. Uprzywilejowani są zwłaszcza członkowie grupy Kikuju. Jest to nie tylko związane z największą liczebnością Kikuju wśród grup etnicznych zamieszkujących Kenię, ale również z długoletnim faworyzowaniem tej grupy w wielu sferach życia publicznego. Zjawisko to wiąże się również z wieloletnim uprzywilejowaniem Kikuju w dostępie do wykształcenia, którego posiadanie jest niezbędne, by uzyskać i wykonywać pracę w instytucjach publicznych Kenii.

Z kolei awanse w instytucjach publicznych Kenii najczęściej dotyczą członków grupy Kikuju, Kisii i kenijskich Somalijczyków, a także grup Luo i Taita, które cechują się nadreprezentacją w tym obszarze¹³⁴⁸. Ogólnie jednak, większość grup charakteryzuje się odpowiednim poziomem awansów w instytucjach publicznych. Istotny wyjątek stanowią w tym względzie grupy Turkana i Midżikenda¹³⁴⁹.

Jak wskazuje analizowany raport PSC, żadna spośród 251 instytucji publicznych (w tym rozmaitych agend państwowych) ocenianych w badanym okresie 2017–2018 nie osiągnęła proporcjonalnej reprezentacji 46 grup etnicznych Kenii¹³⁵⁰. Tylko 18% instytucji miało reprezentację połowy kenijskich grup etnicznych¹³⁵¹.

Podsumowując, pewna forma proporcjonalności w Kenii istnieje obecnie w instytucjach publicznych i w organach bezpieczeństwa narodowego. W odniesieniu do instytucji publicznych nie jest ona jednak wyrażona wystarczająco klarownie w stosownych aktach prawnych. Kwestia proporcjonalności badana jest w raportach PSC. Przeanalizowane dane pokazują, że w rzeczywistości proporcjonalność funkcjonuje w niewielkim zakresie. Wciąż w

---

¹³⁴⁸ Ibidem, s. 150.

¹³⁴⁹ Ibidem.

¹³⁵⁰ Ibidem, s. 38.

¹³⁵¹ Ibidem.

instytucjach publicznych nadreprezentowane są w stosunku do procentowego udziału ich populacji w społeczeństwie Kenii największe i najbardziej aktywne politycznie grupy etniczne. Szczególną pozycję ma grupa Kikuju. Prymat tej grupy związany jest z jej wieloletnią polityczną dominacją, możliwościami ekonomicznymi i uprzywilejowaniem w dostępie do edukacji.

Istniejące dysproporcje i brak realnej reprezentacji proporcjonalnej w instytucjach publicznych może w przyszłości stać się jednym z czynników wywołujących napięcia międzyetniczne i być jednym z narzędzi politycznej mobilizacji grup etnicznych przez polityków.

5.2.3. Gabinet „wielkiej koalicji”

Kolejną z instytucji konsocjonalnych zidentyfikowanych w systemie politycznym Kenii jest gabinet tzw. wielkiej koalicji.

Rzeczywisty, zgodny z teorią konsocjonalizmu gabinet „wielkiej koalicji” istniał w Kenii jedynie w latach 2008–2013 i powstał w następstwie destabilizacji sytuacji politycznej w latach 2007–2008, wywołanej powyborczym konfliktem między stronami, których liderami byli: M. Kibaki (PNU) i R. Odinga (ODM). Konflikt ten został przeanalizowany we wcześniejszej części rozprawy. Ten podrozdział skupia się na istocie instytucji gabinetu „wielkiej koalicji”.

Pomysł utworzenia gabinetu typu *power-sharing* wyszedł jednocześnie z dwóch stron: ODM oraz głównego negocjatora procesu pokojowego w Kenii, byłego Sekretarza Generalnego ONZ Kofiego Annana. Propozycje K. Annana od początku mediacji dotyczyły utworzenia inkluzywnego rządu, w którym stanowiska zostałyby rozdzielone między główne strony sporu politycznego¹³⁵². Propozycje ODM sięgały dalej, ponieważ politycy tego ugrupowania żądali, aby w nowym gabinecie wszystkie stanowiska były dzielone po równo, a urzędy ministerialne były dodatkowo zdublowane, tak aby każda ze stron miała swojego ministra i wiceministra¹³⁵³. Miało również powstać stanowisko premiera jako

---

¹³⁵² J. Horowitz, *Power-Sharing in Kenya*, presentation at the Workshop on Political Inclusion in Africa, American University, April 24–25 2009, s. 6.

¹³⁵³ Ibidem.

przewodniczącego gabinetu, przed którym jego członkowie byliby odpowiedzialni¹³⁵⁴. Takim propozycjom sprzeciwiała się PNU, dostrzegając w nich ograniczenie władzy prezydenta, którym miał być jej przewodniczący M. Kibaki. Ostatecznie w toku negocjacji trwających pięć tygodni udało się dojść do kompromisu i w rezultacie podpisać 28 lutego 2008 roku porozumienie zwane *National Accord and Reconciliation Act* regulujące między innymi kwestie nowo powstałego gabinetu „wielkiej koalicji”. Elementy tego porozumienia zostały uwzględnione w specjalnie przyjętej przez parlament ustawie, co potwierdziło i zakorzeniło w systemie politycznym wyniki umowy.

Zgodnie z postanowieniami porozumienia, gabinet *power-sharing* miał obejmować w równym stopniu przedstawicieli obu rywalizujących ze sobą stron konfliktu, co oznaczało, że dany minister pochodziłby z jednego ugrupowania, a jego zastępca – z przeciwnego ugrupowania; liczba miejsc w gabinecie miałyby zostać przydzielona proporcjonalnie do liczby członków w parlamencie; miałyby powstać stanowisko premiera, które zostałyby obsadzone przez osobę z partii posiadającej największą liczbę mandatów w parlamencie, co w praktyce oznaczało, że kandydatem na to stanowisko automatycznie byłby R. Odinga (ODM); zostałyby utworzone dwa stanowiska wicepremiera, jeden z nich obsadzany przez ODM, a drugi przez PNU¹³⁵⁵.

Przyjęte założenia doprowadziły do wzajemnej akceptacji roszczeń przez obie strony sporu politycznego: prezydentem pozostał M. Kibaki z PNU, a premierem został R. Odinga z ODM¹³⁵⁶. W skład gabinetu wchodził: prezydent, wiceprezydent, premier, dwaj wicepremierzy oraz ministrowie¹³⁵⁷. Oprócz prostego podziału stanowisk w ramach gabinetu oraz stanowisk prezydenta i premiera ustalono zasady mające wzajemnie chronić strony porozumienia, na podstawie których będzie funkcjonował przyszły gabinet „wielkiej koalicji”. I tak, premier mógłby zostać usunięty tylko w drodze wotum nieufności, uchwalonego większością głosów w parlamencie, co *de facto* nie byłoby możliwe, biorąc pod uwagę fakt, że ODM miało w nim wówczas największą liczbę mandatów¹³⁵⁸. Ministrowie gabinetu mogliby zostać usunięci ze stanowisk, ale tylko za zgodą obu stron porozumienia¹³⁵⁹. Formalnie to

---

¹³⁵⁴ Ibidem.

¹³⁵⁵ Ibidem, s. 6.

¹³⁵⁶ N. Cheeseman, *The internal dynamics of power-sharing in Africa*, „Democratization” 2011, Vol. 18, No. 2, s. 352.

¹³⁵⁷ *National Accord and Reconciliation Act*,

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, s. 7-6 [dostęp: 7 stycznia 2019].

¹³⁵⁸ J. Horowitz, *Power-Sharing in Kenya*, op. cit., s. 7.

¹³⁵⁹ Ibidem.

prezydent przewodniczył pracom gabinetu, natomiast premier odpowiadał tylko za nadzór i koordynację prac gabinetu oraz spraw rządu¹³⁶⁰. Ponadto, wykonywał inne obowiązki, powierzone mu przez prezydenta¹³⁶¹. Nowo powstały gabinet „wielkiej koalicji” miał charakter typowej zmowy elit politycznych na rzecz podziału stanowisk i wpływów we władzach państwa (wówczas tymczasowych), prowadzącej do ustabilizowania sytuacji po konflikcie¹³⁶².

Efektom porozumienia stało się zmaterializowanie idei gabinetu „wielkiej koalicji”¹³⁶³, w skład którego weszli przedstawiciele największych i najbardziej aktywnych politycznie grup etnicznych Kenii: Kikuju, Kalendzin, Kamba, Luo, Luja, dzięki czemu gabinet posiadał legitymację większościowej części społeczeństwa¹³⁶⁴. Niemniej jednak zabrakło w nim reprezentantów mniejszych, marginalizowanych grup etnicznych¹³⁶⁵.

Statystyka przedstawiała się następująco: stanowiska ministrów i wiceministrów zostały obsadzone w ustalonych proporcjach: ODM – 20 (50%), PNU – 14 (35%), ODM-K¹³⁶⁶ – 3 (7,5%), NARC-K – 1 (2,5%), inni – 2 (5%)¹³⁶⁷. Z kolei stanowiska asystentów ministrów zostały podzielone następująco: ODM – 22 (44%), PNU – 11 (22%), ODM-K¹³⁶⁸ – 3 (6%), NARC-K – 2 (4%), inni – 12 (24%)¹³⁶⁹. Ukonstytuowanie tak inkluzywnego gabinetu doprowadziło do ustania przemocy powyborczej i przygotowania płaszczyzny pod przeprowadzenie gruntownych reform systemu politycznego Kenii oraz położyło podwaliny pod przyszłą współpracę polityczną rywalizujących ugrupowań politycznych. O ile dwa z tych elementów rzeczywiście się dokonały, o tyle ostatni z nich w ograniczonym zakresie, czego wyrazem były nierzadko napięte relacje w ramach gabinetu¹³⁷⁰. I tak na przykład, niejednokrotnie decyzje podejmowane przez premiera były uchylane przez prezydenta. Również przywiązanie niektórych członków gabinetu do idei „wielkiej koalicji” było wątpliwe,

---

¹³⁶⁰ *National Accord and Reconciliation Act*,

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, s. 7 [dostęp: 7 stycznia 2019].

¹³⁶¹ *Ibidem*.

¹³⁶² N. Cheeseman, *The internal...*, op. cit., s. 345, 351–354.

¹³⁶³ Szczegółowy skład gabinetu wraz z tekstem porozumienia znajduje się w:

National Accord and Reconciliation Act,

http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, ss. 8 [dostęp: 7 stycznia 2019].

¹³⁶⁴ N. Cheeseman, C. Murray, *Power-sharing in Kenya: Between the devil and the deep blue sea*, [w:] A. McCulloch, J. McGarry (eds), *Power-Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Routledge, Londyn 2017, s. 36.

¹³⁶⁵ *Ibidem*, s. 36–37.

¹³⁶⁶ Obecnie WDM.

¹³⁶⁷ N. Cheeseman, C. Murray, *Power-sharing in Kenya: Between...*, op. cit., s. 48.

¹³⁶⁸ Obecnie WDM.

¹³⁶⁹ N. Cheeseman, C. Murray, *Power-sharing in Kenya: Between...*, op. cit., s. 48.

¹³⁷⁰ *Ibidem*, s. 47–48.

gdyż próbowali oni wykorzystywać zajmowane stanowiska do budowy kapitału politycznego¹³⁷¹. Sami główni liderzy gabinetu – M. Kibaki i R. Odinga – usiłowali wykorzystać swoje stanowiska do redystrybucji stanowisk w instytucjach publicznych, tworząc, z myślą o swojej politycznej przyszłości, sieci relacji typu patron – klient¹³⁷². W opinii badaczy, zła współpraca partnerów koalicyjnych spowodowała rozchwianie gabinetu¹³⁷³. Ostatecznie to otoczenie prezydenta i PNU kontrolowało gabinet, a ODM R. Odingi – parlament.

Mimo istnienia poważnych wewnętrznych sprzeczności cechujących pierwszy w historii Kenii gabinet „wielkiej koalicji”, jego działalność przyniosła wiele pozytywnych efektów. Po pierwsze, zakończenie okresu przemocy powyborczej i przywrócenie stabilności politycznej w Kenii. Po drugie, zbliżenie do siebie elit politycznych z rywalizujących grup etnicznych. Po trzecie, prowadzenie prac nad nową konstytucją, czego efektem była jej implementacja w 2010 roku. Po czwarte, ułatwienie dokonania późniejszych przekształceń polityki kenijskiej, w tym powstania nowych ugrupowań politycznych, m.in. składających się z przedstawicieli skonfliktowanych wcześniej grup etnicznych, na przykład Jubilee i aliansu prezydenckiego U. Kenyatty (Kikuju) i W. Ruto (Kalendzin), tzw. Uhuruto. Po piąte, przeprowadzenie reformy sił bezpieczeństwa. Gabinet „wielkiej koalicji” zakończył swoje prace w 2013 roku, a istniejący w jego ramach urząd premiera nie został wprowadzony do nowej konstytucji i przestał istnieć. Warto przypomnieć, że gabinet „wielkiej koalicji” z założenia miał mieć ograniczony okres działalności.

Z kolei ani gabinet funkcjonujący w latach 2013–2017, ani działający obecnie nie mogą być nazwane gabinetami „wielkiej koalicji”. Skład (na rok 2019) obecnego gabinetu przedstawia poniższa tabela:

Tabela 15. Gabinet w Kenii według stanu na lipiec 2019 roku

FUNKCJA	OSOBA	GRUPA ETNICZNA
Przewodniczący (prezydent)	Uhuru Kenyatta	Kikuju
Zastępca (wiceprezydent)	William Ruto	Kalendzin

¹³⁷¹ Ibidem, s. 45.

¹³⁷² Ibidem, s. 47.

¹³⁷³ Ibidem, s. 46.

Ministerstwo EAC ¹³⁷⁴ i Rozwoju „Północnego Korytarza” ¹³⁷⁵	Adan Mohammed	kenijscy Somalijszczy
Ministerstwo Sportu, Kultury i Dziedzictwa	Amina Mohamed	kenijscy Somalijszczy
Ministerstwo Obrony	Raychelle Omamo	Luo
Ministerstwo Energii	Charles Keter	Kalendzin
Ministerstwo Decentralizacji i ASAL ¹³⁷⁶	Eugene Wamalwa	Luja
Ministerstwo Transportu i Rozwoju Infrastruktury	James Macharia	Kikuju
Ministerstwo Skarbu Narodowego i Planowania	Henry Rotich	Kalendzin
Ministerstwo ds. ICT ¹³⁷⁷	Joe Mucheru	Kikuju
Ministerstwo Turystyki oraz Flory i Fauny	Najib Balala	Indusi/Arabowie
Ministerstwo Zdrowia	Sicily Kanini Kariuki	Kikuju
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Koordynacji Rządu Centralnego	Fred Matiang’i	Kisii
Ministerstwo Edukacji	George Magoha	Luo
Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Handlu Międzynarodowego	Monica Juma	Midżikenda
Ministerstwo Ziemi	Farida Karoney	Kalendzin

¹³⁷⁴ EAC – *East African Community* (Wspólnota Wschodnioafrykańska).

¹³⁷⁵ Jedna z najważniejszych dróg transportowych Afryki Wschodniej, prowadząca od portu w Mombasie w Kenii przez Ugandę do DR Konga z odnogami do Rwandy, Burundi i Sudanu Południowego.

¹³⁷⁶ Arid and Semi-Arid Land – Obszary Pustynne i Półpustynne.

¹³⁷⁷ Information Communication & Technology – Teleinformatyka.

Ministerstwo Środowiska i Leśnictwa	Keriako Tobiko	Masajowie
Ministerstwo Ropy Naftowej i Górnictwa	John Munyes	Turkana
Ministerstwo Rolnictwa i Melioracji	Mwangi Kiunjuri	Kikuju
Ministerstwo Przemysłu, Handlu i Kooperatyw	Peter Munya	Meru
Ministerstwo Służby Publicznej oraz Spraw Płci i Młodzieży	Margaret Kobia	Kikuju/Meru
Ministerstwo Wody i Higieny	Simon Chelugui	Kalendzin
Ministerstwo Pracy i Ochrony Socjalnej	Ukur Yatani Kanacho	Gabra
Attorney General of Kenya	Paul Kihara Kariuki	Kikuju

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań. Wymienienie źródeł zostało pominięte z racji bardzo dużej liczby adresów internetowych niezbędnych do zacytowania.

Tabela ta dowodzi, że obecnie funkcjonujący gabinet ma charakter ponadetniczny. Nie jest on jednak gabinetem typu konsocjonalnego. Wieloetniczność składu gabinetu jest ograniczona, gdyż nie są w nim reprezentowane wszystkie kenijskie grupy etniczne. Brakuje mu poparcia ogółu dużych segmentów, gdyż nie został ukonstytuowany w wyniku szerokiego porozumienia politycznego i utworzyła je po prostu zwycięska w wyborach partia (a wcześniej koalicja) Jubilee. Skład gabinetu nie odzwierciedla zatem porozumienia partii lub koalicji partii segmentowych, ale jest po części efektem tego, że partia Jubilee ma centrypetalny (ograniczony) charakter ponadetniczny.

Co więcej, ponadetniczny charakter władzy wykonawczej wynika w głównej mierze z art. 130 konstytucji Kenii. Należy przypomnieć, że, zgodnie z jego treścią, skład organów władzy wykonawczej musi odzwierciedlać regionalną i etniczną różnorodność społeczeństwa Kenii¹³⁷⁸. O ile w przypadku urzędów prezydenta i wiceprezydenta reguła ta *de facto* przybiera

¹³⁷⁸ Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r., art. 130, pkt. 2.

formę konsocjonalnego wymogu (nakazującego, by osoby piastujące te urzędy pochodziły z różnych grup etnicznych), to w ramach gabinetu nakłada dość ogólny obowiązek, by organ ten miał wielosegmentowy charakter. Zatem w tym wypadku nosi ona znamiona centrypetalne. Zastosowanie tej reguły doprowadza do włączenia w skład gabinetu przedstawicieli znacznej liczby grup etnicznych Kenii. Skoro jednak obecnie funkcjonujący gabinet nie składa się z przedstawicieli większości ugrupowań politycznych obecnych w parlamencie, nie spełnia on istoty gabinetu „wielkiej koalicji”. Jednak, zastosowanie centrypetalnego warunku umieszczonego w art. 130 konstytucji Kenii wspomaga realizację logiki leżącej u podstaw idei „wielkiej koalicji”, a zatem tworzenia międzysegmentowej władzy wykonawczej.

W 2019 roku w gabinecie zasiadało: 7 członków grupy Kikuju, 5 członków grupy Kalendzin, 2 członków grupy kenijskich Somalijczyków, 2 członków grupy Luo, 2 członków grupy Luja i po 1 osobie z grup: Turkana, Meru, Masajów, Midzikenda, Turkana, Gabra, Kisii oraz 1 przedstawiciel społeczności arabskiej. Ponadto wartym podkreślenia faktem jest udział w gabinecie osób z niektórymi marginalizowanymi wcześniej grupami etnicznymi, takimi jak kenijscy Somalijczycy, Gabra, Turkana czy Masajowie. Skład gabinetu odzwierciedla w dużej mierze skład etniczny partii Jubilee. W rządzie zasiadają również osoby pochodzące z innych grup etnicznych niż te bezpośrednio związane z partią Jubilee. Włączenie takich osób do udziału we władzy ma na celu zdobycie głosów członków grup etnicznych innych niż te, które tworzą rdzeń partii Jubilee i osłabianie inicjatyw politycznych zwłaszcza R. Odingi. Może to przynieść dwojaki skutek. Z jednej strony, poprzez uczestnictwo osób z innymi grupami etnicznymi łagodzone są napięcia między niektórymi grupami etnicznymi, a z drugiej wciąż budowane są sieci patronażu. Przykładem tego ostatniego zjawiska jest włączenie do rządu Keriako Tobiko, Masaja, który objął tekę Ministra Środowiska i Leśnictwa. Masajska rada starszych oficjalnie podziękowała prezydentowi U. Kenyacie za tę nominację i za uwzględnienie społeczności Masajów w organach władzy centralnej¹³⁷⁹. Ponadto wyraziła wierność rządowi, jednocześnie krytykując plany opozycji oraz działania jej lidera R. Odingi w postaci bojkotu rządu i zaprzysiężenia na „prezydenta ludu”, uznając je za utrudniające pracę gabinetu i prezydenta¹³⁸⁰.

Ogólnie rzecz biorąc, wydaje się, że powołany w 2017 roku gabinet ma dość wyważony charakter. Jednakże przywództwo w nim jest dzielone między osoby wywodzące się z dwóch

---

¹³⁷⁹ *Maasai elders thank Uhuru for picking Tobiko to join Cabinet*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/counties/kajiado/Maasai-elders-urge-MPs-approve-Tobiko/3444852-4266936-96ndrwz/index.html> [dostęp: 12 lipca 2019].

¹³⁸⁰ *Ibidem*.

grup etnicznych. Należy ono do przedstawicieli Kikuju i Kalendzin, gdyż prezydent U. Kenyatta wywodzi się z grupy Kikuju, a W. Ruto – z grupy Kalendzin. Faktyczną władzę dzierży zaś prezydent.

Podsumowując, jedynym okresem rzeczywistego funkcjonowania konsocjonalnego gabinetu „wielkiej koalicji” w Kenii były lata 2008–2013, gdy tworzyli go na podstawie specjalnego porozumienia przedstawiciele największych ugrupowań politycznych. Późniejsze gabinety zawdzięczały swój ponadetniczny charakter przede wszystkim konieczności realizacji treści centrypetalnego w swym charakterze art. 130 konstytucji oraz centrypetalnej naturze partii politycznej tworzącej rząd. Gabinet działający w latach 2013–2017 nie miał formuły „wielkiej koalicji”, będąc zdominowanym przez Jubilee, która w tamtym okresie miała większość parlamentarną. Obecny gabinet, mimo tego, że związany jest tylko z jedną partią rządzącą, również Jubilee, to w większym stopniu składa się z ministrów pochodzących z różnych grup etnicznych. Włączenie do składu tego gabinetu przedstawicieli grup etnicznych dotychczas marginalizowanych politycznie – takich, jak kenijscy Somalijscy, Gabra, Masajowie czy Turkana – może przyczynić się do realizacji ambicji politycznych tych grup, doprowadzając do łagodzenia napięć międzyetnicznych w Kenii. Ponadto obecność ministrów pochodzących z grup marginalizowanych powoduje, że postulaty i żądania tych grup są obecne na poziomie polityki centralnej i choć po części mają szansę zostać zrealizowane. Ubocznym, negatywnym efektem działania w Kenii gabinetów składających się z członków różnych grup etnicznych jest budowanie sieci patronażu, które, jak można przypuszczać, mogą w przyszłości m.in. służyć pozyskiwaniu elektoratu mniejszych grup etnicznych przez kandydata na prezydenta pochodzącego z grupy Kikuju, tak aby bez problemu wypełniony został w wyborach prezydenckich centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzone badania wykazały, że w Kenii funkcjonują (lub funkcjonowały) następujące elementy hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing*.

I) Instytucje centrypetalne:

- wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich;
- specjalna struktura terytorialna;
- ponadregionalne i wieloetniczne partie polityczne;
- tzw. *vote-pooling*, rozumiany jako instytucja dodatkowa.

II) Instytucje konsocjonalne:

- autonomia segmentów w formie autonomii kulturowej;
- proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w instytucjach publicznych (jako zamierzony ideał);
- gabinet tzw. wielkiej koalicji (w latach 2008–2013).

W Kenii funkcjonują również dwie instytucje konsocjonalne, które nie są w literaturze przedmiotu uznawane za podstawowe dla konsocjonalizmu, ale mieszczą się w jego założeniach koncepcyjnych. Są to:

- wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta;
- segmentowe jednostki administracyjno-terytorialne (hrabstwa etniczne).

W Kenii obecnie nie istnieje, zaliczane w piśmiennictwie do grona instytucji centrypetalnych, głosowanie preferencyjne w wyborach do parlamentu w postaci proporcjonalnej ordynacji typu pojedynczego głosu przechodniego (w okręgach wielomandatowych) lub większościowego systemu głosu alternatywnego (w okręgach jednomandatowych); nie funkcjonuje również konsocjonalna instytucja weta mniejszości.

Kenijski hybrydowy system polityczny typu *power-sharing* charakteryzuje się trzema elementami. Po pierwsze, w jego ramach funkcjonują instytucje należące do dwóch różnych, mających odmienne podstawy koncepcyjne modeli *power-sharing*. Po drugie, dominującą rolę pełnią instytucje centrypetalne. Po trzecie, w Kenii następuje zazębianie się instytucji

centrypetalnych i konsocjonalnych¹³⁸¹, nie tylko w ramach całego systemu politycznego, ale także poszczególnych instytucji.

Nie ulega wątpliwości, że istnienie w Kenii instytucji obu głównych modeli *power-sharing* jest wypadkową kilku potrzeb artykułowanych przez elity polityczne wielu grup etnicznych, w tym zwłaszcza:

- uczestnictwa we władzy centralnej i procesach decyzyjnych w celu realizacji interesów segmentów oraz uzyskania dostępu do stanowisk w instytucjach publicznych i dóbr ekonomicznych lub bardziej sprawiedliwego udziału w ich podziale;
- uzyskania wpływu na sprawy lokalne poprzez uczestnictwo we władzy lokalnej i procesach decyzyjnych w ramach mniejszych jednostek administracyjno-terytorialnych w celu realizacji interesów segmentów oraz uzyskania dostępu do stanowisk w instytucjach publicznych i dóbr ekonomicznych lub bardziej sprawiedliwego udziału w ich podziale;
- uzyskania prawnych gwarancji kultywowania własnego języka i posługiwania się nim oraz prawa do wszelkich form ekspresji kulturowej oraz podtrzymywania własnych tradycji i obyczajów.

Przed przedstawieniem wniosków odnoszących się do postawionych hipotez badawczych należy jeszcze raz pokrótce przybliżyć funkcjonowanie i dokonać próby oceny każdej ze zidentyfikowanych instytucji hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* w Kenii. Pierwszą i zarazem najstarszą instytucją centrypetalną w Kenii jest wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Wymóg ten jest uzupełniany przez dorozumianą na podstawie art. 130 konstytucji, instytucję konsocjonalną, jaką jest wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta, *de facto* mający zastosowanie już na etapie kampanii wyborczej i kandydowania na te urzędy. Fakt wzajemnego uzupełniania się tych instytucji wskazuje nie tylko na hybrydowość całego systemu politycznego Kenii, ale również i hybrydowość samych instytucji *power-sharing*, w wypadku władzy wykonawczej pochodzących z odmiennych koncepcyjnie modeli *power-sharing*.

Centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie przyniósł do tej pory pożądanego efektu stabilizującego sytuację polityczną. Instytucja ta

---

¹³⁸¹ K. Trzciniński, *Ograniczanie konfliktów...*, op. cit., s. 149–150.

istnieje w Kenii od 1992 roku. Symptomatyczna była już sama implementacja tej instytucji do systemu politycznego Kenii, która miała stanowić – ponownie wbrew teorii – narzędzie utrzymania władzy przez rządzące w latach 90. XX wieku, w Kenii elity, powiązane z prezydentem D. Moim i czerpiące z tego tytułu korzyści. W dalszym ciągu osoba piastująca urząd prezydenta jest kojarzona głównie z jedną, konkretną grupą etniczną, a urząd ten nie ma *de facto* charakteru panetnicznego. Same sojusze polityczne są pewnego rodzaju kontynuacją tych, które miały już miejsce w historii Kenii. Aby spełnić wymóg terytorialnego rozłożenia głosów, wciąż stosowany jest klientelizm etniczny. Z uwagi na zachowane w konstytucji Kenii z 2010 roku rozbudowane kompetencje prezydenta (zwłaszcza, gdy parlament jest zdominowany przez partię będącą jego zapleczem politycznym), batalia o ten urząd jest najbardziej zaciekle i jednocześnie emocjonująca dla obywateli, co po części stanowi podłoże okołowyborczych napięć między grupami etnicznymi.

Niemniej jednak centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich w połączeniu z konsocjonalnym wymogiem odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta wprowadził do kenijskiego życia politycznego kilka pozytywnych efektów. Przede wszystkim doprowadził do pojednania i wejścia w sojusz polityczny niektórych grup etnicznych (Kikuju-Kalendżin oraz Luo-Kamba) poprzez start w wyborach – a w przypadku wygranej, również pełnienia władzy – w ramach tandemu prezydent/wiceprezydent osób, wywodzących się z niegdyś skonfliktowanych grup etnicznych. Ponadto, wzmożeniu uległa retoryka jedności narodowej, której symbolem ma być osoba prezydenta i jego działania na rzecz budowania tej jedności.

Najbardziej rozbudowaną instytucją *power-sharing* w Kenii jest struktura administracyjno-terytorialna państwa. Choć nie ma ona w pełni charakteru *majimbo*, tak pożądanego przez część elit politycznych Kenii, to jest jednak najbardziej oczekiwanym rezultatem reform politycznych po 2010 roku. W strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii występują zarówno hrabstwa centrypetalne (27): zamieszkałe przez wiele różnych grup etnicznych oraz zamieszkałe przez „rozbite” na kilka hrabstw duże grupy etniczne i towarzyszące im mniejsze grupy; a także hrabstwa konsocjonalne (20), tzw. hrabstwa etniczne, tj. takie, w których większościowy udział w populacji i pozycję dominującą w polityce ma jedna grupa etniczna, której większość członków w nich zamieszkuje. Przy czym to hrabstwa centrypetalne występują w większości. W strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii również zauważalne jest jednoczesne występowanie instytucji centrypetalnych i

konsocjonalnych, a zatem ich zazębianie się. W efekcie nie tylko system polityczny Kenii ma hybrydowy charakter, ale również jego niektóre instytucje typu *power-sharing*.

Poprzez zmianę struktury administracyjno-terytorialnej ostatecznie zerwano w Kenii z anachronicznym systemem zarządzanych centralnie prowincji, nieodpowiadającym potrzebom lokalnej ludności, a zwłaszcza elit grup etnicznych, często tych najmniejszych, dotychczas niemających głosu w sprawach ich bezpośrednio dotyczących. Towarzysząca zmianie struktury administracyjno-terytorialnej decentralizacja rozwiązała bądź stopniowo rozwiązuje problemy, które były źródłem napięć etnicznych oraz patologii życia społeczno-politycznego w Kenii. 8 prowincji zastąpiono 47 hrabstwami wyposażonymi w szereg własnych praw i kompetencji i mających istotny stopień autonomii finansowej. „Rozbito” na kilka hrabstw największe grupy etniczne, przez co rozbudzona została rywalizacja wewnątrzetniczna. Małe grupy etniczne zyskały możliwość realizacji swoich potrzeb politycznych na poziomie hrabstw poprzez uzyskanie reprezentacji w lokalnych organach władzy i, rzadziej, na poziomie części władzy centralnej – w Senacie. Natomiast największe grupy etniczne uczestniczą we władzy centralnej i rządzą w części hrabstw. Z jednej strony, wprowadzenie nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji przyniosło efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii, ale z drugiej, na poziomie hrabstw pojawiły się pewne nowe problemy stanowiące zagrożenie dla stabilności politycznej bardziej jednak w wymiarze lokalnym niż ogólnokrajowym, takie jak:

- przeniesienie niektórych negatywnych zjawisk w polityce ze szczebla centralnego na szczebel lokalny;
- dalsze wykluczanie niektórych grup etnicznych w ramach hrabstw;
- rywalizacja między członkami władz hrabstw (zwłaszcza jeśli pochodzą z odmiennych grup etnicznych);
- konflikty między grupami etnicznymi zamieszkującymi hrabstwa, jednak nie o tak dużym nasileniu, jak miało to miejsce przed wprowadzeniem nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacją¹³⁸².

Istotną rolę w hrabstwach odgrywają obecnie lokalne, nieformalne międzysegmentowe porozumienia typu *power-sharing* odnoszące się do składu ich władzy wykonawczej (komitetów wykonawczych).

---

¹³⁸² Zazwyczaj mają one charakter krótkotrwały. Często zachodzą między społecznościami pasterskimi a ludnością osiadłą.

Podsumowując, specjalna struktura administracyjno-terytorialna wdrożona w Kenii w 2013 roku na podstawie konstytucji z 2010 roku w dużej mierze przyczynia się do łagodzenia napięć między grupami etnicznymi w Kenii i w konsekwencji do stabilizowania sytuacji politycznej w tym państwie.

Warto teraz zwrócić uwagę na centrypetalną instytucję ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych w Kenii. Mają one formę sojuszy kilku grup etnicznych. Z jednej strony, kenijskie ugrupowania polityczne (partie polityczne i koalicje) utworzone przez duże grupy etniczne otworzyły się na mniejsze grupy etniczne, ale drugiej są zdominowane są przez największe i najbardziej aktywne politycznie grupy etniczne. W Kenii zauważalny jest obecnie trend zmniejszania się liczby partii i jednoczesnej polaryzacji systemu partyjnego. Stopniowe rozszerzanie bazy członkowskiej partii, nawet mimo dominacji głównych grup etnicznych Kenii, może wpływać łagodząco na napięcia międzyetniczne. Niestety działalność ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych nie doprowadziła do ustanowienia rywalizacji opartej na programach politycznych jako przeciwwagi dla rywalizacji o charakterze etnicznym, która wciąż jest główną formą mobilizacji elektoratu. Ponadregionalne i ponadetniczne ugrupowania polityczne nadal są przede wszystkim zapleczem politycznym dla swoich liderów w wyborach prezydenckich. Choć w wyborach prezydenckich i parlamentarnych, które odbyły się w latach 2013 i 2017 poziom przemocy międzyetnicznej był niższy niż w wyborach, które miały miejsce wcześniej, nie sposób stwierdzić z pewnością, że mamy do czynienia z długofalowym trendem. Niemniej jednak wymóg tworzenia i funkcjonowania w Kenii ponadregionalnych i ponadetnicznych ugrupowań politycznych wpływa na wzrost międzyetnicznej współpracy politycznej w okresie przedwyborczym i powyborczym, w tym, niekiedy, na polityczne zbliżenie grup etnicznych, które kiedyś były wobec siebie wrogie, co dobrze rokuje stabilizacji sytuacji politycznej w Kenii.

Dodatkową instytucją centrypetalną obecną w systemie politycznym Kenii jest tzw. *vote-pooling*. Instytucja ta ma dość ograniczony charakter, bowiem w przypadku Kenii członkowie parlamentu oraz zgromadzeń hrabstw wyłaniania są w wyborach powszechnych w wyniku zastosowania ordynacji większości względnej. Niewielka część składu legislatury, reprezentująca tzw. grupy szczególnego interesu (w tym, co jest szczególnie ważne z perspektywy *power-sharing*, marginalizowane grupy etniczne), pochodzi z nominacji proporcjonalnej. Instytucja *vote-pooling* osłabia w bardzo ograniczonym zakresie negatywne skutki ordynacji większościowej, dając grupom szczególnego interesu możliwość posiadania

reprezentacji politycznej. Co istotniejsze, *vote-pooling* polega na umieszczaniu na listach wyborczych nazwisk kandydatów wywodzących się z różnych grup etnicznych, co w połączeniu z instytucją ponadetnicznych i ponadregionalnych partii politycznych, przyczynia się do tworzenia wieloetnicznego Zgromadzenia Narodowego. W rezultacie w jakiejś mierze instytucja ta, jako uzupełniająca instytucję ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych, może przyczynić się do stabilizowania sytuacji politycznej w Kenii.

Z kolei konsocjonalna instytucja autonomii segmentów funkcjonuje w Kenii jedynie w wymiarze kulturowym. Grupy etniczne mają zagwarantowaną swobodę posługiwania się językami rodzimymi, mogą także tworzyć organizacje o charakterze kulturalnym, medialnym i sportowym i w nich uczestniczyć. Kenijscy muzułmanie posiadają zaś własne sądownictwo o ograniczonej właściwości. Autonomia kulturowa przyczynia się do zmniejszania międzysegmentowych napięć dzięki uznawaniu i gwarantowaniu odrębności kulturowej segmentów, w tym stworzenia możliwości nieskrępowanego rozwoju i ekspresji różnych kultur. Jednocześnie autonomia segmentów w Kenii ma – poprzez brak wymiaru terytorialnego – na tyle zawężony charakter, że nie stanowi poważniejszego zagrożenia dla spójności terytorialnej tego państwa. Zarazem jednak należy zauważyć, że autonomia kulturowa utrwała różnice kulturowe między składającymi się na kenijskie społeczeństwo segmentami etnicznymi i religijnymi, co może powodować, że proces budowania jedności narodowej w Kenii będzie długotrwały.

Proporcjonalność w wymiarze konsocjonalnym obecna jest w Kenii w bardzo ograniczonym, deklaracyjnym zakresie, na płaszczyźnie zatrudniania członków grup etnicznych w instytucjach publicznych. W instytucjach tych nadal jednak istnieje nadreprezentacja członków głównych grup etnicznych, w tym zwłaszcza Kikuju, w stosunku do procentowego ich udziału w populacji całego państwa. Proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w instytucjach publicznych należy zatem uznać za ideał, do osiągnięcia którego prowadzi jeszcze daleka droga. Ten stan rzeczy może stać się jednym z czynników zapalnych w relacjach międzyetnicznych. Natomiast przyszłe osiągnięcie realnej proporcjonalności w omawianym wymiarze mogłoby przyczynić się do stabilizacji relacji międzyetnicznych.

Kolejną z instytucji konsocjonalnych zidentyfikowanych w systemie politycznym Kenii jest gabinet „wielkiej koalicji”. Instytucja ta została powołana do życia na mocy porozumienia typu *power-sharing* między głównymi siłami politycznymi i zarazem grupami etnicznymi Kenii. Porozumienie to zostało zawarte w celu zakończenia konfliktu etnicznego, który trwał

w latach 2007–2008. Gabinet „wielkiej koalicji” funkcjonował w latach 2008–2013. Choć współpraca w ramach wspólnego rządu rywalizujących ze sobą sił politycznych i grup etnicznych była niezwykle trudna, to jej głównym owocem stało się przyjęcie w 2010 roku nowej konstytucji, dzięki której w Kenii zostały implementowane lub utrwalone niektóre instytucje typu *power-sharing*. Na mocy tej konstytucji, wielosegmentowy gabinet typu konsocjonalnego, tworzony w latach 2008–2013 w dużej mierze przez koalicje partii segmentowych, został zastąpiony przez wielosegmentowy gabinet typu centrypetalnego. Zgodnie bowiem z centrypetalnym w swej treści art. 130 pkt. 2 konstytucji, władza wykonawcza w Kenii musi odzwierciedlać regionalną i etniczną różnorodność jej społeczeństwa. Niemniej jednak, obecnie gabinet tworzony jest przez jedną partię polityczną (Jubilee), która posiada ograniczony charakter wielosegmentowy. W skład rządu wchodzi za to m.in. przedstawiciele grup dotychczas marginalizowanych politycznie (zwłaszcza kenijscy Somalijczycy, Gabra, Masajowie, Turkana). Zwłaszcza wieloetniczność gabinetu może przyczynić się do realizacji ambicji politycznych części kenijskich grup etnicznych, również tych marginalizowanych, doprowadzając do łagodzenia napięć etnicznych w państwie.

Niemniej jednak, w gabinecie tworzonym w wyniku zastosowania wymogu centrypetalnego, nie ma pełnej reprezentacji głównych kenijskich sił politycznych. Choć zatem nie ma on charakteru gabinetu opartego o dalece inkluzywne wobec głównych sił politycznych i grup etnicznych porozumienie typu *power-sharing*, tak jak było to w przypadku konsocjonalnego gabinetu „wielkiej koalicji”, funkcjonującego w latach 2008-13, to jednak charakteryzuje się lepszą współpracą jego członków i w rezultacie jego działania są bardziej efektywne. Dopiero przyszłość pokaże jednak, czy gabinet działający w oparciu o wymóg centrypetalny jest wystarczający dla budowania międzyetnicznego porozumienia i jest w stanie przynieść długookresowy efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii.

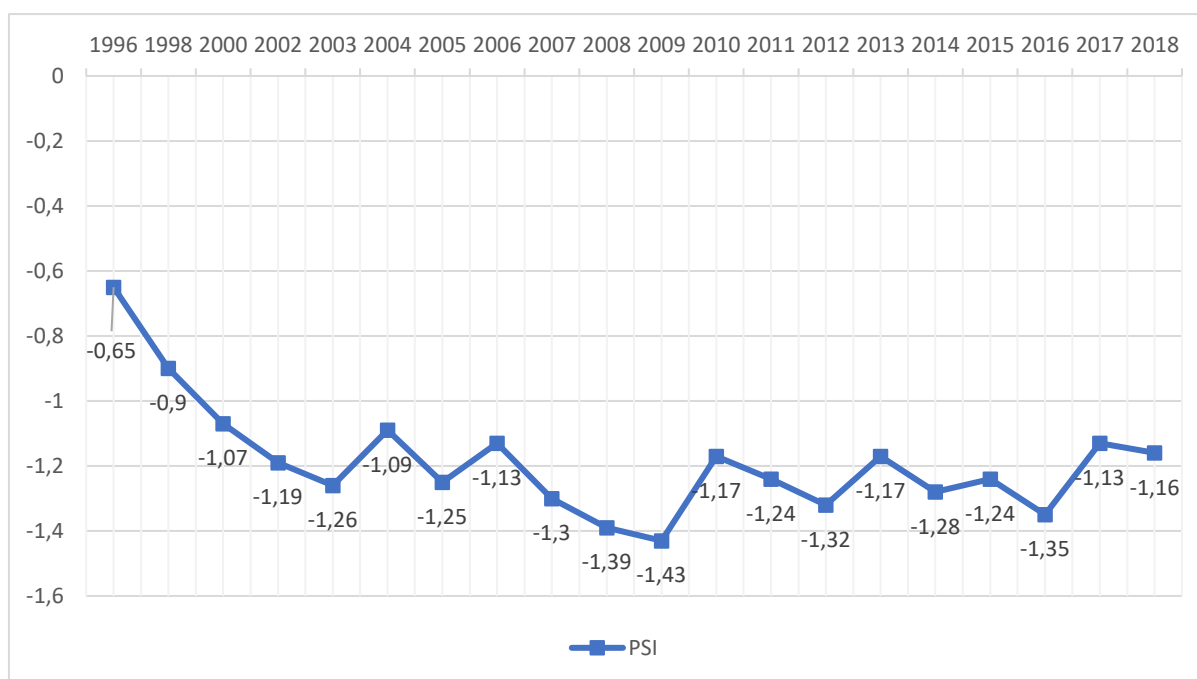
Pomocne w odpowiedzi na pytanie, czy obecne w kenijskim systemie politycznym instytucje centrypetalne i konsocjonalne przyczyniają się do uzyskania wyższego poziomu stabilności politycznej niż ten, który istniał przed implementacją konstytucji z 2010 roku, są informacje dostępne w dwóch bazach danych. Pierwszą z nich jest Political Stability Index¹³⁸³ (PSI), prowadzony przez Bank Światowy, a drugą statystyki Uppsala Conflict Data Program (UCDP), przygotowane przez Department of Peace and Conflict Research Uniwersytetu w

---

¹³⁸³ Indeks stabilności politycznej i braku przemocy/terroryzmu mierzy postrzeżenie prawdopodobieństwa, że rząd zostanie zdestabilizowany lub obalony za pomocą niekonstytucyjnych lub agresywnych środków, w tym w wyniku przemocy motywowanej politycznie i terroryzmu. Indeks stanowi średnią liczoną na podstawie kilku danych zaczerpniętych między innymi z: Economist Intelligence Unit, World Economic Forum, Political Risk Services.

Uppsali. W przypadku obu statystyk istnieją pewne ograniczenia czasowe. PSI obejmuje okres od 1996 do 2018 roku, a UCDP od 1989 do 2018 roku, dlatego zostały tu poddane analizie wskaźniki PSI i UCDP dotyczące lat 1996–2018. Każda z baz danych bierze pod uwagę inne zmienne. O ile PSI przedstawia ogólny poziom stabilności politycznej, o tyle UCDP analizuje liczbę ofiar śmiertelnych i lokalizację konfliktów w czterech kategoriach: ogólna liczba ofiar, liczba ofiar przemocy o charakterze państwowym (*state-based violence*)¹³⁸⁴, liczba ofiar przemocy o charakterze niepaństwowym (*non-state violence*)¹³⁸⁵, liczba ofiar przemocy o charakterze jednostronnym (*one-sided violence*)¹³⁸⁶. Dane zebrane przez PSI oraz UCDP przedstawiają poniższe wykresy.

Wykres 1. Political Stability Index dla Kenii w okresie 1996–2018

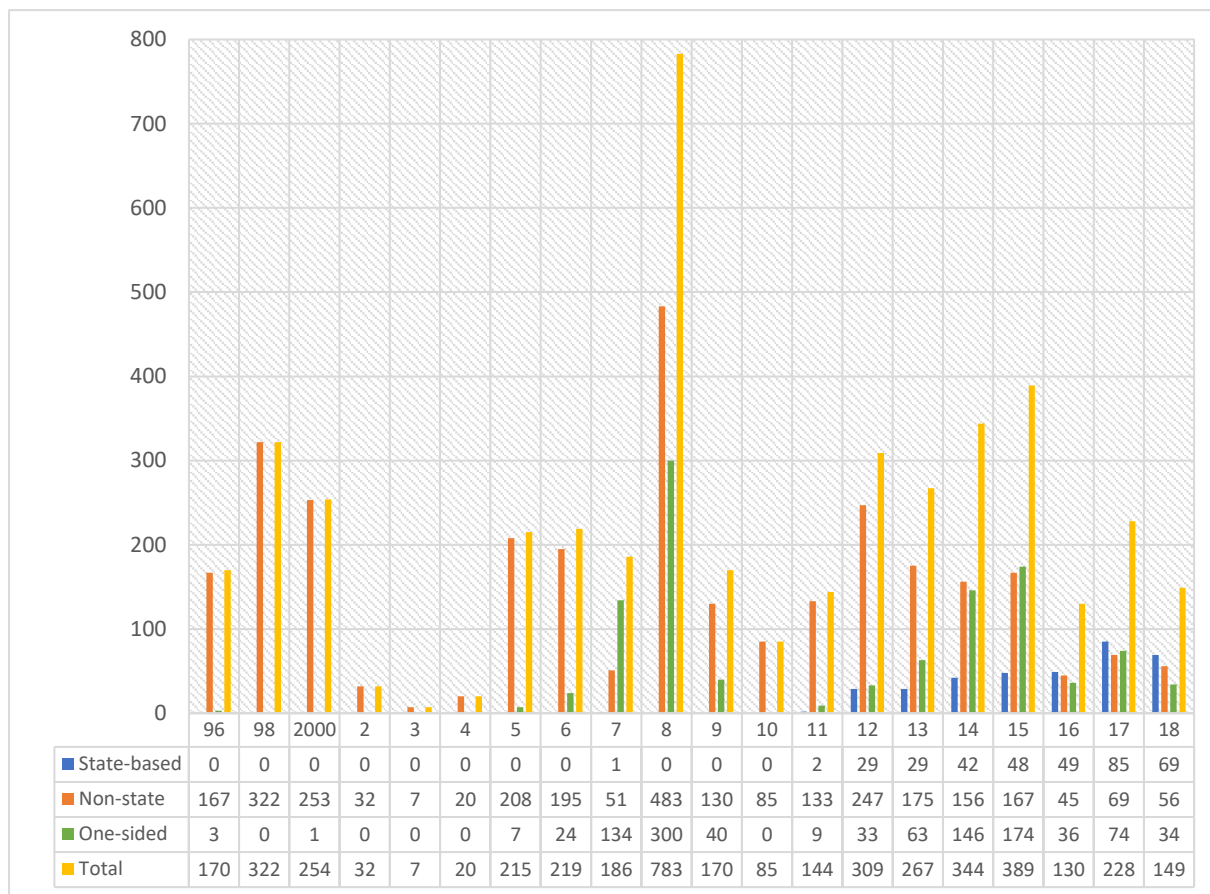
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kenya: Political stability*, theGlobalEconomy.com, https://www.theglobaleconomy.com/Kenya/wb_political_stability/ [dostęp: 25 lipca 2019].

¹³⁸⁴ Akty przemocy z udziałem sił rządowych przeciwko innym państwom lub użycie siły w celu zwalczania organizacji terrorystycznych – w przypadku Kenii głównie Al-Shabab – nie mają charakteru przemocy etnicznej.

¹³⁸⁵ Akty przemocy głównie między grupami etnicznymi.

¹³⁸⁶ Akty przemocy głównie między cywilami a organizacjami terrorystycznymi lub kryminalnymi oraz siłami rządowymi. Mogą one, lecz nie muszą mieć charakteru przemocy etnicznej.

Wykres 2. Liczba ofiar śmiertelnych w Kenii na podstawie UCDP, zgodnie z kategoriami konfliktów w latach 1996–2018¹³⁸⁷

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kenya, UCDP, <https://ucdp.uu.se/#country/501> [dostęp: 26 lipca 2019].

Na podstawie przedstawionych wykresów można sformułować kilka wniosków, ważnych z punktu widzenia problematyki poruszanej w niniejszej rozprawie. Nie podlega dyskusji, że pierwszą obserwacją jest spadek poziomu stabilności politycznej w okresie największego konfliktu etnicznego w latach 2007–2008, który przyniósł wysoką liczbę ofiar śmiertelnych. Wartość wskaźnika stabilności politycznej widoczna na wykresie nr 2 obniżyła się znacznie z -1,13 w 2006 roku do -1,43 w 2009 roku. O spadku tym świadczą również dane ukazane na wykresie nr 3 odnoszące się do kategorii *non-state* i *one-sided violence*, czyli konfliktów mających charakter przemocy etnicznej, których przybyło. Sytuacja poprawiła się dopiero po implementacji porozumienia typu *power-sharing*. Jak obrazuje to wykres nr 2, poziom stabilności politycznej wzrósł z -1,43 w 2009 roku do -1,17 w 2010 roku. Następnie

¹³⁸⁷ Ze względu na przejrzystość analizy i prezentacji danych, większość liczb oznaczających lata zostało skróconych do formy jedno- lub dwucyfrowej.

poziom stabilności politycznej znów spadł, aby ostatecznie utrzymać się aż do 2016 roku w przedziale od -1,24 do -1,35. W tym okresie implementowano do systemu politycznego Kenii wszystkie instytucje *power-sharing* analizowane w niniejszej rozprawie, z wyjątkiem wymogu terytorialnego rozłożenia głosów, który był obecny w systemie politycznym Kenii już wcześniej. Czynnikiem wpływającym na powstawanie i istnienie przemocy etnicznej w latach 2010-2016 były problemy wywołane wprowadzaniem instytucji hybrydowego *power-sharing*, w tym problem wyznaczania granic hrabstw, podziału władzy w ich ramach oraz wynikająca z tego kwestia dostępu elit grup etnicznych do lokalnych zasobów ekonomicznych. Okresowa destabilizacja sytuacji politycznej i wyniku wzrostu przemocy miała miejsce w warunkach wyborów prezydenckich i parlamentarnych w 2013 roku, z konkretnie towarzyszącej im kampanii wyborczej.

Zaskoczeniem jest 2017 rok, w którym nastąpiła znaczna poprawa poziomu stabilności politycznej, do -1,13, co było najlepszą notowaną wartością od roku 2000. Od 2016 roku (wykres nr 3) zauważalny jest spadek liczby ofiar śmiertelnych, a należy pamiętać, że za śmierć części ofiar na przykład w 2013 i 2015 roku odpowiadają terroryści z Al-Shabab. Wiąże się z tym inna obserwacja, a mianowicie stopniowy wzrost liczby ofiar śmiertelnych w kategorii *state-based violence*, wynikający z terroryzmu, zaangażowania wojska kenijskiego w działania militarne w sąsiedniej Somalii oraz militaryzacji pogranicza somalijskiego, etiopskiego i sudańskiego (Sudan Południowy), gdzie były i są obecne oddziały armii. W latach 2016–2018 liczba ofiar śmiertelnych w konfliktach z kategorii *state-based violence* przewyższyła liczbę tych związanych z przemocą etniczną. Również liczba pokrzywdzonych w roku wyborczym 2017 była dwukrotnie mniejsza niż w poprzednim roku wyborczym 2013. Spadek liczby ofiar śmiertelnych przemocy etnicznej w okresie obejmującym lata 2016–2018, w porównaniu z poprzednimi latami mógł być związany z ugruntowaniem się i coraz lepszym działaniem instytucji *power-sharing*.

Na podstawie analiz istoty i efektywności działania poszczególnych instytucji hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* w Kenii oraz danych pochodzących z załączonych wykresów przedstawione zostaną teraz wnioski odnoszące się do postawionych na wstępie badań hipotez.

Hipoteza nr 1 (główna): implementacja w Kenii instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych, kształtujących hybrydowy system polityczny typu *power-sharing*, zaowocowała poprawą poziomu stabilności politycznej.

Prawdziwość tej hipotezy może być zweryfikowana częściowo. Co prawda bowiem wdrożenie w Kenii hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* przyniosło poprawę poziomu stabilności politycznej, ale poprawa ta nie jest w pełni satysfakcjonująca. Działalność instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych w Kenii nie wyeliminowała całkowicie konfliktów międzyetnicznych.

Po 2010 roku, kiedy to formalnie wprowadzono w Kenii większość z analizowanych w rozprawie instytucji, nie wybuchły tak krwawe konflikty etniczne, jak te, które miały miejsce w latach 2007–2008 i wcześniej. Potwierdza to liczba ofiar śmiertelnych (wykres nr 3) w wyniku konfliktów etnicznych, która, co prawda, była w różnych latach zmienna, ale ostatecznie spadła w 2016 roku do poziomu, w którym najwięcej osób zginęło z powodu konfliktów typu *state-based*, niemających znamion przemocy etnicznej.

Obecnie głównym źródłem destabilizującym sytuację polityczną w Kenii jest działalność terrorystyczna islamskiej organizacji Al-Shabab. Jest ona wynikiem zaangażowania od 2015 roku sił zbrojnych Kenii w walkę przeciwko tej organizacji w Somalii, a następnie w akcje prewencyjne już na terytorium Kenii¹³⁸⁸. W 2019 roku Kenia nadal, poprzez zainicjowaną przez Unię Afrykańską misję pokojową AMISOM, udziela pomocy Somalii w walce z Al-Shabab¹³⁸⁹.

Nie oznacza to, że w Kenii nie dochodzi już w ogóle do konfliktów nacechowanych przemocą etniczną. Ich skala jest jednak zdecydowanie mniejsza niż w latach 2007–2008 i ograniczona czasowo. Konflikty etniczne mają najczęściej charakter lokalny i występują głównie w północnej Kenii między grupami etnicznymi osiadłymi a grupami etnicznymi pasterskimi¹³⁹⁰. W poszukiwaniu najlepszych warunków do wypasu bydła pasterskie grupy etniczne przemieszczają się, naruszając prawa do ziemi i innych zasobów osiadłych grup etnicznych. Niektóre przypadki takich konfliktów zostały przywołane w rozprawie, na przykład te zaistniałe w relacjach między grupami: Borana i Gabra, Borana i Samburu, Borana i Turkana, Samburu i Turkana, Marakwet i Pokot, Pokot i Turkana, Orma i Pokomo¹³⁹¹. Od kilku lat

---

¹³⁸⁸ Kenya, UCDP, <https://ucdp.uu.se/#country/501> [dostęp: 2 sierpnia 2019].

¹³⁸⁹ Ibidem.

¹³⁹⁰ Ibidem.

¹³⁹¹ Ibidem.

obserwuje się natomiast złagodzenie napięć międzyetnicznych w dawnej prowincji Dolina Wielkiego Rowu oraz w interiorze Kenii, w dużej mierze dzięki łączeniu się grup etnicznych w wieloetniczne sojusze polityczne, nierzadko grup etnicznych wcześniej ze sobą skonfliktowanych, jak ma to miejsce zwłaszcza w przypadku grup Kikuju i Kalendzin, które wspólnie kontrolują najważniejszą ponadregionalną i ponadetniczną partię polityczną w Kenii. Dzięki partiom typu centrypetalnego kenijski system partyjny coraz bardziej się konsoliduje i zbliża do modelu rywalizacji dwublokowej. Mała liczba ugrupowań politycznych, zwłaszcza mających (ukryty) charakter etniczny, zmniejsza ryzyko mobilizacji etnicznej grup i w efekcie łagodzi istniejące napięcia. Przedstawiciele mniejszych grup etnicznych, dzięki partiom ponadetnicznym oraz w pewnej mierze również dzięki instytucji *vote-pooling*, zyskali możliwość partycypacji w polityce państwa oraz piastowania różnych stanowisk. Z kolei kenijski gabinet, choć odbiega od konsocjonalnej reguły „wielkiej koalicji”, to, dzięki konieczności zastosowania konstytucyjnego wymogu, ma jednak charakter wieloetniczny, tzn. mają w nim, w różnym stopniu, swój udział przedstawiciele różnych grup etnicznych.

Efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii dała również implementacja nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji. W ich wyniku największe grupy etniczne zostały podzielone w taki sposób, że obecnie w każdym przypadku zamieszkują w kilku hrabstwach; z kolei mniejsze grupy etniczne, dzięki dostępowi do instytucji władzy w hrabstwach, zdobyły wpływ na dotyczące ich sprawy, a niektóre marginalizowane wcześniej grupy zyskały wręcz „własne” hrabstwa etniczne. Poprzez instytucje władzy w hrabstwach ambicje polityczne mogą w jakiejś mierze realizować politycy, którzy nie odnieśli sukcesu na szczeblu centralnym. Dzięki decentralizacji można rozwiązywać napięcia na poziomie lokalnym i jednocześnie zapobiegać ich przeniesieniu na poziom centralny. Za sprawą regulacji prawnych odnoszących się do decentralizacji władzy w Kenii ustalono i zapewniono niezależne, stałe finansowanie nowych jednostek administracyjno-terytorialnych.

Z punktu widzenia stabilności politycznej korzyść przynosi również autonomia segmentów, która w Kenii ma wymiar kulturowy. Zapewnia ona wszystkim wspólnotom etnicznym możliwość uczestnictwa we własnej kulturze oraz ekspresji wszelkich jej form w języku własnej grupy etnicznej, w tym także poprzez media nadające w tych językach.

Po prowadzeniu konstytucji z 2010 roku, do chwili obecnej, jedynymi okresami, w których narastało natężenie przemocy etnicznej, były okresy okołowyborcze w latach 2013 i 2017. Zwłaszcza podczas kampanii wyborczej lub zaraz po ogłoszeniu wyników wyborów wzrastało napięcie, głównie pomiędzy zwolennikami poszczególnych sojuszy politycznych i

członkami grup etnicznych, w tym głównie między Kikuju a Luo¹³⁹². Miało ono jednak charakter ograniczony. O wzroście poziomu stabilizacji politycznej świadczy też fakt, że zarówno po wyborach w 2013 roku, jak i w 2017 roku, protesty wyborcze rozwiązywane były na drodze sądowej. Dzięki zaś wprowadzeniu nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji przegrani politycy zyskali możliwość realizacji ambicji politycznych w organach władz hrabstw lub Senacie.

Wprowadzane stopniowo od 2010 roku instytucje *power-sharing* dzięki swojemu funkcjonowaniu ułatwiły zbliżenie elit politycznych Kenii, czego emanacją jest wspólna dla strony rządowej i opozycji inicjatywa Building Bridges Initiative – BBI, rozwijana w celu wypracowania wspólnego planu dalszych reform systemu politycznego i socjoekonomicznego Kenii.

Na potwierdzenie prawdziwości hipotezy głównej wskazują ponadto dane zawarte w załączonym wykresie nr 2 (stabilność polityczna w Kenii). Spadek poziomu stabilności politycznej był najwyraźniejszy w latach 2007–2008 oraz w roku 2009. Kształtował się on następująco: -1,3 (2007); -1,39 (2008); -1,43 (2009). Stabilność polityczna poprawiła się na krótko i osiągnęła wówczas poziom -1,17 (2010), gdy stopniowo implementowano do systemu politycznego większość instytucji *power-sharing*, aby ostatecznie nieznacznie spaść i utrzymać się w przedziale od -1,20 do -1,35. Dopiero w 2017 roku zanotowano znaczącą poprawę: -1,13. Dane te wykazują podobieństwo do sytuacji w różnych państwach, w których zostały implementowane instytucje *power-sharing* w tym sensie, że efekt stabilizujący sytuację w warunkach wielosegmentowości zwykle nie pojawia się natychmiast po wprowadzeniu takich instytucji, lecz jest rozłożony w czasie i wiąże się niekiedy z długotrwałym procesem ugruntowywania się nowych instytucji politycznych, co z kolei jest związane z koniecznością zaufania tym instytucjom przez elity segmentów i dostrzeżenia realnych owoców ich działalności.

O częściowej prawdziwości hipotezy nr 1 świadczy fakt, że instytucje hybrydowego *power-sharing* nie spowodowały stałej poprawy poziomu stabilności politycznej w Kenii. Zostało to przedstawione na wykresie nr 2 – indeks określający poziom stabilności politycznej wciąż ma wartość ujemną.

Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy może być relatywnie krótki okres funkcjonowania instytucji *power-sharing* w Kenii. Należy jednak zauważyć, co podkreślane jest w

---

¹³⁹² Ibidem.

piśmiennictwie, że instytucje te często nie przynoszą efektu stabilizacyjnego wówczas, gdy ich funkcjonowanie odbiega od założeń dotyczących ich zastosowania. Co więcej, instytucje mogą wówczas stwarzać nowe problemy lub zagrożenia dla stabilności politycznej państwa. Jest to analogiczne do sytuacji, gdy na przykład jakiś sprzęt jest używany niezgodnie z zasadami użytkowania. I tak, w przypadku Kenii zwłaszcza wypaczenia związane z zastosowaniem wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie doprowadziły do ukształtowania się instytucji panetnicznego prezydenta. W warunkach kenijskich pretencji do fotela prezydenta nie tyle bowiem starają się przedstawiać i realizować panetniczne programy wyborcze, ile raczej stosując klientelizm polityczny zdobywają głosy różnych grup etnicznych w różnych hrabstwach, by *de facto* instrumentalnie wypełnić konstytucyjny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Z kolei decentralizacja w oparciu o nową strukturę administracyjno-terytorialną skutkowałą z początku powstaniem nowych międzyetnicznych napięć na szczeblu hrabstw i przeniesieniem części negatywnych aspektów polityki kenijskiej z poziomu centralnego na poziom polityki hrabstw. Dopiero lokalne, nieformalne porozumienia typu *power-sharing* kładły z czasem kres tym napięciom. Warto również przypomnieć, że kenijskie ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne nie otwierają się na wszystkie grupy etniczne, każdorazowo będąc w swojej istocie sojuszami tylko kilku takich grup. Natomiast proporcjonalność w zatrudnianiu instytucjach publicznych nadal jest daleka od ideału, gdyż największe i najsilniejsze grupy etniczne w Kenii są w tych instytucjach nadreprezentowane w stosunku do swojego procentowego udziału w całej populacji państwa.

Należy teraz syntetycznie wskazać, jak na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii wpływa wykazana w badaniach hybrydowość systemu politycznego typu *power-sharing*, a zatem zastosowanie w nim zarówno instytucji centrypetalnych, jak i konsocjonalnych. Oznacza to zarazem, że występujące pojedynczo instytucje centrypetalne lub konsocjonalne w ramach systemu politycznego Kenii nie są wystarczające dla skutecznego ograniczania konfliktów etnicznych i osiągnięcia wyższego poziomu stabilności politycznej. I tak, zasadniczym elementem, w następstwie którego elity polityczne i intelektualne Kenii zdecydowały, że połączenie instytucji odmiennych koncepcyjnie modeli *power-sharing* mogłoby przynieść osiągnięcie wyższego poziomu stabilności politycznej było doświadczenie konsocjonalnego gabinetu „wielkiej koalicji”. Gabinet ten funkcjonował w latach 2008-2013 na mocy porozumienia *National Accord and Reconciliation Act*. Gabinet *power-sharing* z jednej strony odniósł sukces, ponieważ jego powstanie doprowadziło do ukrócenia konfliktu

etnicznego, pojednania polityków reprezentujących zwaśnione grupy etniczne oraz przygotowania nowej konstytucji. Jednak z drugiej strony, współpraca między elitami politycznymi różnych grup etnicznych w ramach wspólnego gabinetu była bardzo problematyczna. Istniały spory kompetencyjne między członkami gabinetu zwłaszcza między, pochodzącymi z różnych grup etnicznych, prezydentem a premierem (będącymi jednocześnie liderami zwaśnionych stronnictw), a także wyraźne różnice interesów. Ten dwoisty charakter gabinetu *power-sharing* spowodował, że kenijskie elity polityczne podczas prac nad reformą systemu politycznego, skłoniły się w stronę odmiennych koncepcyjnie instytucji centrypetalnych, uzupełnionych jednak pewnymi instytucjami konsocjonalnymi. Elity polityczne zdały sobie ponadto sprawę, że funkcjonowanie jedynie pojedynczej instytucji *power-sharing* w postaci gabinetu „wielkiej koalicji” nie doprowadzi do poprawy poziomu stabilności politycznej. W konsekwencji, efektem reform ustrojowych stał się system polityczny typu *power-sharing*, mający jednak charakter hybrydowy i asymetryczny, tj. z przewagą instytucji centrypetalnych w stosunku do konsocjonalnych. Istotne znaczenie miała tu również specyfika kenijskiej wieloetniczności, na którą składają się takie elementy jak: terytorialne rozmieszczenie grup etnicznych (Rysunek 1), doświadczenie występowaniem konfliktów etnicznych w przeszłości, podział na uprzywilejowane oraz marginalizowane grupy etniczne w polityce i dostępie do zasobów ekonomicznych. W takich warunkach wysoce prawdopodobna była niemożliwość osiągnięcia stabilności politycznej dzięki funkcjonowaniu tylko jednej instytucji *power-sharing*.

Przeprowadzone analizy wykazały, że w Kenii występuje obecnie wzajemne uzupełnianie się instytucji politycznych pochodzących z odmiennych modeli *power-sharing*. W większości przypadków zidentyfikowanych instytucji, uzupełnianie to polega na usprawnianiu funkcjonowania danej instytucji i niwelowaniu jej braków. Dla centrypetalnej instytucji terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, takim uzupełnieniem jest wdrożony w 2013 roku wymóg kandydowania parami w wyborach prezydenckich. Przy czym kandydat na wiceprezydenta musi pochodzić z odmiennej grupy etnicznej niż kandydat na prezydenta (rozwiązanie takie wcześniej zostało wprowadzone w Nigerii). Reguła ta nosi z kolei cechy konsocjonalne. W przypadku wyborów prezydenckich, sam centrypetalizm nie wpływał na osiągnięcie wyższego poziomu stabilności politycznej poprzez powstanie instytucji pan-etnicznej prezydentury, jak zakłada to teoria centrypetalizmu. Dodanie konsocjonalnego obowiązku kandydowania parami usprawniło ten centrypetalny wymóg na trzy sposoby. Po pierwsze, kandydat na prezydenta zyskał nie tylko poparcie swojej grupy etnicznej, ale także

grupy etnicznej (i, ewentualnie, jej sojuszników), z której pochodzi kandydat na wiceprezydenta. Skoro wymóg terytorialnego rozłożenia głosów nie doprowadził do powstania pan-etnicznej prezydentury, to na mocy konsocjonalnego dodatku do tej instytucji, prezydent zyskał poparcie większej części lub większości grup etnicznych Kenii. Tak szerokie wsparcie jest szczególnie istotne podczas okresu sprawowania władzy przez prezydenta, ponieważ zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia napięć etnicznych i w rezultacie destabilizacji sytuacji politycznej w państwie. Po drugie, wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta wymusił na politykach pochodzących z różnych, nierzadko skonfliktowanych grup etnicznych, współpracę, a w rezultacie doprowadził do pojednania i stworzenia sojuszu politycznego. Za przykład mogą służyć takie sojusze grup etnicznych, jak, z jednej strony, Kikuju (U. Kenyatta) i Kalendzin (W. Ruto), a z drugiej, Luo (R. Odinga) i Kamba (K. Musyoka). Po trzecie, wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta, ułatwia kandydatom na urząd prezydenta spełnienie centrypetalnego wymogu terytorialnego rozłożenia głosów. Kandydat na prezydenta dzięki temu, że jego *running mate*, będący kandydatem na wiceprezydenta, automatycznie zyskuje głosy członków jego grupy etnicznej (oraz jej sojuszników). W konsekwencji, kandydat na prezydenta podczas kampanii wyborczej może skupiać swoje działania w większym stopniu na wyborcach z pozostałych grup etnicznych. Zatem w wyniku dodania wymogu odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta, podczas kampanii wyborczej oraz późniejszego sprawowania władzy nabrała znaczenia kwestia osoby przyszłego wiceprezydenta, a zwłaszcza jego pochodzenia etnicznego.

W przypadku struktury administracyjno-terytorialnej, mającej w przeważającej mierze cechy centrypetalne, istotnym uzupełnieniem okazało się wprowadzenie konsocjonalnych hrabstw etnicznych. Dzięki powstaniu hrabstw etnicznych, zamieszkujące je grupy etniczne (zwłaszcza takie, które dotychczas były marginalizowane), w ramach własnych hrabstw zyskały możliwości egzekwowania swoich praw i realizacji dążeń oraz kontroli nad dobrami ekonomicznymi. Hrabstwa etniczne dają zatem mniejszym grupom etnicznym udział we władzy i zasobach państwa na poziomie lokalnym. Podczas gdy większe grupy etniczne zainteresowane są przede wszystkim udziałem we władzy politycznej na poziomie państwa i realizują tam swoje interesy polityczne, mniejsze grupy etniczne kanalizują swoje interesy na poziomie hrabstw etnicznych. W ten sposób hrabstwa etniczne usprawniają funkcjonowanie decentralizacji w Kenii i utrzymanie stabilności politycznej w państwie. W konsekwencji dodania elementu konsocjonalnego do głównie centrypetalnej struktury administracyjno-

terytorialnej spadło prawdopodobieństwo mobilizacji politycznej wśród mniejszych grup etnicznych i możliwości powstawania konfliktów etnicznych z ich udziałem. Jeżeli zastosowano by w całej Kenii centrypetalny system administracyjno-terytorialny, część mniejszych i (lub) dotychczas marginalizowanych grup etnicznych w dalszym ciągu mogłaby być zdominowana przez „rozbite” duże grupy etniczne w niektórych hrabstwach. W rezultacie możliwość realizacji przez nie interesów politycznych i ekonomicznych byłaby mniejsza. W niektórych przypadkach małe grupy etniczne wciąż pozostawałyby w stanie marginalizacji. Wówczas prawdopodobieństwo pojawienia się konfliktów etnicznych i destabilizacji sytuacji politycznej w państwie byłoby zdecydowanie większe.

Wzajemne uzupełnianie się instytucji *power-sharing* dotyczy także instytucji pochodzących z tego samego modelu *power-sharing*. Takie zjawisko zaobserwowano między instytucjami centrypetalnymi: ponadregionalnymi i ponadetnicznymi partiami politycznymi, wymogiem wielosegmentowego charakteru gabinetu, oraz wymogiem wielosegmentowych partyjnych list wyborczych. Ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne w Kenii składają się z członków związanych z konkretnym sojuszem grup etnicznych. W Kenii dwa największe sojusze skupiają grupy etniczne: Kikuju, Kalendzin, Embu i Meru, Masajowie, Turkana i Samburu – reprezentowane przez partię Jubilee; oraz Luo, Luja, Kamba, Midżikenda i inne, mniejsze grupy – reprezentowane obecnie przez koalicję NASA. Gabinet obsadzany jest przez zwycięską partię lub koalicję. W konsekwencji stanowiska w gabinecie przyznawane są członkom różnych grup etnicznych, którzy mimo różnic związani są poprzez wspólne interesy wynikające z przynależenia do wieloetnicznych i ponadregionalnych ugrupowań politycznych. W ten sposób nie tylko ułatwiana jest realizacja wymogu wielosegmentowego charakteru gabinetu, ale wpływa to również na zwiększenie stabilności politycznej państwa. Gabinet tworzony jedynie przez część kenijskiej sceny politycznej, ale niemniej jednak mający charakter wielosegmentowy, nie jest tak podatny na wewnętrzne napięcia jak gabinet konsocjonalny istniejący w latach 2008-2013, który składał się z członków wszystkich głównych grup etnicznych i ugrupowań politycznych. Utrzymana w ten sposób większa wewnętrzna jedność i spójność gabinetu znajduje odzwierciedlenie w stabilności politycznej państwa. Co więcej, osiągnięta za pomocą dwóch instytucji centrypetalnych wieloetniczność gabinetu, a zwłaszcza włączenie do niego przedstawicieli grup etnicznych dotychczas marginalizowanych politycznie przyczyniło się do realizacji ambicji politycznych tych grup etnicznych, doprowadzając do ogólnego łagodzenia napięć w relacjach między grupami etnicznymi w Kenii. Z kolei *vote-pooling* oznacza m.in. tworzenie wieloetnicznych list

wyborczych, przez co ponadetniczne partie polityczne w większym stopniu uwzględniają na swoich listach, kandydatów pochodzących nie tylko z głównych grup etnicznych danego ugrupowania, ale również przedstawicieli mniejszych grup etnicznych. To w rezultacie doprowadziło do ukonstytuowania się wieloetnicznego parlamentu.

Jedną z ważniejszych instytucji konsocjonalnych w Kenii jest autonomia segmentów, która przybrała formę autonomii kulturowej. Istnienie tej konstytucyjnej instytucji jest następstwem wieloetnicznego i wieloreligijnego charakteru społeczeństwa Kenii. Dzięki autonomii segmentów, członkowie grup etnicznych nie tylko mogą swobodnie używać swoich języków etnicznych, ale także kultywować tradycje i pielęgnować kulturę własnych grup. Dużą jest w tym również zasługa funkcjonowania mediów etnicznych. Uznanie i respektowanie prawa do pielęgnowania własnej kultury oznacza dla członków grup etnicznych ich dowartościowanie oraz poszanowanie godności. Autonomia kulturowa wychodzi naprzeciw żądaniom elit politycznych grup etnicznych i w związku z tym może odgrywać pewną rolę w osiągnięciu i utrzymaniu wyższego poziomu stabilności politycznej w Kenii. Brak zapewnienia tak podstawowych praw grupom etnicznym z pewnością wpłynęłoby negatywnie na funkcjonowanie bardziej złożonych instytucji *power-sharing*, na przykład centrypetalnych. Warto podkreślić, że w Kenii nie zdecydowano się na wprowadzenie innej odmiany autonomii segmentów, jaką jest autonomia terytorialna, mogąca funkcjonować w warunkach federalizmu etnicznego (jak ma to miejsce np. w sąsiedniej Etiopii). Zastosowanie takiej formy autonomii segmentów w wieloetnicznej Kenii, na razie doświadczonej występowaniem separatyzmów w umiarkowanym stopniu¹³⁹³, mogłoby pobudzić tendencje separatystyczne lub spowodować, że hasła separatystyczne byłyby stosowane przez lokalne elity jako strategia negocjacji z władzą centralną, co w konsekwencji nie sprzyjałoby stabilizowaniu sytuacji politycznej.

Ważnym elementem autonomii kulturowej w Kenii jest konstytucyjne uznanie muzułmańskich sądów kadich, których właściwość ma jednak ograniczoną formę. W praktyce oznacza to brak zgody na wprowadzenie, zwłaszcza na wybrzeżu i w północnej części Kenii, prawa szariatu (funkcjonującego np. w tych stanach Nigerii, w których przeważają muzułmanie). Sądownictwo muzułmańskie w Kenii działa zatem w ograniczonym, ale wystarczającym zakresie. Z kolei brak konstytucyjnego uznania działalności sądów kadich mógłby powodować napięcia między muzułmańską mniejszością a chrześcijańską większością w Kenii, co niewątpliwie ułatwiłoby rekrutację kenijskich muzułmanów do islamskiej

---

¹³⁹³ Na kenijskim wybrzeżu, od 1998 roku działa organizacja separatystyczna MRC.

organizacji terrorystycznej Al-Shabab, dokonującej zamachów terrorystycznych w Kenii i dążącej do utworzenia w Afryce Wschodniej kalifatu.

Efekt stabilizacyjny w Kenii jest w najmniejszym stopniu widoczny w następstwie wprowadzania wymogu proporcjonalności w zatrudnianiu członków grup etnicznych w instytucjach publicznych. Jak wykazały przeprowadzone analizy proporcjonalność w tym wymiarze – pożądana na mocy postanowień konstytucji i przepisów aktów prawnych niższego rzędu – nadal jest ideałem, do którego należy dążyć. Wciąż nadreprezentowane są w instytucjach publicznych największe grupy etniczne Kenii: Kikuju, Kalendzin, Luo oraz Kisii. Szczególne znaczenie ma zaś prymat grupy Kikuju, który związany jest z największą liczebnością tej grupy oraz z jej wieloletnią polityczną dominacją, możliwościami ekonomicznymi i uprzywilejowaniem w dostępie do wykształcenia, którego posiadanie jest niezbędne, by uzyskać zatrudnienie w instytucjach publicznych. Długookresowe utrzymywanie się uprzywilejowania największych grup etnicznych w tym zakresie może stać się źródłem powstawania napięć etnicznych. Elementem ograniczającym to zagrożenie jest jednak powstawanie i implementacja na poziomie wielu hrabstw porozumień typu *power-sharing*, dzięki którym zatrudnianie w instytucjach hrabstw ma miejsce przy zastosowaniu bardziej sprawiedliwych proporcji. W Kenii funkcjonuje również proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w organach bezpieczeństwa. Dzięki realizacji tego wymogu, kadry organów bezpieczeństwa składają się z przedstawicieli różnych grup etnicznych, co odzwierciedla wieloetniczność kenijskiego społeczeństwa i może obniżać występowanie napięć w relacjach między grupami etnicznymi.

Wnioski z przeprowadzonych analiz oraz przytoczone przykłady wskazują, że kenijskie instytucje centrypetalne i konsocjonalne nie pozostają ze sobą w sprzeczności, lecz są wobec siebie komplementarne, wspólnie przyczyniając się do budowania wyższego poziomu stabilności politycznej w Kenii.

Hipoteza nr 2: wpływ na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii miały również czynniki pozasystemowe¹³⁹⁴.

Hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie. Czynniki pozasystemowe, niemające bezpośredniego związku z funkcjonowaniem w Kenii hybrydowego *power-sharing*, wpływają na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii.

---

¹³⁹⁴ Pod pojęciem czynników pozasystemowych rozumiane są tu czynniki niezwiązane bezpośrednio z rodzajem systemu politycznego funkcjonującego w Kenii.

Należy wskazać kilka takich czynników pozasystemowych. Pierwszym z nich była i wciąż jest tzw. polityka porządku (*the policy of order*). Złożył się na nią cały szereg rozmaitych, nagłaśnianych medialnie akcji prowadzonych przez wiele osobistości kenijskiego życia politycznego, społecznego i kulturalnego, a mających na celu walkę z nienawiścią oraz niedopuszczenie do powtórzenia się konfliktu etnicznego z lat 2007–2008.

Drugim czynnikiem jest propagowana przez władze Kenii retoryka jedności narodowej, która akcentuje znaczenie ponadsegmentowych wartości narodowych Kenii dla pielęgnowania pokoju i osiągnięcia rozwoju. Propagowaniu retoryki jedności narodowej służy m.in. edukacja obywatelska. I tak na przykład, do kenijskich szkół wprowadzono aktywność polegającą na wyborze spośród uczniów prezydenta i wiceprezydenta szkoły. Funkcje te mają charakter wyłącznie honorowy, jednak kandydaci muszą prowadzić kampanię i przedstawiać swoje programy. Odbywa się również głosowanie. Znaczenie tych aktywności polega w dużej mierze na ich pokojowym przeprowadzeniu¹³⁹⁵. Interesującym zjawiskiem jest dosłowne odwzorowywanie od strony formalnej nie tylko samych wyborów, ale także rozmaitych zachowań, również negatywnych, znanych ze świata politycznego¹³⁹⁶.

Trzecim czynnikiem pozasystemowym są oskarżenia wysunięte przez Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze wobec czołowych polityków kenijskich – U. Kenyatty i W. Ruto, wywodzących się ze skonfliktowanych wcześniej grup etnicznych. Postawienie ich w stan oskarżenia przez MTK zostało wykorzystane przez ich środowiska polityczne do stworzenia sojuszu politycznego, który ostatecznie przybrał formę partii Jubilee. Przełożyło się to na wspólny start obu polityków w wyborach prezydenckich. Analogicznie, w przypadku opozycyjnego NASA (ODM), R. Odinga zawarł sojusz z byłym adwersarzem K. Musyoką.

Czwartym czynnikiem pozasystemowym jest wciąż żywa w Kenii pamięć o krwawych wydarzeniach z lat 2007–2008, która do pewnego stopnia ogranicza mobilizację polityczną grup etnicznych.

---

¹³⁹⁵ Problematyka edukacji obywatelskiej w Kenii po 2010 roku została omówiona szerzej w filmie dokumentalnym pt. *A Goat for a Vote*, Jeroen van Velzen, Niderlandy 2015.

¹³⁹⁶ *Ibidem*.

Piąty czynnik to polepszające się do 2019 roku wskaźniki ekonomiczne w Kenii¹³⁹⁷ i napływ nowych inwestycji, zwłaszcza z Chin¹³⁹⁸. Elementy te przed 2020 rokiem miały pewien wpływ na podnoszenie się poziomu życia ludności Kenii, w tym na rynek pracy i poziom płac w niektórych sektorach gospodarki. I tak na przykład, nastąpił skokowy wzrost PKB Kenii: z 69,16 mld USD w 2016 roku, poprzez 78,76 mld USD w 2017 roku, aż do 87,91 mld USD w 2018 roku¹³⁹⁹. Mierzalnym wskaźnikiem poziomu życia ludności jest *Human Development Index* (HDI), który kształtował się na poziomie 0,585 w 2016 roku i wzrósł do poziomu 0,590 w 2017 i 2018 roku¹⁴⁰⁰.

Szóstym czynnikiem pozasystemowym jest rozmieszczanie w potencjalnie niebezpiecznych miejscach Kenii sił bezpieczeństwa w celu zapobiegania możliwym konfliktom już u ich źródła bądź niepozwalania na ich eskalację.

Siódmy czynnik pozasystemowy to wspomniana inicjatywa BBI, która doprowadziła do debaty między rządem a opozycją dotyczącej kolejnych zmian systemu politycznego i socjoekonomicznego w Kenii, a tym samym do (ograniczonej) współpracy zwaśnionych polityków, zwłaszcza zaś U. Kenyatty i R. Odingi.

Ósmym czynnikiem jest pojawienie się nowego zagrożenia dla kenijskiego społeczeństwa w postaci działalności terrorystycznej islamskiej organizacja Al-Shabab. Walka przeciwko Al-Shabab jest jednocześnie istotnym czynnikiem jednoczącym elity polityczne grup etnicznych w Kenii.

Hipoteza nr 3: mimo przeobrażeń systemu politycznego, rywalizacja polityczna w Kenii oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności.

W badaniach hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie. Wprowadzenie instytucji *power-sharing*, w tym zwłaszcza centrypetalnych, może w dłuższym okresie przynieść efekt w postaci stopniowego zastępowania w warunkach wieloetniczności rywalizacji opartej na wykorzystywaniu etniczności rywalizacją programową, której podstawą są propozycje

---

¹³⁹⁷ *Kenya GDP*, TradingEconomics, <https://tradingeconomics.com/kenya/gdp> [dostęp: 30 lipca 2019]; *Human Development Indicators: Kenya*, United Nations, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KEN> [dostęp: 30 lipca 2019].

¹³⁹⁸ Sztandarowym wręcz przykładem realizacji takiej inwestycji było oddanie do użytku 31 maja 2017 roku nowej linii kolejowej z Nairobi do Mombasy wraz z całą infrastrukturą (dworce, pociągi), tzw. *Madaraka Express*. Jest to największa inwestycja w Kenii od czasów ogłoszenia niepodległości. Za: *Kenya opens Nairobi-Mombasa Madaraka Express railway*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-40092600> [dostęp: 30 lipca 2019].

¹³⁹⁹ *Kenya GDP*, TradingEconomics, <https://tradingeconomics.com/kenya/gdp> [dostęp: 30 lipca 2019].

¹⁴⁰⁰ *Human Development Indicators: Kenya*, United Nations, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KEN> [dostęp: 30 lipca 2019].

przeobrażeń zwłaszcza sytuacji materialnej i społecznej obywateli oraz sytuacji politycznej w państwie. Analiza sytuacji politycznej w Kenii po 2010 nie wykazała jednak rozwoju takiego trendu. Przeciwnie – potwierdziła, że rywalizacja polityczna oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności, które nie pomagają w realizacji głównego celu *power-sharing*, a więc osiągnięciu trwałej stabilizacji politycznej w warunkach wielosegmentowości. Co więcej, przeprowadzone badania wykazały, że kenijscy politycy wpasowują instytucje hybrydowego *power-sharing* w tradycyjne realia rywalizacji politycznej. Najbardziej jest to widoczne w przypadku realizacji wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich oraz w działalności formalnie ponadregionalnych i ponadetnicznych ugrupowań politycznych w okresach kampanii wyborczych. W pierwszym przypadku kandydaci w celu zdobycia jak największej liczby głosów polegają na grupach etnicznych, z których się wywodzą oraz stosują klientelizm etniczny wobec członków mniejszych grup etnicznych, zwłaszcza należących do sojuszków politycznych będących ich zapleczem politycznym. Kandydaci m.in. kupują głosy, obiecują stanowiska w instytucjach publicznych oraz eksploatują stereotypy i różnice etniczne.

Podobnie rzecz wygląda w drugim przypadku – ponadregionalne i ponadetniczne ugrupowania polityczne działają przede wszystkim w interesie grup, które reprezentują (np. przy obsadzie stanowisk w gabinecie i instytucjach publicznych) i które stanowią podstawę ich elektoratu. Elektorat ten jest silnie mobilizowany w okresie przedwyborczym w oparciu o więzy etniczne i obietnice powyborczych korzyści. Ugrupowania polityczne koncentrują swoją uwagę i działania w okresie przedwyborczym głównie na tym elektoracie. Ponadto dominujące w ugrupowaniu politycznym grupy etniczne prowadzą klientelizm etniczny w stosunku do elit mniejszych grup, wchodzących w jego skład. Programy wyborcze ugrupowań są bez znaczenia. Analizując mapy wyborcze zarówno kolejnych wyborów parlamentarnych, jak i prezydenckich, zauważalne jest permanentne głosowanie na tę samą osobę lub ugrupowanie przez członków poszczególnych grup etnicznych zamieszkujących dane regiony Kenii¹⁴⁰¹.

Podsumowując, dokonane badania prowadzą do konkluzji o umiarkowanie pozytywnym wpływie instytucji hybrydowego *power-sharing* na ograniczanie poziomu natężenia konfliktów międzysegmentowych. Należy pamiętać, że pozytywny wpływ na poziom stabilności politycznej miały również i czynniki pozasystemowe.

---

¹⁴⁰¹ Wskazuje na to choćby porównanie map wyborczych z portalu *Elections in Kenya* (Electoral Geography, <https://www.electoralgeography.com/new/en/category/countries/k/kenya> [dostęp: 1 sierpnia 2019]) z zawartą w tej rozprawie mapą rozmieszczenia głównych grup etnicznych w Kenii.

Specyficzne znaczenie dla stopniowego osiągnięcia wyższego poziomu stabilności politycznej w Kenii ma nowa struktura administracyjno-terytorialna i decentralizacja. Jak wynika z przeprowadzonych badań, elementy niestabilności politycznej typowe kiedyś głównie dla centralnego szczebla władzy obecnie pojawiają się na poziomie lokalnym. Nowa struktura administracyjno-terytorialna i decentralizacja kanalizują napięcia, a nawet wywołują nowe na szczeblu lokalnym (hrabstw), zmuszając do tworzenia lokalnych porozumień typu *power-sharing*, których powstawanie nie zostało przewidziane w konstytucji z 2010 roku.

Ocena hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* w Kenii nie jest jednak prosta. Z jednej strony, działalność instytucji tego systemu przynosi rozmaite pozytywne rezultaty, z drugiej zaś wydaje się niewystarczająca dla zapewnienia trwałej stabilności politycznej w Kenii. Ponadto, jak zostało to wykazane, zastosowanie w kenijskim systemie politycznym zarówno instytucji centrypetalnych, jak i konsocjonalnych nie było jednym czynnikiem wpływającym na ograniczanie poziomu natężenia konfliktów międzysegmentowych i w konsekwencji stopniowe zwiększanie poziomu stabilności politycznej. Uzupełniającą rolę wobec hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* odgrywają w tym względzie rozmaite czynniki pozasystemowe, w tym rozwój gospodarczy, który przekłada się na poprawę poziomu życia członków grup etnicznych tworzących kenijskie społeczeństwo. Należy jednak pamiętać, że podstawę dla długofalowego rozwoju gospodarczego tworzą stabilne instytucje polityczne, a te wprowadzone w Kenii na mocy konstytucji z 2010 roku stały się bardziej inkluzywne i demokratyczne, uwzględniając żądania elit politycznych wielu kenijskich grup etnicznych.

Bezsporną kwestią jest również to, że od czasów erupcji konfliktu etnicznego w latach 2007–2008 nie odnotowano w Kenii poważniejszych przypadków przemocy etnicznej. Konflikty w relacjach między członkami grup etnicznych ograniczają się do lokalnych, krótkotrwałych waśni, zwłaszcza między różnymi społecznościami pasterskimi i osiadłymi. Głównym źródłem destabilizacji sytuacji politycznej jest obecnie islamski terroryzm organizacji Al-Shabab, w której zwalczanie Kenia jest aktywnie zaangażowana. Negatywny, lecz ograniczony, wpływ na stabilność polityczną Kenii mają również ujawniane co jakiś czas skandale korupcyjne, a także kryminalna aktywność gangów, takich jak *Mungiki*.

Nie ulega wątpliwości, że implementowane w Kenii instytucje *power-sharing*, przeanalizowane w niniejszej rozprawie, stanowią istotną modernizację systemu politycznego tego państwa dzięki wyjściu naprzeciw jego wielosegmentowej specyfice. Niestety, jak dotąd instytucje *power-sharing* w Kenii nie wpłynęły znacząco na obniżenie polityzacji etniczności.

Można przypuszczać, że na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii wpłynie pozytywnie inicjatywa BBI, łącząca siły rządu i opozycji, która może doprowadzić do wprowadzenia w Kenii kolejnych instytucji *power-sharing* lub zwiększenia efektywności obecnie istniejących.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty źródłowe:

1. „Kenya Gazette” 2013, No. 42,
<https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/EIqEo3LuiB.pdf>, ss. 773 [dostęp: 7 stycznia 2019].
2. *2017 Submission of party lists*, IEBC, ss. 7.
3. *2019 Kenya Population and Housing Census. Volume I: Population by County and Sub-county*, KNBS, w: https://www.knbs.or.ke/?wpdmpro=2019-kenya-population-and-housing-census-volume-i-population-by-county-and-sub-county&wpdmdl=5615&ind=CEez4wsXJ0C7WwmDgLDyCWICW_pDu7r3TvmWnSni6kiv5qjiS9Hws6lSilS3IUQm, ss. 38 [dostęp: 7 marca 2020].
4. *2019 Kenya Population and Housing Census. Volume IV: Distribution of Population by Socio-Economic Characteristics*, KNBS, https://www.knbs.or.ke/?wpdmpro=2019-kenya-population-and-housing-census-volume-iv-distribution-of-population-by-socio-economic-characteristics&wpdmdl=5730&ind=oo6qOGxztOB6iyAxUiIPO_OG36MEpK9VGHInrBko5hqqaN2ZCm5Ri8dgCcyfDbIC, ss. 485 [dostęp: 7 marca 2020].
5. *A Guide to the Legislative Process in Kenya*, Kenya Law Reform Commission, Nairobi 2015, ss. 94.
6. *Borana & Gabra peace agreement II.2014*, pastoralist.org, <https://www.pastoralists.org/borana-and-gabra-pastoralists-agree-to-peace/> [dostęp: 18 maja 2019].
7. *County Governments Act 17/2012*,
<http://kenyalaw.org/lex/rest//db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/C/County%20Governments%20Act%20Cap.%20265%20-%20No.%2017%20of%202012/docs/CountyGovernmentsAct17of2012.pdf>, ss. 125 [dostęp: 26 maja 2019].
8. *CRA: Total Allocations to County Governments*, <https://www.crakenya.org/wp-content/uploads/2017/03/TOTAL-ALLOCATIONS-TO-COUNTY-GOVERNMENTS.pdf>, ss. 3 [dostęp: 24 maja 2019].
9. *Elections Act 24/2011*, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/stsPzf9498.pdf>, ss. 57 [dostęp: 21 września 2020].
10. *Ethics and Anti-Corruption Commission Act 22/2011*,

- <http://kenyalaw.org/lex/rest//db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/E/Ethics%20and%20Anti-Corruption%20Act%20No.%2022%20of%202011-Cap.%2065A/docs/EthicsandAnti-CorruptionAct22of2011.pdf>, ss. 22 [dostęp: 28 marca 2019].
11. *European Governance: a white paper working summary of the public response*, Komisja Europejska, w: https://ec.europa.eu/governance/docs/comm_results_en.pdf, ss. 23 [dostęp: 1 czerwca 2020].
  12. *Fresh Presidential Elections Results County Summary*, IEBC, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/A1wU19EnMM.pdf>, ss. 6 [dostęp: 9 stycznia 2019].
  13. *Kadhis' Courts*, Judiciary RoK, <https://www.judiciary.go.ke/courts/surbordinate/kadhis/#1521467462054-3cffdd19-4d3b> [dostęp: 2 lipca 2019].
  14. *Konstytucja Kenii z dn. 27 VIII 2010 r.*, tłum. i wstęp Popławski B., Zakrzewski P., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2017, ss. 334.
  15. *List of Fully Registered Political Parties*, ORPP, http://www.orpp.or.ke/images/LIST_OF_FULLY_REGISTERED_PP_Jan_2019.pdf, ss. 5 [dostęp: 8 czerwca 2019].
  16. *National Accord and Reconciliation Act of 2008*, http://kenyalaw.org/kl/fileadmin/pdfdownloads/Acts/NationalAccordandReconciliationAct_No4of2008.pdf, ss. 8 [dostęp: 7 stycznia 2019].
  17. *National Cohesion and Integration Act 12/2008*, <https://www.cohesion.or.ke/index.php/resources/downloads?download=14:national-cohesion-and-integration-act-2008&start=20>, ss. 50 [dostęp: 26 maja 2019].
  18. *Political Parties Act 11/2011*, <http://kenyalaw.org/lex/actview.xql?actid=No.%2011%20of%202011>, ss. 44 [dostęp: 25 lutego 2019].
  19. *Public Service (Values & Principles) Act 1A/2015*, <http://kenyalaw.org/lex/rest//db/kenyalex/Kenya/Legislation/English/Acts%20and%20Regulations/P/Public%20Service%20Values%20and%20Principles%20Act%20-%20No.%201A%20of%202015/docs/PublicServicevalueandprinciplesAct1Aof2015.pdf>, ss. 11 [dostęp: 4 lipca 2019].
  20. *The Constitution of the Republic of Kenya 1963 (as Amended to 2008)*, www.focusonland.com/download/51b76515764c4 [dostęp: 4 kwietnia 2019].

Monografie:

1. Alam S., *Rethinking the Mau Mau in Colonial Kenya*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2007, ss. 249.
2. Arystoteles, *Polityka*, przeł., słowem wstępnym i komentarzem opatrzył L. Piotrowicz, wstępem poprzedził M. Szymański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, ss. 230.
3. Bennett G., *Kenya: A political history. The colonial period*, Oxford University Press, Londyn 1963, ss. 190.
4. Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, ss. 296.
5. Branch D., *Kenya: between hope and despair, 1963–2011*, Yale University Press, New Haven i Londyn 2011, ss. 366.
6. Budyta-Budzyńska M., *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, ss. 316.
7. Catt H. et al. (eds), *Electoral Management Design*, International IDEA, Stockholm 2014, ss. 462.
8. Dobrzeniecki I., *Filaryzacja – geneza, rozwój, upadek*, IKŚiO PAN, Warszawa 2016, ss. 124.
9. Elischer S., *Political Parties in Africa. Ethnicity and Party Formation*, Cambridge University Press, Nowy Jork 2013, ss. 320.
10. Elkins C., *Rozliczenie z imperium: przemilczana historia brytyjskich obozów w Kenii*, Świat Książki, Warszawa 2013, ss. 605.
11. Eriksen T.H., *Etniczność i nacjonalizm. Ujęcie antropologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, ss. 314.
12. Fenton S., *Etniczność*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, ss. 250.
13. Ghai Y.P., Cottrel J., *Kenya's Constitution: An Instrument for Change*, Katiba Institute, Nairobi 2011, ss. 176.
14. Heywood A., *Politologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, ss. 554.
15. Hope K.R., *The political economy of development in Kenya*, Bloomsbury Publishing, Nowy Jork 2012, ss. 304.
16. Hornsby C., *Kenya: a history since independence*, I.B. Tauris, Londyn 2012, ss. 958.
17. Horowitz D.L., *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London, 1985, ss. 698.

18. Huntington S.P., *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968, ss. 488.
19. Irungu K., *Statecraft in multi-ethnic societies. Reconstructing the Kenyan state*, House of Hedges, Lavergne 2013, ss. 312.
20. Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, ss. 469.
21. Kymlicka W., *Multicultural Citizenship. A liberal theory of minority rights*, Oxford University Press, Oxford 1995, ss. 296.
22. Lewis W.A., *Politics in West Africa*, Oxford University Press, Nowy Jork 1965, ss. 708.
23. Lijphart A., *Democracy in Plural Societies. A comparative exploration*, Yale University Press, Londyn 1980, ss. 268.
24. Lijphart A., *Power-Sharing in South Africa*, University of California Press, Berkeley 1985, ss. 178.
25. Lijphart A., *Thinking about Democracy: Power-Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*, Routledge, Londyn 2008, ss. 305.
26. Lizak W., *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012, ss. 517.
27. Maloba W.O., *Mau Mau and Kenya: an analysis of a peasant revolt*, Indiana University Press, Indianapolis 1993, ss. 228.
28. Maxon R.M., Ofcansky T.P., *Historical Dictionary of Kenya*, Rowan & Littlefield, Lanham 2014, ss. 551.
29. Nikitorowicz J., *Grupy etniczne w wielokulturowym świecie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2009, ss. 439.
30. Northcott C., *Christianity in Africa*, SCM Press, Londyn 1963, ss. 125.
31. Pawełczak M., *Kenia*, Trio, Warszawa 2004, ss. 393.
32. Posern-Zieliński A., *Etniczność. Kategorie. Procesy etniczne*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2005, ss. 159.
33. Powell G.B., *Contemporary Democracies: Participation, Stability, and Violence*, Harvard University Press, Cambridge 1982, ss. 279.
34. Reilly B., *Democracy and Diversity: Political Engineering in the Asia-Pacific*, Oxford University Press, Oxford 2007, ss. 256.
35. Reilly B., *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering in Divided Societies*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, ss. 232.

36. Shilaho W.K., *Political Power and Tribalism in Kenya*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2018, ss. 186.
37. Sisk T.D., *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*, Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflicts, United States Institute of Peace, Washington DC 1996, ss. 169.
38. Smith A.D., *Etniczne źródła narodów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, ss. 385.
39. Smith A.D., *Nacjonalizm. Teoria, ideologia, historia*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, ss. 211.
40. Trzciński K., *Demokratyzacja w Afryce Subsaharyjskiej. Perspektywa zachodnioafrykańskiej myśli politycznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2013, ss. 413.
41. Trzciński K., *Ograniczanie konfliktów w Nigerii i Indonezji. Hybrydowy model power-sharing*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2019, ss. 202.
42. Weber A. et al., *Politicised Ethnicity. A Comparative Perspective*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, ss. 187.
43. Wierzbicki A., *Etniczność i narody w Europie i Azji Centralnej. Perspektywa teoretyczna i egzemplifikacyjna*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, ss. 332.
44. Wimmer A., *Waves of War. Nationalism, State Formation and Ethnic Exclusion in the Modern World*, Cambridge University Press, Cambridge 2014, ss. 328.
45. Wojtaszczyk K.A., *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Liber, Warszawa 2000, ss. 223.
46. Wojtaszczyk K.A., *Neokorporatyzm w systemach politycznych współczesnego kapitalizmu*, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Politycznych, Warszawa 1989, ss. 272.
47. Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2006, ss. 260.
48. Żelazny W., *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Wydawnictwo Poznańskie 2006, ss. 260.
49. Żukowski A., *Systemy wyborcze. Wprowadzenie*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Olsztyn 1997, ss. 157.

Rozdziały w monografiach wieloautorskich:

1. Barkan J.D., *Ethnic fractionalization and the propensity for conflict in Uganda, Kenya and Tanzania*, [w:] Herbst J., McNamee T., Mills G. (eds), *On the Fault Line: Managing the Tensions and Divisions within Societies*, Profile Books, Londyn 2012, ss. 150–169.
2. Berman B.J., *Ethnic Territory, Land Tenure and Citizenship in Africa: The Politics of Devolution in Ghana and Kenya*, [w:] Basta K., McGarry J., Simeon R. (eds), *Territorial Pluralism. Managing Difference in Multinational States*, UBC Press, Vancouver 2015, ss. 240–264.
3. Bird R.M., Ebel R.D., *Fiscal federalism and national unity*, [w:] Ahmad E., Brosio G. (eds), *Handbook of Fiscal Federalism*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2006, ss. 499–520.
4. Brown M.E., *Causes and implications of ethnic conflict*, [w:] Guibernau M., Rex J. (eds), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, Cambridge 2010, ss. 92–110.
5. Cheeseman N., Murray C., *Power-sharing in Kenya: Between the devil and the deep blue sea*, [w:] McCulloch A., McGarry J. (eds), *Power-Sharing: Empirical and Normative Challenges*, Routledge, Londyn 2017, ss. 36–32.
6. Darwin J., *Britain's Empires*, [w:] Stockwell S. (ed.), *The British Empire. Themes and Perspectives*, Blackwell Publishing, Oxford 2008, ss. 1–20.
7. Flint J.F., *Nigeria: The colonial experience*, [w:] Gann L.H., Duignan P. (eds), *Colonialism in Africa 1870–1960*, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1969, ss. 220–260.
8. Foeken D., Dietz T., *Of Ethnicity, Manipulation and Observation: the 1992 and 1997 Elections in Kenya*, [w:] Abbink J., Hesselink G. (eds), *Election Observation and Democratization in Africa*, Macmillan, Basingstoke 2000, ss. 122–149.
9. Gachigua S.G., *Fuelling the violence: the print media in Kenya's volatile 2007 post-election violence*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 44–65.
10. Gecaga M.G., *Religious Movements and Democratisation in Kenya: Between the Sacred and the Profane*, [w:] Murunga G.R., Nasong'o S.W. (eds), *Kenya: The Struggle for Democracy*, CODESRIA, Dakar 2007; Zed Books, Londyn & Nowy Jork 2007, ss. 58–89.

11. Ghai Y.P., *Constitutions and constitutionalism: the fate of the 2010 constitution*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 119–143.
12. Glazer N., Moynihan D., *Introduction*, [w:] Glazer N., Moynihan D. (eds), *Ethnicity: theory and experience*, Harvard University Press, Cambridge 1975, ss. 1–26.
13. Jackson-Preece J., *Origins of „nations”: contested beginnings, contested futures*, [w:] Cordell K., Wolff S. (eds), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, Routledge, Londyn 2011, ss. 15–25.
14. Karume S., *Kenya: The Independent Electoral and Boundaries Commission*, [w:] Catt H. et al. (eds), *Electoral Management Design*, International IDEA, Stockholm 2014, ss. 273–283.
15. Kaufmann S.J., *Ethnicity as a generator of conflict*, [w:] Cordell K., Wolff S. (eds), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, Routledge, Londyn 2011, ss. 91–102.
16. Kymlicka W., *Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, [w:] Kymlicka W., Opalski M. (eds), *Can Liberal Pluralism be Exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2002, ss. 13–105.
17. Luocho T.O., *The Verbal Fuel for Ethnic Hatered and Political Violence in Kenya*, [w:] Orwenjo D.O., Oketch O. et al., *Political Discourse in Emergent, Fragile and Failed Democracies*, Information Science Reference, Hershey 2016, ss. 1–10.
18. McCulloch A., *The Track Record of Centripetalism in Deeply Divided Places*, [w:] McEvoy J., O’Leary B. (eds), *Power-Sharing in Deeply Divided Places*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2013, ss. 94–111.
19. Murunga G.R., *Elite compromises and the content of the 2010 constitution*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 144–162.
20. Nasong’o W.S., *Revisiting ‘the two faces of civil society’ in constitutional reform in Kenya*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 97–115.
21. O’Leary B., *Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments*, [w:] Noel S. (ed.), *From Power Sharing to Democracy: Post-Conflict Institutions in Ethnically Divided Societies*, McGill-Queen’s University Press, Montreal 2005, ss. 3–43.

22. Oloo A.G.R., *The Contemporary Opposition in Kenya: Between Internal Traits and State Manipulation*, [w:] Murunga G.R., Nasong'o S.W. (eds), *Kenya: The Struggle for Democracy*, CODESRIA, Dakar 2007; Zed Books, Londyn & Nowy Jork 2007, ss. 90–128.
23. Parsons T., *Some Theoretical Considerations on the Nature and Trends of Change of Ethnicity*, [w:] Glazer N., Moynihan D. (eds), *Ethnicity: theory and experience*, Harvard University Press, Cambridge 1975, ss. 53–83.
24. Ranger T.O., *African Reactions in East and Central Africa*, [w:] Gann L.H., Duignan P. (eds), *Colonialism in Africa 1870–1960*, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge 1969, ss. 293–324.
25. Reilly B., *Centripetalism*, [w:] Cordell K., Wolff S. (eds), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*, Routledge, Londyn 2011, ss. 288–300.
26. Reilly B., *Centripetalism: Cooperation, Accommodation and Integration*, [w:] Wolff S., Yakinthou Ch. (eds), *Conflict Management in Divided Societies: Theories and Practice*, Routledge, Nowy Jork 2011, ss. 57–64.
27. Smith A.D., *Structure and persistence of ethnies*, [w:] M. Guibernau, J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, Cambridge 2010, ss. 27–33.
28. Smith A.D., *Structure and persistence of ethnies*, [w:] M. Guibernau, J. Rex (eds), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, Cambridge 2010, ss. 27–33.
29. Stockwell S., *Ends of Empire*, [w:] Stockwell S. (ed.), *The British Empire. Themes and Perspectives*, Blackwell Publishing, Oxford 2008, ss. 269–294.
30. Suberu R.T., *Federalism and the Management of Ethnic Conflict: The Nigerian Experience*, [w:] Turton D. (ed.), *Ethnic Federalism. The Ethiopian Experience in Comparative Perspective*, James Currey, Oxford 2006, ss. 65–92.
31. Szupejko M., *On certain aspects of ethnic conflict in Africa*, [w:] Trzciniński K. (red.), *The State and Development in Africa and Other Regions: Past and Present. Studies and Essays in Honour of Professor Jan J. Milewski*, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Warszawa 2007, ss. 171–181.
32. Wamai E.N., *Mediating Kenya's post-election violence: from a peace-making to a constitutional moment*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 66–78.

33. Weber M., *What is an ethnic group?*, [w:] Guibernau M., Rex J. (eds), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, Cambridge 2010, ss. 17–27.
34. Weller M., Wolff S., *Self-determination and Autonomy: A conceptual introduction*, [w:] Weller M., Wolff S. (eds), *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative Approaches to Institutional Design in Divided Societies*, Routledge, Londyn 2005, ss. 1–22.
35. Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W., *System polityczny państwa*, [w:] Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Aspra-Jr, Warszawa 2007, ss. 429–449.
36. Zeleza P.T., *The protracted transition to the Second Republic in Kenya*, [w:] Murunga G.R. et al. (eds), *Kenya: The Struggle for a New Constitutional Order*, Zed Books, Londyn 2014, ss. 97–118.

Artykuły w periodykach naukowych:

1. Abbink J., *Ethnic-based federalism and ethnicity in Ethiopia: reassessing the experiment after 20 years*, „Journal of Eastern African Studies” 2011, Vol 5, No. 4, ss. 596–618.
2. Ackerman B., *The New Separations of Powers*, „Harvard Law Review” 2000, Vol. 113, No. 3, ss. 633–729.
3. Ajulu R., *Politicised Ethnicity, Competitive Politics and Conflict in Kenya: A Historical Perspective*, „African Studies” 2002, Vol. 61, No. 2, ss. 251–268.
4. Ake C., *What is the problem of ethnicity in Africa?*, „Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa” 1993, No. 22, ss. 1–14.
5. Anderson D.M., *Kenya’s Elections 2002: The Dawning of a New Era?*, „African Affairs” 2003, Vol. 102, No. 407, ss. 331–342.
6. Bentley G.C., *Ethnicity and Practice*, „Comparative Studies in Society and History” 1987, Vol. 29, No. 1, ss. 24–55.
7. Berman B.J. et al., *Patrons, Clients, and Constitutions: Ethnic Politics and Political Reform in Kenya*, „Canadian Journal of African Studies / La Revue canadienne des études africaines” 2009, Vol. 43, No. 3, ss. 462–506.
8. Berman B.J., *Ethnicity, patronage and the African state: the politics of the uncivil nationalism*, „African Affairs” 1998, nr 97, ss. 305–341.

9. Blichta T., *Granice, terytorium i przestrzeń w Afryce według Achillesa Mbembe*, „Forum Politologiczne: Przestrzeń i granice we współczesnej Afryce. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, Tom: 10, 2010, ss. 113–124.
10. Bogaards M., *Consociationalism and Centripetalism: Friends or Foes?*, „Swiss Political Science Review” 2019, Vol. 25, No. 4, ss. 519–537.
11. Carrier N., Kochore H.H., *Navigating ethnicity and electoral politics in Northern Kenya: the case of 2013 election*, „Journal of Eastern African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, ss. 135–152.
12. Cheeseman N. et al., *Democracy and its discontents: understanding Kenya’s 2013 elections*, „Journal of Eastern African Studies”, 8, 2014, nr 1, ss. 2–24.
13. Cheeseman N., *Decentralisation in Kenya: the governance of governors*, „Journal of Modern African Studies”, 54, 2016, nr 1, ss. 1–35.
14. Cheeseman N., *The internal dynamics of power-sharing in Africa*, „Democratization” 2011, Vol. 18, No. 2, ss. 336–365.
15. Cheeseman N., *The Kenyan Elections of 2007: An Introduction*, „Journal of Eastern African Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, 2008, ss. 166–184.
16. Cheeseman N. et al., *Kenya’s 2017 elections: winner-takes-all politics as usual?*, „Journal of Eastern African Studies” 2019, Vol. 13, No. 2, ss. 215–234.
17. Cornell A., D’Arcy M., *Plus ça change? County-level politics in Kenya after devolution*, „Journal of East African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, ss. 173–191.
18. Costa J., *On theories of secession: minorities, majorities, and the multinational state*, „Critical Review of International Social and Political Philosophy” 2003, Vol. 6, No. 2, ss. 63–90.
19. Cronk L., *From True Dorobo to Mukogodo Maasai: Contested Ethnicity in Kenya*, „Ethnology” 2002, Vol. 4, nr 1, ss. 27–49.
20. Dobrzeniecki I., *Wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Przypadek Kenii*, „Studia Polityczne” 2017, t. 45, nr 4, ss. 171–191.
21. Ferree K.E. et al., *Voting behaviour and electoral irregularities in Kenya’s 2013 Election*, „Journal of Eastern African Studies” 2014, Vol. 8, No. 1, ss. 153–172.
22. Frederiksen B.F., *Mungiki, Vernacular Organization and Political Society in Kenya*, „Development and Change” 2010, Vol. 41, No. 6, ss. 1065–1089.
23. Elfversson E., Sjögren A., *Do Local Power-Sharing Deals Reduce Ethnopolitical Hostility? The Effects of ‘Negotiated Democracy’ in a Devolved Kenya*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2020, Vol. 19, No. 1, ss. 1–19.

24. Ghai Y.P., *Devolution: Restructuring the Kenyan State*, „Journal of Eastern African Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, ss. 211–226.
25. Hartzell C., Hoddie M., *Institutionalising peace: Power sharing and post-civil war conflict management*, „American Journal of Political Science” 2003, Vol. 47, No. 2, ss. 318–332.
26. Hope K.R., *Bringing in the Future in Kenya: Beyond the 2010 Constitution*, „Insight on Africa” 2015, Vol. 7, No. 2, ss. 91–107.
27. Horowitz D.L., *Ethnic Power-Sharing: Three Big Problems*, „Journal of Democracy” 2014, Vol. 25, No. 2, ss. 5–25.
28. Isajiw W., *Definitions of Ethnicity*, „Ethnicity” 1974, 1, ss. 111–124.
29. Jarstad A.K., *The Prevalence of Power-Sharing: Exploring the Patterns of Post-Election Peace*, „Africa Spectrum” 2009, Vol. 44, No. 3, ss. 41–62.
30. Kagwanja P., Southall R., *Introduction: Kenya – A democracy in retreat ?*, „Journal of Contemporary African Studies” 2009, Vol. 27, No. 3, ss. 259–277.
31. Kanyinga K., *Devolution and the New Politics of Development in Kenya*, „African Studies Review” 2016, Vol. 59, No. 3, ss. 155–167.
32. Kibui A.W., *Language policy in Kenya and the new Constitution for Vision 2030*, „International Journal of Educational Science and Research” 2014, Vol. 4, No. 5, ss. 89–98.
33. Kramon E., Posner D.N., *Kenya’s New Constitution*, „Journal of Democracy” 2011, Vol. 22, No. 2, ss. 89–103.
34. Kwasi Prempeh H., *Africa’s „Constitutionalism Revival”: False Start or New Dawn?*, „International Journal of Constitutional Law” 2007, Vol. 5, No. 3, ss. 469–506.
35. Lewis W.A., *Beyond African Dictatorship: The Crisis of the One-Party State*, „Encounter” 1965, No. 8, ss. 3–17.
36. Lynch G., *Negotiating ethnicity: Identity politics in contemporary Kenya*, „Review of African Political Economy” 2006, Vol. 33, ss. 49–65.
37. Malgarayeva Z. et al., *Technology of formation of poly-ethnicity in the discourse of modern states*, „Annales. Series Historia et Sociologia” 2016, Vol. 26, No. 4, ss. 779–788.
38. McCulloch A., *Does Moderation Pay? Centripetalism in Deeply Divided Societies*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2013, Vol. 12, No. 2, ss. 111–132.
39. Mueller S.D., *The Political Economy of Kenya’s Crisis*, „Journal of Eastern African

- Studies” 2008, Vol. 2, No. 2, ss. 185–210.
40. Mwangi O.G., *Religious Fundamentalism, Constitution-making and Democracy in Kenya: The Kadhis Courts Debate*, „The Round Table” 2012, Vol. 101, No. 1, ss. 41–52.
  41. Njororai W.W.S., *Colonial legacy, minorities and association football in Kenya*, „Soccer & Society” 2009, Vol. 10, No. 6, ss. 866–882.
  42. Nyabira B.C., Ayele Z.A., *The state of political inclusion of ethnic communities under Kenya’s devolved system*, „Law, Democracy & Development” 2016, No. 20, ss. 131–153.
  43. Reilly B., *Cross-Ethnic Voting: An Index of Centripetal Electoral Systems*, „Government & Opposition: An International Journal of Comparative Politics” 2020, ss. 1–20.
  44. Reilly B., *Political Parties and Post-Conflict Peacebuilding*, „Civil Wars” 2013, 15, supp. 1, ss. 88–104.
  45. Rothchild D., *Reassuring weaker parties after civil wars: The benefits and costs of executive power-sharing systems in Africa*, „Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics” 2005, Vol. 4, No. 3, ss. 247–267.
  46. Steeves J., *The 2017 election in Kenya: reimagining the past or introducing the future?*, „Commonwealth & Comparative Politics” 2016, Vol. 54, No. 4, ss. 478–497.
  47. Szupejko M., *Negatywna etniczność a zmiany konstytucyjne w Kenii 2010 roku*, „Afryka” 2012, z. 36, ss. 24–37.
  48. Taaliu S.T., *Ethnicity in Kenyan Universities*, „Open Journal of Leadership”, 2017, Vol. 6, No. 2, ss. 21–33.
  49. Trzcíński K., *Centrypetalizm – integrujący system polityczny dla państw wieloetnicznych. Zarys teorii empirycznej*, „Studia Polityczne” 2015, t. 39, nr 3, ss. 183–213.
  50. Trzcíński K., *Co łączy i dzieli communal conflict oraz „konflikt etniczny”? Analiza znaczenia obu terminów i ich nigeryjska egzemplifikacja*, „Afryka” 2015, z. 42, ss. 11–30.
  51. Trzcíński K., *Czym jest stabilność polityczna państwa?*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 2, ss. 37–47.
  52. Trzcíński K., *How Theoretically Opposite Models of Interethnic Power-sharing Can Complement Each Other and Contribute to Political Stabilization: The Case of Nigeria*, „Politeja” 2016, Vol. 42, No. 3, ss. 53–73.

53. Trzciński K., *Hybrid Power-Sharing in Indonesia*, „Polish Political Science Yearbook” 2017, Vol. 46, No. 1, ss. 168–185.
54. Trzciński K., *Hybrid Power-Sharing: On How to Stabilize the Political Situation in Multi-segmental Societies*, „Politeja” 2018, Vol. 56, No. 5, ss. 85–107.
55. Trzciński K., *Istota i główne modele power-sharing w kontekście wieloetniczności. Zarys problematyki*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, ss. 27–39.
56. Trzciński K., *What is Power-Sharing? Consociationalism, Centripetalism, and Hybrid Power-Sharing*, „Studia Polityczne” 2018, t. 46, nr 3, ss. 9–30.
57. Trzciński K., *Wymóg uzyskania terytorialnego rozłożenia głosów (poparcia) w wyborach prezydenckich*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2016, Vol. 49, ss. 113–137.
58. Wolff S., *Approaches to Conflict Resolution in Divided Societies: The Many Uses of Territorial Self-Governance*, „Ethnopolitics Papers” 2010, Vol. 10, No. 5, ss. 1–38.
59. Wolff S., *Consociationalism, Power Sharing, and Politics at the Center*, [w:] Denmark R.A. (red.), *The International Studies Encyclopedia*, Vol. 2, Wiley-Blackwell, Oxford 2010, ss. 535–556.
60. Yelvington K., *Ethnicity as Practice? A Comment on Bentley*, „Comparative Studies in Society and History” 1991, Vol. 33, No. 1, ss. 158–168.
61. Yieke F., *Ethnicity and Development in Kenya: Lessons from the 2007 General Elections*, „Kenya Studies Review” 2011, Vol. 3, No. 3, ss. 8–19.
62. Żukowski A., *Emigracja białych z Nowej Afryki Południowej*, „Forum Politologiczne: Afryka i świat a problem migrantów i uchodźców. Współczesne studia przypadków. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, ss. 113–141.
63. Żukowski A., *Kształtowanie się systemu politycznego Nowej Afryki Południowej. Wybrane problemy*, „Forum Politologiczne: Z problemów społeczno-politycznych współczesnej Afryki subsaharyjskiej. Pod redakcją Arkadiusza Żukowskiego”, Tom: 1, 2004, ss. 101–122.

Hasła w encyklopediach i słownikach (również elektronicznych):

1. Babiński G., *Etniczność*, [w:] Kwaśniewicz W. et al. (red.), *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, ss. 191–195.
2. Hasło: *Da'wa*, [w:] Lewis B. et al. (eds), *The Encyclopaedia of Islam*, t. 2, E.J. Brill, Leiden 1991, ss. 168-170.
3. Hasło: *Kadi*, [w:] van Donzel E. et al. (eds), *The Encyclopaedia of Islam*, t. 4, E. J. Brill,

- Leiden 1997, ss. 373–375.
4. Hasło: *Nation-state*, [w:] Bogdanor V. (ed.), *The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions*, Blackwell, Oxford 1987, ss. 380–381.
  5. Hasło: *Power-sharing*, [w:] *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].
  6. Hasło: *Power-sharing*, [w:] Collins English Dictionary, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].
  7. Hasło: *Power-sharing*, [w:] English Oxford Living Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].
  8. Hasło: *Power-sharing*, [w:] Longman English Dictionary, <https://www.ldoceonline.com/dictionary/power-sharing> [dostęp: 12 lutego 2018].
  9. Hasło: *System pojedynczego głosu przechodniego*, [w:] Sokala A., Michalak B., Uziębło P., *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, ss. 237–241.
  10. Hasło: *System polityczny*, [w:] *Politologia. Przewodnik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, ss. 209–210.
  11. Hasło: *System polityczny*, [w:] Sokół W., Żmigrodzki M. (red.), *Encyklopedia politologii: pojęcia, teorie, metody*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, ss. 655–657.
  12. Hasło: *Współrzędzenie*, [w:] McMillan A., McLean I. (red.), *Słownik politologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, ss. 669–670.
  13. Henderson E.A., *Ethnic conflict and cooperation*, [w:] Kurtz L. (ed.), *Encyclopedia of violence, peace, and conflict*, t. 1. Elsevier Science Publishing, San Diego 1999, ss. 746–758.
  14. Lijphart A., *Multiethnic democracy*, [w:] S.M. Lipset (ed.), *The Encyclopedia of Democracy*, Vol. 3, Routledge, Londyn 1995, ss. 1277–1284.
  15. Parry G., *Types of Democracy*, [w:] Lipset S.M. (red.), *The Encyclopedia of Democracy*, t. 4, Routledge, Londyn 1995, ss. 1277–1284.
  16. Wilford R., *Power-sharing*, [w:] McLean I. (ed.), *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, Oxford University Press, Oxford 2003, ss. 434–444.
  17. Williams R.M., *Ethnic conflict*, [w:] Baltes P.B., Smelser N.J. (eds), *International Encyclopaedia of the Social & Behavioural Sciences*, Vol. 7, Elsevier, Oxford 2001, ss. 4806–4810.

Materiały pokonferencyjne:

1. Bosire C.M., *Kenya's ethno-politics and the implementation of devolution under the Constitution of Kenya 2010*, [w:] *Workshop on Devolution and Local Development in Kenya, 26 June 2014, Nairobi Safari Club, Nairobi, Kenya Conference Proceedings*, ICLD, Malmö 2015, ss. 13–22.
2. Horowitz J., *Power-Sharing in Kenya*, presentation at the Workshop on Political Inclusion in Africa, American University, April 24–25 2009, ss. 23.
3. Mucha J., *Konflikt etniczny jako typ konfliktu społecznego*, [w:] Kabzińska-Stawarz I., Szykiewicz S. (red.), *Konflikty etniczne: źródła – typy – sposoby rozstrzygania: materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 5–7 grudnia 1994*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1996, ss. 31–38.
4. Oloo A., *Elections, Representations and the New Constitution*, SID, 2011, (Working Paper 7), ss. 16.
5. Sihanya B., *Constitutional Implementation in Kenya, 2010–2015: Challenges and Prospects*, Nairobi 2011 (FES Kenya Occasional Paper 5), ss. 46.
6. Szykiewicz S., *Konflikt tożsamości, tożsamość w konflikcie*, [w:] Kabzińska-Stawarz I., Szykiewicz S. (red.), *Konflikty etniczne: źródła – typy – sposoby rozstrzygania: materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 5–7 grudnia 1994*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1996, ss. 15–30.

Raporty:

1. Abdille A., *Ethnic Contest and Electoral Violence in Northern Kenya*, International Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/ethnic-contest-and-electoral-violence-northern-kenya>, [dostęp: 18 maja 2019].
2. Akech M., *Institutional Reform in the New Constitution of Kenya*, ICTJ Nairobi, Nairobi 2010, ss. 36.
3. Barkan J.D., *Kenya: Assessing risk to stability, A report of the CSIS Africa Programme*, Washington DC 2011, ss. 16.
4. Biegon J., *Politicization of Ethnic Identity in Kenya: Historical Evolution, Major Manifestations and the Enduring Implications*, [w:] *Ethnicity and Politization in Kenya*, KNHRC, Nairobi 2018, ss. 8–52.
5. Cornell A., D'Arcy M., *Devolution, Democracy and Development in Kenya*, ICLD,

- Malmö 2016, ss. 18.
6. *Ethnic and Diversity Audit of the County Public Service*, NCIC, Nairobi 2016, ss. 64.
  7. *Evaluation Report for the Year 2017/2018 on Public Service compliance with the Values and Principles in Articles 10 and 232 of the Constitution*, PSC,
<https://www.publicservice.go.ke/images/reports/Evaluation%20Report%20for%20the%20Year%202017-2018%20Values%202.pdf>, ss. 254 [dostęp: 5 lipca 2019].
  8. Ghai J.C. (ed), *Participation of ethnic minorities and marginalized communities in political and other governance processes: realities and approaches*, Katiba Institute, Nairobi 2019, ss. 59.
  9. *Governing black gold: lessons from oil finds in Turkana, Kenya*, Research Briefing 10/2017, ss. 8.
  10. *Isiolo County conflict analysis*, Saferworld briefing 6/2015,
<https://www.files.ethz.ch/isn/191933/isiolo-conflict-analysis.pdf>, ss. 9 [dostęp: 18 maja 2019].
  11. *Kenia. Przewodnik po rynku*, PAIiIZ, https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=21835 [dostęp: 9 grudnia 2019].
  12. Makoloo M.O., *Kenya: Minorities, Indigenous Peoples and Ethnic Diversity*, Minority Rights Group International, w: <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-147-Kenya-Minorities-Indigenous-Peoples-and-Ethnic-Diversity.pdf>, ss. 42 [dostęp: 2 września 2020].

Źródła elektroniczne:

1. *2020 World Press Index*, Reporters Without Borders, <https://rsf.org/en/ranking/2020> [dostęp: 25 maja 2020].
2. Bratton M., Kimenyi M.S., *Voting in Kenya: Putting Ethnicity in Perspective*, Economics Working Papers, styczeń 2008, w:
https://opencommons.uconn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.pl/&httpsredir=1&article=1165&context=econ_wpapers, ss. 22 [dostęp: 21 sierpnia 2018]
3. *Brief info...*, Hon. Aden Duale, [https://web.archive.org/web/20141211105504, http://www.majorityleader.co.ke/index.php/aboutus](https://web.archive.org/web/20141211105504/http://www.majorityleader.co.ke/index.php/aboutus) [dostęp: 11 czerwca 2019].
4. *Corruption Perception Index 2019: Kenya*, Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/ken> [dostęp: 4 marca 2020].
5. *Counties of Kenya*, <https://netstorage-tuko.akamaized.net/images/0fgjhs1lqhj68606ro.jpg> [dostęp: 15 maja 2019].

6. *CRA: Revenue Allocation Formula*, <https://www.crakenya.org/information/revenue-allocation-formula/> [dostęp: 24 maja 2019].
7. *Declaration of Reults for Election of the President of the Republic of Kenya at the National Tallyning Centre*, IEBC, <https://www.iebc.or.ke/uploads/resources/AolbKryRpH.pdf> [dostęp: 9 stycznia 2019].
8. *Dullo Fatuma Adan*, Mzalendo, <http://info.mzalendo.com/person/dullo-fatuma-adan/experience/> [dostęp: 12 czerwca 2019].
9. *Elections in Kenya* (Electoral Geography), <https://www.electoralgeography.com/new/en/category/countries/k/kenya> [dostęp: 1 sierpnia 2019].
10. *Elections in Kenya 2017. Presidential*, https://public.rts.iebc.or.ke/enr/index.html#/Kenya_Elections_Presidential/1 [dostęp: 8 kwietnia 2019].
11. *Elections in Kenya*, African Elections Database, <http://africanelections.tripod.com/ke.html> [dostęp: 30 listopada 2018].
12. *Emmanuel Wangwe, Hon M.P.*, Twitter, https://twitter.com/EmmanuelWangwe_ [dostęp: 10 czerwca 2020].
13. *Farhiya Ali Haji*, Mzalendo, <https://info.mzalendo.com/person/farhiya-ali-haji/> [dostęp: 9 czerwca 2020].
14. *Functions of The Commission*, <https://www.cohesion.or.ke/index.php/about-us/functions-of-the-commission>, [dostęp: 26 maja 2019].
15. *Hon Robert Mbui.Mp.*, Twitter, <https://twitter.com/mbuirobert> [dostęp: 10 czerwca 2020].
16. *Human Development Indicators: Kenya*, United Nations, <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KEN> [dostęp: 30 lipca 2019].
17. *John Mbadi Biography, Political Career and Family*, SoftKenya, <https://softkenya.com/kenya/john-mbadi/> [dostęp: 11 czerwca 2019].
18. *Kajiado County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/kajiado-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].
19. *Kenya – National Assembly*, IPU, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2167_E.htm [dostęp: 9 stycznia 2019].
20. *Kenya – Senate (Senate)*, IPU, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/2168_E.htm [dostęp: 9 stycznia 2019].
21. *Kenya GDP*, TradingEconomics, <https://tradingeconomics.com/kenya/gdp> [dostęp: 30

- lipca 2019].
22. *Kenya Provinces Map*, <http://www.trainkenya.com/wp-content/uploads/2013/06/kenya.png> [dostęp: 27 listopada 2018].
  23. *Kenya*, UCDP, <https://ucdp.uu.se/#country/501> [dostęp: 26 lipca 2019].
  24. *Kenya. Presidential election 1997*,
<https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-1997.html> [dostęp: 5 kwietnia 2019].
  25. *Kenya. Presidential Election 2007*,
<https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-2007.html> [dostęp: 8 kwietnia 2019].
  26. *Kenya. Presidential Election 2013*,
<https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/k/kenya/kenya-presidential-election-2013.html>, [dostęp: 14 marca 2020].
  27. *Kenya: 1963 House of Representatives election results*, AISA,
<https://www.eisa.org.za/wep/ken1963results.htm> [dostęp: 5 października 2018].
  28. *Kenya: 1963 Senate results*, AISA, <https://www.eisa.org.za/wep/ken1963results2.htm>
[dostęp: 5 października 2018].
  29. *Kenya: Political stability*, theGlobalEconomy.com,
https://www.theglobaleconomy.com/Kenya/wb_political_stability/ [dostęp: 25 lipca 2019].
  30. *Marsabit County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/marsabit-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].
  31. *NCIC at a Glance*, <https://www.cohesion.or.ke/index.php/about-us/ncic-at-a-glance>,
[dostęp: 26 maja 2019].
  32. Ngugi B., *Power Sharing a “Dangerous Concept” for Kenya’s Democracy*, IPS News Agency, <http://www.ipsnews.net/2013/02/power-sharing-a-dangerous-concept-for-kenyas-democracy/> [dostęp: 18 maja 2019].
  33. Omollo J., *The Fourth Arm of Government? Commissions and Independent Offices in Kenya*, w: https://www.academia.edu/7932670/THE_FOURTH_ARM_OF_GOVERNMENT_COMMISSIONS_AND_INDEPENDENT_OFFICES_IN_KENYA, ss. 20 [dostęp: 25 marca 2019].
  34. *Samburu County-Kenya*, <http://www.kenya-information-guide.com/samburu-county.html> [dostęp: 29 lipca 2020].
  35. *The World Factbook: Kenya*, CIA, w: <https://www.cia.gov/library/publications/the->

- world-factbook/geos/ke.html [dostęp: 21 czerwca 2018].
36. Wąs A. SVD, *Chrześcijańska misja i islamska da'wa*, <https://religie.wiara.pl/doc/472251.Chrzescijanska-misja-i-islamska-dawa> [dostęp: 2 stycznia 2020].
37. Wesaala B., *Ethnicity and Football*, <https://brianwesaala.com/ethnicity-and-football/> [dostęp: 28 czerwca 2019].

Materialy informacyjne:

1. *Bungoma County: Nightmare over 'negotiated democracy'*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2000068179/bungoma-county-nightmare-over-negotiated-democracy> [dostęp: 18 maja 2019].
2. *Citizen TV turns to Realstream after shutdown*, BusinessToday, <https://businesstoday.co.ke/citizen-tv-turns-realstream-shutdown/> [dostęp: 26 czerwca 2019].
3. *Garissa University College attack in Kenya: What happened?*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-48621924> [dostęp: 7 stycznia 2019].
4. *Governors to spend millions in upcoming elections*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/news/politics/Governors-line-up-billions-for-2017-General-Election/1064-3173472-nqpkpb/index.html> [dostęp: 24 maja 2019].
5. *Here is a list of Jubilee Party's 'side' parties*, Hivisasa, <https://hivisasa.com/posts/here-is-a-list-of-jubilee-partys-side-parties> [dostęp: 8 czerwca 2019].
6. *How Suleiman Shahbal plans to beat Joho in Mombasa race*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2017-06-21-how-suleiman-shahbal-plans-to-beat-joho-in-mombasa-race/> [dostęp: 16 marca 2020].
7. *Jubilee to get largest share of parties' fund*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/news/politics/Jubilee-to-get-lion-s-share-of-parties--fund/1064-4309474-w2kg78/index.html> [dostęp: 25 lutego 2019].
8. *Kenya bans ethnic associations in universities*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2000212664/kenya-bans-ethnic-associations-in-universities> [dostęp: 3 lipca 2019].
9. *Kenya election: Date set for Kenyatta-Odinga re-run*, BBC, http://www.bbc.com/news/world-africa-41146213?intlink_from_url=http://www.bbc.com/news/topics/c4b75bba-56ca-4db4-

- 80c8-7ef25a77ec64/kenya-general-election-2017&link_location=live-reporting-story [dostęp: 8 kwietnia 2019].
10. *Kenya election: Turnout under 34% amid opposition boycott*, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-africa-41773919> [dostęp: 9 kwietnia 2019].
  11. *Kenya election: Voting marred by boycott*, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-africa-41757612> [dostęp: 9 kwietnia 2019].
  12. *Kenya elections: Maps and graphics*, BBC, <https://www.bbc.com/news/uk-21592589> [dostęp: 7 marca 2019].
  13. *Kenya opens Nairobi-Mombasa Madaraka Express railway*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-40092600> [dostęp: 30 lipca 2019].
  14. *Kenya TV channels still off air despite court order*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-42905290> [dostęp: 9 stycznia 2019].
  15. *Kenya's Government Returns Some TV Stations to the Air*, NYT, <https://www.nytimes.com/2018/02/05/world/africa/kenya-blackout-censorship.html> [dostęp: 26 czerwca 2019].
  16. *Kenya's new banknotes and the battle against corruption*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-48497353> [dostęp: 30 lipca 2019].
  17. *Kenyan elections: The ethnicity factor*, AlJazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/08/kenyan-elections-ethnicity-factor-170806081143385.html> [dostęp: 11 czerwca 2019].
  18. *Kenyan Muslims shield Christians in Mandera bus attack*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-35151967> [dostęp: 2 lipca 2019].
  19. *Kenya's BBI is the political elite's attempt to rewrite history*, Al-Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/kenya-bbi-political-elite-attempt-rewrite-history-191128150130076.html> [dostęp: 23 marca 2020].
  20. *Kenya's Raila Odinga 'inaugurates' himself as president*, BBC, https://www.bbc.com/news/world-africa-42870292?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/cm6pmm4v266t/kenya-general-election-2017&link_location=live-reporting-story [dostęp: 9 kwietnia 2019].
  21. *Kinuthia Mbugua picks former KeRRA finance director as running mate*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001240372/governor-kinuthia-mbugua-unveils-his-running-mate> [dostęp: 16 marca 2020].
  22. *Maasai elders thank Uhuru for picking Tobiko to join Cabinet*, Daily Nation,

- <https://www.nation.co.ke/counties/kajiado/Maasai-elders-urge-MPs-approve-Tobiko/3444852-4266936-96ndrwz/index.html> [dostęp: 12 lipca 2019].
23. *Meet the longest serving MP in the 12th parliament who even Uhuru now calls 'father of the house'*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/250908-meet-longest-serving-mp-12th-parliament-uhuru-calls-father-house.html#250908> [dostęp: 12 czerwca 2019].
24. *MP Jumwa in trouble as NASA plots her recall*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-28-mp-jumwa-in-trouble-as-nasa-plots-her-recall/> [dostęp: 10 czerwca 2020].
25. *Murkomen axed as Poghisio elected new Senate Majority Leader*, Daily Nation, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-11-murkomen-axed-as-poghisio-elected-new-senate-majority-leader/> [dostęp: 10 czerwca 2020].
26. *Nairobi DusitD2 hotel attacked by suspected militants*, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-africa-46880375> [dostęp: 6 sierpnia 2019].
27. *Nairobi Westgate attack: Who are the al-Shabab militants?*, BBC, <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-24201479/nairobi-westgate-attack-who-are-the-al-shabab-militants> [dostęp: 7 stycznia 2019].
28. *NASA – new „super alliance” on Kenyan political scene*, CNBC Africa, <https://www.cnbc.com/news/east-africa/2017/01/12/NASA-new-party-on-kenyan-politicalscene/> [dostęp: 8 czerwca 2019].
29. *Nasa picks Malala as Senate deputy minority leader*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2018-05-08-nasa-picks-malala-as-senate-deputy-minority-leader/> [dostęp: 10 czerwca 2020].
30. *ODM wants Orenge to replace Wetang'ula as Senate minority leader*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/odm-wants-orengo-to-replace-wetang-ula-as-senate-minority-leader-22358> [dostęp: 10 czerwca 2020].
31. *Police end siege at DP Ruto's home*, Daily Nation, <http://www.nation.co.ke/news/Police-end-siege-at-DP-Rutos-home/1056-4038008-14xlpunz/index.html> [dostęp: 8 kwietnia 2019].
32. *Raila: Be ready for BBI vote next year*, The Standard, <https://www.standardmedia.co.ke/article/2001354075/raila-be-ready-for-bbi-vote-next-year> [dostęp: 23 marca 2020].
33. *Revealed: How Chris Msando died*, Daily Nation, <http://www.nation.co.ke/news/Chris-Msando-post-mortem-results/1056-4042426-6k724fz/index.html> [dostęp: 8 kwietnia 2019].

34. *Richard Maoka Maore*, Mzalendo, <https://info.mzalendo.com/person/maoka-maore/> [dostęp: 9 czerwca 2020].
35. *Rise and rise of Kang'ata, the new kid on the block*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/news/politics/Rise-and-rise-of-Kangata/1064-5552614-109kd6c/index.html> [dostęp: 10 czerwca 2020].
36. *Ruto allies vow to stay put, as Uhuru oversees changes at senate*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/ruto-allies-vow-to-stay-put-as-uhuru-oversees-changes-at-senate-290514> [dostęp: 9 czerwca 2020].
37. *We can't save you, Mutula Kilonzo tells 'disloyal' Kindiki*, The Star, <https://www.the-star.co.ke/news/2020-05-22-we-cant-save-you-mutula-kilonzo-tells-disloyal-kindiki/> [dostęp: 10 czerwca 2020].
38. *What is BBI? Everything you should know*, Tuko, <https://www.tuko.co.ke/320137-what-bbi-everything-know.html> [dostęp: 23 marca 2020].
39. *Why Raila picked Junet for House job*, Daily Nation, <https://www.nation.co.ke/dailynation/news/politics/why-raila-picked-junet-for-house-job-482708> [dostęp: 10 czerwca 2020].

Pozostale:

1. *A Goat for a Vote*, Jeroen van Velzen, Niderlandy 2015.

Spis rysunków:

Rysunek 1. Rozmieszczenie grup etnicznych w Kenii w 2019 roku	111
Rysunek 2. Podział administracyjno-terytorialny Kenii w latach 1964–2013.....	148
Rysunek 3. Podział administracyjno-terytorialny Kenii od 2013 roku	268

Spis tabel:

Tabela 1. Struktura etniczna społeczeństwa kenijskiego w 2019 roku	102
Tabela 2. Proporcje wyznań i religii w Kenii w 2019 roku.....	104
Tabela 3. Wybory do parlamentu Kolonii Kenii/Kenii w 1963 roku	144
Tabela 4. Wyniki wyborów parlamentarnych w latach 1966–1974.....	159
Tabela 5. Wyniki wyborów parlamentarnych w Kenii w 1992 roku	171

Tabela 6. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 1997 roku.....	175
Tabela 7. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 2002 roku.....	180
Tabela 8. Wyniki referendum konstytucyjnego z 2005 roku	185
Tabela 9. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w 2007 roku.....	186
Tabela 10. Wyniki referendum konstytucyjnego z 4 kwietnia 2010 roku.....	189
Tabela 11. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w 2013 roku.....	192
Tabela 12. Wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Kenii w sierpniu 2017 roku	196
Tabela 13. Skład etniczny władz w głównych ponadetnicznych i ponadregionalnych grupowaniach politycznych w Kenii (stan na czerwiec 2020)	296
Tabela 14. Stacje radiowe związane z grupami etnicznymi i działające w ramach autonomii kulturowej segmentów w Kenii.....	311
Tabela 15. Gabinet w Kenii według stanu na lipiec 2019 roku.....	327

Spis wykresów:

Wykres 1. Political Stability Index dla Kenii w okresie 1996–2018	339
Wykres 2. Liczba ofiar śmiertelnych w Kenii na podstawie UCDP zgodnie z kategoriami konfliktów w latach 1996–2018	340